

GÜNLÜKLERİN IŞIĞINDA TANPINAR'LA BAŞ BAŞA

HAZIRLAYAN: İNCİ ENGİNÜN
ZEYNEP KERMAN



DERGÂH

Edebiyatın hemen her dalında eser veren Tanpınar, eserleriyle olduğu kadar şahsiyeti, hayat tarzı ve sahip olduğu kültürün derinliği ile yakın dönem edebiyatımızın en önemli şahsiyetlerinden biridir. Prof. Dr. İnci Enginün ve Prof. Dr. Zeynep Kerman'ın hazırladığı elinizdeki kitapta, Tanpınar'ın bilinmezleri, acı ve sevinçleri ile iç dünyası ve özel hayatı, edebiyat çevreleriyle ilişkilerini kendi kaleminden bulacaksınız.

“Bu defteri seviyorum. Benden sonra okunacağını düşünüyorum. Hoşuma gidiyor. Geçen zamanım görülecek sanıyorum...”

“Hiçbir şeyi bitiremiyorum... Gece yarısı öksürükle uyandım ve ilk defa gelecek seneye çıkamam korkusu aklıma geldi. Ciddiyetle geldi. Hiçbir şeyi bitirmeden ölmek istemiyorum. O kadar eser ve kullanmadığım o kadar kelime varken...”

“Belki de kendi kendimi mahveden benim. Hakkımdaki sükût suikastının bir sebebi de benim...”



 DERGÂH

GÜNLÜKLERİN IŞIĞINDA
TANPINAR'LA BAŞ BAŞA

İnci Enginün - Zeynep Kerman



Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Baş Başa'nın yayın hakları Dergâh Yayınları'na aittir.

Copyright © 2007 Dergâh Yayınları

Kitabın bütün yayın hakları Dergâh Yayınları'na aittir.

Yazılı izin alınmadan tanıtma amaçlı kısa alıntılar dışında kısmen veya tamamen alıntılanamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Dergâh Yayınları: 370

Sertifika No: 14420

Türk Edebiyatı-İnceleme: 44

ISBN: 978-975-995-388-1

1. b. Aralık 2007, 2. b. Ocak 2008

3. b. Mart 2008, 4. b. Eylül 2010

5. b. Nisan 2013, 6. b. Mart 2015, 7. b. Nisan 2018

8. Baskı: Şubat 2020

Dizi Editörü: İnci Enginün

Dizi Kapak Tasarımı: Işıl Döneray

Kapak Uygulama: Ercan Patlak

Sayfa Düzeni: Ayten Balaç

Basım Yeri: Ana Basın Yayın Gıda İnş. Tic. A.Ş.

Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad.

2622. Sok. No: 6/13

Bağcılar / İstanbul

Tel: [212] 446 05 99

Matbaa Sertifika No: 20699

Kapak Basım Yeri: Hanlar Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

Tel: [212] 324 08 82

Cilt: Güven Mücellit & Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

Tel: [212] 445 00 04

Dağıtım ve Satış: Ana Yayın Dağıtım

Molla Fenari Sokak Yıldız Han No: 28 Giriş Kat

Tel: [212] 526 99 42-43 Faks: [212] 519 04 21

Cağaloğlu / İstanbul

İnci Enginün - Zeynep Kerman

GÜNLÜKLERİN İŐİĞİNDA TANPINAR'LA BAŞ BAŞA

DERGÂH YAYINLARI

Klodfarer Cad. Altan İő Merkezi No: 3/ 20 34122 Sultanahmet / İstanbul
Tel: [212] 518 95 79-80 Fax: [212] 518 95 81
www.dergah.com.tr / bilgi@dergahyayinlari.com

İçindekiler

Son Baskıya Önsöz,	7
Birinci Baskıya Önsöz,	9
Günlüklerin Işığında,	19
Giriş,	21
Nihayet Avrupa,	54
“İstanbul’dayım”,	111
“Bir Eski Zaman Ülkesinde”,	119
Tekrar Paris’te,	159
Paris’te 27 Mayıs,	184
Son Yılları,	192
Son Satırlar,	322
Fransızca Kelimeler Listesi,	339
Dizin,	345

SON BASKIYA ÖNSÖZ

Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Baş Başa basıldıktan sonra birbirinden farklı çeşitli tepkilerle karşılaştı. Bunların çoğu beklediğimiz türden tepkilerdi. Yine de Tanpınar'ın günlüklerine yazdığı “okumayan, okuduğunu anlamayan okuyucuların ve düşünmenin yanından geçmemiş münekkitlerin memleketinde insan ne diye şiir yazar, edebiyatla uğraşır” cümlesini tekrarlamak ihtiyacını da hissettik, onu daha iyi anladık. Fırtına gibi dedikodu merakı bir anda ortalığı sarıverdi. Bir kısım dedikodu malzemelerinin fark edilememesi bir kayıp olmasa da, onun edebiyat dünyasını aydınlatacak noktalar pek de önemsenmedi. Her halde, Tanpınar'ın eserini aydınlatacak malzeme olarak bu kitabın kullanılması için biraz daha beklemek gerekecek.

Bu arada garip bir soruyla da karşılaştık. Tanpınar'ın metninden çıkardığımız kısım var mı? Bu metinden hiçbir parçayı çıkarmadık. Çıkarmak istediğimiz parçalar yok muydu? Vardı. Yazarın çok mahremiyetine giren birkaç parça üzerinde düşünmedik değil, fakat o parçalar da Tanpınar'ın eserlerindeki bazı noktaları aydınlatıyordu. Tanpınar artık Türk kültürünün önemli bir parçası. Ondan kalan belgelerle oynama, onları çıkarma, ekleme veya değiştirme hakkını kendimizde görmedik. Ona ait belgeleri bizim okuduğumuz gibi, Tanpınar'ı seven, onu incelemek isteyenlerin de okumak hakkıdır diye düşündük. Okuyamadığımız bir iki kelime dışında, metinden tek bir kelime bile çıkarılmamıştır. Metnin aslını da aynen neşretmek isterdik. Bunu neden yapmadığımızı da açıklamıştık. Birilerinin bu zahmetli çalışmayı kendilerine mal etmelerine fırsat vermek istemedik.

Tanpınar'ın 1953 öncesine ait elde iki parçadan ibaret bir hatıra yazma teşebbüsünü gösteren örneklerin dışında ayrıntılı, günlük niteliğinde bir şey yoktur. Ancak, makalelerinde en umulmadık zamanda geçmiş günlerini aydınlatacak satırlar ortaya çıkar. *Günlüklerin Işığında*'da biz onların hepsini, biraz da kitabın hacmini düşünerek kullanmamıştık. Bu baskıya da onları eklemedik.

Kitap çıktıktan sonra bazı bilgileri düzelten ve eklemeler yapanlar oldu. Dr. Uğur Derman, Prof. Dr. Ömer Faruk Akün, Prof. Dr. Fatma Akerson Tanpınar'ın günlüklerinde geçen kişilerle ilgili eksik bilgilerimizi tamamladılar, Ender Gürol

Fransızca kelimelerdeki bazı yanlışlara dikkatimizi çekti,biz de bunları metne ve dizine geçirdik. Kendilerine minnettarız. Bu baskıya Tanpınar'la ilgili yeni resimler ekledik. Fuat Bayramoğlu, Orhan Okay, Yusuf Çağlar, İsmail Kara, Turan Tanyar, Beşir Ayvazoğlu, İsmail Parlatır ve Cânan Yücel Eronat'a katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

İNCİ ENGİNÜN - ZEYNEP KERMAN

BİRİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Tanpınar öldükten sonra üzüntüsünü ortak arkadaşları Bedrettin Tuncel'e yazan Necmettin Halil Onan, perişan olduklarını söylerken, “Şimdi onun evini, yazılarını, kitaplarını toplamak işi de çaresiz bana düştü. Her gün içim parça parça oluyor. Orada nelere rastlamıyorum!” der ve “evin her köşesinde ele geçen yazılı kâğıtları derleyip” toparlayamadığını belirtir.¹ Bu ifade, Tanpınar'ın ölümünden sonra onun evrakını ilk gören veya görenlerden olduğunu göstermekte.

1963'te yayımlanan *Tanpınar'ın Şiir Dünyası* adlı kitabının ikinci baskısına, Tanpınar'ın şiir anlayışını açıklayan bazı hatıra parçalarını ekleyen Mehmet Kaplan, bunları kendisine veren Kenan Tanpınar'a teşekkür etmiştir. Yıllar sonra Mehmet Kaplan, Kenan Tanpınar'ın daveti üzerine Tanpınar'ın kalan evrakını gözden geçirdiklerini 21 Haziran 1971 tarihli mektubunda İnci Enginün'e yazmıştır.² Necmettin Halil'in ifadesi ile, Mehmet Kaplan'ın yazdıklarına kadar aradan dokuz yıl geçmiştir. Sonra Kenan Tanpınar hayli yıpranmış bir valize doldurduğu müsveddeleri Türkiyat Enstitüsü'ne hediye etti. Bu müsveddeler üzerinde çalışan Güler Güven *Aydaki Kadın*'ı dağınık sayfalardan inşa etti.³

¹ *Bedrettin Tuncel'e Mektuplar*, hzl. Alpay Kabacalı, İstanbul: YKY, 1995, s. 92.

² Mehmet Kaplan'ın bu ziyaret ile ilgili satırları şunlardır: “Geçen cuma Kenan Tanpınar'ların evine gittik. Birol [Emil], Zeynep [Kerman], Sara [Atış] ve ben. Ablası, küçük, çökmüş, gözleri bir santim kalınlığında camlar arkasından uzak rüyalar gibi bakıyor. Tanpınar'dan kalma eski eşyalar. Bir duvarda onun çocuk-sanatkâr-artist çehresi. Naylon torbalara tıkıştırılmış karışık müsveddeleri saatlerce karıştırdım. Arkamda radyo, tesadüfen Çaykovski ve Dede Efendi'den parçalar çalıyordu. Birden *Huzur*'un acı şiirini duydum. Sefaletin içinden güzel, ulvî, büyük, efsanevî bir aşk ve şiir havası doğuyordu. Eski kâğıtlar, içe itilmiş ıstıraplar, resim, musiki ve şiirin yarattığı ulvî duygular. İçimde mabede sığınan bir zavallının duygusu vardı. Ben Tanpınar'ı çok yakından tanıdım. *Huzur* tekrar basılınca sınıfta bir sene tezli talebeye doya doya tahlil edeceğim. Tanpınar fakirlik ile aşk, merhamet, kültür ve memleketi kalbinde birleştirmiş adamdı. Bir yığın dağınık kâğıt. Onların içinden ancak çok sabırlı ve meraklı bir doktora talebesi çıkabilir. Yazılar en son şekle girinceye kadar insanın kafasında ve müsveddelerde girintili çıkıntılı bir yol takip ediyor. Bu yolu takip etmek insana pek çok şey öğretebilir. Söylenenler, susulmuş şeylerin âdeta resmî elbise giymiş şekilleridir. Müsveddeler arka planı, yani ruhu daha iyi gösterirler. Fakat onları okumak da büyük sabır ister.”

³ Bu çalışmanın hikâyesi için bk. *Journal of Turkish Studies, Türklük Bilgisi Araştırmaları (TUBA)*, III,

Tanpınar kendisiyle yapılan mülâkatlarda çocukluğu, yetişme şekli ve şiir anlayışını açıkladığı gibi⁴ 1953 ve 1957 yıllarındaki yurt dışı seyahatleriyle ilgili hatıralarını da parça parça yayınlamıştır.⁵ Bir kısım hatıraları ise defterlerde çeşitli notlarla birlikte basılmadan kalmıştır. Bu defterlerden 1953 yılına ait olan birini akıl defteri gibi tuttuğu anlaşılmaktadır. İlk defter Paris'e varışının üçüncü haftasını doldurduğu 21.4.1953'te başlamaktadır. Ondan sonraki iki defteri Temmuz ayından itibaren aynı zamanda kullandığı, tarihlerdeki takdim tehirlerinden anlaşılmaktadır. Yeni bir karışıklığa yol açmamak için –bazı sayfalarda tarih yoktur– defterleri sıra ile vermeyi tercih ettik. Dördüncü defter 1954 ile 1956 arasında yazılan sayfalar hâlinindedir. Beşinci defter 26 Teşrin-i sani 1958'de başlamakta, 26 Temmuz 1960 günü sona ermektedir. Altıncı defter 26 Temmuz 1960 tarihinde başlamakta ve ölümünden 13 gün öncesine kadar devam etmektedir. Bu defterlerdeki hatıralarından 11 Kânun-ı sani 1962 tarihli bir parçayı ilk defa Mehmet Kaplan *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*'nın ikinci baskısında yayımlamıştır.⁶

Kenan Tanpınar ağabeyinin hatıralarını yazdığı altı defteri, yayımlanıp yayımlanmama kararını Mehmet Kaplan'a bırakarak kendisine vermiş. Biz bunu bir hayli geç öğrendik. Öğrenir öğrenmez de merhum hocamızı ısrarla onları neşretmesi için zorladık. Avrupa'da edebiyatçıların en mahrem mektupları, günlükleri basılıyor, bunlar o yazar hakkındaki yeni yayınları besliyor, eser-yazar ilişkisi üzerinde insanları düşündürüyordu. Sanatçı, tiyatro, film, hele televizyon belgeselleri bu türden malzemeye muhtaçtı. Neden bu bizde de yapılmasın? Bizim Tanpınar'a bakışımız, saygı duyduğumuz bir yazara bakıştı. Halbuki Kaplan Bey için o hem hocası hem de duygularını, hayatını, acılarını hayli yakından tanıdığı bir dosttu. Tanpınar'ın hatıraları onun için bir dostun özel sohbetlerini andırıyordu. Hatıralarındaki bazı kısımların çarpık yorumlanmasından da çekiniyordu. Burada Kaplan Bey'in Tanpınar'a karşı korumacı bir yanı vardı, diyebiliriz.

Tanpınar'ın mektuplarını Zeynep Kerman yayımladıktan sonra, bu mektupların bir kısım okuyucu arasında hayal kırıklığı yarattığını da biliyorduk.⁷

1979, s. 135-195; IV I, 1982, s. 143-249. Bu metin *Aydaki Kadın*'ın son baskısına alınmıştır. Dergâh Yayınları, 2009, s. 287-302.

⁴ Bunların büyük bir kısmı *Yaşadığım Gibi* (hızl. Birol Emil, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2. b. Ekim 1996, s. 285 vd.)'dedir.

⁵ Birol Emil, *Yaşadığım Gibi*'de bunları "Paris Tesadüfleri" genel başlığıyla yayımlamıştır. 2 b. Ekim 1996, s. 235-282.

⁶ Mehmet Kaplan, *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*'nda "Tanpınar'ın Basılmamış İki Yazısı" olarak "Kerkük Hatıraları" ve "Antalyalı Genç Kıza Mektup"u yayımlamıştır (İÜ. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1963, s.167-179). *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*'nın ikinci baskısında Mehmet Kaplan "Tanpınar'ın bende bulunan hatıra defterine ölümünden on üç gün önce yazdığı ve 'conspiration' kelimesinde yarım kalmış olan son hatıralarını da sanatını aydınlatan satırları ihtiva ettiği için bu kitaba ekliyorum" diyerek (s. 8) "Tanpınar'ın Hatıra Defteri'nin Son Satırları"nı (s. 21-23) yayımlamıştır (İstanbul: Dergâh, Nisan 1983, s. 21-23).

⁷ Oktay Akbal bu konuda şunları yazmıştı: "Daha önce bazı dergilerde mektuplarından bölümler yayın-

Mektuplardaki insandır bu günlükleri de yazan. Hatta aradan geçen yıllarda daha da ekşimiş bir insan. Üstelik bunlar mektup gibi birilerine hitap da etmiyor. Tanpınar'ın, hatıralarını yazarken kendisine herhangi bir sansür uyguladığını sanmıyoruz. Yalnızlığın, kendi başına kalmışlığın paylaşıldığı defterler bunlar.

Mehmet Kaplan, nihayet bir gün defterleri aramızda paylaştırdı. Onu bu karara sevk eden Tanpınar'ın günlüklerinde gördüğü “Bu yazdıklarımın benden sonra okunacağını düşünmek” cümlesi olmuş. Bu cümle elbette günlüklerin geniş bir okuyucu zümresine sunulması için kâfi bir işaret değildir. Ölümünden sonra yakınlarının onu okuyacaklarını tahmin etmiş olabilirdi. Yine de bu cümle Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın defterleri bize vermesine yol açtı, hatta bazı sayfaları da birlikte okuduk.

Ancak günlüklerin ortaya çıkabilecek hâle gelmesi yirmi yılı aldı. Bunun iki önemli sebebi vardı: Birincisi üniversitede vazgeçemeyeceğimiz, ihmal edemeyeceğimiz görevlerimizin vaktimizi almasıydı. Bir araya gelip metinleri karşılıklı okuyacak zaman bulamıyorduk.

İkincisi ise Tanpınar'ın yazısını çözmekte çok zorlanıyorduk ve bu defterlerden bazıları, sayfaları ve cümleleri arasında ilişki kurmayı imkânsız kılan notlarla doluydu. Avrupa seyahatlerinde müzelerden aldığı notlar, her hâlde sadece kendisi içindi. Bir kısmı yeni harflerle olduğu hâlde, aceleden atlanmış veya yanlış yazılmış harfler bizim bu metinleri doğru tespitimizi ilk bakışta imkânsız kılıyordu.

Fakat Tanpınar'ın hatıraları onun hayranlarını çok ilgilendiriyordu. Dedikodu

lanmıştı, beğenmişim onları, ilginç bulmuştum. Ama bu kez, koskoca kitabı okuduktan sonra içimde bir boşluk duygusu kaldı. Şair, yazar, profesör, düşünür Tanpınar'ın bu mektupları yalınkat düşüncelerle, gözlemlerle, izlenimlerle dolu... Okura hemen hemen hiçbir şey katmıyor bunlar. Üstelik Tanpınar'ın şiirleriyle, romanlarıyla okura kazandırdığı güzel duyguları da nerdeyse karartıyor. Bir yazar, gündelik yaşam içinde herhangi bir insandan ayrı değildir. Tanpınar da öğretmen, milletvekili, profesör, yurttaş olarak gündelik sıkıntılarını yazıyor dostlarına. İstekler, özlemler, para dertleri, yaşamın ağırlıklarından kaçıp kurtulma düşleri, yalnızlık, aşk ve kadın susuzluğu. Kısacası, ‘herkes gibi bir insan’ın duyguları, duygulanmaları. Ama o kendini ‘başka’ bir insan, çevresinden ‘üstün’ bulan bir sanatçıdır. Ne var ki bu mektuplarda bir Mallarmé’nin, bir Gide’in, bir Valéry’nin, bir Claudel’in mektuplarındaki ağırlık, değer, ‘başka’lık yok. Sıradan bir aydının, sıradan düşünceleri, görüşleri, duyuşları...

Bir de o mektupları yazdığı günlerde ona buna kızgınlıkları var.....

Bilmem Tanpınar ister miydi ölümünden on beş yıl sonra özel mektuplarının kamuoyuna sunulmasını? Sanmam... İnsan özel yaşamında zaman zaman ona buna kızar, mektuplarında da bunu belirtir, sonra geçer öfkesi, bu kez över o kişileri. Ya da birtakım güçlü kişilerden iş ister, yardım ister. Ona buna dilek mektupları yazar. Bunlar insan olarak onun küçük yönleridir. Herkeste bulunan özellikler... Ama niye açıklamalı bütün bunları herkese? Gereği nedir? O şairin yapıtlarına ne katar? Hiç.

Tanpınar'ın Mektupları ilgiyle okunuyor, ama bir şairin, bir yazarın mektupları olarak büyük bir özellik taşıyor. Yer yer güzel parçalar var. Yalnız o parçalar alınmalıydı, geriye kalan yerler çıkartılmıydı bence... Tanpınar'ın yapıtına bir şey eklemiyor, hatta birazcık da ‘eksiltiyor’... Oktay Akbal, “Tanpınar'ın Mektupları”, *Yaşasın Edebiyat*, İstanbul: Sander Yay., Mart 1977, s. 204-207.

merakından mı, yoksa eserlerini daha iyi çözebilmek, onu daha iyi tanımak için mi? Ne olursa olsun, çözebildiklerimizi zaman zaman toplantılarda okuduk ve yayımladık.⁸

Nihayet metinleri bir iki istisna dışında çözebildiğimize kanaat getirdik ve basılmasına karar verdik. Gördüklerini, tasavvurlarını, roman veya şiirleriyle ilgili taslaklarını, kendisiyle hesaplaşmalarını, çevresindekilerle ilgili duygu ve düşüncelerini hayli dağınık olarak yazmış. Yayınlamaya niyetlendiği kitaplarına almayı tasarladığı yazıları tekrar tekrar listelemiş. Bunların bir kısmı gerçekten yazılmış, bir kısmıysa sadece tasavvurda kalmış. Acaba tasavvurda kaldığını sandığımız metinler de bir gün bir yerlerden çıkar mı? Kim bilir, belki. “Kullanmadığım o kadar kelime varken...” diyerek ölümün gecikmesini dileyen Tanpınar, şüphesiz ki tasarlamakta olduğu nice eseri yazamadı.

Günlüklere bir ad da vermek istedik. Bu adı Tanpınar’ın kendi ifadelerinden seçmeye çalıştık. Bazı ibareler bize çok cazip geldi: “Budalalık deryası bir hayatım var”, “Varlığımın aynası”, “Kullanmadığım o kadar kelime varken...”, “Kuşlar puslu sabahta yüzüyorlardı.”, “Aşk gidince her şey gitti” ve 1961’de çıkarmayı hayal ettiği dergi için tasarladığı “Dünyam”. Kendisinin bir kitap adı olarak düşündüğü “Kendimle Baş Başa” adı da cazipti. “Kendimle Baş Başa” Tanpınar’ın belki de hatıralarına dayanarak yazacağı kitabın adı idi. Bu isim onun 10 Şubat 1961 yılında üzerinde çalışmaya niyetlendiği eserler arasında geçer. “Kendimle Baş Başa”nın günlüklerde rastlanılacak, yer yer kırıcı ifadeleri de açıklayabileceğini düşündük. “Kullanmadığım o kadar kelime varken” ifadesinde çınlayan ölüm gölgesinin tehdidi ve çaresizlik feryadının cazibesine kapılmakla birlikte bu günlüklerin bizde bıraktığı izlenimle sonunda “Günlüklerin Işığında - Tanpınar’la Baş Başa” adında karar kıldık.

Bu metinlerin Tanpınar’ın sanat anlayışını çözmede, kaynaklarını tanıma-da, çalışma tarzını öğrenmede önemli bir belge olduğuna inanıyoruz. Bunların yanında bir de insan olarak Tanpınar’ı tanıyoruz. O güzel eserleri veren, eserlerini dikkate almayan çevresine kızan, değişik çevrelerden dostları olan, onlar arasında bocalayan, hiçbir ideolojiye bağlanmasa da İsmet İnönü’ye neredeyse tapan Tanpınar. Demokrasi tecrübesinin ilk hamlelerinde hiç de demokrasiden yana görünmeyen, askeri darbeyi alkışlayan ve aynı dönemde arkadaşları üniversiteden uzaklaştırılınca, onlardan da şüphelenen Tanpınar. Romancı Tanpınar şüphesiz iyi bir gözlemci, eserlerinde kurduğu dünyalar, canlandırdığı insanlar hep bu gözlemlerin ürünü. Fakat Tanpınar, yaşadığı dünyanın gerçeklerinden habersiz. Bir üniversite profesörü olarak geliriyle giderini bir türlü denkleştire-

⁸ “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Hatıralarından”, *Kaynaklar*, 2, Kış 1984, s. 71-75.

“Tanpınar’ın Bilinmeyen Hatıraları: Akşamın Gölünde Can Veren Bulut”, *Dergâh*, nu. 62-65, Nisan-Haziran 1995.

meyen, kumardan, borçtan, piyangodan yardım uman Tanpınar, bunun parodisini *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde yapmamış mıdır? Ve defterlerden sonuncusunun son sayfasındaki ufak bir not: “11-4-61 tarih 4068 numro ile Orta Tedrisata naklim için yazıldı.” Kendisini üniversite hocalığından tekrar Orta Öğretim'e döndürme kararı da para bulmak içindir. Bunu da yine hatıralarındaki birkaç satırdan öğreniyoruz. Seçimler yapılmış, Cumhuriyet Halk Partisi iktidarından umudu kalmamış, fakat borçlarını ödemek için yeni bir fırsat karşısına çıkmıştır:

Halk Partisi yenildi. Müteessirim. Fakat milletim mademki böyle istedi; ben de milletimle beraberim. Politikayı kendim için kapıyorum. Biz başından itibaren realist değiliz.

Bu itibarla bu işin böyle olması tabiiydi. Irak fikri beni gittikçe sarıyor! Birkaç bin lira para! Fakat kitaplarımdan nasıl ayrılacağım! Böyle bir seyahat çıkarsa galiba götüreceğim kitaplar, Poulet, Baudelaire, Bachelard, şairlerim, Flaubert ve Proust'lar, bir de birkaç Shakespeare olur. Fakat Allah lutfeder, belki de bu seyahate mecbur olmam.

Bunlar 1961 sonlarında yazdığı satırlar. Yani Tanpınar eğer yaşasaydı, borçlarını ödemek için çocukluğunun geçtiği yerlere yeniden gidecekti.

Bu seyahatten onu kurtaran “Allah'ın lufu” ölümdür. Parasızlık, kadınsızlık ve çevresizlik yazarı bitirmiştir. Durmadan kaba borçlar ve onları ödeyememenin utancı. Borçları onu sonsuz korkulara sevk eder. Kendisinin bu duruma layık olmadığını bilmektedir, fakat etrafındakilerin hakarete benzeyen davranışlarını da sezer. En acıklı sahnelerden biri açlığını bastırmak için ağzına attığı fındıklardır. Evindeki fındık kavanozu parasızlığının sembolü olmuştur.⁹

Tanpınar ayrıca hastadır. Ciğerleri, böbrekleri, çeşitli alerjiler ona hiç rahat vermemektedir. Sık sık hastahaneye yatar.¹⁰ Perhiz yapması lazımdır, yapamaz. Sigarayı bırakması gerekir ama bırakamaz.

Korkular içindedir. Sık sık korkularından söz eder. Kendisine karşı bir şantaj olarak kullanılmasından korktuğu 1927 yılında Harbiye İhtiyat Mektebi'nde hapis kaldığı günlerden söz eder. Bu hikâyeyi bilenlerin onu açıklamalarından korkar. Fakat Tanpınar'ın askerlik dosyasında böyle bir tutukluluğa dair herhangi bir belge yoktur.¹¹

⁹ Selim İleri gençliğindeki sinema tutkusu ve Çolpan İlhan'ı ilk defa *Zimriüt* filminde (1959 veya 1960'ta) seyredip âşık olduğundan söz ederken, “Tanpınar *Zimriüt*'ün bir rulet masası sahnesinde figüranlık yapmıştır...” der.. Tanpınar bu tarihlerde tuttuğu günlüklerde parasızlıktan çok şikâyetçi olduğuna göre, acaba birkaç lira kazanmak amacıyla mı bu tür figüranlıklara baş vurmuştu? (Selim İleri, *Anılar, Issız ve Yağmurlu*, söyleşiyi gerçekleştiren: Handan Şenköken, İstanbul: Doğan Kitap, 2002, s. 80.)

¹⁰ 1959 yılında iki defa Cerrahpaşa hastahanesinde yattı (Akün “Ahmet Hamdi Tanpınar”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XII, 1965, s. 583-598). Arkadaşları da çeşitli mektuplarında bundan söz ederler.

¹¹ Ahmet Tetik, “Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Askerliği ve Milletvekilliğine Ait Belgeler”, *Kitap-lık*, nu. 81, Mart 2005, s. 60-65. Sayın Prof. Dr. Aykut Kazancıgil, 1927'de *Aydınlık* dergisi çevresinde yapılan

Âşıktır. Anlaşıldığına göre uzun süren ve hâlâ zaman zaman gördüğü sevdiği kadın ve ilgilendiği bir iki kadın vardır. Günlüklerinde Tanpınar bunların adlarını açıkça yazmaz. Hayatında cinsiyet büyük bir yer tutmakta. Müthiş bir cinsî açlığın içindedir. Yaşayışında ulaşamadığı aşkı, eserlerinde yüceltir.

Tanpınar, son yazdıklarında kendisinin de ifade ettiği gibi “tahammur etmiş”tir. Bu ekşime onun bütün davranışlarına, yazdıklarına sinmektedir. Ve bunları anlatacak, konuşup dertleşecek kimsesi yoktur. Hastalık, politika, parasızlık, ilgisizlik karşısında ıstırap çeken Tanpınar, bunlarla yüksek idealleri arasında parçalanmış, gerilmiş bir hâldedir.

Bu hatıraları okurken Tanpınar’a çok acıdığımız yerler olduğu gibi, çok kızdığımız yerler de oldu. Dostlarıyla çok inişli çıkışlı ilişkilerini de sezdik. Dostları onu seviyorlar mıydı? Yoksa kızıyorlar mıydı? Eserlerini okudularsa, okuduktan sonra orada kendi yansımalarını da buluyorlar ve ondan hiç söz etmeyerek Tanpınar’ı yaralıyorlar mıydı? Tanpınar’ın eserlerini hatıralarının eşliğinde okudukça, çevresindekilerden nasıl ilham aldığını hisseder gibi oluyoruz. Ama o çevreyi yakından tanımadığımız ve sanat eserine yansıyan şahsiyetleri çok değiştirdiği için bu sezgiyi kesin bir yargıya çeviremiyoruz. Tanpınar’ın hatıralarında sık sık adı geçen İlhan Şevket Aykut da bir şair. Tanpınar onunla birlikte gezdiklerinden, içtiklerinden, oyun oynadıklarından söz eder de, ne onun şairliğini ne de onunla konuşmalarını anar. Son derece garip bir şahsiyet olduğu anlaşılan İlhan Şevket’in hayatı ve şiirleriyle ilgili bazı bilgilere ancak ölümünden sonra ulaşılmıştır.¹²

Bu hatıralardaki dikkati çeken bir başka nokta da Tanpınar’ın şiirlerini ve romanını bir musiki eserine benzetmek arzusudur. Beethoven kendisine bu konuda örnektir. Sürekli olarak dinlediği Beethoven’ın eserleriyle, kendi eserlerini inşa etmeye çalıştığı anlaşılmakta.

“Acaba hakiki bir musiki eseri büyük bir şiire, bir romana örnek olabilir mi?”¹³

Günlüklerin diline hiç dokunmadık. Hatta kendisinin altını çizdiği kelimelerin biz de altını çizili bıraktık ve dipnotlarında da işaret ettik. İsimler genellikle ilk adlarladır. Kim olduklarını bildiklerimizin soyadlarını köşeli parantezde yazdık. Bir kısmını ise bulamadık. Ayrıntılı bir dizin hazırladık ve tahmin edebildiğimiz isimlerin soyadlarını ve haklarında bulduğumuz bilgiyi kısaca ekledik.

tutuklamalarda Tanpınar’ın da sekiz gün Harbiye’de kaldığını, mahkemede ise beraat ettiğini söylemiştir.

¹² İlhan Şevket Aykut, *Kılıç Artığı. Gizlenen Bir Şairin Portresi*, hzl. Zeki Coşkun, İstanbul: YKY, 2 b. 2000.

¹³ Hayli incelemenin bulunduğu bu konuya ilk temas edenler Mehmet Kaplan ve Berna Moran’dır. Hilmi Yavuz da bu konuda yazmış ve yurt dışındaki çalışmalardan da (Zeynep Bayramoğlu’nun tezi) söz etmiştir. (“Huzur, Bir Müzikal Roman mı?” *Zaman*, 31 Temmuz 2002.)

Çözemediklerimizi ve S, S. gibi sadece harflerle belirtilen bazı adları olduğu gibi bıraktık. Dizindeki sıralamada soyadlarına veya ilk adlara gerektiği şekilde göndermeler yaptık. Tanpınar'ın yazdıktan sonra çizdiği kısımları çözmeye çalışmadık. Fakat şiirlerdeki çizilmiş kısımların çözebildiğimiz kadarını çözdük ve dipnotlarında gösterdik.

Tanpınar'ın bu defterlerinden sadece ikisi günlük denebilecek niteliktedir. Öteki üç defterde seyahatlere ait birkaç sayfalık hatıralar bulunmakla birlikte, onların niteliği gezdiği yerlerle ilgili notlardan ibarettir. Para hesapları, bir kısmı başkalarının yazısıyla adres ve adres tariflerinin bulunduğu bu defterlerde, Tanpınar'ın müzelerde aldığı notlar, okuduğu kitaplardan alıntılar da var. Bunların çözülmesinde büyük sıkıntı çektik. Bazı yerleri de maalesef okuyamadık. Bir kısmı muhtemelen ayakta yazıldığı için çok okunaksız, okuyucu için anlamlı olmayan bu notlar, onun ilgisinin boyutlarını gösterdiği için neşrimizde aynen yer almaktadır.

Bu defterlerde Tanpınar'ın 1953'te ilk Avrupa'ya gidişinden ölümüne kadarki devre yer almaktadır. Tanpınar bütün ömrünce hatıralarını yazdı mı? Bunu bilmiyoruz, fakat yazma arzusunun özellikle Avrupa'da bulunduğu zaman güçlü olduğu anlaşılıyor. Bu belki yazacaklarına hazırlanma veya yalnızlığın telafisiydi. Tanpınar ilk defa 30 Mart 1953 tarihinde İstanbul'dan Paris'e hareket etmiş, Belçika ve Hollanda (6-13 Temmuz), İngiltere (25 Temmuz-8 Ağustos), İspanya (15-29 Eylül), İtalya (3 Ekim-6 Kasım)'yı da dolaştıktan sonra 6 Kasım 1953'te İstanbul'a dönmüştür.¹⁴

Tanpınar'ın ikinci Avrupa gezisi, 11 Şubat-4 Mart 1955 arasında Filmoloji Kongresi'ne katılmak üzere gidişidir.

Üçüncü defa 1957 yılında 28 Ağustos-4 Eylül arası 16. Müsteşrikler Kongresi'ne bir bildiri ile katılmak üzere Münih'e gitmiş ve Viyana'ya da uğramıştır.

Tanpınar'ın son Avrupa seyahati Rockefeller Foundation bursuyla bir yıl kalmak üzere Avrupa'ya gitmesidir. 26 Haziran 1959 tarihinde Paris'e hareket eden sanatçı, 28 Temmuz-28 Ağustos arasını İngiltere'de geçirmiş, Şubat'ta İsviçre, 15-26 Mayıs tarihlerinde Portekiz'de bulunmuştur. İstanbul'a dönüş tarihi 8 Haziran 1960'tır.

1953-1962 arasındaki bu metinleri, tarih sırasına göre sıraladık. Defter sayfaları hatıraları yazmak için sırayla kullanılmamış, araya kitaplardan alınan notlar, adresler eklenmiştir. Bunları dipnotlarında vermek suretiyle hatıra metninin

¹⁴ Tanpınar'ın seyahatleriyle ilgili bu bilgiler Ömer Faruk Akün'ün yazar hakkındaki incelemesinden alınmıştır ("Ahmed Hamdi Tanpınar", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c. XII, 31 Aralık 1965, s. 583-598).

az çok bütünlüğünü bu surette korumaya çalıştık.

Tanpınar'ın zaman zaman tam bir hatıra yazma arzusuna düştüğü hissine kapıldığımız için, bu günlüklerin düzenlenmesinde onun müstakil olarak yazdığı "Antalyalı Bir Genç Kıza Mektup"u ile "Kerkük Hatıraları"ndan başlayarak kısaca hayatını da anlattık. Günlük şeklindeki metinlerin içine bazı açıklamalar yerleştirdik.

Okumalarımız sırasında bazı hatıra kitaplarında Tanpınar'la ilgili, kimisi onu küçümseyen bazı ibarelerle de karşılaştık. Bunlardan birisi Cemil Meriç'in, Tanpınar'ın çevresiyle ilgili yazdıklarıdır.¹⁵ Bunlarla Tanpınar'ın yaşadığı günlerdeki çehresi ve ilişkilerini belirtmeye çalıştık. O nasıl ki bazı insanlara kızıyor ve onlara tahammül edemiyorsa, onu da küçümseyenler, ona kırılanlar da vardı. Bu metinleri hatıralarda yeri geldikçe dipnotlarında göstermeyi uygun gördük. Çoğu artık bir başka âlemde olan bu insanların hatıralarındaki yanılgılar da insan denen varlığı açıklayan belgeler değil mi?

Birbirleriyle ilişkileri, birbirlerine karşı besledikleri duygular ne olursa olsun, kültürümüze her biri bir başka açıdan katılmış ve bugün pek çoğu artık dünyada bulunmayan, eserleriyle bugüne ışıkları ulaşmakta devam eden Tanpınar'ın ve sözünü ettiği kişilerin hatıralarını saygıyla anıyoruz. Okuyucunun günlükleri okurken çektiğimiz zorluklara şahit olmaları için, bazı sayfaların fotokopilerini verdik. İdeali bütün metinlerin aslını vermektir. Ancak bir eseri ortaya çıkaranların emeklerini yok farz ederek, onu kendi çabalarının sonucu gibi gösterenlerle karşılaştığımız için, metinlerin asıllarını vermemeyi tercih ettik.

Tanpınar, bol miktarda Fransızca kelime ve cümle kullanmıştır. Kelimelerin mânaları kitabın sonunda alfabetik listede verilmiş; cümle ve ibareler ise dipnotlarında gösterilmiştir.

Bu günlüklerin ortaya çıkmasında onları Mehmet Kaplan'a vererek kay-

¹⁵ Cemil Meriç Tanpınar'ın eserlerini çok sevdiğini, kendisiyle tanışmak istediğini fakat kendisinin de tanıdığı İhsan Kongar (felsefe hocası), Avni Yakalıoğlu gibi Tanpınar'ın "kumar" arkadaşlarından tanıştırılmalarını istediğinde, Tanpınar'ı çok küçültücü bir cevap aldığını yazar: "'Yok canım salağın biridir, sersem bir adamdır, sen sevmezsin, rahatsız eder seni' dediler. Ahmet Hamdi çağdaşları için kötü kumar oynayan, kötü rakı içen, sıkıntılı bir adamdı. Ahmet Hamdi'nin şahsında sadece bu taraflarını görüyorlardı. Hiçbiri Ahmet Hamdi'den tek satır okumamıştı. Ve Ahmet Hamdi hakkında verdikleri hüküm buydu. Sıkıcı bir adam, bir şey bilmez" (.....) "Mahiyet itibarıyla yalnızdı başkalarından. Ahmet Hamdi kitapla yaşayan, kitap için yaşayan, yani düşünce için yaşayan bir adamdı ve romantikti. Hayalleri vardı. Gerçekleştiremediği hayaller, herkesinki gibi. Bunu tamir [bu kelime temin olmalıdır] edecek bir yakınlıktan, bir kadının yakınlığından da mahrumdu. Hocalık yaptığı çeşitli yerlerde, talebelerini gördüm. Hepsisi de sadece yiyen, içen, belli bir elbise giyen, belli davranışları olan fizik insanı görmüşler. Hiçbiri Hamdi'nin iç dünyasının derinliğini, ıstırabını anlayamamışlardır..."

Cemil Meriç, Tanpınar'ı Kemal Tahir'le karşılaştırdıktan sonra şöyle der:

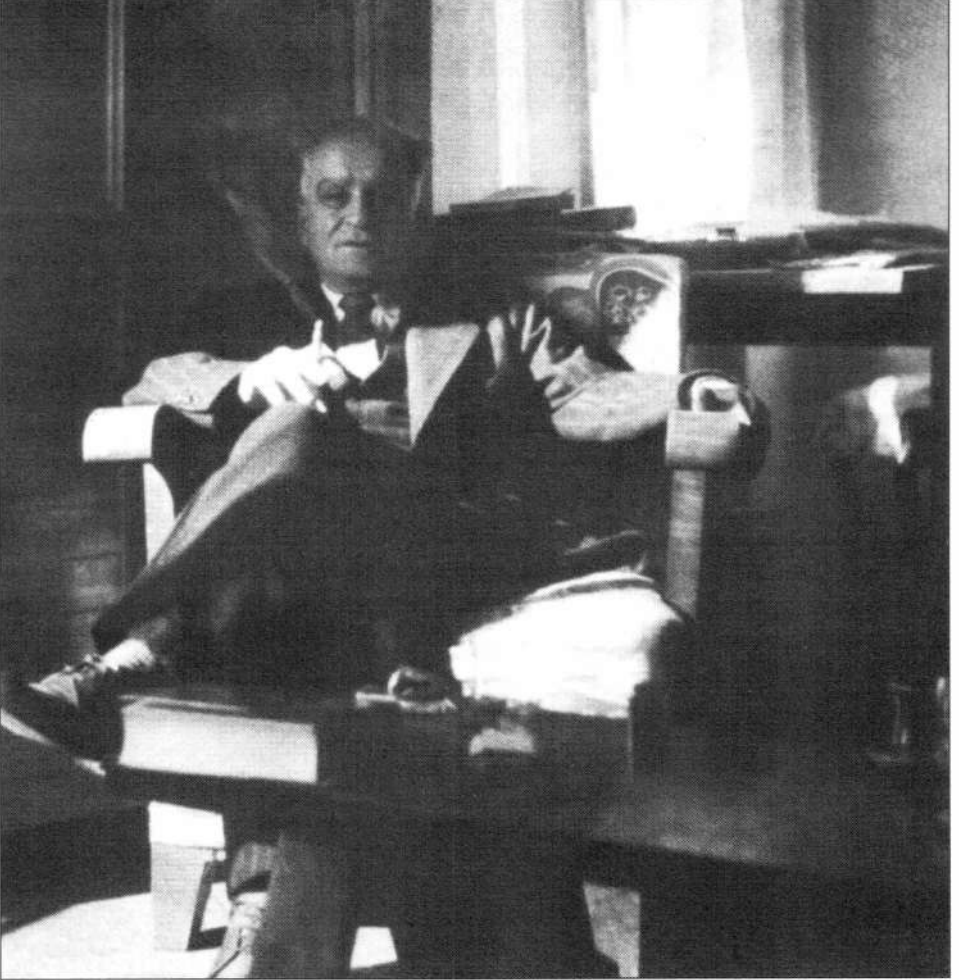
"Ahmet Hamdi Tanpınar iç dünyaya kaçtı mütemadiyen (.....) Ahmet Hamdi hiçbir zaman, hiçbir dünya görüşüne bağlanmadı." Cemil Meriç, *Bütün Eserleri 5 Sosyoloji Notları ve Konferansları*, hzl. Ümit Meriç Yazan, İstanbul: İletişim Yayınları, 4. b. 1997 (1. b. 1993), s. 324-325.

bolmasını önleyen Kenan Tanpınar'ın, onları büyük bir iç hesaplaşmasından sonra bize geçiren Mehmet Kaplan'ın hatıralarını rahmet ve saygıyla hatırlıyoruz. Tanpınar'ı ve çevresini çok iyi bilen ve günlüklerde adı geçen birçok kişinin kimliğini söyleyen Prof. Dr. Aykut Kazancıgil, Prof. Dr. Merih Öden ve Prof. Dr. Metin Tuncel, Farsça ibarelerin çevrilmesinde Prof. Dr. Günay Kut bize büyük yardımda bulunmuşlardır. Fotoğrafların temini ve kullanma iznini veren Taha Toros, Beşir Ayvazoğlu, Ender Gürol'a minnettarız. Kendilerine çok teşekkür ederiz.

Sevgili kardeşimiz Mine Enginün, bu uzun çalışma yıllarında bize sabırla tahammül etmiş ve bizi nefis yemekleriyle doyurmuştur. Bu sabrına ve emeklerine minnettarız. Kitabın ortaya çıkabilmesi de yine Dergâh Yayınları'nın sayesinde. Bütün çalışanlarına, başta Mustafa Kutlu ve Ezel Erverdi olmak üzere sonsuz teşekkür borçluyuz.

İNCİ ENGİNÜN - ZEYNEP KERMAN

GÜNLÜKLERİN IŞIĞINDA



GİRİŞ

23 Haziran 1901’de İstanbul’da doğan Ahmet Hamdi Tanpınar, ilk çocukluğu ve gençliğiyle ilgili bilgileri ölümünden birkaç gün önce Antalya’da bir öğrencinin sorusuna verdiği cevapta anlatır.¹ 1901’de doğmuştur. Babası kadı-

¹ Bu mektubun bir müsveddesi Tanpınar’ın ölümünden sonra bulunmuş ve kardeşi Kenan Tanpınar tarafından Prof. Dr. Mehmet Kaplan’a verilmiştir. *Tanpınar’ın Şiir Dünyası*’nda bu mektubu “Antalyalı Bir Genç Kıza Mektup” başlığıyla Mehmet Kaplan neşretmiştir (İstanbul: Dergâh Yayınları, 4. b. 2001, s. 217-230). Tark Temel’in verdiği müsveddeyle Mehmet Kaplan’ın kullandığı daktilo edilmiş metin arasında bazı farklar bulunmaktadır. (*Tanpınarın Mektupları*, hzl. Zeynep Kerman, İstanbul: Dergâh Yayınları, Ekim 2007, s. 321-328.) Tanpınar’ın bu mektubunun bir genç kıza değil, bir delikanlıya yazıldığı hakkında Tanpınar’ın öğrencisi ve asistanı Turan Alptekin’in yaptığı yorumun yanlışlığı (*Ahmet Hamdi Tanpınar Bir Kültür Bir İnsan*, İstanbul: İletişim, 2001, s. 209), Tanpınar’ın 1.1.1961 tarihli günlüğündeki “Küçük bir kızdan bir çeşit provakasyon mektubu aldım” ifadesiyle anlaşılmaktadır. Mehmet Kaplan gibi Ö. Faruk Akün de bu mektubun bir genç kıza yazıldığını ifade etmiştir (*Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XII, Aralık 1962, s. 1).

Tanpınar’ın “Antalyalı Bir Genç Kıza Mektubu” adıyla yayımlanan bu mektubun Turan Alptekin’in “bir genç kıza” değil, “bir erkek öğrenciye” yazdığı mektup olduğuna dair ifadesinin gerçeği yansıtmadığına yukardaki delillerin ışığında kani olmadığımızı kitabımızın ilk baskısında belirtmiştik. 2007 tarihinde “şehir tarihçisi Mustafa Üstün bu konuda “Tanpınar’ın Antalyalı Genç Kıza Mektubunun Öyküsü” (*Milliyet Sanat*, nu. 580, Temmuz 2007, s. 98-99) adlı bir yazı yazdı. Burada anlatıldığına göre 1961-62 öğretim döneminde 6 Edebiyat A sınıfı edebiyat öğretmeni Mehmet Özkaynak öğrencilerine kendi seçecekleri bir yazara mektup yazma ödevini vermiş. Sınıfın çalışkan öğrencilerinden Gönül Tecim Tanpınar’ı seçmiş ve mektup yazmış. “Gönül Tecim’in Tanpınar’ı seçmesinde, kendine örnek aldığı dayısı Bekir Okur Bey’in etkisi vardır.” Gönül Tecim hikâyesini Mustafa Üstün’e anlatmış. Pek de cevap alacağından umutlu değilmiş. Fakat Tanpınar’dan cevap gelir. Mektup sınıfta okunur. Gönül Tecim, liseyi 1962’de, Ziraat Fakültesi’ni 1966’da bitirir ve uzun yıllar mühendis olarak çalışır, bu arada edebiyatla ilgisi de okumaktan ibaret kalır. Gönül Tecim iki kız evladı, üç torunu olan bir emeklidir ve Tanpınar’ın mektubundaki “mesut ve çalışkan olun, aziz yavrum” temennisinin gerçekleştiğine kanidir. Yazıda Gönül Tecim’in sınıf arkadaşlarıyla ve son hâliyle resmi, edebiyat öğretmeni Mehmet Özkaynak’ın resimleri de bulunmaktadır.

Bu kadar delil karşısında artık başka bir şüpheye yer kalmamış görünmekle birlikte söz konusu Tanpınar olduğunda beklenmedik “tesadüf”lere de daima hazır olmak gerekiyor. Kasım 2010’da Mimar Sinan Üniversitesi’nde düzenlenen toplantı için, Tanpınar’ın çıkarmayı düşündüğü *Dünyam* adlı dergi onun yazı ve resimleriyle hazırlanmış (“Kendi fikirlerim, kendi görüşüm, kendi şiirlerim. Adı:” *Dünyam*, MSASÜ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü tarafından 1-2 Kasım 2010/ Uluslararası Ahmet Hamdi Tanpınar Sempozyumu için hazırlanmıştır”). Bu yayında, fotokopisi alıntılanan Antalya Lisesi

dır. Bu ona ilk çocukluk ve gençlik günlerini Anadolu'nun değişik yerlerinde –Ergani Madeni, Sinop, Kerkük, Musul– geçirme fırsatını verir. “İstanbul’da iki memuriyet arası kalıyorduk” cümlesi ise, belki de onun İstanbul’a bir masal şehri gibi bağlanmasının anahtarıdır. Antalya onun 15-17 yaşlarını geçirdiği şehirdir.

Mektubunuza vaktinde cevap veremedim. Maalesef kâtibim yok. Halbuki şair, muharrir ve üniversite hocası olarak işim epeyce fazla.

Edebiyatı gerçekten seviyor musunuz? Eserimle temasınız var mı? Buralarını bilmiyorum. Mektubunuzda beni okuduğunuzu gösteren hiçbir emareye rastlamadım. Yalnız, lise talebesisiniz ve Antalya’dasınız. Yani, 1916-1918 yılları arasında benim yaşadığım hayatı yaşıyorsunuz. İşte size bunun için yazıyorum. Bulduğunuz memleketin, belki de orada doğdunuz, hayatımda mühim bir yeri vardır. Sizin sahillerinizde, o denize bakarak, o lodos dalgalarını seyrederek, benim gençliğimde şimdikinden çok az verimli olan meyva bahçelerinde dolaşırken yavaş yavaş bir hülya adamı oldum.

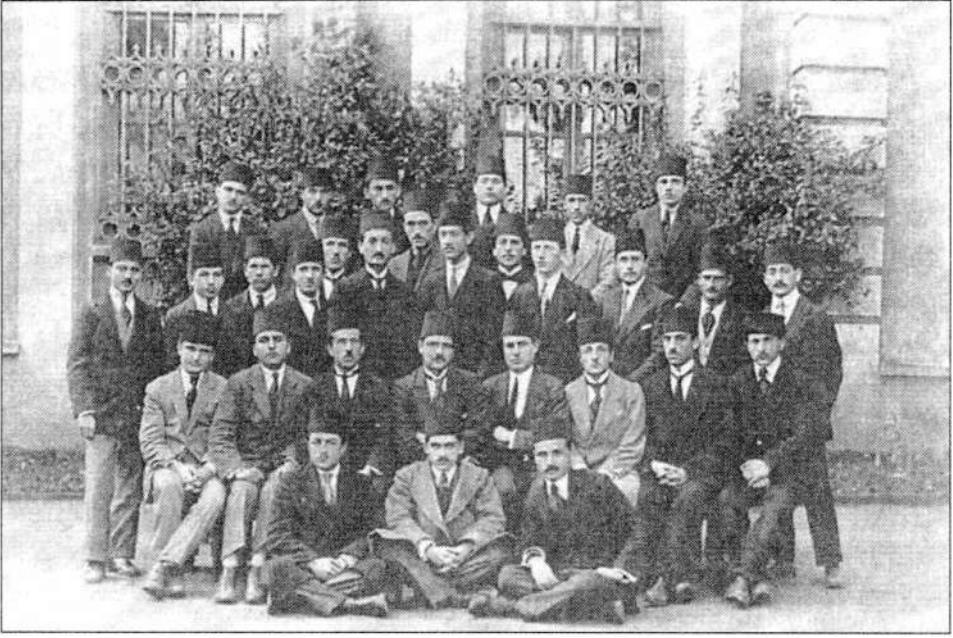
Hayatımı herhangi bir antolojide bulabilirsiniz. 1901’de doğdum. Babam kadı idi; bu yüzden çocukluğum daha ziyade, Anadolu’da tayin olunduğu yerlerde geçti.

VI. Ed. C şubesi öğrencisi 665 Numaralı Mustafa Erol’un, Tanpınar’a gönderdiği cevap için teşekkür eden mektubu bulunmaktadır. Bu belge Turan Alptekin’in Antalya’da gelen mektubun bir erkek öğrenciden olduğuna dair sözlerini teyit etmektedir. Ancak Tanpınar 1 Ocak 1961 tarihli günlüğünde bir genç kızdan aldığı mektuptan söz etmektedir. Mustafa Erol’un 29 Aralık 1961 tarihli teşekkür mektubunun, muhtevassından da çıkarılabileceği gibi Tanpınar’ın tarihsiz mektubuna cevap olduğu anlaşılmaktadır. Ne yazık ki “Antalyalı Bir Genç Kıza Mektup”un tarihi yoktur.

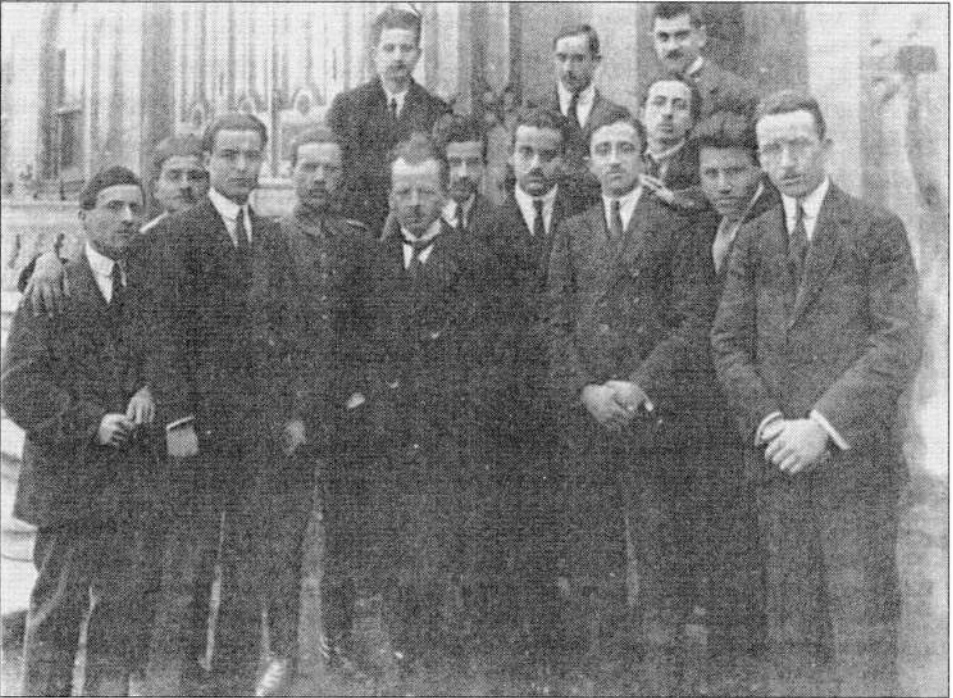
Mustafa Erol’un teşekkür mektubunu bulan Handan İnci, basında da hayli yankı uyandıran “Tanpınar Kime Mektup Yazdı” (*Kitap-lık*, 147, Mart 2011, s. 84-87) adlı yazısında, Tanpınar’ın bu mektubu kime yazdığı tartışmasının hikâyesini anlatmakta ve arşivde gördüğü Antalya Lisesi VI Ed. C şubesinden Vural Akkaya’nın da 28 Ekim 1960 tarihinde Tanpınar’a “kendisini tanıtan bir cevap” isteyen bir mektup gönderdiğinden söz etmektedir. Yazıda Handan İnci Tanpınar’ın mektubunu Mustafa Erol’a gönderdiğinden emin görünmektedir.

Tanpınar’ın 1960 ve 1961 yılında aldığı mektuplar –ki bunlardan birinin bir genç kıza ait olması gerekiyor –âdeta Tanpınar’ı hatıralarını yazmaya sevk etmiş benzetmektedir. Tanpınar’ın yazılarını çabucak yazamadığı, her yazı üzerinde uzun uzadıya durup, müsveddeler yaptığını biliyoruz. Bundan dolayı 1 Ocak 1961 tarihli günlüğündeki “Küçük bir kızdan bir çeşit provakasyon mektubu aldım” cümlesinin bu şekilde yorumlanabileceğini düşünüyoruz. Öyle ki Tanpınar, yazısını bir mektup olarak tamamlayabildiği zaman aradan bir uzun yıl geçmiş ve Aralık 1961’de bir başka öğrenciye Mustafa Erol’a gönderilebilmiş olabilir. Nitekim, Ö. Faruk Akün de “Ahmet Hamdi Tanpınar” adlı yazısında 1961 yılında bir kız öğrenciye cevap olarak yazdığı mektubu kaynakları arasında anmıştır (*Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XII, Aralık 1962, s. 2 ; *Bir Gül Bu Karanlıkta*, İstanbul: Kitabevi, 2002, s. 2). Tanpınar hayatının son yılında gelen bu öğrenci mektuplarına acaba nasıl baktı, onları şöhretinin işareti olarak mı gördü? Onlardan kürsü arkadaşlarına söz etmedi mi? Her hâlde söz etmiş olmalı ki, Faruk Akün bu ifadeyi kullanmıştı. Mehmet Kaplan’ın mektubu neşrederken verdiği başlık da buna uygun.

Tanpınar’ın eserleri açısından hiçbir önemi olmayan bu ayrıntının, Tanpınar’ın dağınıklığının ve hayatında tesadüflerin oynadığı rol üzerindeki ısrarı açısından önemli olduğunu belirtmek gerekir. Ancak, 1 Ocak 1961 tarihli günlüğüne yazdığı bu cümle bir kısım Tanpınar araştırmacılarının hiç vazgeçemedikleri önemli bir belgenin ortaya çıkmasını sağlamıştır diye düşünüyoruz. Bu hizmetinin dışında, kim bilir belki bir sanatçı da bütün bu yarım ip uçlarının ilhamıyla yeni bir eser yazacak ve Tanpınar’ın rüya hâlinin en yakınlarından başlayarak nasıl çevresini sardığını ortaya koyacaktır.



Zeynep Hanım Konağı önünde. Arka sırada, sol başta Ahmet Hamdi.
(Cânan Yücel Eronat, *Tanpınar'dan Hasan Âli Yücel'e Mektuplar*).



Zeynep Hanım Konağı önünde felsefe hocaları Mustafa Şekip ve öğrenciler.
Soldan ikinci, başı görünen Ahmet Hamdi, arka sırada sağda Hasan Âli
(Cânan Yücel Eronat, *Tanpınar'dan Hasan Âli Yücel'e Mektuplar*).

İstanbul'da iki memuriyet arası kalıyorduk. Ergani-Madeni'nde² üç yaşında iken bir gün kendime rastladım. Çok karlı bir gündü. Ben sıcak ve buğulu bir camdan karla örtülü bir bayıra bakıyordum. Sonra birdenbire kar tekrar yağmaya başladı. Bir çeşit çok lezzetli hayranlık içinde kalmıştım. Bu ânı her karlı günde hatırlar ve yağışı beklerim. Ergani'den sonra Sinop'a gittik (1908-1910). Orada denizle dost oldum. Çocukluğumun en büyük zevki, bir berzahta kurulu şehrin iki yanındaki deniz kıyısında oynamaktı. Tophane tarafında (asıl ticaret limanı) bir yerde Delibaş diye bir ustanın gemi imalathanesi vardı. Ben yedi sekiz yaşlarımda bu geminin gönüllü işçileri içindeydim. Fakat asıl, arka taraftaki büyük kumlukta dalgaların gelişini seyretmekten hoşlanırdım. Buraya Yazı derlerdi galiba ve kumlara gömülü iki kale harabesi vardı ki, Sinop kalesinden ziyade muhayyilemi gıcıklardı. Sonradan buranın Şile ve Kilyos'a benzediğini öğrendim. Hiçbir şey, büyük bir kumluk sahilde dalgaların birbiri ardınca saflar hâlinde gelişi kadar güzel olamaz.

Siirt'te uzak dağlara akşam saatlerinde çöken yalnızlığı ve yıldızlı geceleri tanıdım. Yazları çok sıcak olan bu memlekette damlarda yatardık. Yıldızlı gece beni büyüledi sanki. Sonsuzluk dalga dalga vücudumu ve ruhumu doldururdu. Bir Sümer rahibi gibi muhayyilem hep yıldızlarla meşguldü. Sırrın içinde yüzüyordum. Buna akşam saatlerinde uzak dağların aldığı o korkunç yalnızlığı, o ezici morluğu ilave edin.

Kerkük'te yine damda yatardık.³ (1914-1916). Yine gece ve yıldızlar. Şimdi kaybettığımız bu şehre on üç yaşında iken gelmiştik. Üç evde oturduk; üçünün de geniş bahçeleri vardı.

Antalya'ya 1916 sonbaharında geldim.⁴ Epeyce büyümüştüm. Tek başıma geceleri deniz kıyısında veya kayalıklarda (Hastahanebaşı'nda) gezmek hakkım vardı. Karanlık epeyce inip de kayaların gölgesi beni korkutana kadar orada kalırdım. Denizin iki manzarası beni çıldırtırdı. Biri bu kayalıkların sahile bakan bir yerinde sabah ve akşam saatlerinde durgun denizin ışıkla ve dipteki taş ve yosunlarla aldığı manzaradır. Bu kayalarda beni mesut eden şeylerden biri de yine sakin saatlerde kovuklara suyun dolup boşalmasıydı. Bir de öğle saatlerinde güneş vuran suyun elmas bir havuz gibi genişlemesi. Bunlar benim muhayyilem için büyük mânaları olan şeylerdi.

Bu ancak büyülenme kelimesiyle anlatılabilecek bir haddir. Fakat galiba bu da yet-

² 1904'te Ergani - Madeni'ne giderler. Ondan sonra sırasıyla 1908-1909 Sinop'ta, 1910-1911 Siirt'tedir. Siirt'te bir yıl Katolik Dominicain misyonerlerinin idare ettiği Fransız okulunda okumuştur. Tanpınar'ın kendi verdiği bilgiler dışında onunla ilgili ilk ayrıntılı biyografi Ömer Faruk Akün tarafından ölümünden sonra hazırlanmıştır. ("Ahmet Hamdi Tanpınar", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c. XII, Aralık 1962, s. 1-32). Bu yazı daha sonra '*Bir Gül Bu Karanlıklarda*' Tanpınar Hakkındaki Yazılar (hızl. Abdullah Uçman, Handan İnci, İstanbul: Kitabevi, 2002, s. 1-29) adlı kitaba da alınmıştır. Tanpınar'ın hayatıyla ilgili bilgi ve tarihlerde bu yazıdan yararlanılmış, başka kaynaklarda bulunanlar da eklenmiştir.

³ 1914 Temmuz başlarında geldikleri Kerkük'te ilk okumalar arasında Yahya Kemal'in adını da ilk defa duyar.

⁴ 1916 Ekimi Antalya'ya geliş tarihidir, 1918'de Antalya Sultanisi'ni bitirir. 1918 Ağustosunda İstanbul'a gelir. Baytar mektebine kaydolur. 1919'da Edebiyat Fakültesi'ne geçer. İlk şiirlerinden biri çocukluk ve anne izlenimini taşıyan "Musul Akşamları" dır: *Altıncı Kitap*, 1920, s. 28-29; A. H. Tanpınar, *Bütün Şiirleri*, hzl. İnci Enginün, İstanbul: Dergâh Yay., 7. b. 2007, s. 99-100.

mez; hakikat şu ki, üzerimde bir türlü çözemediğim bir sır, gelecek zamana ait bir ders tesiri yapıyorlardı.

1921 yılında tekrar Antalya'ya tatil için döndüğüm zaman bir gün yine Hastahane yolunda iki evin arasından tekrar güneşle birleşmiş, güneşin sarayı ve havuzu olmuş bu su ile karşılaştım. Manzara sadece muhteşemdi. Fakat bu güzellik bana acayip bir ölüm düşüncesi arasından geldi. Hiçbir şey bu kadar insana yakın, buna rağmen bu kadar ezici, ondan ayrı olamazdı. Bu, şiire kendimi verdiğim seneydi. Birçok şair okumuştum. Yahya Kemal'i, Haşim'i tanıyordum. Zannederim ki o gün kendi şiirimden benim dışımda örneğini gördüm. Bunu gerçekten anladım mı? Bir insan kendisini ancak hayatının küçük meselelerinden sıyrıldığı, yahut da onları zihnî bir şekle soktuğu zaman bulabilir. Tâli'miz içimizde çok gizli bir yerdedir. Fakat ona erişebilmemiz için birçok şeylerden kurtulmamız lazımdır.

Bu bende çok geç oldu. 1921 yılında ise ben henüz bu çağda değildim. Dilin dışında hiçbir şeyin üzerinde duramıyordum. Aynı günlerde yine, bulunduğunuz memlekette denizin bir başka manzarasıyla karşılaştım. Güvercinlik denen deniz mağarasını gördüm. Bu mağara suyun hücumuyla açılıp kapanan aydınlığıyla benim için mühim bir şey oldu. Dediğim gibi gördüklerimi henüz gerçek bir keşif hâline getirecek seviyede değildim. Fakat estetiğimin temeli olan rüya fikri biraz da bu mağaraya bağlıdır.

Huzur romanımda Antalya'dan bahis vardır. Hastahanebaşı'ndaki kayalar, Güvercinlik ve deniz, Mümtaz'ın iç hayatının âdeta örgüsünü yaparlar. Fakat dikkatli okumak, gizli bağları bulmak lazımdır. İstanbul denizi ve Boğaziçi geceleri yine bu senelerde gelir. Fakat aslı hayaller dünyanın bir tarafını, çocukluğumun yıldızlı geceleri ve insan yalnızlığının ve acının sembolü dağlar bir tarafa, deniz üzerine anlattıklarım teşkil eder. Bunlar benim şiirlerimin algëbre tarafıdır, diyebilirim. Yıldızlı gece ve denize, dağın içimizde uyandırdığı yalnızlık duygusundan gittim. Deniz, insanla durmadan konuşur. Bununla beraber yalnızlık duygusu benden gitmiş değildir. Bittabi bu manzaraları bu şekilde görebilmem için hayata İstanbul gibi bir deniz şehrinde başlamam gerekirdi. Şiirde ve fikirde ilk ve galiba yüzünü gördüğüm son hocam Yahya Kemal oldu. Haşim'i daha evvel okumuş ve sevmiştim. Bu iki şair bana kendilerinden evvelkileri unutturdular. Yahya Kemal'in derslerinden – Fakülte'de hocamdı– ayrıca eski şiirin lezzetini tattım. Galib'i, Nedim'i, Bâki'yi, Nailî'yi ondan öğrendim ve sevdim.

Yahya Kemal'in üzerimdeki asıl tesiri şiirlerindeki mükemmeliyet fikri ile dil güzel-



Yahya Kemal



Genç Ahmet Hamdi'nin öğrenim gördüğü Antalya Lisesi, 1932.
(Hüseyin Çimrin, *Bir Zamanlar Antalya*).



Antalya Lisesi, 1935.
(Hüseyin Çimrin, *Bir Zamanlar Antalya*).

liğidir. Dilin kapısını bize o açtı. Bazıları bu tesiri başka türlü görüyorlar. Hakikatte estetiğimiz ayrıdır. Aşağıda anlatacağım. Yalnız millet ve tarih hakkındaki fikirlerimde bu büyük adamın mutlak denecek tesiri vardır. *Beş Şehir* adlı kitabım, onun açtığı düşünce yolundadır. Hatta ona ithaf edilmişti. İki defasında da bu kitap bulunduğum yerde basılmadı ve ben bu ithafı koyamadım.⁵

Bende asıl büyük tesir Fransız şiirinden ve bu tesirin Baudelaire-Mallarmé-Valéry kolundan gelir. Fakat bu çizgi de tam değildir. Gérard de Nerval diye çok mühim bir Fransız şairini, Hoffmann ve Edgar Allan Poe'yu, *Faust*'uyla Goethe'yi, Dede Efendi'yi, Mozart ve Beethoven'i, Bach'ı, sevdiğim Fransız, İtalyan ressamlarının, bazı modernlerin payını da ayırmak lazımdır. Nihayet bütün bunlara en sevdiğim romancı olan Marcel Proust'u da ilave gerekir.

Asıl estetiğim Valéry'yi tanıdıktan sonra teşekkül etti (1928-1930 yıllarında). Bu estetiği veya şiir anlayışını rüya kelimesi ve şuurlu çalışma fikirleri etrafında toplam mümkündür. Yahut da musiki ve rüya. Valéry'nin 'Velev ki rüyalarını yazmak isteyen adam bile azami şekilde uyanık olmalıdır' cümlesini 'en uyanık bir gayret ve çalışma ile dilde rüya hâlini kurmak' şeklinde değiştirin, benim şiir anlayışım çıkar.

Tanpınar'ın bu şiir anlayışını *Şiirler*'in birinci ve son manzumelerinde bulabilirsiniz.

"Ne İçindeyim Zamanın" şiiri, şiir hâlini, kozmosla insanın birleşmesini nakleder ki bir çeşit murakabe (içine dalma) ve rüya hâlidir. Görüyorsunuz ki, hakiki rüyayın tesadüfleri ve tuhaflıkları ile alakası yoktur. Zaten rüyanın kendisinden ziyade, benim şiir anlayışında, bazı rüyalara içimizde refakat eden duygu mühimdir. Asıl olan bu duygudur. Musiki burada işe girer. Çünkü bu duygu, musikişinas olmamak şartıyla, musiki sevenlerde bu sanatın uyandırdığı hisse benzer. Bunu, yaşadığımızdan başka bir zamana gitmek diye tarif edebilirim. Başka türlü ritmi olan ve mekânla, eşya ile içten kaynaşan bir zaman.

İkinci şiir "Boğaz'da Akşam", şiirin örgüsünü anlatır. Bu şiirde realite olarak tek bir bulut vardır. Akşamla bu bulut değişir, bir kavis olur ve ölür, attığı cıgıllıklar camlarda tutuşur, fakat biraz sonra tekrar bir yıldız olarak gelir, Boğaz sularında yüzer. Böylece bir bulut, bir obje etrafında bir atmosferin kurulması hikâyesi. Burada da musiki ile bir benzerlik vardır. Musiki durmadan değişir. Değişerek âlemini içimizde kurar.

Bunların dışında şiirin yapısı, yahut bu neticeye bizi vardıracak çalışmanın kendisi gelir. Bence şiir bir şekil meselesidir. Şekil her şeyden evvel dilin vezin ve kafiye ile yoğrulmasıdır. Vezin ve kafiye ve şiire ait diğer kaideler yavaş yavaş bizde şahsi bir teknik hâline gelirler. Ve dile bu sayede, evvela kendi sesimiz ve biraz da o yolla ve onunla beraber benliğimiz, iç hayatımız, tecrübelerimiz girer. Sesten çok bahsettim, çünkü insan biraz da sesidir. Bütün mesele dili bir sesin kendisi, yahut kendi sesi yapmaktır. Buna muvaffak olursak mısra dediğimiz şey teşekkül eder. Bazen, dar

⁵ Tanpınar, Bedrettin Tuncel'e iki mektubunda, *Beş Şehir*'i kendisine ithaf etmek istediğini belirtmiştir: "O kitabın yazılışında senin büyük teşvik ve dostluk payın vardır. Eğer o zamanki hâleti ruhiyeme ihanet olmasaydı, sana ithaf ederdim." *Bedrettin Tuncel'e Mektuplar*, s. 84 (Günlüklerinde buna dair bir kayıt yoktur.). hzl. Alpay Kabacalı, İstanbul: YKY, 1995, s. 84.

vezinlerde, mısraın kendisi değil, kıta veya beyit bu vazifeyi görür. Çok sevdiğim Mallarmé, mısraı ‘birçok kelimelerden teşekkül etmiş, büyük ve hususi bir dalgalanma olan tek bir kelime’ diye tarif ederdi. Valéry ise şairde kulağın daima uyanık bulunmasını tavsiye eder ki, başka yollardan aynı şeydir. Bence şiir meselelerinde en mühimi, hatta en gücü şairin kulağıyla tam bir işbirliği yapmasıdır. Kulağınız, sizi, sizin dışınızdan idare etmelidir, diyebilirim. Ancak bu sayede mısra nağme olur. Şiirle hissî dünyamızın arasına girerek bizi onların esiri olmaktan kurtarır ve eseri elimizin işi yapar. Dilin hamuruna gerektiği gibi şekil vermemizi mümkün kılar. Şiir yazıyorsanız, bir heykel gibi dili ve iç âleminizi dışardan görmeye çalışın.

Şiir ve sanat anlayışında Bergson’un zaman telakkisinin mühim bir yeri vardır. Pek az okumakla beraber, o da borçlu olduğum insanlardandır. Fakat 1912 yıllarında Schopenhauer ve Nietzsche’yi çok okuduğumu da hatırlatayım. Rüya meseleleri beni Freud’a ve psikanalistlere de götürdü.

Şiir hakkında bu tarzda düşünen, onu sonunda insandan ayıran bir adamın, niçin roman yazdığını şimdi bana sorabilirsiniz. O zaman size derim ki, şiir, söylemekten ziyade bir susma işidir. İşte o sustuğum şeyleri hikâye ve romanlarımda anlatırım. Onun için mümkün olduğu kadar kapalı âlemler olmasını istediğim şiirlerimin ana hatlarını roman ve hikâyelerim verir. Mamafih roman anlayışım da şiir anlayışından fazla ayrılmaz. Orada da rüya kelimesi için söylediğim şeyler, hatta rüyanın nizamı hâkimdir. Şu farkla ki, şiirde dolayısıyla kendimin, hikâye ve romanlarımda kendimle beraber mümkün olduğu kadar hayatın ve insanların –benden başkalarının– peşindeyim. Yahut başkalarına ait zamanın peşinde. *Abdullah Efendinin Rüyaları*’nda, *Huzur*’da sanatımın –eğer üzerinde duracak böyle bir şey varsa– iki kolumun birleştiği yerler vardır.

İşte sanatım hakkındaki fikirlerimi öğrendiniz. Ne kazandınız? Orasını bilmem.

Kendime gelince... İnsan o kadar mühim değildir. Ben de herkes gibiyim.

Bu mektubu biraz da çocukluğuma göndermiş gibiyim. Bilmem liseniz hâlâ eski yerinde, yani Ambarlı’da mı? Sizinle konuşurken, sizi hep orada tasavvur ettim. Bana vaktiyle olduğum genç adamı hatırlattınız. Onun heyecan ve şaşkınlığını yaşadım. Size teşekkür ederim. Arkadaşlarınıza ve hocalarınıza selam ve dostluklarımı, başarı dileklerini söyleyin. Alakanıza minnettarım. Mesut ve çalışkan olun aziz yavrum.

Tanpınar’ın belki de kendisinin hiçbir eserini okumamış bu öğrenciye cevap vermesi, belki de çocukluğunu yeni baştan hatırlamak istemesine bağlıdır. “Kerkük Hatıraları” ile birlikte okunduğunda ise, Tanpınar’ın baştan başlayarak düzgün bir hatıra yazmak istediği şeklinde de yorumlanabilir. Bu mektup, onun başka vesilelerle de naklettiği çocukluk izlenimlerini, sanat anlayışını çok iyi anlatmakla birlikte, Tanpınar’ın bize intikal etmiş olan günlükleriyle bir arada okunduğunda, onun Mehmet Kaplan’a bir vesile ile söylediği “benim bir gözüm güler, bir gözüm ağlar” cümlesini çok iyi açıklar. “Kendime gelince... İnsan o kadar mühim değildir. Ben de herkes gibiyim” cümlesi ise onun *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* de dahil bütün eserlerinde, eserin yaratıcısı üzerinde ısrarla duruşuyla çelişir. Ancak kendinizi anlatın diyen birine nice kitapların sahibi neyi anla-



1927 Eylül'ünde Konya Lisesi öğretmen ve öğrencileri. Orta sırada soldan üçüncü Ahmet Hamdi.

tabilir ki? Tanpınar da şüphesiz kendisini keşfedecek okuyucularını beklemekteydi. Yayınlanmadığı veya birisine göndermeyerek kendisine sakladığı günlüklerinde o, kendi ifadesiyle “tahammur” etmiştir. Çevresinin kendisini ciddiye almadığına inanan bu sanatçı, kendi değerini bilmekten kaynaklanan bir güvenle, kendi içine döner, çevresindeki şöhretlerle, başarılarla, kendisini kıyaslar. Sonunda ekşir. Fakat dıştan bakıldığında veya okunduğunda doğrusu Tanpınar hiç de içindeki fırtınaları, şahsi ıstıraplar olarak yansıtmaz. Günlükleri onun başkalarından gizlediği derin iç dünyasının sonsuz ruh fırtınalarını ifşa etmektedir.

“Antalyalı Genç Kıza Mektup”un bir başka özelliği ise, Tanpınar’ın son yıllarında kendi kendisini anlatacak bir hatıra yazmak arzusudur. Nitekim “Kerkük Hatıraları”, eserlerinin şahsi izlenimlerine ve yaşantılarına hangi ölçüde bağlı olduğunu ortaya koymaktadır:

Kerkük’e 1914 yılı temmuzunun başında, Birinci Cihan Harbi’nden hemen bir iki gün evvel gitmiştik. Bu yüzden bu şehirle o muharebenin hatıraları bende birleşirler. Geçmiş günlerimiz gerçekten sararmış takvim yapraklarına benzer mi? Burasını bilmiyorum. Fakat, Kerkük hatıralarımı çok defa bir yığın tek sütunlu resmî tebliğlerin arasından çekip çıkarırım. Memleket felaketini, ‘muhtelif cephelerde sükûnet var’ cümlesi altında örtmeğe çalışan tek sütun üzerine dizilmiş bu ajans haberleri bazen bir yığın karakol çarpışmalarının sonunda bir şehrin düştüğünü haber verirdi. Basra’nın, Bağdat’ın, Erzurum’un düşüşünü böyle öğrenmiştik.

Bu ajans tebliğlerini karşı yakadaki (asıl Kerkük) matbaadan almaya bazen ben giderdim. Oturduğumuz sayfiye yeri Korya ile asıl Kerkük’ü birleştiren Edhem çayının kuru yatağı üzerindeki köprüde, başımda açık renk bir şemsiye, havadis peşinde âdetâ koştüğumu hatırlıyorum. Şehre ait hatıralarım çok silik ve dağınık. Yalnız oturduğumuz evleri, yeni yapılan mektebi hatırlıyorum. Evlerin üçü de Korya tarafında idi. Birinci ev, bu sayfiye yerinin ucunda âdetâ bir berhâne idi.

Bu evde bizden evvel mutasarrıf Avnullah Kâzimî Bey oturmuştu. Şair Halide Nusret Hanım’ın babası olan bu zat, Kerkük’te çok iyi bir hatıra bırakmıştı. Onun hakkında söylenenleri şimdi hatırladıkça, eski imparatorluğun devamını sağlayan, o tuttuğunu koparır, çakır pençe memurlardan biri olduğunu düşünüyorum. Şehre ve havalie sükûnet getiren, devlet otoritesini koruyan bu cins memurlara eskiden halkımız bir nevi keramet, hiç değilse bir dindarlık, riyazet izafe ederdi. Avnullah Kâzimî için de böyle olmuştu. Mektep arkadaşlarımın çoğu, onun geceleri soyunmadan bir post üzerinde yorulana kadar ibadet ve dua ettiğini ve oracıkta kıvrılıp uyduğunu, sonra atına binip eşkıya takibine çıktığını anlatırlardı.

Bu evin selamlık tarafında on, on iki yer odası (hepsi yarı yıkık), üst katta da bir ayvanla bir divanhâne (salon) ve iki büyük odası vardı. Bu odalardan sol taraftakilerden harem tarafına iç içe iki oda ile geçilirdi. Bunların haremağası, hizmetçilerin, emektarların odaları olduğunu ve bir tanesinin kahvecibaşına ait olduğunu bize anlatmışlardı. Harem kısmı daha derli topluydu ve ikisi birden asıl bina ile bir “T” şeklindeydi. Bu evin küçük renkli tahta çubuklardan yapılmış tavanları ve bilhassa harem kısmının ayvanında (binanın bünyesine dahil balkon) yine tahta sütunların böyle

renkli süsleri vardı. Bilhassa bu sütun süsleri çok zıt hâlde renklerle benim hoşuma giderdi. Yıllardan sonra, rahmetli mimar Taut'un hemen hemen bu renklerle süslediği yanan Akademi binasının tavanına bakarken, o genç yaşta duyduğum şeyleri duydum. Anlaşılan, terkiplerin kendilerine göre bir standardı olacak.

Evin selamlık ve harem bahçelerinden bütün Korya'yı sulayan dört küçük dereden biri geçerdi ve bizim ev hemen başta olduğu için bu suyu en temiz hâlinde kullanırdık. Selamlık bahçesinin büyük karadut ağacını da çok iyi hatırlıyorum. Bu ağacın iki kişinin zor kucaklayabileceği kadar kalın gövdesi şerha şerha idi ve ağaç, cömert usaresini bu yarıklardan öyle akıtmıştı ki, gövdesi ve dibi âdeta kanlı görünürdü. Bu usareleri kan zanneden büyükannem bu ağacın, yaraları ölümün ötesinde bile silinmeyip kanayan bir şehit evliya olduğuna inanmıştı.⁶ Daha girdiğimiz ikinci gündü ağacının altında mum yakmaya başladı. Gariptir ki, büyükannemin evliyası ile gündüzleri hepimiz alay ederken akşam olup da mum yanar yanmaz içimize bir çeşit korku düşerdi. Bu, masalla dekorun o acayip münasebeti idi.

Bu ev muhayyilemde büyükannemin evidir. Onun korkuları, vehimleri, unutkanlıkları, memleket hasreti ve Yunus ilahîleri ile doludur. Bu sevimli kadın, evliyasını hiç unutmamakla beraber, selamlığı bir türlü bizim evden addetmez, komşu ev sanır ve ara sıra oraya misafirliğe gitmemizi isterdi. Bu yüzden bir oyun bile icat etmiştik. Kızkardeşim biraz kıyafet değiştirerek küçük kardeşimle selamlığa daha evvelden gider, annemle beraber büyükannem de arkasından komşu hanımı ziyaret ederlerdi. Hemen hemen kendi büyüttüğü torunuyla, büyükannem bir yabancı gibi konuşur, Giresun'u, Tirebolu'yu, bizim İstanbul'daki hayatımızı, babamın hayran olduğu tabiatlarını anlatır, kendi muhayyilesinin malı evliyanın kerametlerini naklederdi. Böylece can sıkıntısı ve yalnızlık bizi bir çeşit komedinin eşiğine getirmişti. Çünkü hakikaten yalnızdık. Etrafta hemen hemen konuşacağımız hiçbir komşu yoktu ve üstelik, gelir gelmez kadı sıfatıyla mutasarrıf vekilliği üzerine yıkılan babam, yavaş yavaş hızlanan seferberliğin doğurduğu bir yığın mesele yüzünden geç vakte kadar hükûmet dairesinde kalırdı.

Babamın bazı geceler geç vakit, önde kocaman bir fener, arkada iki zaptiye eri gelişini de unutamam. Kapının oldukça derin kemeri içinde kırılan fenerin aydınlığını, fener taşıyıcısının beyaz abalı imâmeli Hint prensi kıyafeti, babamın sarık cüppesi, zaptiyelerin uyku ile pörsümüş yüzleri bu dönüşü benim için günlük şeylerin üstüne çıkarırdı. Sonraları Rembrandt'ı tanıyınca onun "Gece Devriyesi"ni sevmeye, çocukluğumun beni çok evvelden hazırladığını anladım. Filhakika bu manzarada büyük tablonun çok iptidai ve fakir bir taslağı, daha doğrusu bütün fakirliğine rağmen bende onu kabule zemin olacak bir taraf vardı. Fakat ben o zamanlar Rembrandt'ı, daha doğrusu resmi bilmediğim için, muhayyilem daha ziyade okuduklarımla işlerdi. Garip bir tesadüfle, İstanbul'dan gelirken kitaplarımız arasına iki cilt *Binbir Gece* karışmıştı ve Bağdat'tan da iki adım ötede bir şeydik. Böyle, eve alayla gelen babamın gece içindeki macerası, bana bu hikâyelerden birini yaşıyorum hissini verirdi.

Burada uşağımız Seyyit Abdullah'ı da hatırlamak isterim. Seyyitliği son aldığı kadından geliyordu. Bir gözü yoktu. Sivri, seyrek, kirli, kırçıl, tuhaf bir sakalı, gayet karı-

⁶ Sır gizleyen ağaç, onun "Bir Yaz Gecesi" adlı hikâyesinde de bulunmaktadır. *Hikâyeler*, İstanbul: Dergâh Yayinevi, 5 b., 2002, s. 260-267.



Tanpınar'ın çok sevdiği Rembrandt'ın "Gece Devriyesi"

şık, kat kat yağlı elbiseleri, her biri başka tarfkatın veya asırlık korkunun işareti olan acayip, hatta biraz da yersizliği ile korkunç süsleri, tılsımları, muskaları, işittiğimize göre üç karısı, sekiz on çocuğu, biri seyis olan iki uşağı ve bir de son derece zayıf, sıska bir atı vardı. Bu sonuncusunu biz çok geç, hemen hemen evi ve Abdullah'ı bırakacağımız günlerde öğrendik. Bir ikindi vakti evden çıkmıştım. Sokağımızın hemen başında çok biçare bir adamın, elinde kendinden daha biçare bir atın dizgini, beklediğini gördüm. Adam bana "Abdullah Bey"i sordu. Bir iki sözden sonra bizim uşak Abdullah'ın seyisi olduğunu ve efendisini beklediğini öğrendim. Meğer Abdullah, atı bulunmayan babamın fakirliğine karşı hürmetsizlik olur korkusuyla eve yakın bir yerde atından iner, yaya gelirmiş. Bunu öğrenmemiz hiç de Abdullah'ın lehinde bir şey olmadı. Belki Abdullah'ın bizdeki tabiatüstü çehresini değiştirdi. Filhakika bu acayip adam, kendisine bir şey ısmarlandı mı bir lahza ortadan kaybolur, sonra sessizce gelir, selamlığın sofasına, taşın üstüne yatar uyur, biraz sonra uyanınca da istenilen şeyi getirir, teslim ederdi. Ve biz, bu yüzden, tabii pek inanmamakla beraber bu istenilen şeyleri, onun rüyasında temin ettiğini zannederdik. Hulasa, Abdullah'ın atı Abdullah'ın masalını yıktı. O günden sonra at, selamlığın bahçesindeki yıkık ahırlardan birinde veya ağaçların altında uyukladı. Seyisi ile Abdullah yan yana yine sofada uyudular, fakat Abdullah'ın sırrı ve bu sırrın kendisine verdiği ehemmiyet kayboldu.

Seyyit Abdullah'ın Türkçesi de bir acayıptı. Kerkük'te kullanılan Türkçe, Azerî

Türkçesi olmakla beraber, ufak tefek bazı telaffuz ve şive hususiyetleri ve kırk elli kelimenin dışında büyük bir ayrılık göstermezdi. Kaldı ki, çarşı halkı bu kelimelerin bizdeki karşılıklarını da çok iyi bilirlerdi. İşte dışarda bize hiçbir güçlük çıkarmayan bu kelimeler, Abdullah'ın bir yığın yanlışlık yapmasına sebep olurdu. Bir gün kürek yerine kocaman bir demirci körüğü satın alıp gelir, sorunca ve istediğimiz küreği anlatınca 'özüne ateş kevgiri diyerler' cevabı ile bizi paylar, ertesi günü kapı arkasında durmadan öten çekirgeye 'ecinni' diyerek büyükannemi yeni bir telaşa sokardı. Filhakika Abdullah'ın hususi lugatı yüzünden, o günden sonra evimizin bütün kapı arkalarının birkaç defa şerbetlendiği bile oldu.

İkinci ev, çarşıya hatta hükûmet konağına biraz daha yakın, ayrıca kış için daha müsaitti. Bunun da selamlık avlusu bir kışla meydanı kadar genişti. Fakat, duvarlar sağlam ve yüksekti. Harem kısmı ise ortadaki ağaçlı, havuzlu bahçesiyle etrafa kapalı, içinden aydınlık şark eviydi. Her iki tarafa da haberimiz olmadan girmek imkânsızdı. Bu bahçenin havuzunun başındaki büyük nar ağacının, mevsimine göre bu ağacın çiçek ve meyvalarının sudaki aksini hiçbir zaman unutamadım. Musul'da ve Halep'de daha muhteşem Şark evleri gördüm. Bilhassa dönüşte bir gece Halep'de ziyarete gittiğimiz evin avlusu fulya ve sarmaşık kokuları, su sesleri, kalın koyu yapraklı süs ağaçları ile bütün mânasıyla debdebeli ve muattar, hulasa benim için o gece başta Elhamra'nın ta kendisi olan Şark'tı. Buna rağmen muhayyiledeki asıl şark bahçesini bu ikinci evin bahçesi verir. Farkında olmadan birçok hikâyelerime bu havuz ve nar ağacı girmiştir. Yeşil, uzun kuyruklu, daha ziyade papağana benzeyen bir çeşit karga bu ağacın daimî ve gürültülü misafirleri idi. Onlardan başka bir yığın da serçemiz vardı. Hayatımın en büyük cinayetini üst üste bu evde yaptım. Harem kısmında oturduğumuz odanın karşısındaki küçük odayı buğday ambarı yapmıştık. Bu odanın kapısını yarı açık bırakır, içeriye giren serçeleri yakalardım. Bu, babamın farkına varıp önüne geçtiği güne kadar sürdü. Babam serçeleri çok severdi ve her sabah onlara eliyle yem dağıtmak en büyük zevkiydi. Ondan bende kalan hayaller içinde İstanbul'daki evimizin bahçesinde bu ürkek kuşların hemen hemen avucundan yem yemeleridir. Zamanla bu serçe sevgisi bende de başladı. Şimdi evin karşısındaki bahçede yabancı gül dalları arasında onların gidip gelişini gözetliyorum. Yağmur sesleri arasından onların civıltısını dinlerken kulağımda asma bahçeler kuruluyor. Gazetelerde yeni Çin'in ziraati himaye için serçeleri öldürdüğünü okuyunca içim ürperdi. Halbuki istatistiğe inanırım.

Bu evde Gülbuy Hanım yanıma girdi. Delişmen, hatta yarı isterik, hoşsohbet bir kadındı. Onun da bir gözü kördü. Gülbuy, bir romanı olan insanlardandı ve bunu bize sık sık anlatırdı. Çok zengin bir ailenin kızıydı. Güzel bir delikanlı ile nişanlanmıştı. Fakat daha nişanın gecesinde rüyasına giren bir yılan, ona âşik olduğunu, kendi malı telakki ettiğini söylemiş ve evlenmesini men etmişti. Sonra sonra onu rüyalarında çok güzel bir delikanlı olarak görmeğe başlamış. Bu acayip âşik her defasında mace-ralarını kimseye söylememesini de tenbih edermiş. Nikâh zamanı gelince Gülbuy bu sırrı ev halkına açmaya mecbur kalmış. Bir sabah yatağının altında –çünkü yılan her sabah onun yastığının altından süzülür gidermiş– yakalamışlar ve öldürmüşler. Hemen arkasından babası, biraz sonra nişanlısı ölmüş, bir kardeşini vurmuşlar ve Gülbuy'un da saraları başlamış ve gözlerinden biri kör olmuş. Bütün sıcak memleketlerde olduğu gibi, yılanın Kerkük'te bir muhayyile saltanatı vardı. Gariptir ki

bu saltanata, asıl mitosların uydurulduğu devirlerde bu kadar kuvvetle rastlanmaz. Hiç olmazsa büyük sistemler ondan bahsetmez. Yılan daima ikinci veya üçüncü derecede kalır. Mısır'ın dinî sembolizminde onun hiçbir yeri yoktur. Güneşin timsali atmaca, kedi, inek, çakal, tilki bu mitolojide ön safta gelir. Mezopotamya dinleri ise arslan ve boğanın etrafında toplanmış gibidirler. Yalnız Etilerde bir nevi Anne-Tanrı olan büyük bir yılanı rastlarız. Çok muhtemeldir ki, yavaş yavaş içtimai sistemin ve istihsal hayatının remzi olmaya başlayan resmî mitolojiler, yılanı ilk devirlerde ehli ilahlar arasına sokmuş olsunlar. Filhakika bizde birçok yerlerde olduğu gibi yılan Kerkük'te evin sahibi ve bir nevi tabu addedilirdi.

Abdullah Efendinin Rüyları'ndaki "Evin Sahibi" adlı hikâyem bu Gülbuy'un macerasının senelerden sonra uyanışdır. Şurası da var ki, Kerkük'de üçüncü evimizde biz de bir yılan öldürdük. O sene içinde annem Musul'da tifüsten öldü.

1937 yazında idi. Bir akşam heykeltıraş Mari [Gerekmezyan] ile karşı sahilten Küçük Bebek'e sandalla geçiyorduk. Daha biz denizde iken başlayan yağmur rıhtıma çıktığımız zaman tam bir sağnak olmuştu. Mari ile oradaki Yılanlı Yalı'nın saçağı altına sığındık. Birdenbire uzunca bir yılanın önümden akıp gittiğini gördüm. Bunlar bu hikâyenin hemen aklıma gelen bendeki başlangıçlarıdır. Düşünsem şüphesiz hatıralarım arasında ona bağlanabilecek birçok şeyler bulabilirim. Gerçeği şu ki, bir eser bizde ömrümüz boyunca mevcuttur. Tıpkı hareketlerimiz gibi icraatının tesadüfleri ona muayyeniyetini verir. Niçin Gülbuy'un hatırasını olduğu gibi yazmıyorum? Fakat böyle yapsaydım, folklora düşerdim. Ve her eserimde istediğim şeyi, o sembol kıymetini kaybederdim. Onun için hikâyenin kahraman ve muhitini değiştirdim. Vak'a Musul'da geçmesine rağmen, ev Kerkük'teki bu ikinci evdir. İhtiyar babanın kızının oyuncakları üstüne kapanıp ağladığı oda, benim serçeleri avladığım odadır.

Bu evde Şemseddin Sami'nin lügatıyla epeyce pençelediğimi hatırlarım. Fransızca'yı sökmeye burada hazırlandım, diyebilirim. Kerkük'te okuma devrine girmiştim. Fakat kitap bulamıyordum. Bu kitap yokluğu, bu erginlik çağlarımın hakiki azabıdır. Yerli dostlarım, bilhassa Kırdarlar'dan Necip Bey ile Saffet Bey, bana akrabaları Lütfi Bey'in kitaplarını getirirlerdi. Bu kitapların arasında rahmetli Celâl Nuri'nin ikide bir donanma reçeteleri veren ve iki sayfalık bir iyi niyetle birkaç senede İngiltere ve Amerika seviyesine yükselten o meşhur kitapları da vardı. O zamanlar bu kitapları hangi duygu ile okurdum, bilmem. Fakat 1922'de Celâl Nuri ile ilk karşılaştığım gün, birdenbire beni yakalayan o çılgın gülme ihtiyacı, zannederim ki kitapları ile bana verdiği can sıkıntısının tabii tepkisi idi. Şurası var ki aradaki yedi senede ben çok değişmiştim. Yine bu yıllarda 1913'te çıkan *Nevsal-i Millî* elime geçti. Haşim'i, Yakup'u bu kitapta tanıdım. Ve Süleyman Nazif'in bir yazısında Yahya Kemal'in adını ilk defa gördüm.⁷ Bir de Ahmet Rasim'in eski İstanbul mahallesinin gecesini

⁷ Ö. Faruk Akün "Ahmet Hamdi Tanpınar" adlı yazısında Yahya Kemal'i tanıması konusunda bir yanlışlık olduğunu belirtir: "*Nevsal-i Millî*'de Haşim'e ait bir yazı veya şiir bulunmamaktadır. Bunu, Haşim'in imzasını gördüğü bir başka mecmua ile karıştırdığı anlaşılıyor. Yahya Kemal'in de ismini, Süleyman Nazif'in makalesinden değil, doğrudan doğruya onun kendi imzası ile Nigâr Hanım hakkında yazdığı yazıdan tanımış olacaktır. (*Nevsal-i Millî*, İstanbul 1330, s. 4). Süleyman Nazif'in buradaki yazısı, Abdülhak Hâmid'e Musul'dan gönderilmiş bir mektup olup, içinde Yahya Kemal'in hiç ismi geçmez (bk. s. 279-281). Yakup Kadri'nin bu kiptaki yazısının adı 'Siyah Saçlı Yabancı ile Berrak Gözlü Genç Kızın Sözleri'dir (s. 118-128). Ayrıca hakkında, Süleyman Saib imzalı bir tanıtma yazısı vardır (s. 216)."



Soldan 2. Ahmet Hamdi, 4. Emine Semiye, 5. Hüseyin Rifat, 6. Refik Ahmet, 7. Hüseyin Rahmi, 8. İzzet Melih. Ayaktaki gözlüklü Halil Fahri.
(Taha Toros'un *Mazi Cenneti* kitabından)

anlatan bir yazısını hatırlıyorum. İstanbul'dan o kadar uzakta bu yazı bana o yaşta hayatımın üzerine dönmeyi öğretti.

Çocukluğumun hangi çağına baksam bu kitap yokluğunun verdiği boşluğa, o acayip, çıldırtıcı can sıkıntısına rastlarım. Bugünün gençleri o zamanki benden ne kadar mesut! Acaba saadetlerini biliyorlar mı? Ve acaba Kerkük'te, Erbil'de, Altıncıköprü'de, Suriye, Elcezire, hudutlarımızdan başlayarak kervan yoluyla her konak menzilinde rastlayacağımız Türk birliklerinin çocuklarına benim çektiğim o can sıkıntısından kurtulmalarını temin etmek çarelerini düşünüyor muyuz?

Üçüncü ev, büyük, Nefcizâde konaklarına yakın bir evdi. Oraya taşınmakla şehre biraz daha girmiştik. Bu evin geniş bahçesinde bir yığın portakal ve limon ağacı, bir de büyük bir zeytin ağacı vardı ve içinden oldukça geniş bir su geçirdi. Klasik zevki hiçbir kolaylığı kabule imkân vermeyen Yahya Kemal'e bir gün portakal ağacından bahsedecek oldum. O bana 'Dünyada belki binlerce ağaç vardır, fakat aslında ağaç üç dört tanedir: Çınar, kestane, ceviz gibi. Yine binlerce çiçek vardır. Ama yine dört beş çiçek vardır. Portakal ağacının altında oturamazsın, gölgesi yoktur. Dibinde geze-mezsın, çamurdur. Zaten boyu müsait değildir' cevabını verdi. Bir bakıma hakkı var. Klasik şiirin dışındaki şeyler, hususi notlar, mevsimler veya zevki kökünden değiştiren iklimden gelen şeylerdir. Bununla beraber ben yine Kerkük'te ve Antalya'da çocukluğumun bir devresini portakal ağaçlarının komşuluğunda geçirdim.

Tanpınar'ın "Kerkük Hatıraları" onun hayatında kader rolü oynayan nice mahrumiyetlerin edebiyat alanında da karşısına çıktığını gösterir. Zaten temelde benimsediği klasik zevk, birçok kuralla onu hudutlandırıyordu. Buna bir de, üzerindeki etkisi hiçbir zaman azalmamış olan Yahya Kemal'in yorumları eklendiğinde, Tanpınar'ın geliştirebileceği ilgi ve zevkleri de yasaklanmıştı. Gençliğinin ilhamlarını sunan "portakal ağacı" da onun geliştiremediği zevklerinin belki de bir sembolü hâline gelir.

Tanpınar, yukarıda alıntılanan her iki metinde de çocukluğunu ve gençliğini hatırlarken bugün o bölgelerde yaşayan nice çocuğu düşünür. Onların da kendininkine benzer "can sıkıntı"larını hatırlayarak bunlardan "kurtulmalarını temin etmek çarelerini düşünüyor muyuz?" diye sorar. Bu iki metin Tanpınar'ın kendi hayat hikâyesini geniş olarak yazmak ihtiyacını duyduğunu gösteriyor, denebilir. Fakat yazdığı özel günlüklerinden çok farklı olarak. Okunmak üzere yazdıklarında "gülen gözünden" bakarken, dertlerini döktüğünü günlüklerinde "ağlayan gözünden" bakmaktadır. Hayatının sonunda yazdığı bu iki hatıra parçasını, Tanpınar devam ettirerek ortaya gerçek hayat hikâyesini koymak istemiş miydi? Bu muhtemeldir. Sanki son günlerinde o, artık kendisine dönmüş, kendisini tahlil etmekte, ne kadar acı verirse versin hayatının hesaplaşmasına girişmişe benzetilmektedir.

Bu hatıralar, mektuplar, mülâkatlarda anlattıklarının yardımıyla eserlerindeki biyografik çizgiler takip edilebilmektedir. Tanpınar bunları sanki özellikle açıklamışa benzer.

1918 yılında işgale uğrayan Anadolu kasabalarında mukavemet teşkilatlarının kurulması, öncü olabilecek kişilerin öldürülmesi, arkada kalan çocukların ve kadınların yollara dökülüşünü Tanpınar, *Huzur* romanında bir çocuk gözünden olsa da, estetiğine uyan bir pus arkasından anlatır. *Huzur* onun ilk çocukluk izlenimlerinin romanında malzeme olarak kullanılması olduğu gibi, kadın, aşk ve vicdan azaplarının kendisini attığı eşikte oluşun temellerini de verir. 1918'de Antalya'dan İstanbul'a gelen Tanpınar, işgal altındaki İstanbul'un acılarını tadar ve onları *Sahnenin Dışındakiler* adlı romanında okuyucularıyla paylaşır. Tanpınar'ın bu romanda anlattıklarının ne kadarını bizzat yaşadığını bilemesek de, o yılların bir üniversite öğrencisinin duygularını okuyucuya naklettiği kesindir.

Tanpınar, Yahya Kemal'in öğretmenleri arasında bulunduğu Edebiyat Fakültesi'ndeki günlerinden, *Yahya Kemal* adlı kitabında geniş olarak söz eder. Yahya Kemal'in kendilerine sadece edebiyatı değil, millî hayatı da öğrettiğini ve bunları edebî metinlerden çıkararak yaptığını anlatır. Genç Yahya Kemal, öğrencileri olan gençlerle birlikte Paris'te edindiği kahve zevkini, ortak yaşama ve duygulanmanın bir mekânı olarak kahvelere taşır. Dönemin edebiyatçıları, aydınları ve gençleri bu kahve sohbetlerinde buluşur ve konuşurlar. Bu konuşmaları Yahya Kemal'in tek başına sürdürdüğünü tahmin etmek pek zor değil. Onun “sohbeti monolog” hâline getirdiğinden söz eden Tanpınar, Yahya Kemal ile Ahmet Haşim'in buluştukları bir gün, ikisinin de çevresindekileri unutarak çok zevkli bir sohbe koyulduklarını nakleder.⁸

Hele *Dergâh* dergisi çıkarılırken (nu. 1, 15 Nisan 1337/1921) edebiyata meraklı ve hevesli bu gençler, dergiciliğin her şeyi ile ilgilenirler. *Yahya Kemal*'de Abdülhak Şinasi Hisar gibi titiz, her dizgi yanlışını bir kıyamet gibi karşılayan yazarlardan, derginin basımıyla uğraşan Mustafa Nihat Özön'ün neler çektiğini anlatır.⁹ Dergi, ünlü adlara yer verdiği gibi, heveslilerin de ilk şiirlerini yayımlar. Tanpınar'ın da “Musul Akşamları”ndan sonraki bazı şiirleri burada çıkmıştır.¹⁰ Tanpınar, 1922'de “biraz işe yarar bir şiir yazdım (Bir kadın başı duvarda...) Estetiğim Valéry'nin estetiği idi” demektedir.¹¹

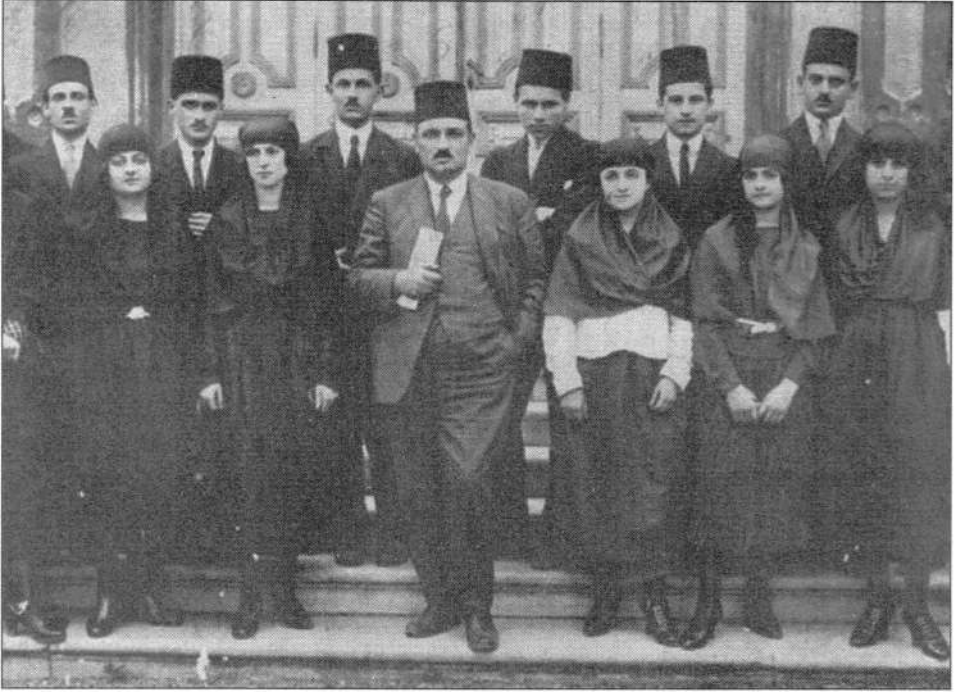
12 Temmuz 1953'te “Avrupa kompleksinden” kurtulduğuna göre “bir mec-mua çıkarıp faal yazıya” başlamayı “tek” ümidi olarak gören Tanpınar ölümünden bir yıl önce bile *Dünyam* adlı bir dergi çıkarmayı hayal etmektedir:

⁸ *Yahya Kemal*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 4b., 2001, s. 36.

⁹ Bu konuda Ahmet Haşim'in de dostuna yazdığı notlarda bilgi vardır. *Bütün Eserleri IV. Frankfurt Seyahatnamesi, Mektuplar-Mülâkatlar*, hzl. İnci Enginün-Zeynep Kerman, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2. b. 2004, s. 48.

¹⁰ *Dergâh*'taki şiirleri: “Sonbahar”, “Madalyon”, “Hicret”, “Annem İçin”, “İsfahan”, “Kerem'e”, “Odalarda Akşam”, “Beyaz Taş”, “Kalbim”, “Bir Yolcuya”, “Senenin Son Gecesi”, metinleri için bk. *Bütün Şiirleri*, hzl. İnci Enginün, İstanbul: Dergâh Yayınları, 7. b., 2007, s. 101-111.

¹¹ Turan Alptekin, *Ahmet Hamdi Tanpınar Bir Kültür Bir İnsan*, İstanbul: İletişim, 2001, s. 41.



Yahya Kemal, Cenap Şehabettin'den boşalan edebiyat kürsüsünde: Arka sıra sol baştan İrfan, Ahmet Hamdi Tanpınar, Mustafa Nihat Özön, Necmettin Halil Onan, Reşat Şemsettin Sirer. Ön sıra sol baştan Dr. Semiramis, Bedia, Yahya Kemal, Hamiyet, Ahter, Şadan.

Gün geçtikçe bir mecmua çıkartmak ihtiyacı beliriyor. Aylık bir mecmua. Her gün bir mevzu üzerinde bir yazı. Kitap dahi olsa günlük yazılardan müteşekkil, mânalı planlı bir fıkralar kitabı yahut etütler.

Kendi fikirlerim, kendi görüşüm, kendi şiirlerim. Adı: *Dünyam*. Bayram ertesi çıkartma şartlarını arayacağım. 32 sayfa. Başkalarından ancak şiir, müstakil etüt ve hikâye, yahut da benim seçeceğim tercüme alınabilir. Baş tarafta benim bir yazım. Ayın akisleri yine benim. 32 yahut 48 sayfa.

İhtiyarlamamak ve ölmek için tutunabileceğim tek çare: Kaplan, Mehmet Ali [Cimcoz], Adalet [Cimcoz], Kutsi [Tecer], Süheylâ [Bayrav]. İsterse Adnan [Benk] ve Sabahattin [Eyuboğlu]. Ne yazabilirler? Burası mesele, Can'dan [Yücel] da alabilirim.

Mazhar [İpşirlioğlu], Berna [Moran].¹²

Yahut iki ayda 64 sayfa. Bir hikâye, piyes, deneme tercümeleri. Şiir tercümesi. Şiir, hikâye, piyes, deneme, aktüalite tenkidi.

Mecmua bir başkasının adına çıkar.

Fakat mecmuanın yazı işleriyle meşgul olacak bir adam lazım. Turan'dan [Alptekin] başka biri. Falan ve filan adamın peşinden koşmak yok!

¹² Altteki satırların karşısına çekilen bir çizginin yanına yazılmıştır.

İcabında cemiyet hayatının dışında reaksiyonere denebilecek bir mecmua. Resim tenkidi var, fakat eski resmin etüdü de var.

Birkaç gün sonra dergi çıkarmanın para konusunu olduğunu hatırlayacak ve projesi tavsayacaktır:

Mesela şu mecmua işi. Bir mecmua ne kadar işime yarayabilir? Fakat çıkarmak için sermaye... Adam, ekip. Böyle bir mecmuada neler yapılmaz. Yirmi iki yaşımın prensipleri etrafında çalkanıp gidiyor.

Ne çıkar? Çalışacağım. Bu şartlara rağmen kendimi yapacağım. Kendisini yapmak, yaparken eserini vermek, peşini bırakmamak, bir gün mucize tahakkuk edebilir.

12 Temmuz 1953'te yazdığı son cümleler Tanpınar'ın sanatı söz konusuysa güçlü bir iradeye sahip olduğunu gösterir. Meşhur olmaktan, yurt dışına açılmaktan umudunu kesen Tanpınar, kendisini tatmin edecek eserini ortaya koymak için sanatını asla feda etmez ve yaşarken özlediği fakat ulaşamadığı şöhret, ölümünden sonra gelir. O, bugün Türkiye'nin en çok tanınan ve önemsenen yazarlarından biridir. Yurt dışında da hakkında tezler yapılmakta, eserleri çevrilmektedir.¹³ Tanpınar'ın hayatını karartan, belki de bir türlü geçmişle hesa-

¹³ Tanpınar hakkında Amerika'da yapılan ilk doktora tezi Sarah Atiş'e aittir. Mehmet Kaplan'ın teşvik ettiği bu çalışma Tanpınar'ın Türkiye dışına ilk açılışdır: Sarah Moment Atiş, *Semantic Structuring in the Modern Turkish Short Story – An Analysis of The Dreams of Abdullah Efendi and Other Short Stories by Ahmet Hamdi Tanpınar*, Leiden: E.J.Brill, 1983. Bu eser Türkçeye çevrilmiştir (*Çağdaş Türk Hikâyesinde Semantik Yapı Tanpınar'ın Abdullah Efendinin Rüyaları'ndaki Hikâyelerinin Tahlili*, çev. Zekeriya Başkal, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011). Bu eserde "Abdullah Efendinin Rüyaları" hikâyesinin de çevirisi bulunmaktadır. Onu Amerika'da okuyan Türk öğrenciler ve başka Türkologların çalışmaları takip etmiştir.

Beatrix Caner, *Türkische Literatur-Harmonie*'de Tanpınar'a yer ayırdığı gibi kapağına da Tanpınar'ın resmini koymuştur (1998). Beatrix Caner *Beethoven und Tanpınar (Huzur)*. Beatrix Caner (çev.) *Tanpınar's Harmonie Der Höhepunkt der türkischen moderne. Biographie des Autors A. H. Tanpınar und analyse seines Romans Huzur (Harmonie) Literaturca Verlag, Mai 2009, Eylül 2005. Almancaya şiir çevirileri için bk. The Turkology update Leiden Project (TULP) www.let.leidenuniv.nl/tcimo/tulp/poetry*

Tanpınar ilk İngilizce çevirilerinden sonra bütün dünyada ilgiyle karşılanmış, Kültür Bakanlığı'nın desteklediği çeviri faaliyetleri dolayısıyla *Huzur* birçok dile (Xia Yong tarafından Çinceye) çevrilmiştir.

Tanpınar'ın İngilizceye çevrilen ilk romanı *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'dür: *The Time Regulation Institute*, çev. Ender Gürol, Madison: Turco-Tatar Press, 2001. İkinci roman da *Huzur* çevirisidir: *(The Inner Peace)*, çev. Ender Gürol, Madison: Turco-Tatar Press, 2007). Ender Gürol'un İngilizceye çevirdiği XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi de baskı safhasındadır.

Huzur'un İngilizceye ikinci çevirisi Erdağ Göknar tarafından yapılmıştır: *(A Mind in Peace)*, Archipelago Book, 2008). Tanpınar'ın Fransızcaya çevrilen ilk eseri *Beş Şehir*'dir: *(Cinq Villes)*, çev. Paul Dumont, UNESCO, 2005).

Tanpınar'a ilginin Orhan Pamuk'un eserlerinin İngilizceye çevrilmesiyle arttığı söylenebilir. Öyle ki *Huzur*'un tanıtılmasıyla ilgili yazılarda Orhan Pamuk'un Tanpınar'a verdiği önem sık sık zikredilmektedir.

bını kapatamamasından kaynaklanır. O, daima bir yerlerde kendisini ısıracak bir yaratık gibi hazır beklemektedir. “Yirmi iki yaşımın prensipleri etrafımda çalkanıp gidiyor.” cümlesi Tanpınar’ın trajedisini kuvvetle duyurur. O gerçeklerin farkındadır, fakat mazi ve onlardan doğan hayaller, onu daima çekmektedir. Tanpınar bu gerçeği sadece şairliğinde, meslek hayatında yaşamaz. Para ve aşk konusunda da durum aynıdır.

Hakikat şu ki ben Türkçede yeniyim. Fakat dünyada yeni değilim. Dünya –ki sanatı bir çıkmaza soktu– başka türlü şeyler istiyor. Sağcılar yalnız Türkiye, gözü kapalı, ezberde kalmış öğünmenin ötesine geçmeyen bir Türk tarihi, yalnız iç politika ve propaganda diyor. Sol, Türkiye yoktur ve olmasına da lüzum yoktur diyor; yahut benzerini söylüyor; her gün kıvırdığı, biraz daha kırılan, kendisini entité’ler içinde bir entité olarak alanların ortadan kalkacağı Türkiye istiyor, razı oluyor. Ben ise dünya içinde, ileriye açık, mazi ile hesabını gören bir Türkiye’nin peşindeyim. İşte memleket içindeki vaziyetim.

Dışarıya gelince hiçbir zaman taşamayacağım. 1925’te Avrupa’ya gitseydim, başka adam olurdum. Şimdi 1923’te Erzurum’da Atatürk’le konuştuğum zaman kaybetmiş fırsatın ne olduğunu anlıyorum. Şu muhakkak ki 1923 ile 1932 arasındaki hayatımı kendi elimle yaktım. (1 Haziran [1961])

Ölümünden yıllar sonra eserlerinin Fransızca ve İngilizceye çevrilip yayınlanması, eserleri üzerinde çalışılması onun kendisi hakkında verdiği hükümlerde hayli insafsız, haksız ve bezgin olduğunu da göstermektedir.

Tanpınar üniversiteyi bitirdikten sonra –bitirme tezi “Hüsrev ü Şirin”dir (1923)– Erzurum lisesine edebiyat öğretmenini olarak atanır (1923). Estetiğini oluşturmaya orada başladığından söz eder:

1924’te serbest nazma başladım. İlk denemem “Bu akşam cehennemde gala var” idi. Ondan sonra ritmik nesre başladım. Sonra bu tarzı bıraktım.¹⁴

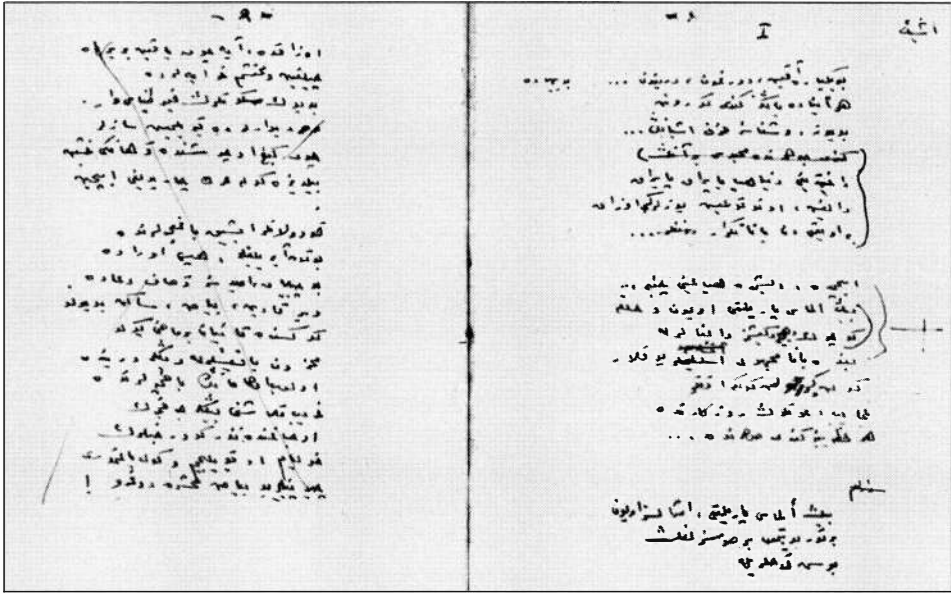
Erzurum’da bir buçuk yıl kalmış şehri yıkan deprem o sırada olmuş ve Tanpınar şehri ziyaret eden Atatürk ile karşılaşmak fırsatını bulmuştur. Kitaplardan aktarılmış tarihî bilgiyle ağırlaştırılmamış, kendi şahsi izlenimlerini en iyi yansıtan denemesi, *Beş Şehir*’deki “Erzurum” bölümüdür, denebilir. Erzurum’daki deprem dolayısıyla, şehrin ıstırabını onlarla birlikte yaşayan

Walter Feldman, “Time Memory and autobiography in the Clock-Setting Institute of Ahmet Hamdi Tanpınar”, *Edebiyat*, No 8: 1 (1998): 37-61.

Fatih Ergüven’in çevirdiği “The Villa in Acıbadem” [http:// wordswithoutborders.org/ article/ the-villa-in-acibadem](http://wordswithoutborders.org/article/the-villa-in-acibadem)

Öteki çeviriler arasında: *At the Treshold of the Time: A.H.Tanpınar and Modern Turkish Poetry*, Assoc. Prof. Dr. Iordanka Bibina, Bulgarian Society for Eighteenth Century Studies Modernity Yesterday and Today, 25-25 Feb. 2002.

¹⁴ *Ahmet Hamdi Tanpınar Bir Kültür Bir İnsan*, s. 43.



Tanpınar'ın not defterinde "Eşik" şiir çalışması.

Tanpınar, bir savaş artığı bilge/ meczup olan Tahsin¹⁵ ile yıkılmış, soğuk ve mustarip şehri duygusuz –Yahya Kemal'in ifadesiyle– insan ıstırabına kayıtsız tabiatı, birlikte seyrederler ve konuşurlar. Bu, bir konuşmadan çok, Tanpınar'ı hayat ve ölüm üzerinde düşündürecek ezeli gerçekleri hatırlatan Tahsin'in sözlerinden oluşur. "Erzurumlu Tahsin" bu unutulmaz yaşantının hikâyeleştirilmesidir. Erzurum'a ayak basar basmaz ne zaman emekli olacağını soran Tanpınar, deprem sırasında Erzurum'a giden Atatürk ile konuşmasında, kaçırdığını sandığı fırsata son yıllarında çok yanecektir.

Türk edebiyatına "Erzurumlu Tahsin" hikâyesiyle, *Beş Şehir*'in bir bölümünü kazandıran bu görevden sonra Konya'ya atanan (1925) Tanpınar'ın Konya'daki yalnızlık günlerinde bol bol okuduğu anlaşılmakta. Suut Kemal Yetkin, üzerinde "18.12.1926 Konya" yazılı ve Tanpınar'ın imzasını taşıyan Anatole France'ın *La Vie Littéraire* adlı dört ciltlik kitabını Ankara'da kendisine

¹⁵ Tahsin Bey'in gerçek hayatı hakkında bazı notlar için bk. Önder Göçgün, *Türk Edebiyatı Araştırmaları I-II*, Konya: Selçuk Üniversitesi, 1991, s. 566-581. Deprem 13 Eylül 1924'te olmuş, Erzurum ve çevresine büyük zarar vermiştir. Atatürk, 30 Eylül 1924 tarihinde Erzurum'a bir akşamüstü gelmiş, "Depremden Zarar Görenlere Yardım Komisyonu" çalışmalarını denetlemiş ve eşi ile birlikte bağışta bulunmuş, Hasankale ve köylerinde incelemeler yapmış, deprem felaketzedeleri yararına düzenlenen at yarışlarını izledikten sonra 4 Ekim'de saat 18'de Erzurum'dan ayrılmıştır (Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938*, Ankara: TTK Yayınları, 1983, s. 417, 421).

hediye ettiğini yazmıştır.¹⁶ Hayatının son günlerinde şiirlerini neşre hazırlarken bu günlerinden de söz eder:

“Eşik” manzumemi Claude Farrère’in Çin’e dair bir konferansında (*Les Annales*) gördüğüm bekleyiş mânasında bir Çin havuzu; kapı ile eşik arasında bir göz bana ilham etti. O zaman Konya’da idim. Birçok şeyleri reddetmiştim. Fakat yine de sırf teknik mümareseyi kaybetmemek için şiire çalışıyordum. Bu senelerde “Aynalar”, Erzurum’da başladığım “Sabah”, “Yolculuk” (Mallarmé’den) “Sen ve Ben” adlı çok santimental bir şiir ve bir de galiba “Kuş” adlı bir manzume yazmıştım. “Eşik”in, ki uzun bir manzume olmasını istiyordum, ilk şekli budur. Bu manzumenin tamamı bende yoktur. İkinci versiyonundan bir parçayı *Fikir Haftası*’nda¹⁷ neşrettim. Ankara’da yazdığım bazı kısımları ki “Tahtayı kurt oydu, taş yosunlandı, yabancı otlarla örtüldü duvar. Benden sor ve benden dinle akşamı” –daha evvelki mısra (Benden sor sırrını mesafelerin) mısraıdır– Ankara’da hocalıgım, 1927 ile 31 ve 32 arasında yazdım.

“Eşik” şüphesiz ki Tanpınar’ı en çok uğraştıran, belki de hayatı güzellik anlayışıyla birleştirilebilecek şiiridir. Konya’nın onu cezbedtiği görülmektedir. *Beş Şehir*’in bir bölümünü de onun bu günlerdeki göre vi ilham etmiş olmalıdır. Üçüncü görevi Ankara Lisesi’ndedir. 1927 yılında geldiği Ankara’da daha sonra Gazi Terbiye Enstitüsü edebiyat öğretmenliğine de atanmıştır. Ankara’daki yıllarında, hem çevresindeki arkadaşları çoktur hem de Gazi Terbiye Enstitüsü’nün zengin plak ve resim koleksiyonundan yararlanma fırsatını bulmuştur. Ankara’daki günlerinin onu Millî Mücadele üzerinde yeniden düşündürdüğü de çeşitli yazılarından ve *Beş Şehir*’deki “Ankara” bölümünden anlaşılır.

1926’da *Millî Mecmua*’ya şiir gönderir, *Hayat Mecmuası*’na da yazar.¹⁸ Avrupa’dan dönen arkadaşı Ahmet Kutsi Tecer’le birlikte *Görüş* dergisini çıkarır:

Kutsi Avrupa’dan yeni gelmişti. 1926’da geçirdiğim krizle 1932 arasında Kutsi ile *Görüş* mecmuasını çıkardık. Burada kendi estetiğimizi anlatmak fırsatını bulduk. *Görüş*’ün beşinci sayısı, Goethe sayısı olacaktı. Goethe hakkında gelen yazıları basmamak için mecmuayı kapadık.¹⁹

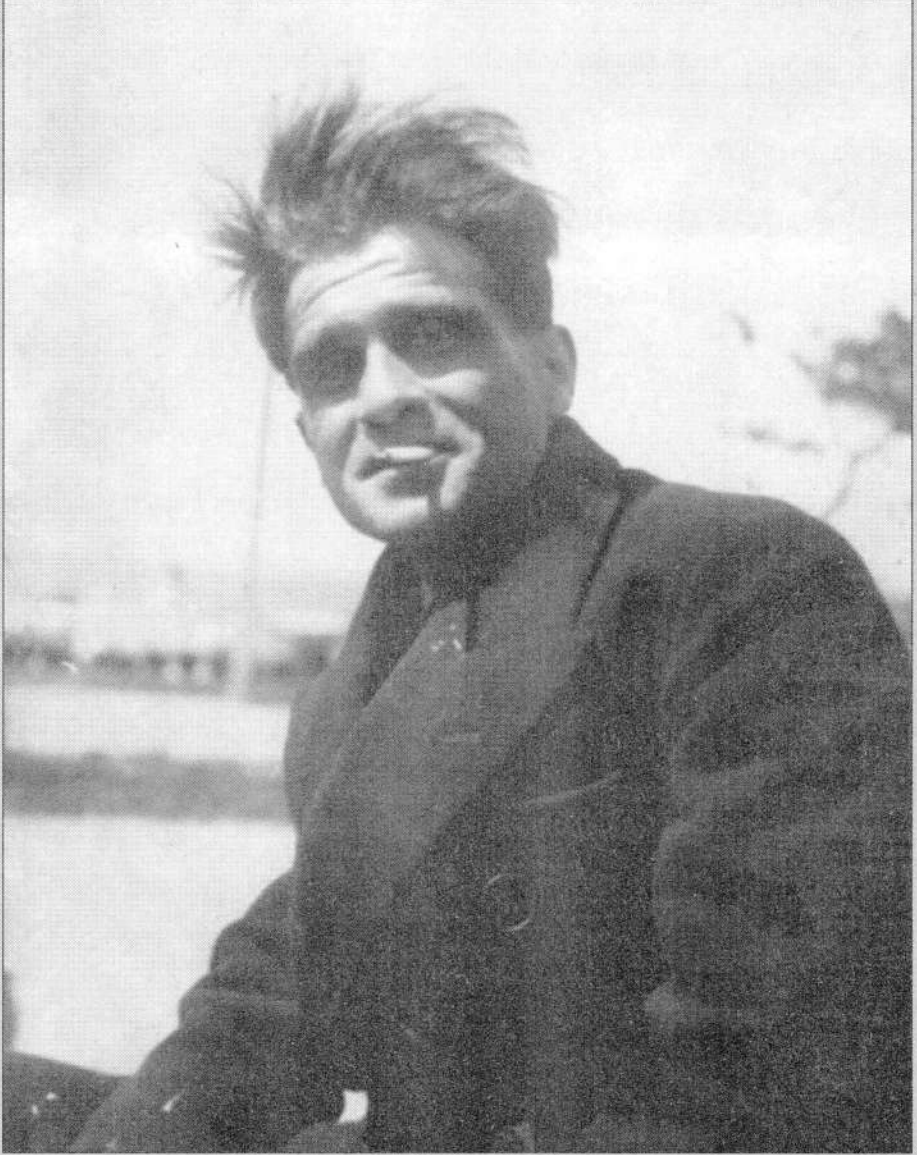
Derginin kapanma sebebi, Tanpınar’ın ve Tecer’in hayat karşısındaki çekin-

¹⁶ *Bir Gül Bu Karanlıkta*, s. 311.

¹⁷ “Eşik” *Kültür Haftası*’nda (nu. 1, İkincikânun 1936) çıkmıştır.

¹⁸ *Hayat*’taki yazıları: “Aynalar” (ş), nu. 41, 8 Eylül 1927, s. 299; “Sen ve Ben” (ş), nu. 47, 20 Teşrin-i evvel 1927, s. 413; “Yaralı” (ş), nu. 55, 15 Kânun-ı evvel 1927, s. 57; “Yolculuk” (ş), nu. 58, 5 Kânun-ı sani 1928, s. 108; “Sabah” (ş), nu. 65, 23 Şubat 1928, s. 18; “Günlerimiz” (ş), nu. 89, 9 Ağustos 1928, s. 6; “Kremon Kemani” (h), [Hoffman’dan çeviri], nu. 135-136, 15, 31 Temmuz 1929, s. 18-20, s. 18-20, 23; *Kaz Ayaklı Kraliçe Kebapçısı* (r), [A. France’dan çeviri], nu. 143, 15 Teşrin-i sani 1929’dan itibaren kitap forması şeklinde ilave olarak yayımlanmıştır.

¹⁹ Alptekin, *Ahmet Hamdi Tanpınar Bir Kültür Bir İnsan*, s. 42.



Ankara Lisesi yıllarında Ahmet Hamdi
(Yusuf Çağlar arşivi).

genliklerinin itirafıdır ki günlüklerinde benzer davranışlardan söz eder. *Görüş*’te Tanpınar’ın şiirleri de çıkmıştır.²⁰

İşte Tanpınar’ın korkularını daima besleyen fakat kendisini başkaca bir zarara uğratmadığı anlaşılan ve günlüklerinden başka bir yerde izi görülmeyen Harbiye’deki hapis olayı da 1927’de vuku bulmuştur.

1930 yılı Ağustosunda Tanpınar ile dostluğunun başladığını yazan Suut Kemal Yetkin, dostluklarının “en ufak bir anlaşmazlık olmadan” devam ettiğini belirtir.²¹ Lisede öğretmenlerin yattıkları odalardan biri Tanpınar’a aittir ve Tanpınar bu odayı Suut Kemal ile bölüşmüştür. Her ikisinin de Fransız edebiyatıyla ilgilenmeleri, Suut Kemal’in dediğine göre onları birbirine yaklaştırmıştır. Tanpınar bazı kitaplarını ona hediye de etmiştir. Yetkin, Paul Morand’dan “Hız Üzerine” (Sur la Vitesse) adlı denemeyi birlikte on gün içinde çevirdiklerini, fakat gecikerek *Görüş*’te (Şubat 1932) yayınlandığını belirtir. Yetkin’in “bir şantiyeyi andıran” Ankara’da geçen bugünlerle ilgili bir hatırası da Ankara Palas Otelindeki Haşet Kitabevi’ne gidip, yeni yayınlara bakmaları, sonra da “aydınların tek buluşma yeri olan İstanbul Pastahanesi”ne kendilerini “atma”larıdır. Orada Doktor İzzettin Şadan ve Samih Nafiz [Tansu] de bulunur.

1930 Ağustos’unda toplanan “Türkçe ve Edebiyat Muallimleri Kongresi”nde Tanpınar, eski edebiyatın müfredattan çıkarılmasını ister. XIX. *Asır Türk Edebiyatı* ve birçok makalesindeki görüşlerinin zıddı olan bu görüşün dile geldiği tartışma hakkında geniş bir özet Ahmet Kutsi Tecer tarafından yapılmıştır.²²

Tanpınar’ın doğduğu şehre dönmesi ancak 1932’de gerçekleşir. Kadıköy Lisesi’nde sonra da Güzel Sanatlar Akademisi’nde önce sanat tarihi öğretmenliğine vekil olarak (19 Ekim 1933), bir yıl sonra da bu göreve aslî olarak tayin edilir (25 Şubat 1934). Aynı zamanda estetik ve mitoloji derslerini vermekle de görevlendirilir.

Bir süre de Bağlarbaşı Amerikan Kız Koleji’nde Türk edebiyatı dersleri okutmuştur.

Tanpınar’ın şairliğinin en verimli yılları 1933-1939 arasındır. Şair arkadaşı Ahmet Kutsi Tecer’e yazdığı mektuplarda, sürekli olarak şiirlerinden söz eder. Mektuplarında andığı şiirlerinin bir kısmını bir türlü tamamlayamamış ve *Şiirler*’e de alamamıştır.²³

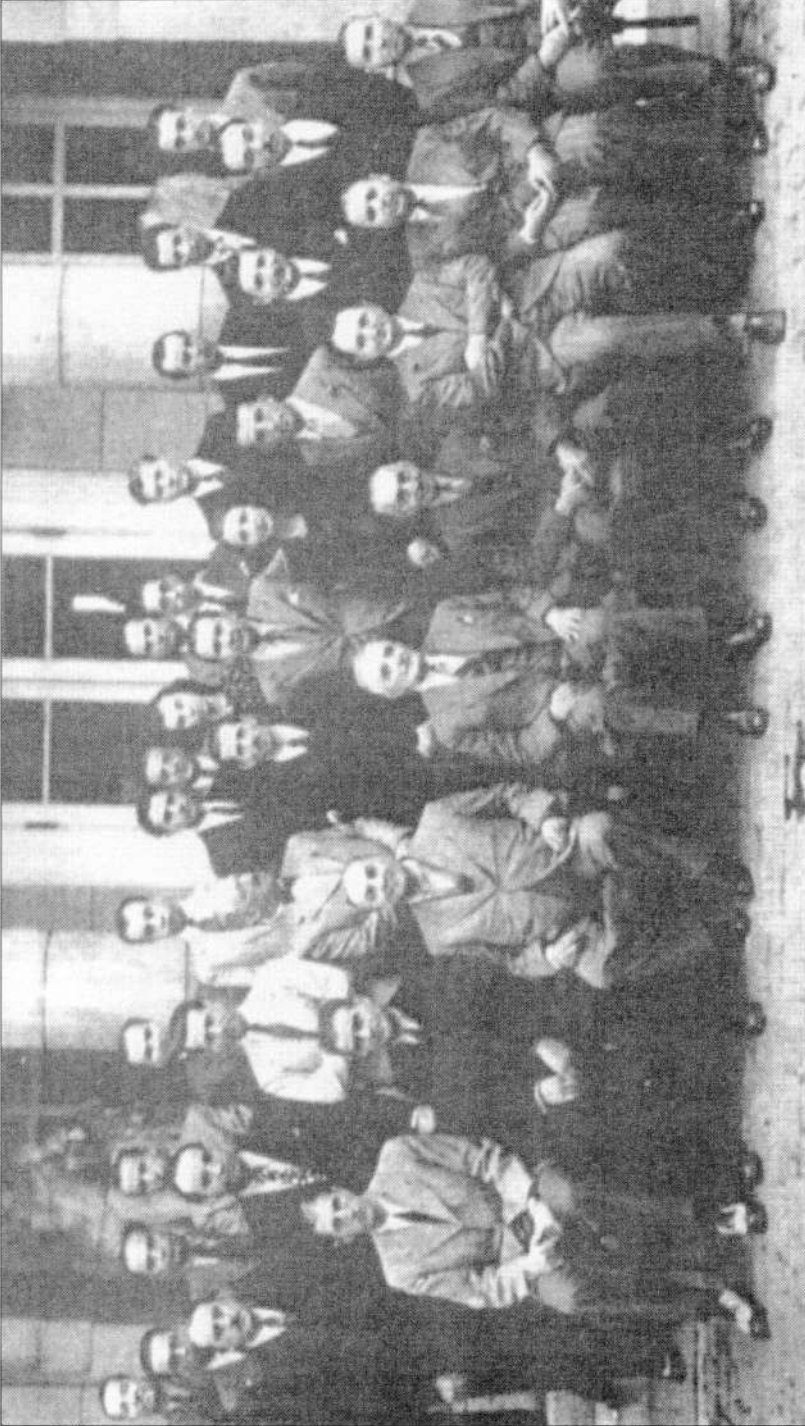
Valéry’nin *Monsieur Teste* adlı romanını parça parça çevirip yayınlamaya da bu yıllarda başlamıştır (*Yeni Türk*, 1933). Bu çeviri Tanpınar’ın kendisini kurta-

²⁰ “Hep Aynı Gül”, *Görüş*, nu. 4, 4 Şubat 1932, s. 211. *Bütün Şiirleri*, s. 123.

²¹ “Ataç ve Tanpınar ile Tanışmam”, *Meydan*, nu. 568, Nisan 1979, s. 26-27. *Bir Gül Bu Karanlıklarda*, s. 309-313.

²² A. K. Tecer, “Kronik. Eski ve Yeni Edebiyat”, *Görüş*, nu. 2, Eylül 1930, s. 96-107.

²³ *Tanpınar’ın Mektupları*, 4. b., s. 27-69.



Akademi hocalarıyla. Tanpınar oturanlardan soldan ikinci.

ramadığı bir kitap olur. 4 Şubat 1950 tarihli Bedrettin Tuncel'e mektubunda, "*M. Teste*'i bitir" cümlesi geçmektedir.²⁴ Ömrü boyunca sık sık ondan söz edecek, neşir fırsatını arayacak, fakat bir türlü onu tamamlayamayacak ve kitap olarak çıktığını göremeyecektir. Öyle ki ölümünden sonra Tanpınar'ın evrakı arasında *M. Teste* çevirisine rastlayan Necmettin Halil Onan, Bedrettin Tuncel'e yazdığı mektupta şöyle der:

M. Teste tercümesi macerasını senden öğrenmek lazım geldiğini Kutsi söyledi.. Ben burada tape edilmiş bir tomara rastladım. (...) *M. Teste*'i Hamdi çok eskiden bir kere tercüme edip Vekâlete vermiş, sonra sen bazı tashihler tavsiye etmişsin. Ve o da eski tercümeyi bir revizyondan geçirmiş, veya yeniden yapmış. Sende bunun yazılmış bir metni var mı? Veya bir yerde bulunduğunu biliyor musun? Lütfen bana yaz iki gözüm.²⁵

Samimi bir teşebbüs olmakla birlikte bunun bir sonuç vermediği anlaşılmaktadır. Bugün *M. Teste* ile ilgili yayınlanmış iki parçadan fazlası elde değildir. Tanpınar'ın Ahmet Kutsi'ye yazdığı mektuplardan ilki olan Şubat 1931'deki, "Suut parasızdır. Behemahal para göndermeni istiyor. Tercümeyi düzelterceğin anlaşıldı. Cümleleri çok kırma, yazık olur"²⁶ cümlelerinin Suut Kemal ile birlikte Paul Morand'dan çevirdikleri "Sürat Hakkında"²⁷ adlı yazıyla ilgili olması mümkündür.

1935 yılında babası Hüseyin Fikri Efendi ölür. Tanpınar yıllar sonra yazdığı "Kerkük Hatıraları"nda ondan söz ettiği gibi, 147'ler tasfiyesinde babasının 1908'de nasıl açığa alındığını ve aile üzerine bu olayın bir kâbus gibi yığıldığını anlatır. Babasının öldüğü günlerde Ali Nihad Tarlan ona dostluk göstermiştir.

Tanpınar bu yıllardan sonra ilgi uyandıran ilk hikâyelerini²⁸ ve *Tevfik Fikret Antolojisi*'ni (1937) yayınlar, *Cumhuriyet* gazetesindeki yazılarına başlar.

Ciğerlerinden rahatsızlanan Tanpınar 1938 yılında prevantoryumda yatar. Bir türlü bırakamadığı sigara onun sık sık sağlığının bozulmasına yol açacaktır.

1938 Ekim ayında İsmail Habib ile aralarındaki tartışma, gazetelerin dedikodu sütunlarında yer alır.²⁹

15 Kasım 1939'da İÜ. Edebiyat Fakültesi'nde açılan XIX. Asır Türk Ede-

²⁴ *Bedrettin Tuncel'e Mektuplar*, s. 37.

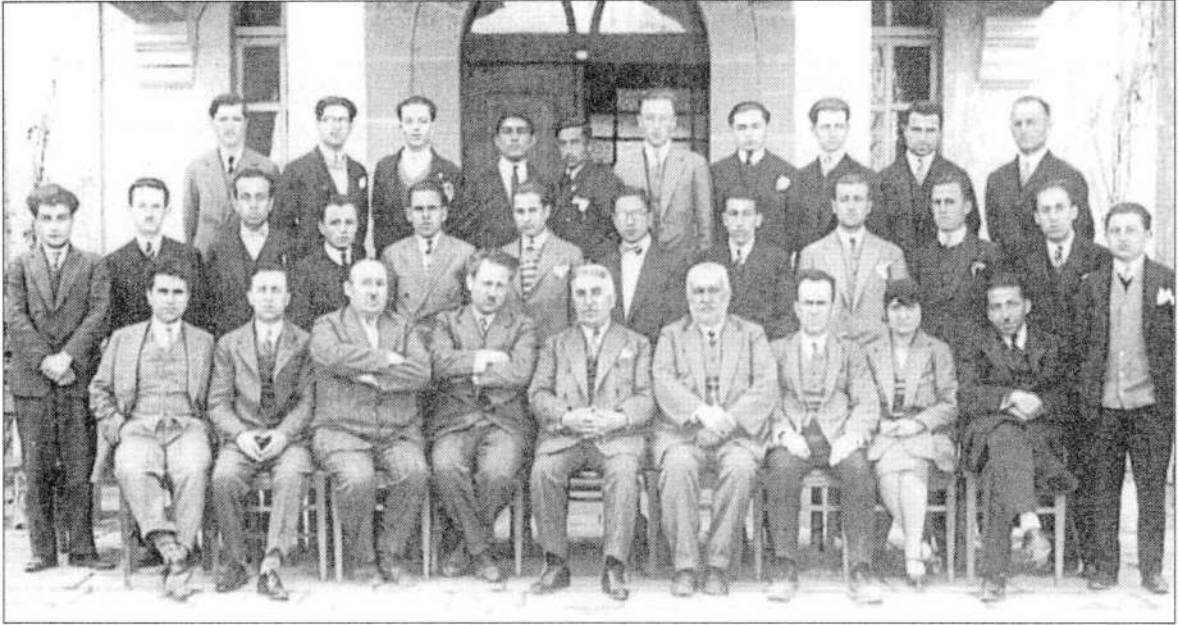
²⁵ *Bedrettin Tuncel'e Mektuplar*, s. 92.

²⁶ *Tanpınar'ın Mektupları*, s. 27.

²⁷ *Görüş*, nu. 4, 4 Şubat 1932, s. 293-208.

²⁸ "Geçmiş Zaman Elbiseleri", *Oluş*, nu. 28-31, 30 Temmuz 1939, *Hikâyeler*, Dergâh Yay., 5.b. 2002, s. 50-72.

²⁹ Tanpınar, İsmail Habib'in ölümü üzerine yazdığı "Dostum İsmail Habib" te (*Edebiyat Üzerine Makaleler*, s. 434-435) bu olaydan kısaca söz eder. "Tam dostluğumuz 1943 Martında seçimden sonra başladı. Arada ufak ve maalesef gazetelere de geçen bir hadise olmuştu. İkimiz de yaptığımızdan mahcup olduğumuz için, aynı trende bulunmayı fırsat bildik." (s. 435).



Ankara Lisesi öğretmenleri. Sol başta ayakta Ahmet Hamdi
(Turan Tanyer, *Ankara Köklü Çınarı Atatürk Lisesi*).



Ahmet Hamdi Ankara Lisesi öğrencileriyle.
(Yusuf Çağlar, "Tanpınar"la Taş Mektepli Yıllar")

biyatı Kürsüsü'nün başına getirilir. 1940'ta askere alınır. Askerlik görevini Kırklareli'nde topçu teğmeni olarak yapar. Kırklareli'nden Ahmet Kutsi'ye gönderdiği 20 Ağustos tarihli mektubunda kendisini çok komik bulduğunu yazmaktadır.³⁰ Kırklareli'ndeki izlenimlerini, yıllar sonra *Aydaki Kadın* romanında kullanacaktır.

1941'de "Bursa'da Hülya Saatleri" adıyla neşrettiği "Bursa'da Zaman" ona büyük bir şöhret sağlar.³¹ Tanpınar'ın kendisini Yahya Kemal'in takipçisi olarak gösteren bu şiirinden sonra, şiirlerinde tarihî havadan kaçınması dikkate değer. 1942'de *Namık Kemal Antolojisi*'ni neşreden Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'ni yazma hazırlıklarına başlamıştır.

1942 ara seçimlerinde Maraş milletvekili olarak atanması 1943-46 arası onu üniversiteden ayırmakla birlikte, bu dönem yazı faaliyeti bakımından yararlı olmuştur.³² Tanpınar milletvekilliği günlerinde Maraş'a pek az gitmiş, şehirle ilgili tek yazısı da "Maraşlıların Bayramı"ndan ibaret kalmıştır. Bu yazısında her yıl 12 Şubat'ta kutlanan bayramla ilgili bilgi verdikten sonra kendi izlenimlerini de naklederken, bu bayramı ilk defa 1943 yılında gördüğünü yazar.

Maraş'ın kurtuluş bayramı gerçekten görülecek şeydir. Bu resmî hiçbir tarafı olmayan bir şehir günüdür. İnsan Maraş'ta bu bayramı seyrederken kendisini kadim çağlarda, tanrıların insanoğlu ile beraber bir sofrada oturdukları, yiyip içtikleri günlerin canlı hatırası içinde sanır.³³

Üniversiteden arkadaşı Halide Nusret Zorlutuna, kendisiyle Maraş'ta 1946 yılında karşılaştıklarından söz etmiştir:

O zaman o, Maraş milletvekili idi, kocam da Kolordu Kumandanı. Kahraman şehrin, Kurtuluş Bayramı'nı hep birlikte kutlamıştık. Orada, samimi bir üzüntü ve bezginlik içinde bana söylediği şu sözleri hiç unutmadım:

³⁰ *Tanpınar'ın Mektupları*, s. 50. Tanpınar'ın askerlik belgelerini inceleyen Ahmet Tetik, onun ilk defa 1926'da er olarak askerlik yaptığını, 1928'de altı aylık yedeksubay kursuna katıldığını, kırk beş günlük staj eğitimini 1937'de gördüğünü, 1940'taki askerliğinin seferberlik eğitimi olduğunu tespit etmiştir. Ahmet Tetik bu belgelerdeki, Tanpınar'ın kendi beyanından doğan tutarsızlıkları da belirtmiştir ("A. H. Tanpınar'ın Askerliği ve Milletvekilliğine Ait Belgeler", *Kitap-lık*, nu. 81, Mart 2005, s. 60-65).

³¹ "Bursa'da Hülya Saatleri", *Tasvir-i Efkar*, nu. 4645, 8 Mart 1941. *Ülkü* (nu. 32, 16 Nisan 1943, s. 2) ve *İstanbul*'daki neşirleriyle (nu. 3, 1 İkincikânun 1944) şiir daha geniş ölçüde duyurulur. Tanpınar her neşirde bazı değişiklikler yapmıştır. Şiir ve farklar için bk. *Bütün Şiirleri*, 7. b. 2005, s. 50-51, s. 167-168.

³² Tanpınar'ın milletvekilliği günlerinden, ülke meselelerini ele aldığı bazı yazıları ["Memleket Realiteleri" (*Memleket*, nu. 2, 12 Mart 1947), "İş ve Program I-II" (*Memleket*, nu. 7, 9, 20, 22 Mart 1947)] *Mücevherlerin Sırrı*'ndadır (s. 68-80).

³³ "Maraşlıların Bayramı", *Yaşadığım Gibi*, hzl. Birol Emil, 2. b., İstanbul: Dergâh Yayınları, Ekim 1996, s. 226-232.

Sokak politikası, kahvehane politikası yapıyorum kardeşim ve bundan nefret ediyorum. Benim işim değil bu.³⁴

Abdullah Efendinin Rüyaları (1942), *Mahur Beste* (1944, *Ülkü*'de tefrika), *Beş Şehir* (1945) bu yıllarda basılır: *Abdullah Efendinin Rüyaları* hakkında Mehmet Kaplan, Salahattin Tuncer, Kenan Akyüz'ün yazıları çıkar.³⁵ Öğrencisi Mehmet Kaplan hikâyeyi “temize çekerken” ondan hiç hoşlanmamıştır. Arkadaşı Âli Ölmezoğlu'na yazdığı 17 Ağustos 1941 tarihli mektubunda hikâyeyi “Upuzun bir saçma. Rüya, vehimler, delilikler, mücerret şeyler”³⁶ diye nitelemekle birlikte, kitap olarak çıktıktan sonra bir tanıtma yazar ve edebiyat zevki geliştikçe, bu görüşlerini geride bırakır.

Mahur Beste o muhteşem başlangıcına rağmen tamamlanamaz. Tefrikanın yarım bir cümleyle bitmesi, insana belki birkaç tefrikanın matbaada kaybolmuş olabileceğini düşündürse de, onun aileye yeni katılan fertlerin tarihçelerine duyduğu ihtiyaç yüzünden eseri tamamlayamadığını akla getirmektedir. Mamafih, eserin yarım kalması üzerine Tanpınar romanını neden bitiremediğini okuyucusuna, orijinal bir şekilde açıklar. Romanının kahramanı “Behçet Beyefendi'ye” yazdığı mektupta, kendi roman anlayışıyla ilgili iki önemli noktayı belirtir. Behçet Bey, bir koleksiyoncudur. Her şeyi biriktirir. Bir roman kahramanı olarak da kendisini anlatırken çevresindekileri, onların maceralarını da yazara nakletmiş ve âdeta bir insan koleksiyonu yapmıştır. Her birinin ayrı hikâyeleri olan bu insanların seslerini yazar “orkestralayamamıştır.” Tanpınar Cumhuriyet döneminden başlayarak geriye doğru götürdüğü hikâyesini tamamlayamadığı bu romanından sonra, bir daha kendi tanıdığı tarihî dönemlerin dışına çıkmaz.

İkinci defa milletvekili olarak atanmayan Tanpınar bir süre Millî Eğitim Bakanlığı müfettişliği görevine getirilir (1946-1948). 23 Aralık 1948'de Güzel Sanatlar Akademisi'ne atanır. “Türkçenin en güzel aşk romanı”³⁷ olan *Huzur*, *Cumhuriyet* gazetesinde tefrika edilir (1948) ve 1949'da kitap olarak çıkar ve bir türlü satılıp bitmediği için ikinci baskısını görmek Tanpınar'a nasip olmaz. İkinci romanı *Sahnenin Dışındakiler* (1950) tefrika edilir.³⁸ 1949 Nisan başında XIX. Asır

³⁴ *Bir Gül Bu Karanlıklarda*, s. 118.

³⁵ *Bir Gül Bu Karanlıklarda* adlı kitapta, Tanpınar hakkında yazılmış yazıların geniş bir listesi (hem kronolojik, hem de alfabetik) bulunduğu gibi, yazılardan bir kısmı da derlenmiştir.

³⁶ Âli'ye Mektuplar, hzl. Zeynep Kerman-İnci Enginün, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992, s. 95.

Mehmet Kaplan, “Abdullah Efendinin Rüyaları”, *Tasvir-i Efkâr*, nu. 1219, 18 İkinci Teşrin 1943.

³⁷ Bu niteleme Fethi Naci'ye aittir. *Bir Gül Bu Karanlıklarda*, s. 189.

³⁸ *Sahnenin Dışındakiler*'i de Tanpınar kitap hâline gelmeden önce yeniden ele almış, eklemeler ve çıkartmalar yapmıştır. Roman, onun ölümünden sonra, eldeki düzeltilmiş metne göre kitap olarak basılmıştır. Günlüklerinde Tanpınar, bu eser üzerindeki çalışmalarından söz etmez. Eserin kitap olarak baskısıyla tefrikasındaki farklar için bk. Şehnaz Aliş, “Sahnenin Dışındakiler –Kitapla Tefrika Arasındaki Farklar–” *Sahnenin Dışındakiler*, İstanbul: Dergâh Yayınevi, 5. b. 2003, s. 313-352.

[illegible]

[21] Do you really know what you're doing?

Tanpınar'ın Milletvekiliği mazbatasında el yazısıyla kimlik bildirisi.

[illegible]

Türk Edebiyatı Tarihi basılır.³⁹ Nihayet, 29 Aralık 1949 tarihinde İÜ. Edebiyat Fakültesi Yeni Türk Edebiyatı profesörlüğüne atanan Tanpınar, bundan sonra ölümüne kadar bu görevde kalır. Hiçbir zaman parasızlığını yenemez, fakat sevdiği alanda çalışır, yine de şiirine fazla zaman ayıramamaktan şikâyetçidir. Tanpınar'ın edebiyat tarihi her edebiyat meraklısı için vazgeçilemeyecek bir başucu kitabıdır. O, mükemmelliyetçi anlayışıyla bu eserini de ikinci baskısında çok genişletmiş ve değiştirmiştir.

Tanpınar, 9 Mayıs 1936'da Avrupa'ya gitme arzusunu yakın arkadaşı Ahmet Kutsi'ye yazmasından sonra⁴⁰ bu dileğini sık sık tekrarlasa da 1953'e kadar Avrupa'ya gidemez. Üniversite nihayet ona çok istediği Avrupa'ya gitme fırsatını verir. 30 Mart 1953'te, İstanbul'dan Paris'e hareket eden Tanpınar, Belçika ve Hollanda (6-13 Temmuz), İngiltere (25 Temmuz-8 Ağustos), İspanya (15-29 Eylül) ve İtalya'da (3 Ekim-6 Kasım) dolaşmış 6 Kasım 1953'te İstanbul'a dönmüştür. Paris'e gitmenin heyecanını, büyük bir sevinçle dostlarına yazdığı mektuplarda haykırırken, bir yandan da sıkıntılarla boğuşmaktadır. Resimler, şehir, sevdiği yazarların yaşadığı yerler onu heyecanlandırır.

Bu ilk Avrupa seyahatine dair hatıraları dağınık ve azdır. Bunun sebebi Avrupa seyahatiyle ilgili yazılar yazmış olmasıdır. Tanpınar'ın bu günlükleri saklamak için değil, yazılarının malzemesi olmak üzere bir çeşit müsvedde gibi kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Nitekim bu defterlerde başlanmış fakat tamamlanamamış yazılar bulunmaktadır.

Tanpınar'ın 1960 yılının sonunda Avrupa'ya vaktiyle gidememek yüzünden hayatını yaktığına dair satırlar, koyduğu bu teşhisler hiç de yanlış değildir. Gerçekten de gecikmeler onun için zehirleyici bir hasrete dönüşmüştür. Ancak o tarihlerde Avrupa'ya gitse, acaba ne olurdu? Tanpınar, Avrupa seyahatlerinde zaman zaman bunu düşünür. Eğer gençliğinde Avrupa'ya gitmiş olsaydı, şimdi kendi yaşındaki düşünür ve sanatçılarla arkadaş olabileceğini hayal eder. Türkiye'de içinde bulunduğu çevrelerden hiç memnun değildir. Hepsini kendisini boğar, onlardan hoşlanmaz. Elbette mektuplarındaki ifadesi ile günlüklerindeki farkı unutmamak gerekir.

Belki nezaketi dolayısıyla günlüklerinde yazdıklarını mektuplarına yansıtmaz, fakat çevresindekileri kusurlu bulur, yine de onlar tarafından aranmak ister.

³⁹ Bu kitabın yazılmasında arkadaşlarının baskısı vardır. 7 Şubat 1943 tarihli Cevat Dursunoğlu'na yazdığı mektupta "Bu Tanzimat kitabı XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi beni pek yoruyor. Bu ayın sonunda ilk cildini bitirmiş olacağım. Şimdiye kadar bir şöret-i şayia hâlinde aranızda dolaştım. Hepiniz üzerimde bahse girdiniz. Ümit ederim ki sizi mahcup etmeyeceğim. Fakat çok yoruluyorum", *Tanpınar'ın Mektupları*, s. 75.

⁴⁰ *Tanpınar'ın Mektupları*, 4. b., s. 40.



Ahmet Hamdi Ankara Lisesi öğrencileriyle.



(Gönülden Gönüle Fuat Bayramoğlu ile Anılar kitabından)



1930'lu yıllarda Ankara Lisesi öğretmen ve öğrencileriyle. Ön sırada üçüncü sağdan Ahmet Hamdi.
(Yusuf Çağlar arşivi)



Ahmet Hamdi Ankara Lisesi öğrencileriyle
(Yusuf Çağlar arşivi)

NİHAYET AVRUPA

Avrupa'ya gitmek Tanpınar için büyük bir mutluluktur. Adalet Cimcoz'a 6 Nisan 1953 tarihli mektubunda:

Paris'teyim, anladın mı kardeşim, Paris'te. Ve pusulasız, direksiz bir gemi gibi dolaşıyorum.. Bu şehirde göze ilk çarpması icap eden şeylerin hepsini bitirdim. Şimdi iki şey kaldı: Birincisi paranın verebileceği lezzetler ki onları hiçbir zaman tanıyamayacağız, bir de şehrin kendisi ve alışmak. (s. 77)

diye ekler.

Sabahattin Eyuboğlu'na da 9 Nisan 1953'te benzer şeyleri yazmıştır:

Nihayet bu olmayacak iş oldu ve ben Paris'teyim. Ne kadar kolaymış. Paris'e gelmek kolay fakat orada kendini tabî bulmak güç. Bugün onuncu gün, henüz şehre alışamadım. Fransızcam midye kabuğu gibi, kâh açılıyor, kâh kapanıyor, âdeta isterik bir Fransızca. Şehri henüz tanımıyorum. Bende yerleşmedi. Daha ziyade bir panayırda gibiyim. (s. 220)

Tanpınar'ın günlüklerinin sadece makalelerinin değil, mektuplarının da malzemesini oluşturduğunu akla getiren bazı benzerlikler, bunların bir arada okunduğunda anlaşılmaktadır. 6 Nisan 1953 tarihli Adalet ve Mehmet Ali Cimcoz'a mektubunda:

Bir şehrin içine girmek ne kadar güç. Ben Paris'in kabuğundayım ve daha resim, hatıra, kitap olarak her yere taşınabilecek şeylerden başka bir şey görmedim.

demektedir (s. 80).

Günlüklerinin ilk parçaları da bu günlere aittir. Elimizdeki ilk defter 4 Nisan 1953 tarihiyle başlar.



Tannınar'ın pasaportu (Zeynep Kerman arşivi)

BİRİNCİ DEFTER.

Paris Hatıralarım

21.4.[1953]. Bugün Paris'e geleli tam üçüncü haftayı dolduruyorum. Dört otel değiştirdim. Epeyce sanat eseri gördüm, semt gezdim. Paris'i gördüm ve tanıdım diyemem. Fakat satıhtan bir yığın şey topladığım muhakkak.

Paris'te ilk önce her şeye hayran oldum. Yollar, kahveler, insanlar beni bir lahza yakaladılar. Çok mühim bir değişikliğin olduğunu her an hatırlıyordum. Her şey beni hayran ediyordu. Fakat bunun hemen arkasından bu parıltının, bu kalabalığın arkasında daha derinde bulunan âleme gitmenin güçlüğünü hissediyordum. Notre-Dame'ı, Sainte-Chapelle'i, Musée de l'Art Moderne'ı, kübistler sergisini, İngiliz peyzajistlerini, empresyonistleri, hâlâ bir daha gidemediğim Louvre'u, bu hâlet-i ruhiye içinde gördüm. Belki de bu sebep yüzünden bir iki gün sonra şehirde her yalnız kaldıkça şehir ben-den kaçıyordu. Öyle ki bir kabuğun üstünde yaşıyorum hissini duyuyorum. Kabuk, sert bir madde, sizi reddeden şey.

Resim:

Paris'te resim kitapla beraber sokağa akmış. Zannederim ki hiçbir memlekette bir sanat bu kadar kendisine has bir zemin bulamaz. Paris'i resim zaptetmiş. Montparnasse'dan Saint-Germain'e kadar, Trocadéro tarafları, Faubourg Saint-Honoré, Saint-Germain'in aşağısı Seine'e kadar hep resmin malikânesidir. Montparnasse çoktan dağılmış olmasına rağmen hemen her adım başında her yaşta kadın ve erkek ellerinde tablolarını taşıyan ressamlar gördüm. Paris'te resim asrın buhranını en fazla gösteren sanat, ananenin giyinmediği zevk ve işsizliğin giyindiği kıyafete (kendisini maskelemek ve güzelleştirmek için) kadar gidiyor.

Paris'te resmin ben geldiğim günlerde yani bu senelerde iki meselesi ve iki zaafı var: Mevzulu resim, mevzusuz resim. Mevzulu resmi bilhassa içtimai taraftan sollarla bu sanatın istikbalini düşünenler, onun lugatteki mânasını unutmayanlar tutuyorlardı. Non-figüratifler ve abstreciler ise –tıpkı yirmi sene evvelinin modernleri gibi– terakkinin zaruri neticesi olduğunu iddia ediyorlardı. Asrın ilk yarımına şahsiyetlerini kabul ettirenler arasında bu grup daha ziyade Matisse'in saf renk oyunlarını, Klee'nin rüya hatta masal tecrübelerini ve daha yenilerini kabul ediyorlar. İçlerinde bazıları Miro'ya gidiyorlar. Grafizm, renklerin hendesi karşılaşması ve böylece yeni bir nizamın inşası. –Sadece oyunla başlayıp tablonun exagéré'siyle eseri büyötmek arzusu. Mimari ve peyzajlarını donnée'lerini alarak mücerret hâle getirmek. Bu sonuncular arasında soğuk ve sıcak renklerin mücadelesi. Birinci ayrılığı bizimkiler arasında Fahrünnisa [Zeyd] ile Selim [Turan] ve Avni [Arbaş], ikinci Fahrünnisa ile Selim ayrılığı verir.

Geldiğim günlerde idi. Hartung'un büyük bir tablosunu gördüm. Gri bir zemin üzerinde birbirine karışmış sekiz on çizgiyle ifade edilen bir détresse ve angoisse, sanki ayışığında yanmış bir gemi iskeleti gibi. Bu kadar güzel ve ölçülü zevk, hiçbir şey söylemeden konuşan böyle bir mükemmeliyet. Bir insan çehresi gibi sanki sadece işaretle konuşuyordu tablo. Hakikat şu ki konuşuyordu. Schneider'de bu konuşmayı başka bir şekilde, Selim'de daha derin ve saf gördüm. Soulages'da aynı vasıflar var. Mücerret resim, tabiatı inkâr etmekle acaba ne kazandı? Belki taklit ıstırabından kurtuldu.

7 Mayıs [1953]. Maaştan haber yok. Salı sabahı Ziyad'la Vâlâ'nın [Ebüzziya] telefonu. Vâlâ'yı görmenin sevinci. (Tour d'Eiffel'de yemek). Vâlâ'nın bilet değiştirmesi. Sokakta ikimiz tek başımıza kalınca Vâlâ'da değişen şey. Müşabih hâlleri muayyen şekillerde hususi hayatımda görmemiştim. Hiçbir zaman ben başkası değilim veya başkası ben olamam. Ertesi gün biletin tekrar değiştirilmesi. Sevmem, sevemem. Bağlanma kabiliyeti yok. (Saint-Germain'de, Rue Royal'deki yemek!). Bu sözleri ne ile tefsir edeceğim? Bazı münasebetlerden nefreti doğru mudur? (Bana ne?). Çarşamba akşa-

mı Henriette'lerde [Arbaş] yemek. Hiç de vatan havası yoktu; çünkü musiki yoktu. Yalnız Türkçe konuşuluyordu. "Türk sigarası ve rakı!" içiliyordu. Salata bizim salata idi. (Vâlâ'nın daima kadın ve bizden relation arayışı yine aynı moral uzleti gösteriyordu. Ben bunu başkalarında da gördüm hep çekinme içinde) Leylâ kocasından şikâyetle çok hazır. Kadınlarımızın Paris'te gözlerine en fazla çarpan şey, hürriyet.

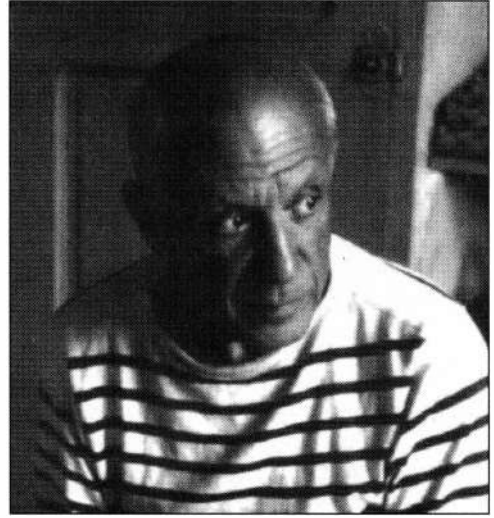
7 Mayıs: Yeniden evli kadın sefaletlerini görüyorum. (Telefon hikâyesi ve şikâyetler) Musée de L'Homme'da Laurens'ı hiç hatırlatmayan bir külçelenmiş kanatlı yılan. Kadın ruhu ve sembolizm: Kuzgun [Acar] dolayısıyla, bugün zenci eserler güzeldir. Bununla beraber bazı eserler hakikaten şayan-ı dikkatti. Kendimize bir zenci ruhu tedarik edemezsek bu güzelliğin ortada kalışı. Acaba muâdelet nerede? Pencereden kadınlar balet artistleri fotoğraf çekiyorlardı. *Indes galantes*'in kiler.¹ Siyahlı kadının güzelliği. Musée de l'Art Moderne: Ben kübistlerin üzerinden atlayarak empresyonizmden bazı modern ressamalara geçebilirdim.

Resimde kırmızı, en iptidai ve tehlikeli silahtır: Gromaire ve Walch'ın kırmızıları ve düştükleri tehlikeler. Bu sanatla fazla oynama: Kübistler ve bütün Picasso şakirdleri, bazı resamlara Villon gibilerine analist adı niçin verilmiyor?

Notre-Dame'ın, Sainte-Chapelle'in morları ve kırmızılılarıyla Gromaire ve Walch'ın mor ve kırmızıları arasındaki münasebet ve fark üzerinde düşünmek lazım. (On altıncı, on yedinci asır, hatta on sekizinci asır şu ve bu zemin üzerinde heykeltıraş grupları düşünüyordu. Léonard'ın büyüklüğü, Rembrandt, Watteau gibi resmi heykelin dışına çıkarmaktı.) Bizim devrimiz ise resimden ve heykelden aynı şekilde uzak, camcılık üzerinde düşünüyor. Siyah cloison çizgi, düz renk ilh.

Bonnard hemen her rengi bir zafer yapabiliyor.

Musée de l'Art Moderne'de bu seferki geişimde en ziyade beni Vuillard'la Bonnard çektiler. Bonnard'ın iki deniz resmi, bir deniz kadar geniş ve âdeta fırtınalı yataktaki çıplak kadını, küçük, o Acem minyatürlerine benzeyen,



Fotoğrafından tanıdığı tek adam: "Picasso"

¹ *Indes galantes*. Bestesi Rameau'ya, librettosu Fuzelier'e ait opera-bale.

onların leylak rengiyle işe giren peyzajı, salonun her tarafından başka bir lezzetle görülen "intérieur"ü.

Vuillard'ın ince çizgilerden ve düz renklerden (yatağı), kırmızılı yemek odası, kanepesinde o kadar zengin şekilde yalnızlığı tadan mesut çocuk..

Chagall'ı bu sefer birdenbire bende eskimiş buldum. Şüphesiz ki o masalı karnında taşıyanlardan biri; fakat çok defa insana valizinde taşıyormuş his-sini de veriyor. Niçin Saint-Anne ile Meryem eskimiyorlar, niçin Velázquez, Caliari hatta birtakım ikinci derecede insanlarda bile bizi derinden burku-yorlar da bir Chagall o kadar zenginliğine rağmen birdenbire, hatta üçüncü bakışta çözülmeyen bir bilmece, zoraki tesadüf oluyor!

Picasso insanı ve insana ait şeyleri, insanın dışında aramasa ne olurdu? Çıkrıklı kadın, resimden ziyade bir halk komedisine benziyor ve onun kari-katürüyle zengin. Denebilir ki gargouille üslubuyla, o hicvi benimseyerek yapılmış. Belki Rodin kadar o da edebiyata bağlı. Serenadı kendi janrında çok derin bir İspanya. Fakat resimden beklenen şey mi? Gariptir ki bu resmi içimden reddettiğim günün akşamında Picasso'yu gördüm. Bütün bu ifritle-rin yanı başında o genç kız tavrı. Beyazın o erişilmez zaferi. O çizgi sadeliği. O kendi üzerine bir badem gibi kapanış.

Picasso'nun Musée de l'Art Moderne'deki en güzel eseri şüphesiz o yarı karikatür al başıdır. Bu küçük başta bütün bir âlem var. Bir gözü kapalı bir adam başı. [Bu heykele dikkat etmeliyim.... Bu heykel Picasso'nun kendi başıdır. Bir İspanyol yapmış].²

Maillol'lar daima güzel.

Vlaminck beni sarmadı. Chagall'ı görmeğe gittiğim salonun ucundan Soulages beni yakaladı. Soulages, Schneider, Hartung... Bugünün üç vaat eden ressamı.

İlk Hartung'u geldiğim günlerden birinde, Trocadéro'da oldukça zengin bir galeride gördüm. Geniş yaldız çerçevesinde, gri zemin üzerinde, kim bilir hangi deniz kazası ve mehtap macerası birleşmiştiler. Hartung'la daha konu-şamadım. Ne yapmak istediğini bilmiyorum. Fakat abstre, non-figüratif, ne olursa olsun onun sanatında göze bir süzgeç koymak isteyen bir hâl var. Bize görmemizi istediği şeyi değil, kendisinin görmüş olduğu bir şeyi, düşündüğü bir şeyi, bizde bir yığın unutmalar arasında bir ruh hâli olarak vermeğe çalışı-yor. Tesadüf araştırmalardan bizce kabulü çok güç bir nizama varıyor. Ve bu nizamın kendisi bizzat muhteva oluyor. Hartung ay ışığı, deniz kazası, yangın gibi bir yığın acayip vehimlerle geliyor.

Bir Mayıs sergisinde en çok nazar-ı dikkatimi celbeden insanlardan biri oldu. Matisse mavi bir kâğıttan oyduğu iki figürle kendisine mahsus bir kaligrafi

² Bu cümle farklı bir mürekkeple eklenmiştir.

bulmuşa benziyordu. (Art Moderne'deki iki halısı hiç de bende resim veya ressam fikri uyandırmamıştı). Picasso bir çocuk arabasını iten kadından (oldukça Mısır) bir monument çıkarmış, sonra ufak tefek değiştirmelerle desenini peinture hâline sokmuştu.

Heykeli bir öküz başı ile bir deniz nymphe'inin yaptığı renkli bir gruptu. Ve zannederim ki kurşundandı. Ve kaideyi yer yer boyamıştı.

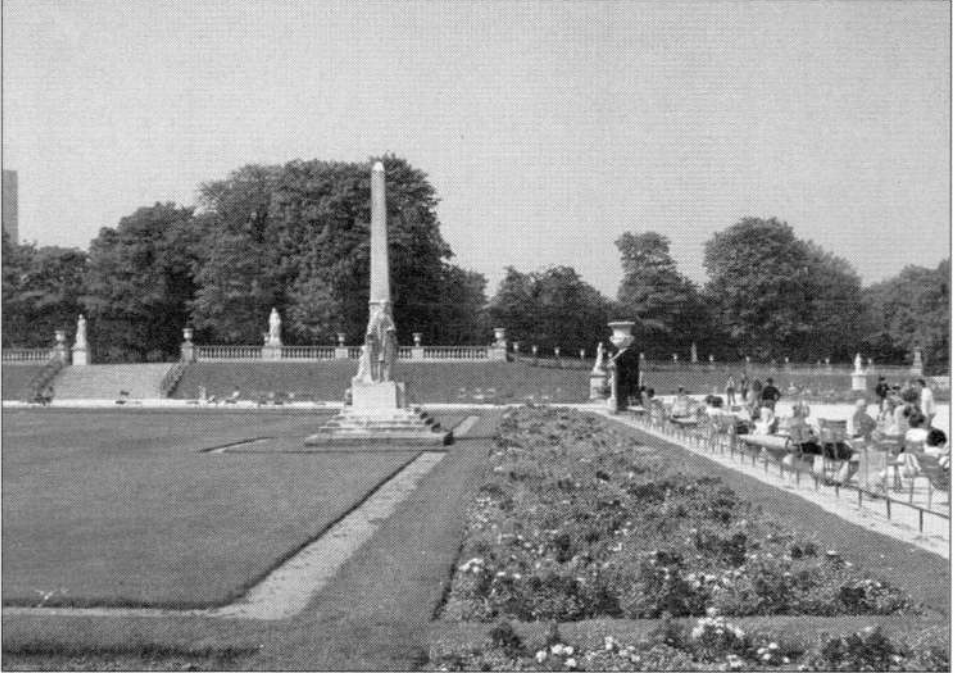
Orta boylu, esmer (sarıya yakın bir esmerlik), tıknaz fakat hiç şişman değil, son derecede canlı bir adam. Saçları dökülmüş, kalanlar beyaza yakın, jestlerine dikkat edemedim; fakat gözleri güzeldi. Siyah, biraz çıkık, belki de bakışları yüzünden karşılaştığı hayvanı büyüleyen çok kuvvetli başka bir hayvan gözü. Lafayette'ki resmini gördüğüm zaman: Ve bütün o poterie'nin içinde, her cins mazi mirasını rahatça benimsediği eserler arasında bir Aztek rahibin bakışlarına benzetmiştim. Picasso belki de fotoğrafından tanıdığım tek adamdır.

Lapicque, sersem ve biçare. Paris'te dolaşan bir Anadolu gibi. Resmi hiç de güzel değil. Gonzales'in kızının bir çember içindeki güvercini ile genç kız başı, basitliği ile çok güzel. Bu kız belki daha çok şiiri seviyor, belki de sanatı, asıl kendini bulacağı yer seramiktir. Goetz'in karısının resmini beğenmedim. Kendisi de şöyle böyle, fakat kuvvetli. Schneider da kuvvetli. Bu da mazi miraslı resimler. Dufy'nin raffinement'ı kırmızıya nakleden, eşyayı yer yer kıran bir resmi hafızamda kaldı. Bu intérieur'ün bütün kabahati iki ayrı tablodan ibaret hissini vermesiydi.

Sadece gri bir resim: Bütün unsurlarını gölge hâline indirmiş bir peyzaj... Picasso hemen hemen İspanyol şivesiyle, "r"lerin üzerinde Fransızdan gayri.³

8.23-24-25 Mayıs [1953]. Evvelsi gece, uzun bir nezleye rağmen Notre-Dame de Paris'deki Bach konserine gittim ve bir daha kendimi düşündüm. Musiki, bu azîm bina içinde ve kendi menbaina eğildiğim zaman, ona bu kadar yakınlık birdenbire benim için yabancı bir şey oldu. Zaten hemen hemen üç gündür ki Paris'te mânasız yaşıyorum. (Şimdi İstanbul'da bir yığın günü ve zamanı niçin kaybettiğimi anlıyor gibiyim). Sıhhatim mânasız şekilde bozuk. Paris'te birçok şeyi kaçırıyorum. Perşembe gününü, Laroza'lardaki gecenin yüzünden kaybettim biraz da. İlk defa olarak bu kadar sert bir şeyle temas ediyordum. Laroza son derecede hoş adam. Büyük hevesleri, çetin bir zekâsı, birtakım inançları, fakat bizde yadırganacak şey, sağlam bir kültürü var. O da burada gördüğüm bir yığın şey gibi sağlam bir mazinin içinden geliyor. Şark hasreti, şark bilgisi, belki de çocuk tarafları. Çünkü hiçbir şey bilmiyor.

³ Cümle tamamlanmamıştır.



Luxembourg Parkı

Fakat o bile Fransa dediğimiz şeye bağlı. Bütün edebiyatı gözümün önünde, bir saat içinde yıktı; Saint-Simon'la Proust'dan, Stendhal'den başka bir şey bırakmadı ortada. Poésie'yi başından itibaren reddediyor. Mükemmeliyet için gayr-ı insanidir diyor. Bunlar şüphesiz hem şahsiyetin[in] birtakım şeylere kapalı olmasından, hem de Fransızlığından gelen şeylerdi. Böyle bir adama İstanbul'da tesadüf etseydim ve şüphesiz başka meziyetleri, bu konuşmanın hakikaten birtakım gerçeklere açılmış tarafı olmasa idi, Sait Nazif'in başka şekli derdim. Fakat öyle değildi işte. Yahut da üzerimde bu tesiri yapmadı. Belki de Balzac'da kendisine çok hak verdiğim için öbür fikirlerini gülünç bulamadım. Zaten gece bir mağlubiyetle başlamıştı. Paris'in bir yığın taraflarını otomobille, beraber gezdik. Kanal, Saint-Louis Hastahanesi, Saint-Germain-des-Près, Delacroix'nın atelyesi. Zannederim ki gittiğimiz kahvede kendimi üşüttüm. (Laroza, Pétain'ci, Varlin'ci) Selim'i çok seviyor. Halis burjuva ve Fransız akliyecisi. Mösyö l'autre hikâyesi. Tarihî söz söyleyemeyeceğim. Perşembe günü hemen hemen hiçbir iş yapamadım. Lorca ile meşgul oldum. Geldim geleli bu kitabı almak niyetindeydim. Mektuplar geldiler. Biraz rahatladım. Fakat hastalık devam etti. Cuma günü hemen hiçbir şey yapmadım. Öğlene kadar idiot'ca bekleyiş ve okuma. Öğleyinden sonra Selim'le yemek. Luxembourg kahvesinde oturmak. Gare de l'Est'deki

kiliseyi görmeğe gittim. Rue des Invalides’de sergi gördüm. Gece 8’de “Potemkin Zırhlısı”nı gördüm.

Ben bahçede kahvede kenarda oturmuştum.⁴

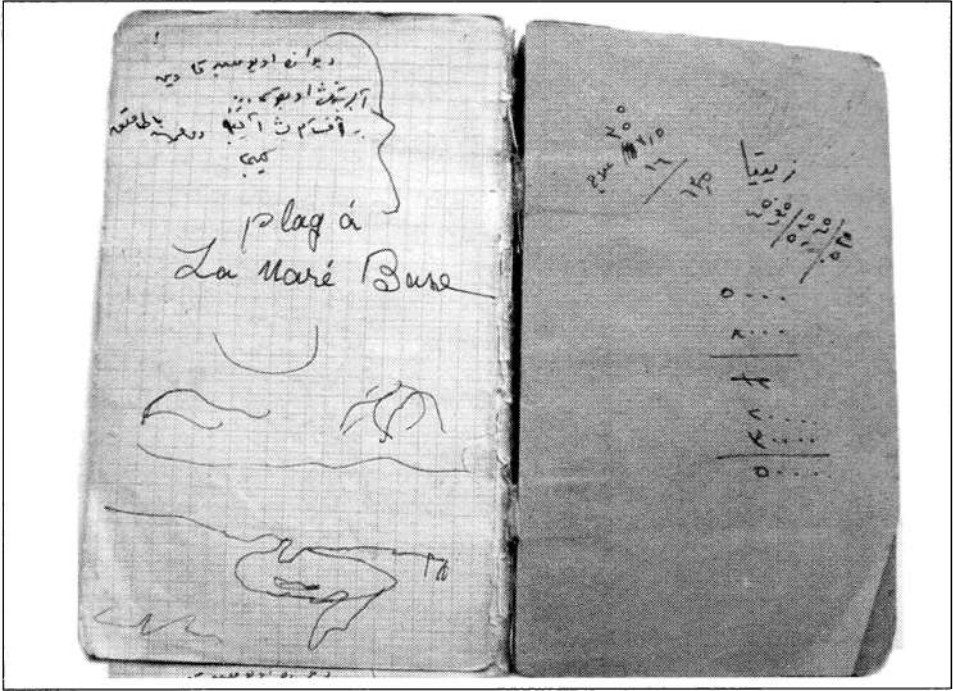
Hemen hepsinde yalnızlık hissini devamı. Luxembourg’da yanı başımdaki çiftlerin konuşması. Erkek sırtını dönmüştü, onu göremedim. Kız ufak tefek ahenksizliklerle, zannederim ağzı daha büyüktü. Gözlerinin rengi açık yeşildi, çehre sarı beyaz, Nükhet’i andırıyordu. Açık kumral muhteşem saçlar. Evvela yanındakine başına gelen bir işten bahsetti. İspanyol veya Türk kelimeleri geçiyordu. Fakat zannederim ki mukayese içindi. Erkeğe karşı büyük bir kini yoktu, sadece kendisine şiddetli muamele ettiğinden şikâyetçi idi. Yatmadıkları anlaşılıyordu. Daha önde gittikçe genişleyen bir masada yirmi kadar genç toplanmış şakalaşıyorlardı. Bir aralık genç kız yanındakine “Acaba bunlar kendilerine bir gaye bulabilecekler mi?” Fransa’ya geldiğimden beri hep bunu işitiyorum. Zannediyorum ki buradakilerin mühim bir kısmı için âdeta bütün hayatları yapan bir mesele var. Kendilerine bir gaye bulmak. (Hiçbirisinden bu gayenin ne olduğunu dinleyemedim.) Acaba bu meşhur Fransız vivre sa vie’nin⁵ muasır bir şekli mi? Politika mı? Şahsiyet araştırması mı? Bu kızla dost olmak isterdim. Sadece ham bir erik lezzetiyle günün ortasında ve o kadar güzel saçlarla karşıma çıktığı, benim için yeni çehresinde bir türlü dostluğunun lezzetini tadamadığım bir kadını hatırlattığı için değil; hayatına şahit olmak, bütün bunları bana anlatmasını dinlemek için.

Gare de l’Est’deki kilise, dışındaki mozayikler ve mimarisi ile güzeldi. Gotik elemanlar da tam Gotik miydi? Resimler ve vitraylar çok yeni! Azami 18’inci asra çıkabilecek şeyler. Yolda birisi bizim Rumlara yahut Ermenilere benzeyen ufak tefek esmer, öbürü her milletten olabilecek kadar güzel, iyi yapılmış iki kıza tesadüf ettim. Bir mıknaş gibi beni çektiler. Karşılarına oturdum. Geç kalmaktan korkuyorlardı. Kızın kirpikleri son derecede güzeldi ve gözlerinin içi bir bahçeye benziyordu. Paris’te beni bu kadar meşgul eden bir iki genç kız daha gördüm, birisinin yüzü –belki kadınsıydı– bir dua gibi güzel ve derindi. Bakarken bütün mevcudiyetim bir merdiven olmuştu. Bir uruç merdiveni. Kendi benliğime mi çıkıyordum.

Avni’nin [Arbaş] resmi öbür resimlerin yanında hiç fena durmuyordu. Fakat çok da güzel değildi. Hatta bizim sergilerde bile çok tesadüf edilen resimlerden. Muzlim ve neşesiz. Niçin bu sosyal endişeler sanatı ve insanı yaşamaktan bıktırarak kadar neşesiz oluyorlar. Selim’e onun yanı başındaki resimden bahsettim; üç çocuk, biçare, sefil, korku içinde, yüzleri korkunç derecede zayıf ve korkak, çıplak ayaklarla küçük taşlara basarak duruyorlar. Müthiş bir rutubet. Sefalet, yalnızlık hissi. Moru kırmızılarını öldürmüş,

⁴ Bu cümle sayfanın üstündeki boşluğa eklenmiştir.

⁵ Hayatını yaşamak.



Günlüklerden sayfalar

vahşi renkler. Bu tabloyu bütün hayatımı zehirlemesi için alabilirdim. Galiba sergide en enteresan resim o idi. "Potemkin Zırhlısı"nı methedildiği kadar beğenmedim. Fotoğraflar harika. Yakınlaştırmalar, toplamalarla elde edilen neticeler mükemmel. Büyük, azametli, fakat propaganda. Ben komünist propagandasını ve hiçbir propagandayı sevmiyorum. Neşeli, Walt Disney olması lazım gelen taklidî masal bile resimlerde aşikâr bir propaganda oluyor.

Fil ve karınca hikâyesini bütün salon –zaten az kimse vardı– hiç gülmeden seyrettik. Yarabbim ne kafa: Marceau'nun Gogol'un hikâyesinden yaptığı mimik oyunu müthiş bir fiyasko. Ağlanacak şey. Yüzde yüz orijinal olmak iddiası ve faydalı olmak. Yarabbim, Gogol ne söylemek istemişse söylemiş ve kendini tamamlamak isteyen için de nâmütenahî söylenecek şeyin kapısını açmış. Onu bu hazin mascarade'a indirmeğe ne lüzum vardı. On beş yirmi dakika sadece tekrarlanan şeyler gördük. Bir tek orijinal şey yoktu. Orijinal olmak arzusu. O kadar.

Bütün günlerim, kendi kısırlığımdan, sathiliğimden, yalancılığımdan, ekleme şeylerden, şahsiyetimden korku ile geçiyor. Acaba sadece bu kadar mı kalacağım? Paris beni kendimle kavgaya soktu. Fakat bu kavga eskiden de bende vardı! Paris'te kendimin olan yeni bir şey bulamayacak mıyım?

Hiç beni zenginleştirmeyecek mi? Geldiğim gibi mi gideceğim! Sadece bazı hamakatleri yapmak için mi geldim?

Evvelki akşam otele dönüşte Rue Giuzus'da (âh âh) diye diye bağıran sarhoş. Dün hakiki dört exhibitioniste gördüm.

Kenan mektubunda bana "Senin için Fransa'da bir şey yazılmadı mı?" diye soruyor. Hatırıma Yalova kaymakamı geldi. Fakat en iyi cevabı bavulumun üstünde duran *Lettres Françaises*'de buldum. Orada Nazım Hikmet'in adının Nimet [Arzık] Hanım'ın antolojisinde bulunmamasından şikâyet eden iki yazı vardı. Türk matbuatında benim bu antolojide yokluğum için tek bir satır bile çıkmadı. Ve galiba çıkaydı çok mânasız bir imza ile çıkardı ki onu da istemezdim. Ben yalnız adamım ve bunu anlıyorum. Fakat hakikaten bir şey yaptım mı? Yirmi sene evvelin şiir diline bir şeyler getirdim ama bundan ne çıkar?

Tanpınar'ın bu defteri günü gününe tutulmuş olmamakla birlikte mektupları ve makalelerini nasıl beslediği görülmektedir.⁶ Resme karşı ilgisi çoktur. Paris'te bulunan Türk ressamlarla görüşür. Onların eserlerini de yorumlar. Haklarında hüküm verdiği ressamlar arasında Lapicque gibi yanıldıkları da bulunmaktadır.⁷

Müzelerdeki resimler onu çılgına çevirir. Defteri elindedir. Daha sonra işlemek üzere resimler karşısında notlar aldığını gösteren defterinde bazı yerler okunamasa da, Tanpınar'ın heyecanını yansıtmaları bakımından bu notları da feda etmek imkânsızdır.

Divanda uyumuş kadın. Albertine'in uykusu...

Bir akşamın altınıyla donmuş bataklık gibi. Plage à la Marée Basse⁸

⁶ *Yaşadığım Gibi*'ye alınan bir kısım yazıları, tasavvur etmiş olduğu *Paris Tesadüfleri* adlı kitabının ilk yazıları olmalıdır. Bunların çoğu 1958 yılında *Cumhuriyet* gazetesinde çıkmıştır. Beğenilmiş olmalı ki Tanpınar, onları bir kitap olarak tamamlamayı düşünmüştür. Ancak bu izlenimler 1953'teki Paris seyahatinden de izler taşımaktadır. Zaten *Yaşadığım Gibi*'yi hazırlayan Birol Emil de bu yazıları "Paris Tesadüfleri" adlı bir bölümde toplamıştır: "Bir Uçak Yolculuğundan Notlar" (*Varlık*, nu. 469, 1 Ocak 1958) s. 235-243; "Paris'te İlk Günler" (*Cumhuriyet*, 16 Mart 1954), s. 243-248; "Dolu Bir Gün" (Hatıra defterinden 27 Şubat 1954 tarihli kısım; *Esi*, nu. 13, Ocak 1957), s. 249-254; "Notre-Dame'da Başiboş Düşünceler" (*Cumhuriyet*, 31 Mart 1954), s. 255-260; "Paris Tesadüfleri I" (*Cumhuriyet*, 13 Nisan 1958), s. 261-264; "Paris Tesadüfleri II Meşhurların Evi" (*Cumhuriyet*, 20 Nisan 1958), s. 265-268; "Paris Tesadüfleri III Tablolar Önünde İken" (*Cumhuriyet*, 26 Nisan 1958), s. 269-172; "Paris Tesadüfleri IV Tiyatrolar ve Kahveler" (*Cumhuriyet*, (7 Mayıs 1958) s. 273-277.

⁷ I. Dünya Savaşı'nda Antoine de Saint-Exupéry ile birlikte dolaşan, 1929'da ilk şahsi sergisini açan Charles Lapicque (6 Ekim 1898-12 Ekim 1988) 1953'te Raoul Dufy Ödülü'nü, 1979'da da Millî Resim Büyük Ödülü'nü (Grand prix national de peinture) almıştır. Dünya müzelerine giren resimleri yanında, Fransız sanatında seçkin bir yeri bulunan Lapicque'in sanatı hakkında birçok kitap ve katalog da yayınlanmıştır. Bir örnek olarak bk. *Lapicque*, Jean Guichard-Meill'in önsözü ile, New York: Galleria Albert Loeb, 1960.

⁸ Bu cümleinin yanında bataklığın desenini çizmiştir.

Felix Vallotton'la Picasso'nun (Kamışlı ev, bu tablo uzaktan çok güzel) son sergisindeki peyzajların münasebeti.

Vallotton'un (nü)'sü belki en iyi çıplaktır.

Vlaminck-Ormandaki ev (Lale tarlası çok uzaktan görülür 1927)

Irmak boyundaki Haiman

Irmak kenarı

Sundurmalı ev

Deniz manzarası

Hemen hemen Jordaens

Yağmurlu havada kanlı eğlence avları

Güzel tablolar

Derain ve vuzuh

Eski ağaç- 1905

Çok Gauguin

*

Natürmort Cameron'da kuma gömülen kayık.

Kadınla çay tası

*

Grevelines: Deniz manzarası

*

Sarışın kadın

Rouault'nun belki en güzel tablosu.

Bir nevi Yunus şiiiri hatta Derain peyzajıdır.

Bedri [Rahmi Eyuboğlu] bu tablodan ne kadar istifade etmiş. Mavi, yeşil, koyu lacivert, ocre, nadir beyaz, kahverengi, kırçıl, duman rengi.

*

Nocturne chrétien [Bir desen ve bir soru konmuş]

Marquet'nin "Geceleyin Pont-Neuf"ü. Belki en iyi gece resimlerinden.

Marquet denizi ve suyu daha ciddiye alıyor.

*

Muayyen bir devrede az çok bütün nesilde, Matisse'de, Dufy'de ve birçoğunda kadifeli renklerle kırmızı ile beyazın çok amoureuse terkipleriyle resim yapmak endişesi. Monet'nin tesirleri.

"Unutmanın hudutlarında bu son gurbet çırpınışında, tabiatı bastırmağa başlayan uykunun arasından hafızanın o bir anlık fakat keskin silkinişi çok geniş bir panoramaya en hâkim noktadan bakar gibi bütün kuvvetlere bir lahzada sahip olma, bir lahza için tekrar atı ve dizginleri kendisinin bilme, hulasa son çırpınış, kaybolmaya mahkûm olanı elde etmek ve kendinin yapmak için son çırpınış..."

“.... fakat daha ziyade hemen derhal ciddinin idamına doğru giden bir konuşma; işte mesele, zekâyâ takdim edilmendir”. Alain

“Güzel sükûtlar ilave etmek...”

“L’admirable non sens!”⁹ Valéry’den hiçbir şey bu kadar cazip tarif olamaz.

2 Temmuz [1953] sabah.

Parasızlığın, iş hayatında huzursuz olmanın, yerleşmiş olmamanın hazin neticeleri: Seyahatimin üç ayı bitti, üç ay sonra veya altı ay sonra İstanbul’da olabilirim; fakat bunu düşünmek istemiyorum.

Bu, Ankara’dan, Konya’dan İstanbul’a gelişlerimi uzattığım zamanları, Harbiye’deki hapisten kurtulduğum günü hatırlatan bir düşüncedir.

Korkunç keşif: İnsan nerede olursa olsun tek bir hayatı yapabiliyor. Paris’teki otel odalarım, İstanbul’da Kenan, buradaki hayatım oradakinden ne kadar az farklı.

Initiation yokluğu ne kadar korkunç şey.

52 yaşında Şile’ye gittiğimi, hâlâ Polonezköy’ünü görmediğimi unutuyorum, devr-i âlem seyahati yaptırmadıklarına üzülüyorum.

Seyahat yaptırılmaz, yapılır.

Yatak, sandalyeler kitapla, şömine ilaçla dolu. Hep takviye, takviye... Meşruta yalı hikâyesi.

Nesiller önümden nasıl geçiyorlar ve ben hep aynı hülyadayım. Keşke evlenmiş olsaydım ve ferdî saadet düşüncesi kafamda bu kadar zalim bir hedef olmasaydı. Bir duvarın arkasında gibi yaşıyorum. Şurası da var ki, bu duvarın freskleri, kabartmaları bazen çok güzelleşiyor.

3 Temmuz [1953]- Sainte-Clotilde Kilisesi

César Frank’ın melekli heykeli. Yarabbim ne çirkinlik!

Kadın reklam işine benzedi mi kaybediyor.

Saint-Germain rôtisserie’sinde gördüğüm kadın!

Kemal’in [Türkömer] bahçesini özlüyorum.

Sabah zehirleri:

Dün sabahtan itibaren hep o küçük kızın peşinde idim. Fakat bilhassa Deux Magots’da akşamüstü, 1928 akşamlarının fièvre’ini tattım. Cumhuriyet kahvesinde evine gideceğim saatleri beklediğim akşamlar. Yarım saatten fazla bir zaman hep o lezzetin içinde, hayatı bir yığın uzak imkânlar, imkân hudutlarına girmiş saadetler hâlinde gördüm.

⁹ Harika anlamsızlık.

Opera'daki gece:

3- Les Suites, Icare (Programdan hatırlanacak!...)

4- Beyaz süit. Büyük adımlar. Phèdre. Petruşka yazılacak.

Selim'den 20 bin frank.

Louvre'a gidiş.

Biletleri aldık. Bedri [Tuncel] para hesabından korktu ve beni atlattı. Barda oturuyormuş. Kulüpte yemek.

Louvre- Çıkış- Giriş. Ellerini yüzünün ortasına öyle yumuk yumuk götürünce maymuna benziyor.

En umulmadık yoldan dönüş.

Paris'i tekrar tatmak arzusu. Vincent'a geçmeyişi. Bella'nın [Kent] karşıma çıkışı, sevinci. Bu sevincin düşüşü. Perde perde alçalışı. Dostluğu, kedi hâlleri. Zavallı yavrucuk. Bella'nın daima yanında bir at hırsız görülecektir. Daima kadınlığına mahkûm. 2500 frank masraf.

"Bir gün evvel sefarette ve Unesco'da Bedri'yi görüş. Cigaraların sevinci".¹⁰

L'art est pour nous chose passée. Hegel

Jadis: on peut créer toujours son absolu.

4 Temmuz [1953] Cumartesi

Corot'nun "İncili Kadın"ını görmemiş adam, bir kadın çehresinden bütün bir masal yaratılacağını anlayamaz.

Lucas van Leyden: Lut ve kızları

*

Delen: Kış sabahında çiftlik avlusu. Siyahla başlayan ve biten gri bir resim.

Bu tablonun yukarısında sağ tarafta bir şey birden açılıyor. Bu resimlere bir daha bakacağım.

Zurbaran'da bir köşeye çekilmek huyu var. Çok mümkündür ki, kafasının dahi bir noktasında yaşasın!

*

Otuz bin borç verdim. Belçika'ya 40 binle çıktım. Kalıyor 96 bin frank Paris'e geldiğimden beri.

*

Dufy sadeye indirmesini biliyor.¹¹

¹⁰ Bu cümle yana çıkma şeklinde yazılmıştır. Onu takip eden Fransızca iki cümlenin tercümesi:

Sanat bizden geçti. Hegel

Vaktiyle: insan daima kendi mutluluğunu yaratabilir[di].

¹¹ Bu satır yeni harflerle yazılmıştır.

5 Temmuz 1953. Pazar günü akşamı.

Bazı Fransız kadınlarında annemizin güzelliği. O acayip desen, dişlerin inci rüyası ve gülüş. Akşam yemeğimi yediğim kahvedeki iki erkekle kadın. Kadının dudaklarının inceliği.

Yandaki masada Arap kızla beraber bulunan kadın. Faize'nin [Erdoğan-Kuhar] gözleri ve hatta çehresi. Ta çocukluğumdan beri üç dört kadın tipi bana tesir eder: Birisi Faize, birisi Kamer Hanım'ın kızı olan Suriyeli kız. Arzu bile şekillerini çocuklarında arıyor.

Bedri ile öğle yemeği. Beni para için atlattığı muhakkak. 270 franka yemek. Dufy'nin sergisi. Ne paralar kazanmış Dufy, deyip duruyordu.

Dufy sadeye indirmesini biliyor. Sonra şayan-ı hayret derecede renkli. Tabloyu yapıyor, renklerle oynuyor. Goetz, Fahrünnisa [Zeyd] tabloyu imanına kadar boyuyorlar. Dufy sadece renk koyuyor.

Öğleyinden sonra Notre-Dame'a gidişim. Vitrayların güzelliği. *Guide Bleu* aradım ve küçüğü görürüm diye ta Montparnasse'a kadar çıktım. Montparnasse'da Hulusi ile karşılaşma. Hayatının sefaletinde mahpus. Niçin insan on para verdiği adama bakıyyesini vermek ihtiyacını duyuyor? Dönüş. Yukardaki bahsettiğim kahvede oturma.

Tanpınar aldığı borçla önce Brüksel'e gider, oradan Hollanda'ya geçer (6-13 Temmuz 1953). Şehirlerden pek hoşlanmasa da müzeler onu çıldırtır. Para sıkıntısı, ufak tefek rahatsızlıklar neşesini kaçırmaktadır.

Brüksel: 6 [Temmuz 1953] akşamı en eski meydandaki lokantada: Muhakkak ki Paris'te bile bu kadar iyi muhafaza edilmiş eski bir meydan yoktur. Yol Tesadüfleri: Belçika'ya yahut Brüksel'e dair her yazılan haklıdır. Mehmet Ali'ye [Cimcoz] mektubum "Seyahatim intihar etti" diye başladı. Tramvaya, tek caddeye, kahvede iskambil oyununa kavuştuk.

Müthiş iştiasızlık. Süt dokunuyor.

7 Temmuz [1953]: Üç müze gezilecek.

Sablon kilisesi çok zarif ve güzel. Sainte-Gudule büyük, muhteşem. Galiba Rubens'in tablosunun çerçevesi tamir ediliyordu. Belki de tablonun kendisi temizlendi. Her ikisinde de muhteşem vaaz kürsüleri. Şimalin baroka merakı.

Saint-Gudule'de vitraylar daha ziyade büyük resme ve İtalyanizme kaçıyor. Yalnız sarı çok güzeldi. Mihrabın rosace'ını göremedim.

Eski Eserler Müzesi¹²: Muhteşem bir Bosch retable'ı. İki Bosch daha. Breughel'ler. Van Orley'in İsa'sı.

Üç muhteşem Cranach. Rembrandt'ın Ölü Kadın resmi. Fevkalade bir annonciation ()¹³. Meleğin yüzünün güzelliği. Genç kız hâli.

"İcare'in Düşüşü" fevkalade idi. Bütün Breughel'ler gibi.

Rubens daha ziyade büyük salondaki küçük eserleriyle güzeldi ve bilhassa dört zenci başından grubuyla.

Modern Belçika resmi sergisi.

Bütün küçük milletlerin hikâyesi. Belçika tabiatıyla kendi ressamlarını kaybedecek. Fransa'nın yanı başında ister istemez küçük, mahallî kalacak.

Bonnard'ın güzelliği (Kolonya sürünen kadın), iki çok iyi Vlaminck, bir Maurice Denis (hiç de fena değildi).

Osmanlı Bankası'nda 96000 frangım var. Paranın hepsini almadım.

7.7. [1953] Bütün gün yoruludum. Sainte-Marie'ye giderken rahatsızdım. Fakat ateşim yoktu. Kahvede ishal, sonra da uyuduktan sonra ateş başladı. Birtakım hareketsizliklerimin, tembelliklerimin başında acaba uzviyetimin kifayetsizliği yok mu? (Şurası da var ki ne dün öğleyin yediğim yemek, ne trendeki hava cereyanı rejimi, ne o içtiğim gazoz, ne de akşamüstü yediğim zırlı. Domatesli krevet, sonra o meyve salatası hiç de güzel, makul şeyler değildi).

Yarın Gand'a gidebilecek miyim? Gand'da kalacak mıyım? Yoksa Bruges'e mi geçeceğim? Gand'da beni alakadar eden Van Eyck ile Bosch.

Yoksa doğrudan doğruya.

Madenî olmasın dedik, halis maden suyu getirdiler. Madenîyi sentetik mânasına alıyorlar anlaşılan.

Sainte-Marie kilisesine kadar gidiş beni yordu. Otomobille döndüm. Sainte-Marie çok zarif, içinde bir şey olmayan küçük bir şey.

Belçikalılar yalnız tüccardılar. Brüksel'de ne kral sarayı, ne meclis, ne de eğlence, sade borsa var. Tiyatro bile monnaie. Belçikalılar müzeleriyle ve sanatlarıyla hiç alakadar değiller. Kahvelerde iskambil oyunu.

Bugün Modern Resim Müzesi'yle Sainte-Marie arasındaki yolda Sabahattin'i [Eyuboğlu] takip ettim: Mazhar'ın. [Şevket İpşiroğlu] koltuk değneği! Laroza'lara rezil oldum. Yarın mektup yazmaya çalışacağım. Vatanında olmak saadeti.

Brüksel'de yalnızlık büsbütün çöktü üstüme.

¹² Musée des Beaux-Arts.

¹³ Tanpınar burada içi doldurulmamış bir parantez bırakmış.



Eski Belçika Eserleri Müzesi'nde gördüğüm genç kadın muhakkak öğrenmek heveslisi bir Yahudi kızıydı.

Bernaert Van Orley'in tablosunun tanzimine hayran oldum.

Yolda gördüğüm adam pasaportsuzdu. Acaba nereye gittiğini bilmiyor muydu?

8.7. [1953] Beffroi'nın çanları çalarken.

Dün akşam adamakıllı hasta idim. Saat 11'e 10 kala tren. 12 Bruges. Yolda bir commis voyageur'le beraberdim. Her yerde beni kıskanacak adama mı rastgeleceğim? Beffroi oteli.

Notre-Dame ve Saint-Sauveur kiliselerini, Memling müzesini (Saint-Jean hastahanesinde), büyük müzeyi gezdim. Akşamüstü 100 İsviçre frangına kanala, Béguinage'a, Hospice'e gittim. 1573'ten kalma bir Flaman evini gördüm. Ev tahtadan ve harikulade zarıftı. Bir doktora aitmiş. Belçika'ya geldiğimden beri hep Balzac'ın *Mutlakı Arayan Adam*'ını yaşıyorum, zannediyorum¹⁴. Hafızanın garip oyunu: Opera caddesindeki kitapçı gözümün önüne geldi. Béguinage'daki kuğular inliyorlardı âdeta. Kanalların güzelliği.

Kurbağalıdere'nin, Küçüksu'nun ilerilerine doğru olan manzara.

İtiraf: İlk defa bu kadar kuğuyu bir yerde görüyorum.

Bruges tahta işçiliğinin ve dantelanın şehri. Hangisi öbürünü doğurdu? Bütün Belçika ve Flaman'da bu var.

Gezdiğim kiliselerde (pek farkına varmadan önünden geçtiğim Michel-Ange hariç) fevkalade eser yoktu. Yahut bana öyle geldi. Yalnız dindar Avrupa'yı gördüm.

Bruges için ne denir? Ölü Bruges, yaşayan Bruges.

Jan van Orley'in üç tablosu. Saint-Sauveur'de. Onlar da bana büyük bir tesir yapmadılar.

Béguinage'da gördüğüm balmumu heykelcik, dantelalar, küçük eserler, soba, mutfak takımı, hepsi mümkün ve tabii şeylerdi. Kiliselerin zenginliği müthiş.

Saint-Sauveur'de çok trajik bir Meryem ve İsa. Mavi galip. Müzede: Bir Bosch hakiki, bir Bosch tahmin ediliyor. Küçük farklarla onun üslubu. Gözlüklü donateur, kızıyla beraber diz çöken kadının siyahı bol resmi, hula-sa hemen hepsinin hiç zevkini alamadım.

Flaman resmi benim hoşuma gitmiyor. Alman resmini tercih ediyorum, yahut İtalyan. Breughel, Bosch, Cranach.

(Görmediklerim: Grünewald, Dürer filan).

¹⁴ Honoré de Balzac, *La Recherche de l'Absolu*.

Bruges: Sanat eserlerinin, güzel ve eski şeylerin tavan arası. Müsavi ve âdil bir taksim. Dünyanın en arızasız şehri. Yüklü suyun hüznü, söğütlerin suya eğilişi, kuğuların yaşanacak başka bir yer araması.

Gittiğim darülacezede, ihtiyar bir kadın, belki seksen yaşında, bahçe kazıyordu. Bir başkası hiç anlaşılmayan bir dille benimle konuştu. Devirdiğim saksıların sesini kimse duymadı.

Yol Düşünceleri: Belçikalılar büyük bir şehir yapmak istemişler. Paris'e o kadar yakın yerde yapmışlar ki, muvaffak olamamışlar.

Bruges'lüler başka şey yapmışlar. Şehirlerini olduğu gibi bırakmışlar. Bir yığın hususiyetleri olan bir dünya yapmışlar. Gand'ın yanında Bruges çocuk oyuncağı kalıyor.

Baron Cuevas'nın balesi Ostende'da diye görünce kalacaktım... 11'inde imiş.¹⁵

Denizin hemen biraz gerisinde cenuptan taşınmış bir ışık gibi (tuğla ve taş-tan) ışık oyununu devam ettiren katedral. Maalesef içine giremedim.

9.7. 195[3] Saat 10.50. Ostende

En dolu günlerimden biri. Sabahleyin neşeli kalktım. Otel 200 frank, yani yemekle beraber 240 frank (Bruges bana epeyce pahalıya patladı. Fakat kuğu denen şeyi gördüm).

Onda Ostende'a hareket. Otobüsle mahallemizde dolaşır gibi 20 frank. 9'da yağmur. Belediye dairesindeki resimler. Gotik salon. Rehberin yanlışlığı. Bermutat himmet endişesi. (Palais de Justice'i¹⁶ göremedim).

Ostende nehirle denizin arasında. (Fantastik resim sergisi: Termal otelde).

Ostende plajı. Şimal denizi her lahza binlerce ton ağırlığında çamur yığıyordu. Rüzgâr ve su sesi. Milyonca gemi demir alır gibi.

İstasyonun karşısında valizimi bıraktığım kahvede sandviç ve bira.

Caddeler baştan aşağı bayrakla süslüydü.

Ostende plajı: Denizin hızlı bir itişinde çamur olarak kumun üstünde daha ziyade iradeleriyle vücutlarını yakmaya muvaffak olan birkaç kişi. Ağzında bir şey taşıyan bir siyah köpek. Bouche'larda yüzleri şehre doğru dönük yatan birkaç insan. Her tarafta turist bütçesine göre hesaplanmış –azami kârla tabii!– fiyat listeleri.

Son derecede zengin pastacılar. Yazın bittiğini ilan eden ticarethaneler.

Fantastik resim müzesinden şehrin hemen hiç haberi yoktu. Bu da gösterir

¹⁵ Bu paragraf yeni harflerle dir. (Compagnie de ballets du Marquis Georges de Cuevas, 1953'te librettosu MY, müziği Louis Nicolaou'ya ait "Le ballet d'Antinous'u oynamıştır.)

¹⁶ Adalet Sarayı.

ki, resim ve alelumum sanat muayyen bir sınıfındır (?).

24 treniyle Gand'a hareket. Yolda iki defa uyku. Digue Brabant sokağında Charles oteli.

[Saint-]Bavon katedralinde

İhtiyar chandelier evvela çok geç olduğundan ve "Mistik Kuzu" nun bulunduğu chapelle'in kapanacağından bahsetti. Sonra kim olduğumu söyleyince razı oldu. Hakikaten bu güzel eseri görmek için kilisedeki ışık oldukça kifayetsizdi.

Bununla beraber retable hakikaten güzeldi. Bütün dolap önü ve arkası.

"Agneau Mystique" in¹⁷ kendisi fazla hoşuma gitmedi. Bu cins çok iyi tertip edilmiş eserlere karşı bende öteden beri¹⁸

1. Bavon katedralinde bir yığın eser arasında Van Eyck: Muazzam eser. Baştan aşağı abide. Fakat Havva'nın, harp çalan meleklerin, taganni eden meleklerin güzelliği emsalsiz.

Havva'nın karnı ve karnının altı fevkalade idi.

Klavsendeki meleğin saçları, elbiseler, kumaşlar...

Girdiğim ikinci kilisede fevkalade şeyler vardı.

Jan ve Hubert kardeşlere¹⁹ şehrin hommage'ı.

Karşılaştığım zaman beni meyus etmiş nadir eserlerden biri Van Eyck'in eseri oldu.

İkinci katedraldeki musiki. (Alaturka semaîlere benzeyen şeyler vardı).

Üçüncü katedralde kilitli kalırım korkusu.

Bu akşam yalnızlık üzerime çöktü. Bir sinemaya gidebilseydim!

Flaman şehirlerinin, Belçika'nın sıkıntısı. Allah vermesin! Meğer ki genç olacaksın, sosyete ve spor yapacaksın! Evli olacaksın, işin olacak!

Belçika otel ve lokantaları örümcek gibi düşecek av bekliyorlar.

Bursa yanmamış olsaydı, belki Gand'a benzerdi.

Belçika ve Hollanda'ya yaptığı bu gezi Tanpınar'a yalnızlığını daha yoğun hissettirir; müzelerde, sokaklarda geçirdiği kısa mutluluk anlarından sonra, odasına dönüp de yapayalnız kaldığında, sırdaşı defterine yazdıklarıyla âdeta kendi kendisiyle konuşur. Zamanın hızla geçtiğinin farkındadır ve kafası bin bir projeyle doluyken, o hiçbir şey yapamamaktan şikâyetçidir. Kendi kendisini tahlili iyice görünmekte ve bu tahliller, onu yiyip bitiren bir işkenceye dönüşmektedir. Denilebilir ki bu ilk Avrupa seyahatinin sonlarında başlayan bir yetersizlik duygu-

¹⁷ "Mistik kuzu" Van Eyck kardeşler tarafından yapılmıştır.

¹⁸ Cümle eksik bırakılmıştır.

¹⁹ Jan ve Hubert Van Eyck.

su onu pençesine almış gibidir. Kendi kendisinden memnun değildir. Kendisini ve çevresini mutluluğunun engelleri gibi görmeğe başlamıştır ve bu duygular zamanla artacak ve hayatının son gününe kadar acılaşılarak, ekşiyerek devam edecektir:

17 Temmuz [1953]²⁰- Günler yaprak yaprak önüme yığılıyorlar. Hayatımda elime geçen bu tek şans, bu altı aylık büyük tatil bitmek üzere. Hiçbir mısra, ne satır yazabildim, ne de ciddi bir şeye çalışabildim. Sadece kısa hamlelerle bulunan bir can sıkıntısı içinde şuraya buraya gittim geldim. Paris'e bağlı bir merkep gibi yaşadım. Hatta basit, hayvanî zevklerden bile mahrum kaldım. Hayatımı idare eden kuvvetler, bu seyahati bile her şeyin bende çürüdüğü, hiçbir yeni ve güzel, büyük, esaslı bir şeye başlamam imkânı kalmadığı zamanda olmasını istediler.

Neyim? Kimim? Nelere muvaffak oldum? Hiçbir şey yapamadım mı? Ah, bir kere olsun kendi dışıma çıkıp kendimi görebilsem! Neye yarar? Benim için mühim olan bundan sonrası... Neler yapabilirdim bu üç buçuk ayda? Karar verebilmek, ısrar etmek şartıyla... Bir tek manzume dahi bitiremez miydim? Tembelim! İflas etmişim! Hiç yoktum! Tek ümidim, bu Avrupa kompleksinden kurtulduğuma göre, bir mecmua çıkarıp faal yazıya başlamaktır.

9- Büyük nehir. Bilmem Fırat bu kadar geniş mi? Temizliğin dünyasında bir Hollanda, yemyeşil. Başka türlü yeşil. Su yeşille örtülü. Kara lahanalar, söğütler.

11- Dün akşam yarı deli bir Alman kadınının pansiyonunda idim.

Amsterdam:

12- İyi Hans Baldung çıplak büyük

Tahtadan bir Saint-Sébastien

Bir resim

Son derecede güzel (Cranach-rüyamsı bir İsa)

Anonim iki portre

Cranach portresi- peyzajı

Fevkalade güzel bir Cranach çıplak, Breughel'inkinden güzel, daha zarif.

Hudutlarda aşk ve Venüs baş eğik.

Quellin'ler

*

Heyman Dullaert (1636-84)

Kitap, anahtar, öteberi, kâğıtlar, natürmort

²⁰ Bu defterdeki tarihler hayli karışık görünmekte ve birbirini takip etmemektedir. 17 Temmuz diye açık olarak başladığı bu kısmı 9, 11, 12 tarihleri takip eder ki, bunların Ağustos ayına ait olduğunu akla getirir. Halbuki Tanpınar o tarihlerde Londra'dadır. Bu sayfalarda ise Tanpınar Hollanda'dan söz etmektedir. Bu yüzden bundan sonraki tarihleri verdiği şekilde bıraktık.

Millet - Quentin [De] La Tour'lar

*

Gauguin, tavuklu natürmortu (Hemen hemen Dufy'nin başladığı renkler)

Renoir natürmort'u

Signac pointillé'leri

Van Rysselberghe'ler

Quentin [De] La Tour'lar çıplak (Pointillisme)

Renoir - Şeytan Kemancı

Claude Monet- Kanal. Pissarro

Van Gogh'un hiç görmediğim resmi. Arkasında batan güneş. Köylü baştan aşağı kahverengi.

Bir tezgâh- natürmort

*

İkinci grup: İki Puget

Ortada: Büyük masa etrafında beş kişi

2. Merhale. Yeşil ve beyaza kaçır renklerle kahve renkleri²¹

Botticelli ile karabeti var mı?

Değirmenli resim.

Annesinin resmi, hasat resmi

*

Okuduğu kitaplar: Michelet, Millet, Carlyle, Charles Dickens'in hayatı, Zola, Balzac, Hugo, Goncourt'lar.

*

Dünkü gördüğüm şey: Açlık ve yersizlik.

*

Yol. Ayakkabılar çok güzel, ömrün zahmeti.

*

Van Gogh, daha ortalarında iken pointillisme'in noktaları kısa, küçük, dağınık tuşlar hâline girmeğe muvaffak olmamıştı.

Fakat başka bir şey daha yaptı. Devrinin saadet rüyasından çıkabildi.

Van Gogh'da şayan-ı hayret olan şeylerden biri de Flaman ve Hollanda resminin tesirinin azalmasıdır.

15- Sabahleyin erken uyandım. Hollanda'yı tanımadım, kusuyorum. Valizin kilidi kırılmıştı. Tekrar uyku, dokuzda uyanma. Kahvaltı. Aachen'e hareket. Amsterdam'da bilmem ne bayramı vardı. Utrecht'ten geçtik. Mamur arazi. Kıyas kabul etmez. Bir tarafta tahta kesen makineler. Evler pırıl pırıl. Arnhem: İstasyon hazin. Şehrin geçtiğimiz mahalleleri bütün huzur, saadet, refah. Ormandan bir şey anlamadım.

²¹ "Kahve renkleri" ibaresi üstteki çıkmadadır.

Van Gogh müzesi: (Yazık ki dostlara bir şey alamadım).

Van Gogh'u tanıtmak için en güzel müessese. Bununla beraber Seurat'dan, Pissarro'dan, pointillisme'den Van Gogh'a fırlamasını izah etmiyor.

Bir izah şekli: Van Gogh rüzgârın Hollanda ovalarında ağaçları nasıl eğirip büktüğünü görmüş.

Bir başka: pointillisme'den büyük tuale çıkmayı akıl etmiş.

– Van Gogh'u da Dostoyevski cinsi sanatkârlar arasına almak lazım.

Allah'la insan kudretini telif edemiyor!

Ormanda yemek: İki bira, yumurta ve jambon. Can sıkıntısı.

Fakat “Köprü”yü²² gördüm. “Postacı” yı gördüm. O çifte güneşi, akşam manzarasını, “Yol”u ve “Hasat”ı gördüm.

Van Gogh'un obsession'ları neydi acaba?

Akşamüstü- 6.5'ta Rotterdam'a hareket. İnekler, çimenler, kanallar. Sâkin Hollanda peyzajı. Süt kokusu gibi (tavukları unutmayalım).

Rotterdam 8- İki otel Central ve Flandre almadı. Acayip bir oteldeyim. Corner lokantasında bugün için fazla gelecek olan bir şnitzel ısmarladım. Halk evlerine benziyor. Şehir çok rahat!

Ben manyetizma seansıya zihni mahfazasına bağlayan bağları gevşetmek istiyordum.

L'Herminier Lheusse: Nietzsche ebedî idealin arızî enmuzeci.

“Raks” manzumesi

Biliyorum sen zamansın eşyaya bürünmüş

Eşyaya bürünmüş zaman oldu²³ artık

Van Gogh

Kargalı resmin desenleri

Ağacın desenleri

Kendi ocağının deseni

İlk iskemle. Fakat üzerinde bir adam oturuyor.

Yine bu devirden harikulade eller.

Van Gogh'lar (Amsterdam Müzesi'nde)

1882'de El resmi. Ayak resmi. Muhtelif hareketler.

1882-85 yılları arasında Millet'yi, Vermeer'i buluyor.

Ve toprak işi, eğilme başlıyor.

Daha bu devrede büyük ressam.

Intérieur'ler giriyor. Kalabalık giriyor.

Bir eser öbürünü takip ediyor. Hemen aynı mevzular.

Yedi; altıda: kürek, tırmık, toprağa eğilen insan.

²² Arles'teki İngiliz köprüsü.

²³ “oldu” ve “öldü” kelimesinin imlâsı eski harflerle aynıdır. Biz “oldu” şeklini tercih ettik.

*

İkinci salon- Muhtelif toprak işleri. Fakat Millet'den çıkmış.
 Peyzajlar- Ve yine belli ki insan vücudunu ve yine eseri seviyor.
 Hasat, yeldeğirmenleri, sisli hava, demirci.
 86-88 Portre kadın vücudu
 Kopya- Antik kopyalar, Rafaello'lar
 Akademik çalışma.
 1886-88 Paris'i. Antik kopyalar
 88-89 Arles peyzaj
 89-90 Saint-Rémy şahsi buluş.
 90 Ova resmi. Gurup.

William Hogarth: Eller
 Anders Zorn: Yıkanan kadın
 Georges Minne 1862-1941
 Belçika sahilleri inekleri kadar rahat.

*

Bosch: Haç taşıyan İsa
 Saint-Jérôme

*

Breughel: Düğün yemeği, Son Âdem'le Havva.

*

Musée d'Amsterdam (1)
 J. Mostaert 475-545
 Meester van de Kruisafneming, bunlar Bosch'un başlangıcı olan resimler.

*

Frans Hals- Dantelalar içinde Grand Seigneur resmi
 Frans Hals- Tekrar. Portre. Belki kendi.
 Frans Hals- Karı-koca kukla
 Hals- Büyük tablo (portreler)
 İllüstre. Saz çalan adam.
 Thomas de Keyser- Rembrandt başlangıcı
 J. Van de Velde'nin (1619-1662) Siyah Natürmort'u. Kâse, sürahi, kadehler,
 masadaki sedef parçaları. Biraz karanlık olmasına rağmen.
 Kadehte su. İlk eser.
 Bu kadehin Van Gogh'a kadar geldiğini göreceğiz. Kadehin içinde üç akis
 var. İki pencere aksi, bir de sarı bir pencere gibi bir şey. Holbein'den biraz
 daha evvel...

*

Van de Velde'le beraber Ruysdael. Su başlıyor. (Modern ve klasik peyzaj)

Çok güzel.

B. Van der Helst. Portrelerdeki gurup en büyük gurup. Ziyafet masası- Holland resminin mevsimi ve vacances'ı.

*

G. A. Berckheyde 1638-98 - Su peyzajı
Kahverengi bir resim. Her türlü vërisme'den uzak.

*

Steen- Doktor ve şarlatan resimleri
Steen'de yerli hayat zevki- Dinî resimde de aynı yerlilik.

*

İsa Hollandalıdır!

*

G. Dou 1613-1675 De La Tour'a takaddüm ediyor.
Üç mum ışığıyla aydınlanan bir ev içi.

Kitap Okuyan Kadın'ı çok güzel.

*

Vermeer'de mavi, sarının, grinin neşesi, sağlamlığı. Vermeer 17. asırda bir nevi fauve'dur. Vermeer'de perspektif ve volume fikri hava boşluğunu hakikaten tesise kadar gidiyor, hatta o dinleyiş görünür. Ortada, iki figür arasında havayı, ışığı yakalıyor. Tipik.

Vermeer'de daima ikinci bir hareket bekleniyor. Mektup okuyan kadın birdenbire ağlayabilir. Süt döken kadın bir şeye kızar. Saz elden atılır.

Vermeer 1632-1675

Metsu (1629-1666), Hooghe (1629-1677)

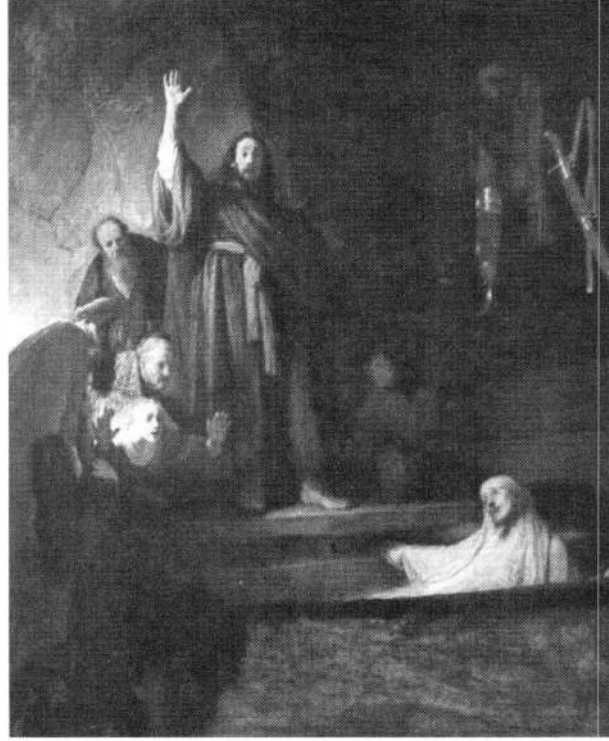
Hooghe'da da aynı deha var.

*

Rembrandt- Lazare'nin dirilmesi-İsa: Silahlar asılı onlar parlıyor. Işık soldan geliyor. İsa ayakta bir eli havada. Lazare kabirde ve bembeyaz.

*

Düşünen aziz: Sarı bir ışık tufanı, harika.



Rembrandt, "Lazare'nin dirilmesi"

*

Peyzaj

*

Rembrandt'ın karısı

*

Üç Rembrandt:

İhtiyar adamın vaaz ettiği grup: Tavandan bir ışık düşüyor ve ihtiyarın sarı harmanisi, kadının yüzü ve kollarını aydınlatıyor. Hep masal havası.

*

Saskia veya Uris karşıdan bakıyor.

Kukuletalı kadın veya (rahibin) yüzü.

Kahverengi (Bu ziyanın magie'sinde kahverengi - çok oynuyor.)

Sevgilisiyle Rembrandt.

*

Terborch'ların güzelliği.

*

Bartolomeo Montagna.

*

Bellini'nin Meryem ve çocuğu.

*

Pontormo (1494-1557) sade dikkat sevgi ve kadın portresi.

*

De La Tour'un çok güzel bir İsa'sı.

*

Ch Conentlay²⁴ üç kadın, sert ve siyah. Fakat

*

Quentin [De] La Tour: Yıkanan kadınlar.

*

Grichenko: Le Bigarreau.

*

T. Schrron(?) (1827-1944)²⁵ Üç resim: Siklameni bol fakat Bonnard'ı hatırlatıyor.

*

Dubois (1830-1880) Leylekler. Haşım

²⁴ Yeni harflerle Ch Conentlay'a benzettiğimiz bu ad Charles François Daubigny olabilir.

²⁵ Yeni harflerle yazılmış soru işareti koyduğumuz bu isimleri bulamadık.

Bavon Eglise²⁶ Krem/ beyaz üzerine giyilmiş gibi kiliseye gidenler resmi.

*

Permeke [nin] denizi: fecaat, karanlık

L'un passe des quatre heures²⁷

G. Vogels: Şahsi hülya bu. Kar manzarası ve fırtınası.

*

Kar (?) 1826-1896

Berbat hava

Yağmurlu sabah

Şimal denizinde fırtına

*

G. Vogels'de Belçika ve Flaman peyzajı Breughel tesiri. Kar, karlı havada ılık, acayip bir empressionizm. Sisin şairi.

J. Ensor (1860-1949) dehasız büyüklerden

*

Rus musikisi- Willaerts'le.

Renoir'ı hatırlatıyor.

*

Eug [ène] Laermans 1864-1940

Düello

Çocuğu, annesi ve kardeşleri taşıyorlar.

Beyaz bir duvar. Deniz mavisine doğru giden bir yol.

*

Rik Wouters 1846'da ölmüş.²⁸

*

Wynants'ın tahta heykelleri.

*

Güzel bir Bonnard çıplağı mavi ve pembe

Sarı yeşile kaçan kolonya.

*

İki Vlaminck, üç Matisse

İyi olmayan bir Dufy

Bir Despiau

İki Dufrène natürmortu

²⁶ Bavon Kilisesi, rokoko mihrabı Delvaux tarafından meşe ve mermerden yapılmış. Kilisenin içinde Rubens, Van Eyck ve Van Gent'in eserleri de bulunmakta. Kilisenin resimlerini de birçok sanatçı yapmıştır.

²⁷ Biri dört saati geçirir.

²⁸ Tanpınar'ın yeni harflerle ismini yazdığı ve ölüm tarihini verdiği bu Belçikalı ressam ve şair 1882-1916 yılları arasında yaşamıştır.

Bir Gaugin
 Brocas
 Seurat
 Derrière la maison²⁹
 Pension de nuit³⁰
 Utrillo.

*

Maurice Brocas: Cactus³¹
 Bu kaktüs İsa
 Kibrit, sedef cigara tablası, bir yazı hokkası, defter.

Bu sayfanın sonuna belki de edebiyat tarihi okumalarının sonucu birkaç cümle yazmıştır:

Gençliğinde okuduğu ve çok sevdiği Ziya Paşa'nın "Terci-i Bend" ve "Terkib-i Bend" adlı manzumelerinin tesiri!

Kıymetler dünyası sarsılan cemiyette gittikçe Hâmid'in bütün evine hâkim olan endişesinde tevekkülle beraber gençliğinde okuduğu ve çok sevdiği Ziya Paşa'nın "Terci-i Bend" ve "Terkib" adlı manzumelerinin de tesiri–

Nereye bağlanacağı anlaşılmayan bu satırları yine tablolarla ilgili notlar takip eder:

Amsterdam- Van Gogh müzesi
 Soutine'in mavi zemin üzerine öküz veya domuzu - portresi (fena eser değil)
 Massignon'un meyve yiyen kızları (fena değil)

*

Asıl eser bu salonda:
 Lurçat'nın 1938'de gri renklerle yaptığı iki çobanı.
 Deniz kenarı manzarası
 1930'da yaptığı üçüncü deniz resmi.

*

Chagall'ın Çocuk resmi ve Sinagog kapısı
 En güzel Chagall'lar burada.
 Kadın portresi.

Kütüphaneden aldığı bazı notlar, daha önce de belirtildiği gibi, tablolarla ilgili notlarının arasında bulunmaktadır. Bu defter genellikle bu türden alınmış

²⁹ Evin arkasında

³⁰ Gece konaklanan yer.

³¹ Tanpınar, kaktüs kelimesinin altında sayfanın tam ortasına bir kaktüs deseni çizmiştir.

notlarla çok karışık görülmekte ve yorumlanması imkânsızlaşmaktadır. Tanpınar, âdeta hiçbir şeyi kaçırmak istememiş, hafızasına da güvenemediğinden her şeyi bu deftere kaydetmiştir. Nitekim dostlarının ve gideceği yerlerin adresleri de kütüphaneden aldığı notları takip etmektedir.³² Bu notlarından sonra bir dizi adres gelir. Bunlar onun tanıdığı veya görüşeceği kişiler olmalıdır.³³ Kimi adresler ise Tanpınar'ın yazısıyla değildir.³⁴

³² Bu kısmı, anlamlı görülmemekle birlikte olduğu gibi veriyoruz:

“Catalogue des manuscrits turcs E.B.T. I

Dastan-ı Cedid: ancien fond turc

(Mazarin; Regins: 1301) Katalog numrosu 2

17'nci asır İbraniceden tercüme.

35 Kavânin-i Osmaniyan 1602-1603

Vansleb, Regins 1232

Kanunname-i Hümayun Gaulmin; Regins 1233

2 cilt Mazarin-1250

Mektuplar var. 902'den 927'ye kadar 42

Tarih-i Mikloş ve Estagon ve Eston Belgrad 75

(Galland, Regins, 1299. 2)

77 Ali Paşa'nın Mısır seferi hakkında Kelâmî'nin eseri. Mısır monument'lerinin anlatılışı.

78 Bir münşeat kitabı

145 Mecmua-i münşeat

Bloch

10 Inventaire des manuscrits.

Arab- suppl[ément] turc (1244 (11))

11Ca[talogue] des manus[crits] Ar. Per[sans].Turcs (11A)

12

13

51 Catalogue des manuscrits turcs (no 1-1419)

Bloch

³³ Abidin'in adresi, Chez Mlle Le Gall, La Salle, Saint Pabu par Erquy

Côtes du Nord, Train ligne Paris-Brest, Descendre à Lamballe, Autocar Lamballe-Erquy, (descendre à la Couture), oradan da araba ile gidilecek.

Hôtel d' Almerides, Rue du Colisée

Alişan Apartmanı, Recep Paşa Caddesi, Nüzhet Gökdoğan

*

Şehit Nevres Bul., Tansu Ap. 4, Nebahat

*

Avenue de L'Opéra, Breughel 4 gün (Gand, Anvers, Bruges), Amsterdam: 5, André Verdet

43 Tarık'a, Rue de F. St. M.

Kur. Bnb. Enver Ozansü, Ataşemiliter muavini, 14 Rue du Square Carpeaux, Mar. 40-78 Fontainebleau, Rue d'Ulm Eglise Copte..

³⁴ Bu not Tanpınar'ın yazısıyla değildir: "Madrid Prado à [okunamadı] changer pour Valinciemet Escorial"

[Behice Kaplan'ın yazısıyla yazılmış olan adres muhtemelen onun kendi adresidir:] 32 Inverness Terrace, Bayswater-London

Sonraki sayfada bulunan notlar Tanpınar'ın yazısıyla değildir: Senlis'den autocar (9-17)

(9-48)

Char 19'da tren

Birinci salonda: Pittoni, beş Tiepolo
 İçlerinde bir de opera sahnesi olmak üzere Longhi "Présentation"
 Tiepolo'nun karnaval sahneleri
 Côte d'Azur
 Avignon
 Aix
 Sète (Paul Valéry)
 Montpellier

Aşağıdaki ilginç gözlem, Louvre'dan olmalıdır. Hem British Museum hem de Louvre'da Tutankamun'un anlatılana benzer heykelleri bulunmaktadır. British Museum'daki muhtemelen Karnak mabedinden (Teb) getirilmiş, Tutankamun'u bir rahip olarak tasvir eden granit heykelidir. Louvre'daki, Tanrı Amon'un Tutankamun'u koruyan, Karnak'ta bulunmuş heykelidir ve Tanpınar'ın tasvirine daha uygundur:

Mısır salonunun dışındaki holde Amon'un heykeli önünde (siyah granit) kucağında Tutankamon'u tutan heykel. Sarışın, gözleri âdeta fanatik bir ışıkla, uzun boylu, atletik yapılı genç bir adam evvela göğsü üzerinde ellerini kavuşturarak sonra eğilimsi bir hareket yaparak kısa bir dua okudu, sonra secdeye eğildi ve çekildi, gitti.

Bu kısa tasviri yine adresler takip eder:³⁵ Dipnotta adreslerin arasında bir kitap adı ve bir randevu saati de bulunmaktadır. Kısa notlar arasında Tanpınar'ın

14 Juin
 Senlis'de Centenaire
 Orangerie- Cézanne
 10. Avenue de Messina
 Léger, Galerie Maeglit
 Miro, Art Moderne
 Dufy, Charpentier müz.

³⁵ Prof. Etienne Friois [yeni harfle], Hotel de Normandie, Rue de la Lenk?, Reims Sokağıyla Observatoir arasında

Belpoese, Gorgonzo La Rocquefort, 70 Bir
 Notre-Dame de Chauff [okunamadı].
 Salı günü 11 'de, Zadkine'in atelyesi.

*

Laem
 Wagram
 09-79

*

The Last Punic War.-Broadley, 1882 Edition Blackwood.

*

Jellol ben Shah, 26 Rue des Ecoles-VI, 5 ème étage, Ode 81.47 entre 1h et 2h
 Rue de l'Université 70, Solferino, Berggeruen, Madrid, Valans, Barcelon.

vaktini sadece resimle geçirmedigini, edebiyat tarihi üzerinde düşündüğünü ve belki de bazı kitaplardan notlar aldığını gösteren cümlecikler bulunmaktadır. Birkaç cümle ise bir yazı başlangıcıdır. Ne yazık ki bunları tamamlayamamıştır.

Tanpınar'ı Paris'te çıldırtan sadece resim değildir. O birçok kitap da almak ister, defterine işaretler:

Alınacak Kitaplar:

1. Etudes sur les temps humains
2. İkon. Perse
3. Une anthologie d'Eluard
4. Les oeuvres de Henri Le Febvre
5. En attendant Godot
6. Une image de Rilke
7. Les environs de Paris
8. Guide pour l'Espagne
9. Huysmans Cathédrale
10. Chartre üzerine bir kitap
11. Etudes sur la peinture moderne
12. (boş bırakılmıştır)

Prens Halil Bey Moniteur
Théodore Rousseau'nun
L'Allée de Châtaignier
Pazar 5 Janvier 1868
Théophile Gautier'nin yazısı nerede çıkmış?
Türk hamamı³⁶

Bir yere bırakılması gereken bir notu andıran birkaç satır boş bir sayfaya yazılmıştır. Bu bir müsvedde midir? Bu garip notu takiben yine adresler yer almaktadır.³⁷

³⁶ Yazısı Tanpınar'a ait olmayan bir adres de Memduh Yasa'nındır: 1 Memduh Yasa, 95, Bd Exelmans, Paris 16.

Metro: Michel-Ange - Malitor

Odéon'dan direkt,

35 d. des Capucines, S. E.A Paris 2, 5 ème étage

Tel: Ape: 90-56.

³⁷ Grand maniéré

Valpolicelli

İtalyan.

*

Nejat Snf 40-46, Rue du Darcet 169, en üst kat, Place Goullon?

*

Dr. Yusuf Balkan, 7 Rue des Carmes, Hotel de Rome, Paris V.

Geldim. Kapıdaki ihtara rağmen epeyce gürültü ettim. Biraz Select'te bekleyeceğim. Olmazsa yarın sabah 9-10'da otele lutfet gel. Sevgiler.

*

Tanpınar Paris'e döner. Resim yerine şimdi müzikten yardım aramaktadır. Nitekim bu parçalardan sonra onun musikiden daha çok söz ettiği görülecektir.

19 [Temmuz 1953]- Dün sabah Ali'ye telefon ettim. Belvédère'e gidelim dedim. Kafam bomboştu ve kendimden haklı olarak şüphede idim. Üçte karar verdik. Ben Galliera müzesine gittim. Müze budalalıktı. Fransız duvar tezyinatı ve intérieur arrangement müzesiydi güya. Yüz frangın yanmasına üzüle üzüle dolaşırken, birdenbire hadise oldu: Birdenbire zaman, can sıkıntısı, etrafımdaki boşluk, hepsi değişti. Birisi gelmişti. Beş saniye, belki yarım dakika anlayamadım. Ben iki şey birden oluyor sandım. Bir tarafta herhangi bir müzik başlamıştı; diğer taraftan da tayin edemediğim his vardı. Neden sonra ta 1931'den beri sevdiğim ve kendisiyle sevdiğim eseri, Mozart'ın serenadını fark ettim.



"Mozart'la başlıyor her şey"

Onun yirmi senenin arasından bana bu kadar yeni ve derin vaatlerle gelişi, bu ilk defa görülen sevgili, yahut daha iyisi kaybedilip bulunan sevgili saadeti, bulma, görme saadeti, bu tazelik, bu geriye dönüş bir şeyi gösteriyor: Ben bundan sonra yalnız musikiden bir şeyler ümit edebilirim. Hayatımı onun etrafında kurmaktan başka hiçbir çarem yoktur. Bunu on yıldır düşünüyorum. Gecikmesi hiçbir şey ifade etmez. Tek çarelerde zaman kaybedilmesinin kıymeti olamaz. Ben ancak musikiden hareketle, onun vasıtasıyla poetik dünyamı kurabilir, yani kendime bir iç âlem hazırlayabilirim!

Derinleştirilecek şeyler: 14 Temmuz'daki ateş oyunları.

Dün üçten dörde kadar Bab-ı müfettişide. Dörtte geldiler. Soissons üstünden Reims'e gittik. Soissons Katedrali'nin yalnız façade'ı kalmış. Sol üst penceredeki çarmıha gerilmiş İsa. Karşı tarafta gotik pencerenin ortası boştu. Bu tarzda çarmıha gerilmiş İsa'yı Reims'de üstte yine solda -bana göre- gördüm. Sağdaki pencerenin tympan'ında Hazreti İsa vardı. Vitrayların mavisinin güzelliği! Muhteşem bir mavi. Heykellerin güzelliği ve sâfiyeti. Meaux Katedrali çok nefisti. 12'den 17'ye kadarmış.

Yazık ki bütün bunlar bana hiçbir şeyi derinleştirmek fırsatını vermediler. Halbuki bir an Galliera müzesinden çıktığım zaman ve bilhassa daha çok sonra saat ikiye doğru –kötü bir yemekten sonra, o da on metrosunun peronunda– “Mahzun dönüşleri son vapurların”³⁸ süjesini bulur gibiydim.

Eserimi nereden ve nasıl çekebilirim?

20 [Temmuz 1953] Gecesi- Benim Paris seyahatim: Yirmi bir sene evvel gelmem lazım gelen yere şimdi geliyorum. Bugünkü Avrupa, fikirlerimin, itiyatlarımın (zihnî) ve ideallerimin hazin bir mezarlığıdır. Hakikatte ben Avrupa’da bir hortlak değilse bile, bir artık gibi dolaşıyorum.

20 gecesi: Dün Reims’i, Meaux’yu, bugün Amiens’i gördüm. Bana hiçbir şey vermediler. Demek bu imiş, demek için bu zahmet.

Halbuki yirmi sene evvel Schopenhauer’u, Valéry’yi keşfettiğim yıllar...

20-saat: Ne kadar çok şey eskittim şu Paris’te. Bugün kendimle en fazla meşgul olduğum günlerden biriydi. Sanki son kalan vitalité’mi kendimi yık-mak, saat gibi sökmek için kullanıyorum. Haksız mıyım?

Tahtadan ve yumuşak rüya işçiliğinde.³⁹

Tekrar Corot: Corot romantizmi üzerinden atmış, ne zaman? Bunu tayin güç. Fakat iki adama doğru gitmek istemiş. Evvela Poussin, sonra Vermeer. Poussin’in nizamını almış. Vermeer’den belki de bazı tekâsüfler sırrını. Testament’ı, beyazlı kadını, peyzajdaki kadını, –siyah ceket, beyaz önlük, üvez rengi eteklik– öbür portrelerinin birçoğu Vermeer’dir.

Corot peyzajı “Arkadya Çobanları”nın⁴⁰ gündelik hayata girişi. Yumuşayışı. Belagatten kurtulmuş.

21 [Temmuz 1953]- Dünkü boş günüm. Bugün daha boş. Louvre da yok ve hiçbir şeye çalışmıyorum. Mazeret bir yığın. Fakat benim her zaman mazeretim vardı. Dün akşam diplomatta tanıdığım Ermeni kadını. Komik ve fantastik nasıl kendiliğinden doğar! Notre-Dame’ın iki Ermeni karısı “Kâtibim” türküsü söyleyecekler, ben de refakat edeceğim. Bu sabah ayak-kabılarımı diktirdiğim Rum 72 yaşında Sinoplu (Samsun’da oturmuş, ebe annesiyle Rusya’ya gitmiş) 1902’de Paris’e gelmiş, Jön Türklerle tanışmış, kırk sekiz senedir aynı dükkânda oturuyor. Matmazel Herminet ikide bir annesinin lafını tekrarlıyordu: “Bağdat’a geldik, kurtulamadık”. Ve İstanbul aşkıyla çıldırıyordu. Reşit Saffet’in [Atabinen] “Atilla”⁴¹ hikâyesi çok hoşuma

³⁸ Tanpınar’ın şiir listelerinde daima yer alan, yazmayı tasarladığı bir şiir.

³⁹ Bk. “Bir Heykel İçin”, *Bütün Şiirleri*, 7. b., 2007, s. 30.

⁴⁰ Poussin’in tablosu.

⁴¹ *Contribution à une histoire sincère d'Attila*. Conférence faite [faite] le mai [mayıs] 1934. Paris 1934, Marcel Fresco, 20 s.

gidiyordu. Dün gece eve dönünce N.'ye uğradım. Kapıyı büyük bir sevinçle açtılar. Seyahatlerini geciktirmişler. Fakat paraları yok. Yirmi bin frank bulmak istiyorlar. Karaborsa hikâyesi. N. niçin kalp itibarıyla bu kadar biçare. Halbuki müthiş bir kafası var. İşin sade alayında ve büyük bir tembel. Saat üç buçuk: Tıraş oldum, yemek yedim, ayakkabımı diktirdim. Şimdi Aux Deux Magots'dayım. İşte bugünün hikâyesi. Ben Paris'e bunun için mi geldim?⁴² Her sınıf halktan yüz bini geçen insan, en seçkinler de dahil bu sergiye geldiler. Türk sanatının, Türk işçiliğinin hazineleri karşısında hayranlıklarını ilan ettiler.⁴³

Bu Türk sergisine gittiği anlaşılan Tanpınar, kendi izlenimlerini yazmamıştır. Kafası yazacağı yazılarla doludur.⁴⁴

Benim Paris seyahatim: Yirmi bir sene evvel gelmem lazım gelen yere şimdi geliyorum. Bugünkü Avrupa, fikirlerimin, itiyatlarımın (zihnî) ve ideallerimin hazin bir mezarlığıdır. Hakikatte ben Avrupa'da bir hortlak değilse bile, bir artık gibi dolaşıyorum.

cümlelerinin acılığına rağmen onun kafası yazacaklarının planlarıyla doludur. Bunların listesini verir. Yazıların ağırlığı Yahya Kemal üzerindedir. Hatta isimlerin karşısındaki rakamlara bakılırsa, yazıların sayfalarını da belirlemiş olduğu düşünülebilir. Fakat aynı listeyi neden tekrar tekrar yazmıştı? Tanpınar için bu

⁴² Bunu takip eden sayfada Bazar de l'Hôtel de Ville, Rue La Fayette, Ariare 60 adresi vardır.

⁴³ Sonraki sayfada İlhan Şevket Aykut'a yazılmak üzere başlanmış şu mektup cümlesi yer almaktadır: "İlhan, Paris'ten ayrılmadan evvel sana bir mektup daha yazdım. Fakat bavulda kaldı galiba. Londra".

⁴⁴ Aşağıdaki listedeki yazıların bazıları yayınladığına göre, bu, yazmayı düşündüğü yazılar listesi olmasıdır:

Yahya Kemal'in Gazelleri

Şiir, Rüya ve Dil

Yahya Kemal'in Gazelleri 30

Musiki 6

Balzac 10

Nerval 18

Valéry'nin Mektupları 8

M. Teste'e Dair 5

Sârim Paşa'nın Mektupları 5

Evliya Çelebi 10

Yunus Kâzım 10

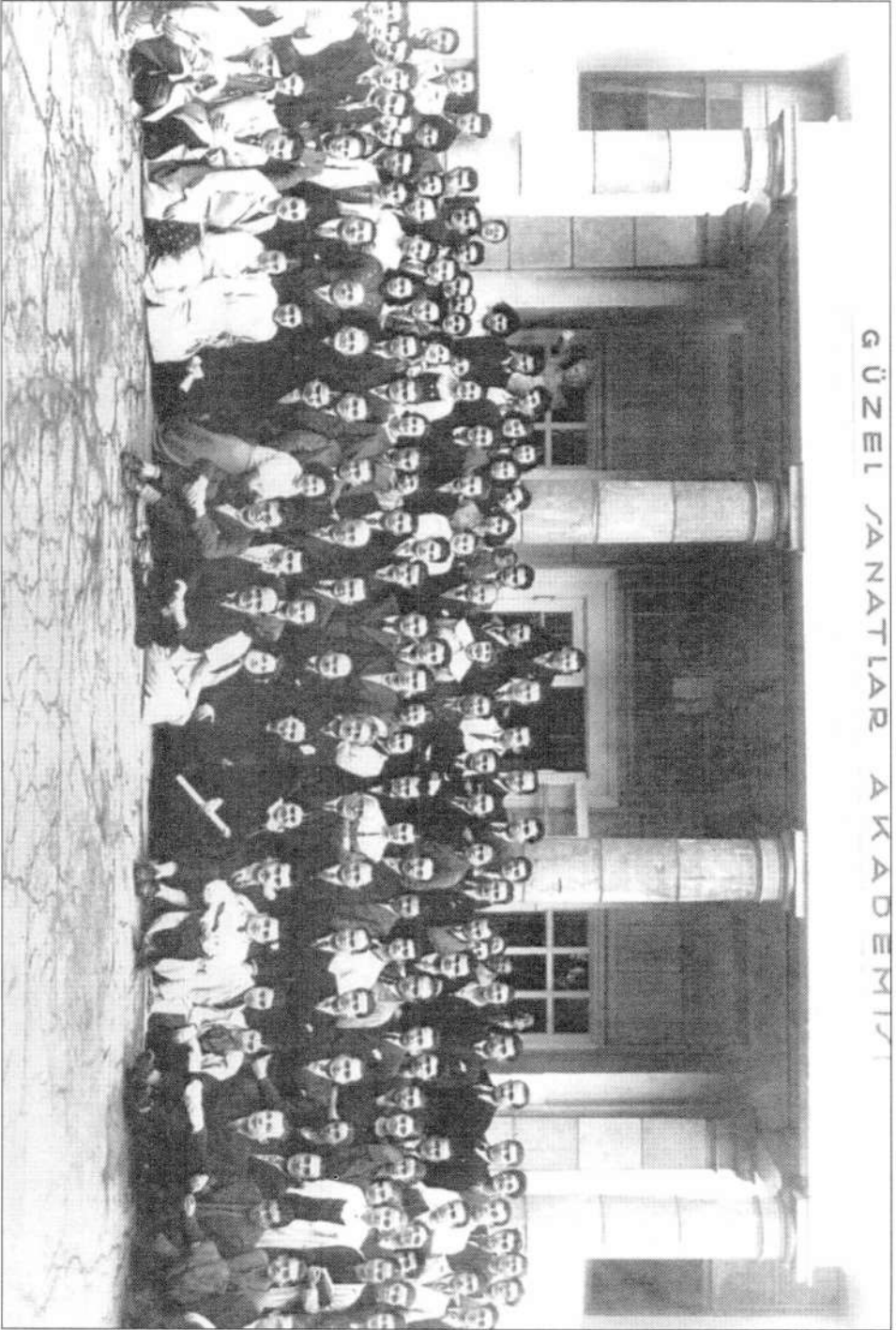
Yahya Kemal'in Gazelleri 30

Nerval 20

Yunus Kâzım

Sârim Paşa'nın Mektupları 5

Balzac



Güzel Sanatlar Akademisi öğretim üyeleri ve öğrencileri arasında Ahmet Hamdi Tanpınar

defter sadece hatıralarını yazdığı, yalnızlığını paylaştığı bir defter değil, ufak notların alındığı bir akıl defteridir de.

25 Temmuzda Londra'ya giden Tanpınar, orada da hemen müzelere koşar. Londra'da gördüklerini daha ayrıntılı yazmıştır denebilir: Her şeyden önce Hyde Park dolayısıyla tabiatı daha farklı bir şekilde idrak eder. Belçika'da keşfettiği kuğuları, burada da hayranlıkla seyreder. Londra'da gördüğü Türkler onu oyalasa da yalnızlığını unutturamaz.

29 Temmuz [1953]- Beş gündür Londra'dayım. Bugün bu satırlara Albert Museum'un lokantasında başlıyorum. Sol ayağımda dördüncü parmağımın ucunda bir yara var, işsizlikten geberiyorum ve aklıma şaşıyorum.

4 Ağustos [1953]- Geldiğimin hemen hemen onuncu günü. Marlow'a gittim. Windsor'a gittim. İngiliz sayfiye evlerinin birçoğunu gördüm. Fakat İngiltere'yi göremedim.

8 Ağustos [1953]- Dün sabah erkenden Hyde Park'a gittim. Kuğuların uçuşunu seyrettim. Hiçbir rüya bu kadar güzel olamazdı. Bembeyaz hayvanların bir müjde gibi insana gelişi... Hele kuğunun uçuşu ve suda kanatları açık ilerleyişi muhakkak ki yeryüzünde görülebilecek şeylerin en güzellerinden biridir. Kuğu uçarken bir şeyin realize olduğunu hissediyorsunuz. Çok istisnai bir şey.

Hyde Park son derecede güzeldi. Sisi, bir inci içinden dünyaya bakıyorsunuz hissini veriyordu. Tabiata muhtacım. Garip değil midir ki, Londra'yı gider ayak hemen hemen sevdim. Şüphesiz çok rahatsız bir şehirdi ve ben çok yalnızdım. Orhan [Şaik Gökay] ve Tefik Remzi'nin oğlu [Aykut Kazancıgil], Doktor Cebbar [Hülâgû] olmasaydı büsbütün sıkılırdım.

Londra'da alış veriş: Londra'da aldığım şeylerin hiçbirinden memnun değilim. Çünkü programsızdım. Program kendisini tahdit etmek, kuvvetlerini bir yere teksif etmektir. Ben ise arpa ambarına düşmüş gibiydim. Ayrıca evvela gördüğüm şeylerin, sonra da yanımdakilerin tesiri altında hareket ediyordum. Buna çabuk yorulmayı da ilave etmelidir. Bütün bunlar beni Londra'da para israf eden bir adam yaptı.

Müfettiş Orhan'ı iki ayrı insan olarak tanıdım. Canı sıkılan, işinde gücünde hodbin adamlarla, velev ki kendisinden para çıkmaması için dahi olsa, bavulunu on dakika elinde taşıyan adam. Orhan pekâla gelmeyebilirdi ve hiçbir şey diyemezdim. Üniversite için protestation'ları da zannettiğim kadar değildi.

Orhan ve arkadaşı Londra'da taşra hayatı yaşıyorlar.

Defterin bundan sonraki sayfalarında, dikkatini çeken ressam ve tablolar hakkında şu notlar yer alır:

Mesela Vivarini’de, Crivelli’de hep o krem, hatta o mavi renk görülür, hatta Bellini’ye kadar.

Noli me tangere⁴⁵

Orcagna üslubu⁴⁶

İsa çok açık pembe- saç, sağ omuzdan gelen süsü sarı (eşarp), zemin yeşil, mavi, kırmızı, kadın kırmızı-sarı, siyah küçük bir tepe, iki ağaç.

*

Küçük iki Michel-Ange: Meryem, çocuk ve azizlerle beraber: Büyük yedi figür: Solda iki kadın figürü yapılmamış gibi.

Mezara koyma sahnesi

Polerioglo’yu andıran birtakım duruşlar içinde.

Andrea Del Sarto: Tek kadını sevmiş adam. Minyon, esmere yakın, ince dudaklı bir kadın.

Louvre’da da böyle.

*

Corrège [Correggio] küçük Meryem ve İsa nerdeyse Vermeer olacak.

Domenichino: Kapak. Meryem (bu Meryem uzun zaman orada idi).

Domenichino’nun transpozisyonu üçü tepede biri İsa.

*

Üçü aşağıda diz çökmüş, tepe açık karpuz pembesi.

Altın yıldız- harika

Sassetta’nın Saint-François’nın hikâyesi 7 parça.

*

Ugolino’lar fevkalade.

Resimleri karşısında Sainte-Catherine.

*

National Gallery’nin en güzel resimlerinden biri şüphesiz Bellini’nin sarılı duka resmi. Titien’in ona benzer bir doç resmi var. Titien’ler çok güzel...

Kayalıklarda Meryem: Mavi kahverengi mavi gök. Kahverenginden açılmış hissini veren beyaz ten.

(Çocuğun üstünde toplanan bakışlar: Louvre’dakinden güzel ve değişik.)

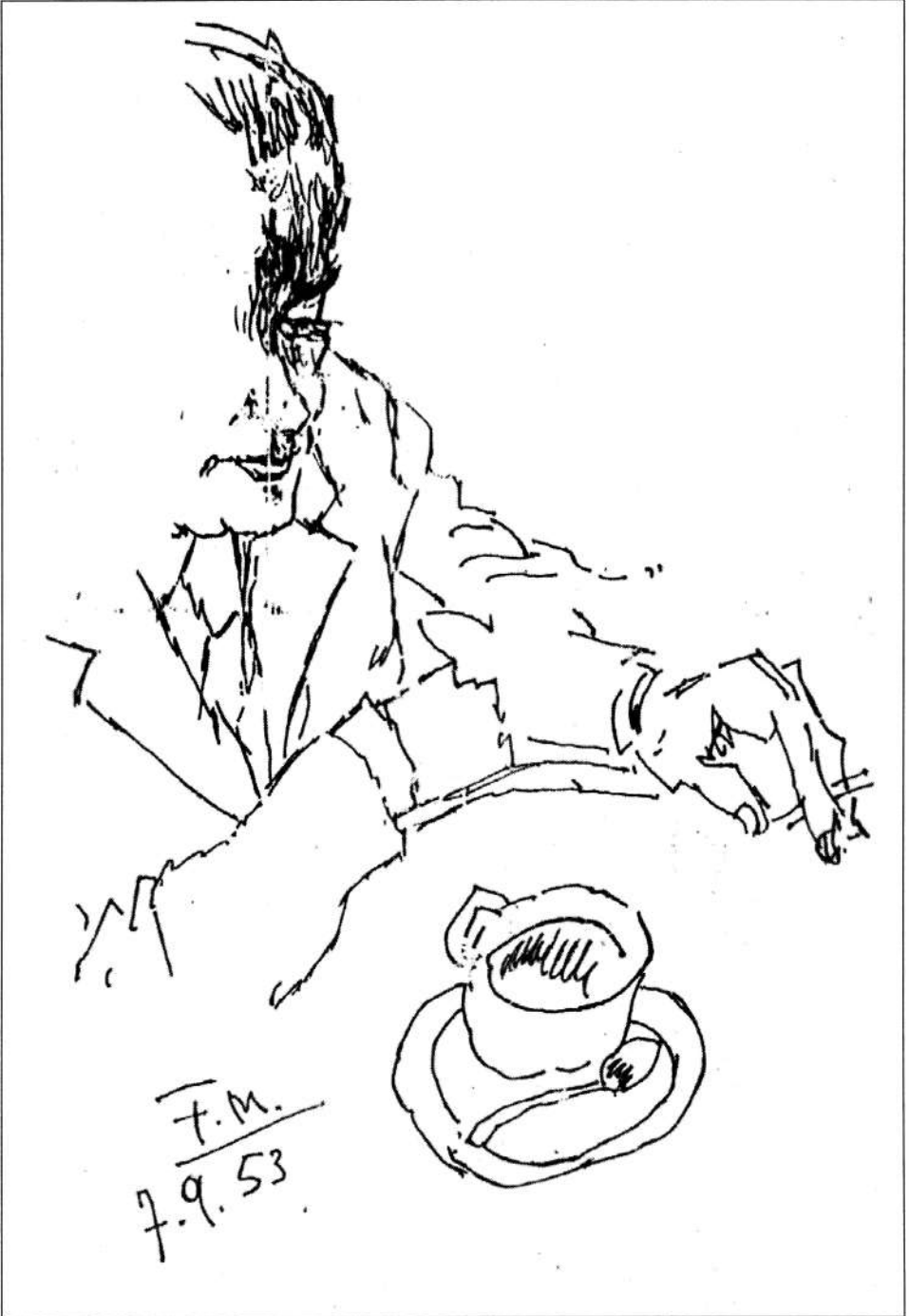
Uccello’nun muharebe resmi⁴⁷. Belki de bir baskın. National Gallery’nin belki en muhteşem eseri.

Siyahın, kırmızının valeur’lerini nasıl kuruyor. Kahverengi ve sarı, beyaz nasıl

⁴⁵ Mary Magdelana, dirilen İsa’ya elini uzatınca, İsa “Noli me tangere”, “Bana dokunma” der. Pek çok ressam bu başlık altında konuyu işlemiştir. Tanpınar Avrupa’daki müzelerde bunları görmüştür.

⁴⁶ Gotikle Bizans üslubunu birleştiren ve bol altın kullanan ressam ve mimar Andrea Orcagna (1308-1369).

⁴⁷ San Romano Savaşı.



Fikret Mualla'nın Tanpınar deseni (Zeynep Kerman arşivi.)

tamamlanıyor. Birkaç yerlerde mihverini kırmış tablo ufki ve amudî çizgilerle ve hacimlerle kendiliğinden kuruluyor.

Piero della Francesca'nın bu üç tablosunun en mühim tarafı boşluğu vermesidir. Figürler âdeta bu'd-ı mücerret hissini verecek boş mekân içindedirler. Melekler, erkekler ve arkadaki sundurmanın respektif vaziyetleri... Heyet-i umumiyesi ile bir halı üzerine kabartma tüylerle örülmüş hissini veren teknik, mesela iş işlendikten sonra kırılmış gibi. Yerdeki otların, ağaçların koyu kahverengi ve siyaha yakın tonalite arasındaki renkleri. Vaftiz ve Saint George'dan sonra bu nativité tablosu.

Sonraki sayfada sadece bir adres vardır.⁴⁸ Londra'dan Paris'e döndükten sonra Tanpınar yine günlüklerini yazmaya devam eder. Mevcut sıkıntılarına eklenen Paris'in grevleri, karışıklık havası da onu etkilemiş olmalı, fakat en önemlisi yalnızlığıdır. Yalnızlık anlarında günlükleri onun sığınağıdır. Rahatça konuşabildiği tek yer bu defterin sayfalarıdır.

14 (Ağustos 1953)- Macit [Gökberk] geldi. Grev devam ediyor. Suut [Kemal Yetkin] gitti (3000). Dün akşam Pertev [Naili Boratav] ve Abidin'le [Dino] idim. Tefvik Remzi'nin oğlunu [Aykut Kazancıgil] görebildim. Mektup yok! Ufukta parasızlık tehlikesi var. Hiç olmazsa çimde...

Hemen hemen bütün gazeteleri okuyorum. İtalya'da vaziyet karışık gibi. İran işleri çok çetin safhada. Fransa büyük bir tarafı çürümüş bir meyveye benziyor. Fransa'nın büyük ıstırapı Komünist Partisi'dir. Fransa bu yüzden sol hareketlerini tanzim edemiyor. Binaenaleyh içtimai kalkınmayı yapamıyor. Bunun sebebi de merkezin, istismarcıların çok kuvvetli olması. Onlar muhtelif şekillerde ve kozlara dayanarak sosyal hareketi muayyen bir istikamette yürütmekten men ediyorlar. Komünistlerin revendication'ı da bu aradadır. Fransız Komünist Partisi 1871 hadiselerinin ve hıncının arasından dünyayı görüyor. Kötü idare bu hıncı aktüel bir şey yapıyor (iyi ifade edilmedi). Sol, sosyalist bir programda toplansa İngiliz muvazenesine erişebilir ve Fransa, Avrupa'nın kuvvetli memleketleri arasına tekrar girer (bu bahse geleceğim).

Bu sabah büyük bedbinî içinde Select'e gittim. Alman veya İngiliz çok güzel bir kız Fransızca çalışıyordu. Sarışın, büyük neşeli ve daha ziyade aşka müsait, fakat ifritiyle mütareke hâlinde bir kızdı. Kır saçlı, tıknaz garsonun⁴⁹ sokuluşları. Kızın sabrı.

⁴⁸ Bu sayfadaki adres: Dr. Cebbar Hülâgu, 5 Macaulay Court, Macaulay Road, Clapham, London S.W. 4 England.

⁴⁹ Bu garsonu sonra daha iyi tanıdım ve pek sevdim. [Bu notu Tanpınar sayfanın sonuna kendisi eklemiştir].

Select'ten sonra Louvre'a uğradım. Mısırlılar açık değildi. Yukarıya çıktım. Jules Romain'ler hiç fena değil! Yeni açılan salonda Terletto'yu (?), birkaç primitifi, Uccello'yu, Titien'leri, Caravage'ı, Zurbaran'ı, Tintoretto'yu seyrettim. Botticelli'yi, Del Sarto'yu tanıyorum. Venediklileri pek ayıramıyorum. Yani Titien'den gayrısını. Ve hakikatte resme dalgın bakıyorum.

Üç günden beri okuduklarım: Eluard için kitap. *Mercur* [*de France*]. Gazeteler. Kafam durgun. Tek bir hikâye projesi?

15 [Ağustos 1953]- Macit'i beklemedim. Kaç gündür Opera'daki Théâtre-Français'ye gitmek istiyordum, gittim. Paris'te müthiş yağmur var. Deux Magots'ya uğrayamadım. Maillol konserinin çıplaklarını tercih ediyorum. Para yok.⁵⁰

16 [Ağustos 1953]- Sabahleyin Selim [Turan] geldi. Kahvede oturduk. [silik]⁵¹ beraberce Fikret Mualla'ya gittik. Fikret Denfer-Rocherot'da S[silik]un yukarısında sokak içinde çok güzel bir evin en üst katında küçük bir odada oturuyor. Atelye büyük, üst kattaydı. Odada boya ve şövale önünde tek bir koltuk vardı. Duvarlar tozlu alelade fotoğraflarla kaplı. Bir Van Gogh, küçük. Karpuzlu kadınlar. Bir Fra Filippo Lippi. Luxembourg dükü ve nişanlısı, kendi kardeşinin resmi.

(Fikret Mualla bu günden sonra iki defa bana geldi. Son derecede temiz giyinmişti. Resimleri fevkalade değildi hiç. Hâlinde Verlaine'e benzeyen bir tarafla okşanan bir kedi filan gibiydi).

20 [Ağustos 1953]- Macit'i buldum. O, karısı, Meziyet, Rüknettin [Tözüm] Versailles'a gittik. Macit anlayışlı, fakat entellektüel değil. Hem hiç değil. Son zamanlarda karı koca yeni, mesela bu sene içinde yeni bir hamle yapmışa benziyorlar. Macit'in Rilke'yi sevmiş olması oldukça tuhafıma gitti. Faruk Nafiz'den [Çamlıbel] Rilke'ye yükseliş, hemen hemen zaviyesiz bir fırlama. Macit bilakis şiirin dışında. Şiiri tanıyor o kadar. Şu mahut mühim adamlarla düşüp kalkmanın verdiği değişme, aydınlanmak hissini verdi bana. Bununla beraber Fikret Mualla'nın bana yemeğe geldiği çarşamba gecesi (18-19) Dumenil'de karı koca bana Kafka'dan, Sartre'dan, Camus'den şayan-ı dikkat şekilde bahsettiler.⁵²

⁵⁰ Cümleyi takiben yer alan not: Mehmet Efendi Tuilleries'den çıkarken 51'inci. 1721. J. B. Martin.

⁵¹ Yeşil mürekkeple yazılmış bu paragrafın üzerine su döküldüğünden yer yer silik ve okunması imkânsızdır.

⁵² Burada şu adres vardır: Arts et Sciences, 36 Rue de Ponthieu, Arts et Sciences, Boîte de Nuit. [okunamadı] de Villers. 1840 coeur'ler kahvesi. Bu adresin yanında yol tarifinin çizimi yapılmıştır.

25 [Ağustos 1953] - Üç günden beri dişim ağrıyor. İstanbul'da iken Suat'a [İsmail Gürkan] çekilmesini teklif ettiğim diş. Macit ile Versailles'a gittiğimiz gün azdı. Hâlâ devam ediyor. İstanbul'dan yalnız Tarık'ın [Temel] mektubunu alabildim. Tarık bu seyahatte gideceğim, geleceğim diye ayak bağı oldu. Versailles'a gittiğimiz gün (salı günü 18) Macit, Mazhar'dan [Şevket İpşiroğlu] şikâyetçiydi. Kendisinin rektörlüğüne mâni olduğunu sanıyordu. Anlattığı şeyler Mazhar'ın bu işe hakikaten çok lüzumlu bir şey diye baktığı hissini vermedi. Fakat Macit'in hakikaten sandığı gibi Mazhar'ın rektörlüğü gelecek devre kendisi için saklamış olduğunu da pek sanmıyorum. Şurası var ki, Mazhar polemik yapmayı seviyor. (Kâzım [İsmail Gürkan] meselesindeki résistance'ları).

Versailles bahçesinin güzelliği. Trianon'daki akşam saati.

Niçin sanki bana yalnız bir ay izin verdiler? Bu hazin netice olacağı gün niçin öbür iş beraberce oldu?

Büyük bir rükûdet içindeyim. Sanki hiç yazı yazmamışım? Hiç şiir beni kendine çekmemiş?

B ile garip bir dostluk. Aynı sepette beraber kala kala birbirimize alıştık gibi. 23'te Fontainebleau'ya gittik. Belki sarayın içi güzeldir. Bahçe güzeldi. Küçük, şık, kalabalık bir şehir. O kadar. Valvins'in ancak dört, beş kilometre uzağında olduğunu neden sonra öğrendik. Küçük köprü, küçük ev, iki sevdiğim adamın beraber yaşadıkları yerler. Belki bu günlerde Valvins'e giderim. Şüphesiz bu münasebetsiz diş ağrısı olmasa bunu muhakkak yaparım.

Tarık yolculuktan telaşta. Mektubundan o çıkıyor. Bizimkilerden hiçbir şey almadım. Dün İspanya'ya gitmeyeceğimi yazdım.

Grev parçalanmış bir yılan gibi sürünüyor. Fakat bu hâli bana daha tehlikeli geliyor. Her an daha kötü olabilir. Grev bir nizam, bir sistemdi. Bu ise anarşi.

Dün sabah Selim'i gördüm. (Para bulabilip bulamayacağını sordum. Kabil olamayacağını öğrendim. Niyetim cenuba, Valvins'e gitmekti). Selim Mustafa'nın [İnan] geldiğini söyledi. Mustafa dört dil biliyor. Çok gezmiş. Hemen hemen bütün Avrupa'yı. Beraberce Selim'in tablolarını seyrettik. Sonra gece Goetz'e gittik. Goetz ve karısı charmant adamlar. Kadın uzun boylu, ancak gülünce ve aksanına alışınca güzelliği (dişlerinin, ağzının ve bakışlarının) meydana çıkan bir sarışın. Aslen Cavalı Hollandalı. Çok güzel çay pişiriyor. Galiba Avrupa'da nadiren içtim bu çayı. Goetz sarışın, ortaya yakın boylu, biraz çolpa, zeki ve dikkatli bir adam. Resimlerini gösterdiler. Kadın daha aşikâr şekilde sürrealizme bağlı. Hatta hareket noktası –her ikisinde de– Dali ve Bosch ve Breughel gibi geldi. Goetz'e, resimlerinde bağlanmaktan korkan bir adam hâli olduğunu söyledim. Hakikaten bu resimlerin birçoğunda içi çözülmüş bir yığının topluluğu, sıklığı var. Bu sıklık en kesif renkle, çok defa siyah, tablonun ortasında oluyor. Hartung'la ikisi, hatta Selim böyle yapıyorlar. Fakat neyi anlatıyorlar? Kırmızı ile siyahı birleştirmek arzusu o

kadar güçlüğe sokuyor ki... Yarım saat kadar münakaşa ettik. Bir türlü bir neticeye varamadık. Modern resim absurde mü? Tasfiye mi? Hakikaten yeniye gidiş mi? Halkla alakası nedir? Bir sanat bu kadar boşta döner mi? Daha doğrusu imkânlarının bu kadar dışına çıkar mı? İşte bir yığın şey. Modern resim bende yalnız bu sualleri uyandırıyor.

İstemeye istemeye Goetz'le konuşmam. Fontainebleau ve Valvins kaybolmasın diye bu sayfaları yazıyorum. Hakikatte...

Bütün arzum Fransa'yı tam diyebileceğim şekilde gördükten sonra İspanya veya İtalya'ya geçmek!

Şu dış hikâyesi olmasaydı hiç olmazsa...

Valvins köprüsünden geçerken Valéry ile Mallarmé'nin hayatlarındaki acayip tesadüf dolayısıyla Poincaré'nin sözü: "Bir daha olmaz bu iş".

Hayatımda aşk yok. Beni yalnız o diriltebilir. Yahut da muntazam çalışmak. Bugün uyku ilacını bıraktığımın on ikinci günü. Fakat beraberce rakıyı da, çalışmayı da bıraktığımı unutmayalım.

Cigarayı bırakamaz mıyım? Goetz bana dışçisinin adresini verdi, bugün gideceğim. Goetz mükemmel adam.⁵³

Sayfanın devamında yine resme ait şu dağınık notlar yer alır:

Orta birinci odada Jordaens'lar vardı ve avize bir nevi kapalı şamdandı. İkincide havuzlu orta kanepenin üstünde büyük yıldızlı avize, dört Goya portresi. Mavi döşeme.

Hep Henri.

*

Üçüncü oda- Hiçbir zaman barok bu kadar barok olmamıştır. Büyük ahır bezi goblen döşeme, kumaş, aynalar, saatler, lambalar, duvarda stok süsleme.

*

Bir Vélazquez iyi. Façade'ı kırmızı yeşil iki Vélazquez.

Altıncı oda yeşil, beyaz, sarı

Yedinci oda, mauresque avize, kubbeli, dört köşe. Hâkim renk sarı.

Kırmızı salonlara sepet avize.

*

Aguilar: Kırdan uyuyan kadın

Coello: Portre

Padilla: At

⁵³ Resim dışındaki notları:

799 On yedinci asra ait bir mecmua

805 On yedinci asır-inşa

812 Selimname.

Cuixart: Gurup

Togores: 1893 Pastiş

Léger modernizme yakın.

Yine kütüphanedeki okumaları sırasında nereden ve ne amaçla alıntıldığını bilemediğimiz şu uzunca notlarla karşılaşmaktayız:

Lord Palmerston'un ["da" olmalı] sade kelimesinin kullanılması

"Düvel-i sâirenin bu babda ittihaz ettikleri usule muvafık olamamasıyla "sadece" düşeceğinden

1252 senesinde Londra'da yapılan Yunanlılarla ticaret mukavelesi müzakerelerinden

"Muvazene-i ticarete dokunduruşu!"

Sârim Paşa "Ne hacet Yunanistan'a götürürüz; gümrük vermeğe ve eziyet çekmeye hâzır, talebkâr olan müşterilere satarlar.

Mehmet Ali Paşazade İbrahim Paşa'nın ölümüne dair olan mektup: Lord Palmerston'la konuşma- Mehmet Ali'nin Rusya'dan para aldığıının sanılması.

Edhem Bey isminde bir zatın Mısır'a gönderilmesi.

"İstanbul'daki hazırlıklar...."

Lord Palmerston'un cevabı:

Bu ifadâtın resmî cevabı gayet güç ve ağırdır. Lakin kısacası Devlet-i Aliyye Mısırlı aleyhine kıyam buyurulduğu anda galebeye muvaffak olacak kudret ve şevket husulüne kadar sabır ve tahammül buyurmak lazım geliyor.

Lord Palmerston ticaretin serbestîsini, imarı, yeni nizamların konulmasını istiyor. Mısır meselesi son atı alıştır.

"Demincek dediğim gibi Mısır maddeten son atı alıştır demelerini müreccah görüyorum. Öyle bir gailenin mihverî derdest bulunan mesâlih-i mühimmenin taazzülünü mucip olacağı derkâr.

İngiltere hükûmeti buna nasıl sabır ve tahammülü tecviz ediyor yollu un jeu olacak da...

Palmerston İngiltere devleti bütün âlemin anası babası olamayacağından (bunlardan) birisi kumanda ashabının fenn-i harbde maharetli olmaları lazım geliyor.... diyerek mukaddem Dersaadet'e giderse İngiltere offici-el'lerini adem-i fütuhâtan dolayı tariz etmek istemiş ve varidât ve ticaret metalarını açması dahi...

Matlupları olan ticaret-i dahiliye hususunda müsaade.

Tüfenkhane meselesi

(Ve ilavesi) meselesi (ve ayrıca birkaç ziyafet verilmesi dahi tetimme-i mas-

lahattan bulunmuş olmağla..)

Lord Palmerston- Lord Ponsonby'nin taalluku; iki geminin İngilizlerce teslim ve terbiyesi.

Memlekette Rus politikasının ağır basması:

"Ferman-ı âlinin Fransızca olarak suretiyle Lord Ponsonby'nin mektubunu ibraz ve irae....."

"Çâker-i kemîneleri Dersaadet'ten çikalıdan bu vakte kadar ahz edebildiğim himayet-i seniyyenin topu bazı tebeddülât vukuu def'aten mâ-hâssa-i aklâmın tesisi cihetiyle fakat dört beş kıtadan ibaret olarak".

54'te izin istiyor kraliçenin tetevvücünden sonra.

Sefaretteki Emin Efendi⁵⁴ kimdir?

İngiltere sefaretinde Mösyö Selam?

Dört yüz lira.

Tetevvüc resminde Fethi Paşa'yı sefarethanede bırakıyor. Kendisi bir altın gündelikle bir ev tutuyor, uzak bir yerde. "İkimize elvermek üzere fakat bir alay arabası tedarikiyle iktifa ve ferdî chasseur elbiseleri tanzim kılmış olup bunlardan maada...

Resmden sonra akşamüstü kraliçe cenapları gelen memurîni vizite edeceğinden sefarethanenin çeremonya odası zînet ve eşyasının dahi iktizası vechle tehiyye ve tecdid.

Resm gecesi mukîm ve misafir elçilerin cümlesi sefarethanelerini donatıp mahallinin muhtemili olanlar fişenk şenliği dahi tertip eylediklerinden ve Sefarethane-i Devlet-i Aliyye'nin karşısı park olarak hasbe'l-mevki fişenk şenliği dahi münasip görüldüğünden... ve mızıka dahi getirilmiş olduğundan familyalarıyla bazı zevat-ı mutebere davet ile ufacık bir suare dahi verilmiş olmağla...". Fethi Paşa bulunamıyor.

"Ve zikrolunan evraktan arabaya dair olan fıkra eğerçi hakikati vechle yazılıp fakat arabacı tahtının iki tarafındaki alâmetlerin mücevher olması sahîh değil ise malum ve alelade olmaları burada gümüş elmas fasetalı (façetalı) ışık bayağı mücevher gibi görüne diye zikrolunan alâmetler yeniden ve ol vechle yapılmış ve ortasındaki ay yıldız resimleri koyu yaldız olarak çuhası dahi mor tesadüf eylediğinden uzaktan mücevher görünmesi..."

Tunus beyinden istenen fazla para hikâyesi.

Mehmet Ali Paşa hakkında "akıl keser şey değil"

⁵⁴ Emin Ferahullah Efendi, asıl adı Emil. Dışişleri Kalemî'nden gönderilmiş, Kars'taki şehbenderliğini takiben Londra'da konsolos olarak görev yapmış. Abdülhak Hâmid *Hatıraları*'nda kendisiyle ilgili hoş olaylar anlatmıştır (hızl. İnci Enginün, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1994, s. 172).

“Bu maddenin sıhhati ve bu tarafta beynelhavas bazı müzakerât bile cereyan etmekte olduğu bil-vasıta istihbar olunmuş ve diğer taraftan şî’r-i âcizîde iş’âr olduğu vechle berâ-yı tebrik Dük Sussex’e gidildiği gün yalnızca tesadüf olduğundan ziyadece eğlenilerek (...)

Havadis-i mevsukanın sıhhati bir kat daha tebeyyün etmiş olmağla...

Palmerston- İlerüde herif muharebeye tasaddi edecek olur ise Devlet-i Aliyye’nin Mısır askerine mukabil tehiyye ettiği asker derece-i kifayede değildir.

– Çünkü Devlet-i Aliyye’nin Anadolu tarafında olan asâkiri ihtiyat suretinde olmağla harp icabında teksiri mümkün ise Devlet-i Aliyye şimdiye kadar tazminiyle âmil olduğu İngiltere devletin saadet-i kâmilelerini meczum ve kuvve-i mevcudesinden addeder; öyle bir şey vukuunda Devlet-i Aliyye’ye olunacak muavenet-i fi’liye elbette şimdiden tasmin olunmuştur.

Sert söz kemik kıramaz.

İngiltere gibi Fransa da muharebenin çıkmasını istemiyor.

Hannover Square Row nam mahal isticar olundu.

Reşid Paşa’ya:

Benim velinimetim ve sahib-i efendim

Şan-ı veliyünnimet ve efendilik hakk-ı kemterânem dahi maal-icra buyuruldu. Rabbim ömr ü ikbal-i veliyünnimetleri evlad-ı ahfadlarının mürüvvetlerini görerek kemal-i inbisat ü sürur ile efzun buyursun amin. Abd-i âcizin adem-i istitaât ü mevkufiyet cihetleriyle meclis-i şura-yı kalemlerin birinde yazdehum memuriyete bile ümidim yoğiken.

Bu alıntısını bir mektubun hitabını yazdıktan sonra yarım bırakan Tanpınar yine resimlerle ilgili notlara başlar. Bunların hiç değilse bir kısmı Prado Müzesi’nde alınmış olmalıdır.

Picasso: 19 resim

Çok güzel siyah tüllü bir portre.

Lautrec benzerleri

Mavi devir

Sunyer⁵⁵ adında bir talebesi.

*

Isidro Nonell [y Munturiol] siyah çalışmalar trajik intérieur’leri, sentiment de misère duruşları.

⁵⁵ Yeni harflerle yazılmıştır. Picasso kadar ünlü olmayan Joanquim Sunyer bir İsyanyol ressamıdır. Picasso’nun öğrencisi değildir, Sunyer Picasso’yu tevşik edenlerdendir.

Prado

Piombo'nun çarmıh taşıyan İsa: Tablonun dörtte üçüne yakını mavi elbiseli İsa.

*

Titien'in bir face'dan 2 profil ve ellerini kitlemiş, ikisi de mavi elbiseli Mater de Delorosa.

*

Titien'in çarmıhlı İsa.

*

Titien'in mavi İsa'sı.

*

Véronèse (okunamadı)⁵⁶ Prado'daki Véronèse'ler çok güzel.

Seyrettiği resimler, ona yazacaklarını unutturmaz, yazacağı makalelerin adlarını düşündürür. Tekrar tekrar yazdığı listelerinden birine daha başladıktan sonra, yine resim izlenimleriyle ilgili notlarına dönecektir:

1. Nerval

2. Eski Paris'te bir ömür geçti⁵⁷

3. Büyükdere hatıraları

4. Baudelaire

5. Closerie des Lilas

6. Notre-Dame'daki melek.⁵⁸

Vélazquez'in başlangıcında, hatta uzun müddet Venedik ne⁵⁹...

Küçük kolonun altında tahta oyması. Kafes ve tahta geyik.

Santa Chiara

Piazza Venezia

Via Manchia

Dip tarafında⁶⁰

⁵⁶ Okunamayan bu iki kelime Véronèse'in asıl adı Paolo Caliari veya Cagliari'ye benzemektedir.

⁵⁷ Yahya Kemal'in bu mısraının geçtiği yazısı "Tiyatrolar ve Kahveler" adını taşımaktadır ve *Cumhuriyet* gazetesinde çıkmıştır 7 Mayıs 1958. *Yaşadığım Gibi*, s. 273-277.

⁵⁸ Bu sayfadaki isimler yazmayı düşündüğü yazıların listesi olmalıdır.

⁵⁹ Bu eksik cümle bu sayfaya ters olarak yazılmıştır.

⁶⁰ Yeni harflerledir. Sayfasının başında şu adres ve hesap vardır:

B. Temel, c/ o American Express Roma. Roma'ya varır varmaz yazılacak.

200 Gırnata

200 Sevil

400

600 Kord

400

Saragos manzarasında gri mavi.

Eusebio: gri siyah. Menipo da gri. El Bufón, bir başka portre de. Vulcain'ın atelyesi gri.

İsa Meryem'le Saint-Jean'ın arasında Gossaert'in Van Eyck'tan kompozisyonu. Ellerin belagati. Azamet ifadesi, tatlılıkla hüznün, bağlayış.

*

İkinci salonda Van Der Weyden'ler ve bilhassa çarmıhtan indiriliş. Van Der Weyden çarmıh ve çarmıhtan indiriliş.

*

Patinir [Patinier] Estika'dan geçişi.⁶¹

*

İki panoluk Bosch'un "Adoration des Mages".⁶² Üç panoluk büyük Bosch. Bellini'nin her iki Meryem ve çocuğu, mavinin zaferi⁶³. Birisinin arkasında kahverengi peyzaj. Aynı peyzajı bir kilise dortoir'ında (bahçede Agony), İsa'nın sünneti, Doj'un tablosu. Mavi, sarı, kırmızı, kahverengi ve değişmeler. Bosch'lar: Saint-Antoine. Güzel.

Bosch'da figür, yüze koyduğu ifade, tek vizyon güzel.

*

Altı kişilik prévôt Escorial⁶⁴ demektir.

Tanpınar, odasına döndüğünde yine şiiriyle baş başadır. Şiiriyle ilgili notları kendi kendisiyle konuşmaları andırır. Bitirmesi gereken şiirleri vardır. Bitmez tükenmez listeler yapar. Kendisine programlar çizer. Zaman zaman şiir anlayışını ifade eden, özdeyişi andıran cümleler yazar:⁶⁵

1500 peçeta 500

4500

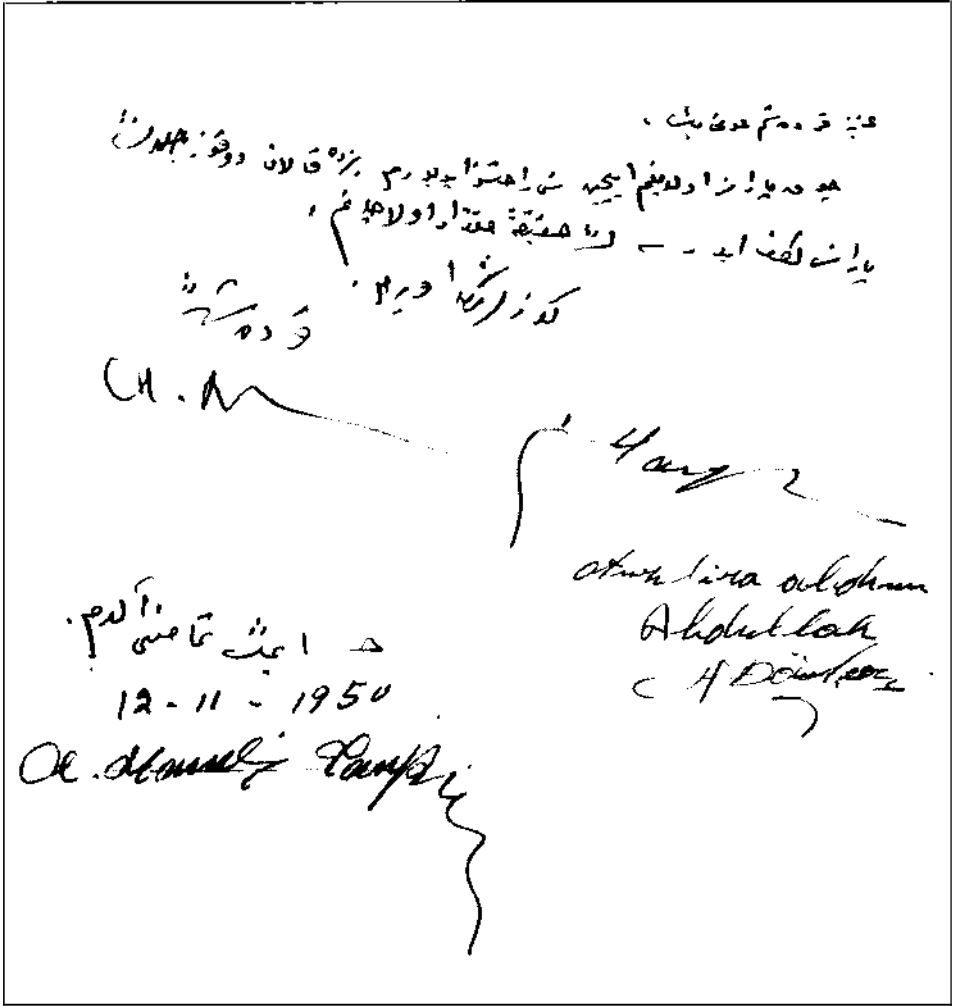
⁶¹ Prado müzesinde bulunan "El Paso de Laguna Estigia" adlı tablo.

⁶² Adoration des Mages (Bilgelerin biatı), pek çok ünlü ressamın çizdiği dinî konulardandır. Mage akıllı/ bilge adam anlamındadır. Burada söz konusu olan İsa'nın doğumundan sonra onu görmeye gelen üç kişidir. Bunlar muhtemelen doğudan Kudüs'e, bir yıldızın rehberliğinde, yeni doğan Yahudi kralını görmek için gelmişlerdir. Bu konuda bol miktarda kıssa ve rivayet mevcuttur: bk. William Smith, L.I.D. *A Dictionary of the Bible Antiquities, Biography, Geography and Natural History*, Fleming H. Revell Company, t.y., 368-369; James Hall, *Dictionary of Subjects and Symbols in Art*, Harper and Row Publisher, 1979, s. 5-6. Tanpınar'ın burada bahsettiği Bosch'un Prado Müzesi'ndeki tablosudur.

⁶³ Bu cümleden önce 20 Church Lane EC 4 adresi vardır.

⁶⁴ İspanya'da bir saray ve manastır.

⁶⁵ Tanpınar şiir hakkındaki görüşlerini hem müstakil makalelerinde hem de çeşitli yazarlarla ilgili yazılarında dile getirmiştir. Bk. *Edebiyat Üzerine Makaleler*, hzl. Zeynep Kerman, İstanbul: Dergâh Yayınları, 7. b. Ekim 2005; *Yaşadığım Gibi*, hzl. Birol Emil, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2. b. 1996.



"Aziz kardeşim Avni Bey,

Çok parasız olduğum için seni rahatsız ediyorum. Bizde kalan dokuz cildin parasını lutf edersen, hakika-
ten minnettar olacağım. Gözlerinden öperim.

Otuz lira aldım
Abdullah

Ve
İmza
Hesabımın tamamını aldım.
12.11.1950
imza

(Yusuf Çağlar arşivi)

20 [Ağustos 1953] Gece- Kendimizi yaratalım:

Kelimeler mısraları, mısralar strophe'ları, strophe'lar yahut période'lar şiiri yaratmalıdır.

Bir mısra öbür mısraın idesinin yaratıcısı olmalıdır.

Karar: Tesadüf boşalmaları reddediyorum. (Hatta "Zaman Kırıntıları"nı dahi bu beş şiir için bir sarnıç, bir nevi réservoir addetmek, oradan genişlemek doğru olur).

Vezni adam etmek:

Elden geldiği kadar mısraı genişletmek

Sonorité'ler, assourdi ahenkler

Harflere dikkat, vuayellere dikkat!

Aruzdan mümkün mertebe istifade.

(Ah kafiyei tekrar elde edebilsem!)

Bir vâkıa var: Ya susacağım, ya konuşacağım! Yahut konuşmamı ister istemez değiştireceğim.

Şiir çalışırken yazılır.

Bu günlerde, yani bu ay ve bu senelerde bitirebileceğim şiirler şunlar olabilir:

1. Mahzun dönüşleri son vapurların

2. Raks⁶⁶

3. Tahtadan ve yumuşak rüya işçiliğinde⁶⁷

4. Çağır gelsin bir ilah

5. Kuğular

6. Yalnızlık

27 [Ağustos 1953]- Saint-Denis bazilikası. Fransız krallarının mezarları. Dagobert'den son devre kadar Fransız heykeltıraşının en güzel tarihi. Bütün modalarıyla.

Bir gün evvel Louvre'da Fransız kurun-ı vusta rönesansı.

Tahtadan İsa heykeli. Michel-Ange'lar. Goujon'un "Diana"sı. Fransız heykeltıraşlığında Diane. Louvre'un yukarısında Houdon.

5 Eylül [1953]- Laroza ile Ritz lokantasında yemek. Bütün gece konuşma.

10 Eylül [1953]- Param İspanya'da, kendim Paris'teyim. Doktor Tarık oğluyla geliyor. Paris'te çok boş günler geçiriyorum. Burada yalnız gözümle yaşayabilirim. Bunu yapamıyorum. Kendimi tahlil: Çabuk ve korkunç bir çabuklukla hülyaya kaçıyorum. Daima birkaç ay ötede hatta birkaç sene ötede yaşıyo-

⁶⁶ *Bütün Şiirleri*, 2007, s. 58-59.

⁶⁷ *Bütün Şiirleri*, 2007, s. 31.

rum. Hülyaya sarf ettiğim saatleri çalışmaya sarf edebilsem...

Memleketten son günlerde iki cins haber geliyor. Tazyikin artması, Adnan Menderes'in idareyi eline alması. Bir nevi tek parti hâkimiyeti.

12 Eylül [1953]- Paris bir istasyon garı oldu. Salı günü gideceğim. Bir aydır o kadar beklediğim ve görmesini istediğim dün geldi ve kendime güldüm.

Empressiyonistler- Manet'nin mucizesi. Manet'nin siyahı. Manet'nin dümdüz magie'si. Manet sihrini makete medyun. Bir adım ötede yayıyor.

Degas- Degas, Bonnard'ın müjdecisidir. (Daha sarıh yazılacak. Galiba hiçbir şey yazamayacağım).

Empressiyonizm ve bütün modern sanat Goya'dır.

12 [Eylül 1953]- Dünden beri hava kapalı. Paris birdenbire sonbahara girmiş gibi. Dün oldukça kötü kalktım. Laroza ile beraber Etoile'deki yemek beni yormuştu. Seyahatim uzadıkça bir nevi sabırsızlık işe karışmağa gidiyor ve gittikçe rüyalar mâna ve trajik hususiyetlerini arttırıyorlar.

Bir rüya: Korkunç, üzüntülü, poetik bir atmosferde bir telgraf alıyorum. Fakat tam okuyacağım zaman uyanıyorum. Mavi, inhumain denecek şekilde parlak fakat aynı zamanda siyah bir madenî safhada telgrafı görüyorum fakat okuyamıyorum.

Bu cinsten rüyalarım çoğaldı. Asıl şayan-ı dikkati bu rüyalarda ablama ait bir korkunun bulunması. Denebilir ki, hiçbir macera rüyam yok. Sadece kaybetmek rüyası. Bir de sefalet manzaraları.

Kendimi son zamanlarda iyi döşenmiş bir odada veya bir binada hiç görmedim. Kalabalık ve sefalet. Her şey lime lime.

Bugün korkunç bir hesap yaptım: 17 cilt Fransızca, 8 cilt İngilizce polis romanı. Paris'e bunun için gelmişim gibi.

13 [Eylül 1953]- Rüyaların verdiği angoisse içinde uyandım. Dün akşamki rakı. Carnavalet müzesi. Güzel Goujon'lar. Bina harika. Saint-Georges meydanı geceki manzarasında değildi. Tablolar, resimler, elbiseler, maketler, desenler...

14 [Eylül 1953] Sabah- Dün akşam Sevgi'yi [Divitçioğlu] gördüm. Ne tuhaf... Evlerine gittim, beraber yemek yedim, Boulogne ormanına gezmeye gittik. Yolda kocasıyla asabileşti. Par tout tecrübesi. Garip değil midir ki hiç öbürü hatırıma gelmedi.

(⁶⁸) beni maalesef sıkıyor. İhtiyarlığı çok hissediliyor. Tatsızlaştı. Parası olan, sıhhati yerinde bir adamın neşesizliği nedir? Nasıl eve bağlı! Ne kadar mesut

⁶⁸ Buradaki kelime karalanmıştır.

oluyor, hatırladıkça! Ne kadar rahatını seviyor, düşünüyor. Belli ki hayatında hayale hiç kıymet vermemiş. Her şey onun için kendi etrafında müspet pahası veya değeri, azlığı ile ölçülüyor. Laroza iyi teknisyen diyor. Ben bu adamın bir zamanlar büyük değerlerini görmüş, aklını beğenmiştim.

Yahya Kemal daima haklıdır.

Bizimkilerdeki gece hakikaten sıkıcı oldu. Halbuki eğlenilebilirdi! Eğlenilebilir miydi? Hayır, gayet sıkıcı, simsiyah bir şey olacaktı. Fakat onun öyle yapması doğru değildi.

Belki bu yaşta benim dahi olmayan bir çocuğun fantezisine uymak veya surat asmasını çekmek beni rahatsız etti. Belki de fazla muhasara altında idim. Tarık'ın bir anti-poetik tarafı olduğu muhakkak. O diagnostic'ini yaptığı hastayı ve doktorları takip ettiği zaman mükemmel. Onun dışında hele şiir meseleleri olunca çekilmiyor. Belki de para meseleleri asabımı bozdu. Tarık yanımda olduğundan beri ben parasızım, garip değil mi?

14 [Eylül 1953] Akşamüstü- Paris'ten ayrılmam hazırlıkları. Sabahleyin Opera'ya gittim. Akşamüstü polis romanları. İspanya seyahati oldu. Gözlük tamiri.

Dişlerimi almağa gittim. Belloy Sokağı. Yolda gördüğüm Ermeni veya Türk, bize benzeyen insanlar. Place du Tertre'de Anadolu kasabası, hatta İstanbul ve Üsküdar ruhaniyeti var diyebilirim. Fakir insanların arasında daha mesut oldum. P. L. Courier çok güzel muharririlmiş.

Gecikmeyle de olsa Tanpınar nihayet Madrit'e gitmek üzere yola koyulur. Yine para endişeleri içindedir. Madrit'te hem manzara hem de müzeler onu mutlu eder. Prado'ya hayran olur. Seyrettiği bir boğa güreşinde gönlü boğadan yanadır. Onun çok güzel bir tasvirini yapar. Bu arada bir iki yazıya da başladığı anlaşılmaktadır. Ne yazık ki bunlar tamamlanamamıştır.

Madrit treni/ 15 [Ağustos 1953] / saat 11.10- Bilmediğim bir istasyon önündeyim. Pireneler'in beri yanından, dilini bildiğim, o kadar alışık olduğum Fransa'dan çok uzakta. Tren aksak yürüyüşü, makine gürültüsü, etraftan gözüme çarpan şeylerle Anadolu'ya dönmüşüm hissini veriyor. Fransa'dan ayrıldığım andan itibaren gitmek fikriyle dönüş fikri beraber yürüyorlar âdeta. Saint-Sébastien'dan itibaren bir yığın küçük büyük şehirlerin arasından geçtik. Aydınlık pencereler, Arap mimarisini hatırlatan eyvanlarda –hatta Anadolu'yu– yanan lambalar, küçük apartmanlar, ıssız sokaklar...

Kalabalık bir gündü. Para, bermutat aksilik olsun diye bugüne yetişmedi. Ve ben, kırk lirayla trene bindim. Üç kadar parasızlık korkusu, sonra kahve, çay (çok güzel), bir sandviç. Yolda kompartmanda bir Rum kadını, İspanyol kocası, Brezilya'da doğmuş iki Fransız çocuğu ve her türlü tesadüf. (Şu anda

ilk defa bir düdük sesi işitiyorum). Taştan Fransız şehirlerinin taş ocağı manzarası, trenin delice süratte geçtiği münbit ova.

Uzaktan Pireneler ve Biarritz'den doğru gelen deniz kokusu. Fransız hudut şehirlerindeki dolu yağmuru. İspanyol douane'ı, pasaport muamelesi. Bütün bunlar Hollanda, Belçika, İngiltere'de, Fransa'da ne kadar kolay. İspanyol hududunda medeniyet, peyzaj, her şey değişiyor. Ceneral resimli lokanta. Ve bize benzer bir yığın hususiyet.

Yorgunluk. Yorgunluk. Küçük fikirler, kadının dostluk arzuları. Gece gürültülüydü. Oldukça sıkıntılı uyudum. İnik perdenin aralığından pencerenin camında, karşı koltukların yastığının üstünde manzara değişip kayboluyordu.

16 [Eylül 1953]- Prado benim için hakiki bir keşif oldu.⁶⁹

Prado- Servet, bir yığın şeyi bu müzede görebilirsiniz.

Bugün iki saati Prado'da geçirdim. Vélazquez, Goya, Bosch ve⁷⁰

1. Goya'da elbise çok mühimdir; bütün teferruatıyla nakış, kıvrım, süs, mücevher, her türlü renk, bir mankene giydirilir gibi giydirir. Sonra birdenbire bu son derecede ince teferruatlı her şey biter, talakatin üzerine baş gelir, oturur. Duruş bunu tamamlar.

Karikatür fikri.

Dördüncü Filip'in tablosu bir güneşe ne kadar benzer.

Alcazar- Modern Avrupa Sarayı. İspanyollarda istikrar yok. Muayyen bir payitahta ancak dört asır evvel kavuşuyorlar. Bütün İspanyol şehirleri İspanya'nın payitahtı olabilir gibi. Bu tek nüve etrafında büyümekten mahrum olmak İspanya'ya belki de bugünkü psikolojiyi veriyor. Alcazar muhteşem fakat fazla süslü, modern kale ile saray arasında. Hohenzol'lerin silah müzesi. Elli tane içi boş zırh.

Picadores, Peones⁷¹

28 [Eylül 1953] pazartesi- Trende bir zabitle konuştum. Beş kişinin içinde yalnız o Fransızca biliyordu. Fransızcası iyi değildi, fakat teknik kelimelere sahipti. İspanya'yı iyi tanıyor, ihtiyaçlarını biliyor, "bize şimdiki yolumuzda elli sene lazım" diyordu. Franco mütehassısını yetiştirmiş, aynı zamanda

⁶⁹ Müze mutluluğunu anlattığı satırların arasına Tanpınar'a ait olmayan bir yazıyla iki adres yazılmıştır. Bunlar onun tasarladığı İtalya seyahatinde Roma'da kalabileceği otel adlandır: 1. Hotel Esperia. V[ia] Nazionale; 2. Massimo d'Azegiro, V[ia] Cavour.

⁷⁰ Bu sayfada belki de bir yazının başlangıcı olan sadece tamamlanmamış bu tek cümle vardır.

⁷¹ Picadore'ların daha alt seviyedeki yardımcılara verilen addır. "Picadores, Peones" kelimeleri sayfanın üstüne eklenmiştir.

kalkınma fikrini aşlamıştı. (İspanya’da elektrik tasarrufu var. Madrid’te yedi buçuktan evvel elektrikler yanmıyordu). İspanyol sanayiini anlattı. Bütün ümitleri Amerika’da idi. Bugün itilaf imzalandı.

Sabahleyin bir hukuk doktorası yapan delikanlı ile konuştum. Gece iki buçuktan sonra filan uyku, 8’de uyanma, 9’la on buçuk arasında kısa bir uyku. Bacaklarım ağrıyor ve sabahleyin başım dönüyordu. (Zabit çok gençti 30).

Müthiş bir parasızlık içinde, ne yapacağımı bilmiyorum.

Barcelon katedralini, etrafında Katalan gotiği eserleri gördüm. Şehir hakikaten güzel.

27 [Eylül 1953] pazar- Madrid’te son günüm. Dün gece sefirle konuştum. Zavallı bir insan. Hiçbir şeyin farkında değildi. Nerde Köprülü, hatta Cemal, zavallı bir budala. Sefaret müsteşarı yeni gelmişti. Kordoba’da Müslüman olduğunu sanıyordu. Sefarethanenin halıları kimindir? Bilen yok. Gece Calderon tiyatrosunda folklor şarkı ve sahneleri. Halk çok alkışlıyordu. Sabahleyin Prado’nun alt salonları. Goya’nın halı desenleri. Goya halkı ve halkın neşesini seviyor. Birçok eserler resimlerle alakalı. Onların güneşe bakan tarafı. Goya dinamik. Goya’nın sanatını ve resmini anlamaya başlıyorum. Öğleden sonra Corrida’ya gittim (arena). Madrid’te polis çok nazik. Bana metroyu söyledi. Ventas’ta indim. Çinili, tuğladan oldukça süslü bir bina. Fazla halk yoktu. Ve şık, zarif insan filan da azdı. Yahut görülmedi. Ne yelpaze, ne hotoz, ne gül... Sadece muasır kalabalık. Büyük ve kapalı anfinin üçte ikisi dolu idi. Boru seslerinden sonra ortaya evvela atlılar, sonra toreadorlar, nihayet üç atlı, üç zalim süvariler. Boğayı kızdırmaya mahsus atlıların koşumları fakir ve biçare idi. Atların gözleri bağlanmıştı. Süvariler, kızıştırıcılar halkı selamladıktan sonra toreador geldi! Ve meydanın ortasına yakın bir yerde halkı daha bir ciddiyetle selamladı. İlk önce yardımcıları etrafa dizildiler. Biraz sonra bir alkış koptu ve boğa toz kopartarak geldi. Bu kadar güzel olabilirdi. Bütün antik dinlere ona bakıp da hak vermemek kabil değildi. Sade çizgi, plastik ve zarafetti, kuvveti görülmüyordu bile. Öpmek, sevmek ihtiyacı duyulan bir mahluk. Ortada simsiyah, sade adale, sade zarafet ve manyetik kuvvet, durdu, seğirtti. Her tarafından mıknaş gibi cazibe taşıyordu. Büyük ve güzel gözlerini ne kadar görmek isterdim. Fakat başını, ürperen vücudunu, şaşkın hiddetini görüyor, ıslak burnunu öpmek istiyordum. Sonra birdenbire atlılardan birisi bir pik attı. Şaşkınlığı, hiddeti arttı. Peone’ler çingene pembesi örtülerini oynatarak hiddetini arttırıyorlardı. Galiba kemale gelmiş olacak ki, toreador meydana çıktı. Onun elindeki örtü koyu kırmızıydı. Ve kılıcı örtünün üstünde tutuyordu. İlk önce çifte piklerle işe girişti. Birinci pik tuttu. İkinci defasında piklerden biri saplandı, üçüncüsünde iki pikin ikisi de yine saplandı. Toreador mütemadiyen hamle ediyor, yardakları bağı-

riyor, her muvaffakiyetsizlikte halk ıslık çalıyor ve biraz tehlikeli vaziyette alkışlıyordu. Bununla beraber ortada büyük bir heyecan yoktu. Zaten her şey çok çabuk geçiyordu. Nihayet kılıç hücumları başladı. Birinci defa kılıç saplandı, fakat düştü. Boğanın boynundan aşağısı kan içindeydi. Kılıcı yerden alabilmek için boğanın oradan çekilmesi lazımdı, piyonlar örtüleri sallayarak beri tarafa çekmeğe muvaffak oldular. İkinci defasında kılıç yine saplandı fakat biraz sonra düştü. Bu esnada toreador bir tehlike geçirmiş olacak ki, piyonlar boğayı tekrar işgale çalıştılar. Fakat toreador razı olmadı. Hiddetli idi, kendisini kâfi derecede muvaffak bulmuyordu. Belli ki burnu kan kokusu alıyordu. Belli ki biçare bir izzet-i nefsi vardı ve yaralanmıştı. Zavallı boğa bunlardan habersiz, öne, sağa, sola hücum ediyor, daha ziyade bir korkuluğa benzeyen, tâli'inden habersiz atın bağırsaklarını deşmeğe çalışıyor, at gözleri bağlı, bu kader cilvesine, tahtadanmış gibi bakıyordu. Zaten her şey sefil surette, ahmakça hazırlanmış bir fatalite gibiydi. Hayvanlar bile bile, sükûnetle, program tahtında tuzağa düşürülmüşlerdi. Boğa ortada simsiyah, sade güzellik, sade kader mahkûmu ve başına gelenden habersiz dolaşıyor, sağa sola hücum ediyordu. Hiç kimseye düşmanlığı yoktu. Canı yanmasına rağmen bu işlerin biteceğini sanıyor, her şeye belki de imkânsız şeyler gibi bakıyordu. Nihayet toreador üçüncü defa kılıcını sapladı. Biçare hayvan az bir müddet kılıçla dolaştı. Sonra çektiler yahut yorgunluk arazi, boynunun iki yanı kan içinde bir iki dakika etrafa tekrar saldırdı.

Sonra birdenbire önüne serilen kırmızı atkılar üzerine eğildi.

Geniş bir nefes aldıktan [sonra] yere çöktü. Yüzü ve vücudu hâlâ güzeldi. Hâlâ kuvvetin, ışığın, bereketin, tâli'in timsaliydi. Hâlâ saltanat ve isyandı. Sonra birdenbire her şey bitti. Ölü bir hayvan oldu, dört ayak ve gerilmiş bir vücut. Halk alkışladı. Borular çaldı ve üç at birden geldiler, bu zalim eğlencenin mağlup! olmayan kurbanını sürükleyip çıkardılar. Ben çıkarken tekrar bir alkış koptu. Birincisi kadar güzel bir boğa yine etrafı tozutarak sarı meydana dolaşıyordu. İş heyecansızdı.

7.45. Trende- Büyük ve çok değişik tabiat manzaraları hariç, sanat eserleri hariç hiçbir şey bende tecessüs uyandırmıyor. Barcelon'a gidiyorum. Fakat gitmeyebilirim de. İtalya ayrı, Fransa ayrı. Ah biz İtalya veya Fransa olsaydık, acaba seyahat ihtiyacı duyar mıydım? Hiç zannetmiyorum. Nihayet bir İtalya'ya iner, bir Edinburgh mevsimi Londra'ya geçer, çağrılınca giderdim.

Goya'lar hariç İspanya seyahatim bir budalalıktır. Fakat Goya çok güzel... Bu altı aydan kazancım nedir?

Bu seyahatin iki faydası oldu:

1. Seyahat sentiment d'enfer beauté'sinden⁷² kurtuldum.

⁷² Cehennem duyusunu cazibesinden, güzelliğinden.

Vâkıa başka komplikasyonlar girdi araya fakat seyahat etmedim diyemem. Vaktinde edemedim, o başka.

2. Bana hayatımın muhasebesini yaptırdı. Ben hiçbir şey yapmamışım, hiçbir iş görmemişim. Hiçbir eksiğimi tamamlamamışım.

Kabahatlerimi biliyorum. Kendime mühlet vermeyeceğim.

Siyah Bebekler

Toprak ürkmüş insana az alışık bir hayvan gibi her lahzada kabarıyor. Bir zeytinliğin en beklenmeyen yerinden bir kaya parçası bir yumruk gibi fırlıyor, biraz ötede sapsarı bir timsah bağlar arasında yüzüyor. Her lahzada bir tünel dışarı âlemle münasebetinizi kesiyor. Ve bu İspanya belli, burası değil, burası da değil! dedirten merhalelere bölüyor.

Mısır, tütün, üzüm ve zeytin... Bu dört şey ne kadar birbirine bağlı!

Toledo

Sapsarı tuğladan bir tepe. Her şey bir akşamdan kalmış hissini veriyor. Bütün peyzaj mücerret bir hendese gibi size kilitli. Yalnız bu manzarada Tojo Nehri gülümsüyor. Belli ki vahanın kapısındasınız. Fakat göz oradan ilerisine gitmiyor ve bu başlangıç sadece sizde.

Fakat yer, bu kırmızı bakırdan dünya, bir rüya gibi içiliyor.

Adım başında bir hususi, hakiki mânasında, bir geçmiş zaman kalesine girdiğinizi sanıyorsunuz.

Savatlı kılıçlar, fildişi kabızlı hançerler, hakkâkî işler yapan kuyumcular, eski zaman kumaşları... Öyle ki bütün bu şeylere bir geçmiş zaman taklidi diye bakamıyorsunuz. O kadar şehrin umumi havasında ki.

Dümdüz, granitten haşin bir duvarda en üstte dar bir pencere ile altında büyük taş kitlelerinden yapılmış muazzam bir kapı ve aralığından yemyeşil bir bahçe. Dökme demir parmaklıklar ve çitler. Toledo bu kadar sokağı ve bu kadar evi bu küçük rüya tepesine nasıl sığdırmış?

Büyük katedral. Zenginliğin cinneti. Rokoko'nun asil mimariye hücumu. Mimariyi sevenler bu binaya hiç girmemeli.

Her şey buradan ölesiye inanan insanların geçtiğini gösteriyor.

Rokoko bu mezarlarda ölümü bile bir pasta tabağı hâline getirmiş.

Toledo: Büyük katedral

Mimarinin hemen hemen sadece müstahkem bir kale addedildiği devrin (zihniyetin eseri) bütün İspanya tarihi ve mücadelesi, dışından görülebiliyor. Düz duvarlar, asma cumbalar, geniş voussoir'ın alt tarafı boş tympan ve yüzden okunan bir yığın değişiklik. Bütün genişliğine rağmen nereden bakılsa insana sıkılmış bir yumruk hissini veriyor.



Toledo: "Büyük katedral,
zenginliğin cinneti."

Avlunun serinliği. Âdeta sanduka içinde yetmiş hissinin veren bağlar.

İçine girince tıkanıklık başlıyor. Rokoko bu asil binayı ne yükseklik, ne genişlik hissi bırakmayacak şekilde örtmüş. Bir yığın mermer chapelle, ilave binayı karışık bir mimari mecmuası hâline getirmiş. Abside'in tam kubbe-sinde, kurulmuş bebeklere benzeyen melekler uçuyor; İtalyan, daha ziyade Rokoko'ya bağlı havuzu süsleyebilecek bir chapelle'den genç, maniéré edalı kızlar gülüyor.

Hiçbir şey zevk değişikliğinin ne olduğunu bu katedral kadar gösteremez. Her tarafta fazla zenginlikten gelme bir boğulma duygusu, bir tıkanıklık...

Katedralin hazinesi: Bir tarih boyunca devam eden masûniyetin yığıldığı bir yığın servet... Her şey altın, gümüş, mücevher.

Alcazar- İspanya zaruretleri İspanya tarihini bir tuğla ve taş yığını hâline getirmiş.

4 Teşrin [-i evvel 1953]. Bugün beşinci gündür ki tâlî'im ve birçok da kendi ihmallerimin cezasını çekiyorum. Dün 6.40'da envai fırsatlar kaçırarak trene bindim. Côte d'Azur'de yazın ölümü arasından geçtik. Gece trende şehir manzaraları. Konuştuğum ihtiyar kadın, karşımdaki erkek (Bulgar veya Arnavut arabacı!).

Cenova'dan sonra, bilhassa Milan ovasında sabah, sis ve ağaç. Bir manzara nerde güzelleşiyor.

Cenova'dan sonra İtalyan sahilleri.

Julio Movasesi'de [?] bir şeyler var.

Siyahlılar:

Me (okunamadı): Siyahlı mavili bir peyzaj.

Benedetto –

Zuloaga çıplak kadınları, çarmıhta İsa'sı, erkek portresi, ev cephesi, toreadoru ile

Arias'ın Lavantacı güzeli

Cossio'nun natürmortu

Bir kısmını çözemediğimiz yukarıdaki tablolar arasında görmüş olduğu çini ile ilgili bir not yer alır. Daha sonra bunu bir yazısında kullanacaktır.⁷³

Fuat Paşa'nın 1867'de yanan konağından⁷⁴ 1731. 1143'de işaretli ocak Tekfur sarayında yapılmış. Ocağın üstünde ashab-ı kehfın isimleri var. İznik mamulâtı kırmızısı, mercan rengi bol bir çini, Piyale Paşa Camii'nden gelme 1574-1576.

*

İznik'lerde hep aynı kırmızı var.

*

Ingres'in uyuyan bir kadını. Velázquez'in tablosundan (eski ananede).

*

Fra Angelico'da hem bekâret, hem safiyet ve ustalık var.

Masaccio'nun doğum tablosu çok güzel. (Meryem'e Tebşir)

Scolli (?)⁷⁵ sahildeki kadın.

*

Prieto'nun atı.

Toledo güneşin altında, fakat ilk yağmurda dağılmağa hazır bir tuğla yığını.

20 [Teşrin-i sani 1953]. Toledo'da "Kont Orgaz"ı gördüm.

⁷³ Tanpınar bu notu "Füreyâ'nın Seramik Sergisi" adlı yazısında kullanmıştır: *Yaşadığım Gibi*, s. 466.

⁷⁴ Keçecizade Fuad Paşa'nın konağı 1864'te (12 Receb 1281 gecesi) yanmıştır. Bk. İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, MEB. c. I, 1969, s.172.

⁷⁵ Scolli şeklinde Tanpınar'ın yeni harflerle yazdığı bu ismin Scorel olduğunu düşünüyoruz. Jan van Scorel 1495-1562 tarihleri arasında yaşamış Hollandalı resamdır.



Ahmet Hamdi 1930'lu yıllarda öğrencisi Ahmet Muhip ile.
(Yusuf Çağlar arşivi)

21 [Teşrin-i sani 1953]. Tekrar Prado'da "Kont Orgaz"ı gördüm. Tablo bu şekliyle daha güzel ve harika.

*

Greco: İki insan bulutlu bir havada konuşuyorlar. Saint-Jean'la Saint Francisco: Küçük bir tablo. İki uzun figür. İki humma ile bitmiş yüz.

*

Av sahnesi.

İdam sahnesi.

Goya ne kadar tarihle iş görüyor. Sanatı belki Bayeu'den gelebilir. Fakat fırçanın sırrı, eşyaya, vücuda bağlanış tarzı Vélazquez'dir.

Fakat birdenbire her şey değişiyor. Bu adam her şeyi atıyor. Kendini tek bir çekirdek yapıyor ve bütün gelecek zaman ondan doğuyor.

Tümseğe yaslanmış kadın

Sade siyah tül portre.

11 resmin 11'i. Üçüncü salon.

Ribera'nın sanatında dramı, tek fikir ve tek hadse inhisar ettirmesini bilmesinde, dekor ve tabiat sahnelerine indirmesindedir. Sainte-Madelaine'in kaya kenarında yalnızlığı. Dram çehresindedir.

*

Ribera: göz çeşme gibidir.

Deniz tablosunda Géricault'dan evvel. Bütün romantiklerden evvel.

*

Zurbaran 64: Vérité ve vizyon, Saint-Pedro'nun vizyonu. Saint-Pedro'nun görünüşü.

Bir boşluk ve ambiance yaratmasını bilir.

Perde perde yığılmış zamanın arasından.⁷⁶

Fransa ve İtalya sahillerinden geçip, birkaç gün İtalya'da dolaştıktan sonra İstanbul'a dönen Tanpınar sonsuz bir bezginlik içinde olmasına rağmen, birkaç mısra söyleyebilmiştir. Yukarıda yer alan "Perde perde yığılmış zamanın arasından" bu mısralardandır. Ne yazık ki onu hiçbir şiirinde kullanamamıştır. Döndükten sonra trende yazdıklarını da nakletmiştir. Seyahatin boşluğu biraz da parasızlığından kaynaklanmaktadır. Paranın satın alabileceği rahatlığa orada ulaşamamıştır.

Yabancı ülkenin her şeyi, görünen manzarası, sokaklarında kendini tesadüfe bırakan yürüyüşler, sokağa taşan müzelerdeki sanat, Tanpınar'ı büyülese de kendi kendine kaldığı zamanlarda hemen şiirine döner.

⁷⁶ Defterin son sayfasındaki bu ibareden sonra yeni harflerle şu adresler vardır:

Professeur Michaud

L'Ermitage

Bures

Gre 19-26 Babyon

Mme. Ravend

15-15 Rue d'arl.

Sab-99-59.

“İSTANBUL’DAYIM”

22 Teşrin-i sani [1953] akşamı. Cuma gecesinden beri İstanbul’dayım. Roma hakiki bir sabırsızlık ve alışveriş buhranı içinde kayboldu. Seyahatimin son günlerinde her şey bir an için cazipti ve arkasından sönüverdi. Ravenna, Venedik, Floransa, Roma, hiç ısıtılmamış rutubetli otellerin tedirginliği, benim sabırsızlığım sızıları içinde geçti. Belki de uyku ilacından, yatıştırmasından mahrum olduğum için büsbütün biçare idim. Fakat İstanbul’da bu dönüş hiçbir suretle bayram yapmadı. Atatürk’ün gömülmesi bütün memleketi ayağa kaldırmıştı. Üniversiteyi tatsız, İstanbul’u sönük buldum. Kendimse, hiçbir fikri sonuna kadar götüremeyecek, iki satır dahi yazamayacak hâldeyim.

Trendeki mısralar:

Şehirler küçük saman yolları

Göklere varlık işareti veriyorlar göklere

Geldiğim gecenin sabahında: Vatan ne güzeldi hayal gözüyle... B’yi, Z’yi, öbür l’yi gördüm¹. Safvet’te yemek yedim. Nesterin [Dirvana] ve Süheylâ [Bayrav] ile dostluk. Mehmet Ali, Adalet. Fakat... Hiçbir yerde, rakı sofrası hariç, kendimi bulamadım.

Bugün Ülker geldi. Onlar ev almışlar Göztepe’de. H. Kandilli’de yalı. Çifte B bu işte kazandı, bende her şeyi kaybetti.²

Dönüşünde, Türkçenin en büyük romanlarından biri olan *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* tefrika edilir.³ Sayfaları dağılmış bir defterde Tanpınar dönüşünde de hatıralarına devam etmek istemiş olmalı. Bu satırların önemi artık, şiirlerine dönmüş olmasıdır. Rüyaalar Avrupa’da olduğu gibi onu rahatsız etmektedir.

¹ İsimlerin baş harfleri yazar tarafından verilmiştir.

² Sayfanın sonunda başka birinin Latin harfli el yazısıyla: “Zanetti Marino, tel. 363216. V. 7” adresi yazılıdır.

³ *Yeni İstanbul*, 20 Haziran-30 Eylül 1954.

Eserlerinde kurduğu rüya âlemiyle hiçbir ilgisi olmayan kâbuslar içinde boğuşur. Rüyaı bir bakıma mutlu kaçış anları olarak ancak hayalinde kurmaktadır.

4 Mart Perşembe 954

Salı sabahı. Korkunç rüyalarından uyanma. Acayip hisler ki, para meseleleri daha trajik yapıyordu. Ağzımdan yine kan geldi ve kaç gündür ateşim var. Bir güne neler sığabiliyor! Bununla beraber onu bekliyordum. Biliyordum ki gelecek, yahut gelecekler. Niçin birbirlerine bu kadar yapışıklar! Neden yalnız gelemes. İstese gelir. Kim bilir, belki de istesem gelir? Fakat nasıl isteyeyim ki bugün denen şeyi yaşamağa alışmış değildim. En basit, en tabii şeylerde bile bütün zaman boyunca devam edeceği, bir nevi parçalanmazı istiyorum.⁴ Sonra başka bir şey daha.... her şeyim, olduğu gibi bütün şartların değişeceği bir gelecek zamana kendiliğinden fırlıyor. Senelerin yahut günlerin ötesinde bir yer var ki ben, bir başka ben olarak oradayım. Böylesi insan herhangi bir şeyi nasıl isteyebilir! Nasıl elde edebilir?

Bütün sabahı acayip bir üzüntü, korku içinde, fakat geleceğini bilerek geçirdim. Sonra birdenbire kapı çalındı. Hâlim gülünçten beterdi. Açtım. Onlar. Küçücük eli, yüzü, konuşan gözleri, omuzları, saçları ve başı ile o idi. Korkunç zevkler... Hiçbir şeyden bahsedememek, doğru tek bir kelime söyleyememek, hiçbir şekilde kendim olamamak... Sadece konuştum. Sevincim dünyanın en büyük yangınına yapabiliirdi. Böyle bir günden sonra her şey[in] değişmesi lazım değil mi? Nerde?... Dün yüzünü dahi görmedim, hastalığımı bile merak etmedi. Küçük ve biçare bir robot, parasızlığın azabıyla âdeta yarı belime kadar çamurda, hiddetli, somurtkan, her an bir şeyler bulmağa ve kaybetmeğe hazır. Ablam çok öksürüyor, eniştem hasta. Belki yakında patlak verecek kadar hasta. Kenan yalnız bana karşı sabırlı. Şiir kapıları yüzüme karşı kapanmış.

Bu satırlar Tanpınar'ın yaşadığı büyük bir aşkı anlatmakla birlikte, Tanpınar sevdiği kadının hüviyetiyle ilgili hiçbir açıklama yapmamıştır. Daha önceleri de zaman zaman karşılaştığı bu kadın onun vazgeçemediği, ama dile de getiremediği müzmin bir tutkudur. Kopuk bir sayfada yer alan şu satırlar, büyük bir acıyı, tutkuyu yoğunlukla anlatmaktadır:

Biliyorum o gün büyük bir hata işledim.⁵ Seni görmek için oraya gitmiş, onlarla konuşmağa razı olmuşum. Fakat seni görmemeziğe geldim. Sade seni değil, arkadaşını da. Bunu niçin yaptım. Belki seni kendimde yıkmak,

⁴ “Ne içindeyim zamanın / Ne de büsbütün dışında;

Yekpâre, geniş bir anın / Parçalanmaz akışında” mısraları sadece güzel bir şiirin parçası değil, şairin hayat düsturudur da.

⁵ Bu defterdeki bu tek yaprağın tarihi belli değildir.



Nesterin Dirvana (solda), Osman ve Süheyla Bayrav (sağ başta). Ender-Aycar Gürol'un düğününde.

bu bahsi kapatmak, yaşımın adamı olmak için... Fakat değil. Sadece sana meydan okumak içindi bu. Belki de bir izahata vesile olsun diye.

İnsan niçin değişmiyor? Niçin hep eskisi [gibi] kalıyoruz? Niçin tabiat herkesle müsavi şekilde konuşmuyor ve neden ben hâlâ on sekiz yaşında bir mürahıkım.

Bir hafta sonra tekrar orada idim. Bu sefer sen yoktun. Sonra geldin. Ben seni çağırdım. Gülünç surette sevindim. Fakat bu sefer sen cevap vermedin. Fakat hikâye, burada mı başlıyor? Daha evveli yok mu! Onlardan üç hafta evvelki konuşmamız, sonra senin toplantı(!)ya gelmen, benim aşikâr şaşkınlığım... sonra görünmemek.

Nihayet öbürünün odasında sen, hiç beklemeden karşılaştık. Ben de hiç beklemiyordum. O dakikadaki hâlim! Gideceğim zaman kapıda bir daha karşılaştık. Ben yine aynı biçare budala idim. Nihayet dün...

Aradaki günleri nasıl geçirdim? Hep seni mi düşündüm? Hayır, bazı anlar oldu ki düşünmek şöyle dursun, gözlerimi kapadığım zaman çehreni bile göremiyordum. Fakat hatırladığım zamanlar içimde her şey altüst oluyor, kendimi batmak üzere bir gemi gibi hissediyordum. Her şey çatırıyordu. Ve ben bunu duyuyordum, biliyordum.

Asıl garibi bütün bunlardan hiçbir surette sana bahsedemeyeceğimdir. Bu komediyi sonuna kadar oynayacağız. Sen tâli'ine gideceksin, ben kendi

tâli'ime... Tek iyiliği de bu. Fakat niçin olmasın? Niçin on beş, yirmi sene evvel yaptığımı bugün yapamayayım? Niçin geri kalan, senin için ve seninle geçmesin?

Niçin etrafım benim üzerimde bu kadar ağır basıyor?

7 [Mart 1954]- Paris makalesi basılmadı. ... makalesinden memnun değilim. Kitap ilerliyor; hep küçük ilave ve haşivlerde kalıyorum. Son günlerin buhranı hiçbir şeye yaramadı. Şiir hayatımın dışında... Fakat hayatımda bir değişme olmadan ona yaklaşmıyorum. Paris'te ne isem oyum.

Bir rüya:

Merdivende gördüm. Çiçek açmış bir kiraz dalı gibiydi. Asıl konuşacak şeyleri konuşamadığım hissiyle uyandım. Yalnız bir buçuk ay çok uzun, dedim. Hakikaten çok uzun mu? Hakikaten bekleyecek miyim? Hayatımdaki bu kuruluk nedir Yarabbim? Çok canım sıkılıyor ve galiba da epeyce hastayım.

Pis, berbat bir pazar. Lodos şehri ezdi. Bu akşam tekrar... aramayacaktım.

8 [Mart 1954]. Tabîî hiçbir şey yok. Ben hastayım. Yazı çıkmadı. Ev halkı hasta. Kapalı bir hava. Uykusuz bir gece. Rüyalar, rüyalar... ve yalnızlık. Namık Kemal'in bir mektubunda okuduğum bir beyit:

Be-rûz-ı men be-gayr ez-sâye-i men nîst yâr-ı men

Veli o hem nedâred tâkat şebhâ-yı târ-ı men⁶

15 [Mart 1954]. Biraz iyileşmiş gibiyim. Kitap dün iyi gitti. Yazı yarın çıkacak. Daha şimdiden ikincisinin telaşı beni sardı. Hémoptysie azaldı. Eğer tazelenmezse iyileşiyorum demektir. Dün akşam acayip vizyon: O villa da Sète'in fiskiyeleriydi.

24 Temmuz [1954]. Gece. Daha kaç kişide aynı şekilde yaşanmış hisleri tecrübe ettik. Her şey gülünç oldu hayatta. Hakikat şu ki *Saatleri Ayarlama* muazzam bir karikatür oldu. Her sayfa yalnız kendisini kurtarabiliyor. Hiçbir ahengi, isimle alakası yok. Zihnim bir türlü bir hatt-ı hareket çizemiyor. Belki sonuna kadar romaneske veda. Belki sadece değişmek lüzumu. Kafam irin torbası gibi.

Niçin bu kadar küçük düşecektim. Neden bu eser yapılmasın? Nerden bu herife rastgeldim; niçin altmışıma yakın müphemme bu kadar bağlanıyorum. Ben hiçbir hatamı tashih edecek yaşta değilim artık.

Hayatımda her şey yarım ve parça parça. Ne kadar çok tekrar ve tek başına enteresan şeyler var bu romanda!

⁶ “Gamla geçen günlerimde gölgemden başka yârim yoktur, fakat karanlık gecelerime o da dayanamadı; beni yalnız bıraktı.” Bu beytin geçtiği mektubu, Namık Kemal Abdülhak Hâmit'e yazmıştır. Bk. *Namık Kemal'in Hususi Mektupları*, c. I, hzl. Fevziye Abdullah Tansel, Ankara: TTK, 1967, s. 426.

Ne yalnızlık, ne kalabalık bana fazla bir şey getirmiyor. Ben insanlara ölmüş gibiyim. Bu kitabı parasızlığın kitabı yapabilirdim hiç olmazsa.

8 cuma [Ağustos 1954]. Dün Ankara'dan geldim. Mutat enthousiasme içinde sefahetler. Ben herkesten iğrençtim. Schneider'ın kitabından on liraya bir cümle okudum. Tayyarede Diderot. Ne garip ki Hugo'yu, Diderot'yu, Voltaire'i, herhangi bir idealist filozofu aynı zevkle okuyabiliyorum. Bu acaba fikirden ümitsizlikten mi?

Hep aynı meseleye geliyorum. Şiirimizi bir daha kanatlandırmanın çaresi nedir?

Son derece güzel, hafif, pembe ve mor karışık o sabahlardan birindeyim. Gök bir güzel yüz gibi, kucaklamak, sevmek, içinde uçmak, kaybolmak arzuları veriyor. Ben *Saatleri Ayarlama*'nın yükünden şimdilik kurtulduğum için mesudum. Bütün bu güzellikler ve nesrimden dinlenmiş olma, beni tekrar şiirlerime götürüyor. Şimdilik beş manzumeyi ele almak istiyorum: "Musiki", "Raks", "Mahzun Dönüşleri", "Mağara", "Diyonisos"⁷... Fakat daha henüz hiçbir bende ruh hâleti olmadı. Bir de 'Eşik'i bitirmek!

11 Şubat-4 Mart 1955'te Filmoloji Kongresi'ne üye olarak Paris'e ikinci defa giden Tanpınar, bu defterdeki bir yırtık kâğıt parçasına:

Şubat 11 gecesi.[1955].

"Saat altı. Yarın sabah Paris'e gidiyorum."

diye yazmışsa da bu Paris seyahatinde neler yaptığını kaydetmemiştir. Mayıs ayında tekrar birkaç satır yazmak ihtiyacını duyar. Paris seyahati para durumunu yine sarsmıştır.

Mayıs 6 [1955] gecesi. Paris seyahati, para sıkıntıları yüzünden hâlâ devam ediyor. Döneli iki ay oldu.

13 Mayıs sabahı. [1955]. Her an ödemeğe mecbur olduğum 2500 lira borçla çıldıracak gibiyim.

Aradan bir yıldan fazla geçmiş. Tanpınar *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'nin ikinci baskısını yapmış fakat yine sevinememiştir. Sanki bir lanet, hayatının mutlu anlarını elinden almak için hazırda beklemektedir. 2 Temmuz 1956 tarihinde kitabının çıktığı müjdesiyle birlikte daha önceleri de kendisini sevinmekten alıkoyan hayatının önemli olaylarını hatırlar. Bunlardan biri birkaç kere tekrarladığı

⁷ "Raks" ve "Musiki" dışındakileri bitirememiştir.

“hapisten kurtulma” ifadesidir. Bu olayın bilinmesinden de çok korktuğunu son-
raki yıllarda yazdıklarında açıklar.

2 Temmuz 1956. Bugün kitabım çıktı⁸ ve hayatımın diğer bütün mesut hadi-
seleri gibi bir türlü sevinmek imkânını bulamadım, çünkü para meseleleri-
nin tam krizinde geldi. Askerlikten terhislerim,⁹ hapisten kurtuluşum, öbür
kitaplarım, profesör, mebus oluşum, filan veya falan kadının, en sevdikle-
rimin bana gelişi, iki defa hastahaneden çıkışım gibi bu da beni harap etti.
Niçin bu böyle oluyor? Neden bu yıldız altında doğdum? Daha derin şeyler,
daha büyük tâli'ler yok mudur hayatta? Bu kitap bana ne getirebilir? Kafam
hesap makinesi oldu artık.

Evvela Tarık, sonra ev, lüzumsuz asabiyetim, sinir buhranı, Ayaspaşa, o canlı
kadavra yüzlü kadın. Ondandır kaçıp Mehmet Ali'ye gidişim, orada yorgunluk-
tan bîtab içişim! Nihayet eve gelişim. Hepsi budalaca idi.

Hepsinde beni kendimden iğrendiren bir şey var. Hepsinde kendim değilim.
Bir başkasıyım. Hiç olmadığım bir başkası. Yahut iki insan. Bu meseleleri
halledemeyecek miyim?

İlhan [Şevket Aykut] “Sende her şey müzminleşiyor.” diyor. Ben Cevat'a
[Dursunoğlu] 1923 yazında “Benim tâli'im küçük ifratlar içinde boğulmaktır!”
gibi bir şey söylemiştim.

Nasıl kurtulacağım! Allah'ım nasıl kurtulacağım!

Ve nasıl tekrar, nereden çalışmağa başlayacağım. Saat birde bu budalalığı
yazdım.

25 akşam [çizilmiş].¹⁰

Hatıralar yine kesilir.

⁸ Bu kitap *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'nin ikinci baskısı olmalıdır.

⁹ Birden fazla askerlikte bulunduğu bu cümlesinden de anlaşılmaktadır. Bk. Ahmet Tetik, “Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Askerliği ve Milletvekilliğine Ait Belgeler”, *Kitap-lık*, nu. 81, Mart 2005, s. 60-65.

¹⁰ Bu sayfalarındaki tarihler muntazam değil. Çizilmiş de olsa tarihleri bırakmamız defterin kullanıldığı zamanı ortaya koyduğu içindir. [Yırtık bir kâğıt parçası: “Her gün biraz daha ürkek (okunamadı) bir güzellik işliyor.”]

Müstakil yazı olarak başlanmış ve yarım kalmış olanlara [] içine alınan birer başlık eklenmiştir.

“BİR ESKİ ZAMAN ÜLKESİNDE”

9 Nisan 1957 sabahı Tanpınar bazı mısralar yazar. “Baudelaire” ile “Müze” başlıklı yarım kalan yazıları bu tarihte mi yazılmıştır, yoksa daha önceye mi ait? Bunu dağınık sayfalardan çıkarmak mümkün değil.

1957 Nisan 9. Sabahleyin:

“Bir eski zaman ülkesinde

Kıyısında çok eski bir zaman nehrinin

–Ve el ele beraberce karanlığa gidiyorlar–.”

[Baudelaire]

Aradan yüz yıl geçti.

Bu sene Fransız ve dünya sanat âlemi Baudelaire’in *Şer Çiçekleri*’nin yüzüncü yılını kutluyor. Bu küçük kitap, Valéry’nin dediği gibi, geçen asrın hemen hemen ortasında birdenbire bir dinamit yahut o electro-instantané fotoğrafilerine şaşırdığımız o vitamin zerrelere gibi renk ve ateş fışkırışıyla patladı.

Görülmemiş bir şeydi bu. Bu acayip kitapta hem bütün bir estetik ve onunla beraber bir insan görüşü yıkılıyor, hem de yepyeni bir güzellik meydana çıkıyordu.¹

Hiçbir şey bu kitabın hakkında yapılan adli takip kadar gülünç değildir. *Şer Çiçekleri* Üçüncü İmparatorluk adliyesi tarafından, yayınının haftasında ahlaki kasıt yüzünden hüküm giydi, mevcut nüshaları toplatıldı ve sahibi nakit cezasına mahkûm edildi. Kitap ancak bu hükme bilhassa sebep olan 5 manzume çıkarılmak şartıyla neşredilebildi. Üçüncü Napolyon adliyesi kitabın bazı cesaretlerini ancak görebilmişti. Hakikatte ise bu küçük kitap

¹ Üstü geniş çizgilerle çizilmiş dört satır şudur: “Bu kadar aşikâr bir değişiklik, insanı yalanlarından bu kadar cezrî bir şekilde soyan bir sanat hareketi elbette etkisiz kalamazdı. *Fleurs du Mal* daha yayımının haftasında Üçüncü İmparatorluk adliyesi tarafından ahlaka kasteden bir eser olarak takip edildi, hüküm giydi, toplandı ve şairi nakit cezasına mahkûm oldu. Bu hüküm de gösterir ki insan. Vâkıa kitap tekrar basılabiliirdi, ancak içerisinden beş manzumesinin çıkarılması gerekiyordu. Bugün bu beş manzume” [Cümle yarım].



"Baudelaire'in azabı."

onların bulunduğu zaviyeden daha çok büyük cezalar isteyebilirdi. Çünkü her manzumesi bir ihtilaldi. Her mısraı bir şey yıkıyor ve değerler dediğimiz büyük manzumesi [cümle yarımındır].

[Müze]²

Ömrüm müzelere hasretle geçti. Fakat daima müze fikrine isyan ettim. Sanat eseri tek başına mevcut olmak içindir. Birliğin mantığını ve zarureti bize ilk bakışta kabul ettiren bir terkinin karşısında bile bu seçme ve beğenme hissi derhal işlemeğe başlar.

Örümcekler birbiri ardınca
Duvarda, döşemede gün yüzünde
Siyah, kül rengi yan yana ve tersi yüzü
Yürüyorlar bu sabah saatinde
Gece yıldızlı gökyüzüydü onlar
Ve bakışlarıydı sevdiğim kadının
İçimdeki boşluktan masmavi

Mavi ve pembe sonsuzluğa doğru
Örümcekler hep böyle yürüyecekler
Yağmurlu, puslu bir günde.
Benim için ışığını örecekler
Örümcekler birbiri ardınca
Duvarda döşemede gökyüzünde
Avucumda, yüzümde, ellerimin tersinde

Bu şiir de onun hiç bitiremeyeceği şiirlerindendir.

1955'te *Yaz Yağmuru*'nu, tefrikasını takiben kitap olarak neşreder.³ 1956 yılının yaz başı bir senaryo tamamlayıp stüdyoya teslim ettiğini Faruk Akün yazmaktadır.⁴

² Tasavvur ettiği yazıların listesinde bu ada da rastlanmaktadır.

³ *Yeni İstanbul*, nu. 1999-2000, 12 Haziran 1955, 13 Haziran, 30 Haziran 1955.

⁴ Herhangi bir önsöz ve açıklama olmaksızın *İki Ateş Arasında* (İstanbul: İyi Şeyler Yay. –Yayın yönetmeni: Cevat Çapan, Kasım 1998. 86 s.) adlı, Tanpınar'a izafe edilen bir senaryo yayınlanmıştır. Bunun, Akün'ün zikrettiği senaryo olup olmadığını bilmiyoruz.

28 Ağustos-4 Eylül 1957 tarihleri arasında 24. Müsteşirler Kongresine bir bildiriyle⁵ katılmak üzere Münih'e giden Tanpınar, Viyana'ya da uğramıştır.

Hasan Âli Yücel'e yazdığı 31 Aralık 1957 tarihli mektubunda arkadaşının Yakup Kadri ekseninde yazdığı *Edebiyat Tarihimizden* adlı kitabını “güzel ve zengin” bulunduğunu belirtir ve kendisinin de *Beş Şehir*'i yeni baskısı için hazırlamakta olduğunu haber verir.⁶

27 Mart 1958 tarihli mektubunda ise “Dün akşam Yaşadığım Gibi”yi postaya verdim” demektedir. Kitabında kırk dört makale olduğunu fakat henüz Yakup Kadri için yazacağı makaleyi bitiremediğini söylediğine göre, bu da henüz son şeklini almamış durumdadır.⁷ Nitekim 4 Nisan 1958 tarihli, bir sonraki mektubunda da daha iyi bir ad bulunabileceğinden ve henüz bulamadığı yazılarından söz etmektedir. Tanpınar, daha önce 21 Ekim 1957 tarihinde Bedrettin Tuncel'e yazdığı mektupta makalelerini topladığını, bunların “yirmi senenin sanat hayatına bir ışık” getireceğini, kitabının adını henüz seçemediğini söyleyerek *İnsanlar ve Meseleler*, *Şiir ve Rüya* adlarını teklif ederek kitabına ad koymak için arkadaşlarının da yardımını ister. Bu mektubunda “Gérard de Nerval” makalesinin bittiğini, “çekidüzen verince” göndereceğini yazmasına rağmen bu makale ortada yoktur. Bu mektupları baskıya hazırlayan Alpay Kabacalı, mektubun eki olan yazı listesini notlarla yayınlamıştır. Bu listede onun makalelerini derleyen kitaplarda bulunmayan yazıları da belirtilmiştir. Bittiğini arkadaşına müjdelediği “Gérard de Nerval” de bunlar arasındadır.⁸ Fakat ne yazı, ne de bu yazının yayınladığını gösterir bir kayıt şu anda vardır.

Önce 1958 Ekim'inde ve daha sonra Mart 1959 tarihinde Cerrahpaşa Hastahanesi'nde yatan Tanpınar, -10 Mart 1959 tarihinde hastahane olduğunu Sabahattin Eyuboğlu'nun Bedrettin Tuncel'e yazdığı mektuptan öğreniyoruz⁹- 26 Haziran 1959'da Rockefeller Foundation hesabına bir yıl kalmak

⁵ “Essai d'interprétation des images de la vieille poésie amoureuse”, 24. International Congress of Orientalist: Münich 1957. *Akten des vierundzigsten Internationalen Orientalisten - Kongresses*, München, 1959, s. 386-389.

⁶ *Tanpınar'dan Hasan Âli Yücel'e Mektuplar*, s. 13.

⁷ *Tanpınar'dan Hasan Âli Yücel'e Mektuplar*, s. 16. Canan Yücel Erolat, bu kitabı okuduğunu, Tanpınar'ın ölümünden sonra da Bedrettin Tuncel istediğinde kitabı kendisine verdiğini, ondan sonra ne olduğunu bilmediğini yazmıştır (s. 8).

⁸ *Bedrettin Tuncel'e Mektuplar*, hzl. Alpay Kabacalı, İstanbul: YKY, s. 53-55.

⁹ *Bedrettin Tuncel'e Mektuplar*, s. 64, 10 Mart 1959 tarihli mektup. Tanpınar'ın bu hastalığı dostlarını gerçekten endişelendirmiş olmalı ki Adalet Cimcoz, “Ahmet Hamdi Tanpınar Hasta” başlıklı bir yazı yazmıştır: “Ahmet Hamdi Tanpınar Hasta”, *Ulus*, 13 Mart 1959. Tanpınar, 31 Mart 1959 tarihli Hasan Âli'ye mektubunda Adalet Cimcoz'un hastalığıyla ilgili yazısını beğenmediğini, “Adalet'in yazısı güzel değildi. Şairden, şair hastalığından böyle bahsedilmez. Kadıncağız yarım sütunu doldurma gayretiyle neredeyse beni cami kapısına bırakılmış piç yapacaktı. Hele o ‘Hamdicik’ler...” cümleleriyle ifade eder (*Tanpınar'dan Hasan Âli Yücel'e Mektuplar*, s. 24).



Tanpınar öğrencileriyle.

üzere Avrupa'ya hareket eder. Tanpınar, İngiltere'de (28 Temmuz-28 Ağustos), İsviçre'de (Şubat), Portekiz'de (15-26 Mayıs) kalır ve 8 Haziran'da Paris'ten İstanbul'a döner. Tanpınar'ı şiir kitabını çıkarması için zorlayan ve önceden avans da vermiş olan Hüsamettin Bozok, Haziran 1960'da *Ne İçindeyim Zamanın* adıyla şiir kitabının basılacağını ilan eder (*Yeditepe*, nu. 26), ki bu zorlamaların sonucu Tanpınar istemeye istemeye 1961 Şubat ayında *Şiirler*'i neşredebilir.

1960'ta yeni baskısı yapılan *Beş Şehir* beğenilmiş bir kitaptır. İş Bankası Kültür Yayınları ikinci baskısını da yapar. Bu arada 1949'da basılmış olan *Huzur* hâlâ vitrinlerde olsa da ikinci baskısı çıkmamıştır. Kitaplarının çıkması, onlardan söz edilmesi Tanpınar'ı sevdirse de, artık hiçbir şeyi sevmemektedir. “*Beş Şehir* benim için eskidi” demekten kendisini alamaz.

Yahya Kemal ve arkadaşlarının arka arkaya ölümleri de onu üzmektedir: Yunus Kâzım Köni, Peyami Safa, Hasan Âli Yücel, Mükrimin Halil Yınanç (Aralık 1961). Kendisinin de bu kervana katılmak üzere olduğunu hisseder. Tanpınar çevresindekilerden de kendisini kopuk hissetmekte, Yahya Kemal başta olmak üzere bütün tanıdıkları hakkında duyduklarını hatıra defterine geçirmektedir. Kendi kitaplarını da eskimiş bulacak kadar bıkkındır. Bıkkınlık, parasız-

lık, hastalık ve korkular onu acılaştırmıştır. Mektuplardaki şakacı, genellikle neşeli, yaşama sevincini dostlarına nakleden hava artık bütünüyle kaybolmuştur. Tanpınar'ın son yıllarının büyük bir acı içinde geçtiği anlaşılmaktadır. Türkçenin en güzel eserlerini yazan Tanpınar artık, günlüklerinden anlaşıldığına göre, mustarip bir roman kahramanına dönüşmüştür.

Yazı faaliyetinin dışında Tanpınar'ın Avrupa seyahatleri onu istediği kadar mutlu etmez. Oradayken aklı İstanbul'dadır, İstanbul'a gelir gelmez, Avrupa'ya gitme fırsatı arar. Her seyahat yeni masraf kapıları açar. Borç onu bir girdap gibi kuşatır. Kendisiyle sürekli bir hesaplaşma içindedir. 1958'den itibaren bu son yılların günlükleri, önekilere göre daha derli toplu sayılabilir.

26 Teşrin-i sani 1958. Bugün karaciğer muayenesi için hastahaneye gidiyorum. İçimde her şey altüst. Bittabi hastalığımın ziyade parasızlıkla meşgulüm. Cebimde yalnız bir lira var. Kendimi dün akşamdan beri küçülmüş, biçare buluyorum. Parasızlığım bazı hastalıklar gibi hemen hemen hiçten başladı, büyüdü, çoğaldı, beni altına aldı. Etrafım alacaklı ile dolu. Cebimde borç senetleri var. Şu anda yalnız borçla ve atıfetle yaşıyorum ve borç beni çıldırtacak.

Kurtulmak için her teşebbüsüm yeni borca sebep oluyor; yahut da bir yığın edebî projeye. Masamın üstü, kafam, cebim proje dolu. Bir taraftan bir yarım zaruri. Fakat görünürde hiçbir şey yok.

Akşamüstü. Giderken dahi bunu biliyordum. Asıl hastalığımla kalacağım. Nitekim, Allah'a şükür öyle oldu. Karaciğerde falan mühim bir şey yok. Sadece kan 3.800.000 ve Muzaffer [Esat Güçhan] tıpkı gece benim de düşündüğüm gibi, safra kesesinden şüphelendi. Hastahane Nizamettin¹⁰ –her zamanki gibi dost, kibar ve çelebi– sadece benimle meşgul oldu ve bu, o acı, sızlanma yerinde yine de hoşuma gitti.

Parasızlığın mutlak ve şaşmaz tecellileri ve humiliation'ları. Abdülhak Şinasi'den [Hisar] borç para alıyorum. Kemal'den [Şener] para bulamıyorum. Ellerim başımda düşünme. Sonra Tarık'tan [Temel] para alıyorum. Tefvik Sağlam'larda gece. İki buçukta yattım.

Hastahane Nizamettin Bey bana Yahya Kemal'in son kanamasını anlattı. Gece saat üç buçukta oluyor. Fakat henüz bu kanama esnasında şuurlu olup olmadığını bilmiyorum. Ölüm 9.51 geçe (sabah olacak).

O gece yedide Fatma Hanım [Devrim] gidiyor. Biraz konuşuyorlar. Fakat çok mecalsizmiş. Onda Satvet Lütfü [Tozan] ile karısı gidiyor.¹¹ Evvela Satvet

¹⁰ Muzaffer Esat Güçhan'ın asistanı.

¹¹ Satvet Lütfü Tozan (1889-1971) [Saffet şekliyle de yazıldığı görülmekte] Türkiye'nin en zengin kişilerinden. Bazı gizli müdafaa cemiyetlerine katılmış, silah tüccarı ve ajan olduğu söylenmiş. Zeynep



Yahya Kemal ve Fatma Devrim

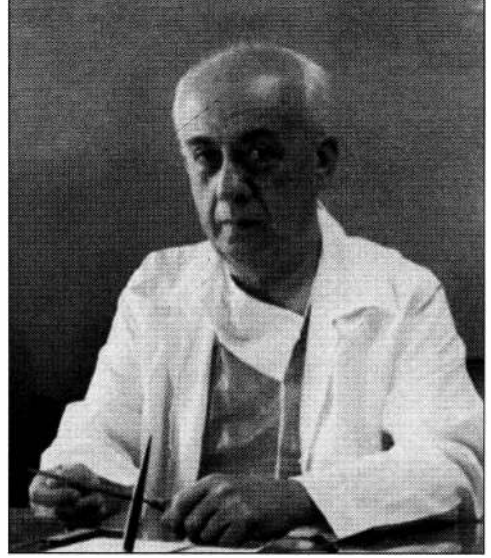
Lütfü Bey içeriye giriyor. Morfin yapmışlar. Fakat henüz uyumamış. Zeynep Hanım'ı soruyor, bunun üzerine o da giriyor. Bir kâse yoğurt yiyor ve Zeynep Hanım'ın elini tutuyor, öyle uyuyor. Satvet Lütfü'nün bana anlattığına göre Yahya Kemal kendisine Fransızca “qui vous a dit ça!”¹² demiş. Fransızca kelime kullanır, bazı nidaları, çığlıkları (mesela merveille! merveilleux gibi) attığı olurdu. Fakat Fransızca cümle ile konuştuğu nadirdi. Satvet Lütfü bunu hafızanın bozulmasına atfediyor. Nizamettin'in bana söylediğine göre son kanamada üç, üç buçuk kilo kaybediyor. Daha evvel (belki cuma veya perşembe gecesi de) bir kilodan fazla kan kaybetmiş.

Ben hastahaneye gittiğim zaman ölmüştü. Abdülhak Şinasi “ağırlaşmış” diye haber yollamıştı. Hakikaten de böyle biliyormuş. Sonra mezarlıkta söyledi. Ben Abdülhak Şinasi'nin haberini kelimesi kelimesine telakki etmiş olacağım ki Beyoğlu'ndaki işlerimi bitirdikten sonra, galiba on bire doğru gidebildim. Kapıda Yahya Saim'i [Ozanoğlu] gördüm. Yüzünden anladım. O yavaş yürüyordu. Ben acele ettim. Yukarda Asım [Sönmez] ağlıyordu. Odada tek başına yatıyordu. Çenesini bağlamışlardı. Yüzü sapsarıydı. İstismar hemen başladı. Vali, belediye reisi [Fahrettin Kerim Gökay], Kâzım İsmail [Gürkan], Ekrem [Şerif Egel], Şaban.

Hanım ile evli. Çocukları olmadığı için malları hayır kurumlarına verilmiş. Teşvikiye, Hüsrev Gerede Caddesi'ndeki köşklere arkasındaki bahçede Yahya Kemal gibi edebiyat ünlülerinin katıldığı toplantılar yapılmış. Kırdar ailesiyle de yakınlıkları varmış.

¹² “Size bunu kim söyledi”.

27 Teşrin-i sani [1958]. Gece 9. Bugün yine bir yığın para zırlıtısı. Tersine çevirttiğim paltoyu aldım. Palto, fukaralığı kabulüm gibi bir şey. Abdülhak Şinasi'ye geciktim. Fakülte'den küçük Süheylâ [Artemel], büyük Süheylâ [Bayrav]. Küçük çok şirin. Faruk'un [Akün] telâşı ve benim bu adamdan nefretim. Nefret de değil acayip bir şey. Mazhar'la [Şevket İpşiroğlu] aramızda sessiz bir hadise geçiyor. Meğer Senato'da reyleri toplamak dekanların vazifesiymiş. Langland'ın rey kâğıdını toplama işi gelince Mazhar bana: "Haydi kalk kâğıtları topla" diyor. Elbette ki "şu kapıyı aç ve kapat" dese yaparım. Ama orada garibime gitti ve "ben öyle şey yapamam" diye cevap verdim ve galiba alındım. O da bana: "Ya sen, ya ben toplayacağız" dedi.



Kâzım İsmail Gürkan

Ben birden işi idare etmek istedim. Kâzım karıştı ve dekanların reyleri toplaması gerektiğini söyledi. Ondan sonra da Mazhar bana Langland'ın raporunu okumamı söyledi. Raporu çok kötü okudum. Bir daha da seans boyunca birbirimizle konuşmadık. Bu işte benim gergin asabımın bir hissesi olduğu muhakkak. Fakat asıl kabahatin Mazhar'da olduğu da aşîkâr. Ben alingan adamım, bunu bilmeli. Niçin başkalarına bu kadar muhtacım? O dostlarıyla münasebetlerinde, ben para işlerinde intrigant'ım. (Yarabbim şu borçlarımdan ne zaman kurtulacağım?).

(Senato'nun belli başlı meselesi Crozat'nın beş sene için kontratının yenilenmesi meselesi oldu. Önce talebesi, sonra da asistanı olan Mahmut Bilge adamı yıkmak için yirmi sayfalık bir rapor vermiş. Korkunç şeydi.)

Bir hademe kan raporumu getirdi. Tatmin edici. Kolesterol çok azmış, yahut fazla değilmiş. Ayrıca Nizamettin şeker olmadığını da temin etti. Allerjiden başka bir şey değil. Yazık ki ellerim berbat, kazık gibi ve kanamalar da başladı. Ağzımın içi harap. Para meseleleri sıhhatimle meşgul olmama mâni. Para meseleleri her şeye mâni.

Mazhar sevdiğim adamdır. Birkaç dostu ile beraber hakikaten üniversiteye, ahlakına, nizamına inanmışlar. Yazık ki ben şairim, kendimin peşindeyim. Hakikat şu: Hocalığı otuz iki senedir sevmedim, sevemedim. Müthiş hoca itiyatlarım var. Öğretmek hoşuma gidiyor. Fakat hoca değilim. Kendi kendimi feda edemiyorum.

İzin meselem çıkmış, onu da bana Mazhar söyledi. Allah kısmet ederse, sekiz haziranda Avrupa'ya gidebileceğim.

Müthiş bir kadın ihtiyacı gece beni rahatsız etti. Yirmi gün oluyor, bu kadar korkuncunu görmemiştim. Nasıl kadın vücudunu ezberden biliyorum ve kendi kendime tekrar ediyorum.

Evvelki gece saat birde gördüğüm manzara: Ortalık süt beyaz mehtaptı. Ve ay karşımdaki kavak ağacının tam üstünde masmavi ve biraz da buğulu idi. Etrafında bütün yıldızlar toplanmıştı. Hakiki bir konserdi bu.

Ağaçların güzelliği. Fuad Paşa konağının önündeki çınarda birkaç kozalak ve sararmış yaprak. Ve sonra inceden inceye, hendesesi bir türlü yakalanamayan, zaten yok, bir arabesk. Beyazıt Camii'nin önündeki ağaçlar da öyle.

Bugün Üniversiteye gelirken Bayezit Camii puslu havada masmaviydi. Kaplan'dan [Mehmet] mektup. Karınca kanatlandı. Uçmağa çalışıyor. Ne hazin. Ah hayırlısıyla bir haziranı bulsam ve gidebilsem! Yarabbim bir piyango çıksa ve tekaüt olmak hakkını bana verse.

1 Aralık [1958]. Üç gündür para krizi ve hastalığın devamı. Üç diş çıkarıldı. Safra kesesi muayenesi. Derslerin araya girişi. Bu akşam Pen Club'ün toplantısı. Sadece bu ayın vaziyetini ıslah için daha 150 liraya ihtiyacım var.

Vahit [Turan]¹³ ve Vehbi [Eralp] ile beraber gördüğüm manzara: Edirnekapi'dan Hekim Ali Paşa Camii'ne kadar bütün manzara ışıq, mor bulutlar, deniz tarafına doğru pembe renkler ve şehir âdetâ fantastik bir guvaş-sırça kompozisyonu ile karşımdaydı. Fakat renkler marqué. Greco renkleri idi. Şehrin ışıkları harikulade bir doku ilave ediyordu.

Sabahleyin Fazıl'ın [Ayanoğlu] odasından Topkapı Sarayı'nın bahçesinin armonisi. Kırçıl ağaçların senfonisi. Bu sabah deniz çok güzeldi ve insan aydınlığı hissediyordu. Sisler içinde bir gemi gibi. Parasızlık, ümitsizlik nasıl beni kendimden dışarı çıkardı. Nasıl eşyaya, hayata yapışmak istiyorum. Kendime evden çıkacağım saat için mühlet veriyordum. Fazıl'da gördüğüm manzara çok müzikaldi.

Son dört gün içinde romanın¹⁴ bazı boşluklarını yazabildim. Fakat henüz Selim ile kendi içinden bağlanmadı. Leylâ'yı seven ayrı Selim, evinde ayrı Selim. Bir tereddüt. Adalet'e [Cimcoz] gelen mektuptan doğan (belki de yahut daha ziyade) Çelik Palas'ın eski müdürünün hatırlanması. Genç delikanlı Leylâ'nın kendi vehmi mi olsun yoksa serieux mü? Sabih Bey gelip geçici tip olmak üzere fena değil. Fakat romanın kendisi daha ortada yok.

¹³ Vahit olan adı Vâhit şeklinde yazmıştır.

¹⁴ *Aydaki Kadın* romanı.

Yarın yine para meselelerinin peşindeyim. Çıldırma işten değil.

2 Aralık [1958] salı. Dün sabahki manzaradan eser yok. Dün sabah ışıık, sisli Boğaz'dan yelken açmış bir gemi gibi geliyordu. Su ışııkla âdeta kabarmıştı. Şimdi sefil, yağmurlu, kurşun rengi, kül rengi bir gökyüzü. Gri bir deniz. Her şey ıslak ve ölüme mahkûm. Sami'nin [L. Sami Akalın] yazısını okudum. Tehlikeli çocuk. Dikkat etmek lazım.

Parasızlığın azabı. Bununla beraber içimde yine bir rahatlık var. Sebebinin anlamıyorum. Yahya Kemal konferansımı düşünüyorum. Romanı düşünüyorum. Şiirler.

Hangisini yazacağım? Artık kendimi bir yerde toparlayamıyorum. "İflas"¹⁵ mı? Dıştan bir zenginliğe benzeyen bir iflas. Virginia Woolf'un hatıralarını okuyorum. Daha doğrusu jurnalini. Richmond'da kûsuf seyrini anlatıyor. Cemiyetin tesiri. Bütün pasaj iki bin beş yüz sene aynı vatanda yaşayan insanların düşüncesi. Devam fikri. Kendisini eski menhir'lere¹⁶ benzetiyor. Tarihin içinde görüyor. *Orlando*'yu şimdi anlıyorum. Üslup belli. Kendisiyle meşgul, zevklerini kovalıyor.

Mrs. D¹⁷, *Ulysse*'den geliyor. Fakat çok ayrı bir şey. Bir sene evvel *Ulysse*'i münakaşa ediyor. Bütün mesele eserin içinde mahpus olmasını bilmektir. Çok mu geç kaldım? Bütün ümidim Paris'te. Fakat ona da –eğer her şey istediğim gibi giderse– altı ay var.

Belki de Fikret Bey'le konuşmam obsession'du âdeta. Hayatımın bu tarzda her an ön plana gelmesi beni eserimin yürüyüşünde rahatsız ediyor. Bunu başka türlü de söyleyebilirim. Bütün mesele *Huzur* ile yeni romanı ve diğer şiirlerimi aynı havada toplayabilmek.

Virginia Woolf bana bu hususta çok iyi bir fikir verdi. Daha doğrusu romanım sadece bir roman yazmak arzusu hâlinde iken düşündüğüm şeyleri bende başka tarzda tazeledi. Romanım vaktiyle birbirini seven iki insanın arasında ve etrafında bütün Türkiye olacaktı. Şimdi ki Leylâ ve Selim'i buldum ve aralarında Refik'le Suat var. Ölmüş bir kız kardeş, bir yığın ana baba ile beraber daha iyi görüyorum. İngiliz romanı ister Woolf, ister Morgan bir emniyetten hayata bakıyorlar ve devamını istiyorlar, devamını görüyorlar, kendilerinde buluyor[lar]. Onların ferdî hayatları için düşündüklerini ben Türkiye için yapabilirim ve bu da mühim bir şey olabilir. Romanım bende bir irade meselesi olur. *Huzur*'da da bu idi.

Romanın sonunu Leylâ'ya bırakacağım. O karmakarışık bir konuşmada Refik'ten çocuk yapmaya karar verecek. Evet diyecek, yalı için evlendim,

¹⁵ Daha sonra *Aydaki Kadın* adıyla yayımlanan romanın bir bölümü olmuştur.

¹⁶ Cornwall ve Brittany'de bulunan taş anıtlar.

¹⁷ Mrs. Dalloway.

Şaik’in Nihat Reşat’a sarılarak ağlaması. Hakikaten biz bize benziyoruz. Ben çok başka türlü kurbandım. Orhan beni öptü. Vehbi hem ağlıyor, hem okuyor, hem bilmiyor. Hulasa kendi hayatlarını yaşıyorlar hepsi. Ben ne yapıyordum orada? Şüphesiz o kalabalıkta senelerden beri kaybettiğim adamı, ustayı bulamazdım. Yalnız bir tek adam, esmer biri, galiba Demirkıran yeni şiirlerini hem çok güzel okudu. Hakikaten şaşırdım. Plaklar bozuktu ve Hasan Refik [Ertuğ] zannımdan fazla ahmak ve cahil. Bir gün bu deftere Yahya Kemal hakkında en sahih düşüncelerimi yazacağım.

Yağmur devam ediyor. Kışa girdik. Hep gözümün önünde İstanbul sonbaharından geçen akşam gördüğüm o son manzara var. Madam Cain galiba; hulasa Nesterin’in [Dirvana] getirdiği Valéry kitabında Chateaubriand’ın bir cümlesini tekrarlıyor: “O manzara gözümün önünde ve ben evleri anlattım. Acaba bir ressam bundan tablo yapabilir mi?” Bu söz beni garip surette alakadar etti. Filhakika mor, koyu mavi, kurşunî, pembe renkleriyle biri Topkapı’ya, öbürü Yedikule’ye doğru yükselen iki kümesiyle Bulgur Palas ve Hekimoğlu Ali Paşa camilerinin silueti ve arkalarındaki geniş gökyüzü ile kurşuni asfalt caddesiyle ve neon ışıklarıyla manzara benim de gözlerimin önünde. Fakat bir türlü trajijini bulamıyorum, karışıyor. Kadının hakkı var. Görülenle tabloda verilenin arasında daima bir fark var. Ayrı ayrı şeyler.

Borçların obsession’u, azabı, zulmü hâlâ devam ediyor. Bugün bir bankadan alıp öbürüne devrettik, onun ferahlığı içindeyim. Roman bir türlü ilerlemiyor. Hastalığım bir türlü geçmiyor. Bu gece lüzumundan fazla et yedim. Sabahleyin çehrem kötü idi. Fakat bileğimde kızartı var. Korkuyorum. Bir gün borçlarımın hikâyesini yazacağım elbette. Fakat bu hastalık geçecek mi? Ben bu perhizden kurtulacak mıyım? Dişlerin böyle çekilmesi beni çok huzursuz yaptı. Yağdan korkuyor, hatta biraz iğreniyorum. Beslenmiyorum. Çok zayıfladım gibi geliyor.

Dün rektörlüğe giderken yolda bir hikâye mevzuu buldum. Dördüncü Mehmed devri vezirlerinden Ahmed Paşa birdenbire ortadan kayboluyor. Naîma, bu adamı merak ediyor ve Şârihü’l-Mennarzade’nin oğluna soruyor. O da babasından anlattığını naklediyor. Şârihü’l-Mennarzade bir ara Konya’da iken Mevlânâ dergâhı civarında eskiden tanıdığı Ahmed Paşa’ya dilenci kıyafetinde rastlıyor ve adam göndererek huzuruna getiriyor. “Bre paşa babamız nedir bu hâliniz?” diye soruyor. O da epeyce inkârdan sonra vaziyeti anlatıyor. “Oğlum” diyor, “baktım ki dilencilik, dilencilik. Bari rahatla yapayım şu işi dedim. Merak etme, diyor, param pulum var. Evim, karım hepsi yerli yerinde. Asılmak, kesilmek, azil tehlikesi yok, geçiniyorum”. Bu hikâyeyi yazacağım muhakkak. Fakat bu mevzuu böyle düşünmem, aklıma gelmesi hatta, nasıl bir hava içinde yaşadığımı gösterir.

Roman bir türlü ilerlemiyor. Bütün ümidim Fransa’da.

Mahzun dönüşleri son vapurların



Oturandar soldan: İhsan Kongar, İhsan Şükrü Akşel, Münir Nurettin Selçuk, Yahya Kemal Beyatlı, Behçet Kemal Çağlar
 Ayaktakiler soldan: Asım Sönmez, Halis Erginer, Cahit Tanyol, Mustafa İnan, Vehbi Eralp, Salim Rıza, Esat Kural, Tanpınar,
 Hıcabi Fıratlı, Nihat Sami Banarlı, Orhan Şak Gökyay.

Şaik'in Nihat Reşat'a sarılarak ağlaması. Hakikaten biz bize benziyoruz. Ben çok başka türlü kurbandım. Orhan beni öptü. Vehbi hem ağlıyor, hem okuyor, hem bilmiyor. Hulasa kendi hayatlarını yaşıyorlar hepsi. Ben ne yapıyordum orada? Şüphesiz o kalabalıkta senelerden beri kaybettiğim adamı, ustayı bulamazdım. Yalnız bir tek adam, esmer biri, galiba Demirkıran yeni şiirlerini hem çok güzel okudu. Hakikaten şaşırdım. Plaklar bozuktur ve Hasan Refik [Ertuğ] zannımdan fazla ahmak ve cahil. Bir gün bu deftere Yahya Kemal hakkında en sahih düşüncelerimi yazacağım.

Yağmur devam ediyor. Kışa girdik. Hep gözümün önünde İstanbul sonbaharından geçen akşam gördüğüm o son manzara var. Madam Cain galiba; hulasa Nesterin'in [Dirvana] getirdiği Valéry kitabında Chateaubriand'ın bir cümlesini tekrarlıyor: “O manzara gözümün önünde ve ben evleri anlattım. Acaba bir ressam bundan tablo yapabilir mi?” Bu söz beni garip surette alakadar etti. Filhakika mor, koyu mavi, kurşunî, pembe renkleriyle biri Topkapı'ya, öbürü Yedikule'ye doğru yükselen iki kümesiyle Bulgar Palas ve Hekimoğlu Ali Paşa camilerinin silueti ve arkalarındaki geniş gökyüzü ile kurşuni asfalt caddesiyle ve neon ışıklarıyla manzara benim de gözlerimin önünde. Fakat bir türlü trajijini bulamıyorum, karışıyor. Kadının hakkı var. Görülenle tabloda verilenin arasında daima bir fark var. Ayrı ayrı şeyler.

Borçların obsession'u, azabı, zulumü hâlâ devam ediyor. Bugün bir bankadan alıp öbürüne devrettik, onun ferahlığı içindeyim. Roman bir türlü ilerlemiyor. Hastalığım bir türlü geçmiyor. Bu gece lüzumundan fazla et yedim. Sabahleyin çehrem kötü idi. Fakat bileğimde kızartı var. Korkuyorum. Bir gün borçlarımın hikâyesini yazacağım elbette. Fakat bu hastalık geçecek mi? Ben bu perhizden kurtulacak mıyım? Dişlerin böyle çekilmesi beni çok huzursuz yaptı. Yağdan korkuyor, hatta biraz iğreniyorum. Beslenmiyorum. Çok zayıfladım gibi geliyor.

Dün rektörlüğe giderken yolda bir hikâye mevzuu buldum. Dördüncü Mehmed devri vezirlerinden Ahmed Paşa birdenbire ortadan kayboluyor. Naîma, bu adamı merak ediyor ve Şârihü'l-Mennarzade'nin oğluna soruyor. O da babasından anlattığını naklediyor. Şârihü'l-Mennarzade bir ara Konya'da iken Mevlânâ dergâhı civarında eskiden tanıdığı Ahmed Paşa'ya dilenci kıyafetinde rastlıyor ve adam göndererek huzuruna getirtiyor. “Bre paşa babamız nedir bu hâliniz?” diye soruyor. O da epeyce inkârdan sonra vaziyeti anlatıyor. “Oğlum” diyor, “baktım ki dilencilik, dilencilik. Bari rahatla yapayım şu işi dedim. Merak etme, diyor, param pulum var. Evim, karım hepsi yerli yerinde. Asılmak, kesilmek, azil tehlikesi yok, geçiniyorum”. Bu hikâyeyi yazacağım muhakkak. Fakat bu mevzuu böyle düşünmem, aklıma gelmesi hatta, nasıl bir hava içinde yaşadığımı gösterir.

Roman bir türlü ilerlemiyor. Bütün ümidim Fransa'da.

Mahzun dönüşleri son vapurların

Bir ömür tükenir gibi gurbette
 Ah o suların¹⁹
 Ve sanki bir uzak ebediyette
 Bizi inkâr eden saatlerimiz

Güzel değil. Şiir de yazamıyorum. Acaba bittim mi?

Tekrar Yahya Kemal'e geliyorum. Doğrusu istenirse ben gazel şairini tercih ediyorum gibi bir şey. Yahya Kemal'in ölümü eserini bana daha iyi gösterdi. Fakat bazı şeylerini yapamam sanıyorum.

Abdülhak Şinasi [Hisar] parasız. Canı sıkılıyor. Köşesinde ölümü bekleyen bir hâli var. Her tarafa koşuyor. Garip değil mi, Yahya Kemal içtimalarının hiçbirini kaçırmıyor.

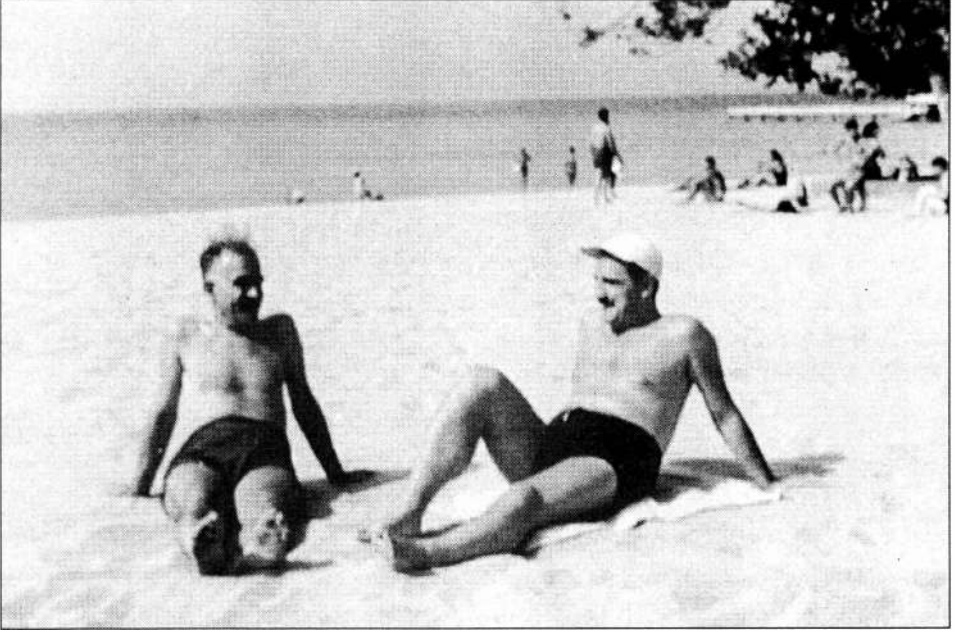
Dün o kalabalık ve sıkıntıda "Dedektif" adlı bir filme gittim. Chesterton'un *Father Brown*'undan alınmış. Fakat Alec [Guinness] çok güzel oynuyor. Zarif, spiritüel, Fransa ile İngiltere arasında, ikisini de bilenlerin tadabileceği bir eser. Chesterton'u bir zamanlar severdim. Din adamları bana acayip bir ümitsizlik veriyorlar.

Garip bir hâlet-i ruhiye içinde 57'nin yahut 58'in ortasını yaşıyorum. Altı ay sonra 59. İhtiyarlık, farkında olmadan nasıl geliyor. Hakikaten yaşımın gafiliyim. Sadece parasızlığın döndürdüğü bir firfır gibi ortada dolaşıyorum. Bununla beraber yaşım var. Bu işte asıl garip olan zamanın merhale merhale bizde tecelli etmesi. Bir hastalık dişler kırılıyor. Sapasağlamsın. Ne bozabilir bu ahengi? Henüz her şey yerinde. Arkasından bir sarsıntı, bir ümitsizlik daha. Yeniden ahenk kuruluyor. Fakat mihverin öbür ucunda ve böyle ahenkten ahenge gide gide ipin sonu geliyor.

Bu defteri seviyorum. Benden sonra okunacağını düşünüyorum. Hoşuma gidiyor. Geçen zamanım görülecek sanıyorum. Halbuki, masamın bir ucundayım. Karşımda küçük kahve iskemlesinin üstünde bakır cigara tablası parlıyor. Cigara tablam, kahve fincanım, romanın müsveddeleri önümde. Saat 10. Evde yalnızım. Sadece otomobil sesleri duyuyorum. Balkondan başım çıkarsa denizi göreceğim. Yalnızım, bütün dünyam benden uzakta ve içimde. Ah bunu göstermek imkânı yok. Kim anlar şu andaki boşluğumu ve doluluğumu. Bununla beraber henüz bu işi bilmediğimi de biliyorum. Burada da kolayca kaçıyorum. Acaba Yahya Kemal de kolayca kaçmıyor muydu? "Yol Düşüncesi"nde kaç mısra var? Hatta bazı gazellerinde bile. Bununla beraber bazı mısralar da muhteşem. Yahya Kemal "İnsan âlemde hayal ettiği müddetçe yaşar" mısraını düşünebiliyor. Bu bir realite fikri. Bunu yazabiliyor. Bu da başka bir şey. "Deniz Türküsü" bence en güzel şiirlerinden biri.

Bu defter biraz dar. Rahat yazamıyorum. Aksaray'da bir ev var, o evde üç kişi

¹⁹ Boşluğu yazar bırakmıştır.



Tanpınar, dostu M. Ali Cimcoz'la plajda

var. Benden para bekliyorlar. Eniştem babamı rüyasında görüyor, ne tuhaf. Nasıl bu insanları bırakabilirim. Allah'ım sen bana yardım et. Evet, defter biraz daha geniş olsa, biraz daha serbest yazacağım. Bunu bir saat kadar evvel pencerenin yanında iken düşünüyordum.

Gençler yanımda Yahya Kemal'i çekiştirip duruyorlar. Büyüktü, değildi, şu, bu. Fikirlerin bir kısmı benim. Bugünkü edebiyat âleminde yüzde hiç olmazsa beş, fikirler benden. Benim adım yok ortada.

X'e²⁰ telefon edemedim. Herkes bana yalan söylüyor. Leylâ, az çok X. Ama kafamda X çok değişiyor. Hasretin arasından. Ondan biraz fazla ve çok eksik. X'i o meselede aldatmış oldum. Meğer hakikaten ayrılmışız.

7 [Aralık 1958] gece. Üç günden beridir bu defteri açamadım. Cuma günü Hıfzı Timur'a gittim. İstanbul'un en güzel günlerinden biriydi. Dekanlık odasında, masasının yanından deniz ve gökyüzü birleşiyordu. Sisli havada İstanbul hakikaten emsalsiz oluyor. Cumartesi Marchand'a mektubunu gönderdim. İşi bu tarafta Allah'a havale ettik.

Bugün pazar. Parasızlığın korkunç tehdidi altındayım. Öğleyn yemeğini hemen hemen yiyemedim. Evde yemeğe yarı yolda karar vermiştim.

²⁰ Yazar tarafından karalanmış ve X konmuştur; sonraki cümlelerde bu X devam etmektedir.

Geldiğim zaman dükkânlar kapalıydı. Bir daha da çıkmak hoşuma gitmedi. Bisküitle geçirdim. Akşamüstü Avni'ler evde yoktular. Abdülhak Şinasi Bey'e gittim. Niyetim oradan yemeğe gitmekti. Fakat o da olmadı. Sekizde cigara alarak eve döndüm. Lapa yedim. Hakikat şu ki ürtiker tekrar azdı. Ayaklarımda kaşıntılar, kızarmalar var. Bel nahiyesinde ufak tefek kaşıntılar. Belki de azma değil de gravyer peynirinin neticesidir. Cumartesi ayrıca Mehmet Ali'de [Cimcoz] bir kadeh viski içmiştim.

Abdülhak Şinasi'de Yahya Kemal üzerine konuştuk. Bittabi şairi anlamıyor. Zevki karışık. İnsan Comtesse De Noailles ile Valéry'yi beraberce nasıl sever? Yahya Kemal'e, hatıralarına hürmetsizlik ettiğinden, mazarini değiştirdiğinden kızıyor. Bu arada çok trichant; kendisini çok iyi anlatan bir cümlede “mazi bizim cennetimizdi” dedi.

(Şimdi içimde bir azap belirdi. Yahya Kemal bana bir şiir ithaf etti. Ben Zühtü'ye [Müridoğlu], Tarık'a [Temel] kitap ithaf ettim, ona ithaf etmedim. Söylemedi ama eminim ki alınmıştır. Vâkıa ithafları biraz da ibzal ediyordu. Şimdi içimde bu azap belirdi, doğru mu? Azap duydum, içim birdenbire yandı diyecektim. Biz Türkçeyi bilmiyoruz).

Abdülhak Şinasi Paris'teki hayatını anlattı ve güzel şeyler söyledi. Saint-Germain'de çok güzel bir dairede 186 numarada oturuyormuş. Yahya Kemal Rue des Ecoles'de imiş. Evin hizmetçisi bazı sabahlar gelir, “dostunuz olan şair sizden beş frank istemeye geldi” dermiş. Abdülhak Şinasi'ye ailesi ayda 230 gönderirlermiş. Yani on bir buçuk Napolyon, hatta lira. Yahya Kemal'e gelen para zannederim 3 veya 5 İngiliz olacak. Üstü başı perişan imiş. Neyyir Bey'den, belki de Şefik Esat'tan, hulasa arkadaşlarından sık sık para istermiş. Dolmabahçe sarayının mimarı olan Balyan Bey'in kardeşinin oğlu bir Balyan Bey'le –haute forme şapka, redingot, Ermeni bıyıklarla gezen çok parasız bir adam– sülük ticareti²¹ yapmışlar. Balyan Bey'e bir dostu en iyi sülüğün Üsküp'ten çıktığını söylemiş. Yahya Kemal de babasına yazmış, Paris'e torba içinde sülük göndermişler. Fakat çirişi sülükler yediği için Viyana'da şimendiferde bir skandal olmuş. Sülükler posta vagonunu işgal etmişler. Yine Abdülhak Şinasi'nin söylediğine göre, ikisi bu sülükten birkaç yüz lira para kazanmışlar. Fakat Yahya Kemal hep parasızmış. Yahya Kemal'in Saltimbanque²² kumpanyasına figüran olduğunu Şefik Esat söylemiş. Hatta Paris civarında bir yere kumpanya ile gittiğini bizzat görmüş. Yine ona göre bu devirde Yahya Kemal mektepte değilmiş. Ancak İttihat ve Terakki mevkî-i iktidara geldikten sonra Nazım Bey talebe tahsisatı vermiş ve o da Ecole Politique'e girmiş. Moréas ile her ikisi de konuşurlarmış. Kahveye

²¹ Bu konuda Bk. Metin Akar, “Yahya Kemal'in Kartpostalları”, *Doğumunun 100. Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, İstanbul 1984, M.Ü. Yay., s.157-183; *Pek Sevgili Beybabacığım: Yahya Kemal'den Babasına Kartpostallar*, İstanbul: YKY. 1998.

²² Cambaz kumpanyası.

(Vachette) devam edenlerin hepsi zaten onunla dost imiş. Hulasa kendisi döndüğü yıllarda hiç de Yahya Kemal'i parlak bulmuyor. Ne dereceye kadar inanılır? Söyledikleri için demiyorum, konuşmasının tonu için söylüyorum. Şefik Esat'a soracağım.

Abdülhak Şinasi Barrès'i, *La Danse devant l'autre* adlı bir kitap yazan genç bir Normandiyalı Yahudi vasıtasıyla tanımış. Fakat asıl Paris'te tanıdığı Montel olmuş. Montel, Faguet'nin kâtibi imiş. Faguet tiyatrolara gide-medığı zamanlar davetiyeyi kâtibine verirmiş, o da kendisini götürürmüş. Faguet'nin bazı makaleleri muhtelif gazetelerden alınan kupürlerle bu ikisi-nin intibalarından çıkarmış.

1908'de bir sabah Faguet bunu davet etmiş ve Türkiye işleri ne olacak diye sormuş. Bu, Meşrutiyet'ten bahsetmiş. “Pekâla” demiş, “siz imparatorluk-sunuz. Rumlar arazilerini isteyecekler. Les Arméniens demanderont ça²³. Araplar istiklal isteyecekler”. Abdülhak Şinasi Bey bittabi bunlara inanma-mış. “Faguet'nin bir sözünü çok iyi hatırlıyorum”. Münekkit hoca kendisine “Abdülhamid'i çok iyi anlıyorum” demiş.

Bütün bunlar daima isimleri arayarak, karıştırarak oluyordu. Bu arada Yahya Kemal'in bütün ticaretinden de bahsolundu. Suadiye'deki arazinin sahibi Rüştü Sadi Bey ile hakikaten bu ticarete girmişler. Celâl Sofu'nun serveti de bu Suat Bey'in²⁴ arazisini satmasından olmuş... meğer bitmiş.

Dün ve bugün beyhude günler. Yahya Kemal konferansından başka bir şeye çalışamadım, onu da bitiremedim.

Dün Adalet'te güzel bir musiki dinledim. Bugün yaşayan bir adam XI'inci asır kilise musikisinin tesiri altında, daha doğrusu o musikiden ilham alarak “Bir Rahibin Hayatı” diye bir çeşit revü yazmış. Beni son derece müteessir etti. Frenkler mazilerine sahip. Adalet'e bunu, Avrupa kaosunun meyhanesi gibi bir şey, insanlar yalnız değişiyor, dekor, eşya hep yerli yerinde diye anlattım. Bezikte 150 lira kayıp. Gidişte yanımda güzel bir kadın vardı. Müthiş surette hoşuma gitti. Hayır, ben Türkçeyi öğrenemeyeceğim.

Tarık'ta mahut budalalıklar. Gece kötü rüyalar. Huzursuz yatış.

Yarabbim, yarın, yarın kurtulacak mıyım borçlarımdan? Yoksa çanak elim-de yine dilenmeğe mi çıkacağım? (Bu hafta Senato hakikaten çekilmez bir şeydi. Galiba bu işi yapamayacağım. Ali [Tanoğlu] düpedüz dangalak ve arriviste. Zavallı.)

9 Aralık [1958] Fahir [İz] geldi. Marchand'ı görmemiş. Ankara dalaveresinin peşinde. Bununla beraber çok iyi dost. Profesörler meclisinde altı ay vekâlet emrinde çalışması için –mahut maarifi ıslah komisyonunda– izin kâğıdı

²³ Ermeniler bunu isteyecekler..

²⁴ Rüştü Sadi Bey olmalı.

okununca, Mazhar, “Türkoloji hocaları bu hususta ne düşünüyorlar” diye sordu. Hakikatte gitmemesi lazımdı. O zaman benim de gitmemem lazımdı. Sustum ve herkes sustu. İttifak-ı ârâ ile gidiyorum. Ben mi, Mazhar mı haksızım? Hakikatte hiç kimseden bir şey istememek, hiç kimseye karşı fedakârlık etmemek lazım. Fakat o da imkânsız. Benim vaziyetimde büsbütün imkânsız. Mazhar’ı bugün bir defa tiyatro meselesinde kızdırdım. Müdahalem olmasaydı, komisyon toplanmazdı. Müdahale ettim. Niçin yaptım? Çünkü bu enstitünün kurulmasını istiyordum. Fakat orada çalışmayacağımı da biliyorum. İşim başımdan aşmış.

Bütün mesele burada: Hür değilim. Ne kendime, ne etrafıma karşı. Ne para meselesinde, ne de vaktimde. Eserim bitmemiş, yoluna dahi girmemiş. Halbuki ben bu eser için yaşadım. Ben edebiyat tarihi için yaşamadım. Onu herkes yazabilir. Fakat eser, o benim. Benden başkası yapamaz.

Yahya Kemal makalesi günde ancak iki sayfa ilerleyebiliyor. Çok az. Romanda da ancak bu kadar yapabiliyorum. Şöyle oturup yirmi, otuz sayfa yazamıyorum.

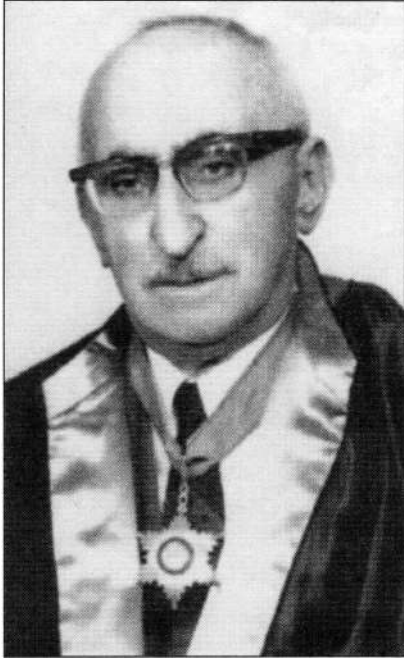
Mecliste bugün “Eşik”i tekrar okudum. Beş mısra ya var, ya yok. Yani eser de beni üzüyor. Modern tarzda şiirlerim tam modern değil tabî. Zaten modern nedir? Daha iyi görüyorum.

Ah gidebilsem. Son şansımı denesem ve yapacağım işi, yapabileceğim işi bilsem ve rahat etsem.

Dün Yahya Kemal Enstitüsü, Abdülhak Şinasi, o mühendis, Vehbi, Nihat Reşat’ın safiyeti ve Yahya Kemal’in kardeşinin budalalığı. Yarabbim istidat, deha, insanlık ne garip şey. Çok konuştum fakat hiçbir şey kabul ettiremedim.

Piyangodan bir beş liralık ikramiye. Hazin. Bugün gece Füreya’larda [Koral]. Hazin. Her şey hazin ve budala etrafımda. Mehmet Ali psikanalizinde ve alayında. Bir şeyler söylemeye behemehal mecbur ve tatsız. Faruk bankadan 500 lira alabileceğimi söyledi. Böylece banka borcum 2800’e çıkıyor. Korkunç rakam. Fakat ne yaparsın? Yukarıdaki, kafamda bir çeşit Jüpiter siması aldı. Taki Bey’in [Takiyettin Mengüşoğlu] teklifini bugün imzalatacağım senet için kabul ettim. Daha doğrusu çünkü mübalağa ediyorum, fakat başında buna mecbur olduğumu hissettim. Para dünyada kaldıkça namuslu insan bulamazsın. Birisi, baban, anan, deden, dedenin çevresinde veya sen, bir devrinde çok akıllıca namussuz olacaksın. Ta ki bütün ömrünce namuslu olabilesin. Şimdi Yahya Kemal’i yine hatırladım. “Hamdi” derdi ve sık sık bunu söylerdi. “Hiç olmazsa son zamanlar, temiz kalmanın imkânı yoktur”.

Bu akşam Fahir’le aşağıya doğru inerken güzel bir akşam fakat beş gün evvelki kadar değil.



Ali Nihad Tarlan

12 Sabah [Aralık 1958] Nihat Reşat'ın makalesinde: Albert Sorel, Albert Vandal, Louis Renault, Yahya Kemal.

11 [Aralık 1958] perşembe. Dün Fahir'e senedi imzalattım. Sabahleyin erkenden bankaya, oradan Wagon-lit'de Kenan Bey'e gittim. Kenan Bey'i dün bana Marchand'ın cevabını okuyan Hıfzı Timur tanıtmıştı. Marchand Londra'da imiş. Ayın on beşine kadar orada kalacağım diyor ve Hıfzı'dan bana sarıh surette bir çeşit requête yazmamı ve seyahat masrafımın kat'i hesabını göndermemi istiyor. Hıfzı bu işi üstüne almış gibi. Ders iyi gitmedi. Gece Mehmet Ali'lerde idim. Rakı, beyaz peynir, havuç ve makarna. Öğleyin de Fakülte'de kuzu eti ve erişte makarna yedim. Biraz sonra da ayaklarımda, dizlerime doğru, diz oynasının arka yerinde büyük kırmızı lekeler başladı. İşin fenası bugün de Kâzım İsmail'de [Gürkan] uskumru ve peynir, Trabzon yağı olduğunu tahmin ettiğim ıspanak yemem oldu. Akşam yediğim lapa ile de arttı. Hangisinden zehirlendim?

Kâzım büyük maskara ve aktör. Bir paranoyağın hastahanede kendini asışını elleriyle işaret ederken şaşırdım. Bütün bir saat bize Ekrem Şerif'in [Egeli] karısını taklidiyle anlattı. O ne söyledi, ben ne söyledim. Yemekte Sadi vardı. Bu sefer de bittabi Adnan Bey'den bahsedildi. Mazhar'la karşılaşma. Marchand'dan cevap. Ali Nihad [Tarlan] meselesi Senato'da reddedildi. Ah, Mazhar'ı kandırabilsem de kürsüyü Nihad'a verseler. Senato'da bazen bir hamamda imişim gibi uğultu içinde kayboluyorum. Yatmak üzereyken yataktan kalkarak defteri açtım. Mühim birtakım şeylerden, esaslı şeylerden, şiirden, romandan bahsetmek istiyordum. Halbuki neler yazdım.

Ali'nin [Tanoğlu] Kâzım çok medhini yaptı. Bittabi personnage central²⁵ o. Büyük Celâl, küçük Celâl hikâyesi.

Mazhar'la çok dosttuk. Bu anlaşmazlığın halledilmiş olmasına çok memnunum. Fakat Mazhar neden bu kadar şahsi, bu kadar... niçin bu kadar şef. Ürtiker yine azdı. Ayaklarımda derileri soyuluyor.

Gece okuma, bırakma, tekrar okuma. Madam Cain'i²⁶ okudum. Ve

²⁵ Merkezî şahsiyet

²⁶ Lucienne Daniel-Mayer Cain, *Trois essais sur Paul Valéry: Valéry et l'utilisation du monde sensible*, Paris, Gallimard, 1958.

Dostoyevski'nin *Yer Altı*'ni okumaya kalktım. Benim şimdiki vaziyetimden bir parmak ötede. Necip Fazıl [Kısakürek] yeniden moda olmuş, korkuyorum, şantaj başlayacak.

Bazı büyük eserleri hayatımın arızalarıyla daima karıştırdım ve sonuna kadar okumaktan korktum. Ömrümün bir hadisesi var ki bahsedilmesinden korkuyorum. Necip de Nihat da bunu yapabilirler: Şantaj.

Cinayetler çok kötü. Her gün birisi öldürülüyor. Ve kadınlar öldürülüyorlar. Erkek emancipée kadından ölümle intikam alıyor. Korkunç!

Ali Nihad'ın sevicecek ne tarafı var? Fakat yine seviyorum. Bir tarafım onda. Babamın öldüğü günlerde, 1940 senelerinde bazı günlerimiz ve gecelerimiz oldu. Hakikatte hoşlanabileceğim adam olmadığı muhakkak. Hastahaneye çarşamba gideceğim.

Uzun zaman Virginia Woolf'u okudum. *Jurnal*'i güzel. Fakat tam değil. İsim, isim değişiyor, ilk fikir, fikir değişiyor. Nihayet birdenbire romana atlıyor. Ben ise bu kitapta muharririn mevzuunu buluşunu ve münakaşasını arıyorum. *Dalgalar*'ın hepsini okuduğumu sanmıyorum. Fakat lezzetle okuduğum parçalar vardı. Kitabı 1936'dan beri tanıyorum. İlk mevzuu bir lamba ile pervaneden geliyor (L'Effet mort). Sonra ölü ile bildiğimiz altı kişi oluyor. Deniz karşısında ve paysage'da altı kişi. Fakat nasıl buraya geldi, göstermiyor. *Mrs. Dalloway*'i de bu günlerde okudum. Çok güzel fakat şekilsiz. *Jurnal*'de mukayese ettiğine göre söylüyorum: *Ulysse* değil. Şekilsiz mi, mukavemetsiz mi? Daha ziyade mukavemetsiz. Fakat aynı şeyler değil mi? Virginia Woolf *Dalgalar* için "meşbu" kelimesini kullanıyor. Yani poésie, eşya ve hayatla meşbu olacak ve roman da poésie olacak.

Benim roman ilerlemiyor. Çok korktuğum noktalardan birisi de kadın yumuşaklığı olması. İtiraf edeyim ki Virginia Woolf'u bir zamanlar çok sevdim ve hiç yazmadığım rahat (yani kendimin olduğum devirlerde) yahut da ihtirasla sevdiğim devirlerde okudum. Kadının bir şeyler bulduğu muhakkak. *Ulysse* ile onun arasında gidip gelen bir tarafım var. Onun için bu tesirden korkuyorum.



Virginia Woolf

Roman değışti. Bu muhakkak. İnsan değışti. Beş sene, altı sene çalışarak vücuda gelen eser yok artık. Ben, hele ben o sıkı disiplini hiç gösteremedim. Daima para işi beni kovaladığı için eseri sadece ifraz ederek veriyorum. Bütün ümidim bu bir senede.

Romanda Nuri üzerine Leylâ’yı biraz teksif edersem iyi olacak. Fakat *Dalgalar’a* benzemesi tehlikesi var. Halbuki ben Leylâ’yı ancak bu vasıtaıyla (bu suretle demek istedim, bu bende daima oluyor) hem de realitenin içinde, hem de realitenin dışında gösterebilirim. “Nuri öldü... Nuri ölmemeliydi. Nuri beni seviyordu”. Bu kadarla bitmiyor.

14 [Aralık 1958]. Dün akşam ev sahibinden, bir gün evvel oğluyla Ahmet’ten, bugün terzi Zeki Bey’den haber geldi. Gece Rezzan dışçı için gelmiş. Güya bu gece İstanbul’a gelmiş. Öteki Rezzan aşağıda bekliyormuş. Güzel bir kürk, üst dişler yok. Dışçıye telefon etmemi rica etti. Fakat dışçının adresini ben şimdi unuttum. Adalet’ten sormam lazım.

Bugün Fazıl Ahmet’tte [Aykaç] çok güzel şeyler gördüm ve dinledim. Şükriye [Dikmen] orada oturuyor. Fakat resimleri güzel değil. Nahit Hanım [Fıratlı], Fazıl Ahmet, kızı, Yahya Kemal’den bahsettiler. Mehmet Ali ortada yoktu. Fazıl Ahmet *Zafer’de* yazdığını söyledi.

Dün akşam Hamdi Selçuk’ta gördüğüm körfez manzarası: Köprü’nün önünde liman bütün bir fener alayı idi. İstanbul’un güzelliğini anlatmak imkânsız. Bu gece hep romanla meşgul oldum. Fakat hiç de sağlam değil. Hep arayarak başlıyorum. Bulamıyorum, yahut güçlkle buluyorum ve çabuk tüketiyorum. Roman için behemehâl bir vak’a lazım. (Şimdiye kadar yalnız altmış sayfa yazmışım. Bazı yerler de şişirme). Nuri, Yunus mu olacak fakat hiç benzemiyor.

28 [Aralık 1958]. Parasızlık azami haddinde. Kânun-ı sani aylığını peşin aldım. Ahmet, terzi, iki banka, Vecihi [Gök] hepsi peşimde. Bugün *Cumhuriyet’te* geçen haftanın sisi ve lodosu hikâyesi için makalem çıktı²⁷.

Rezzan’ın gelişi, kocasından şikâyet, diş hikâyesi, ağlamalar falan. Arada Ümrân’ın evlatlığa kabulüm ricası. Hulasa... ev daima eski hâlinde. Ürtiker devam ediyor. Roman ve sabırsızlık. Özbek’in cuma gecesi yapılan nişanı. Benim sululuğum. Bu Nuran Hanım hakikaten üzerimde fena tesir yapıyor.

Feridun Bey isminde çok enteresan bir mimar. Zengin insanlar... Roman fakat bu pazar akşamı münakaşa edecek hâlde değilim.

Garip bir sabırsızlığım var. Bir türlü yazamıyorum. Halbuki para meselesinden tutarak romana kadar bu defterde münakaşa etmem lazım gelen birçok şey var.

²⁷ “Lodosa, Sise ve Lüfere Dair”, *Yaşadığım Gibi*, 2. b., Ekim 1996, Dergâh Yay., s. 163-170.

Leylâ ile Asım'ın ayrılması. Asım le superbe diye bir tip yarattı. Her türlü hacaletle de ferdî hayatında tahammül eden bir insan. Fakat cemiyet içinde parlak, daima çekici. Boşanma keyfiyeti şöyle olacak: Leylâ Kırklareli'ne Asım'ı görmeye gidecek. Orada Şaban isminde birisiyle kocasının münasebetini öğrenecek ve iğrenecek. Selim'in evinde Refik'le beraber yatacak. Fakat Refik'in ısrarı üzerine, daha doğrusu Selim'in, Asım'ın vaziyetini düşünererek balo için ertesi gününe kalacak.

Gece baloda bir gün evvelki hacil Asım'dan büsbütün başka bir Asım görecekler. Parlak, rahat, etrafiyla oynayan ve herkesi kendine hayran eden bir Asım. Ve Leylâ bu Asım karşısında birdenbire şaşırarak. Kocasının iki ayrı insan olduğunu düşünecek. Balonun yarısında birdenbire isterik bir kahkahayla gülmeye başlayacak. Kocasına "hususî hayatını gördüm".. Hususî hayatı... Henüz bu parçayı zihnimde tamamlayamıyorum.

29 [Aralık 1958]. Haseki. Tekrar kan. Endeskopi. Perhize devam kararı. Büyük muayene. *Cumhuriyet*'te Nadir Nadi ile konuşma. Cevat Fehmi [Başkut] makaleyi uzun buldu. Dostlardan hiç kimse bahsetmedi. Ne acayip şey, duvarla konuşmuş gibiyim. Halbuki bütün İstanbul'u verdiğime kani idim o yazıda. C'est triste!²⁸

"Lodosa, Sise, Lüfere Dair". Demek kimse okumadı. Bu akşam manzumelerle meşgul oldum. Ah biraz para, ah biraz para... O kadar güzel, mükemmel şeyler, mükemmel olabilecek şeyler var ki.

30 [Aralık 1958]. Gece şiirlerle meşgul oldum. Sonra Mallarmé ve Verlaine'i okudum. Verlaine garip oldu benim için. Hakikaten ezberden bildiğim parçaların dışında hiçbir şey vermiyor gibi bir şey. Bazılarını da unutmuşum. Mallarmé'de iş değişti. Galiba benim asıl şairlerim Baudelaire, Mallarmé, Nerval ve Valéry.

Necdet [Sander] beni bayağı hanté etti. Mavi defterde²⁹ "Dönüş"ten sonra yazdığım not dolayısıyla. Hakikaten bu şiiri bitirmeliyim. Elde mevcut bitmemiş şiirler:

Serin kapısında şimdi sen varsın
Tahtadan ve yumuşak
Son ışıklar vurdu cama
Mahzun dönüşleri son vapurların

²⁸ Yazık!

²⁹ Elimizdeki hatıra defterleri arasında "mavi" bir defter bulunmaması, Tanpınar'ın daha başka hatıra defterlerinin olduğu konusundaki şüphelerimizi teyit etmektedir. Ancak şiir denemelerini kaydettiği 1.12.1956 tarihinde başladığı VI. defterin rengi mavidir.

Varlığım, güneşin insafsız vehmi
 Musiki zalim ve hoyrat
 Selam olsun bizden güzel dünyaya
 Gün ne güzel bitti bu ağaçlıkta
 Bütün güllerini savurdu akşam
 Tanır mıyım tekrar dönersem
 Bırak aydınlığa kendini
 Ölüler
 Hatırladığım deniz gurbet gecelerinde

(Mağara, Viran Çeşme ve Güneşin Atları) korkarım sade isim kalacaklar.
 Buna mukabil “Sis” manzumesinde ümidim var.

Paris şiirleri sadece impression olacaktır. Paris şiirleri dört olabilir.

“Merdiven”e biraz dikkat lazım.

Çok eski “Ayna” şiirinde bir mısraın “Ve saçlar ümitsiz öyle yüzecek. Olgun akşamların ağırlığından”. Son mısraın “Sisli sabahların mahmurluğundan” diye tashihini düşünüyorum.

30’u [Aralık 1958] burada geçirdim. Yeni sene neler getirecek bilmiyorum. Fazla parasızlık yakamda, ondan kurtulsam mesut olacağım. Fazla cigara.

Yılbaşı: Bütün bir dinî makine içimizde hazır duruyor. Üç günden beri yılbaşıyla meşgulüm. Temizlenmek...³⁰

1.1.1959. Dün öğleye kadar ve dönüşten sonra da geç vakit evde oturdum. Sonra Nejat’ların [Harmancı] bir gecesine gittim. Şermin de, Nermin de çok sevimliydi. Ayfer Hanım diye genç bir doktor vardı. Emin’le beraberdik. Halit Nazmî’nin [Keşmir] karısı gamsız, rahat, kocasının ölümünden, kendisinden, sağdan, soldan bahsetti. On buçukta gittim, birde ayrıldım. Hakikaten budalaca bir geceydi. Yalnız Nermin çok hoş ve sevimliydi. Zühtü’ler gelmemiştiler. Evvelsi gece Mehmet Ali’lerde [Cimcoz] idim. Beni yılbaşına çağırmadılar. Nüzhet’ler de [Suman] öyle. Demek ki bazı muhitleri bıktırmışım. Ne çıkar! Mehmet Ali ve bütün arkadaşlarım yazılarıma âdeta ambargo koydular (Bir de kitap kaybetmek, kitap iade etmemek lafı çıktı).

Bu sabah bire kadar şiirle meşgul oldum. Âdeta soğuk su ile yıkandım. Maalesef piyangodan bir şey yok. İstikbal karanlık.

6.1 [1959] Sabah. Bu defter gittikçe lüzumsuzlaşıyor. Dün Kutsi’ye [Tecer], Mehmet Ali ve Adalet’e “Çin Heykeli”ni okudum. Üçü de çok beğendiler.

³⁰ Bu iki paragraf bir önceki sayfanın altına yazılmıştır.

Kutsi bana “Paris Tesadüfleri”ni toplamamı söyledi. Bu sabah zaman zaman yaptığım şeyi biraz daha sıkı yaptım; ve bu mevzuda yazacaklarımı bir daha gözden geçirdim. Defterin arkasına listesini yaptım. Eğer biterse 160 sayfa-
lık kadar ve iyice bir kitap olur:

Bu Kitap Niçin Yazıldı?

Paris’te İlk Günler 6

Notre-Dame de Paris ve Saint-
Chapelle 6

Baudelaire ve Verlaine (Kated-ral) 6

Saint-Louis adası

Paris’in Mazisi

Montparnasse Manzaraları 6

Mallarmé’nin Evi 6

Sokak ve Büyük Şehir 6

Fon Müziği

Fikret Mualla

Pirandello

Valvins’de Balzac

Louvre’da Rembrandt 6

Louvre Sarayı

[La] Joconde

Botticelli Freskleri

Daüssıla

Yalnızlık

Eski Paris

Müze³¹

Çiçekçi Kadın

Psikoloji Tecrübesi

Kahveler

Kahveler

Sefaret Binası 6

Nerval

Nerval ve Şark Seyahati

Madame de Lamballe

Şarap Dağıtan İngilizler

İhtilal Manzaraları

Bastille Kaç Defa Zaptedilir?

Beaumarchais

Grevde

Louvre’da

Chantilly’de

Fransız Bahçesi

Watteau’lar

Léonard

Versailles’da (Henri de Régnier) 6

Île

Île ve Proust

Chartre

Valéry ve Chartre’in Camları

Katedral ve Roman

Proust Köklü Fransız

Champs-Élysées

Fransızcanın Rengi 15

Bonnard ve Ferdî Saadet Meselesi

Pousset

Louvre’da Watteau’lar

Camcılık Sanatının Estetiği

İki Ortaçağ

Resim ve Nesir

Villon

Hugo ve Paris

Phèdre’i Dinlerken

Klasik ve Avrupa

Müzikolde

Müzikolde

Metroda

Bir Kadın Ressam

Selim- Abstre Resim ve Metot

Sürrealizm

Çok mu Geç Geldim

Hugo ve Paris

Paris’in Sesi

³¹ Daha önce adı geçen başlanmış yazı olmalıdır.

Balzac ve Paris	Yahya Kemal’le Bir Konuş-ma
Baudelaire ve Paris’in Trajedisi	Kapıcı Saltanatı
Baudelaire Büyük Şehir Şairi	Régence
Halles’de Çiçekler	Cluny Müzesi
Place des Vosges	Seine Nehri
Monmartre’da	Resim ve Büyük Eb’ad
Monmartre ve Montparnasse	Régence
Rodin Müzesi	Cluny Müzesi
Rodin ve Rilke	Seine Nehri
Manet Siyahı	Resim ve Büyük Eb’ad
Modigliani’nin Atelyesi	Zümrüd-i Anka ve Licorne ³²
Mülteci ve Politika	Paris’in Trajedisi
Rilke ve Paris	Paris’in Sesi
Paris ve Saray	Praxitèle
Picasso	Louvre’da
Louvre’da	Yunan Vazosu ³³
Bulvarlar	

Daha evvelsi gün Necmi’de rakı içtik. Ahter’in [Onan] akrabası Melek Hanım *Huzur*’dan Türkçede tek roman diye bahsetmiş. Ne kadar hoşuma gitti. Okunmamak bir muharrir için en üzücü, çalışmamak daha üzücü şey. Acaba, acaba ömrüm olacak mı ve hakikaten eserim diyebileceğim şeyi bulabilecek miyim? Şiirlerim, romanlarım, hikâyelerim tamamlanacak mı? Bir kere şu para işlerinden kurtulabilsem, son derecede zeki, dikkatli ve soğukkanlı olurum. Bu meseleyi halletmem lazım. Yarabbim Türk münevverinin tâli’i! Ve bütün Türkiye’nin tâli’i. Fakat bizler hakikaten bedbahtız.

Cumartesi hava harika idi. Pazar sıkır sıkır, fakat barometre düştü. Nitekim akşama yağmur başladı, ben Bebek’e yağmurda çıktım. Bugün yağmur, rüzgâr ve tam fırtına, soğuk. Bu haftaki güzel günler bitti. Bu sabah şiirlerle meşgul oldum, bir şey çıkmadı. Fazıl’la yarın akşam beraber olacağım.

8 [Ocak 1959] sabah. Dün gece Fazıl’la. Aptal ve şehvî. Yalancı münevver. Muhterem bir Karamazov baba. Oğlu ile beraber ne olduğu belirsiz. Bugün 150 lira tediye etmem lazım. Hizmetçi gelmiyor. 150 lira. Maaş meczuz. Hiçbir yerden imkân ve ümidim yok. On birde Takiyettin’e senet imzalatacağım. Remzi’den 150 istedim, 50 aldım. Şerif’ten hiç ümit yok. Çatalca’ya bizim eşiği göndermek lazım. Elektrik, havagazı, su, ablam, Kenan [Tanpınar], ev kirası; hiçbirini veremedim. Nesir ve şiir hepsi kafamda hazır.

³² Gövdesi at, alnının ortasında tek boynuzu olan mitolojik hayvan.

³³ Defterin sonundaki liste buraya alınmıştır.

Neler yapabilirim, felek biraz müsaade etse.

Hiçbir zaman bu kadar sefil olmadım, bu kadar biçare, haysiyetsiz ve acınacak. Yarabbim bana bir 5000 lira lutfet.

Evde en ufak şey asabımı bozuyor. Her şeyden korkuyorum.

Dün Abdülhak Şinasi hakikaten acıklı idi. Neredeyse ağlayacaktı. Halil'in bir hatası yüzünden ve Halil bu hatayı kabul etmiyor bir türlü, peyzaj yerine portre yazmış. Ümitsizliğin bu derecesini pek az görmüştüm. Güzel Sanatlar'da halk resmi sergisi. Kutsi'nin biçareliği, imanı ve aşkı. Nazariyelere çabuk kapılışı. Ötekilerin kayıtsızlığı. Zeki Faik [izer], Sevim Hanım ondan biçare. Bir kadınla ve bir tarih hocasıyla dönüş. Taki, sonra Nesterin. Nesterin her zamanki gibi efendi ve harika Osmanlı-Avrupalı kadın. Sonra Fazıl'ın beraberinde geçen gece. *Bin Bir Gece*, dünyanın en emsalsiz kitabı.

Bin Bir Gece'deki hikâyeler, Arap hikâyesi *Kerem Aslı* gibi hikâyelerin doğuşuna sebep oluyor.

Dört kitap neşredebilirim: *Mösyö Teste*, *Paris Tesadüfleri*, *Yahya Kemal* ve neşrini istemediğim *Şiirler*. Bir kitapçı bulmam lazım.

Paris Tesadüfleri, son hazırladığım fihristinde çok enteresan olabilir. Ben çalışmaya başlayınca saat kudurmuş gibi ilerliyor. Cuma gecesi Avni'de (Kâzım'la), pazartesi gecesi Hilmi Ziya'da [Ülken].

"Çinli Kadın Heykeli" nin bir iki yeri bana doldurma ve biraz da ağır geliyor. Ah şu para işlerinden kurtulsam. Haysiyetime ve öbür evdekilere, çalışmalarım kavuşsam.

9 [Ocak 1959]. Beyhude gidip gelişlerle dolu bir gün. Bir yığın senet ve zillet. Yarabbim. Gece Michelet. Fransız ortaçağına hicret etmiş gibiydim. Alighieri'lerin isyanı, Saint-François'lılar ve mistisizm havasıyla XII'nci ve XIII'üncü asırlar müthiş surette bizimkine benziyor. Michelet çok iyi müverrih. Yalnız bir kusuru var: Kendisini tahdit edemiyor. Çok istirdat açıyor. Bütün geceden bende kalan intiba XII'nci, XIII'üncü asırlarda müthiş bir mistisizm dalgası esiyor. Geceki abus'ye rağmen ürtiker azmadı. Ufak demangeaison'larla kaldı. Sabah, Kadıköy taraflarında kurşunî göğün altında kıpırmızı



Nesterin Dirvana "Superbe"

bir şeritti.

Masamın başında hemen hemen beyhude oturuyorum. Roman birdenbire tükendi içimde. Şiirlere ve diğer şeylere yaklaşılmaya cesaretim yok. Çok canım sıkılıyor.

Kendi kendime müşahade: Yazı, para işleri, kitap, aile, her şeyde bir yarayı açmaktan korkar gibiyim. Vaziyetlere cesaretle yaklaşmak lazım. Benim her şeyden evvel asabım bozuk. Kaçıyorum ve niçin kaçtığım da malum. Asabım realiteye tahammül etmiyor.

Bu satırları *M. Teste*’in tercümesini karıştırırken yazdım. Birçok şey eksik, birçoğu da tamam. Hakikatte kitap elde fakat eksik ve düzensiz. O hâlde niye bitirmiyorum. Hâlâ, şimdi bile niçin bu defterle meşgulüm ve onu bitirmiyorum.

Bizim evde sık sık kaçmaktan bahsedilirdi.

Michelet XIII’üncü asır insanından bahsederken, ihtiyaçlarla imkânların muvazenesizliğini anlatıyor. Çok mühim bir mesele. Tanzimat’tan sonra Türkiye tarihini bu cümle hulasa edebilir.

Bugün sadece evde kalıp çalışmayı ne kadar isterdim. Halbuki dilenmek lazım. Ev sahibi yukarda geziniyor.

Gece saat on iki. Bütün gün Fakülte’de öğundüm. Kemal’den para istemedim. Fazıl beni azarladı. Herkes beni azarlıyor. Korkunç şey. Avni’lerde Kâzım, Mükrimin [Halil Yınanç], gülünç bir gece. Hamamî İhsan’ı Kâzım çok güzel taklit ediyor. Hasan Âli [Yücel] bir Rus kadınının Halit Ziya’ya [Uşaklıgil] dair eserinden bahsetti. Gündüz, Haldun’la [Taner] lokantada konuşma. Benim mevzuu anlattım. Rüyasında gördükleriyle karşılaşan adam.

Şimdi artık Gérard de Nerval’den bahsedebilirim. Viens mon fils³⁴. Ümitsizlik nedir, sefalet nedir öğrendim.

Dün gece Abdülhak Kemâlî, Mehmet Emin Erişirgil’in parasızlığından (kokteylde) bahsediyordu. Dragos tepedeki evinin borcunu veremiyormuş. Ankara’da kendi evinde oturuyormuş ve terlik alacak parası yokmuş. O hâlde ben?... Ben? Yarabbim, Yarabbim. Bu günler nasıl bitecek? *N.R.F.*nin³⁵1927 Eylül nüshası arkasında veremden korktuğum zamanki adaklarımı okudum. Garip şey... Unutmuşum.

Şimdi o zamanlardaki parasızlığımı hatırlıyorum. Hastahaneden, hapishaneden (Harbiye) çıktığım zaman, gurbetten döndüğüm zaman, asker terhislerimde hep parasız. Yarabbim bu kaderi değiştir ve beni bu ateş gömlekten kurtar.

³⁴ Haydi gel oğlum.

³⁵ *Nouvelle Revue Française*’in kısaltması, 1909’da kurulan edebiyat ve tenkit dergisi. 1943’te yayına ara vermiş, 1953’te *Nouvelle-Nouvelle Revue Française* adıyla yeniden çıkmıştır.

12 [Ocak 1959] . Bu sabah dünyanın en güzel saatlerinden biri. İstanbul yine Turner'di. Tâli'e ne kadar haksızlık ediyorum. Madem ki yaşıyoruz ve madem ki etrafımızda bütün bu güzellikler var, yine mesut değiliz. Ufuk pembe idi. Hilmi Ziya'larda gece.

13 [Ocak 1959]. Mektup sarîh. Marchand küçük bir nokta. Hep yanlış anlamışım. Mazhar'larda Taki, Sabahattin [Eyuboğlu], Kutsi ve Zühtü. Zühtü'yü görür görmez horoz imamını hatırladım. Bir an aynı havanın içinde çalkandım. Brecht etrafında münakaşa. Taki absolu yerine absülü diyor. Sabahattin yine münakaşa etti. Nazan [İpşiroğlu] güzel ve yorgun. Osman [İpşiroğlu] büyümüş, Zehra'yı [İpşiroğlu] göremedim. Hulasa... Güzel, mazi-de kökleri olan fakat abes, hele münakaşa yüzünden de perişan bir gece. Sabahattin ve hepimiz biraz alkoliğiz. Bir ara Sabahattin'e kızdım. Fakat eski dost.

14 [Ocak 1959]. Ders. Borçlar meselesi dörder yüz liralık iki senetle halledildi. Şubat sonunda 480 lira. F³⁶ Yarabbim, bugün her şey bugün halledilebilir. Sabah mânasız bir didişme içinde geçti. Akşamüstü Pen Club'te Sabahattin, Yahya Kemal'in aleyhinde konuşmak için fırsat arar gibiydi. Bu herif hakikaten aptal.

16 [Ocak 1959]. Sabah. Bir haftadır ki, orospu, borçlu ve perişanım. İkide yatıyor ve sekizde, yedide uyuyorum. Tekrar aynı şeye dönmek, rejime dönmek mecburiyeti. Bugün 16'sı ayın. Demek ki projelerime avdet mecburiyetim var.

(*Paris Tesadüfleri'*ne çalışma. Saat iki).

Bezikte 15 lira. Necmi ile rakı. İstedğim bu sefer de olmadı. Ev sahibi, terzi, —mektuplar yazılmadı—, iki Ahmet, dört banka, Kenan [Tanpınar], ev, Yarabbim...

17 [Ocak 1959]. Bezik. Boğaziçi çok güzeldi. Akşam hava bozdu. *Teste* üzerinde çalışma.

18 [Ocak 1959]. Bermutat ev sahibi, terzi... Bu defteri tutmak beyhude oluyor.

Seyahatimi yavaş yavaş çok başka ıskta görmeye başlıyorum. Bu fena!

21 [Ocak 1959]. Dün [Baha] Gelenbevî ile konuştum. Hiçbir şey çıkmadı. Çünkü o da İpekçiler'le temas edeceğini söyledi. Belki de işi bozdum.

³⁶ Yeni yazıyla konulan F harfi ile "frank" ifade edilmiştir.

Gece Hüseyin’lerde [Tahsin Salor] iyiydim. Birçok meselelerde en iyi düşünüyordum. Para meselesi için hiçbir çıkar yol göremiyorum. Aybaşına on gün kaldı. Bugün Kenan’ın alarm işaretine benzeyen telefonu. Biçareler. Ümran’la Cemile geldi. Guatr meselesi. Her taraf dökülüyor. Alevler içinde bir hayvan gibiyim. Hiçbir şey düşünmeme, tasavvur etmeme, üzerinde durmama imkân yok.

Derse gidip gitmeyeceğimi dahi bilmiyorum. Seyahat tek çarem. Fakat o da Kaplan yüzünden, her şeyin olgunlaşmasına rağmen tehlikede. Zaten daha mektuplar yazılmadı.

Terzi, Ahmet, en yakın Halk Bankası, ev, Vecihi [Gök] ve ev sahibi, mahalledekiler olmak üzere 1500 liraya derhal muhtacım. Halbuki hakikatte bu 4000 liradır. 4000 lira! Bu demektir ki, herhangi bir insan ya borç ya kitaplarımı satın almakla beni kurtarabilir.

23 [Ocak 1959]. Dün akşam İlhan [Şevket Aykut] geldi. Konuştuk. Ev kirası meselesi. Kendisine istediği parayı vermeyen dostunu o parayı gözünün önünde yakmaya mecbur edeceğini söyledi. Zavallı İlhan! Situation denen şeyin farkında bile değil. Bu iddia ile insan nasıl mesut olabilir? Ben de öleyim. Hiçbir situation fikrim yok. Biçare, hayalperest. Gırtlığına kadar borç içinde, her gün bir mucize bekleyerek yaşıyorum. Yazık ki mucize anında olmuyor. Vaziyeti hiçbir gün olduğu [gibi] görmedim, göremedim. İntiharın kapısı beliriyor. Halbuki dört buçuk ay sonra hepsi arkamda kalabilir. Para korkunç şey. Buna rağmen gülüyorum, eğleniyorum. Paranın tehdidini unuttuyorum. Ne zalim silah. Azra’nın [Erhat] davetine gidemedim. Dün akşam Ulvi’yle [Uraz] Adalet, Mehmet Ali ile Küçük Tiyatro’da. Gülünç bir piyes, gülünç bir oyun. Güzel kadınlar ve benim tarafımdan sarhoş konuşmaları. Bütün bu işi iki kadeh votka yaptı. Sabahleyin Adnan’ın [Benk] “Yüksel” makalesi³⁷. Biz hakikaten gülüncüz. Hâlâ yazı yazamıyorum. Yazı yazmak değil, graphomani bu. Etrafım birbirini tutmayan müsveddelerle dolu.

Birçok malî teşebbüsler. Hiçbirinden bir şey ummuyorum. Şiirlerimi bile fedaya razıyım. Fakat kim para verir? Proje satan adam oldum. Dün evde gördüğüm vaziyeti bütün ömrümce unutmamam lazım. Sabahleyin Abdülhak Şinasi’nin adamı geldi. Müthiş bir sersemlik içindeydim. Realite ile karşı karşıya geldim.

Valéry makalesi hiç ilerlemiyor. Nesterin evvelisi akşam harika idi. Kadın yokluğunun acısı. Sevgi ne kadar bozulmuştu. Dün akşam gördüğüm genç kızlar, kadınlar... Budalalık, ben budalayım.

Galiba yeniden içkiyi bırakma çareleri arayacağım.

³⁷ Bk. “Avrupa Çapında Bir Ressam: Yüksel Aslan”, *Eleştiri Yazıları*, İst. 2000, Doğan Kitapçılık, s. 737-739.

27 [Ocak 1959]. Evvelisi akşam Tarık'la Şevkiye Hanım'da yemek. Sabahleyin Kutsi'de. Kutsi büyük bir bonhomie ile piyesin mevzuu üzerinde düşündü. Şevkiye Hanım'larda Servet'in hamakati. Dün akşam Safvet'lerde küçük Lale'nin piyanosu. Harikulade Debussy'ler. Şaşılacak derecede güzel ve kuvvetli. Ayşe ihtiyarlamış. Kemal Bey [Türkömer] bermutat. Süheylâ genç kız. Nesterin superbe... Alabildiğine zeki, franc-he ve hanımefendi.

Kötü uyku.

Hüsamettin [Bozok] şiirlere 1500 veriyor. Çok az ve çok erken. Ben mesela hepsine birden 5000 lira verecek olan ve altı ay beklemeye razı birisini tercih ederdim.

Ne piyes, ne Yahya Kemal'ler, ne *M. Teste*, ne roman, ne Türk edebiyatı makalesi, ne de öbür yazılar ve şiirler bitiyor.

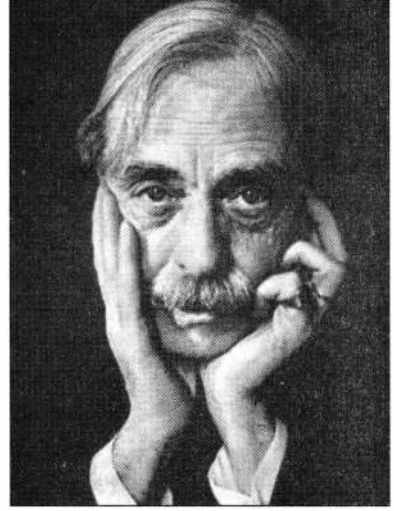
Araba vapuru iskelesinde birdenbire onlar. Yalnız eski bir dostu görmenin sevinci. Hakikaten hayret edilecek şey. Valéry'nin dediği gibi, zihnin veya kafanın tiyatrosu. Bu oyunu inkâr etmişti. Ötekinin telaşı, benim şaşkırmam. Acaba bir felaket mi vardı? Sonra düşündüm. Madam Cain'in kitabı.

28 [Ocak 1959]. Gece. Şiddetli bir nezle. Göğüs bronşit, öksürük. Fakülte'ye, Vehbi'nin konferansına, ne de Faiz Bey'e gidebildim. Bütün gün Valéry ile meşgul. Robert Mallet'nin *Mektuplar*³⁸ mukaddimesi çok güzel. Gide'i, Valéry'yi çok güzel karşılaştırıyor. Bu son dönüş Valéry ile büsbütün başka bir temas oldu.

Şüphesiz ki Valéry'ye benzemiyorum. Ne scientifique deham, ne psikolojik cruosité'lerim var. Olsa olsa şüpheci oluşum, bazı şeylere merakım ona yakın. Fakat düşüncesi beni en ziyade saranlardan biri. Nedir bu? Burada bana ait bir sır olsa gerek. Hakikaten polis romanı ve Valéry!

Allah izin verir de bu seyahat olursa, dört buçuk ay kaldı. 135 gün. Bu 135 günde neler yapmağa mecburum. Bilhassa İngilizce konuşmaya biraz alışmak lazım. Bir de öbür mesele. Ve şiirleri bitirmek!

Fakat niçin gidiyorum? Valéry'nin Nice'de yalnızlıktan şikâyeti. Yapacağım işe inanırsam ne alâ! Yoksa ne yaparım?



"Estetiğim Valéry'yi tanıdıktan sonra..."

³⁸ Ölümünden sonra yayınlanan *Correspondances André Gide-Paul Valéry*, hzl. Robert Mallet, Paris, 1955.

Fakat kendimi, şiirlerimi kurtarmanın başka çaresi yoktur. Valéry, Gide, *Mektuplar*. Harbin başlangıcı. André Gide ve Valéry, Larbaud’nun şiiri alır almaz İspanyol kızlarına bazı parçalarını *La Jeune Parque*’dan tercüme ettiğini yazıyorlar. Larbaud bir genç kızın akşamüstü

Mon ombre! La mobile et souple momie³⁹

parçasını okuduğunu naklediyor. Francis [De] Miomandre manzumenin Léon-Paul Fargue’a okutturulmasına kızmış. 448’de Valéry’nin mektubu. Şiiri terk ediş tarihleri. 1892- (1713-17)⁴⁰. Valéry’nin hükmü:

“Une fabrication artificielle qui a pris une sorte de développement mental”⁴¹.

Jeudi (fin Juin 1917)⁴². *M. Teste* s’il est quelque chose et j’ai raison de douter qu’il soit quelque chose n’est qu’instantané d’intellectuel”.⁴³

İçimizde bir dram vardır, dram, macera karışık; bu cinsten bütün kelimeler kullanılabilir. Elverir ki, kalabalık (birkaç tane) olsunlar ve biri öbürünü tas-hih etsin (düzeltsin). Bu dram çok defa Ménandre’nin piyesleri gibi kaybolur. Bununla beraber Léonard’ın müsveddeleri⁴⁴ ve Pascal’ın meşhur notları elimizde. Bu parçalar bizi kendilerini yoklamaya zorluyorlar. Onlar bize hangi fikir sursaut’larıyla, hangi acayip insan hadiselerinin girişiyle, hangi devamlı ihsaslarla, nasıl rehavet anlarından sonra insanlara gelecek eserlerinin gölgelerini, onlara takaddüm eden hayaletleri gösterdiklerini anlatırlar. İstisnalara mahsus hataların tehlikesine düşmemek için bu kadar büyüklerine gitmeyelim. Kendisini yalnız sanan ve bırakan bir fikrin karşısında geri çekilen, onu yakalayan, inkâr eden, gülümseyen, yahut yüzü gerilen ve kendi değişikliğinin acayip durumunu mimiklerle gösteren bir adam bizim için kâfidir. Deliler bu işi herkesin karşısında yaparlar. İşte bahsettiğim ferdî komedi ile ölçülmesi mümkün ani ve muayyen fizik yer değiştirmeler.

Yalnız buradaki aktörler zihnî hayallerdir. Eğer bu imajların hususiyetleri kaybedilir ve ortada yalnız birbirini kovalamaları, çoklukları, devrilmeleri, birbirleriyle muhtelif şekilde birleşme kolaylıkları ve nihayet müsveddeleri bırakılırsa, yalnız bunlar okunursa, onlarla maddi âlemde benzerlikler bulunur, ilmî tahlillere yaklaştırılır.

31 Kânun-ı sani [1959]. Yahya Kemal Enstitüsü’nden istifa. Esat, Orhan Şaik. Ne adamlarla dostum ama...

³⁹ Gölge! Hareketli ve gevşek mumyam.

⁴⁰ Yeni harflerle yazılmış bu tarihlere bir mâna veremedik.

⁴¹ Suni bir mamulün bir çeşit zihnî gelişmeye dönüşmesi.

⁴² Perşembe (Haziran sonu 1917).

⁴³ M. Teste’in bir anlık zihnî bir şey olduğundan şüphelenmekte haklıyım.

⁴⁴ Valéry’nin 1895’te yayınladığı *Introduction à la méthode de Léonard de Vinci*.

1 Şubat [1959]gece. Pazar.

5 Şubat [1959]. İster istemez bekliyorum.

6 Şubat [1959]. Berbat geçmiş bir gün. Romanda Hilmi Efendi'nin Bektaşî tekkesi hasreti. Kutsi geldi. Hakiki deve. Yemek. Başar pasajında rakı ve bir yemek. Korkunç bir gece. Rüyam çıktı. Rüyamda N.'nin kardeşi Gü'ye mas-türbasyon yapıyordu⁴⁵. Sıkıntı.

Parasızlıkta devam ve o devam ettikçe hiçbir şey yapmak kudreti yok. III. Selim devri lâyhalarından bir şey çıkacak mı? Belki çalışırım ama... Dün geceki kokteylde gördüğüm genç hanım.

7 [Şubat 1959]. Gece yarısı. On yedi yaşındaki Valéry gibi ben de bu gece yahut bugün öğleyin vakti tâlî'im masanın üzerine konu diyebilirim. En attendant, Tarık ve İlhan'la güzel bir gün. Liman Lokantası'nda yemek. İyi et ve rakı. Bütün bir açgözlülük. Uyku. Akşamüstü yedide uyandım. Kafam bomboştı. *L'Idée fixe*'i okumaya başladım. Sonra *Beyaz Geceler*.

Beyaz Geceler hakikaten güzel film. Karanlık olmasına rağmen. Bazen rüya hissi veren tarafları bile var. Patetik, fevkalade bir şey. Bilhassa İtalya yok. Venedik'te çekildiği hâlde Venedik'i âdeta göstermek istemiyor. Rusya hissi vermek fikri. Petersburg.

Ben bilhassa hikâyenin kendisini sevdim. Yunus [Kâzım Köni] bana *Beyaz Geceler*'den çok bahsetmişti. Fakat okumamıştım. Belki her eserinden fazla burada Dostoyevski Shakespeare'le karşı karşıya. Âdeta hesaplaşıyor *Romeo Juliet*'in şairiyle. "Fuzulî"⁴⁶ makalesinde temas etmiştim. Genç kız meselesi.

Sanatkâr, büyük sanatkârla hesaplaşan adamdır.

Idée fixe'in mevzuu, *idée fixe*'in yokluğu. İnsanın tarifi, kelimelerden (derin falan gibi) şikâyet. Napolyon'un bir cümlesi: "Je ne sais jamais que dans deux ans"⁴⁷.

10 [Şubat 1959]. Şiirler biraz toplandı. Fakat eksikleri var. Hiçbir şey tembelliğimizi veya Kutsi'nin dedikleri doğruysa, ki İlhan bu meselede başka yoldan aynı düşünür, mazeretlerimizi bu birkaç manzume kadar iyi gösteremez. Bazıları hemen hemen kötü bir lisan egzersizi, bir kısmı zayıf, yer yer müzikalite ve şimşeklenmeler. Hakikatte hepsinde maddeyi o derinden kavrayış, onu değiştirip başka bir şey, hakiki şiirin malı yapmak eksik. Ayrıca estetiğime, şiir hakkındaki düşüncelerime de pek uymuyorlar. Sanki asıl ben ortada yokum da bir başkası, ben uyurken bu şiirleri yazmış gibi.

⁴⁵ İsimler yazar tarafından bu harflerle gösterilmiştir.

⁴⁶ "Fuzulî'ye Dair I, II", *Edebiyat Üzerine Makaleler*, 7. b., Ekim 2005; s. 142-165.

⁴⁷ İki senede ne olacağını asla bilemem.



Gérard de Nerval
"Nerval'in ümitsiz bohem yüzü"

Une terrible aridité, une certaine et vraiment décourageant, même désespérant discontinuité paralyse toutes mes productions.⁴⁸

Evvela büyük bir kısırlık. Sonra da hiçbir şeyi duymamış ve ciddiye almamış olmak. Küçük oyunlarda kalmak, kendinden evvelkilerle gerektiği gibi hesaplaşmamak. Valéry'nin bitirdiği yerden başlamalıydım. Bu da merhum ustamızı iyi okumamızı isterdi. Vâkıa iki üç kişi daha vardı: Mallarmé, Nerval. Bu sonuncusu başlangıcımda Baudelaire'le beraber bana çok tesir ettiler.

Şiirleri toplayınca eksiklikleri görüldü. "Ne İçindeyim Zamanın" gibi birkaçı şüphesiz fena değil. Beni onlar kabul ettirdi. "Bursa'da Zaman" bütün gevşekliğine rağmen kendini müdafaa eder. Zaten ona ilişemem.

Fakat "Ömrün Çemberi", "Birdenbire", "Raks", hatta "Eşik", bilhassa "Eşik" kötü. "Bir Gül Bu Karanlıklarda" çok kötü. Bunlar değişecek.

Fakat kitabı kurtarmak istersem, "Deniz" ("Yalıda Akşam", "Ağaç" ve bir iki manzume) şiiriyle yeni başladığım veya benzerini bitirmek mümkünse, "Eşik"i yeniden yazmak lazım. "Eşik"i eksik olarak yeniden basmak kitaba büyük kıymet verebilir.

Valéry'nin akademi nutkunu okudum, çok güzeldi.

Saat beş buçuk, ben davetliyim, gitmem lazım. Fakat her şeyi birden isteyen istikametsiz bir iştiha içinde yerimden kimıldayamıyorum.

"Un mot est un gouffre sans fond" 686. Existence des symbols...⁴⁹

18 [Şubat 1959]. Dün akşam *Gide'e Mektuplar*'ın bir tanesinden ansiklopediler doldurabilirdim, fakat kendimi çalışmış sanmam. Çalışmak bulmaktır. 1894'te bunu yapabilmesi. Fakat şiirine faydası nedir? Acaba eş'arım ve diğerleri mütefekkir Valéry'nin mi yoksa asıl bildiğimiz adamın mı?

Bu conducterie otuz Picasso'nun yapmadığını edebiyatta yaptı. Edgar Allan Poe için tiyatro mektubu: Délire de la lucidité devrait de réalité directe.⁵⁰

⁴⁸ Korkunç bir çoraklık (verimsizlik), bir çeşit ve hakikaten cesaret kırıcı, hatta ümitsizlikten mütevellit bir durgunluk bütün eserlerimi felç ediyor.

⁴⁹ Kelime, dipsiz bir kuyudur. Sembollerin varlığı...

⁵⁰ Aşıkâr bir hezeyanın gerçekle bağlantısı vardır.

20 [Şubat 1959] gece. Muhtelif işler ve bilhassa *M. Teste Mukaddimesi*'yle meşgulüm. Şiirler olduğu gibi kaldılar.

22 [Şubat 1959] gece. Her şey bulunabiliyor, çalışınca her şey kabil. Hatta güzel mısra ve bitmiş manzume bile. Fakat düşünce bulunmuyor. Eğer sizde yoksa her şey bitiyor.

Ben neyim? Acaba bir çeşit existentialisme intellectuelle⁵¹. Mümkün mü?

Beni bu düşüncelere götüren şey bitirdiğim, bitirir gibi olduğum yeni manzume. O eksik sone. Fakat bir daha anlıyorum ki, Türkçe kifayetsiz. Melek kelimesi Türkçede tutmamış. Melâike var da, garip şey. Kitap için bitmesini istediğim manzumeler:

Eşik⁵²
Mevsim Sonu
Çağır Gelsin
Raks
Musiki
Yalıda Akşam
Bırak Aydınlığa Kendini
Hatırladığım Deniz

26 [Şubat 1959] perşembe akşamı saat 5. Salıdan beri rahatsızım. Salı akşamı ateş 39'u biraz geçti. Bereket versin kalbime bir şey olmadı. Safter [Tarım] ertesi gün Nejat [Harmancı] geldiler. Nejat acayip buhranlar içinde. Safter harika konuşuyor. İki gündür büyük excitation içinde çalışma. Hiç olmazsa bol bol okudum, resim seyrettim ve düşündüm. Bugün maalesef uzletin getirdiği fevkaladeliliğin devamsızlığını bir daha hissettim. Her şey durdu. *Katedral*'den⁵³ epeyce okudum.

2 Şubat [Mart 1959]. Tekrar rahatsızlık, rechute. Para meseleleri. Hakikaten konsantrasyon kabiliyetim kalmadı mı? Ben böyle dağılarak mı öleceğim? Maddemden evvel düşüncem mi? Rahat konuşalım. Estetiğim nedir?

Şimdiye kadar yazdığım şiirlerin çoğunda kendim bulunmadığımı kabul etmem lazım. Bir insan, sesinin muayyen inhinaları değildir, ne de muayyen kederleri. Her şeyden evvel işidir, çalışmasıdır. Şiirlerimde sesler var, elimin işi yok. Şüphesiz bazı mısralarda birtakım hadlere vardım, fakat istediğim

⁵¹ Zihnî varoluşçuluk.

⁵² Tanpınar, birçok defa liste yaptığı ve her listede şiirlerin adları tekrar tekrar geçtiği için bunların basılıp basılmadıkları hakkında bilgiyi dizinde vermeyi uygun bulduk.

⁵³ T. S. Eliot, *Katedral'de Cinayet*. 2 perdelik felsefî şiire yakın oyun.

hadlere değil.

Bu ümitsiz ve biçare
Şahitleri ömrümüzün
Bu aynanın sularında
Bu ümitsiz ve biçare
Şahitleri ömrümüzün,
Bu aynanın sularında
Kaç kere yıkandı yüzün
Kaç kere gerindin güldün⁵⁴

17 Mart [1959]. Cerrahpaşa Hastahanesi. 14. yatak. On beş gündür hastahanedeyim. Hiç çalışmıyorum. Şiirler durdu.

20 [Mart 1959]. Nesterin geldi. Hemen arkasından Kutsi geldi. Hastalığım bir değil.

25 [Mart 1959]. Bu sabah cuma. Asım [Sönmez], bana Yahya Kemal’le dostluklarının başını anlattı. Eyüp’te Özbekler tekkesinde, Doğancılar’da Yahya Kemal’in “Erenlerin Ölümü”nü⁵⁵ okumuş ve çok sevmiş. A propos bu tekke Cafer’in dedesinin tekkesiymiş. Comme tout s’enchaîne⁵⁶. Hayran olmuş. Usta bir rahatsızlık geçirmiş. Sık sık Sarıyer’de Celâdet Bey’lere (eski Şura-yı Devlet ikinci reisi) gitmeye başlamış. Bu Celâdet Bey de Barbaros’un akra-basındanmış. Bu adamı galiba gördüm, hatta bir akşam Büyükdere’de biz rakı içerken ya kardeşine, ya kendisine rastladık. Nasıl isimler ve insanlar birdenbire muhayyilemde canlanıyorlar. Çok zengin bir şey oluyorlar. Bizim asıl roman dediğimiz şey galiba başlangıcını buradan alıyor. (Uyuyor gibiyim. Böyle yazı yazılmaz).

Celâdet Bey’in adı bende daima romanesk birtakım intibalar, güzel kadınların, nadide içkilerin, tanımadığım cinsten muhitlerin ve belki de büyük entelektüel zevklerin hayalini uyandırmıştı. Ferhat, hatta komşuluğunu etmeden evvel Şevket Mocan daha birçokları bende bir çeşit kıskançlığa benzeyen bu tesiri yapmıştı. Hakikatte şişman, diabetik bir adamdı. Konuşması çok güzeldi. Ve şüphesiz ki birkaç defa dostluğumu kazanmaya çalışmış bir adamdı. Fakat Yahya Kemal’in benim tanımadığım için şiirinin asıl magie’sini çektiği hayatının öbür tarafına karışmış isimlerden olduğu için bu hissi bende uyandırıyordu. Bittabi bu Celâdet Bey Büyükdere’de oturuyordu. Ve bu senelerde Büyükdere’nin ne kadar budala bir yer olduğunun henüz farkına varmadığım

⁵⁴ “Başka Bir Yıldızda” manzumesinin ilk kıtası. Bk. *Bütün Şiirleri*, 7. b. 2007, s. 33.

⁵⁵ “Rindlerin Ölümü”.

⁵⁶ Nasıl her şey birbirine bağlanıyor.



yıllardı. Hulasa bu sabah Asım bana Celâdet Bey’den bahsedince bu geçmiş zaman hissi içimde uyandı.

Asım gece yalıda Yahya Kemal’in sofrasında bulunmuş ve ona şiirlerini sevdiğini söylemiş. Sabaha kadar odada oturmuşlar, uyumamışlar. Yahya Kemal’e Celâdet Bey’in annesi, gelinlik yatak takımını sermiş. Bu gecenin hikâyesinde güzel bir taraf var. Zavallı Asım münhal şair dostluğunu şimdi bana nakletmek istiyor. Halbuki bende Yahya Kemal’in genişliği yok. Bir bakıma o benden birkaç misli iyiydi. Dostluğa belki de daha fazla açıktı. Bu Celâdet Bey’in çoğu başka şartlar altında beni rahatsız eden yahut alakasız bırakan, tanıştığım zaman ehemmiyet vermediğim, istihfaf ettiğim, hatta tanışmak istemediğim adamların birdenbire bende bu kadar romaneskle canlanmasının bir sebebi de şüphesiz o senelerde büyük bir aşkı yaşamamdı. Bütün bu insanları da benim gibi seviyor, yahut sevdiğim kadını sevmeye hazır tasavvur ediyordum. Kaldı ki bu aşkın kendisi İstanbul’u, kendi hayatımdan başlayarak etrafı bir çeşit altına ve gölgeye boğmuştu. Her şey sevdiğim kadının yakınlığına ve uzaklığına göre yeni bir değerler silsilesinde güzel, tatlı, asil, nostaljik oluyordu. Ve bu masal beni insanlara karşı bilhassa hayatlarını tanımadığım nispette kıskanç ve alakalı yapıyordu. Fakat bu masal tek başına değildi. Onun yanı başında belki de kendi şiirlerimin havası için Yahya Kemal’in yarattığı bir çeşit atmosfer olan ikinci bir masal daha vardı. Yahya Kemal kendisi için bu romaneskin havasını çok geniş bir muhitte hazırlamıştı. Şiirinin müstakbel havasını başkalarından doğru teneffüs ediyor. Canan kelimesi etrafa yayılmıştı. Hakikatte biraz benim için humiliant olsa da fizik kudretlerimin hayatımın tesadüflerinin yardımıyla biraz onun şiirlerinin havasını yaşıyordum. Daha doğrusu iki ayrı masal birleşmişti. Ben kendi santimantalizmimle –ki Yahya Kemal’inkinden çok ayırdı– Yahya Kemal kendi hayatı dediği santimantalizm ve romaneskle bir noktada o zamanlar o yazdığı için onun şiirlerinde birleşmişti.

Zavallı Yahya Kemal. Bir insanın bir insanda bu birbiri ardınca değişen çehreleri ne garip ve hazin oluyor ve nasıl en son çehre hepsini siliyor, bitiriyor. Park Otel’in barında gördüğüm küçük, dar, takatsiz adımlarla ancak yürüyebilen biçare ve acınacak ihtiyar. Otelin odasındaki hasta ve büyük kuş. Muhacir kuş. Ve nihayet şimdi çıktığım odada son defa konuştuğum, tebesümüne, bakışının mânâlılığına ve hiddet ve o kadar psikolojik hususiyetine rağmen, iskelet olarak gülmeye hazır kemik külçesi baş nasıl hepsini sildiler. Asım’ın hikâyesini dinlerken bütün aşklarından daha fazla Yahya Kemal’i bulduğumu sanıyorum. Daha evvelki anlatışında –beni evime getirirken– Asım, Yahya Kemal’in öksürdüğünü ve uyumadığını söylemişti. Yahya Kemal parası gibi uzvî sefaletlerini de gizleyen adamdı.

Romanın clou’su yahut aboutissement noktası 6 Eylül olabilir. Hiç hissetirmeden iktisadi sıkıntı yavaş yavaş yer alır. Belki de bir hafta evvelinden başlanabilir. Münasebetler ve monologlarla sonunda Leylâ’nın gecesin-

de İstanbul birdenbire ürker, telaşlanır, dışardan sesler gelmeye başlar. Kalabalık görünür. Balıkçılar kaybolur ortadan ve nihayet deniz gezisine çıkan birkaç kayık. Herkes kendi kendisiyle konuşur.

Romanın clôtüre konuşmalarından biri de Selim'in bu sözleri olmalıdır:

“Bir cemiyet için en büyük felaket bir rejimin veya zümrenin kendi kendisini zaruri ve esas addetmesidir. Kanseri, bütünün içinde bir istiklal veya inkâr iddiasıdır. Kanser hususi politikadır”.

Yahut buna benzer fakat biraz daha documenté bir şey.

Bir yığın mektup. Cevat'a [Dursunoğlu], Âli'ye, belki de Bedri'ye [Tuncel] yazılacak.

23 [Mart 1959]. Cigarayı bırakalı 13 gün oldu. Belki onun yokluğundan belki de [anti]biyotiklerin tesiri bir fikri derinleştirmek, bir şeyin üzerinde durabilmek hassasını hemen hemen kaybettim.

24 [Mart 1959] gece. Ay tutulmasını beklerken müthiş bir mehtap. Ev ışıkları. Dünyanın güzelliği, bütün bunlara veda edeceğimi düşünmek. Ev ışığı daima bana tesir etmiş, daima bir mıknaş gibi beni çekmiştir. Çocukluğumda, gençlik yıllarımda bu intime poésîe'yi⁵⁷ tadarken, bir gün evsiz kalacağımı, evsiz ihtiyaçlayacağımı hiç aklıma getirmemiştim.

6 Nisan [1959]. Hastahaneden çıkalı tam bir hafta oldu. Bu macera da terhisim, hapisten çıkışım, İstanbul'a dönüşüm gibi sevinmek imkânını bulmadan oldu. Bir hafta içinde para yüzünden her türlü humiliation, cigarayı bırakmanın verdiği boşluk. Para meselelerim arasında bocalama. Dün Alman Enstitüsü'ndeki içtima. Türk edebiyatının yarısı benim üstümde kalıyor. Ve iki senede yapılacak bu iş. İlhan Şevket muntazaman geliyor. Il est toujours précieux, aimable, tendre⁵⁸ ve bittabi parasız, mème famélique⁵⁹ ve bilhassa gururlu, deli. Aya çok yakın yerlerde ve egosentrik. (Hayatımda uğradığım en mânasız affection'lardan biri de bizim Takiyettin'in hareketidir. Ah Yarabbim hiç maymundan insan olur mu?)

Hakikatte iki cins insan var. Maymundan gelenler, Âdem'den gelenler. Bugün neler yapacağım? Fransa'dan dostumuz Bazin gelmiş. Gittim, gördüm. Bir iki cigara, bir kibrit ve biraz kahve. Bütün bu ganimeti alırken kulağımda hep Hamit Bey'in [Ongunsu] nasihati çınliyordu. (Solun peşinden yahut önünden gitme. Kaç, yol değiştir).

10 [Nisan 1959] cuma. İki gün adamakıllı hastalık. Berbat. Bayram gitti,

⁵⁷ Kişinin kendine ait şiiri.

⁵⁸ O daima yapmacıklı, sevimli, yumuşak.

⁵⁹ Hatta aç; kadidi çıkmış.

uçtu. Hâlâ iyileşemedim. Sabahleyin elimi çaydanlığa şeker tabağı diye soktum. Yazamıyorum.

14 [Nisan 1959]. Bugün cumadan beri ilk defa giyindim. Tarık’a film çek-tirmeye gideceğim. Hiç iyi değilim. Düşündükçe hastalığımda parasızlığın tesirini görüyorum. Maddi tesirler bir taraf, ev, gıda, hizmetçi, her türlü sıkıntı. Borçları ödeyememek korkusu, her an para ihtiyacı, bu yük altın-dan çıkamamak, kalkamamak endişesi beni çıldırtıyor. Borçlarım yedi bin beş yüz lira ediyor. Öbür yanda enişte, Mualla’nın vaziyeti... Korkunç. İşte bütün bunlar hatırıma geldikçe, çıldıracak gibi oluyorum. Hastalığımın artışı şüphesiz biraz da bundandır. Bu işte de nâmütenahî fırsat kaçırdım ve şans-sızlıklarım da oldu.

Gittikçe, hiç olmazsa zaman zaman rüyaya doğru bir gidiş. Realiteden kopuk, şahsi saadet hülyalarım var. Küçük bir kız çocuğu, dişi ve yavru bir köpek, benimle dost olmuş bir çift saksıgan. Bu sonuncularına o kadar bağlıyım ki. Bunlarla vizüel denebilecek saadetler temin ediyorum kendime. Şiirde bir nevi teknik kudretine erdiğimi sanabilirim. Fakat bütün bunlar çalışmama mâni oluyorlar. Daha ziyade ceninî bir âleme benzeyen uykuya yahut acayip okumalara kaçıyorum. İşte bu anların bazısında kendimi mesut addediyorum. Birkaç seneden beri hayatım bu değil mi? Oh, yarın, öbür gün benim keyfime kimse karışmayacak. Hiç pazarlar beni bu kadar mesut etmemişti. Dün akşam nadir olarak ölebileceğimi düşündüm. Bunun yanı başında öbür çehresiyle de ölümü düşündüğüm oluyor. Evet dün akşam Ziya ağabeyim gibi kanserden korktum.

Bütün bu düşünceler arasında bir ara romanı görür gibi oldum. Selim bütün bir sefaleti gizliyor. Arkasında nâmütenahî perspektif var. Fakat hep ken-disi görecektir, kendisi acıyacak. Çünkü onların da kendilerinden müstakil bir hayatı var. Fakat doğrusu istenirse bir türlü yakalayamıyorum. Bütün bunlar eksik kalıyor. *Saatleri Ayarlama*’nın baş taraflarının rahatlığı ve kuvveti yok.

22 [Nisan 1959]. Cerrahpaşa. Yine Yahya Kemal’in yattığı yerden üç oda uzak-tayım. Hastahaneye gelir gelmez sıhhatim düzeldi. Birinci servis, on numara. Yeni etiketim. Dört erkek hastabakıcı, iki kadın hastabakıcı, bir pansumancı, bir baş hemşire ve geniş clientèle. Baş hemşire Sivaslı. Bedriye Hanım zerafet olsun diye dilinin kenarından konuşuyor. İki hastabakıcı İstanbul sularında teşekkül etmiş küçük melez, devamsız ırklar. Biri esmer, biri sarışın. Ve her ikisinde de İstanbul mahallesi var. Sonra asistanlar, doçentler, Kâzım’a varın-caya kadar ve hastalar. Rüknettin [Tözüm], Ermeni madam, albay, hâkim, Orhan Bey, küçük köylü kız (apandisit ameliyat olan), borçlu entellektüel, Almanya hayranı profesör, Nezihe, Amerika’dan gelen kadın...

Koridor, gülünç şekilde modern, geniş, her şekilde Türkiye ile modern siyaseti karşılaştıran bir koridor. Ciment et mosaïque. Arabalar, pansuman

arabaları, yemek arabaları, şık kimonolar, zarif elbiseler, robdöşambırlar, kahkahalar, protestolar, köylü elbiseleri, düz, forsa elbiselerine benzeyen pijamalar, resim münakaşaları, hasta çıgıllıkları.

Dışarda körfez, ay ışığı, saksığan kuşları, küçük büyük balıkçı gemileri.

İçerde odalarında hastalar.

Üç ritim: Ameliyattan evvel, ameliyat gecesi başında bekleyenler, ameliyattan sonra.

Peyzaj ön planda kime, nereye, neye ait olduğu bilinmeyen büyük ağaçlar, kuşların gidiş gelişi, masmavi gökyüzü, balıkçı gemileri.

(Dün Asım, bugün Kutsi, Yahya Kemal'in akrabasından Rahmi, Mualla, kocası).

Kutsi ile otururken zili çaldım. Hademe yerine çok genç bir kız girdi içeriye. "Ne istiyorsunuz?" diye sordu. Ameliyat olduğunu söyledi, "beni öldürürler şimdi duyarlarsa..." dedi. Kitapları karıştırdı, İngilizce değıller diye üzüldü ve gitti. Ben Kutsi'ye "Şimdi Anouilh için imkânsız diyebilir misin?" dedim.

Yazık ki Kutsi bu işin tadını çıkaramadı.

Âli'den para gelmiş. Hava çok kötü. Gidip alamayacağım gibi daha. Zaten bugün Çocuk Bayramı imiş.

Bayramın ikinci günü. Adalet'lerde uçurtma için:

Bu uçurtma kırmızı ve mavi
Akan yıldız cinsinde
Sanma fezaya gider,
Bu balkonda toplanmış
Birkaç kişinin hasretidir
Geçmiş zamana gider.

Orhan Veli tarzında "Ölü":

Hiçbir bahar ona bu kadar çiçek getirilmedi!
Liang san fori'ye bu bahar kadar çok
Hiçbir bahar çiçek getirilmedi.
Yazık ki Liang san fori daha ince kokuların
Dünyasındaydı artık!
Bu tarzda bir şey ile nükteden kurtulunabilir.

Gece yemekten sonra: Ya bu hastahane, ya Selim'e devam, yahut *Mahur Beste*. Galiba geniş, rahat yazmak için *Mahur Beste*'ye açılacağım.

25 [Nisan 1959]. Tarık bende damar sertliği başladığını rahatça söyledi. Şurası var ki ben sormuştum. Ve yazı yazmamamı, çalışmamamı tavsiye etti. Laf aramızda terzi hikâyesi de nakledildikten sonra...

Hakikaten bir muharriri sevmenin en acayip şeklini nefsimde duyuyorum.

30 Nisan [1959] sabah. Saint-Ex'e dair Chevrier'nin kitabını okudum.⁶⁰ Bu cins edebiyata gençliğimde ve bütün hayatımda o kadar kendimi vermişim ki, şimdi çok eksik dönüşlerde yaşadığım devirden neleri kaçırdığımı anlıyorum. Bu, S.E. [Saint-Exupéry] benim hayran olacağım insanlardandır, demek değildir. Nietzsche gibi, Laurens gibi, benim için o da fazla tarafları olan adam. Ben bu kadar moral'i, yapıcı edebiyatı hiçbir zaman sevmedim. Bazı sol cenah muharrirlerini sevemediğim gibi. Belki bunların içinde yine Nietzsche'ye en fazla tahammül edebiliyorum. Bazen de hayran oluyorum.

Nisan bugün bitiyor. Yine para meseleleri. Yine romanın mevzuunu tayin edemedim.

Dün akşam benim için çok mühim olan şu cümleyi S. Ex'e dair kitapta okudum:

“Her akşam yatmadan evvel masasının üstünü temizlerdi”.

Bütün nisan, daha evvel mart, hastalıkla geçti. Bronşlarım bozulmuş. Bronchectasie filan bir şey diyorlar. Öbür taraftan ürtiker ve neticesi olan eozonofili beş ay devam etti. Hakikatte şubat sonundan mayısın on beşine kadar hastaydım ve hastahanedeyim.

10 Haziran [1959]. Bir aya yakındır ki hastahaneden çıktım. Fakat hâlâ beni orada bilen dostlarım var. Muhtelif işler için teşebbüslerimiz iyi netice verdi. Bir kısım borçlar ödendi. Bir kısmı için de müphem ümitlerim var. Fakat bu yirmi beş günde doğru dürüst hiçbir şey yapamadım. Bir yığın projeyi, o kadar aziz düşüncüyü raflarda ve masamın üstünde bırakarak gideceğim.⁶¹

⁶⁰ Pierre Chevrier, *Saint-Exupéry*, Paris: Gallimard, 1959.

⁶¹ Bunu takip eden sayfa, alınmış şu notlardan ve adreslerden ibarettir:

“1756'da Pitt başvekil oluyor ve Fransa ile İngiltere'nin arası bir kat daha açılıyor. XV'inci Louis ittifakların renversement'ına gidiyor.. Büyük Frederick açıkça Fransa'ya düşman kesiliyor. 1757'de XV'inci Louis Fransa'ya Hindistan'ı ve Kanada'yı kaybettiren Rossbach mağlubiyetine uğruyor. XV'inci Louis'nin şahsına karşı yapılan Damiens suikastı Fransa'da bir çeşit anarşizmin galeyanını gösteriyor. 1759'da Frederick, Ruslara karşı Zorndorf muharebesini kaybediyor. Çariçe III. Elisabeth ölüyor. Yerine geçen Pierre III birdenbire vazgeçiyor. Büyük Frederick kurtuluyor.

Fazıl Mustafa Paşa'nın Champs-Élysées'deki evi.

Hariciye nazırı Marquis de Moustier, Ziya Bey'in dostu ve yardım edilmesini sefir M. Bouret'ye o emrediyor.

Journal des Débats

La Liberté Emile Girardin

Siècle

30 Haziran 1867/ Siècle 30 Mayıs...

Londra'da Regent Street 13, birinci, ikinci kat

Gazban Halep ahalisinden

Hassan

TEKRAR PARİS’TE

30 Haziran [1959]. Hastalık. Tekrar hastahane, çıkış. Borçlar, ayaklarıma doğru saldıran, boynuma doğru tırmanan sıkıntılar ve nihayet 26 [Haziran 1959] cumada uçak. Akşamı Paris. Hiç de fevkalade olmadı bu seyahatim. Üç gündür Paris’teyim. Ne yaptığımı, ne yapacağımı bilmiyorum ve bir kere daha anladım ki, seyahatin, yer değiştirmenin kendine göre bir yaşı, bir nevi iklimi var. Vâkıa Paris’ten hiçbir şey görmedim henüz. Montparnasse’da oturdum durdum. Yağmur. Belki de yol yorgunluğu bunu yaptı. Fakat o heyecanım yok. Seyahat daima kısa olmalı ve ben şimdiye kadar kozmopolit olmadığımı, olamayacağımı anlamalıydım. Kozmopolit ve köksüz ayrı bir şey. Kozmopolit olmama imkân yok, çünkü yüksek tabakadan değilim. O imkânlarım yok. Aşağıda dipte çöreklenen, yaşayan tabakaya gelince onu da benimseyemeyeceğim aşikâr.

Burada şimdilik köksüzlerin arasında bulunuyorum. Ecole de Paris gençleri büyülemiş. Fransa da garip şekilde bu oyuna müsait.

7 Temmuz [1959] gece saat 10. Bugün hasta idim. Evden çıkmadım. Dün hastahane de idim. Jean Bernard, meğer Tristan Bernard’ın oğlu imiş ve Yahudi imişler.

Paris’i Laroza’larla, bizim ressamlarla, kötü lokantalarda yemeklerle vicdan azapları, dönülmezin içinde, pençesinde olduğunu hissetmekle geçen bir ay; bir adam, bir biçare, sağda solda kendisini aradı durdu. Çerçevesinden fırlamış bir biçare, başkalarının tecrübesinden imdat aradı. Sosyalı kaybetmiş olmanın cezasını çekiyorum. Beni şimdiye kadar ayakta tutan şeylerin hepsi kayboldular. Estetiğime inanmıyorum artık çünkü her şeyi eskittiğimi hissediyorum.

11 Ağustos [1959]. Bu sabah Seniha ve Nezihe ile idim. Birçok da acayip evlere girdik, tanımadığımız insanları bekledik, onlarla karşılaştık. Rahatsız bir midenin, yorgun bir karaciğerin bir lahzada tedarik ettiği şeyleri, yahut benzerlerini günler boyunca cehitle elde edememek. İşte benim hayatım.

Sonuna doğru rüya hafifledi. Şu itibarla ki realite duygusu ağır bastı ve kâbusumsu bir dekorda, hiçbir şeyi vuzuhla görmeme imkân yok, fakat her şeyin çok sefil olduğunu ve karışıklığını biliyorum. Kendi kendime iade edildim. –Büyük bir kadın iştihası ile– prostatın muzipliği!

Yarın Londra'ya gelişimin on beşinci günü. İskoçyalı rehberim. B.B.C.'deki dostlar. İzgan'ın [Baz] ümitsizliği ve Can'ın [Yücel] sevimliliği. İzgan'ın evi, orada geçirdiğimiz gece. Bazin'in can sıkıntıları. Bize karşı dargınlığı. Bana karşı acayip tavrı. Bazin, Mazhar'ın ve diğerlerinin tenkitlerinin sevgisize düşmesi idi. Ertesi günü bir vazife yerine getirilir gibi yenen yemek. Zaten bir saat geç geldi.

Mundy daha correct. British Museum'da idim. Arrivist ekolü. Kartlar.

Mundy'nin yemeği. Cüzdanın dışına konmuş yarım paund. Bugünü bununla geçireceğim. Ona göre yemek yiyin lütfen.

Sonra alışveriş Londra'sı. Alıp gitmek. Baytar mektebindeki mikroskobun adesesı ve aldığım kitaplar. Alabildiğim ve toplayabildiğimle inime çekilmek hikâyesi. Tabî bütün bunlarda psychasthénie'nin büyük tesiri var.

Şurası muhakkak ki, seyahat ufku genişletiyor, fakat eser yazı masasının başında yazılıyor.

15 Ağustos [1959]. Dün akşam Mundy'den mektup. Beni sinemaya ve gezmeye davet etti. Cambridge'den Beğlan'ın [Toğrul] bir dostu vasıtasıyla davet. Müsveddeleri hâlâ açamadım. Bugün sefirden yemek. Lüks içinde. Meyve salatası ve Brüksel lahanası. Güzeldi.

Mektup Mundy'den değil, Krosi diye budala bir çocuktanmış. Tahsin Bekir Balta ile çarşamba günü Cambridge'e gideceğim.

22 Ağustos 1959. Londra, 29 Cranley Gardens.

Evvelisi geceki rüyam. Bir yığın sıkıntılı vaziyetler. Üzerimde mürekkep lekeleri. Gündüz Behice'ye [Kaplan] telefon. Mektuplar (Sabahattin'den ve Adalet'ten yok). Gündüz kütüphanede. *La Turquie* gelmiş. Halbuki ben *Journal d'Orient*'ı isteyecektim. Âşık Çelebi'yi karıştırmakla geçen zaman. Dışarıya çıkınca bardaktan boşanırcasına yağmur. Müşkilâtsiz otele gidiş. Berna [Moran] ile evvela eve, sonra Behice'ye. Akşam yemeği yemeden yatma.

Bugün British Museum'da Valéry. Bazı şeyler kımıldanıyor içimde. Üç buçukta bir gün evvel bana telefon eden Can'ın gelişi. Victoria müzesi. Damat İbrahim Paşa zamanında yapılan Fuad Paşa şöminesi. Piyale Paşa Camii'nin çini parçası. Keşan çinilerinin mavisi. Bütün bir film.

Dönüşte yağmur. Bizim sokakta bar! Ingmar Bergman'ın filmi.¹ Bir çeşit,

¹ "La Visage" olacak.

başka türlü bir *Romeo Juliet*. Budalaca. [La] *Strada*² ile İsveç mektebi karışmış. Kedi yüzlü bir kadın. Ahmak bir Fransız. Adalet neyini merak etmiş?

Âşık Çelebi bizde tarih yazılmasının başlaması için mütalaa edilecek.

Dönüşte yolu kaybetmek korkusu gecenin hiçbir tadını alamamama sebep oldu. Bütün Londra bu cinsten endişelerle harap oldu.³

Antibes 18 Eylül [1959] sabahı.

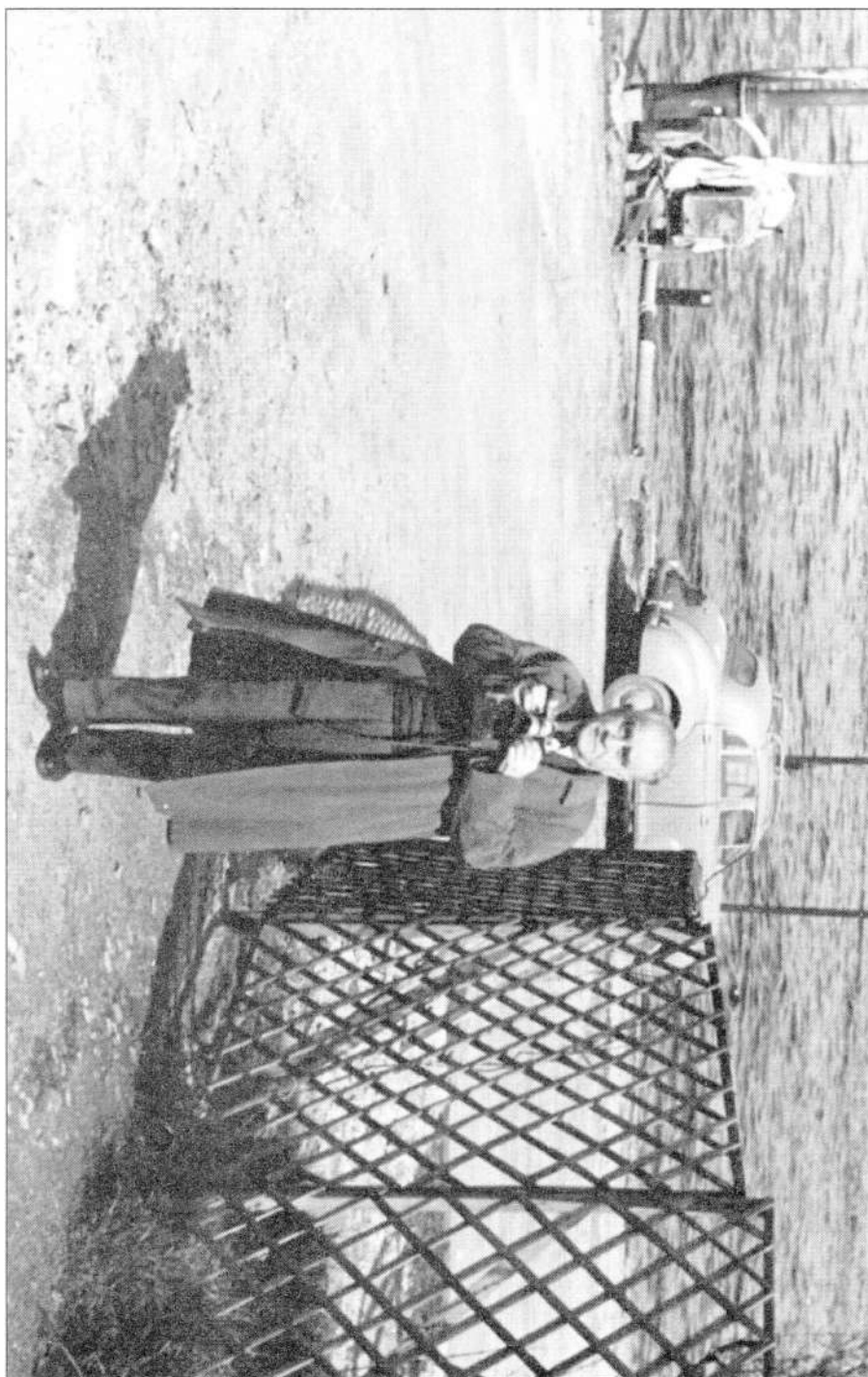
Dün akşam ilk defa bu seyahatimde konuştum. Daha Paris'ten itibaren etrafındaki havaya karşı aksülamel başlamıştı. Fakat exilé insanların kederini kabul ediyor ve onlara bir nevi imtiyazlı muamelesi yapıyordum. Pertev'in [Boratav] karısıyla tek odada yaşaması, Ankara'dan ayrılmış olması, Abidin'in [Dino] vatanla köprüyü atması, bana onlar için bir mazeret gibi geliyordu. Buna mukabil bir yığın haksızlık yapıyordu. *İnce Memet* tercüme ediliyor, *Huzur* okunmuyor, *Yaz Yağmuru*, şiirler ıska geçiliyordu. Komünist, komünisti tutuyor. Ona hayran oluyor, onu seviyor. Vâkıa bunda bizim fazla bir hakkımız yok. İş gönül meselesi olduktan sonra hiçbir şey denemezdi. Yalnız şu vardı ki, bu gönül meselesi ferdî sahadan çıkıyor ve hiç olmazsa politika kadar ahlak veya onun yerini tutacak, yahut yanında yürüyecek muhabbet isteyen sanata giriyordu.

17 Teşrin-i evvel [1959]. IV. *Henry*'de idim. Sabahleyin otelde çalışma. Beyitler yerlerinde duruyor. Doktor Jean Bernard'la randevuya gittim. Muayene etti. Alain'den [Gheerbrant] kitap alabilirsem vereceğim. Çok nazik adam. Jean Bernard'ı öbür Jean çok merak ediyor.

1 Teşrin-i sani [1959]. Dün Kenan'dan nasılsa mektup geldi. Fakat bu rahatlık beni çalışmaya teşvik edeceği yerde, belki de akşamki içkinin tesiriyle büsbütün avare yaptı. Paris'teki hayatımın en budala günlerinden birini yaşadım. Cinsî hayatımın muntazam gitmediği zamanlar gençliğimde de böyle günlerim, bîtab dolaşmalarım vardı. Fakat şimdi ihtiyarladım. Her şeyden sarf-ı nazar, kasıklarımındaki ağrı beni berbat ediyor. Bir akşam evvelkini bundan kötü ödeyemezdim. Anouilh'un piyesi çok güzeldi. Eliot'da o kadar sarp bir şiire (veya nesre), discours'lara zemin olan mevzu Anouilh'da bütün bir hafiflikti, istihza idi, hicivdi, hareketti. Papa ile kardinalin konuşmaları, hatta sadece inhisar ettirilmiş sahneye ayrı yanlardan müteharrik estrade'lar üzerinde gelişleri, birbiriyle konuşmaları, şüpheleri, mimikleri, sinizmleri belki de tiyatro tarihinde eşsiz sahnelerdendir. Pape de La Haut'nun bundan iyisi olamazdı. Fransız kralı ile başvekili de böyle idi. At üzerinde konuşmalar, birinci av sahnesi, kralın kadın koynunda uyuması ve

² Fellini'nin 1954'te çevirdiği ve sanat hayatının dönüm noktasını teşkil eden filmi.

³ Defterde tarih sırasını bozan alttaki iki paragraftan sonra Eylül 1959'a döner. Muhtemelen aradaki boş kalan sayfaya yazdığı bu paragraflar kronolojik sıralarına göre yerleştirilmiştir (s. 180).



"Fotoğrafı da sanat"

sırtına binerek konuşması, hafifmeşrepliği, hulasa tiyatronun dışına çıkan her şey spectacle'ın mânasını bilen bu adamda ya kazanıyor, yahut da haysiyetini muhafaza ediyordu (hiç olmazsa). Anouilh'un büyük bir sahne dehasıyla doğduğunu kabul etmek lazım. Paris çocuğu, haşarı oğlan ve onun hoşla gitmek arzuları bittabi işi biraz karıştırıyordu. Fakat piyesi öyle tertip edilmiş ki, bu uzunlukların hiç olmazsa büyük bir kısmı atılabilir. Eminim ki Anouilh bu piyesi üç kitapla yazmıştır. Üç kitapta mesela otuz beş sayfa okuyarak.

Tiyatroya gitmeden Laroza ile konuşma: "Siz çalışan adamsınız. O kolaylık denen şeye sahip olarak doğmuş... Arada fark var!" Dünkü sıkıntılarımda bu sözün hissesi.

Tiyatroda İran şahının yeni nişanlısı vardı. Evvela karşıdan alınan fotoğraflar nazar-ı dikkatimizi çekti. Meğer yanı başımızdaki locada imiş. Evvela locaya eğilerek baktım, sonra da merdivende karşılaştım.

Fakat bizden ziyade İran'a ait bir esmerlik, güzel bir kızdı. Parisliler düne kadar hiç kimsenin tanımadığı bu yeni prensese *Acem Mektupları*'nı hatırlatan bir tecessüs gösterdiler. Kalabalığın romanı sokak ve halk değil mi? Bununla beraber ben bu prensese gösterilen alakadan memnunum. Arabası daracık sokakta grevciler tarafından muhasara edildiği zaman hakikaten Paris'teydim. Paris'te veya her yerde... Bizde olsa belki de affetmezdim. Çünkü halk her yerde bir. Ona vak'a lazım. Kral, kraliçe, seven, ıstırap çeken prens aileleri lazım. Şüphesiz Paris sevdanın ve tacın gecesi idi bu. Fakat ben öyle kabul ettim. Tiyatroda çok güzel kadınlar vardı. Lucienne [Laroza] birkaçına dikkat etmiş. Ben merdivende ve kapıda karşılaştığım çifti sevdim. Ne yazık ki bu kadınlar souper için girdiğimiz Coupole'de yoktular ve ben Coupole'e çok alıştım.

Adalet mektup yazmıyor. Mazhar da yazmıyor. Kenan'la Tarık'tan başka kimseden haber alamıyorum. Mehmet Ali, Sabahattin'le mükâfat almışlar⁴. Tabii memnun oldum ama şu benim edebiyat tarihinin başındaki mukaddime, *Beş Şehir* bir mükâfat alamazlar mıydı? Sabahattin'in bir eli devlet kapısında, öbürü hudutların ötesinde. Mütevekkil, fakir, şansın tecellilerine amade, para kazanmak için hiçbir fırsatı kaçırmadan yaşıyor. Ah bu orta sınıf! Onun oyunları. Sabahattin Müslümanı severse, ya Kürt, Arap, Hintli, yahut da komünist filan olacak. Müslümanın dışında hepsi şayan-ı kabul. Politika veya race referansına bile ihtiyaç yok. O zaman tam kardeşiz. Buna mukabil üç hocalık ve her türlü nimet... Ama yine dilenciyim. Müstağni dilenci. Türkiye'ye düşman. Türkçeye kendi istediği şekilde dost, hulasa bir başka Suut [Kemal Yetkin]. Zavallı ve sevimli Suut. Şu da var ki,

⁴ Mehmet Ali Cimcoz ile Sabahattin Eyuboğlu, çevirdikleri Eflatun'un *Devlet*'iyle 1959 TDK çeviri ödülünü almışlardır.

Sabahattin'in zevki, yani onu büsbütün düşmekten zaman zaman kurtaran şey, bizim anladığımız zevk değil. Doğuştan gelen bir şey.

Her şey gösteriyor ki, Mehmet Ali ile Adalet'le kısmetimiz kesildi. Bundan gayet memnunum. İyi birkaç hediye, iki yüz liranın iadesi. Ve allahısmarladık. Bu kadının soğukluğu, cilveleri, yalancı neşe ve samimiyeti, özentileri çoktan beri hoşuma gitmiyordu. Ne var ki, müstakil hayatım yoktu. Bir yere dayanmak mecburiyetindeydim. Hiçbir dostluk benim için bu kadar néfaste olmadı. O da, Mehmet Ali de azami kıskanç insanlar.⁵ Yalnız Mehmet Ali juste olabiliyor ve namuslu okuyucu olduğu da muhakkak. Edebiyat tarihini⁶ okumak zahmetine katlandı. Fakat kıskanç olduğuna eminim. Sabahattin kadar değil fakat kıskanç. Sabahattin, Nurullah'tan [Ataç] daha kıskançtı çünkü Nurullah juste'tü, iyi mısraa dayanamazdı. Bu suretle bir mesele hallediliyor demektir. Bu çoktan yapılacak işti. Müteessir değilim. Bütün o gülünç masa hikâyelerinden, avukat hulasalarından kurtulacağım. Zamanıydı da. Bütün bunların arasında halledemediğim tek insan birkaç tarafından sevdiğim Mazhar'dır. Mazhar'da bütün snobisme'ine rağmen sevimli bir taraf var. Bir kere Fakülte'yi ciddiye almış. Sonra da etrafını görüyor. Mazhar'da poésie'nin eksikliğini, züppenin tahammül edilmez tarafını –züppeliği resmî işlere, sanat meselelerine de sokuyor–, müsamahasızlığını –dostlarına karşı değil– hatta küçük entrikacılığını ve kinini, combinaison'lardan hoşlanmasını ve hepsini besleyen, hepsinin sebebi o büyük ruh boşluğunu affettiren şey şahsi sempatisi, nefesine olan hürmeti –bazı şeylere tenezzül etmez– ve etrafını görüşüdür. Ayrıca Mazhar yaşını bilen ve düşünen adamdır. Haysiyet

⁵ Sayfadaki hesaplar buraya alınmıştır:

Dünkü ilaç param	1054	Frank cep borcuyla	8820
Çamaşır	1455	Frank	4300
Şimdiki borcum	2820		
	950	Dolar	8120
	4627	Frank	1270
			6850

280 kitap

200 bilet

150 sigara

2900 gravat

90 gazete

320 kahve

130 gravat temizleme

650 yemek meyve

350 otomobil

525 Frank ilaç

—

6185

⁶ *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi.*

fikrine sahiptir. Ehlî hayatında zevki çetindir.

Bunların dışında bütün o Ali'ler, Taki Beyler, Senato aristokrasisi, filan ve falan var. Ali'nin [Tanoğlu] Besim [Darkot] karşısındaki devamlı férocité'sini, benim tarafımdan olmasına rağmen, nasıl görmeyebilirim? Taki'nin boşluğu...

Anouilh'un piyesi Çehov'un *Vanya Amca'sı*yla beraber bu dört ay içinde en iyi Avrupa'm oldu.

2 Kânun-ı evvel [1959] salı. Bugün para aldım. Mavi bir gravat. İki yemeği de evde yedim. Buna rağmen masrafım 6850⁷. Hafif üşüme var.

Tatsız tuzsuz günler birbirini kovalıyor... Dün akşam oldukça aptal bir piyes seyrettim: *Défense de doubler*. Budala. Boucherie'de daha budala bir yemek. Geç yattım, erken uyandım. Gece dönüşte koltukta otururken Yunus [Kâzım Köni] hatırıma geldi. Acayip bir vicdan azabı... Yunus haristi, evli adam sıfatıyla hayatı benden iyiydi. Benim ıstıraplarımı çekmedi. Beni kıskandığı oldu, hatta küçük gördü, belki işlerimi de bozdu. Belki sevdiğim kadınla bana ihanet etti. Fakat Yunus beni severdi. Dün akşam bunu düşündüm, tâlî'imizde garip bir beraberlik vardı. Harbiye'deki emirber odasında yatması belki de dünyanın en hazine mânalı şeylerindendi. Hafif bir fièvre'im var. Hastalık mukaddimesi olan şeyden korkuyorum. Yarın inşallah devam ederim.

4 [Aralık 1959]. Çok buhranlı gece. Altı defa hastahane de itiyat ettiğim gibi uyanıp yatağın kenarına oturdum. Ve nasıl düşmediğime hayret ettim. Yediğim yemeğin azlığına göre mideden olamazdı. Göğsüm fazla sıkıştırıyor. Cigarayı bırakmanın zamanı geldi, geçiyor.

Mahzun, pelte gibi hava, yağmur. Tarık'tan mektup ve cevap. On altı senenin arasından Necdet Sander geldi.

7 [Aralık 1959]. Michelet Lisesi'nin karşısında bir eve gittik. İstanbul'daki pansiyonları andıran bir şey. Büyük odayı istedim. Her şey mükemmel. Fakat uzaklığı korkutuyor. Bir de divanda yatağı sevmedim. Fakat asıl

⁷ Müstakil bir sayfada bu masrafın dökümü vardır:

Loterie bileti	200	Piyango	260
Pasternak	440	Tarık	3200
Cigara	150	Yelek	1680
Yemek	1180	Yemek	3200
Tikomisin ?	1150	Cigara	450
Nezle ilacı	490	Gazete	30
--		Kahve	220
	3710	--	--
	1490		8780

mühim olan yatak.

Ingmar Bergman'ın bir hafta evvel gittiğim filmi: “Çehre”⁸, Alman romantizminin son eseri gibi bir şey. Mesmer-Cuvier karşılaşması, ipnotizma, çok güzel sahneler vardı. Büyük fotoğraf oyunları. Şimşekler, hayaletler (hayalet olmayan), sişte orman sahnesi. Dürer linen fotoğrafları ve âdeta Balzac realizmi. Eşya ve çehreler. (Dördüncü Henry ve bilhassa Vanya Amca'nın oyunundaki güzellik).

Figaro Littéraire'de De Gaulle'ün kitabı için makale. Ahlaki impératif'le yaşayan adam o. Fakat beni en ziyade Becket meşgul etti.

Necdet'le uzun konuşmalar, geçmiş zamanın peşinde. Tâli'sizliğinden şikâyet. İngiltere'ye gitmemeğe hemen hemen karar vermiş gibiyim. Borçlarımı çok güzel bir menfada eğlenceler içinde oturarak itfa ediyormuşum gibi bir hâlim var. Uyku ilacını bırakacağım gibi geliyor. Ama rüyalara tahammül edip edemeyeceğimi bilmiyorum. Bu gece belki gündüzkü istirdiyeden, belki biraz da akşamleyin yediğim şeylerden ürtiker vehmine kapıldım. Necdet'te müthiş bir romanesk ihtiyacı var. İki evliliğinde de kadının beğenmemiş, Cenyo ile mektuplaştığı için Nazan'la ayrılmıştı. Sonra Geneviève adlı bir kadınla burada mektuplaşıyor. Kadının kocası mektupları yakalıyor, boşanma!

Asıl facia mektupların muhtevasında: Hem Necdet'le muaşakası belli oluyor, hem de karısının iştirakıyla bulunduğu sevice sahnesi, ihaneti ve adem-i iktidarı anlaşılıyor. Kadın hiç de güzel değil, yalnız güzel, eğri biçim. Bazı Almanlarda görülen şekilde mavi gözleri var.

8 [Aralık 1959]. Dün akşam Necdet'in Amerikan piyanist dostu Madeleine ile yemek. Şirin, güzel, mavi hatta lacivert gözlü bir sarışın. Hafifçe Mazhar'ın Nazan'ı hatırlatıyor. Kibar giyinmiş, munis, akıllı, içkiyi sevmiyor, cigara içmiyor. İş hafiften alarak konuşmasını biliyor. Latîf bir kadın.

(Sabahleyin gördüğüm Mehmet Ali Sevük, belki de Flor için söylediğim şeyin yüzünden –kendisine bu kahvede üçüncü seksin fazlalığından bahsetmiştim– bence oradan bu kahveye geldi ve bize görünmeden gitti).

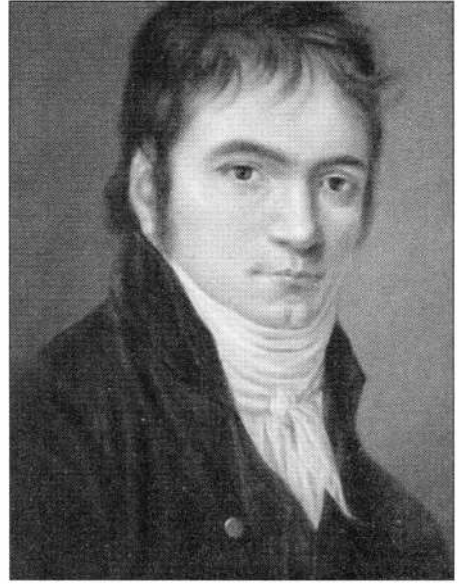
Sabahleyin *Vatan*'ın birinci ve ikinci nüshalarını (bu aya ait) okudum. Nüvit Tekin'in grupta kazanmayışı, Sıtkı Yırcalı'nın meclis reisliği macerası şiddetli polemiklere yol açmış. Gençler verip veriyorlar. Üniversite'nin açılması havadisi beni sarstı ve biraz da vaziyetim dolayısıyla korkuttu. Mehmet Ali'den ayrıldıktan sonra –daha evvel Sorbonne ve Collège de France'a uğramıştım– Presse Universitaire'den⁹ Curtius'un “Latin

⁸ Le Visage (asıl adı Ansiktet) Ingmar Bergman'ın 1958'de çektiği ve çeşitli ödüller aldığı ünlü film.

⁹ Üniversite yayını. Ernst Robert Curtius, *La littérature européenne et le moyen âge latin*, çev. Jean Brejoux, 1956; Ali Akbar Mazâhirî, *La vie quotidienne des Musulmans au Moyen âge, Xe au XIIe siècle*, Paris: Hachette, 1951.

Avrupa Ortaçağ Edebiyatı" ile Nerval'e dair bir başka kitabı ve Ali Mazharî adında birinin "Kurun-ı Vustada Müslümanların Gündelik Hayatı"nı aldım. Ali Mazharî'nin kitabı cidden enteresan.

Bu sabah kitabı okudum. Hemen her sayfada bilmediğim bir şey var. Mesela minare isminin minarelerde uzak yerlere haber vermek için (gece ve sabahları) fener asılmasından gelmesi. İsmail adında bir Ortaköylü [nün] lokantasında (Saint-Germain'in aşağısında) yemek: Pilav ve şiş kebap. Saint-Germain'de Necdet'le biraz oturma. Evlenme ihtiyacı. Dönüşte Tarık'a kurlar! Beş buçukta Châtelet'de Beethoven festivali. *Egmont* uvertürü, Mi bemol piyano konsertosu (Monique de la Bruchellerie), *Senfoni Pastoral*. Son derecede soğukkanlı bir dinleyiş. Boru sesleri, flütler, Beethoven musikisinin azışı.



"Beethoven'dan başka sevdiğim musikîşinas yok gibi"

Çıktıktan sonra Abidin'lere telefon. Yemekte ve sonra tatlı bir konuşma. Güzin [Dino], Abidin'den çok üstün. Salı günü caz konserinde Soupault, Superville ile Aragon'a geleceğimi söylemişler ve ikisi de beni beklemiş. Ayıp oldu. Brecht'in *Galilée*'sini bana Güzin anlattı. Bu muharriri okumam lazım. Adalet Brecht'i o kadar zavallı bir şekle sokmuş ki, ister istemez hak-sızlık ettim. Mamafih benim çok kusurlarım var ve bunlar biraz da yalnız hayatımdan geliyor. Bana Collège de France'ın ve Sorbonne'un programını verecek. Cigarayı bırakmak ihtiyacı gittikçe ciddileşiyor.

On buçukta evdeyim. (Abidin'lerde *France Soir*'dan iki havadis: En mühimi yeni sene içinde pahalılık rekorunu yüzde 58'le kırdığımızı *France Soir* yazmış. İkincisi Amerika'dan dokuz saatte (Amerika'nın öbür yüzünden) gelen tayyarenin hikâyesi. Gazete alıyorum fakat okuyamıyorum. Belki de gözlükler az geliyor. Gözlerimde devamlı yanma var.

15 Teşrin-i sani [1959]. Dün akşam bir kriz geçirdim. Laroza intestinal addediyor. Hakikatte ise yahut benim anladığıma göre böbreklerde bir şey başladı. Mide bulantısı, kasıkta kımıldanamayacak kadar ağrı, dışarı çıkmak ihtiyacı ve hiçbir suretle çıkamamak. Avni'lerden [Arbaş] Montparnasse'da ayrıldıktan sonra başladı ve saat dokuz buçuğa kadar devam etti. Tiyatroya da gidemedim. Bedri gelmişti. Onunla bir gece çıkma ve hediyeler, filan. Ertesi günü beraber Chez eux'de yemek. Unesco binası. Garip bir çirkinlik ve güzellik halîtası. [Mehmet] Kaplan'dan mektup. Erzurum'da kalmak niyetin-

de. *Fundamenta* meselesi yine karıştı. Romana başlayacak zamanım geldi. Roman başka türlü bir contrepont olacak. (Graham Green'in *Şark Ekspresi* hiç de fena değil. O da büyük bir contrepont. Trende gidiyorlar... Herkes kendi azapları, ümitleri, hamakatleri, dert, sevinçleriyle).

23 [Ekim 1959]. Louvre'da yazıyorum. Hava sisli. Kar yağacak gibi. Sabahleyin Pertev geldi, yine *Fundamenta* meselesi.¹⁰ Bana oyun oynayan kim? Kaplan işi, edebiyatı almak istiyor; Avrupa'da Unesco merkezinde bir şeyler dönüyor. Ben Kaplan'a bu işle artık alakam olmadığını yazdım. Şimdi Scheel yine geliyor. Cuma günü randevumuz var. Pertev'le güzel konuşmalarımız oluyor. Rolü nedir? Bilmiyorum. Bittabi anlaşılmadığımız noktalar, hatta anlaşamayacağımız noktalar var.

Bu sabah Kenan'dan mektup. Mualla da, hemşire de hediyelerden memnunmuşlar. "Kırk yılda bir iş yaptın!" Acaba böyle mi? Kenan arzusuzluktan, yorgunluktan bahsediyor. Hocalığı da hesaba katmak lazım.

Hiçbir şeye çalışmıyorum. Bir iki müphem şiir projesi. Belki iyi bir teşebbüs sayesinde "Ölümler" şiirini kurtarabilirim. İki Paris şiirine başlamış gibiyim.

Dün, *Fidelio* uvertürü ve violon konserto, "Beşinci Senfoni". Beethoven nefes sazlarını en iyi kullanan adam. Bazen sadece o idare ediyordu. Yazık ki yerim çok uzaktı. Sazları göremiyordum. Musiki dinlemem pek az. Ve psikolojikman ve para meselesi dolayısıyla, Bedri'ye verdiğim söz dolayısıyla rahatsızdım.

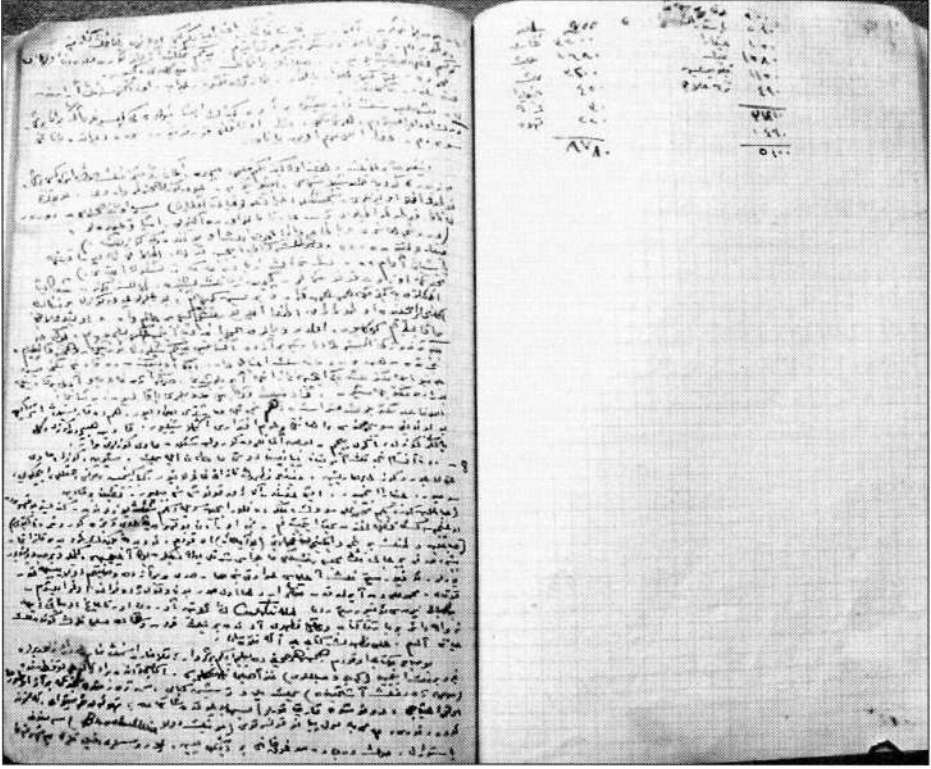
Jacquemart müzesindeki sergi çok güzeldi. Hele Mozart'la Nadar'ı ve Constantin Guys'i beraber seyretmek. Çok cigara içiyorum ve sıhhatim zedeleniyor. Sabahleyin ilk cigaram tabanca gibi midemde.

28 [Ekim 1959]. İki üç gecedir rüyamda hep Seniha'yı görüyorum. Mazinin korkunç ampirizmi. Dün Scheel ve Bazin ve Pertev'le Unesco civarında toplandı. Ben umumi memnuniyetin hesabına müthiş uysaldım. Allah vere de Kaplan vazgeçmese. Fahir'in [iz] bu işte bana darılmadığı muhakkak. Biraz açılmasını bekledim.

Bu sabah "Deniz" şiiriyle meşgul oldum. Yazılmış mısraların dışında *Elbehnon* - *Foraine*'nin tecrübesine benzeyen daha yumuşak bir dili arıyorum; yumuşak, gizli ve telkinle iş gören. Maalesef güç. Manzumelere ne yazacağımı bilmeden başlamamın kötülüğü.

Maalesef birinci mısraın sesini devam ettiremiyorum. İlk kıtayla kaldım. Yeni aşk nağmesinde ise bu kıta ile tasavvur ettiğim contenu arasında geçiş noktası bulunmadığı gibi ayrıca da şekil çok dağınık. Kelimelerin büyüğü. Epeyce

¹⁰ *Philologiae Turcicae fundamenta*. ed. Louis Bazin (vd.), index Pertev Naili Boratav, Wiesbaden; Aquis Mattiacis Apud Franciscum Steiner, 1965.



Günlüklerden sayfalar

âciz bir sızlanış var; fakat mısra yok. Mısraı bulmak lazım.

Hatırladığım deniz gurbet gecelerinde
 Sevinci gür hiddeti içimde hiç susmayan
 Bu akşam yine geldin, çöreklendin derinde
 Kim bilir hangi uzak günün dışından
 (Bin belirsiz parıltı ve mahrem fısıltıdan)

BOĞAZ'DAKİ GECE

Bir kadın doğdu bir lahzada
 Büyük bir masal kızı
 Bir dalganın sağrısından
 Yıldız köpüğü saçlarıyla
 Yaşadı, sevdi, ağladı, ve öldü (inledi ve)
 Çıgıllıklar atarak yaşamının ötesinde
 Acıdan ve hazdan...

7-8 Décembre [Aralık 1959], gece 12. Havalarda soğuyor. Günler Kanlıca'nın ihtiyaçlarını hatırlatacak kadar kısaldı. Bugün saat sekiz buçukta henüz gece idi. Dokuzda bulanık bir sabah. Gün Bedri'nin budalalıklarıyla geçti. Saat dörtte kadar beni otelde bekletti. Oradan Rue Trocher'ye, bir saat orada tereddüt. Nihayet Old England'a. Elbiseler seçildi. Fransızca konuşuldu. Altı buçukta, elbiseler, çoraplar alındı. Bu sefer sıra bizim çeklere geldi. Ona göre hepsini verecektim. 4 çekle kaldık. Ayrıca da otele kadar gidip pasaport getirdik.

Bununla beraber bir gün evvel yerinde kalsa idi çok latif olabilecek bir pazar geçirdik. Evvela Senlis'e gittik. Oradan Nerval'in asıl memleketi olan Mortefontaine'e ve nihayet Ermenonville'e. Ermenonville'de şehri göremedik, Mortefontaine'in de sadece içinden geçtik. Unutuyor, güç hatırlıyor, teferruatta kayma oluyor. Çeşmeyi, dedesinin evi bulunduğunu unutmuştu. Bittabi ben hiçbir şey söyleyemiyorum. Bereket versin Gramont şatosunun malikânesini gezdik. Adrienne'in malikânesi. 1800 hektar. Biri büyük, ikincisi küçük iki göl. Göller menba suyuyla besleniyor. Malikânede üç şirket avcılık, balık avcılığı, odunculuk yapıyor. Ayrıca da geniş bir golfe var. Herkes tarafından biliniyor.

Silay'ın adı her tarafı almış. Senlis'te Silay'ın lokantasında yemek yedik. Mortefontaine'de Silay'ın lokantası var. Teo yazın suyu kuruyan küçük bir ırmak. Gerek ırmakta, gerek göllerde kuğular suda yüzüyorlardı. Kuğular yaşlanınca beyaz oluyorlar, genç kuğular esmer, hatta esmer bej, çukolata rengi gibi bir şeydi.

Kalabalık Nerval'i düşünmeme mâni oldu. Mamafih etrafımı alan ormanlar içinden geçerken, çıplak ağaçları gördükçe, yarı deli, meczup, zaman zaman hayatının ümitsizliği önünde uçurum gibi açılan Nerval, kendiliğinden bu yerlerin sahibi hatırıma geliyordu.

Nerval bu güzel toprağa ve oradaki çocukluğuna bağlıydı. Ayrıca bu Valois toprağının son spiritüel macerası da onu sarmıştı. Rousseau'yu daima hatırlıyor; ihtilalden evvel on sekizinci asır sonunun öbür yüzünü, o yarı filozofik, yarı ésoérique hareketin masalı içinde belki de Rousseau'nun dinlediği ve zapt ettiği türkülerini söyleyerek yaşıyordu. Rousseau tabiatı ömrünün sonuna doğru buralarda yeniden keşfeder. Nerval'in zamanında onun yalnızlığının masalı vardı. Şimdi Nerval'in masalı onun yerine geçti.

Senlis'te, Mortefontaine'de bir müddet kalmağa karar verdim. Bir Nerval kitabı ve bir *Promeneur Solitaire*¹¹ götürerek bir hafta kalacağım.

Fakat bu neye yarayacak? Soneleri bana izah edecek mi? Olsa olsa bahsettiği tabiatı derinden görmüş olacağım.

¹¹ *Réveries du promeneur solitaire*. Jean Jacques Rousseau'nun bu romanı *Yalnızgezerin Hayalleri* adıyla Reşat Nuri Darago tarafından Türkçeye çevrilmiştir (Ankara: MEV, 1944).

8-9 [Aralık 1959] gecesi, saat 11. Bugün otelden sabahleyin ayakkabılarımı tamire vermek, saat birde yemek yemek için çıktım. Üç doğru bir saat kadar öğleyin uykusu. Ve acayip, tesirli, Hugo'nun tabiriyle hakikaten rüya, rüyalar görerek uyandım. Rüyamda evimizde idik. Ablam, babam, belki Kenan, Mahmut Efendi'nin kızı Haççe Hanım beraberdiler. Babamı bir ara gördüm. Sonra Haççe Hanım'la ablam büyük odanın kapısıyla sofa arasında benimle konuştular ve ben uyandım. Bir hayli müddet bu rüyanın tesiri altında kaldım; çocukluğuma, gençlik senelerime dönmüş gibiydim. Tam mânasıyla yani bu rüyanın tesis ettiği o derin hava ile bizim evde idim.

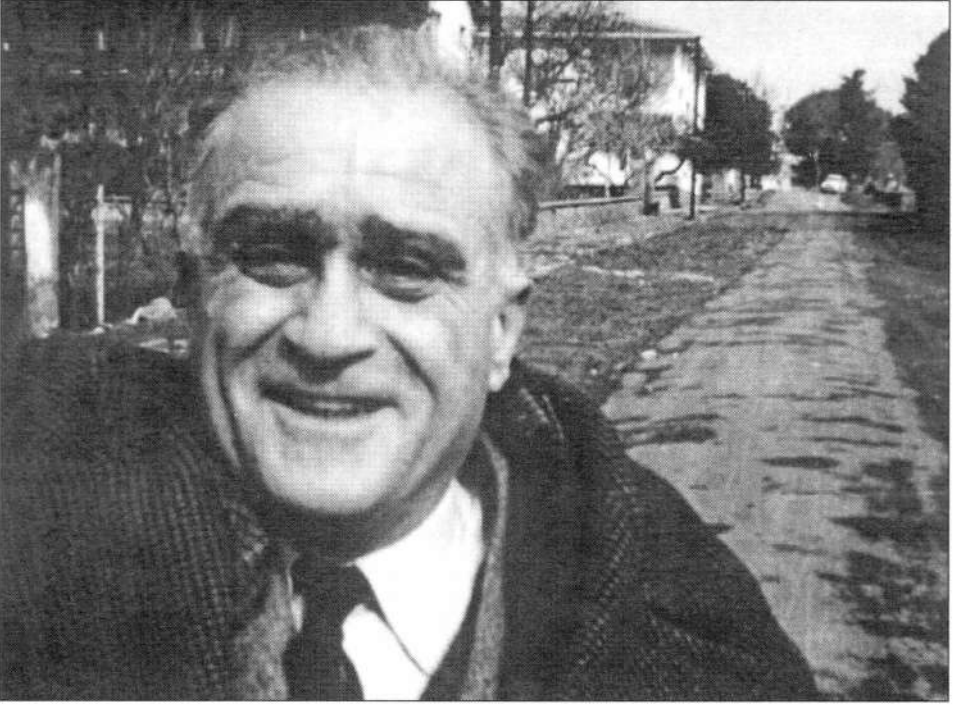
Saat altıda Selim [Turan] geldi ve bana evvela çocukluğunu anlattı. Babası iyi keman çalar, naiveté'si olan resimler yaparmış. Ayrıca da edebiyata meraklı olduğunu, Goethe'yi tercüme ettiğini, Türk destanı ile uğraştığını (iki milletin destanında Türkler), bir Schiller tercümesi, bir Turgenyev tercümesi bulunduğunu, Kara Kemal'i tanıdığını, hatta İstiklal Mahkemesi zamanında Kara Kemal'in tam arandığı sıralarda her şeyden habersiz evine gittiğini söyledi. Bu yüzden bir müddet İstanbul'da hapsediliyor. Sonra Salâh Cimcoz'la beraber muhakeme ediliyor. İttihatçıların muhakemesi. Sorgu esnasında bir adam İttihat ve Terakki'ye yemin ettiğini söylüyor. Hüseyinzade Ali Bey "biz İttihat ve Terakki'ye kelime olarak yemin ettik" diye tefsir ediyor. Yine Selim'in anlattığına göre babası Moskova'da lisede iken orkestrada birinci keman imiş. Türkiye'ye ilk gelişinde Askeri Tıbbiye'ye giriyor. Fakat kemani, Tıbbiye-i Şahane talebesine yakışmaz diye elinden alınıyor ve beraberinde getirdiği mikroskoptan uzun zaman şüphe ediliyor. Asistan olduktan sonra üç arkadaşıyla Damat Ahmed Celaledin Paşa'nın(?)¹² evinde misafir ediliyor. Yazın Üsküdar, kışın Ortaköy'de. Kaçtıktan sonra Azerbaycan. *Füyûzat* ve (belki) *Terakki* gazetelerini çıkarıyor. Ağaoğlu beraber. Yine bir rivayete göre Gorki bu gazetede mürettip imiş.

Hüseyinzade Ali Bey sosyalist bir nasyonalizme taraftar imiş. Hitler hareketinde nasyonal sosyalizm için (şimdi hareket vuzuh kazandı) dermiş. (Selim'e göre babası Kemal Bey'le¹³ çok dostmuş. Meserret Hanı civarındaki yazıhanesine gider, borç almış. Ağaoğlu hapiste iken, Malta'da iken Hüseyinzade'lerden evlerine yemek gidermiş. Ağaoğlu'nun iki kızı bunlarda yatıp kalkarak okumuş. Ali Bey, Ağaoğlu'nun evinde Ankara'da muhakemeden sonra birkaç ay misafir kalmış).

O zamanlar Selim'ler Süleymaniye'de Bozdoğan kemerinin üstünde Elmaruf Mahallesi'nde Simhane Caddesi'nde Mısırlı Galib Paşa'nın konağının selamlık kısmında oturmuş. Bu Galib Paşa üç defa evlenmiş, üçüncü kadın ölmüş. Mısırlı olan birinci kadın hotozlu, başörtülü, mücevherli, elinde baston ve

¹² Soru işareti yazara aittir.

¹³ Kara Kemal.



"Büyük çöküntü ve melankoli anları dışında neşeli"

kırbaç evde dolaşmış. Kuması olan ikinci kadın dahi bu kadına hürmet eder, tavlâ oyunlarında ona yenilirmiş. Evde bu iki kadının, ikinci kadınla kızının (Kerime Hanım), bu kızın kocası dışı Hâmit Bey'in (Atatürk dahi dişlerini yaptırmış) birer ayrı hizmetçileri varmış. Evde ayrıca bir aşçı, kocası ve oğlu, Rus bir bahçıvan varmış. Bahçıvana sümbül ve lale diktirir, hanım bunların arasında dolaşmış. Meşhur saz ve ses sanatkârları her gece teraviden sonra bu evde toplanırlar, eğlenirlermiş. Ara sıra 100, 150 kişilik maskeli balo dahi verilir, Feyhaman Bey [Duran] zeybek, karısı Güzin Hanım Mısırlı erkek kıya-fetiyle başta fes bu baloya gelirlermiş.

Abdülhak Hâmid [Tarhan] evin devamlı misafiriymiş. Feyhaman Bey bu hanımın portresini yapmış. Hâmit Bey hanımın ikinci kocasıymış. Karısı çok severmiş. Bundan evvelki kocası Burhanettin Bey ise evin asıl hanımı Hidayet Aliye, herkesin hürmet ettiği birinci hanımefendinin pek gözdesiy-miş. Bayramlarına, ziyaretine gelirmiş. Çamaşırları da evde yıkanmış. Evde büyük bir çeşm-i billur¹⁴ koleksiyonu, yazılar varmış. Hâmit Bey sekte-i kalb-ten ölmüş.

¹⁴ Tanpınar çeşm-i bülbül yerine "çeşm-i billur" yazmıştır.

Bu hikâyeyi dinlerken geçirdiğim hâlet-i ruhiye *Mahur Beste'*ye ruhen dönüşümün bir neticesidir. Anlattığım rüyadan sonra bizim kat kapalı olduğu için beşinci kata inmiştim. Çıkarken birdenbire alaturka musikiyi ve bilhassa klasik tarafını hatırlatan bir koro sesi duyar gibi oldum. Birdenbire evvela zengin şerikimi hissettim, sonra da buradaki ruh kuruluşumun hakiki sebebinin bulur gibi oldum. Ve yine aynı saniyelerde *Mahur Beste* kafamda canlanır gibi oldu. O bunları anlatırken hemen hemen tanımadığım insanlar arasında bu romanın bir başka tür lüsünü yaşıyordum. Vâkıa Abdülhak Hâmid vardı ama o benim için gizliliğini muhafaza edebilirdi. Refik Fersan'la karısı da musikinin enthousiasme'ında ezilmeliler, fakat Feyhaman ortaya çıkınca birdenbire iş değişti. Eski İstanbul, hayatını tahayyül etmek istediğim şehir, tanıdığım insanların şehri oldu.

Selim'in bu akşam da derdi vardı. Ve belki de sözü mutlaka Sabahattin'e getirmek istiyordu. Bu noktada (2400 Frank) Bedri'nin [Eyuboğlu] sanatının yarım kalmasında Sabahattin'in payını söyledikten sonra, Sabahattin'in kadın kompleksini anlattı. Kadına âdeta yanaşamıyormuş ve odasına götürdüğü orospularla yemek yiyip konuşuyormuş. Saint-Jacques sokağındaki pansiyonda, Scola'da o zamanlar Magdi [Eyuboğlu] ile Fehamet Hanım da beraberlermiş.¹⁵ Magdi evvela Avni ve daha birkaç kişi ile münasebette imiş. Birdenbire Sabahattin'in bu zayıf tarafını hissetmiş, bir gece odasına gelip dizlerine yatmış ve orada uyumuş. Böylece münasebet tesis etmiş.

Sonra da "Ben seni sevmek üzereyim, korkuyorum, ayrılalım!" demiş. S. bir otele taşınmış, bir hafta kadar orada kalmış. Nihayet M. giderek konuşmuş ve nihayet ayrılmamışlar. Fehamet Hanım¹⁶ bu sıralarda Paris'te imiş ve Sabahattin'le Magdi'yi İsviçre'ye kadar takip etmiş hatta parası olmadığı için Cemal ağabeyden borç alarak bu işi yapmış. Sabahattin darılmış.

Selim'in anlattığına göre iki sevgilisi de Magdi'yi bırakmış. Magdi o esna-

¹⁵ Sabahattin Eyuboğlu, kardeşine yazdığı 25 Şubat 1948 tarihli mektubunda Magdi ile tanışmasından ve ilişkilerinden söz ederken 1948'de Paris'te kaldıkları pansiyonda bulunan Fehamet adlı birisini de şöyle anar: "Fehamet Hanım bile burada. Bu münasebetsiz kadın, gevezeliği, dedikoduları, patavatsızlığı, aptallığı, tatsızlığı ile bir süre hayatımızı zehir etti. İki aydır selamlamıyoruz. Rahat ettim. O tabii rahatsız etmek için elinden geleni yapıyor ama artık umurunda değil. Pansiyonda herkes kendisinden yaka silkittiği, kaçtığı hâlde oturmakta inat ediyor. Ankara'nın en aşağılık taraflarını buraya getirdi. Hiçbir insandan bu kadar iğrenmemiştim. Ben İsviçre'ye gittiğim zaman birkaç gün sonra onun da gelmesi, aynı trenle dönmesi ve daha önce benimle fazla meşgul olması yüzünden, arkadaşlar acaba bu kadın polisten mi demişler. Kulağına gitmiş, rivayeti ben çıkarmışım gibi, ötede beride bunu söylüyormuş. Oysa benim aklımdan bile geçmedi. İster polis olsun, ister daha beter olsun bana ne. Kavga etmediği insan kalmadı.(...)" Sabahattin Eyuboğlu, Fehamet Hanım'ın çocuğunun hastalığını anlatıp ağlayarak Cemal Ağabey'den on bin frank borç aldığını, ödemediğini ve bu yüzden Cemal Ağabey ile Fehamet Hanım arasında büyük bir kavga çıktığını, Fehamet Hanım'ın kendisi ile Bedri Rahmi hakkında dedikodularda bulunduğunu anlattıktan sonra, bunları kardeşini uyarmak için yazdığını belirtir. *Kardeş Mektupları*, hzl. Mehmet Hamdi Eyuboğlu, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1985, s. 263-264.

¹⁶ Bk. Bedri Rahmi Eyuboğlu, *Kardeş Mektupları*, İst. Ocak 1985, s. 264.

da gebe imiş ve Selim hastahaneye götürüp çocuğu aldirmiş. Bu devirde Sabahattin şimdiki gibi içer, şairleri okur, halk şiirinden bahseder, folklor propagandası yaparmış. “Avni’nin [Arbaş] fikirlerinden o mesuldür” diyor. İstanbul’da iken Avni daha ziyade sanatın içtimai olup olmaması yüzünden komünizmin aleyhinde imiş.

Yine Selim’in anlattığına göre Avni karısının ölümünden sonra altı ay bir çeşit hastalık geçirmiş. Kadınla temas edemez olmuş. Sonra birdenbire rast-geldiği kadına saldıрмаğa başlamış. Marya, Liz adında, sonuncusu Rus iki metresi varmış. M. sonradan gelmiş, hatta Sabahattin’e, “birinin maddesini, öbürünün ruhunu” seviyorum demiş. Henriette’in gelişi daha sonra oluyor. Avni, Marya ve M.yi beraber idareye çalışırken, birdenbire gittiği bir evde (eski nazırlardan birinin karısının evinde) Henriette’le dostu olan delikanlıyı görüyor ve ertesi akşama davet ediyor. İki de parasız; kız babası tarafından evden atılmış; geliyorlar, vaziyetten istifade ediyor. Henriette ona kalıyor ve hürriyet (erkeğe) şartıyla birleşiyorlar. Avni, Henriette’i eski karısına benzetirmiş.

Bu vaziyette Şahika [Turan] ve Selim’e karşı olan düşmanlık; Selim ve Şahika’nın bazı tavırları ve hareketleri biraz sarıhlaşıyor.

Yine Selim bu akşam Musahipzade Celâl Bey’i anlattı. Büyük bir şey bilmiyor ve fakat insanı tanıyor. Üsküdar’da mevlevî, bektaşî, tarih meraklısı birtakım adamlar, musikişinas falan (İsmail Hakkı Bey [Altunbezer], Necmi Hoca [Necmettin Okyay]) aralarında toplanırlarmış. Bunların arasında gulam-perest, tarihi iyi bilen bir adam daha, Lütfi Bey [Hacı Vesim Paşazade Lutfi-i Mevlevi] diye biri varmış.. Bir de bir hâfız-ı kütüb. Mevzular belki de Lütfi Bey’den geliyor. Musahipzade Fransızca bilirmiş, az çok Molière tercümele-ri de okurmuş.

(Bu iki evi birleştirebilir miyim?)

Selim’in bu gece anlattıklarından biri de İlhan’dı [Koman]. Heykeltıraş İlhan’ın ilk karısı, Mübin’in [Orhon] metresiymiş. İlhan’a musallat olmuş. “Eli maşalılardandı” diyor ve İlhan’ın hiçbir suretle başa çıkamayacağını söylüyor. Ve “zaten merhameten evlendi”, diyor.

İlhan’ın şimdi İsveç’te bir gemi armatörünün yanında desinatör olarak çalıştığını söyledi. “Modern heykel tam yerini buldu, hakikaten makine aksamı yapıyordu” dedim. Cevaben “abstre ile uğraşanlar, modern sanat yapanlar, çoğu, eğer hakikaten kültürlü olsa, moda dükkânlarına girmeye mecburdurlar” dedi.

Selim’de şüphe başlamış. (Selim talebelerim içinde kâmil yaşına, şöhretine rağmen bana tek hürmet eden insan).

Aynı gece saat on ikiye on kala: menfî hisler veya ihtirasların tazelenmesi. Müspet olanlardan daha kolay ve daha kuvvetli. Kiskanen insan, sevmiş

olan insandan daha kuvvetle hatırlıyor ve daha canlı yaşıyor.

27 [Aralık 1959] cuma. Sıkıntı var içimde yazamıyorum

19 Kânun-ı sani [1960]. Gauguin sergisi, [Arif] Kaptan'ı ziyaret. Para şikâyetleri. Sanatkârın yetimi olmuş bir aile. Fakat küçük kız gayet tatlı ve hiç fena olmayan şeyler yazıyor, bilhassa şiirlerin sonunu getirmesini biliyor. Kaptan'ın evinde.

6 Şubat 1960. Paris'e geldiğim sekizinci ayı. Müthiş bir asabiyet. Kartları yırttım. Hiçbir şey yapamadım.

6 Mart [1960]. Allah izin verirse bizim diskoteğin esası atıldı. Şimdi bir Vivaldi, iki Beethoven, bir Mussorski, bir Mozart'ım, bir Çaykovski'm ve bir de çello plağım var. 1928 veya 29'da Muhittin Sebati'nin Ankara'ya gelmesiyle başlayan musiki sevgisine nihayet otuz senede hayatımda bir yer verebildim. Bu otuz senelik gecikme benim bütün maceramı, psikolojik zaaflarımı, iradesizliğimi ve tâlî'imi verir. Tâli' ve karakter. İşte bir insanın hayatı üzerinde düşünmenin iki ayrı şekli. Çünkü bu iki uçlardan herhangi birinden yürüyerek neticeye varılabilir. Fakat en doğrusu her ikisini beraber yürütmektir. İyi roman karakteri ve tâlî'i beraber götürür. Fakat bu ikisinin arasında yanı başlarında üçüncü bir şey daha var ki, belki sadece ikisinin birleşmesinden doğar. Bu bir hayatın mantığı diyebileceğimiz şeydir ki, ferdî hayatta her şeyi kabul ettiren odur. (Galiba yazmak için yazıyorum). Hakikatte kafam çok kötü. Bütün gece ayaklarım ağrıdı ve ateşten korktum. Halbuki yoktu. Şiirler ilerlemiyor. Roman olduğu gibi kaldı.

İster istemez on iki gün evvel sorduğum suale geliyorum. Bu sekiz ayda ne yaptım?

15 Mart 1960. Gece on iki. L'honneur exige d'aller.¹⁷

Neden geldim? Kafam üslup ve yapma kudreti denen şeyin mucizesiyle dolu. Yarabbim İngiliz kendini ne kadar budalaca şeylerde, bir hiçte buluyor ve geçiyor. Bütün Avrupa'da bu var. Fakat İngilizlerde başka türlü. Hayatlarını yapmış insanların huzuru.

Dün İlhami'yi gördüm. Akşamı Suut'la beraberdim. İlhami karısının zavallı bir gölgesi. Fakat nispeten akıllı. Karısı şöyle böyle. Fakat dost. İlhami geveze ve kendisiyle dolu.

Yine kafam para hesaplarıyla altüst. Dün gece sıkıntılı bir rüya gördüm ve aynıyla çıktı. Keman konsertoğu çalarken plağı bozdum. Galiba şiire hiç çalışamayacağım. Dört ay böyle harcanacak. Kaç senem kaldı şu dünyada.

¹⁷ Şeref, haysiyet gitmeye zorluyor.

Yazık!

Chaucer'ı okumam lazım. Bir tercümesini bulmalı. (Neden bilmiyorum? Galiba filminden geçti). Dün Mazhar'dan mektup geldi. Kaplan meşhur mektubuna verdiğim cevapla kaldı. Neresine darıldı? Kestiremedim. Belki *Fundamenta*'dan hiç bahsetmeyişime. O kadar aptal mektuplar yazıyor ki... Cevap verdiğime şükretmeli. Günler âdeta tek başıma geçiyor. Fakat yine çalışmıyorum. Kenan: 1000, kendime gömlek 150 dolar. 75 bin frank (bu haftanın masrafı). Avucumu sıkmam lazım. Para meseleleri yine aldı beni.

19.4. [1960]- 26 Mart perşembe ameliyat oldum. De la Garde, Laroza ameliyatta idi. O geceki düşüncelerimi tayin etmek kabil değil. Çok mütehey-yiçtim. Dün gece geleceği bekliyordum. Ameliyat günü de bu tarzda geçti. 9'da yatırdılar. 9.30'da götürdüler. Ertesi pazartesi on iki gün sonra çıktım. Prostat tehdidi geçirdim.

Birkaç gün evvel Bedri gelmişti. Kliniğe çok geç, ancak pazar günü geldi ve bir daha uğramadı. Ben de kendisini aramadım. Üç gün evvel cumartesi, pazar, pazartesi ayrılmamak üzere tekrar göründü.

Acayip, acınacak bir adam olmuş. Hodbinî, nefesine emniyet, yaptığı işin ehemmiyetine inanma, bir yığın zaaf, unutmalar ve yanlış görüş, sakat mütalaa ve bütün bir ihtiyarlık alâmeti. Karısı sadece çocuk. Ve bu çocuklukta gecikmiş kadınla bu erken ihtiyarlanmış idefiksli adamı acayip, zıt bir çift yapıyorlar. (Karısına tahammül edemiyor, seviyor, bütün bir burjuvazi biçareliği). Galsworthy'deki koca bu cinsten bir insan olmalı. Acaba romana girecek mi? Pek az insanda saatin durduğunu bunun kadar açık gördüm.

Nekahat devrimde musiki büyük çalışma, vakit geçirme vasıtam oldu. Fakat bu büyük, büyüklerin büyüğü sanat hakkındaki hayallerimi de kaybettim. Musikiden şair olarak alınacak ders hiç de zannettiğim gibi değil. Şüphesiz ufuk açabilir (her sanat eseri gibi) fakat şiirden çok ayrı bir şey. Musikiyi göz önünde tutarak, onun Mallarmé'nin dediği gibi servetini alarak iş görmek hiç olmazsa benim için imkânsız.

Musiki saf şiir için daima örnek olabilir, bir krizi hatırlama için (romanda) örnek olacağı gibi. Fakat cevheri ayrı (çarşamba gecesini dinlediğim Bach: Motiflerin karşılaşması, o büyük neşe ve saadet ancak bir romanda taklit edilebilir).

Bununla beraber motif meselelerinde bazı neticeler, uzak benzerlikler elde etmek de hayal edilebilir. Mesela: periyoddan periyoda iki ayrı motifi karşılaştırmak. Yahya Kemal'in bir *description pressentiment*¹⁸ dediği şeyi yapmak.

¹⁸ Önsüzili bir tasvir.

Musikide en hoşuma giden şey sazların orkestra fevkinde uyanışı. Kâh hakiki bir uyanış oluyor, kâh bir filigran gibi beliriyor ve böyle uyanan sazda bütün orkestranın iltihakı yavaş yavaş.

“Eşik”te bu tecrübeye –Valéry alâsını yaptı– girilebilir. “Musiki” şiirinde ve “Raks”ta bunlardan ne dereceye kadar istifade edebiliriz?

21 Nisan [1960] saat 1. Bagatelle’de küçük şaledeyim. Sabahleyin birinci piano konsertoyu dinlemekle ve “Eşik”e son şekil için bir an aydınlık aradım. Piano konserto zannettiğimden güzeldi. Daha ziyade Weber tonu, genre’i olmasına rağmen çok güzel. Mozart’a ve kendinden evvelkilere yakınlığı, bütün tradition’u henüz alıp götürmemesini seviyorum.

“Eşik” için henüz bir şey yapamadım. Ayaklarımda bir zincir gibi. Halbuki bu şiir beni kurtarabilir. Bütün kitabı. Kitabın böyle bir ağırlığa ihtiyacı var.

İki yol görüyorum:

1. Mevcudu ıslah etmek, bazı parçaları çıkarmak ve işi kolaya bağlamak.
2. Tekrar almak.

“Eşik” bir tereddüdün şiiridir.

30 Nisan [1960]- İstanbul’daki hadiselerin tazyiki altındayım. Hiçbir şeyi tam bilmemenin ıstırabını Rockefeller’e yazdığım mektubun tercümesinde çekiyorum. Üç gündür bu tercüme ve daktilo için çırpınıyorum.

28 [Nisan 1960] perşembe günü meşguldüm, akşamüstü [Le] Monde’u almış ve küçük sütunlarda çıkan havadisler arasında Türkiye’ye dair bir şey var mı diye bakmış, Seoul¹⁹ vak’alarını okumuştum. Belki Doktor De la Garde’in gelmesi beni son sayfaya bakmaktan men etti. Cuma günü de uzun zaman çıkmadım. Tam İstanbul’a mektup yazıyordum ki, telefonla vak’ayı haber verdiler. Hadise perşembe günü sabahleyin başlamış ve üniversitenin kapısında çarpışma olmuş. Örfi idare dolayısıyla ancak sızabilen havadisler dahi korkunçtu. İlk düşüncem zavallı çocuklar oldu. Senelerce karşımda oturup dersimi dinleyenler, yahut onların arkadaşları ölüyorlar, ıstırap çekiyorlardı. Ne kadar angoisse, ümit, çocukluk, gençlik ve ıstırabın kapısı açılmıştı. Bu kadcark bir manifestation’a pekâla müsaade edilebilir ve bütün bunların önü alınırdı. İnsanlar konuşmak ve içini boşaltmak ihtiyacıyla doğarlar. Hıçkırık, ağlama, konuşma hepsi asabi cihazımızla hatta hazım cihazımızla beraber şeyler. Ne yazık ki hükümetimiz yahut hükümetler bu işleri çok ciddiye alıyorlar. Niçin bu kadar korkak insanlarız? Atın dizginini biraz gevşek tutmak, fakat müteyakkız olmak daha iyi değil mi?

Adnan Bey [Menderes] ne yapsa İsmet Paşa’nın, Atatürk’ün ve daha evvel devrilen hanedanın prestijine sahip olamaz. Sonuncular bir yığın ceha-

¹⁹ Yazar Seul şehrini yeni harflerle bu şekilde yazmıştır.

letle karışık tarihî bir realiteden otoritelerini alıyorlardı. Atatürk ve İsmet İnönü'nün başları etrafında Millî Mücadele'nin destanı vardı. O hâlde yapılacak şey o otoriteyi taklit değil, daha rahat, babacan bir idareye razı olmaktır. Bir iktidar şüphesiz ilk sarsıntıda mevkiini terk ederse anarşi olur. Fakat her ufak hadiseye geniş aksülameller ayırırsa, o zaman da hadiselerin kuyusuna düşmüş olur. Yazık ki bunu anlamadılar. İktisadî vaziyetin kötülüğünü bir realite gibi kabul etmek ve bunun birtakım reaksiyonlara zaruriyetle sebep olacağını düşünmek, milletle açıkça konuşmak ve hangi sularda yüzdüğümüzü söylemek bu kadar güç mü?

O günden itibaren iki zıt düşüncenin altındayım: Şekerli çörek gibi konformist bir hayatın birdenbire yıkıldığını görmek elbette ümit verici bir şey, belki insan bu suretle değişir ve biz daha seri reaksiyonlu hadiseleri ferden mütalaayı öğrenmiş ve kıymet hükümlerini ferden muhafazaya azimli bir millet oluruz. Bunun yanı başında, birdenbire gençlikle devletin arasının açılması. Bu bizi nerelere götürür? Biz devletimizden gayri serveti ve güvene neceği olmayan bir milletiz. Daima millî birlik sayesinde yaşadık. Bu ayrılık, araya kan düşmesi hiç de güzel bir şey değildir. Kaldı ki, şimaldeki dostlarımız var.

Bütün bunlar kafasını kemirerek yaşayan bir efenin içinde kaybolduğu labirentlerdir. Çünkü üçüncü bir vâkıa daha var: Talebelerim ve arkadaşlarım hatalı olsa dahi ıstırap çekiyorlar. Kötü vaziyetler. Ve daha mühimi vatan-da elîm, ağır hadiseler geçiyor.

Akşama doğru hadiseler biraz daha inkişaf etti. Aynı hareketlerin Ankara'da başladığını, Mülkiye Mektebi'nde ve Üniversite'de talebelerin kordon altında olduğunu öğrendik. Yeni neşredilen resimlerde yaralı çocukların sedye ile çıkarılışı vardı. Sıddık Sami [Onar] yaralanmış. Kız talebe, erkeklerle berabermiş. Devlet yalnız bir ölü olduğunu söylüyor, ecnebi gazeteler sekiz ölüden bahsediyor. Bir Hollandalı ölülerin adedini seksene kadar çıkarıyordu. Bu, biraz mübalağalı olması lazım gelir. Üniversite'deki arkadaşlarımin vaziyeti karşılamak cesaretini göstermelerini pek beğendim ve gözüm yaşla doldu. Ölülerimizi istiyorlar ve cenaze merasimi yapmayı düşünüyorlar; aksi takdirde senatonun istifa edeceğini söylüyorlar. Bu efendiliğe hayran oldum. Çünkü bu hadisede çok kötü bir şey olabilir. Üniversite gençliği önlerinde gördüğü nesilden ikrah edebilirdi. Nihayet bugünkü gazetelerde akşamüstü son karenin teslim olduğunu işittik. İstanbul'da iki yüzü kız talebe, iki bin talebe askeri kamplara götürülmüş. Talebe askere teslim olacağını söylemiş. Asker daima efendidir, centilmendir. Bunu ben şahsen 1927'de tecrübe ettim.

Üç aylık idare-i örfiye, bir ay üniversitenin tatili hazin şeyler. Niçin baba olamıyorlar, niçin bu çocuklar bizim çocuklarımızdır, diyemiyorlar? Bilakis tehdit ediyorlar. Yalnız babaca davranmakla bir yığın mesele halledilebilir.

Şimdi aleyhte propaganda işleyecek. Ta'zim ve sadakat telgrafları çekilecek... Hazin şey. Ve daha hazini askeri vaziyete hâkim olmağa alıştırmak. Bir sivil idare, hakiki idare buna hiçbir zaman yanaşmamalı. Napolyon'un saltanatı, darbe hükûmeti, ihtilal meclisinin askerde kuvvet aramasıyla başladı. Sırasıyla Pichegru, Bernadotte, daha evvel birkaç kişi, hatta Dumouriez rempart gibi kabul edildiği için Napolyon bu ata bindi ve Fransa'yı yıktı.

Fırka arkadaşlarımız ne hâlde? İsmet Paşa ne olacak? Bir yığın mesele, bir yığın azap... Türkiye bir tahkik komisyonunun inisiyatifine bağlı, onun emrinde. Bundan sonra Adnan Bey dizginleri ele alabilir mi? Alsa dahi artık kendisi olabilir mi? Her hareketimiz bizi daima değiştirir. Eminim ki, bu değişmekten kendisi de memnun olmaz.

Hulasa: Vatanda olmaması lazım gelen şeyler oldu.

Para vaziyetim çok kötü. Ameliyat yüz bin franga mal oldu. Üniversiteden bunun altmışını alabilir idim hiç olmazsa. Bu ümit gitti. Şimdi yirmi sekiz bin frangım var. İki aya yetecek mi? Bari Rockefeller harcırahımı gönderseler, yani bakiyesini. Ferdî, içtimai her şey hazin, Allah vatanımızı saklasın! Fakat ben Avrupa'dan çok borçlu dönebilirim. Nerdeyse "Sırası mıydı?" diyeceğim.

1 Mayıs [1960]. Dün Seine'in kenarında dolaşırken iki şeyi birden düşündüm: "İki asra yakın zamandır kaç milletin münevveri vatanlarının ıstırabına bu sulara bakarak ağladı".

İkinci düşüncem büsbütün başka türlü idi: Nasıl mesned-i hayatın mesuliyetini birbirine devrediyorlar? Mütareke senelerinde bizim sırtımızda idi. Üniversite hadisesi[ni] (eski Darülfünun) biz yapmıştık. Ne gariptir ki, oldukça geniş nümayişlere rağmen İtilâf ordusu ve polis işe karışmamıştı. Üniversiteye hürmet ediyorlardı.

Fakat niçin bu kadar mütereddidim? Çocuklarımız "hürriyet! Hürriyet!" diye bağırıyorlar. Onu istediler. Onun için yaralanmayı, belki de ölmeyi kabul ettiler. Yoksa artık hürriyete inanmıyor muyum?

Bilakis, en çok inandığım şeylerden, özlediğim şeylerden biri o. Fakat hürriyetin bizim gibi fakir ve taazzuv etmiş birlikleri, yani canlı müeyyideleri olmayan memleketlerde geçici mesafe aradığını biliyorum.

Bize sıkı bir çalışma devri lazım. Ta ki hürriyet ağacının tutabileceği bir zemin, iptidai bir refahı elde edelim.

Hürriyet... İyi ama hürriyet muayyen bir terbiyedir. Almak değil, muhafaza etmek, edebilmek imkânına muhtaçtır, muhafazası lazımdır.

Bununla beraber:

Üniversite ile beraberim: Yapılana inandığım için, icap ettiği için, haysiyet meselesi telakki ettiğim için. Şimdi Vigny'nin *Cinq-Mars*'ını niçin yirmi yaşı-

dan beri sevdiğimi anlıyorum. M. de Thou'nun mahkemedeki sözü: "Beni dostu biliyordu. Onun bu inancı için onunla birleşmeye razı oldum".

Talebelerim içinde hiç olmazsa bir kişi bana inanmıştır; onun için onlarla beraberim.

Şark memleketlerinin hakikaten garplı olabilmeleri için birtakım mebdelere inanması lazım: Bunların başında her çeşit hürriyetin zaruri olduğuna, nefes almak gibi bir hak olduğuna inanmamız lazım.

Garp... Hitler'i ne yapıyorsunuz?

Hitler veya Hitlerizm, bir çeşit sar'a ve delilikti. Ben aklî muvazenesi yerinde olanlardan bahsediyorum.

Çocuklar tevkif edilirken vatani marşlar söylemişler. Yarabbim, nasıl içim sızlıyor. Hayatımda ilk defa baba oldum. Yaşımın adamıyım.

İsmet Paşa bir seviyedir. Onun için üniversite gençliği onu seviyor. Bırakın sevsin!.. Bir hükûmet bir millettten ancak idare edilmeğe razı olmasını istemeli. Fazlası için o kadar büyük şartlar lazım ki...

Yahya Kemal'in gençlik programı: Milletimize Fransız ihtilalini öğretmek. Fransız ihtilalinin tarihi, bir devlet adamını ne kadar hatalardan kurtarabilir. Zavallı çocuklarımız...

Geçen mayısı hastahanede geçirdim, bu mayısı gurbette...

1 Mayıs [1960]- Kapalı, yarı açık bir hava. Cılız bir ışık, sonra birdenbire parlayan ışık. Yollar müge satan çocuklar ve kadınlarla dolu. Paris 1 Mayıs'ını yapıyor. İstanbul'da mutlak şekilde sokağa çıkmak yasağı. Atatürk'ün devrinden beri böyle bir şey görülmemiştir. Gazeteler çıkmadı. Radyo havadissiz. Bir ara Patrick'de bir sandeviç. Avni ile ve arkadaşıyla resim üzerine konuşma. Maigre intellectualité²⁰. Öbür akşam evde Bedri ile konuşmanın verdiği yorgunluk. Saat üçte Belvédère'de Güzin ile *Tutînâme* üzerine konuşma. Eğer bu etüdü yapabilirse çok iyi bir şey. Onunla konuşurken İstanbul'u ve talebelerimi özledim. İkiye bölünmüş, asrından ayrılmış adam olarak yaşamının kötülüğü. Yirmi yaşında, otuz yaşında edebiyatla ilimden birini seçmem lazımdı. Çünkü bütün bu işlere o kadar hazırım ki. Unesco'nun Londra'daki kollokyumunun mevzuu zannederim ki (Teknik karşısında hümanizmanın vaziyeti nedir? Ne olmalıdır?) olacak. Zannederim ki bu mesele şöyle de alınabilir. Teknik kendi hümanizmasını kurabilecek mi? Bedri ilk hamlede konuşmaya kalkmazsa kendisine söylediklerimi bu sahaya çevirebilir.

Beş buçukta Abidin, Güzin, Hayal ve kocası ile *Les Désenchantées*'lerin büyüğünün, Nuriye Hanım'ın evine gidiyoruz. Nuriye Hanım, Reşat Chateaneuf Bey'in torunu, Mecid devrinden, Şinasi'den kalma bir isim ki magie'sini

²⁰ Kafasızlık.

gençliğimden beri duyarım. Yol boyunca Yahya Kemal için zaman zaman zalim olmasını bilen ve kıskanan kadının anlattığı fıkraı hatırlıyorum: Bu kibar ve eski Tanzimat ailesinin kızlarını eski terbiyece selamlamak isterken, odanın içini altüst etmiş. Hikâye basit ama santimentalitesini biliyorum. Yakup'ta da, Kemal'de de eskinin bu prestiji vardı. Leylâ, Nuriye Hanım'ın kızı. Bir Lehli ile evli. Burnundan Oxford şiveli bir Fransızca ile konuşuyor. Nuriye Hanım Eiffel civarında küçük bir redöşosede, bir çeşit bekâr evinde oturuyor. Tek oda, yastıklı divan, birkaç sandalye ve koltuk; avluya bakan bir pencerede biz girdiğimiz zaman alafranga Reşat Nuri Bey [Darago] ve karısı var. Reşat Nuri menbaina avdet eden, yahut avdet ederken dağılan bu ailenin yerli ve Türkiye'ye bağlı tek uzvu. Yazık ki çocuğu yok; rahat bir karısı var. Nuriye Hanım küçük, tonton ve tintin bir ihtiyar hanım. 1909'da Fransa'ya kaçmış, Calmette'i tanımış ve *Figaro*'da çalışmış ve Fransa'da evlenmiş. 1911'de dönüşünde annesiyle Eyüpsultan'a gitmişler. Hristiyanla evlenen kızının çarpılmadığını gören annesi dönüşlerinde Reşat'a: "Reşat! Ablan çarpılmadı!" demiş. Ana, kızıdan hoş ve hazin, zavallı Türkiye'nin macerası. Aldıklarını geri vermiş! İçimde büyük bir hüznün var. Bu küçük kadını Türkçe bilmeyen çocukları arasında yadırgıyorum ve saadet zannettiği şeylere üzüliyorum. Albümden çıkarılmış eski bir fotoğrafa benziyor. Küçük oğlu olan musikişinasla, Türkçe adı Orhan, üç gün evvel görüşmüştüm. Çirkin, sevimli, acayip sesli bir çocuktur. Massignon'un gelişi her şeyi kurtarıyor. 84 veya 87 yaşında şarkın bu büyük hazinedarı henüz dinç. Sadece mavi [gözleri] yorgun. Biraz Hamdullah Suphi'ye [Tanrıöver] ve biraz da Coupole'deki şef garsona benziyor. Çok güzel konuşuyor. Uzun parmaklı güzel elleri var. Ve bir keman virtüözü gibi güzel jestlerle sözlerini tamamlıyor. Konuşması daha ziyade bir monologa benziyor. Her cuma Vincennes şatosuna ve Paris'teki diğer meyhanelere gidiyor ve Arap alîllerle konuşuyor, hediye götürüyor. Zaten bu cinsten bir ziyaretten geliyor. Konuşmasını çevirmek, yahut bölmek kabil değil. Dağınık, tatlı bir monolog. Mâveranın peşinde. Bağdat'ta, Gelibolu'da, bütün şarkta mezarları ziyaret etmiş. Her şeyden occulte işaretler, anahtar kelimeler arıyor. Bağdat'ta bir çocuk kendisine (Enelhak) diye bağırarak bir güvercin getirmiş. "Bu aradığım şeyin anahtarıydı", diyor. Düşüncesi daima concret âleminden öbür tarafa akın ediyor. Belli ki Hallac'ı derunî bir ihtiyaçla bulmuş. (Galiba papaz olarak hayata girmiş. Sonra bırakmış). O kadar çabuk konuşuyor ki, etraftaki konuşmalar arasında iyi anlayamadım, belki de bir arkadaşından bahsediyordu. Sonra, Violette isminde muhtedi bir Yahudi kadından bahsetti. Rahibe olan bu kadın manastırının içi düşkünü aumônier'sine odasında, kendisi için bir şişe şarap bulundurduğunu söylemiş. Ve aumônier bu söz üzerine içkiyi bırakmış. Bu anekdotları herhangi birisinde bulmak ve işitmek çok mümkün şeyler. Fakat altlarını çiziş, anlatış tarzı çok güzel. Mesela Yahudi kadının gözlüğünden ve çehresinden bahsederken: "Bildiğiniz gibi Allah'a rastlamış

o Yahudi yüzlerinden biri” diyor. Ve birdenbire bir Rembrandt âleminde anekdot derinleşiyor. Seksine kadar çıplak bir kadını rüyasında görmüş ve bu rüya bir révélation oluyor. Bağdat’ta, nehre karşı yattığı oda, tek hurma ağacı, her şey bu konuşmada mânalaşıyor. Söz bir ara Yunus Emre’nin olduğu iddia edilen tekke nefeslerine geldi. Bize bunların eskiliğini sordu. Olabilir dedim, fakat bahse girişmedim ve sonra Hüseyinî hakkındaki fikirlerimi söyledim. Hüseyinî makamı belki de Müslümanlıktan evveldir ve bu keskin feryatta bütün bir toprak feodalitesinin izi bulunabilir!

Bana bu fikri, mayalar vermişti. Yazık ki üzerinde duramadım. Derhal başka bir şeye atladı. Fakat geçerken de Türk dilindeki vuayellerin hâkim olduğundan bazı chant’ların bize ait olacağını, musikişinas bir millet olduğumuzu söyledi. “Hürriyet taraftarları hapishaneleri hürriyet isteyenlerle dolduruyor” dedi. Arap âleminin macerasına üzgün. Fuzulî’nin bir mısraından bahsetti ki ben bilmiyorum: “Cehennemde ateş yoktur, oraya gidenler ateşi götürürler”.²¹ Saat sekizde Saint-Germain’de ayrıldım. Radyoda havadis aradım, yoktu. İstanbul’daki hadiseler yine sırtıma binmişti. Küçük şehir dalgasında ismini öğrenemediğim bir Weber operası beni şaşırttı. Bu musiki üstadını çok az tanıyorum. Uvertür harika idi. Bir ara Wagner sandım.

11’de uyku, ilaçsız, Nuriye Hanım’ın evinde içtiğim iki kadeh rakı ve yorgunluktan (maddi, manevî) uyudum.

2 [Mayıs 1960]- Bu sabah kardeşimden, Adalet’ten iki mektup. Hiçbir şey yok.

6 [Mayıs 1960]- Havadisler gittikçe seyrekleşiyor. Param gelmedi. Hafif hastayım.

Bu sabah “Raks” manzumesiyle meşgul oldum.

8 [Mayıs 1960]- Tezahürat ve açıktan açığa devletle mücadele arzusu üniversite gençliğinde adamakıllı artmış olacak ki, her vesile ile tezahürat yapıyorlar. En ümit verici şey gençliğin kimseden emir almadan böyle cemiyete bir mihverle tutunmuş olmasıdır. Üniversite üniversite oluyor. Yeniden doğuyor.

13 [Mayıs 1960]- Para geldi. İspanya’ya geçeceğim. Çocuklardan haber alamadım. Çok mübalağalı havadisler geziyor ortada. Fransız ve İngiliz gazeteleri, radyolar tezahüratın devam ettiğini söylüyorlar. Fakat ıslak barutun yanması gibi. Biliyorum ki patlayacak.

²¹ “Cehennem dediğin dal odun yoktur / Herkes ateşini burdan götürür (Derviş Ali’den bir türkü. Ali Ekber Çiçek söylerdi. Bu bilgi Mustafa Kutlu’dandır.)



Tanpınar bir güzellik jürisinde

Bu millet İnönü'ne yaptıklarını affederse... Ama imkânsız.

Bu akşam Tiraje'nin [Dikmen] sergisinde. Saint-Germain'de küçük bir dükkân.

Saroyan'la tanıştım. Bana Bitlis'i tanıyıp tanımadığımı sordu, kenarından çocukken geçtiğimi söyledim. Alain Gerbaut'da, Bergeaud ve birkaç dost. Resimler güzel, fakat kudretsiz. Lévy'ye [Léopold] tesadüf. Lévy Türkiye'nin hâlini merak ediyor.

17 [Mayıs 1960]- İspanya'dayım. Dün trenle geldim. İstasyonda kötü bir otel. Her şeyi göze alarak H. Palace'a nakletmek istedim. Karşısında Jarmaye otelinde bir yer buldum. Sabahleyin ilk işim Prado'ya gitmek oldu. Velázquez şüphesiz en büyük ressamlardan biri. Fakat Prado tamir dolayısıyla altüst. Orta salon kalkmış gibi bir şey. Goya'ların çoğu aşağıya indirilmiş. Duvar önünde küçük, korku ve nihayet o dehşetli şeylerin hepsi orada. Yukarda çıplak kadın, birkaç portre ve merasim resimleri var.

İspanya'da Suat Hayri'yi [Ürgüplü] görmek kadar beni pek az şey şaşırttı. Günlerce birbirimize yalan söyledik.

22 [Mayıs 1960]- Harbiye'nin nümayişi. Bu hükûmetten hayır yok artık.

PARİS’TE 27 MAYIS

Tanpınar 27 Mayıs 1960 tarihinde Paris’tedir.

İspanya’dan Paris’e döndüğünde otelci kendisine Türkiye’deki askeri harekâtı haber verir. Tanpınar’ın bu haberden memnun olduğunu şu kısa cümle gösterir:

28 Mayıs [1960]- Sabahleyin iner inmez otelci Türkiye’deki askeri hareketten bahsetti. Vatana ak yüzle dönebileceğiz. Kurtulduk.

8 Haziran’da İstanbul’a dönmeden önce, onun duygu ve düşüncelerinden hatta bir şiir yazdığından Güzin Dino söz eder ve Tanpınar’ın yazdığı şiiri daha sonra korkarak neşretmediğini kaydeder. Tanpınar’ın müsveddeleri arasında bulunan şiir henüz tamamlanmamıştır ve anlaşıldığına göre Tanpınar, şiir üzerinde çalışmaktadır. 1930’larda tamamlanmışa benzeyen şiirlerini 1960’ta hâlâ işlemeye devam eden şairin şiir anlayışının alelacele yazılmış bir şiiri hemen neşre razı olmayacağını tahmin zor değildir. Güzin Dino’nun bu sathî yorumu bile Tanpınar’ın kendisini anlamayan bir çevre içinde olduğunu gösterir.

GELECEK

Geleceğin kapısında
Şimdi yalnız sen varsın,
Altında çelengi
Doğmasını hazırladığın güneşin
Ve kucığında
Dipçik ve çizme altında inleyerek
Ve arkanda kalabalığı ölen gençler...
Seninle bu dar, dikenli yolda
Süngü safları arasında
Ateş, kan ve hakaret içinde yürüyenlerin
Geleceğin kapısında vücudun onlar gibi

Yara bere, ellerin tırnakların kan
 Zorluyorsun bu tunç kanatları,
 Zorluyorsun yirmi dört milyonun gecesini
 Zorluyorsun yolunu kapatan
 Cesedini çürümüş şevkin
 Çoktan insan emeği görmemiş bir tarlada
 Yeniden çalışan sapan demiri gibi
 Ölmemiş bir damar arıyorsun
 Usta ellerinle
 24 milyonun kalbinde
 Ne kadar uzak yollardan gelecek buraya
 Sen ki
 Şimdi geleceğin kapısında
 Yalnız sen varsın,
 İman alevinin yandığı bir kandil olmuş
 Küçücük vücudunla
 Ve yetmiş altı yaşınla

Anladın artık,
 Bütün ümitsizliklerin ötesinde
 Kanın ve ateşin kurtuluşu var
 Anladım artık,
 Tek duvarını
 Ancak isyanın güneşi yıkar,¹

Tanpınar, sevip bağlandığı kişilerin, kendisini küçümsediklerinin farkındadır. Bundan eza duymakta, fakat onları bir türlü feda edememektedir. Son iki yılın

¹ Güzin Dino, 27 Mayıs ihtilalini Paris'te öğrendiğini, kendisini aradığını, endişeli olduğunu ve bir de şiir yazarak Paris'ten ayrıldığını yazmıştır: "Ahmet Hamdi Tanpınar telefon ediyor.

- Ne oluyor Güzin? Haberin var mı? Ben sadece *France Soir*'ı gördüm.

- Menderes hükümeti alaşağı edilmiş.

- Aman, diyor Hamdi, devlete zeval gelmesin:

- Daha ne zeval gelecek Hamdi Bey? Olan olmuş, belki her şey düzelir artık...

- Aman, diyor yine Hamdi, biraz titrete bir sesle, devlete zeval gelmesin!

Devlete, kapıkulu bağlılığı Hamdi'ninki, ama yüreği kafası gibi işlemiyor. 27 Mayıs kurbanı genç için, bir çeşit mersiye yazıyor. Nefis, uzun bir şiir, ama yayınlamak yürekliliğini gösteremiyor. Güzin elinden kapmak istiyor, hemen cebine sokuyor Hamdi de Orly'de bu şiiri okuduktan sonra uçağa binip, dönüyor İstanbul'a. Gidiş o gidiş... 'Lale Devri'nin hayalleriyle, Lüksemburg Parkı'nın lalelerine acıyan, 'Bunlar da burada, gurbette zavallılar!' deyip, kendi gurbetinin tadını yaşayan Ahmet Hamdi Tanpınar..." (*Gel Zaman Git Zaman*, İstanbul: Can Yayınları, 2. b.1991, s.194-195).

Yukarıdaki şiir Güzin Dino'nun söz ettiği şiirin bir müsveddesi olabilir. Tanpınar'ın devlet ve millet kopukluğundan endişesini açıklayan satırlar, günlüğünün 28 Nisan 1960 tarihli sayfalarında açıkça görülür ve Tanpınar'ın "kapıkululuktan" çok öte olan düşüncelerini yansıtır.

günlüklerinde, onun ruhundaki git geller çok açık şekilde görülür. Yukarıdaki bitmemiş, işlenmemiş şiiri Güzin Dino'nun beğenmesi şaşırtıcıdır. Belki de gerçekten Tanpınar'ın eserlerini okumamış ve onun güzellik kaygılarını anlamamıştır.

Tanpınar defterine İstanbul'a döndükten epey sonra devam eder. Bu kısımda dikkati çeken Tanpınar'ın siyasete duyduğu ilgidir. Bu satırları muhtemelen her okuyucu kendi siyasi temayüllerine göre yorumlayacaktır. Tanpınar'ın gerçek bir aydın olarak olayların dışında ve üstünde yaptığı yorumların yanında, yer yer bir partili gibi davrandığını gösteren kısımlar da vardır. Tanpınar, mensuplarının birçoğunu sevmese de C.H.P.lidir ve İsmet İnönü'ye taparcasına bağlıdır. Denilebilir ki C.H.P. onun için sadece İsmet Paşa'dan ibarettir. D.P.lilerin hepsinden nefret eder. Bu duygularını makalelerinde de dile getirecektir. Bir kurtarıcı olarak selamladığı 27 Mayıs mensupları da icraata başladıktan sonra Tanpınar'ın eleştirilerine uğrar. Yine de önde gelen kişileri sevmektedir.

26 Temmuz 1960 Salı sabahı.

Seyahatimden tam günü gününe on üç ay sonra. Bu on üç ay içinde olup bitenler şahsım bakımından bir yığın iflas, memleketin Demokratlar'dan kurtuluşu, talebe ihtilali, Millî Birlik Komitesi'nin teşekkülü, ıskat. Millî Birlik hükûmetinin teşekkülü. Vaziyet henüz mütereddittir. Bu gibi vaziyetlerde daima olduğu gibi bir yığın mesele ortaya çıktı ve onların tazyiki altındayız. Millî Birlik hükûmeti işleri olduğu şeklinde bırakamıyor, efkâr-ı umumiyeyle realiteyi anlattı ve her gün biraz daha anlatıyor. Fakat bu haklı hareketin tazyikini de kendisinde duyuyor. Fazla idealist ve muayyen doktrinden mahrum. Sosyalizan bazı kımıldanmalar var. Hatta kararlar bile (doktorlar meselesi). Fakat gerisinde mütereddittir. Seçim haklı olarak gecikiyor. Fakat bu gecikme ve müstakar bir sivil idarenin yokluğu her şeyde bizi mütehayyir bırakıyor. Bu itibarla bütün sarîh vaziyet alışlara rağmen sürprizli köşeleri bulunanlar, bir yolda yürüyoruz gibi geliyor. Halk Fırkası insan kadrosu itibarıyla zayıf. Eskinin tekrarından korkuluyor. İsmet Paşa'dan başka kimse yok gibi. Demokratlar iflas ettiler. Millet Partisi bilinen karakterinden ayrılmışa benzemiyor. Efkâr-ı umumiyede bugünkü idarenin devamını istemeyiş sarîh surette görülüyor.

Dün akşam Adalet'in doğum yıldönümü. Mutat kalabalık, biraz daha geniş kadroda. Kemal Türkömer'ler ve Satvet Lütfi [Tozan], Cimcoz ailesinin erkekleri, Kasım Gülek. Satvet Lütfi hayatını anlattı. Bu kadar iyi konuşabileceğini hiç sanmıyordum. Hatıralarını yazıyor. Terakki ve İttihat fırkasıyla [Prens] Sabahattin Bey'in fırkasını, barışmaları, ayrılmaları, mahpusiyet hayatını, 1912'de mahkûmiyetini, Paris'e istikraz içinde Cavid Bey'e yardım için gönderilişini, hapse avdetini anlattı.

Mahmud Celaledin Paşa 1904'de Brüksel'de ölünce cenazesini İstanbul'a getirmek istiyorlar. Prens Sabahattin buna razı değil. Maliye Nazırı Caillaux

kendisine yardım ediyor. Böylece aralarında bir dostluk başlıyor. İttihat ve Terakki meşhur istikrazını yapamayacağını anlayınca, Şerif Paşa'nın müdahalesi: Türklere para vermeyin, bu para ile Fransızlara karşı yarın harp ederler (!). Sabahattin Bey'in tavassutunu rica ediyor ve Satvet Lütfi'yi bu iş için Avrupa'ya gönderiyor. Talat Paşa'nın karşılaması, dostluğu... Dönüşte Sinop'a nefy oluyor, fakat Bursa'da oturmasına müsaade ediyorlar. Bursa'da otel açıyor. Aka Gündüz menfi olarak bu otelde kâtip oluyor. Harb-i Umumi esnasında sulh-i münferitçilik. Konya'ya morfin karıştırarak komitecileri uyutma, kaçma, kadın kıyafeti, arkadaşının evine gidiş, kovulma, yengesinin evinin yanında mahkeme-i şer'iyeye miras meselesi yüzünden kapatılmış bir evde iki ay kalıyor. Sonra Alemdağı'nda kırk, elli firari zabitle beraber gizli yaşıyorlar. İzmir'e seyahat ve münferit sulh teklifi. Kabul edilmiyor.

İkinci Harb-i Umumi'de bir idam kararı daha. Bu sefer Macaristan'dadır. İngiltere(!)'nin tehdidiyle (misilleme) kurtuluyor. "Halbuki benden evvel asılanın vücudu hâlâ kıpırdıyordu". Romanya'ya geçiyor, sulh-ı münferid müzakeresine giriyor, Amerikalılar, İngilizler kabul etmiyor.

Oradan İstanbul'a. Ve İstanbul'da Romanya için²

Edebiyatçılar Birliği'ne beni reis yaptılar. Güzel ama ben istemiyorum. Bugün her iş ister istemez politikaya karışıyor. Halbuki ben mutlak şekilde politika dışında eserlerim, derslerimle meşgul olmak istiyorum. Bakalım, ne yapacağım? Bir müddet sonra istifa...

Ankara'da Sevim hasta. Almanya'ya gidecek. Bu kadının hayatı, mazisi beni çok düşündürüyor. Fakat sıkıntıları arasında bir çeşit firar kapısı olmakta hiçbir şey kaybetmem. Kaldı ki vaktiyle çok hoşlanmıştım.

Kadın bana daima en çapraşık yollardan geldi.

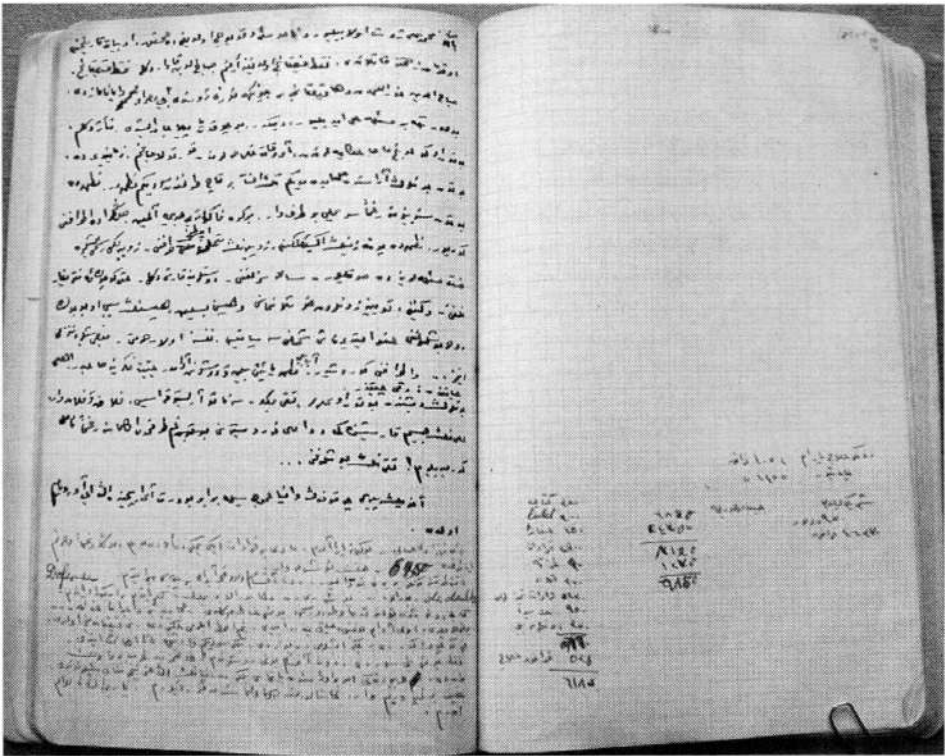
İki gündür "İflas"ın müsveddeleriyle meşgulüm. Biraz daha değiştirebilsem, planı ıslah edebilsem ve üslup şeklini alsa.

Cigara devam ediyor. Arkam, göğsüm hep ağrı içinde. Vatana döner dönmez para meseleleri ağır basmağa başladı. Eğer bir tesadüf olmazsa iki ay sonra gerçekten boğucu olacak. Ancak çalışma ile bu vaziyetten kurtulabilirim. Halbuki çalışmıyorum.

Karşiki ev çok hoş. Ana ve üç kız saksı gibi pencerelere diziliyor. Yahut da balkondalar. Kızlar sadece giyinme merakında. Zavallı memleketimizde hemen herkesin olduğu gibi hiçbir yüksek tarafları yok (iki büyükler için söylüyorum). En büyük derslerine çalışıyor. Fakat her saat başında elbise değiştiriyor. Taraçada daha prosaique oluyorlar. Bu kadın bu kızları nereye götürecekt?

İnsan Adnan Bey'in [Menderes] demokrasi hikâyesini bu eve bakarken daha

² Cümle yarım bırakılmıştır.



Günlüklerden sayfalar

iyi anlıyor gibi oluyor.

Çocuk ne kadar çok yemek yiyor. Pencereleri bazen yavruların sabırsız çığlıklar attığı bir kuş yuvasına benziyor.

Bu evden bütün bir roman çıkabilir.

Fakat biz sadece "İflas"ı düşünelim. "İflas"ın kötülüğü anekdottan henüz kurtulamaması.

Bir daha taranıp yazılmalı. Büyük temler ayrılmalı ve relief kazanmalı. Her şey insanda aranacak. Bazı empressiyonlardan, bilhassa, hiç de enteresan olmayan siyasi münakaşalardan memnun değilim.

Şurası var ki, romanın rüyasını 6/ 7 Eylül gecesine nakledebilirim.

Dün akşam güneşin batışı harikaydı. Kıpırmızı bir şerit, Ahmed Paşa'nın şii-
rindeki mercan kadehti sanki³. Dünyada bu kadar güzel bir vitray olabilirdi:

³ Sernâme-i mahabbeti cânana yazmışam

“Gün ne güzel bitti bu ağaçlıkta...” manzumesine bu vizyonu geçirebilsem. Ne hazin, kendimi çok geç buldum. Başka bir insan gibi yaşamaya, eb’adına erişmiş bir şair olmaya vakit bulabilecek miyim?

Tanpınar siyah kaplı bu defterin başındaki boş sayfalara çeşitli notlar, iki şiir listesi yazmıştır. Şiirlerinin dışındakiler dipnotlarında gösterilmiştir.⁴

Edebiyat tarihiyle ilgili okumalardan Tanpınar şiire geçer. Şiir müsveddelerini havi başka defterleri bulunan şair, aklına geldikçe günlüklerinin arasına da bazı denemelerini kaydetmektedir. Bu kara kaplı defter aşağıdaki şiir müsveddeleriyle biter:

Aydınlığın gemisi
Ve sazı her rüzgârın
Boğum boğum gövdesi
Bulanık sabahların
Saltanatı bu ağaç
Döğünür kırbaç kırbaç
Çırpınır, inler, susar,
 eteklerinde sessiz
Bir müjde gibi deniz
Baş ucunda bulutlar

Hasret risalesin varak-ı cânâ yazmışam
Nâlişlerini derd ile biçare bülbülün
Bâd-ı sabâ eliyle gülistâna yazmışam
Zülfün hikâyetini gönülde misal edip
Gam kıssasını levh-i perîşana yazmışam
Resm etmişem gözündeki hayalini güyâ
Nakş-ı nigâhı sâgar-ı mercana yazmışam
Tâb-ı rûhunla sözünü yazarken Ahmed’in
Şevkinden odlara dutoşup yâne yazmışam

⁴ (Kapakta) 48-15-80 Binnur Süveyda Hanım, Nişantaş, Emlâk Cad. 35/ 4.

Fustel de Coulanges.

Frédéric Amouretti, Morasi de la Sion, Institutions politiques de L’Ancienne France

*

Fahire Nihal Ulev, Paşa Limanı Cad. 117, Kuzguncuk
363784 [Bu adres Tanpınar’ın yazısıyla değildir].

*

Bedbaht ana derler ki elinde cühelânın
Kahr olmak için kesb-i kemal-i hüner eyler
Sonra dönüp kendine bakıp güler.

*

Kemal 552566

Bulutlar ve gökyüzü
 Bin oyunla değişik,
 Mucizeli bir eşik
 Gibi bekler gündüzü
 Ve ağarırken fecr
 Sanki bir altın toz
 Olur eğer başını
 hiç duyan
 Ani bir rüya yapan
 Kuşların telaşını

Ah bu güzel uyanış

Ürpererek yıkanmış
 Işığın çeşmesinde⁵

*

Hatırladığım deniz gurbet gecelerinde,⁶
 Sevinci, gür hiddeti içimde hiç susmayan,
 Bu akşam yine geldin, çörekledin derinde
 Bin elmas parıltısı ve mahrem fısıltıdan.

Çok güzel bir uykudan uyanmış gibi mahmur
 Ve hâlâ tesirinde gördüğü son rüyanın;
 Düşündün, hatırladın, bakışında hülya, nur,
 Harap kovuklarında yalı rıhtımlarının.

Kimsesiz kumsallarda akisli körfezlerde
 Kendi güzelliğinle sarhoş,
 Her an başka şekilde güzel, başka derin

*

Hatırladığım deniz gurbet gecelerinde,
 Sevinci, gür hiddeti içimde hiç susmayan,
 Bu akşam yine geldin, gülümsedin derinde
 Bin elmas parıltısı ve mahrem mırıltıdan

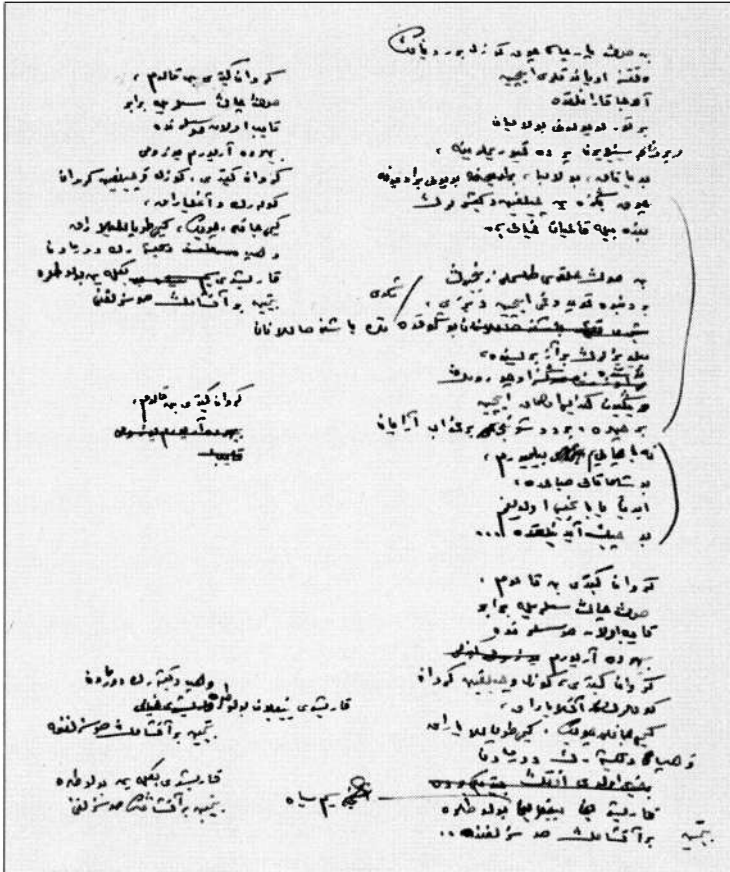
⁵ Bu şiir *Bütün Şiirleri*'nde bulunmaktadır. 7. b., 2007, s. 150-151.

⁶ Tanpınar'ın arka arkaya bazı farklarla iki defa yazdığı bu şiiri biz de aynen alıyoruz. Bu şiir "Deniz" şiirinin müsveddelerinden biridir. *Bütün Şiirleri*, 7. b., 2007, s. 57.

Çok güzel bir uykudan uyanmış gibi mahmur
Ve hâlâ eşliğinde yarım kalmış rüyanın;
Düşündün, hatırladın, bakışların hûlya, nur,
Harap kovuklarında yalı rıhtımlarının.

Serptin, dağıttın bütün gül ve zambaklarını
Topladığın altın gözyaşlarıyla geceden,
Kurdun yalnızlığının kat kat saraylarını
Karanlık sularında çalkanan her gölgeden

Ne soğuk dalgaların ne köpüren isyanın,
Ne de bin sonsuz mahşer uğultusunda birden
Açılıp derinleşen korkunç uçurumların;
Sen, durmadan ısırın, boğan, alıp götüren.



Tanpınar'ın bir şiir çalışması
"Ben son parçası çok güzel bir rüyanın"
(İsmail Kara arşivi)

SON YILLARI

26 Temmuz 1960'ta Tanpınar yeni bir deftere başlar. Bu defterde ilginç birkaç noktaya daha işaret etmek gerekir. Artık bir “diskoteği” de olan Tanpınar, bol bol müzik dinlemektedir. Özellikle Beethoven’i üst üste dinler. Kendisine “bir roman hissini” veren “Beşinci Senfoni”yi üçüncü defa arka arkaya dinlemiştir. Bunlara daha önce kavuşamadığı için hayıflanır. Dikkate değer bir nokta, Tanpınar’ın Türk musikisinden çok az bahsetmesidir. Bu son defterde Tanpınar özellikle şiir çalışmalarıyla, *Yahya Kemal* ile ve romanıyla uğraşmaktadır. Öyle ki bazı satırlarda Tanpınar çevresindekileri mi anlatıyor, yoksa romanından mı söz ediyor, karışmaktır. Şiir çalışmalarını bitirmeye çalışırken, şiirlerinin yazılmasıyla ilgili bilgiler de verir. Etkisinde kaldığı tek şahsın Yahya Kemal olduğunu söyleyen Tanpınar, belki yazmakta olduğu monografi dolayısıyla Yahya Kemal ile âdeta bir hesaplaşma içindedir. Satırlarına yansıyan ona karşı sevgisi, öfkesi inişli çıkışlıdır. Şiirlerini eskisi kadar sevmemektedir. Yine de bazı mısraları söylemiş olmasına hayrandır.

Temmuz 26 [1960]. Salı. Saat on buçuk. Öteki jurnal defterini bugün sabah-leyin kapadım ve tesadüfen elime geçen bu defterde, çıkacak şiirlerimin listesini okudum.¹ Beğenmedim. Az ve kusurlu.

¹ Bu defterin başında Tanpınar’ın verdiği şiirlerin listesi buraya alınmıştır:

1. Ne içindeyim zamanın	12. Sarışın buğdayı
2. Yavaş yavaş aydınlanan	13. Bir gül bu karanlıklarda
3. Sabah	14. Bu akşam, bu تنها
4. Deniz üstünde	15. Ömrün çemberi
5. Bir kadın başı	16. Birdenbire sanki çıplak
6. Bendedir korkusu	17. Karışan saatler içinde
7. Yağmur	18. Fırtına
8. Ayna	19. Ne güzel geçti bütün yaz
9. Rıhtımda uyuyan gemi	20. Ümitsiz ve bıçare
10. Çinli kadın heykeli	21. Mavi maviydi
11. Ölülerin ağzından	22. Sesin

Niçin bu kadar kısırsız? Çünkü bu kısırlık beni aşıyor. Burada ferdîden çok içtimaiye giden bir şey var.

Kendi kendime mazeret arıyorum. Fakat hakikat böyle. Hiç olmazsa biraz böyle. Irk, dil veya cemiyet? Irk olamaz çünkü Türkiye’de böyle bir birlik yok. Türkiye her memleket gibi bir kan halîtasıdır. Dil? Evet. Fakat biraz. Çünkü pekâla istersek yapabiliyoruz. Cemiyet: Evet. Çünkü çalışmanın terbiyesi yok.

Yahya Kemal, kudretli tekniğiyle ve hususi dikkatleriyle bu kısırlığı örtebiliyordu.

Talebelerimde aynı şey görülüyor. Hazırlıklı değiliz. Bütün aksayış burada. Potansiyelimiz yok. Biz otuz, otuz beş, hatta kırk yaşında kendimizi biraz hazırlayabiliyoruz.

Her şey bizde geç oluyor. Erken başlıyor fakat geç oluyor.

Türkiye’de insanlar ya hayatının sonuna kadar ferdî saadet hülyasıyla yaşıyorlar yahut da aile gailesinde tükeniyorlar.

Yahya Kemal’in bir sözü: “Fransa başkadır Hamdi, onlar iyi tahsil görürler, hayatları muntazamdır.” Fransız lisesi, Şevket ağabeyimin babama verdiği nasihat, köyüne gitmeden evvel ...

Violon konsertosu: İhtiyar büyücü. Nasıl insanla oynamasını biliyor.

Vaktim, bir konsertoyu sonuna kadar dinlemeye müsait değil. Bende her şey tesadüfidir.

Yaratılış olarak génial denecek kadar kuvvetliyim; fakat bir zaafım var. Dikkat ve teksîf eksik.

Ben hayatımda yalnız tesadüfe güvendim. Ve onu bekledim. İnsan iradesinin elzem olduğu yerlerde daima hezimet. Kadın ve para meseleleri başta. Bununla beraber çalışkanım da. Gel de işin içinden çık bakalım! Çok okudum. Okuduklarım rüyalarımızda günlük hayatımız gibi toplastılar ve benim ağzımdan konuştular: İşte eserim.

(Dışarda çalışan Türkler arasında muvaffakiyet yüzdesi memlekettten birkaç

23. İkiz hayaletler gibi
24. Her şey yerli yerinde
25. Bursa’da zaman
26. Bir gün İcadiye’de
27. Gül
28. Eşik
29. Ey kartal bakışlı avcısı fecri
30. Uyku
31. Bırak aydınlığa kendini
Bir güzel masalda yaşar gibisin

- Gün ne güzel bitti bu ağaçlıkta
- Bir güzel masalda yaşar gibisin
- Mahzun dönüşler
- Boğaz’da Akşam
32. Musiki
33. Raks
34. Deniz
- Mevsim sonu dağılan bir gül sanki...
35. Ağa

misli fazla. Yolda rastladığım Cafer Tayyar Paşa'nın oğlu, Mazhar Osman'ın oğlu.) Burada Mister (okunamadı) Weber'den başka türlü bir şey var. Sanatta muvaffak olan diyebilirim ki pek az. Fakat sanat her yerde sönük. Ah birkaç senem olsa ve biraz fırsat bulsam! İmkân bulsam, zaafılarımı kuvvet hâline getirebilsem!...

Yahya Kemal'in Avrupa seyahatnamesi henüz elime geçmedi. Bununla beraber söylediklerinden başka bir şey ummuyorum. Zorla konuşa konuşa muayyen şeyler bulabiliyorum. Bir oğlum olsaydı, iki dil, felsefe ve riyaaziye öğreseydim! En kuvvetli liseyi bitirtseydim. Bizde lise bitiren çok defa hiçbir şeyi sevmiyor. Bitirmeyen de pek az işe yarıyor.

27 [Temmuz 1960]. Oldukça acayip bir gün. Dün geceyi evde geçirdim. İlhan'la [Şevket Aykut] musiki dinledik. İlhan ihtiyarlamış ve perişan. Ben parasızlığın tehdidini her gün biraz daha duyuyorum. Sabahleyin imtihan. Bütün gün Zweig'in *Fouché'sini* okudum. Belki bahsedeceğim acayip düşünceler. Yine dün ağlayan kız geldi. Tez aldı. Garip mahluklar. Niçin reşit değiliz? Şiirden eser yok. Romana dair kafamda bazı kımıldamalar.

Bir askeri hocaya (kız) doktora tezi. *Gazavat-ı Barbaros Hayrettin!* Faruk'ta [Akün] bir gelişme var. Galiba [Abdülkadir] Karahan ve Cevdet Perin için tahkikat. [Mehmet] Kaplan için aynı tehdit. Faruk Erzurum'a gitmesinden evvel Kaplan'a verdiğim nasihatları çok iyi hatırlıyor. Tevkif edileceği hakkındaki dedikodu, Nesterin'le [Dirvana] Süheylâ [Bayrav] ile Taki'nin [Takiyettin Mengüşoğlu] odasında.

Mükrimin [Halil Yınanç] çok solgundu. *İbn Kemal Tarihi* ve Lepant muharebesi makalesi. Mükrimin'den daima bir şeyler öğrenilebilir.

Sırf vaktinde Kaplan'dan haber alabilmek için Adalet'lere gittim. 9'da Faruk'un telefonu. Bir şey yok. Niçin biraz asil, biraz akıllı ve kibar ve dizginli olamıyoruz.

Gece dönüşte Doktor Kemal'le Mualla'dan bahis. Otomobilde. Karısı kedi gibi bir şey. Eve gelince Sevim'in mektubunu buluyorum. Acayıplık burada başlıyor. Nasıl bir inşaat hep birbirine ekli oluyor! Kim derdi ki otuz sene sonra Ülfet Hanım, Sarıyer'deki evin hanımı yine karşıma çıkacak ve o kadar muvaffakiyetsizlikten sonra bu sefer de bir başkasıyla evime gelecek!

Mektubu okuduktan sonra "Beşinci Senfoni." Birinci partisyondaki o ince keman sesi. Yüz defa dinleyebilirim! Pikabı başında kapadım.

Bir yığın rüya ve kötü uyku. Sabahleyin tekrar çaldım. İki defa geçiyor o keman sesi. "Beşinci Senfoni"nin sonu da çok güzel. Bakalım tekrar getirecek mi! Tekrar, neticesiz bir aventure, Levent'e gidiyorum, yarım kalmış şiirlerim, romanlarım, hikâye ve tiyatrolarım ve öbür aşklarım gibi bir sergüzeşte atılmak için Levent'e gidiyorum.

Asistan meselesi çok mühim. Turan [Alptekin] için Faruk'un [Akün] söyle-

dikleri biraz haklı. Mehmet pek geveze. Mehmet Ali efendi. Hataylı fena değil. Fakat hiçbirinde tam istediğim ateş yok.

Dün akşam da parça parça güneşiyle, değişen şekliyle çok güzel bir gurup oldu.

Ruslar için 17. asırda en kibar renk kırmızı imiş. Barbey d'Aurevilly'de okudum.

30 [Temmuz 1960]. Yarın Temmuz bitiyor. Bu ay da ötekiler gibi geçti. Hâlâ roman üzerinde düşünemedim. 28'de Levent'e gittim. Yemek, hastalık konuşmaları. Hafif muaşaka. Gülünç.

Dün imtihan. Kaplan geldi. Tezahürat korkusuyla gönderdim. *Vatan*'da yazı çıkacakmış. Ayaspaşa'dan aldığım dört talebe, Peyami hakkında yeni tezahürat olacak diyorlardı.

Avrupa'dan bahsettik. İngiliz hayatından bahsederken mukayeseler yaptı. Saman kâğıdı üzerinden kopya istiyor. Her şeyin refah ve terbiye ve iş hayatı meselesi olduğunu bilmiyor ve anlamıyor. Kendisine intuition arayan bir zekâ ve anlayış. Megalomani. Şimdi statüsüz bir teşekkül bulunduğunu anlıyorum. Tevfik İleri'ye Tevfik Ağabey derlermiş. Cahit [Okurer] Erzurum dönüşü korku yüzünden Kaplan'ı evine almamış. Ne asil ruh... Zavallı Kaplan. Halbuki iyi tarafları vardır. Tevfik İleri'ye felç gelmiş. Yine, dün akşam Dağcılık klübünde Celile'nin ziyafetinde —can sıkıntısından ölecektim— işittiğime göre Adnan Bey intihar kasdıyla uyku ilaçlarını biriktirmiş, bu yüzden Ankara'ya nakledilmiş. İş Bankası umum müdürü Ahmet Bey [Dallı] hastalanmış. Anadolu'da Adnan Bey taraftarları fazla imiş. Hulasa günü gününe geldiği için bir yığın cehennem, bir dément'dir. Üç ay sonra hepsine bakılınca hepsi kaybolacak. Şu anketleri bir bitirseler. Mamafih dün sabah dahiliye vekilinki bitti.

Dağcılık klübünde Teo [Teoman Aktürel] ile münakaşa (Faruk Nafiz [Çamlıbel], Samet [Ağaoğlu] ve Peyami'nin [Safa] kovulması meselesi etrafında)² budala sert ve şımarık ve cahil tabii. Faruk'u severim, Samet'ten ikrah eder ve tâli'ine acırım, Peyami'den nefret ederim. Fakat zamanı mıydı?

Ayrıca bu toy delikanlılara paravana olmaya hiç niyetim yok. Birlik başkan-



Biröl Emil ve Ö. Faruk Akün

² Kaya Bilgegil, Faruk Nafiz'in kendisine bu konuyla ilgili olarak şöyle dediğini yazar: "Hamdi Avrupa'dan gelmiş; beni, Peyami'yi âzâsı olmadığımız edebiyatçılar cemiyetinden ihraç ettirmiş." (M. Kaya Bilgegil'in Makaleleri, hzl. Zöhre Bilgegil, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1993, s. 601)



Tanpınar ve
Mehmet Kaplan

lığından bu günlerde sıhhat ve iş bahanesiyle istifa edeceğim. Hiç kimsenin postuma bürünüp iş görmesine tahammülüm yok!

Solcu gizli, musır ve cahil. Sağcı, milliyetçi geçinenlerin hepsi cahil ve kupkur. Ortadakiler darmadağın. Hemen hepsi zevksiz ve tahammülü güç. Biraz zevki ve anlayışı olanlar kıskanç. Yarabbi ne kadar yalnızım.

2 Ağustos [1960]. Cumartesi günü. Hasan Saka'nın cenazesi. Bütün fırka yahut İstanbul'da bulunanlar orada idi. Tarık [Temel] sabahleyin geldi. Beraber gittik. İsmet Paşa'yı gördüm. Çok mahzundu. Elini öptüm, elini veriyor belki de ağladığı görülmesin diye yüzünü çeviriyordu. Yeni bıyıkları pek yakışmıştı. 1946'nın ve 1950'nin İsmet Paşa'sından ne kadar farklı ve sempatikti.

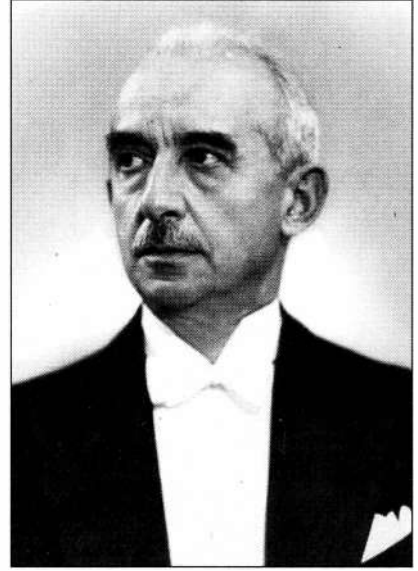
Bir insanın bizde kalan çehreleri kadar şaşırtıcı ne olabilir? Değişen hadiseler ve yaş, entellektüalite, filan + Ben + O = X

Bu muadele bütün hayatımızdır. Tıpkı sevdiğimiz kadınlarda olduğu gibi.

1932'ye kadar İsmet Paşa benim için mübarekti. Celâl Bey'in [Bayar] başvekilliğine kadar yalnız bir hadisede, Fethi Bey'i [Okyar] düşüren nutukta, bir de İhsan Bey [Eryavuz] muhakemesinin şahitliğinde hatırlıyorum. Şu var ki o zaman sahnede muhtelif çehreleriyle yalnız Gazi vardı ve geri kalanı siliyordu. Celâl Bey'in başvekilliğinden sonra birdenbire ön plana geldi. Reiscumhurluğundan şüphesiz sevindim; bununla beraber tanıımıyordum. Onu İkinci Dünya Harbi'nde tanıdım ve sevdim. Mebusluğumda şef fikri aramıza girdi, politikasından memnun, davranışlarından mustarip, etrafındaki adamlar yüzünden dargındım. Dil meselesindeki fikirleri, Atatürk inkılâplarını olmuş bitmiş bir şey gibi kabul etmesi beni rahatsız ediyordu. İsmet Paşa'yı belki kendisi de bilmez, birçok itirazî cümle ve fikir arasında en çok övenlerden biriydim. Fakat o zamanki düşüncelerimi şimdi yokladıkça fırkasının içinde kaybolmuş gibi görüyordum. Bizimle kendisinden çok başka türlü, tam mânasıyla inférieure iki adam vasıtasıyla konuşuyordu: Şükrü Saraçoğlu (siyasette) ve Memduh Şevket [Esendal]. Âli [Hasan Âli Yücel], Mümtaz Ökmen cinsinden hususi kamara adamları, en sonunda Nihat Kerim!³ Belki adını unuttum. Bana onu gizleyen tahta perdeler gibi geliyordu. O kadar ki kendisini çok az görebiliyordum.

Demokrasi hükûmeti beni çok az heyecanlandırırdı. Bu işin istendiği gibi yürümeyeceğine, henüz o seviyede olmadığımıza emindim. Demokrasinin bir elit işi olmadığını çok iyi biliyordum. Maraş'a üç dört gidişim bana memleketi öğretmişti. Kaldı ki İstanbul ve Ankara da öbür yerlerden farklı değildi. Bu 1941 senesinde belki İstanbul bugünkü kadar köy değildi, fakat ıstırap her çehreden akıyordu. Gençler arasında ise muazzam ayrılıklar başlamıştı. Paşa'nın yapacağı şey partisi içinde daha sosyalizan bir zümre arayıp onu ortaya çıkarmaktı. Atatürk zihniyetine, hiç olmazsa başlangıcında daha sadık olurdu.

Niçin bunları yazıyorum. Meclisten beş parasız ve dargın ayrıldım, fakat partiden ayrılmadım. İsmet Paşa'ya karşı iki sene kadar dargındım. Bununla beraber yine seviyordum. Muhalefet kürsüsündeki rolü genişledikçe iş değiş-



"İsmet Paşa bir seviyedir"

³ Tanpınar'ın adını unuttuğunu belirttiği bu isim hatıra, ilk anda Nihat Erim'i getirmekle birlikte, İsmet İnönü'nün yakın çevresinden olan Cevdet Kerim İncedayı da olabilir.

ti. İhtiyar adam gençleşti, büyüdü, kudret ve asalet kazandı.

O gün Şişli Camii'nin imam odasında küçük bir kerevete oturmuş, arkadaşının ölümüne ağlayan insan ise çok başka insandı. Onun elini öperken Orhan Gazi cinsinden bir adamın elini öpüyorum, sandım.

5 Ağustos cuma. Yine o cumartesi günü Tarık'ta feci bir yemek. Hiç rafiné değil. Dostumuz Ahmet'lerde bezik. Büyük denemeyecek kazanç. Dönüşte hastalandım. Dört gün evden çıkmadım. Tekrar nezle şeklinde nüksü.

Ülfet'le Sevim bu akşam otobüsle Ankara'ya gittiler. Teferruatını yazacağım. Ateşim var, biraz 37-8. Levent'e gidip gelirken üşümüş olacağım. Mamafih dün akşam da ateşim böyle idi.

Saat 11. "Impérial"i dinliyorum. Harikulade fantastik. Güzelin üstünde...

27 Ağustos [1960] pazar. Tıpkı Yahya Kemal Enstitüsü'nden Vehbi [Eralp] ile Esat'ın manevralarıyla istifa edişim gibi, bu sabah da galiba dostum Behçet Kemal'in [Çağlar] Tarık'a söylediği sözlerle, vali kendisine beni bu cemiyette görmekten şaşırdığını söylemiş. Edebiyat Birliği reisliğinden istifa ettim. Her ikisi için de irade zaafı, çabuk kanma denebilir yahut diyecekler olur. Hakikatte ise ne bu birlik, ne de reisliği, ne de iş arkadaşlarım hoşuma gidiyordu. Her ikisinde de bir emr-i vaki (ileride düşünürüz) diye kabul etmiştim. Ve çekilmek denen acte'ı yapmak için sebep arıyordum; hatta bir çeşit haricî müttekâ. Çok muhtemeldir ki vali bu işle hiç meşgul olmamış ve Behçet Kemal uydurmuş olsun!... Zararlı olan ben değilim.

Türkiye gizliden gizliye bir iç harbi yaşıyor. Burada bütün dünya ile beraberdir. Ben ne sağdanim, ne de komünist veya déclaré sempatizanıyım. Sadece demokratım, mümkün olursa, demokrat sosyalist bir teşekküle girerim ve memnun olurum. Fakat böyle bir teşekkülün manevî mesuliyetini de üzerime almam. Türkiye'de sosyalist parti, ancak komünist partinin açılmasıyla kabildir. Aksi takdirde komünistler içeriye dolar ve memleketi, yahut o partiyi ve efradını zarara sokarlar. Türkiye yakın komşusu dolayısıyla hareketsiz kalan, kendi zaruretlerini tatmin edemeyen memleket... Biz iki yüz senedir Rus korkusu denen kuyuda yaşıyoruz.

Sağlarla beraber değilim, çünkü sağ şarktır ve şark bizi daima yutmağa, içimizden doğru yutmağa hazırdır. Eğer bir Barrès, bir Maurras, bir L. Daudet gibi insanlar olsaydı etrafımda iş değişirdi. Fakat Mehmet Akif'le [Ersoy] yol arkadaşlığı, Mümtaz'la [Turhan] fikir beraberliği, asla... Dün Yahya Kemal'in hatıralarını bir daha okudum. Nihat Sami'nin [Banarlı] bu büyük adamı kepaze edişine bir daha hayran oldum. Fakat unutmamalı ki Yahya Kemal onu kendisi seçmişti. Ne fukaralık Yarabbi... Efkâr-ı umumiyye, şair rüşvet verirse böyle olur. Antimilitarist Yahya Kemal "Askerlik vazifemi bile yapamadım" diye üzülüyor.

İyi ama Yahya Kemal Bey, siz Harb-i Umumi'ye girmenin aleyhinde idiniz.

Sulh-ı münferid taraftarı idiniz. Cemiyetin sair eller tarafından idare edildiğini iddia ederdiniz ve galiba da Enver Paşa düşünülürse haklıydınız! Hayır, askerlik vazifesini yapmadığına müteessir, fakat yine yapamadınız. Onu söylemiyorsunuz... Rumeli'ndeki çiftliklerden bahsetmiyordunuz. Yugoslav tebası kaldıkça bu çiftliklerdeki hakkınızı alacaktınız da; kaldı ki Yahya Kemal Bey bu yüzden Tevfik Rüştü [Aras] ile darılmıştı (Türk emlakini Balkan Paktı'na feda ettiği için). Yahya Kemal bunda da haklıydı. Balkan Paktı bir ütopya idi; yahut İkinci Harb-i Umumi'nin erken çıkması yüzünden böyle oldu.

Yahya Kemal ki Arif Hikmet Bey'in (Hersekli) "Yarab bu ne tükenmez hazinedir" mısraını sık sık tekrar ederdi. Şimdi o hazineye el açmışa benziyor. Ne kadar ahlaklı adam. Nasıl milliyetperver?

Mamafih bu askerlik meselesini, Falih'in [Rıfkı Atay], [Ahmet] Ağaoğlu'nun Matbuat Müdürü olduğu güne kadar çarlık pasaportu ile gezmesini ifşa etmesi üzerine yazdığı zannedilebilir.

Asıl dikkatimi çeken, beni hakikaten üzen şey on senelik Avrupa tecrübesinin, sefirliğin hatırasının birkaç satırda ve sadece milliyetçiliği behemehal kendi bulması için harcatması. Elbette Yahya Kemal hatıra yazmağa mecbur değildi. Fakat o şekilde başladıktan sonra bize Avrupa'yı anlatması lazımdı. Büyük resimle temasından, garbı anlayışından, musikiden, devrin edebiyatçılarından, sevdiği kadınlardan bahsetmesi.

Sonra İttihat ve Terakki ve Harb-i Umumi için tek satır yok. Bu hatıratı ilk önce bana dikte etmeğe kalktı, sonra Cahit'e [Tanyol]. Cahit'te daha geniş parçalar olsa gerek. Yahya Kemal biraz da konuşarak harcayan adamdı, güzel konuşması onu birçok meselelerde akîm bıraktı. Eğer nesir yazmağa devam etseydi évolution'u başka türlü olurdu.

Kaldı ki nesrinde poésîe'sini harcamıyordu benim gibi. Tembelliğine bütün bir istidadı feda ettiğini bana daima söylemiştir. Nesir, nesir esastır. Şimdi bir hayli cildim olurdu. Nihad Sami'nin kitabını (burada), Vehbi'ninkini Paris'te okurken son senelerde niçin meclisinden hoşlanmadığımı bir daha anladım. Etrafındaki adamlar hakikaten acayıptı ve görgüsüz, kültürsüz insanlardı.

Ufuk olarak yalnız kendisini tanıyanlardan hoşlanmağa başlamıştı. Vaktinden evvel çok ihtiyarlamıştı. Ben ki ihtiyarlığın eşiğindeyim, ben ne olacağım? Nasıl olacağım? Ne hazine şey.

Elde o kadar güzel şiirler varken kendisini hep sarraf vaziyetinde görüyordu. İhtiyacı mı vardı? Fakat ihtiyarlık... Parasızlık korkusu. Sefaletten ürkme ve yalnızlık...

Yine sağcılığa geliyorum. Sağcı olmak çok güç hatta imkânsız. Evvela memleketimde en cahil ve budala insanlar sağcı. Yahut da aşikâr şekilde hain ve

ahlaksız. Peyami Safa... Peyami Safa'dan daha iğrencine tesadüf edilir mi? Sonra devrin kendisi var. Artık garpta bile sağcıya tesadüf edilmiyor. Burjuvazi kendisini polis ve asker kuvvetiyle müdafaa ediyor.

Sola gelince!... Yarabbim bizde solcu muharrir, solcu şair, genç şair, sol adam, ileri adam, zühd, hamakat, cahillik. Ve hepsinden beteri yeni dil. Devrik cümle, tarihi inkârdan daha beter olan tarih bilmemek. Hiç kültürü olmamak. Ne sağcı ne solcu...

O hâlde? Sadece entellektüel ve yalnız başıma...

Erdek seyahati. Bir iki peyzaj. Deniz banyosu ve bir yığın budalaca yorgunluk. Yemeksizlik, kötü uyku, telefon yokluğu.

Giderken ablamın sözü; "Taşa toprağa selam söyle." Bu ihtiyar kadın nasıl bu korkunç sözü buldu? Bütün hayat acılığıydı bu söz. "Taşa toprağa selam söyle." Kimse kalmadı ki... Ben de yavaş yavaş öyle olmuyor muyum!

Dönüş, Tarık'ın yemek nefreti yüzünden (!). Sinüzitler azdı.

Gelince ilk işim "Impérial"i dinlemek oldu.

Erdek'te hep ablamı düşündüm. Benim beşiğimi sallar görüyordum. 1317 [1901] senesinin küçük kızı, kim bilir ne kıyafetteydi!

İnsan ömrü bu işte: Doğuşun velvelesi, ümitler, seks, neşe, heyecan ve ihtiyarlığın adım adım yaklaşması.

Bugün evden çıkmadım. *Beş Şehir*'in tashihlerini yaptım. Asıl milliyetçi Yahya Kemal ile benim. Hiçbir şeyi inkâr etmiyorum. Her şeyi ve bütün tarihi yaşıyorum. Yalnız kitap daha mükemmel, daha planlı olabilirdi. Çok şişkin cümleler, indî mülâhazalar ve tekrarlar var. Bazı şeyleri ise büsbütün unutmuşum. Yahut böyle görecekler. Çünkü hakikatte kendimi en fazla zorlayarak yazdığım kitaptır. Sayfa sayfa, hatta cümle cümle bulmaya, aramaya mecbur kaldım. *Beş Şehir* mutlak kısırlıkla mutlak yazmak hevesinin mahsulüdür. Kırk yaşından sonra yazıya başlamak... Hemen her cümle bir edat ve zarfla başlıyor. Feci, çirkin, hatta iğrenç...

Bugün Jean Soulairol'un *Paul Valéry*'sini okudum. Mallarmé'nin bir cümlesi "Benim şiirim bir çıkmaz sokaktır." Valéry'den çok güzel pasajlar almış. Bir bakıma sadece kompozisyonun ibaret bir kitap. Bir bakıma güzel. Bilhassa dehasını Akdeniz ile izahı. Valéry denizi çok iyi anlıyor. Valéry Larbaud'nun yazısını bulmalı. Bu yazıdaki bir cümle: "Valéry'nin Babilî Semiramis monologundaki denize benzeyen memleket Cenova ile Londra'nın bir sentezi olabilir". C'est possible!⁴ Larbaud mühim adamdı.

Bütün vaktimi *Beş Şehir*'e ve romana, şiire vermem lazım gelen, bilhassa *Beş Şehir*'den kurtulmam lazım gelen bir zamanda, bu kitaba ve tekrar Valéry'ye düşmem.

⁴ Pekâla olabilir.

Kenan'la Abdullah'ta yemek. Beni eve daveti ertesi sabah!

Oh pauvreté, oh solitude.⁵ Parasızlık korkunç şey. Zalim şeydir. Cebimde kırk lira var ve aylık alınca kıyamet kopacak. Nasıl çarkın içine tekrar düş-tüm.

"İkinci Cumhuriyetin Eşiğinde" diye bir makale yazmak istiyorum.

Evvelki gece, cuma gecesi, Ulvi [Uraz] ve Mehmet Ali'lerle Bebek'te. Ulvi çok çocuk. Hâlâ mektep hayatında. Şehir Tiyatrosu'ndan istifa etmiş. Belki bir tiyatro hareketine başlayacak. Acaba böyle bir iş için kâfi derecede mücehhez mi?

Sabahtan beri musiki... Şimdi 32 numaralı sonatı dinliyorum. Sonuna doğru harikaydı. V. Larbaud yazıyı 1926'da ayrı kitap olarak bastırmış.

Sade Türkiye'de değil, Fransa'da da artık yalnızım. Çocukluğumun, gençliği-min zevki olan muharrirlerin, yalnızlığımı ısıtanların hiçbiri kalmadı.

Bütün bunlar iyi, güzel...fakat ben neyim? Altmış yaşındayım, eserim yok.

Akşam hemşireye gittim. Acayip misafirler. Mualla'nın ateşi varmış. Geçen gün de ellerinin titrediğini öğrendim. Bir yığın küçük huysuzluk, telaş. Gece döndükten sonra Flaubert'in [*La Tentation de*] *Saint Antoine*'ini okumağa başladım. Resimden⁶ çok başka. Bir metrekarelik bir satıhta toplanan bir şey için 300 sayfa. Fakat bu üç yüz sayfayı tam vermek istersek bin metre-kare lazım.

Müşabihi hâl: Daha yakın şekilde keman ve piyano farkı. Viyolon konserto piyano versiyonunda büsbütün değişikti.

27 [Ağustos 1960]. Sabah. Bugün İnönü'ye gideceğim. Sabahleyin Cemal Gürsel'in beyanatı. Halk Fırkası'yla yahut İnönü'yle hafif bir mücadele mi var; yoksa sadece gazetecilerin ve bir kısım efkâr-ı umumiyenin yarattığı çekingenlik mi? Millî Birlik tasavvurlarında henüz bir muamma, bu muamma tarafını sevmiyorum. Bizi Adnan Bey'den, bütün bir çeteden kurtarmış olan bu insanların gayr-ı tabîi bir vaziyeti devam ettirmeleri ne hazin. Çünkü bu cins vaziyetler de her yerde, her cemiyette tahammura müsaittir. İnsan ne kadar sağlam, tesanüt ne kadar büyük olursa olsun başkalarıyla olan münasebetler var. Başkaları işi bozar.

Dün cumartesi. Makaleye çalıştım. Kutsi [Ahmet, Tecer] ile beraberdik. Kutsi biçare ve şiiri bırakmış gibi. Bezikte sinirlilik. Bir akşam evvel gördüğüm rüyanın tesiri.

Bu sabah Mecdut'un [Mansuroğlu] ölümü. Zavallı çocuk. Şimdi onun pro-

⁵ Ah! Fakirlik, ah! Yalnızlık.

⁶ Jérôme Boch'un "*La Tentation de Saint Antoine* veya *Triptyque du peintre des Pays-Bas bourgeois*" adlı tablosu.

fesörlüğü için yaptığım gayretten pişman değilim. Hiç olmazsa kırıncı gitmedi. İrsiyet affetmiyor.

Hayatta affetmeyen bir yığın şey var. Evvelisi gün Hatemi Senih [Sarp], bugün Mecdut.

Ne romana ne de başka bir şeye çalışabiliyorum. Her şey durgun. Her şey tükenmiş gibi. Komşu evin büyük kızı, lacivert kilot veya şort, beyaz elbiselerle güvercinlere yem veriyor. Hepsini alışık onlara. Fakat evin alışığı güvercin bir türlü fırsat bulup genç kızın elinden bir şey yiyemiyor. Bir serçe güvercinlerin arasında atık, ürkek dolaşıyor. Fakat insana alışmadan- sa aç kalmayı tercih ediyor.



Ahmet Kutsi Tecer "Dalgin ve çekingen"

30 Ağustos [1960] gece. Saat 9.30. Bugün evden hiç çıkmadım. Sabahleyin gazeteler. Dün akşam içmediğim için nispeten daha az yorgun uyanış (Gece dört defa uyandım, birer ikişer saatlik aralıkla. Birincisinde derece aldım, 36 derece idi. Korkulu, yahut beni telaş ettiren bir rüya görmüştüm. Diğerlerinde idrar zorluğu ve sebepsiz uyanışlar. Belki kadın temasının yokluğu, belki de para meselelerinin gayrişuurdaki tesiridir). Makalelerle meşgul oldum; evde yemek yedim. Öğleden sonra ikiye kadar uyku. Sonra İngilizce mitoloji. Fikret geldi. Bir haftadır İstanbul'da imiş.

Fikret gittikten sonra kitapları yerleştirdim ve Samet'in [Ağaoğlu] 1955 senesinde trende tesadüf ettiğim zaman vaat edip otele getirdiği kitaplarından biri elime geçti: *Muallim Gafur*. Öyle zannediyordum ki bu Gafur benim Yüksek Muallim'de tanıdığım Azerbaycanlı çocuk olacak. Bir yığın intibaksızlık, üç evlenme ve sefaletten sonra galiba deli olarak ölen, ne yaşarken ne ölürken istediğini bilmiş, huzursuz çocuk olacak. Bu teşhir canımı sıktı. Rus hikâyeleri mütercimini daha ciddiye alabilirdi. Gaffar [Güney] asır başına kadar gelen Rus edebiyatını çok iyi tanıyordu. Bu itibarla huzursuzluğunda gecikmiş bir saat hâli ve hüznü vardı. Zavallı Gaffar. Ben uzun zaman bir şeyler yazmak istemiş muvaffak olamamıştım.⁷ Samet sadece bir hâlden

⁷ Tanpınar künyesini verdiğimiz yazıyı yazdığını unutmuş olmalıdır: "Seçme Rus Hikâyeleri", *Tasvir-i Efkâr*, nu. 5463, 3 Birincikânun 1940; bk. *Edebiyat Üzerine Makaleler*, 7. b. Ekim 2005, s. 488-489. Ahmet Oktay *Gizli Çekmece*'de Gaffar Güney'den söz eder ve aktör Fikret Hakan'ın babası olduğunu belirtir (2. b. Doğan Kitap, 2004, s. 97).

mübalağa ile ve değıştirerek bahsediyordu. “Oğlum” mânasız bir yazı. Garip bir santimentalizm. Fakat “Babam” Samet denen muammanın bir tarafı. Okurken o kadar çok gördüğüm, Degüstasyon’da beraber içtiğimiz Ahmet Bey [Ağaoğlu] karşımda gibiydi. Keçiören’deki evi de hayal meyal hatırlıyorum. Bir gün öğleyin yemeğine davet etmişlerdi. Zemin katta bir odadaydık. Kapının yanında Ağaoğlu ailesinin aylık yemek listesi (belki de haftalık) asılıydı. Sofrada ne konuşulduğunu hatırlamıyorum (Keçiören’de).

Kitap bana Ağaoğlu’nun başka bir çehresini öğretti. Çocuklarıyla çok yakından meşgul olmuş. İstemiş ki kendisine tapsınlar. Hepsini dost gibi almış, zaptetmiş, ayrı ayrı ülkeler gibi. Hepsine bir şeyler aşılamağa çalışmış. Hepsini azmış âdeta.

Şimdi Tezer [Taşkıran] Hanım’la Süreyya [Ağaoğlu] ile konuşurken bütün o hümanist tavırların, meydan okuyuşların arkasındaki hâlet-i ruhiyeyi, bilhassa Tezer’de beni o kadar mustarip eden hissîliği ve ahlakiliği daha iyi anlıyorum. Samet’in mebusluğundan evvelki devrinde bu hissîlikten bir şeyler vardı. Bir Cumhuriyet Bayramı gecesinde Vahî’tle [Turan] ve karısıyla beraber rastladığım zaman bana çok kalabalık bir ağızla kendinden, faziletinden bahsetmişti. Ve ben bu tarzda konuşmasından âdeta onun hesabına utanmıştım. Cemiyet işlerinde faziletten ziyade yapılacak olan programdan bahsedenleri daima tercih ettim.

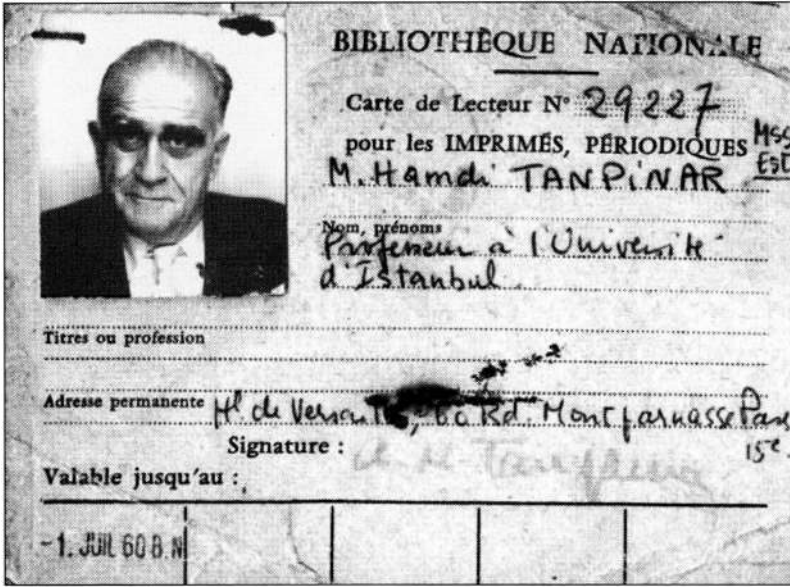
İkincisi o kadar kolay ki ve çarçabukça bozulabiliyor. Babası hakkında okuduklarım bana evvela son derecede birbirine bağlı, bu yüzden etrafla kapanmış patriarcal bir aile, bir çeşit ada hissini verdi. Bizzat bu kapalılık belki de muhacir psikolojisinin bir neticesidir –bilhassa mezhep ayrılığıyla– olabilir. İkincisi de Samet’in istidatsızlığı! Filhakika bu tatlı istibdattan bir çeşit Kafka doğabilirdi. Babasına karşı hiçbir isyanı yok. Hatta onu güzel bile buluyor ve arslana benzetiyor. Şüphesiz çirkin bir arslana benzerdi.

Samet’in bugünkü macerasıyla bu hatıraların, yani çocukluğunun alakası nedir? Olsa olsa İsmet Paşa ve belki de Atatürk düşmanlığı, devrin bütün Ankara’sına düşmanlık. Son celsedeki nutkunu da böyle bir düşmanlıkla ancak izah kabildir.

Fakat para hırısı, mevki hırısı, bütün o şenaatler, rezaletler!... Bu kadar faziletli babanın böyle evladı olması. Ama galiba Mehmet Ali’nin dediği gibi, hiçbir koca evine, “Eh hanım bugün de yarım milyon lira vurduk...” diye sevinerek girmez.

Samet’le son tesadüfümüz de trende! “Kapalı âlemde yaşıyorsunuz. Hükümet elbette böyle bir şeye göz yummaz!” diye hep ellerimi öperek tabîi tehdit etmişti. “Ellerinizden öperim hocam ama siz kapalı âlemde yaşıyorsunuz...”

Bununla beraber Samet tanıdığım adamdı. Talebemdi. Yassıada’dakiler içinde nadir acıdıklarımın biridir; milyonları kustuktan sonra affedilme-



A. H. Tanpınar'ın Bibliothèque Nationale kartı. Veriliş tarihi 1 Temmuz 1960
(İsmail Kara arşivi).

sine taraftarım. Zavallı Samet, bir kuklaya, bir pitre'e ne kadar benzerdi? Samet'ten sonra, yahut evvel Faruk Nafiz'e, bütün şenaatini bilmekle beraber, galiba biraz da Osman [Turan] eşeğine acıyorum.

Faruk'la son konuşmam galiba Park Otel'in önünde oldu. Halûk Şaman'ı Borsa'da gördüm. Osman'a yolda rastladım. Damat paşa elbiseleriyle...

Hiçbirini estimé etmedim. Sevmedim. Sadece tanıdım. Samet bir devir beni hoca olarak sevdi ve belki de bana inandı, fakat Adnan Bey'i hepimize, herkese tercih etti. Belki de bankadaki hesapları ona da tercih ederdi. Rivayete nazaran o son celseden iki gün evvel Adnan Bey'in aleyhinde atıp tutuyormuş.

Bu pazar, ayın yirmi sekizi İsmet Paşa'da idim. Güzel, sonbahara yakın bir gün. Evvela evde parasızlığın timsali o meşhur fındık kavanozu. Otomobil. Köprü'de bekleme. Adada tur. Ali Sohtorik'lerde kahve. Beşte İsmet Paşa'nın evi. Küçük pencereleri yeşile boyalı bir köşk. Merdivenle çıkılan birinci teras, uzun ikinci merdivenle çıkılan ikinci teras. Birincisinde gazeteciler ve genç talebeler vardı. Uyandıktan sonra bizi aldı. Son derecede sevimli, tiryaki, donuk, fakat kendisine hâkim, zarif, kibar, maluliyetini bir şato köprüsü gibi kullanan bir adam. Hakiki ta'biyeci. Yoruldum, belki başka bir gün yazarım. Bugün bayram. Millî Birlik radyoda kendini övdürüyor. Hazin şey, bu temiz adamlar, acaba onlar da mı değişecek? Halbuki bütün ümidimiz onlarda,

bütün bir millet gözlerinin içine bakıyoruz: “Bir hürriyetimiz, kendimize ait bir hayatımız ve istikbalimiz olacak mı?” diye.

Muhakkak ki radyo sesinden bazen korkuyorum. İnkılâp kendisine başka bir âlet bulsa. İsmet Paşa vaziyetten çok emin. Sabırla bekliyor.

Dün akşamki rüyam: Kenan’la beraberdim. Onu bir yere götürüyorum. Ellerim karnımda uyandım. Uyanır uyanmaz yatağın bir kenarında kötü bir beş dakika geçirdim.

Dün Mecdut’un cenazesi. Necmi [Necmettin Halil Onan], Cevat [Dursunoğlu], Kutsi [Tecer] hepimiz oradaydık. Parasızlık⁸

Çalışamıyorum. Yine hiçbir şey yok.

Dün akşam ve bugün Flaubert, Proust okudum. Roman duruyor. Birisinden not aldım. Bergson’un bir cümlesi: “Form harekettir.” Aynı fikir Blum’da, maddeyi form addediyor ki yanlıştır.

Dante’nin bir cümlesi: “Bir şeyin resmini yapmak için evvela olmak gerekir.” Proust’un cümlesi: “Yazmak istediğimiz şeyle aramızdaki mesafe az oldukça onu yakalarız” gibi bir şey.

Yassıada milletin alakasının toplandığı yer. Türkiye’nin büyük [okunamadı] insanlarıyz ki orada barışıyorlar.

Herkesin Samet’te ve Zorlu’da bir hıncı var. Hemen herkes hazla dövüldüklerini hikâye ediyor ve mesut oluyorlar. Benim de Zorlu için hoşuma gidiyor. Aynı gün gece saat 11. Proust’un bu elde edilen zamanını, sensation’lar kısmını okudum. Muazzam bir keşif, ısrar ve vuzuh var. Belki üslup itibarıyla en güzel yerlerinden değil. Hâlâ birinci cildin birçok yerlerini öbür ciltlerde “Vinteuil Sonatı”ndan bahsedişini –Nerval’e benzeyen sayfa– elbette tercih ederim. Bu arada “Beşinci Konserto”yu dinliyordum.

Müşabih hissi bende, zaman zaman bilhassa rüyada oluyor, tabii çok başka türlü. Zaman cercle’inin dışında kaldığımı zannediyorum. Ve şüphesiz ki başka türlü, daha karışık hislerle uyanıyorum. Aynı şey değil. Bazen bir musiki parçası, benzer bir şey ile ömrümün bir tarafı geliyor. Fakat altmış yaş muazzam iş.

İsmet Paşa’ya evinde iken “28 Ağustosta nerde idiniz saat altıda?” dedim. “Afyon’un cenubunda orduyu topluyordum” dedi. Ve bir gün evvel Afyonluların hazırladıkları sofranın başından ordu kumandanlarını nasıl kaldırıp vazifeye gönderdiğini anlattı. Paşa ile dost olabilirdim. Yalnız maat-teessüf onu tutmuyorlar.

Niçin huzursuzum böyle? Bu adamlara minnettarım. Demokrat Parti ejderhasından bizi kurtardılar. Vatan temizlendi. Hiçbir siyasi ihtirasım yok. Bugün

⁸ “Parasızlık” kelimesinin altı Tanpınar tarafından çizilmiştir.

başvekillik, hatta sefirlik teklif etseler, ayana getirseler kabul etmem, sadece edebiyatçığım ve sanatımı yapamasam bile sprituel şeylerden zevk alarak, dersler vererek yaşamayı tercih ederim. Hakikatte huzursuz değilim. Bu adamlara da inanıyorum. Yalnız zamanla vaziyetin tahammur etmesinden ürküyorum. Vatandan başka neyimiz var? Ve ne kadar tehlike içindeyiz? İran'daki buhranın nereye varacağını kim tahmin edebilir; diğer meseleler, iktisadi vaziyet; hepsi bir muamma.

Türkiye'de tabîi siyasi hayat kurulmalıdır, ta ki yeni ihtilaller olmasın. Korkum bu. Ve galiba herkes korkuyor bundan.

Kiminle konuşuyorsam telaş etmeyin, diyorum. Fakat ben de telaştayım. Radyoda hâlâ bir zat konuşuyordu. Tek radyo, tek program ne fena şey. Hâlâ uykum yok.

Sanatın ne olduğunu anlamış gibiyim. Fakat vaktim az ve cihazlar eskidi. Hayat yeni sensation'lar vaatler, ümitler vermiyor artık. İçim kımıldamayan bir göl.⁹

Ah bir kadına âşık olabilsem. On beş sene evvelini bulabilsem, bir aylık bir sensation, inandığım gibi bir şey, bende her şeyi kurtarır.

Nur'un¹⁰ resmi çok güzel. Tekrar asacağım. Fakat ilk karısına âşığım zannederler, diye korkuyorum. Budalalık deryası bir hayatım var.

Deftere yazmaya alışmamak, tashih edememek fena şey, çok kötü yazıyorum. Vazgeçmeli yahut derli toplu yazmalı.

Kaplan hep aynı Kaplan. Fesatçı.

4 Eylül [1960] pazar. Sabahleyin Özbek geldi ve çalıştığı rafineriden uzun uzun konuştuk. Yabancı olduğu teknik âlemine bir kapı açıldı. Dün ölen Edib Servet Bey'in cenazesi. Artık bildiğim yerler bende bir hatıra uyandırmıyor. (Daha dün Park Otel'de yemek). Cenazeden sonra Bedia'yı [Temel] teşyi, vapur çok güzeldi! Vertige!¹¹ Merdivenden çıkarken. Halbuki iniş çok kolay oldu. Şükrü ile karşılaştım ve Halûk'tan bahsettik. Bir gün evvel Ahmet'te bezik. Öbür evde Edib Servet Bey ölmüş. Biraz kazanç. Çok borcum var. Gece Bebek'te Tarık'ta yemek yedim. Tatsız bir konuşma. Bezik.

Bu hafta içinde Sait Nazif [Ozansoy] geldi. Şehper ile iki güzel agréable gün geçirdim. Cevat hâlâ İstanbul'da. Latîf, sempatik ve hasta genç.

Uykular gayr-ı muntazam. Çalışmıyorum. "Şark Garp" makalesini *Cumhuriyet'e*¹² gönderdim. Bir mevzua kapanmak, o mevzuun kendisi

⁹ "Göl" kelimesi yeni harflerle yazılmıştır.

¹⁰ Yeni harflerle yazılmış "Nur'un kim olduğunu bulamadık.

¹¹ "Vertige" yeni harflerle yazılmış.

¹² "Şark ile Garp Arasında Görülen Esaslı Farklar", *Cumhuriyet*, nu. 12965, 6 Eylül 1960 (bk. *Edebiyat Üzerine Makaleler*, 7. b., s. 130-132).

T.C. İSTANBUL ALTINCI DAIRESİ
UMUMİ VEKÂLETNAME

40506




Gerek Resmi daireler ve gerek Mâesseseler ve şahıslar nezdinde beni her yönden beni temsile, meşş ve ikramiyelerimi her verildikçe namıma şhu kabze, kitap ve makalelerinden dolayı alacağım telif haklarını keza namıma şhu kabze, Kitaplarını bastırmağa, dilediği kimselerle tab'ı ve satış mukaveleleri tanzim ve imzaya, deviz işlerini takip ve intaca, bu hususdan dolayı Kambiye ve Merkez Bankası ile ilgili muameleleri takip ve intaca, dilediği şahıs ve bankalardan ve Mâesseselerden namıma herç para almağa, herç senet ve evrakını tanzim ve imzaya, eturduğum spertman daireminin kira bedellerini tediye etmeye, kira mukavelelerini temdit, tecdit ve feshi, lazımlı evrak ve kayıtları keza namıma imzalamğa, ve Başkaları tarafından bana ve benim tarafından da Başkalarına karşı açılmış ve açılacak bilumum dava ve icra Tekiplerinden dolayı T.C. Mahkemelerinin, Meclislerinin, Dairelerinin ve Mâesseselerinin her kısım ve derecesinde her sıfat ve tarık ve suretle temsile, dava açmağa, hükâm kat'iyet keşsedinceye kadar devanın tekihi için icabeden bilumum muameleleri ifaya, hükâmın icrasına, haciz vaz ve fekkine, yemin teklif ve kabul veya redde, Başkalarını da tevkil, teşrik ve azle müzun olmak üzere biraderim KENAN TANPINAR'ı vekili umumi nasp ve tayin eyledim.

Adres

Prof. AHMET HAMDİ TANPINAR.
Ayazpaşa Beytümhacı Sokak
68/7 No.da mukim.

25 Haziran 1959

A. H. Tanpınar







Ahmet Hamdi Tanpınar'dan kardeşi Kenan Tanpınar'a 25 Haziran 1959 tarihli umumi vekâletname (İsmail Kara arşivi).

olmak. Bu günlerde masamı temizlemeğe mecburum! Dikkat! Yoksa şarkılar yarıda kalacak!

Orhan'ı beğenen bir tâife ... Baştan anlatmam lazım: Fikret [Ürgüp] geldi ve beni evine çağırdı. Eczacı Cemil, Şefik ve diğer zevat-ı kiram. Şefik çok şayan-ı dikkat adam(!). Fikret herkes şiir okurken koskoca bir makaleyi çıkardı okumaya başladı ve okurken de zırlı zırlı ağladı. Allahım Kenan'ın ne kabahati vardı!

Kenan'ın hiçbir kabahati yoktu. Kabahatli babam ve bendik. Müsterek tâli'imizdi. Parasızlıktı. Gülünç ve budala bir gece. Ellilik kadınlar genç kız rolünde. Saat onda kaçtım.

Hiçbir kıymıdanma yok, ilhamım da şansım gibi.

Cevat'la [Dursunoğlu] beraber: "Çok çok bilirim aybını amma ki benimsin." Cevat'ta çok güzel şeyler var: Bu mısraın aslı "Kır atın çok kusuru var ama ne yapayım ki benim" imiş.

5 [Eylül 1960]. Sabah büyük bir inciye benziyor. Donuk ışık renkleri söndürmüş. Yalnız kendi kuvvetinin ve gayr-ı maddi hayran bakışını bırakmış; uyanmış olmakla bütün bir lüzumsuz kalabalıktan, zihnin ve uzviyetin müsterek gayretlerinden, gölge varlığın abesliğinden kurtuldum. Bu geceki rüyalarım sadece beyhudenin yorgunluğu idi.

Rüyalar: Bazen beyhudenin yorgunluğu, bazen sadece mânasız konuşma, lüzumsuz azap ve sevinç... Onların bizi kapattığı hudutsuz âlemden bu donuk, fakat parlak sabaha kavuşmak. Bu ışıktaki kendisini bulmak...

Rüyalar bizi bilmediğimiz bir fantezinin sonsuzluğuna hapsediyorlar, tabiat kadar sonsuzum, fakat kendim değilim. Bende benden başka bir şey olmayan bir yığın başka bir şey konuşuyor, maruz kalıyor, hareket edemiyor. Uyanınca çok uzaklardan kendime doğru dönüyorum.

Bu donuk inci zenginliğinde dünya benim yeniden toplanan ve düşüncemin yeniden kendisi olan varlığımın aynasıdır.

Ağaç ilk aydınlıkta yorgun yapraklarıyla bir şey bekler gibi. Dün rüzgârda savruluyor, uçuyor ve yine eski yerine geliyordu. Çoğalan su, hareket hâlinde ordu, uçuşan bayraktı. Bu sabah sadece varlığıyla mesut ağaç, genç diri.

7 [Eylül 1960]. Güzel bir yaz. Sıcak aydınlık devam ediyor. Sabahları ağır sis var, akşamları serin, bazı anlar hava sonbahar vehmi verecek kadar donuk. Kenan'la bavul meselesi dolayısıyla ufak incident. (pazartesi) Dün bende idi. Hemşire ihtiyar, parasız ve huzursuz. Sabahleyin Tarık geldi ve İlhan'ın parasızlığını anlattı. Bence bütün dostlarının düşünmesi gereken bir meseledir bu. Sabahleyin "yumuşak çizgiler medeniyeti"ne çalıştım. Öğleden sonra uyku. Şimdi "Triple konserto"yu dinliyorum, fakat plak çok bozuk.

Hafif bir uyku ve sersemlik. Dün makale çıktı; bugün şiiri aldım. Fikret [Ürgüp] sade enthousiasme’la hoş gidecek bir makale yazmış *Yeditepe*’de.¹³ İki bir benden bahsediyor, fakat geçen akşam çok kötü idi ve hiç temiz hassası yok.

Büyük kız yine şortla ve sokağın öbür köşesinden, taraçadan üstüme çıplak, şehvî bütün iğvâlarıyla geliyor. Uzviyetin imkânsızlığı ve heyhat cemiyetin hükümleri hariç hiçbir şey tenin hazzına mukavemet edemez; insanı o kadar derinlerden âdetâ madenlerin, uzuvların ve hayvanî hayatın arasından bütünüyle çağırıyor ki.

Dün bazı şiirlerle bir müddet meşgul olabildim. Kafam gayr-ı şuurumda hep romanla meşgul. Bütün gece biri erkek öbürü dişi iki arslanla meşgul oldum. Dişi arslan koyu sarı ve uzun çok büyük bir kediye benziyordu. Ben bir kapı arkasından bakıyor, seyrediyor, gözlüyordum. İki boğa da vardı; ve boğaların birinin gözünde “aydınlık çatlamıştı.” Ben gözün içini görüyordum. Ve bu sözü duymuştum. Fakat boğanın kendisi mi, başkası mı söylemişti? Bunu bilmiyorum. Ne de rüyanın hakiki atmosferini hatırlıyorum. Surdité¹⁴ bir atmosferdi o kadar. Bu rüya bana 1927’de ihtiyat zabıt mektebinde mahpus olduğum sıra gördüğüm bir rüyayı hatırlattı.

Nevzat için komşunun üç kızı iyi bir model vazifesi görebilirler. Fakat romana başlayabilmem için satmam lazım. Aksi takdirde kapanamayacağım.

Bu sabah sisi hakikaten bir apothéose’du. İki hafta için erken yatıp erken kalkabilsem. Dün akşam Burhan’lara [Yener] gittim. İyi, rahat bir intérieur, doymuş insanlar, médiocrité. Geçen akşam (pazartesi) Mehmet Ali’nin yıldönümü gecesini; lüzumsuz iltifatlar. Celile’den başka layıkıyla hiç kimse hoşuma gitmedi. Durgunluğu yüzünden belki. Kadınlarımız erkeklerimizden, erkeklerimiz kadınlarımızdan daha cahil ve bilhassa alakasız. Acayip bir hayatım var. Ayine-i İskender yine karşımda. Erotik bir şiir yazmak istiyorum. Tam sembolle ve seksi tanrılaştırarak.

Zavallı ihtiyar naaşın kepezeliğini düşünüyorum ve sana acıyorum.

Bu akşam Süheylâ [Bayrav] ve Nesterin’le [Dirvana] beraberim. Hem seviyorum, hem istemiyorum. Dün akşam bir kere vapur düdüğünde, bir kere sabahleyin sis düdüğünde geçmiş zamana döndüm. Toutes sont des sophistes!¹⁵

Bir romanın, bir sanat eserinin tâlî’sizliği çıkmaz sokaklara girmesinde oluyor ve çok defa bu şeyi biz kendimiz yapıyoruz. Planlamak. “Karşı Karşıya” lüzumsuz tarafları bir atabilsem! “Ağaç” manzumesinin birinci ve üçüncü stroflarında bazı değişiklikler yaptım. Dört strof daha ilave edebilirsem kita-

¹³ Fikret Ürgüp, “Paris’te Türk Ressamları”, *Yeditepe*, c. 2, nu. 29, 1-30 Eylül 1961.

¹⁴ “Surdite” yeni harflerle yazılmıştır.

¹⁵ Hepsî sofist, safsatacı.

ba koyarım. O zaman “Eşik”, “Musıki” ve “Raks” ile “Deniz” kalıyor.

Küçük gece musikisini çalıyorum. Bendeki Mozart kitabı bu güzel esere sadece agréable deyip geçiyor. Halbuki bütün Watteau, on sekizinci asır sonu fêtes galantes’lar,¹⁶ hepsi burada.

Güneş saati...

Güneş hamîresi. Nedim hakikaten sansüeldi. Güzel jestleri, tatlı hâlleri ve bu yaşta korkutacak derece rahat kayıtsızlıkları var. Eğer Nevzat’a bütün bunları ağabeyi ağzından koyabilsem ve hatırlatma desem?¹⁷

“Sis” ve “Son Yağma” ile 37 şiir eder. Bir ömür için az. Fakat Türkçe bu... Mozart’ın “Divertissement”ının baş tarafında alaturka bir nağme var.

Pazar 11 [Eylül 1960]. Dün ve evvelki gün Boğaz’da! Otomobil, rüzgâr. Biraz üşütmüşüm. Evvelisi gece iki öğün kuvvetli yemek yediğim için olacak iyi uyumadım. Sabahleyin cumartesi İsmet Paşa’nın beyanatı. İhtiyar arslan gayet zekice kükrüyor. Hiç de haksız değil. Halk Partisi’nin bu işteki rolü hiç olmazsa ordu kadardır. Demokrat Parti’nin zulmüne göğüs geren asıl odur. Memleketi üstlerine geçireceklerdi nerdeyse! Fakat asıl mesele Türkiye’nin herhangi bir geniş ve devamlı ihtilal hareketine müsait olup olmamasında. Faşist bir hareketi ne münevver kabul eder, ne de hariç. Üstelik Rusya’nın müdahalelerine imkân açmış oluruz. Rusya bekliyor. Sosyalist bir hareket bizi yol açacağı ihtilatlarla yine Rusya’nın kucığına atabilir. Şimdilik kalkınmacı bir demokrasiden başka çaremiz yoktur. Normal siyasi hayat.

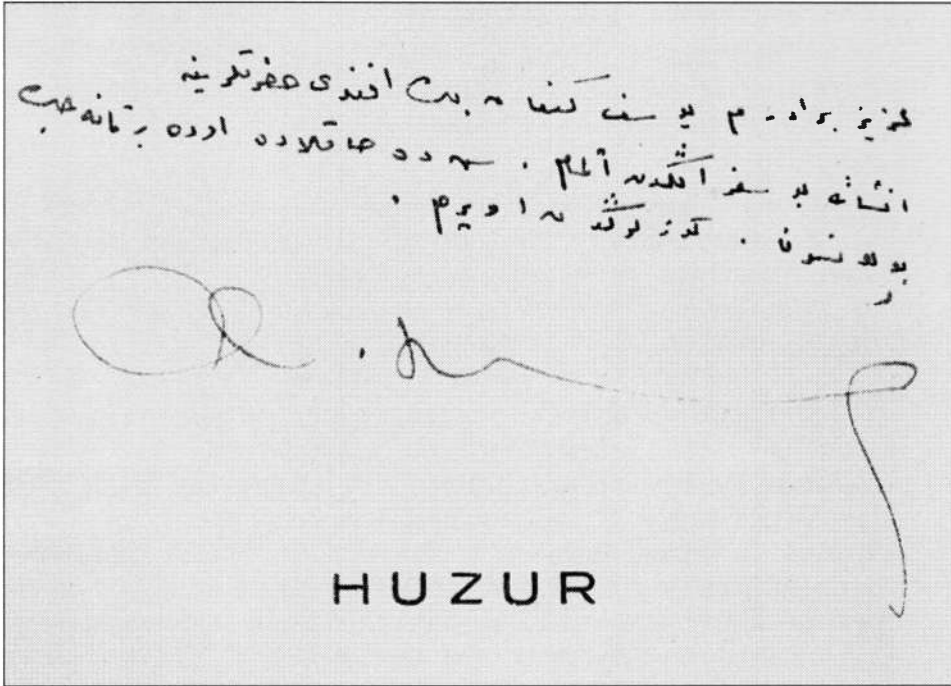
Millî Birlik Komitesi’nin 61 ekiminde intihaplara gideceğine eminim. Ama hangi şartlarla ve nasıl? Bu bir meseledir. Her şey maatteessüf 1908’den sonraki yılları hatırlatıyor.

En anlamadığım mesele matbuatta, şurada burada rastladığım İnönü düşmanlığıdır. O kadar değiştik, nankör olduk ki yirmi senedir tarih felsefemiz sadece bizi kurtaranlara düşmanlık hissi oldu. İnönü’ne, İkinci Dünya Harbi’ne girmediğimiz için kızanlar bile gördük. Bu günlerde hep Orta Çağ tarihi ile meşgul oldum. Pirenne’i, Curtius’u ve Kurun-ı vustada hümanizm macerasını okudum. Fransa’nın teşekkülü çok şayan-ı dikkat. Çoğu bildiğim şeyler olmakla beraber, tarihîlik fikri için daha ehemmiyetli bir şeye tesadüf edemedim. Meşhur Suger, Capetlerden Yedinci¹⁸ Louis’nin (1037-1080) başveziri imiş. Aynı zamanda Saint-Denis başpapazı... Curtius’un fikri; Pirenne’de de var. Fransa’yı erkek evlat sahibi on beş kral yaptı. Pirenne daha vâzih. Fransa’yı Louis Philippe’e kadar olan kralların sabrı vücuda getirdi.

¹⁶ Bayram eğlenceleri.

¹⁷ Metinde altı çizilmiştir.

¹⁸ VII. yerine VI. Louis olmalı.



Tanpınar'ın kardeşi Kenan Bey'e *Huzur*'u ithafı. "Aziz Biraderim Yusuf Kenan Beyefendi Hazretlerine İnşallah bu sefer elinden almam. Sen de sakla da evde bir tanecik bulunsun. Gözlerinden öperim."

Şiir yok. Kitap kapağını getirdi Nuri. Güzel değil. Daha ziyade cıgara paketine benziyor. Utandım, söyleyemedim.

[Şarkta burjuvazi yok değildir, vardır; fakat taazzuv etmiş sınıf değildir. Asalet gibi o da teşekkül ve taazzuvdan mahrumdur. Şark feodalitesi, garp feodalitesi gibi sonradan gelmeyen, muayyen kadroda şu ve bu âmil ile teşekkül etmemiştir. İslamiyet'in kuruluş ve fetihlerinde Arap emirleri, İslamiyet'ten sonra Müslüman olanlardan muharipler, köleler ve niha-yet Türk ve Moğol ümerasıdır. Hiçbiri toprağa yapışık ve orada doğmuş değildir].¹⁹

On ikinci asırdan beri yünün hariçten gelmesi ve büyük ticarete bağlı olması yüzünden dokumacılar daha doğrusu çuha dokuyucuları Flandre'da grevler, işten çıkarmalar, ücret meseleleri oluyor. Ve bir çeşit erken ve dinî yahut muterizler denebilecek komünizm çıkıyor. Bu dokuyucular, yün tüccarları-nın emrinde idi.

Bütün hülyalar eskidi, kaçacak yer yok!

¹⁹ Bu paragrafı Tanpınar köşeli parantez içine almıştır.

12 [Eylül 1960]. Sabah. Bu sabah [Alparslan] Türkeş'in gazetelere beyanatı: "İnönü'nün beyanatını henüz tamamıyla okumadım! Okuyunca konuşabilirim!"

Dünkü *Cumhuriyet*'te Cemal Paşa [Gürsel] bir nöbetçi neferin omuzuna dokunarak: "İşte milletçe güvenimiz!" diyordu.

Kader atelyesinde bir şeyler dökülüyor gibi.

Altmış yaşındayım. Oldukça vâzih görüyorum. Birkaç bin lira borçtan başka bir şeyim yok. Aldığım maaş bana yetmiyor. Etrafım malum. On beş gün sonra iki bin lira borç ödemeğe mecburum. Beş yüz lira da Kenan'a. Bütün bunlar şiiri kurutuyor. İradeyi, çalışma imkânını sarsıyor. İkide bir hastalanıyorum. Hulasa paraya ihtiyacım var. Buna rağmen etrafıma sadece hakikat denen adeseyle bakmağa çalışıyorum. Asıl tarafsız benim...

Bedri [Tuncel], nihayet mütekâmil alet olmağa karar verdi ve kullanacak operatörü de buldu. Şimdi maarif vekili. Daha ilk günden iki sütun beyanat ve şirinlikler.

[Ali Mukbil] Gökdoğan daha rahat. Henüz beyanatı çıkmadı. Tebrik etmeli. Demek bütün o çabalamalar, kapatmalar, coşkunluklar hepsi bunun için imiş. Ne kadar dayanacak zavallı Bedri. Belki de sonuna kadar. Ve belki de üniversitenin tasfiyesini ona yaptırırlar. Çünkü bugün bir planlama havadisi var. Ne yapmak istediklerini bir öğrensek. Fakat imkânı yok. Galiba onlar da pek kararlı değil. El yordamıyla yürüyorlar. Menderes zamanında başımız sıkıldıkça istediğimiz şey, korseli demokrasi oldu galiba.

Dün öğleyin rüyam çok tatlıydı. Kendimi çocuk görüyordum ve pek mesuttum. *Beş Şehir*'in müsveddelerine henüz dokunamadım. Erzurum'da kaldım. *Beş Şehir*'i, *Şiirler*'i, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nü bir neşredebilsem. Bir de para kazanmak için şu romanı tamamlasam. Galiba asıl çalışmam o olacak. Halbuki şu iki ayı şiire ayırmak istiyordum! Yine de öyle yapmalıyım ve öyle yapacağım. Varsın parasız kalayım.

Ölüm, tabii başlarda kolay kolay gelmiyor. İlk önce pişdarları geliyor. Bir de bakıyorsunuz dünyayı anlayamıyorsunuz. Etrafınıza yabancısınız. Kutsi'yi göremedim. Onunla bu günlerde konuşmak isterdim. Halbuki İzmir'e gidecek bugün.

Bedri Paris'te Unesco'culara verdiği bir ziyafette bizim partiler idealist partilerdir sözünü yumurtlayarak Türkiye'nin siyasi vaziyeti hakkında izahat vermekten kurtulmuş. Söz yahut tabir onun değil, Memduh Şevket'indir [Esandal]. Acaba buradaki idealist kelimesine inanmış mıydı? Paris'te bile düpedüz tenkitten korkuyordu. Bütün on sene, yalnız kendi gemisinin rotasını düşünerek, Unesco'ya sımsıkı yapışmış, Fransızca rapor yazarak, tozu dumana katan konuşmalar yaparak, tercüme ederek yaşadı. Çok dikkatli bir bürokrat olduğu muhakkak. Fikir işlerinde daima zavallı değilse bile sadece hayvandı.

Acayip halita insan ruhu. Kıskançlık, civanmertlik, para aşkı ve cömertlik. Bedri'de her fazilet daima zıddıyla beraberdir. Bununla beraber beni sever, iyi arkadaşdır. Ben de onu sever ve bilhassa Ankara'daki senelerde gösterdiği yakınlığı unutamam. Hulasa komplekslerden kurtulursa çok memnun olurum.

Cumartesi günü Bebek dönüşü hikâyeyi yalnız bir kişinin ağzından işittim. Samet'in [Ağaoğlu] şöförünü, yanında bir kadın, Bebek gazinolarından birinden çıkan bir yarbay kurmay dövmüş. Arabayı pek beğenmiş ve binmek istemiş; şöför tabiatıyla razı olmamış ve reddetmiş. Bu kadar çabuk mu?

Cemal Paşa'da sevdiğim şey: Sükûneti. Şaşırmıyor, kızmıyor, rahat karşılıyor, telaşsız ve babacan görünmesini biliyor. Daha ilk mülâkatlarından itibaren sihirbaz bir tarafına dikkat ettim: Hadiseleri küçültmek sırrına sahip. Belli ki ince diplomat. Millî Birlik'in orta yaşlılarının hepsinde az çok bu var. Bu sabır hamulesi, hadiselerle bu telaşsız karşılaşma beni gençlerin sabırsızlığından fazla düşündürüyor. Bu sefer İsmet Paşa büsbütün başka çapta insanlarla karşı karşıya galiba.

Halk Fırkası ve ben: Parti ile hiçbir zaman uyuşmadım. Birkaç dostum hariç tek bir adamla partiye bağlıyım: İsmet Paşa. Hakikatte politikaya kayıtsızım. Türkiye'nin selametinden başka bir şey beklemiyorum. İktidar ancak ben başta bulununca güzeldir. O da imkânsız. Çünkü sanatı feda edemem. Bu tecrübeyi on dört yıl evvel yapmış olmaktan şimdi mesudum. Kâfi derecede parçalandım. Kitaplarım satılsaydı, yahut mucize kabilinden bir servet ele geçseydi, üniversiteden de ayrılırdım. Yalnız şair olarak yaşamak. Ömrünü sadece eserine ve güzelliğe vermek, işte bütün ömrümce temenni ettiğim. Ne olur bir akademi kursalar da ekmek paramı oradan verseler.

Politikayı askerlik gibi görüyorum: Bana muhtaç olurlarsa, yapacağım iş olduğuna inanırsam giderim. Allah da memleketi bu çeşit hizmetlere muhtaç etmesin.

Vaktim yok: Elimde sırasıyla edebiyat tarihinin ikinci cildi, *Yahya Kemal* müsveddesi, Gérard de Nerval, Valéry tercümesi ve mukaddimesi, Paris Tesadüfleri ki bütün Avrupa olacak, Garp ve Şark etüdü, Karşı Karşıya, Zaman Köprüsünde.

Ve nihayet daimî meşgalem olan şiir, bitmemiş ve hiç başlanmamış olanlar var. O kadar dağılmışım ki kendim olabilmek için benden başka bir yere kaçmam lazım.

Rüyalar daima güzel, daima bize sanatın kapısını açabilecek birtakım malzeme –hiç olmazsa– vehmini verebilecek şeyler.

Son rüyalarım hep çocukluğuma dönüyor gibiyim. O ambar, Sinop'ta taşlıkta duran büyük ambar veya sandıktı.

Çocukluğumun böyle rüyalarla bana gelmeğe başlamasından mesudum.

Bedri benimle Kutsi'yi Ankara'ya davet etti. Cebimde on beş liram vardı, avans aldım. Bu suretle rüyadaki ekmek tahakkuk etti. Acayip şey. Zorla insan birtakım şeylere inanacak. Yalan söyledim, ben daima birtakım şeylere inandım. Tekrar o kadar yıkıcı tecrübeden sonra estetiğimi, şiir dünyamın nizamını düşünüyorum. Şimdiye kadar yıllar var ki buna cesaret edememiş-tim. Benim estetiğim sembolistlerden gelir. Fakat sembolist değilim. Fakat Valéry gibi mutlakçı olmayı çok istedim.

Şiir bir sayfadır. Gözle görülür, fakat okunduktan sonra, bu sayfanın örneği Boğaz'ın ışıklı gecesidir. Bazı koylarda birkaç lamba ışığı, uzak başka ışıklar, tek tük yıldız ışıkları suyu doldurur, ağır bir kilim, bir halı gibi bir şey yapar. İşte istediğim şiir, bu karanlıkla aydınlığın karışmasıdır.

9-14 [1960]. Şiirin, mücevherin, elmasın bu muayyen noktalardan aydınlatılmış ve bu aydınlığı kendi çalkanışında alıp sürüklemiş suyun, bazı sisli sabahların verdiği uzaklıkların benzeri olmasını istiyorum. Fakat bu sayfada görünüşüdür, formudur.

Muhtevaya gelince, muhteva bu forma dolmalıdır, derim. "Şekil, satha gelmiş muhtevadır-Hugo". Yalnız burada bir noktayı izah lazım. İnsanın bir trèsfonds'unun²⁰ bulunduğuna inanıyorum.

Ben bir psikolojik halitayım, bir yığın izah, düşünce veya benzeri, birbirine dolaşmış birtakım duygular bende beni, müphem şekilde teşkil ediyorlar. Kadın güzelliği, erotik hisler filan, falan... Hasretlerim, azaplarım, sevinçlerim.

Bunların yanı başında keşiflerim, sezilerim...

26-9 [1960]. Dün beşte Ankara'ya gittim. Bugün döndüm. Bu gece evimde yatacağım. Yarın sabahın sıkıntılarından ürküyorum.

Romanın pazarlığını yaptım. Şimdi bitirmesi kaldı.

29.9.[1960] akşamı. Bu akşam ...da²¹ olacağım. Bugün Güzel Sanatlar Akademisi'nde içtima. Parlak değildim.

30 [Eylül 1960] sabah. O karşımda idi. Evinde idik. Bir yığın değişen şey arasından, bu değişmeler bende idi. Bilhassa, bende ve üçüncüde, onu olduğu gibi görüyordum. İnsan bir defa sevebiliyor ve bütün ömrünce onu görünce titriyor. Şüphesiz işin aldandığım taraflarını biliyorum. Onun meziyeti kendisine geleni reddetmemesinde. Âli [Yücel] ben geldiğim zaman bir çeşit exhibition-

²⁰ İç derinliği, kalbin en gizli köşeleri.

²¹ İsim yerindeki noktalar Tanpınar'a aittir.



niste discours'a²² başlamıştı. Demokratlar dolayısıyla. Sonra Kutsi ve karısı. İkinin de yokluğu. Kutsi çok iyi adam. Fakat o kadınla geçinebiliyor. Çok iyi kadın. Fakat sanatın çok altında. Premier olarak yetişmek istiyor. Beriki çocuk. Ve asıl sevdiğim bu çocuklukları. Şimdi de onun rahatlığını ve güzelliğini düşünüyorum. B²³ kendisine vekil muamelesi yapılırca hoşlanıyor. Boş koltuk bulunca oturuyor ve vardı. Kırmızı fincanla kahve. Bütün bunlar bana bu evde, bir zamanlar benim beklendiğimi, her şeyin benim sayemde halledildiğini ve benim fêter edildiğini hatırlatıyordu. Kiskanmıyordum, sadece zamanın geçmiş olmasından, işlerin böyle ters yüz olmasından mustariptim. Ve o bunun farkında idi. Cevat'a "hücumunu yarın unuturum" dedim. "Ben biliyorum unutamazsın" diye cevap verdi. Hayır unutamam. Ve bütün gece bana takıldı. Ayrılırken elini öptüm. Büyü içinde idim. O eski akşamlar. Sesi ve şarkıları.

Bütün ömrüm, borçlarım, yığınlarım. Her şey.

29 [Eylül 1960] akşam. Bu gece Âli'ye gidemedik. Kutsi evinde kalmak istiyordu. Ben de doğrusu istirahate muhtaçtım.

30 [Eylül 1960] sabah. Şiirler üzerinde, makaleler üzerinde çalışamadım.

Millî Birlik'te Muhterem Seral'la konuştum. Biraz farazoloji meraklısı olmakla beraber rahat konuşan adam.

8.10 [1960]. Gece saat 11. Ahmet'in evinden bezikten döndük. Yek kalemde 1500 liraya muhtacım. Buna dört ay sonra ödeyeceğim 2000 lirayı ve Amerikalılara verilecek iki bin lira ilave edilirse 6500 eder.

Yorgunum. Artık uykularım beni dinlendirmiyorlar. Haşat, biçare kalkıyorum. İşlerimi bir türlü sıralayamadığım için hiçbir şeye muvaffak olamıyorum. Her taraftan yıkıntı... Çöküyorum. Bugün Akademi'de bir konuşma. Zühtü [Müridoğlu] Antalya'ya gidiyor. Piyangodan 10 lira. Vâkia dün birader gelmişti. Her şey berbat. Geberip suratlarına çarpmak istiyorum bana yaptıklarını. Tâli'im hiç yardım etmiyor. Yıkılış hissini hiç bu kadar derinden duymamıştım. Kâğıt alacak param bile yok. Şiirler öyle duruyor. Bedri rahat, iyi, etrafına yardım ve iyilik yapmak için çırpınıyor. Kendini bir işe verebiliyor ki mühim bir şey. Ben kendimi hiçbir şeye veremiyorum. Ne de kendime caka yapabiliyorum. Dağılma. İhtilaçlar içindeyim. Parasızlık... ihtiyarlık, bir yığın imkânsızlık. Yarabbim bana çare bul.

²² Duygularını ortaya döken, teşhirci nutuk.

²³ B harfi yazar tarafından konmuştur.

15.10.60. Saat dokuz. Bu sabah Akademi’de Güzel Sanatlar Komisyonu. İyi konuştum, bilhassa şark garp meselesi üzerinde çok ısrar ettim. “Suret-i katiyede garpli olmaktan başka çaremiz yoktur,” dedim. Benden sonra her konuşan benim sözlerimle başladı ve bitirdi. Çıkarken Zühtü’ye “Çıkıyor musun?” diye sordum. “Ben öbür mektebe gideceğim” diye cevap verdi. Daha evvel öğlenden sonra da Akademi’ye gelmemde ısrar etmişti.

Üç gündür *Saatleri Ayarlama* ile meşgulüm. Yapacağım tashihler hakkında kâfi derecede bir fikir edindim. Birçok haşviyâtı kaldıracam.

Bugün *Ulus*’ta bir makalem, *Varlık*’ta bir mülâkatım çıktı.²⁴ Mülâkatı yazık ki vaat ettiği hâlde genç kız bana göndermedi. Halbuki daha iyi şeyler yazabilirdim.

Gümrük kaçakçılığından ne vakit kurtulacağız.

Türkiye iki gündür muhakemelerle meşgul.²⁵ Yazık ki beklediğimiz gibi olmadı. Bir ihtilali zaruri kılan psikolojik sebepleri, hadiseleri ceza kanunu her zaman karşılayamaz. Müthiş bir ta’biye hatası yapıldı gibi geliyor bana. Niçin bu sıkı hukuk devleti rolüne girdiler. Neden ilan ettikleri ihtilali tıkadılar? Bu adamlar Türkiye’yi yıktı, manen ve maddeten yıktı. Bu ceza kanunu ile ispatı hiç de kolay olan bir cürüm değildir. Yalnız bir noktada, 6 Eylülde, bir de Kore meselesinde, Topkapı, Uşak hadiselerinde ümidim var. Fakat bunlarla idam kararına gidilir mi? Belki Topkapı yahut da bilhassa 6 Eylül ile (bu akşam otuz yedi iki ateşim var.)

16.10 [1960] pazar. Asıl korkum beyinsizlerin bu muhakemeden istifadesi. Çekilen ıstıraplar o kadar çabuk unutuluyor ki. Büyük kız galiba aşağı kattakine tutuldu. Kızım olsaydı, bu kafasızlığa, budalalığa kendi evimde tahammül edecektim. Bekârlık ne saadet... ne akıllılık. Dün gece yapayalnız ateş başlayınca aksini düşünüyordum. Galiba kışın Nadide Hanım’ın pazar tatillerinden vazgeçeceğim.

18.10. [1960] Gece saat 11.20. Bugün evden çıkmadım. Dün parasızlık denen duvarla yine karşı karşıya idim. Gece doktor Paşa’da. Gazetelerde hiçbir havadis yok: Yahut tek ehemmiyetli havadis Gürsel Paşa’nın cumhurbaşkanlığına kendisini namzet koyması. Yedi sene için veya daha uzun zaman için.

Hakiki bir emniyet süpürü mı, kurtulmayı ödemek mi? Sempatik bir konuşması, hatta ironisi var.

Bir haftadan beri *Saatleri Ayarlama* ile meşgulüm. Daha henüz esaslı bir

²⁴ Tanpınar, “Hatıra ve Düşünceler”, *Ulus*, 15 Ekim 1960; “Ahmet Hamdi Tanpınar Anlatıyor”, konuşan Muazzez Menemencioğlu, *Varlık*, nu. 536, 15 Ekim 1960, s. 6.

²⁵ Yassıada’da duruşma 14 Ekim 1960 cuma sabahı başlamıştır.

ayıklama yapamadım. Hatta ilaveler oldu.

Şimdi kitabı daha vuzuhla görüyorum; bazı tekrarlar atılacak ve bazı yerler kısaltılacak. Peyami Safa'yı²⁶

19.10. [1960]. Dün ve bu sabah mektep kaçıştım. İmtihanlara gidemedim. Bu sabah ders programımı ders ders yazmağa çalışıyorum. *Saatleri Ayarlama* hep çözülme şekli bulunmuş bir karışıklık hâlinde. Dün geceki yağmur durdu. Hava yavaş yavaş açılıyor. Bu sabah sisli havada Üsküdar Şemsi Paşa'ya kadar olan büyük, menekşe rengi galip, bir ayrı burun gibi görünüyor. Deniz sıklamen, menekşe ve zümrüt içinde. Dostum ağaç dün geceki tecrübeden sonra dinleniyor.

Bu sabah ikinci, bir haftadan beri, belki üçüncü defadır ki "Beşinci Senfoni"yi dinliyorum. Ve bana daima büyük bir roman hissini veriyor. Yalnız bir noktada, baş tarafında motif çatışmalarının arasından birinci kemanın cümlesi çıktığı zaman şiirin kendisi oluyor.

Ah bütün bunları bugünkü zihnî çalışmayı ve dikkati yirmi sene evvel elde etmiş olsaydım. (Opus 110 bozulmuş, fakat en sevdiğim 111 olduğu gibi. Buna çok üzüldüm.) Burada da her şeye yeniden başlamak lazım. Kemanın bu sesi ikinci kısmın sonuna doğru ve bütün eserde yer yer devam ediyor. Fakat cümle aynen geçmiyor. Bu cümlelerin tahlilini yapabilmek yahut bir yerde okumak isterdim. Beethoven büyük istismarcı.

"Eşik"e bu dersle döneceğim ve mümkün olursa yeni romanı onunla yazacağım. Ben sonuna kadar talebe ve çömez kalacağım. Bilmem kim kazanır? Mutlak istiklallerini ilan edenler mi, ben mi?

Saatleri Ayarlama'da yapılacak değişiklikler:

1. Kahvede Nazmi Acar, Mükrimin, Emin Âli ve şair Ekrem Bey, Yangeldi Asaf Bey.²⁷

2. İspirtizma Cemiyeti'nin daha sağlam kurulması ve Taflan Bey'in konferansı.

(İspirtizma Cemiyeti ile Psikanaliz Cemiyeti birleştirilebilir. Bu suretle Doktor Ramiz'in iki konferansı ve Taflan Bey'in konferansı mümkünse bir de münakaşa...

3. Saatleri Ayarlama binasında bazı tadilat

4. Son

²⁶ Cümle tamamlanmamıştır. Turan Alptekin, Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* üzerinde çalışırken "Peyami Safa ile ilgili geniş bir bölümü de, yazarın oğlunun hazin ölümü üzerine, 'Acılı bir arkadaşla alay edemem!' diyerek müsveddelerden çıkardığını ve yalnızca kısa bir bölüm bıraktığını da bu gözlemlerle ilgili olarak anmak istiyorum" der. (*Ahmet Hamdi Tanpınar Bir Kültür Bir İnsan*, 2001, s. 29).

²⁷ Tanpınar'ın ilham aldığı bu şahıslarla ilgili bir yazı dizisi için bk. *Hayat*, nu. 21-24, 24 Mayıs-Haziran 1977.

- A. Her bahse serlevhalar
- B. Kitabın extrait'si
Bihakkı Hazret-i Mecnun izale eyleye Hak
Serimde derd-i hıredde azıcık eser kaldı.
- C. Dört büyük chapitre'in extrait'leri
 - a. Bernişisten ve giriften ve berhâsteni²⁸
 - b. İnsan insanın düşmanıdır.
 - c. Fonksiyonalizm hakkında bir cümle²⁹

20.10 [1960]. Perşembe gecesi saat 11. Oldukça acayip bir gün. Sabahleyin bir makale (6-7 Eylül hadisesi) üzerinde dolaştım.

Öğleden sonra Akademi'de (akşama doğru) Güzel Sanatlar Komisyon raporu üzerinde çalıştım. Alt katta Zühtü'nün odasında bende daima aks-i sadasını bulan sisli ve donuk denizin karşısında garip bir şiir hâli geçirdim. Belki de bir manzumeye başlayabilirdim. Fakat sesini bulamadım ve serbest nazımla da o anda duyduğum şeyi harcamak istemedim. Donuk, sisli ve kül rengi bu akşam. Sisli ve kül rengi denizden doğru bu akşam saatinde yalnızlığım bana geldi, gibi bir şey. Gece Mehmet Ali'lerde. Bermutat [Yüksel] Aslan orada. Fikret Adil. Muhakeme. Herkes muhakemenin neticesinden endişede. Ulvi'lerde [Uraz] kahve. Fazla bir taşkınlık yoktu, belki de başka bir işleri vardı. On buçukta evden çıktım. Bizim kapının yolunda "Ağaç"ın üçüncü strof'unun ilk kıtasını buldum (yani dört mısraını)

Ah bu güzel uyanış
Bir yanı rüyalarda
Ve cümbüşlü yıkanış
Kül pembe ışıklarda

Bundan sonra ("rüzgâr", kafiyeyle bir düz beyit ve ikinci dört mısra gelir, yahut da (elif) kafiyeyle bir beyitten sonra. Teo, Muzaffer Erözen'e hayran veyahut seviyor. Hâkimin idaresi güzel. Fakat kararname iyi değildi. Adnan Bey mahkemeye naz ediyor. Mutat bol konuşması. Sabık ve sakıt başbakan... filan gibi cilveler.

Bach'ın viyolon konsertolarından birini dinliyorum. Mozart'la Beethoven arasında. Asıl büyük adam o.

²⁸ Niyetlen ve işe başla.

²⁹ Yazar tarafından tamamlanmamış, boş bırakılmıştır.

Sisli ve kül rengi bir akşam saatinde
Yalnızlığım senden doğru adım adım bana gelirken
O mahzun ve kül renkli akşamlarda
Yalnızlığım adım adım senden bana gelirken

23.10 [1960] pazar. Yazdığım hâlde Sevim'in mektubunu gönderemedim. Halbuki bu kız hasta idi. Bugün nüfus sayımı. Evde kaldım. Şimdi "triple konserto". Evvelisi gün Akademi'den sonra Âli'ye gittim. Akademi'de kendimi gülünç bulmamam kabil değildi. Fakat bir hakikati de unutmamak lazım: Mazi mevcuttur. Cumartesi imtihan. Yahya Kemal'in kardeşinin sabahleyin eve gelişi. Uykusuzluk. Ve bir budala ile karşılaşmanın verdiği sıkıntı. Hiddetli ve terbiyesizdim.

Akşamüstü Tacettin'de. Bütün bir sarhoş kadınlar kafilesi. Ayşe ve Celâl'in karısı küçük égyptienne, Selçuk, Celile, hulasa bütün tanıdıklar. Hepsi beni öpmeğe kalktı. Hakikatte égyptienne'le Ayşe hoşuma gittiler. Altan orada idi. Kitaplarım arasında bir kadın resmi bulunmuş. Adnan'ın [Benk] karısı bermutat oynadı. Ve oyunu güzeldi. İçki içmiş bu kadının zaman zaman acayip, hoş giden duruşları oluyor. Hakikat şu ki Anadolu'yu bulduğum zaman, Anadolu kadınının o çok esrarlı, sansüel bakışı, hoyrat hâllerini bulduğum insanlar başka türlü hoşuma gidiyor. Şerare³⁰ [Benk] için Proust'un dostu Dogerman'ın elleri için söylediği şey söylenebilir. Aşkın hakikaten günah ve zina olduğu devirlerin kadınlarından kalma bir şey. Buna benzer bir şey. Tamamıyla değil. Zannederim ki hakikatte çirkin olan ve durup dururken hiçbir zaman âşık olamayacağım bu kızda uyanan birtakım çehreler var. Ve bunlar kendini aşılıyorlar demek istedim. Esmer kadın daha ziyade Japon kirazlarını andırıyordu. Küçücük, sadece ten zevki ve iştihası, kadeh gibi bir vücut.

Bugün evvela makale ile meşgul olmak istedim. Yapamadım. Leylâ'nın kokteyli ile meşgul oldum. Çok dağınık ve fakat iki aya kadar, çalışabilirsem işin içinden çıkarım sanıyorum.

Zola'dan sonra James Joyce, realiteyi dağıtmak, James Joyce'tan sonra bu brut realiteye şiir koymak, anı, başka türlü ve daha derinden yakalamak. Psikolojik an yapmak. Faulkner. Faulkner'ı küçümseyenler, hiç olmazsa o güzel savt ve uğultuya haksızlık ediyorlar. Ben çok kuru kalıyorum gibi geliyor.

25 [Ekim 1960]. Salı. Gece çok acayip rüyalar. Durmadan S yi³¹ öpüyordum ve ölü bir şey gibi saçları yüzüme, gözüme yapışıyordu. Her tarafı pislik

³⁰ Adnan Benk'in ilk eşinin adının Şelale olduğunu Prof. Dr. Fatma Erkan Akerson söyledi. İri yeşil gözlü, duru, beyaz tenli ve simsiyah saçlarıyla etkili bir güzelliği varmış. Çok da güzel dans edermiş.

³¹ S harfi yazar tarafından konulmuştur.

YASSIADA GİRİŞ KARTI	
	Kart No :
	G + 135
	Tarih :
	/ / 196
Soyadı :	Tanpınar
Adı :	Ahmet Hamdi
Vazifesi :	Profesör
İş Adresi :	İst.Üni.Ede.. Fakültesi
Vapur oturma yer No:	
Salon oturma yer No:	

A. H. Tanpınar'ın Yassıada Giriş Kartı
(İsmail Kara arşivi).

içinde bir kız çocuğu –tahtadan bir heykel gibi– bende daha ziyade bebek hissini bırakıyordu. Nihayet büyük bir yerde bir nevi casmacı'ta, müthiş bir bombardımanın enkazı arasında idim. Kaç kişi idik, kimler vardı? Her hâlde çok kalabalık idik, ranza veyahut kerevetlerde oturuyorduk. Her taraf paslanmış demir, yanmış toprak ve taş renginde. Acı ocre. Eski tulumbacılar benzeyen, falluslara benzeyen büyük ağaçtan bir yığın alet arabalarla geçti.

(Bu rüyaların birincisi biraz sıkıntı fikri, ikincisi galiba Faulkner'ın Caddy'sinin bir intibai. Bir gece evvel bu kitabı okumuştum ve dün "Pislik" hikâyesi üzerinde düşünmüştüm. Faulkner bu kitabın vizyonunu büyük babasının cenaze merasimini bir ağaçtan seyreden küçük bir kızla bulur. Kızın donu kirlenmiş olabilir. Üçüncüsü ise 6-7 Eylül muhakemelerine bağlanır).

Gün epeyce sıkıntılı geçti. Evvela paradan ümit kesmek icap etti... Sonra Süheylâ'yla Mazhar'la o küçük üzüntü ve nihayet kokteyl. Ve sonunda da Nesterin'in getirdiği

viski. Nesterin'i bir iki defa kucakladım ve bu rüyaları hatırladım. Fakülte beni iğrendiriyor.

6-7 Eylül makalesi bitmedi; bitiremedim.

27 [Ekim 1960]. Dün yine aynı makale üzerinde. Yine parasızlık. Gece Hofmannsthal ile Burckhardt'ın mektuplarını okudum. Biri İsviçreli öbürü Viyanalı bu iki Almanın dostlukları, mektupları hakikaten şaşırtıcı. Hofmannsthal hep eseriyle meşgul. Burckhardt dışarıya daha çok açık. Bir çeşit Eckermann vaziyetinde. Daha doğrusu Goethe'yi kızı yerine koymuş bir Madam de Sevigné ile (çünkü kendi observation'larından hiç vazgeçmiyor ve derin yaşıyor) Eckermann (Sadece muhabbet ve haz davranışı olarak. Karşısındaki muttasıl elinden geçiriyor) el ele ve yan yana.

Burckhardt'da beni şaşırtan şey, buluş ve duyuş kabiliyeti. İtalya seyahatinde neler görüyor ve düşünüyor! Üslup çok güzel. Belli ki itinalı. Bolonya'yı anlatmak için söylediği şeyler. (Bu yaşımda bile bu seviyeyi elde edemedim. Seyahatlerim boşa geçti gibi bir şey). Bittabi çok genç ve toy. Valéry'nin Zürih konferansını okumuş. Okuduklarını ve gördüklerini hazmetmekle

meşgul. Genç bir hayvan gibi etrafa saldırıyor. Hücum ediyor ve güzel üslubu sayesinde bir *expérience personnelle*³² gibi vermeğe muvaffak oluyor; fakat heyecanı ve gençliği hissediliyor. Birinci Cihan Harbi'nin tesirini gizleyemiyor.

Kitapta dört beş yerde Valéry'nin adı geçiyor. Birincisinde zekâ prensini kabulde mütereddit. Sonra yavaş yavaş, derin iç ayrılıklarını kabul ederek teslim oluyor. Yahut üstünlüğünü teslim ediyor. Valéry'nin D'Annunzio'yu sevmeyişini bir anekdotla anlatıyor: D'Annunzio, Çiçerin'i yemeğe davet etmiş ve yemek sonunda bir Türk yatağanı ile kesmeğe kalkışmış, "Mussolini beni affeder" demiş.

Hofmannsthal da, Burckhardt da Fransa ile Fransız superbe'i, Fransız aklıselimi ve Dekartçılığı ile çok meşgul. Hofmannsthal bir cevabında Valéry vâkıasını Duc de Guise'in macerasına benzetiyor. "Blois şatosunda kaçacak yer olmadığı için gerileye gerileye ocağın başında ölür" diyor. "Biz Almanlar daima duvarın ötesinden bir firar çaresi buluruz." Bu satırları okurken ben ister istemez kendimizi düşündüm. Beynelmilel toplulukta bizim çehremiz nedir? Vâkıa henüz büyük mânasında orkestranın dışındayız. Konuşmadık ki çehremiz olsun. İngiliz demokrat, aristokrat, tüccar ve azami ferdî. Fransız akılcı. Alman meloman, idealist, daüssıllı ve metafizik, ampiri ile yahut Prusya disiplini ile tatlı bir hülyayı yerleştirmiş.³³ Bir kelime ile romantik, Slav mutlağın peşinde. Biz Türkler neyiz? Biz Türkler ki tarihte ve hayatta mevcuduz. Bugünkü nüfusumuzla aşağı yukarı dünyanın yetmişte biriyiz. Tarihimiz her şeyden sarf-ı nazar –yani pek az şeyden doğrusu– sadece tazyikiyle Avrupa'nın teşekkülünde, Araplardan sonra en büyük âmillerden biri oluyor; Hristiyanlığı çıkarırsak Türk tehlikesi Avrupa'yı birleştiriyor, bir yığın idare şekilleri kurmuşuz ve acayip bir salata olmasına rağmen büyük bir imparatorluğu beş asır devam ettirebilmişiz. Biz neyiz? Hangi kusurlarla malulüz?³⁴

Çünkü şimdiye kadar içimizden bizi arayanlar hep meziyetlerimiz üzerinde durdu. Bana kalırsa bu işte kusurlarımızdan başlamak lazım. Milletler belki de kusurlarıyla millî hayatta en güvendikleri, övündükleri taraflarıyla birbirinden ayrılıyorlar. Dikkatsizlik fazla enfüsî olmak, sadece devlete güvenmek, tembellik, lirizm ihtiyacı ve cehalet ve gurur mu? Burckhardt Rilke ile meşgul. Daima adı geçiyor. Burckhardt büyük şairi bir sismograf gibi görüyor. "En küçükçük dalgaları lahzasında kaydediyor" diyor. Fakat Valéry'nin karşısındaki

³² Şahsi tecrübe, yaşantı.

³³ Bu kelimeyi "birleştirmiş" olarak da okumak mümkündür. Çünkü Tanpınar'ın eski harfleri kullanırken noktaları her zaman çok belirli değildir. İlk bakışta "birleştirmiş" kelimesi daha uygun görünmekle birlikte, biz disiplin ile bir hülyanın yerleştirilmiş olmasını, Tanpınar'ın ironik üslubuna daha uygun bulduk.

³⁴ "malulüz" kelimesinin de altı Tanpınar tarafından çizilmiştir.

hayranlığını, hudutsuz sevgisini, sempatisini gizlememesini affetmiyor. Praglı şairi Alman milletine mahsus büyük coşkunlukla, burjuvazi ile itham ediyor. O çünkü, âdeta kadınca hayvanlığı ve kendini teslim edişi daima kibar ve nazik Fransızda, bir çeşit kayıtsızlık, uzaklaşma ve soğukluk doğuruyor. Bu Yunanî Sète şehri çocuğunda insani unsur çok gizli ve ölçülü şekilde, hatta Fransızvarî bir ölçüde kendini gösteriyor. Hofmannsthal, Valéry'nin konuşmasında Fransız zekâsının bütün mağrur ve ümitsiz tâlî'ini, bu dünyada adım adım mücadele etmek mecburiyetini görüyor. Burckhardt'ın Valéry için "zekâ bir pot'dur" sözünü düşünmek mecburiyetinde kaldım. Valéry bu söze karşı "daha iyisini bulamadım" cevabını verir. "Saf zekâ, fenomen olarak zekâ ona billurumsu güzelliğini açıyor (gösteriyor)" diyor.

Burckhardt'ın Rilke için yaptığı bu tespit ve onun altında Fransızlara mütevec-cih tenkit beni çok düşündürdü. Hemen hemen her ecnebi karşısında bizim edebiyatçılarımızın vaziyeti bu değil mi? Devrimiz, Amerikan yardımı, seyahat imkânı simsarlarından bahsetmiyorum. Fakat her ecnebiye bir kazazedenin, bir menfinin atılışı ile atılıyor. Ah ne kadar mesudum... Yahya Kemal'in beğendiğim ve sevdiğim noktalardan birisi buradadır. Onda eski Osmanlının yuvası vardı. Belki de Türk simasını asıl eski Osmanlıda yüzlerce mağlubiye-tin, yıkılışın ve açıkça ilan edilmiş bir manevî katliamın neticesinden uzak olan yahut onları henüz kendi medeniyetinin ve yaptıklarının gururundan geri kalan şeylerle örten (Abdülmecid devri ve daha evveli Tanzimat) bu Osmanlıda aramalıyız. Fransıza gelince Valéry gibi hakikaten güzidenin dışın-da, yani zihnî bir medeniyet, hayata inip de bir nevi halka mahsus itiyat olun-ca, sokak çalımı yahut burjuvazi maskesi hâline gelince hakikaten çekilmiyor. Orta Fransız, Fransa'nın bütün güzelliğini yapan şeyle, Fransa fikrini yıkıyor. Paris'te bunu daima hissettim. Bu mektuplarda dikkatimi çeken şey birbirini pek tabîî şekilde cevaplandırmalarına rağmen herkesin kendi düşüncesinde ve kendi hülyasında serbest kalması, kendi düşüncesini yaşamasıdır.³⁵

Bu mektuplardan birinde Hofmannsthal dostundan, Balzac'ın sohbet etti-ği, hayatının sonlarına doğru Besançon'a yerleşmiş bir abbé Vatteville'i³⁶ soruyor. Balzac'a göre bu katil ve sergüzeştçi papaz, zamanının en kud-retli idaresi ile mücehhez olan adamlardanmış. Burckhardt 11.7.22'de Württemberg'den verdiği cevapta bu adamın on sekizinci sonunda değil, on yedinci asırda yaşadığını; mirastan tabiatıyla mahrum bir asilzade piçi olduğunu, ilk gençliğinde İspanya kralının zabıtlarından biri olduğunu sonra orduyu terk ederek Fransa'ya geldiğini ve Paris'te Chartres Manastırı'na girdiğini, bu manastırda prieur'ünü hızla öldürdüğü için tekrar İspanya'ya, oradan da Türkiye'ye kaçtığını, Müslüman olduğunu ve Mora paşası oldu-

³⁵ Sayfanın üstünde hiçbir satıra bağlanamayan "Sonbahar, doğan-puis né" kelimeleri yer almaktadır.

³⁶ Walleudle şeklinde yeni harflerle yazılan bu isim, (Vatteville, Jean de) olmalıdır.



Maraş mebusu
1943

ğunu yazıyor. Abbé Vatteville on sekiz sene sultanın hizmetinde kaldıktan sonra bir Türk ordusunu, aldığı emirlere ittibaen, Avusturyalıların bir pususuna düşürmek suretiyle papalığın affına mazhar olduğunu, sakalını, bıyığını tıraş ederek Fransa'ya kaçtığını ve Baume-Les-Messieurs manastırına abbé olduğunu ve Besançon parlamentosunda sandık emini ve Besançon katedralinin başpapazı olduğunu yazıyor. 1680 sıralarında seksen yaşında ölür (Hammer'den tetkik edilecek). Allah'la birleşiyor. Avrupa, kaybolmak üzere olan Avrupa'ya acıyor, mersiye söylüyor. Asıl merkez-i sıklet yıkılan dünya. Ve garip şekilde çok derunî ve keyifli olarak.

Bu mektuplarda güzel bir Paris tahlili de vardır. Dünkü Gérard de Nerval yazısını bulamadım. Gecenin başında Valéry yazısı ile, Nerval, Yahya Kemal, roman ve Edebiyat-ı Cedide müsveddeleriyle meşgul oldum. Her şey bende dallanıp budaklanıyor. Bu hazin bir şey. Her şey bitmeğe yakın bir yerde kalıyor. Ve ben hepsini bırakıp kaçıyorum.

Bu mektuplardan romanda istifade edebileceğim bir taraf var gibi. Bir romancı her şeyi kendinden çekmeğe mecburdur. Fakat ağaç gibi. Bir müşahede: Sabahleyin balkonda bu meseleyi düşünürken hangi eserimde bana yardımcı olabilir, karıştırdım. Roman mı, Valéry makalesi mi, Seyahat Tesadüfleri mi? (Belki Nerval-kârî bir sahtekârlıkla bugünkü yazdıklarımı Paris seyahatime naklederim).

28 Ekim 1960 sabahı Tanpınar ummadığı bir haberle karşılaşmıştır. Millî Birlik Komitesi üniversiteleri de düzeltmeye karar vermiş ve 147 öğretim elemanını görevlerinden affetmiştir. Üniversite çevrelerinde büyük bir etki yaratan bu karar, Tanpınar'ı da derinden yaralamıştır. Görevden alınanlar arasında yakın arkadaşları çoğunluktadır. Kendisinin neden bu şahıslar arasında bulunmadığını sorarken, acı ile kendisinin akla bile gelmeyen bir zavallı olduğunu düşünür. Prof. Dr. Münir Aktepe'nin gözyaşları ona kendisini suçlu hissettirir. Zira *Patrona Halil* adlı kitabın yazılışını beğenmemiş ve bunu dile getirmiştir. Vaktiyle kendi babasının da böyle bir tensikata uğradığını acı acı hatırlar. Tanpınar'ın bu konuda bir soruşturmaya verdiği cevabı Turan Alptekin yayınlamıştır. Tanpınar bu cevabında üniversitenin on yıldan beri “muzır bir propagandaya maruz” kaldığını, bu propagandanın en beklenmedik zamanda “hedefini” bulduğunu söyler ve “Millî Birlik Komitesi'nin bu vaziyete bir çare bulacağına ve çıkarılan arkadaşlarımızı bize iade edeceğine eminim. Civanmertliklerinden yalnız bu beklenir” der.³⁷ Aşağıdaki günlük sayfalarında Tanpınar'ın bu olayın ne kadar etkisinde kaldığını ve tanıdıkları arasında nasıl karşılandığıyla ilgili çarpıcı tespitleri bulunmaktadır. Tanpınar'ın o kadar alkışladığı Millî Birlik Komitesi kendisini

³⁷ Tanpınar'ın 147 olayı hakkında düşündüklerini Turan Alptekin yayınlamıştır: *Ahmet Hamdi Tanpınar Bir Kültür Bir İnsan*, s. 23-34 (147'ler Olayı, İstanbul, 1961).

en hassas yerinden vurmuştur. Tanpınar'ın ömrünün sonuna doğru artmakta olan kötümserliğinde bu tür siyasi olayların da etkisi bulunabilir.

28.10. [1960] cuma. Bu sabah gazeteleri açar açmaz hiç beklenmedik bir şeyle karşılaştım. Üniversite tensikati.³⁸ Evet tıpkı çocukluğumda, 1908 yılında evimizi altüst eden, günlerce babama ağız açtırmayan cinsten tam bir tensikat. Elli iki sene sonra çalıştığım yerde aynı şeyin olacağını hiç ummazdım. Tıpta hemen bütün dostlarım, hukuktan bir yığın tanıdık, bizden iki ahmakla beraber Mazhar, Takiyettin, Ali Tanoğlu, Adnan [Benk], Süheylâ, Mînâ [Urgan], Halet Çambel ve Sabahattin, Münir Kocatepe.³⁹ Nasılsa ben unutulmuşum. Bu iyiliği kime borçluyum, bilmiyorum. Babam Rıza Nur'a borçluydu. Belki de adıma. Belki mânasız buldular da "kalsın" dediler. Burada borçlu şöhetimi tereddütsüz kullanıyorum; çünkü parasızlığım gizlenecek gibi değil. Şahsi ölçü bir tarafa, bu kadar yanlış bir tasfiye olabilirdi. Mazhar, Ali, Takiyettin fakültenin akademik merkeziydiler. Onlarsız fakülte Vehbi Eralp, Besim [Darkot], [Ahmet] Ateş, hulasa en iyileri galiba Macit [Gökberk] ve Vahîd ve en aşağıları da Kösemihalzade [Nurettin Şazi Kösemihal] ile Cahit [Tanyol] olan bir taifenin eline geçecek. Şark ayarsızlığı, yanlış muhakeme, kötü tefsir, pis bir şovenizm girecek. Talebeyi bozacaklar! Çok fena! Üniversiteyi bu ıslahatla en aşağı otuz sene geriye götürecektir. Asıl garibi hiçbir kıstasın bulunmayışı! Komünizanlar –varsa eğer– çıkarıldı desek; Mazhar'ın, Ali ve Taki'nin işi yok. Faşist desem? Geride kalanlar. Süheylâ'nın çıkarıldığı bir câmiada [Abdülkadir] Karahan'ın işi ne? Karahan'a tevcih edilen bir silahla Mazhar nasıl vurulur? Öğleyine kadar Fakülte'de kaldım. Sıddık Sami [Onar] istifasını söyledi. Mazhar en hafife alanı. Süheylâ da öyle. Fakat Taki'yi mustarip etmiş. Ali Nihad [Tarlan] budalası sabah erkenden İsmail Hikmet'in [Ertaylan] odasına göç etmeğe karar vermiş, serhademeyi açsın diye zorlamış. "İdare kilitletti" diye cevap vermiş. "İdare yok artık! Sen benden emir alacaksın!" diye bağırılmış. Gülünç, korkunç, iğrenç, budala ve kötü... Bize 27 Mayıs'ı ikram edenler bu işi nasıl yaptılar? Tıp hakiki bir katliama uğramış. Bir tek dostum yok gibi bir şey orada.

Bir lahza fakültede, odamda kendimi küçük, entrikacı ve diyar-ı gurbette buldum. Hiç buna layık değildik. Şüphesiz arkadaşların bazı kabahatleri vardı. Ali ahmaktı. Taki masumdu, Mazhar'sa muhite göre fazla ahlaklı idi. Fakat taviz vermiyorlardı ve yalnız yetişmiş, yetişmesi mümkün insana hürmet ediliyordu. Ali Romanya'da. Arkadaşların hemen hepsi onun sıhhatinden korkuyorlar. Karısı telefonda ağlıyormuş. Sıddık Sami ile Taki'nin odasında

³⁸ *Cumhuriyet* gazetesi (28.10.1960) haberi, "Millî Komite, 147 Profesör, Doçent ve Asistanı Dün Vazifelerinden Affetti" başlığı ile vermiştir.

³⁹ Bu isim Münir Aktepe olmalıdır.

otururken birdenbire Münir Aktepe geldi ve ağlamağa başladı. Şüphesiz onun da çoluk çocuğu var. “Benim Allah’tan başka kimsem yok” diyordu. En çok üzüldüğüm o oldu. Sebebi de. *Patrona Halil* kitabını okumuş, malumatının bolluğuna hayran olmakla [beraber], üslubunu beğenmemiş ve “nasıl bu kadar baştan savma yazılır!” diye sağda solda söylenmişim. Bu sözler, hükümler, şimdi bana geri geldiler. Münir’in gözyaşlarından kendimi mesul bildim. İnşallah böyle bir şey yoktur. Ve şüphesiz ki yoktur.

Fakat ne diye yaparlar bu işi? Hele bu muhakemeler olurken bu kötülük nasıl yaratılır? Kendilerini sabote mi etmek istiyorlar? Yakışır mı! Akıl alır mı? Ve her şeyden mühimi bilhassa bir ihtilal hükümeti için: Doğru mu?

Fakültede konuşurken hatırıma hep pazar ve pazartesi sabahı [gördüğüm] rüya geldi. Zannederim ki bu iş o günlerde hazırlandı veya hazırıldı. Birkaç gün de üst üste babamı evde görmüştüm. İnsan bu kadar telepatik olduktan sonra elbette uyku ilacıyla uyur.

Şimdi işte Türk insanının niye kâfi derecede çalışmadığını anlıyoruz. Her gün bir defa, yeni bir sıkıntı. Bu mesele beni kaç hafta geriye atacak kim bilir!

Bu işte Kösemihalzade’nin rolü var, bu aşikâr. Vedat’a [Günyol] göre –pek hoşlandığım bir zat değil– Ateş’in de rolü olmalı. Cavid’i [Baysun] *İslâm Ansiklopedisi*’nden atmak istiyorlarmış, ona dış geçirememişler, Münir [Aktepe] gitmiş. Hazin, hiziplerin hezimet! Fikret [Ateş] Hanım’ın akrabası arasında Millî Birlik’ten insanlar varmış. Ben olsa idim o zatın yerinde yüzüne bakmazdım. Ateş’i hiçbir zaman efendi göremeyeceğiz. Burası muhakkak artık. Halbuki iyi bir âlim olabilirdi. Sadece Ritter’e karşı yaptığı şey, iftira, küfran-ı nimet notunu vermeğe kâfidir. Vahî’ten [Turan] de şüphe edenler var.

Ayrıca Tayyip’ten [Gökbilgin] şüpheleniliyor. Bittabi Afif [Erzen] için (onun ismini yazmamıştım). Böylece en iyilerinden 10 kişi vermiş oluyoruz. Biz buna layık değildik.

Bu satırları yazarken Kösemihal’in üniversitenin önünde rastlaştığımız gün bana söylediklerini hatırladım. “Ben bu fakülteyi kökünden yıkacağım” demişti. Söylerken ağzı büsbütün çarpılıyor, köpük saçıyordu. Ben o zaman sadece boğazıma sarılmasın, diye korkmuştum. Türkiye’de akl-ı selimin ona galip geleceğini sanıyordum. Zehî hayal-i muhal...

Mazhar gidecek diye ben de Sabahattin’e akşamüstü uğradım. Sabahattin, Vedat’la [Günyol] idi. Oda iki lambaya rağmen karanlık, eşya perişan. Kitaplar eski, her şey fersiz ve pejmürde idi. Sabahattin tatlı, soğukkanlı, “bakalım, bekleyelim,” diyordu. Sırtında bir pantolonun üzerinde bir pazen (modern kumaş) gömlek, ayağında terlik, şişman, neşeli fakat belki de hastalığının bende devam eden tesiriyle, acayip bir düşkünlük içinde. Üzerimde daha ziyade büyük bir ağa yakalanmış hissini bıraktı. Bir şey, bu odada insana, bir tükeniş hissini veriyordu. Sombrier! Giderken Magdi bana roman

vermek istedi. Peşinden gittim. Bu esnada şüphesiz köy enstitülerinden bir çocuk geldi. Daha evvel Eczacıbaşı filan diye takdim ettiği bir insan vardı. Hulasa yeni bir ekip.

Yeni bir budala cemaat...

Şüphesiz bütün bunlar benim genre'im değil. Ne de onun. Halet'in, Minâ'nın bütün heyecanlarını paylaşıyorum. Ruhi Su'yu sevmek,⁴⁰ [İsmail Hakkı] Tonguç'a inanmak! Allah beni saklasın. Ben Yahya Kemal'in yanında tanıdığım, kendisini henüz idare edebilen Sabahattin'i seviyordum. Magdi mustarip görünüyordu. Beni bu macerada üzen şey Türkiye'de istikrarın olmamasıdır. Garp başka türlü çalışıyor, devam ediyor, biz niçin yapamıyoruz!

Ah bu romanı bitirebilsem... istediğim gibi bitse! Gündüz biraz uyudum. Şimdi garip bir hâlsizliğim var. Dün beyhude yere asabi idim. Beethoven'in "Üçüncü piyano konsertosu"nu dinliyorum. Rubinstein. Fakat ne harika yerler var ve medeniyet... nasıl bir muzaffer daüssıla ile geliyor insana. Kâzım'ı [İsmail Gürkan] aradım, bulamadım. Belki de bu akşam orada olmam lazım geliyordu; belki de Muzaffer'de [Esat Güçhan].

Bütün dostlar sıkıntıda. Canım çok sıkılıyor; yarın bütün bir külfet gerekiyor. Ben ise romanla meşgul olmak istiyorum hep. Bütün yollarda, talebe tasvip etmedi, Sıddık Sami istifa etti manşetli gazeteler. Bu kadar çabuk mu birbirimizi boşayacaktık? Bedri [Bedrettin Tuncel] ne yapacak şimdi? Bana kalırsa istifası lazım geliyor. Tarık bu meselede haklı imiş.

Bu günlerde havalar çok güzel gidiyor. İstanbul féerie. Hakiki mahmur bir hava. Her şey süzgün. Her şey sanata doğru kaçıyor.

Öten kuş ki ötmüyor artık hiçbir bahçede
Öten kuş ki gelmiyor artık sesi bir yandan

Geçen günkü Profesörler Meclisi'nde Marchand'ı gördüm, tanıyamadım. Sonra yukarda kokteylde kucaklaştık. Meğer Süheylâ ile, Adnan'la, Mazhar'la, hatta Taki ile aynı binada son karşılaşmamız imiş. Şüphesiz gelecekler, görüşeceğiz ama, çok başka bir şey girecek araya.

Bugün aldığım *Havadis* gazetesi veryansın ediyor Halk Partisi'ne. İktibas ettiği üç yazıdan ikisi (*Kudret* ve *Akşam*) hep İsmet Paşa ve Halk Fırkası aleyhine. Politika kuyu gibi insanı çekiyor. Fakat benim vaktim yok!

⁴⁰ Tanpınar, Bedrettin Tuncel'e 2 Temmuz 1960 tarihli mektubunda "Dün akşam bir makineden Ruhi'nin havalarını dinledim; 1940 seneleri, sıkıntıları, ümitleri, sevgileri ile hulasa bütün bir atmosfer içimde canlandı. Sahte tarafı yok değil. Fakat nasılsa bir şeyler yakalamış. Yahut biz ona kendimizden bir şeyler geçirmişiz" demektedir (*Bedrettin Tuncel'e Mektuplar*, s. 70).

Saat 11. Aynı gece. Burckhardt'la Hofmannsthal'ın mektuplarını okuyordum. Birdenbire şu düşünce geldi: İyi olmaya çalışmak, kıskançlıktan, lüzumsuz hasetten, kötü olmaktan kurtulmak. Bazen kendimi düşündükçe korkuyorum. Fena adamım gibime geliyor, hodbin ve sevgiden mahrum bir insan. N'olur biraz kendimle meşgul olabilsem. Aslında fena adam değilim; fakat çok hırpalandım, çok sarsıldım, çok ihmal edildim, hor görüldüm. Ve bütün bunlar yavaş yavaş mizacıma tahammuruna, ekşimesine sebep oldu. Yavaş yavaş her konuşulana benim içimden: "Ya ben? Ya benim çektiklerimiz?" diyen bir ses refakat etmeğe başladı. Yavaş yavaş bir kısım insana tahammül edememeğe başladım. Vâkıa bunu açıktan yapmadım, fakat içimden geçti. Nesil arkadaşlarımın içinde hayatını hiç yapamayanlar hariç benim kadar indigence'a yakın, hemen hemen kimsesiz pek azdır. Hiçbir güven yerim yok. Ve ihtiyarladım da. Niçin bunları yazıyorum: Bugün üzüldüğüm insanların çoğuna filan falan sebepten muğberim. Taki sırf tahsisini vaktinde alabilmem için beni Avrupa'dan apar topar getirtti. Buna kızdım. Oda meselesinde lüzumsuz bir tercih yaptığı için kızdım. Birçok meselelerde hürriyetim tahdit edildiği, sociabilité'ne tecavüz edildiği için kızdım. Hepsiyle kavga ettiğim, daha fenası bu kavgayı içimde devam ettirdiğim olurdu. Ali'nin [Tanoğlu] bütün zaaflarına rağmen acayip mukavemetleri beni rahatsız ederdi. Mazhar'da ciddi manipulation vehmetmeğe kadar gittim. Şimdi onların bu ayrılışları karşısında mustaribim.

Daha korkuncu etle kemik gibi olduğumuzu, birbirimizi başka türlü sevmeye mecbur olduğumuzu hissediyorum. Onlarda mizaç benden daha kuvvetli. Ben mizacıma karşı daha hürüm; daha müsamahalı düşünebiliyorum. O hâlde mesuliyetin, eğer aksayan bir şeyi varsa, benim üzerimde olmaması gerekir. Des divagations. Öyle ama. Haydi iyi geceler vehimlerim.

Kitapta imparatorlukların dağılması ve yeni zaman, yeni Türkiye üzerine harika bir sayfa var.

29.10. [1960]. Cumartesi. 37'nci yılın bayramı. Üniversite talebesi iştirak etmeyeceğini söylediler. Hamdi'lerde [Selçuk], daha evvel ve gece Hüseyin'lerde [Tahsin Salor]. Sadi [Irmak] ve karısı orada idi. Semiha çok tatlı kadın. Ve hâlâ güzel. Şirin. Biraz operet, vodvil fakat tatlı. Fazla arkadaş. Bu gece "İmparator"u dinliyorum. Her köşesini iyi bildiğim bir peyzajdan geçer gibi. Kempff harika çalışıyor. Belki Gilels daha iyidir. Fakat asıl mühimi parça. Gerçekten muhteşem. Gilels'de yokmuş.

30.10. [1960]. Büyük ve artık alışmam lazım gelen hayal sukutu. Suut [Kemal Yetkin] İstanbul'da imiş. Ankara Senatosu'nun kararı çok etraflı. Makaleyi bitiremedim. Muhayyilem iki roman arasında bocalıyor.

2.11 [1960]. Vahî'tle dekanlık meselesinde bir kumar oynadım. Ateş'e

veya Ahmet'e [Ardel] karşı koyabilecek kimse yoktu. Mümtaz'ı [Turhan] bizimkiler hatta Fahir'i [İz] de bana tercih ettiler. Böylece Fakülte'yi Vahît-Vehbi-Macit grubuna -Fahir'in o kadar, şahsiyeti o kadar küçük ki ve öyle menfaatlerin peşinde ki- sayıyla teslim ettik. Mazhar'ın müdafaa ettiği adamlar. Ali Nihad Bey kürsü şeyhi oldu, şiddetli bir hitabe ile on senelik ıstırabını anlattı ve bize tevbih etti ve biz de -Nesterin, Berna [Moran] ve ben- Süheylâ'nın evinde viski içtik, risotto yedik. Gece rüyalar: Balgam bir çiçek kâsesi gibi açıldı. Sıkıntılı ve kompleksi aşikâr bir rüya.

Contrepoint'i⁴¹ okuyuşum iyi oldu. Zannederim ki asıl mevzu: Romancı Philip'in karısının âşığı genç, İngilizler reisi Everard'ın Baudelaire'e benzen kahramanı tarafından öldürülmesi.

17.11.[1960]. Ankara seyahati. Bezik, raks, kötü yemek; münasebetsiz dostlar. Bir yosun gibi aynı yerde çalkanmak. Otobüsle gidiş geliş. Uykusuzluk. 700 lira masraf. Şimdi ağzımda termometre, sıhhatimi düşünüyorum.

İki gündür muhtelif yazılar üzerindeyim. En fazla beni tutan "Çağır Gelsin"le "Deniz" ve "Eşik" (Varlığın güneşin beyhude vehmi) manzumeleri. Sabahleyin Debussy'yi dinledim. Fakat büyük şey vermedi. Gece Ulvi'lerde, Süheylâ, Adnan, Sabahattin.

Erken döndüm. Tazallum çekilmez bir şey. Çünkü insanı içinden zehirliyor. Roma imparatorlarının hakkı varmış. Üniversite feci. Bu işten benim nasi-bim bitmiş gibi.

21 [Kasım 1960]. Ulvi'lerde Sabahattin'le Mînâ kavga etmişler. Sabahattin Mînâ'ya "Zeki Velidi [Togan] dekan olursa üniversitede vazife kabul eder misin?" سوالini sormuş. "Evet" deyince kavga etmiş. Mazhar'dan dün işittim. Sabahattin moral şeyhliği fazla benimsiyor.

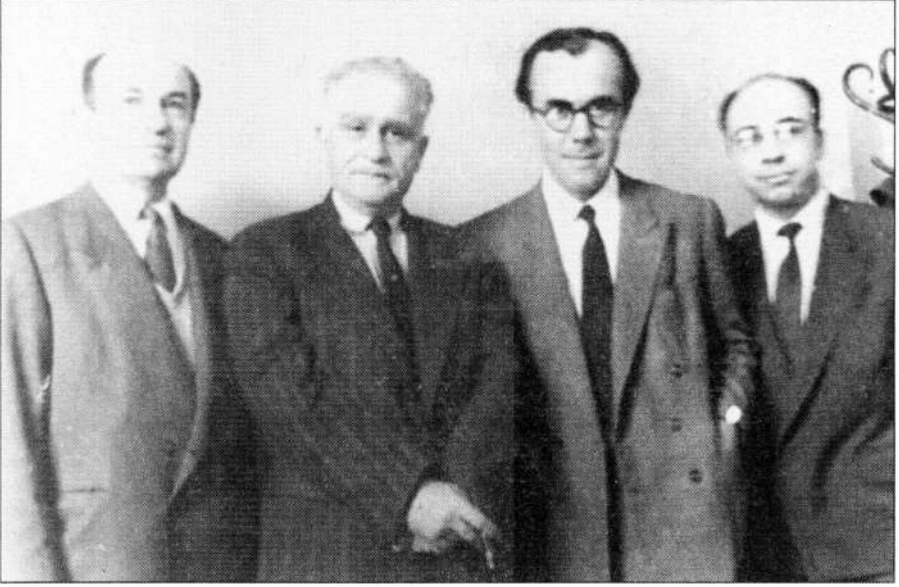
Dün Mazhar'la Park Otel kahvesinde. Benden bir polis romanı senaryosu istedi. Ben evvelki sene yaptığım senaryo taslağını buldum. Yazık ki biraz lymphatique. Sadece intime sensation'lar,⁴² ahenk ve ahenk kırılışları var. Bir polis romanının esasını yapan örgü, renoument'a giden akış ve suspend⁴³ yok. Biraz düşünmek lazım. Yahut birinin yardımı. Olursa ve biraz para gelirse beni bir yükten kurtarır.

"Çağır gelsin", "Gün ne güzel bitti", "Bir ağaçlıkta" ve "Eşik" ile "Deniz" üzerinde dört beş günlük çalışma. Yazık ki hiçbir şey ilave edemedim. (Komik bir şey ama, "Gün ne güzel bitti"nin ikinci kıtasının nasıl başlayacağını buldum.

⁴¹ Huxley'in *Point Counter Point* (1928) adlı romanı Jules Castier tarafından Fransızcaya çevrilmiştir (Paris, Pion, 1930).

⁴² Mahrem duyulanmalar.

⁴³ Yeni harfledir.



Soldan sağa İsmail Yalçınlar, Tanpınar, Mehmet Kaplan, Ömer Faruk Akün

(Ve... ile başlayacak. Kısırlığı ile komik; bitmiş görünen söze başlama çaresi olarak mühim). Dün akşamdan beri Jean Prévost'nun *Baudelaire*'ini okuyorum. Mühim bir kitap. Muazzam çalışma. Théophile Gautier'den bahseden kısımda şairin rahatlığı ve tecessüsünün dağılması için yazdığı şeyler beni üzdü.

Kâğıtlarımı karıştırırken Yunus'a [Kâzım Köni] yazdığım, fakat Münih'e göndermediğim bir mektubun parçasını buldum. Gariptir ki aynı şeylerden başka surette bahsetmişim: Her şey bende ihtiyari diyorum. Zannederim ki asap bozukluğu ve teksif imkânsızlığı, içimde ve eserde beni harap ediyor. Yahut harap etmiş. Hocalık ve faydasız nesir, birkaç evde birden yaşamak gibi. Birini bırakıp öbürünü almakla iş olmuyor. Asap yoruluyor, lymphatique oluyor.

Her an yeniden başlamak. Mesela şu Baudelaire'in yirmi beş yaşında ikinci "*Salonda*" (1846) yaptığı şeyi şimdi bu yaşta yapmak istiyorum. Bana ne zamanım, ne de hususi hayatım yardım etti.

Kendi üzerime kâfi derecede kapanabilsem belki bir şeyler yapabilirim. Fakat para meseleleri bırakmıyor yakamı.

Kendime nasihatlar:

Zaman azaldı; sermayeyi israf devri geçti.

Sihhatli bir iç âlem rejimi. Yeise kapılmamak lazım. Her okuduğunu kendine

çevrilmiş bir silah yapmaktan vazgeç! Yapabileceğini yap; azami gayretinle yap. Olura bağlama, çalış, güçlüğü atlama, ara, değiştir ve bul; fakat lüzumsuz yere kendini zehirleme.

- Sanatkârın kendisini tenkidi intihar şekline gitmemelidir.
- Daima bir fikir bütünlüğünü, idée directrice'ini⁴⁴ aramalı.
- Baudelaire'in raisonnement dediği şey gizli hesaplar. Dışarda sade lezzet.
- Şiirimin pivot'su ne olmalıdır? Yeniden derine seferberlik!
- Hissi ihmal etme. Kendini bırakmamak, büsbütün teslim etmemek, çalışma için lazım olan intellectualité'ye ve seni kâinatla birleştirecek bir spritualité'yi muhafaza etmek şartıyla duygular daima mühimdir ve daima büyütücü ve derindir.
- Bir ihtiyarın da sevebileceği şeyler vardır. Sevginin kapısı kapanmaz, unutma.
- Dua şiirin en yüksek merhalesidir. Ruh kâinatla duada birleşir.
- Bir kahramanın en büyük kudreti, her hissi ve düşünceyi âlemşumul dua hâline getirebilmesi, her his ve düşüncede bütün kâinatı kurabilmesidir.
- Uyanmak.
- Kafiye oyununun ötesinde şeyler.
- Güzel, geniş, hatta büyük vedaların çağına geldik.
- Akşamını yaşa, şuurla yaşanırsa akşam daima güzeldir.
- Genişlemeye çalış. Resim ve musikiden çıkarman kabil olanı çıkar. Resmi harcama, ne de heykeli.
- Transposition'lar yap. Musiki modelimiz ve nizamımız, resim yardımcımızdır.
- Ustalarını yeniden seç ve onlara yorulmadan dön. Dersini ara. Daima dikkatli ol. Musiki sana sonsuz imkânlar açabilir.
- Aruzu unutma. Eskinin charme'ını kapılmadan duy.
- Her ihsas derinleştirilmeli, her hüsnün cevheri aranmalı, fikir ve dünya vizyonu ve insanın kendisi olmalı. Ferdîden ve hususiden umumiye, umumi ahenge⁴⁵ düşman dünyaya doğru.
- Geç kaldım deme. Her eser bir bakıma tesadüftür. Hilkat bütün ahengiyle tesadüftür, yahut bir şanstır.
- Nağme, contrepont ve fugue.
- Her şey başlangıcında aynen bizde, bizim derunî vaziyetimizdedir. Bunu daima hatırla. Gör, dinle.
- Her şey senin olsun! İçten gör veya hareket noktası, yahut netice yap.
- Yalnızlığını iyice yokla ve beyhude ile doldurma. Yalnızlığın seni asla götürür. Allah'a ve muadiline.

⁴⁴ Yönlendirici fikir.

⁴⁵ Bu kelimelerin altı Tanpınar tarafından çizilmiştir.

– Eşyayı bir imaj gibi görmek ve sembol yapmak, genişletmek, büyütme, büyüleyici kılmak.

Baudelaire: Yaratmak bir empresyon vermektir. Fakat bu empresyon, musiki kadar sözün payı, plastik kıymeti de kaybetmemelidir.

Beş Şehir'i getirdim. Fakat sevmiyorum. Benim için eskimiş, bitmiş.

Atatürk makalesi çıkmadı... Hakikaten uyutmaya mı gönderdiler. Merak ediyorum.

Üniversite meselesi, berbat.

Jean Prévost Baudelaire'in çalışmasından bahsederken "yirmi sene, ayda yirmi mısra ve dört sayfa nesir yazdı" diyor. Nesir çok az. Şiir hatta fazla bile. Ben ölçekle nesir yazdım. (Kaç sayfa kalır?). Ve belki de ay başına bir mısra. "Harabî alâmetleri, büyük binalar, birbiri üzerine abanmış devkârî binalar. Apartmanlar, odalar, mabetler, galeriler, merdivenler, geçit yerleri, belvédère'ler, çıkıntılar, kuğular, çeşmeler, heykeller, yarıklar, çatlaklar, göğe yakın bir binadan gelen rutubet, insanlara, milletlere nasıl haber vermeli? En zekilere kulaktan fısıldayalım." Piranèse⁴⁶

Aynı gün akşamüstü.

Bu akşam Refik Koraltan'ın Barbara davasını dinledim. Doğrusu istenirse sefil bir dava. Türkiye'nin parasızlığından başka bir anlattığı şey yok. Refik Koraltan'ı sevmediğim malum. Asılmasına şimdi imza ve karar veririm. Fakat öbür cürümler varken niye buna tenezzül ediliyor. Halk üzerinde hiçbir müspet tesir yapmıyor. Nihayet ihtiyar bir adam, bir hasis budala, bir beynsiz eğlenmek istemiş. Ne diye bunlarla kendimizi yoruyor ve davayı eskitiyoruz?

Ah akıllı olmak, zevkli olmak, tedbirli olmak. Zekâsına çok inandığım Cemal Gürsel şu meseleyi bir ele alsa ve halletse ne iyi olur.

Bugün müthiş korkular içinde (neden!) Zühtü'ye [Müridoğlu] üniversiteye gittim. Harcırâh gelmemiş. Kaplan'la konuşma. Kemal Yaman'ın evine taşınmış. Evi güya bir arkadaşı için düşünmüş, hazırlamış. Bana kalırsa sevgili için hazırlanmıştı. Telefon ettim. Konuştuk. Çok zeki, sesimi tanıdı.

Ulus'ta makale çıktı. Yarım sayfayı tutuyor. Fakat küçük manşetler, serlevhalar muterize içine alınmış cümleler zevki bozuyor. Her hâlde Ankara'da bugün benim günümdü; hiç olmazsa fırka arkadaşlarım ve dostlarım için. Bu da bir şey.

Atatürk makalesini sabahleyin sayfanın yukarısına evvela çıktı diye yazmış sonra çıkmadı yapmıştım. Gayet iyi hatırlıyorum.

Cemal Paşa'ya üniversite meselesi için bir mektup yazmaya karar verdim.

⁴⁶ Cümle tamamlanmamıştır.

Allah hayırlı etsin.

28 [Kasım 1960]. Cumartesi. Bu mektup yazılmadı. Daha bekleyeceğim.

Kadın vücudunun güzelliği. Bir yığın tecrit. Daha doğrusu ortada ikilik var. Kadın hem kadın hem de insan. Bizim yalnız bir tarafı hoşumuza gidiyor. Bu kadar mükemmel bir haz vasıtasının, bu kadar mükemmel bir şeyin bir kafası, kendisine mahsus bir kaderi, mizacı olması ne fena bir şey. Kadın insan olmamalıydı! Bu akşam gelirken vaktiyle Moskovit'te çalışan güzel serveuse'ün hayatını hatırladım: Hâlâ yirmi seneye rağmen güzeldi. Ve oğlunu okutup yetiştirdiğinden bahsediyordu. Muvaffakiyetiyle övünüyordu. O hâlde: yukardaki düşüncem mânasız!... Belki.

Üniversite meselesi devam edip gidiyor. Bedri'nin mülâkatı kötü tesir yapacak. Beyhude yere inat ediyorlar. Çoğu sefil olacak. Dün akşam Kapancı'larda Sabahattin'in Mazhar için söylediği cümle: "Mazhar bedbin düşünüyor. Bedbin adam Türkiye'de daima haklı çıkar!" Sabahattin bir faşist darbesinden kurtulmamızı kâfi görüyor.⁴⁷ Mazhar ise şahsi hakaret edilmede çok esaslı bir hakka riayet edilmediğine kani ki hakkı var. Bu kadar yakın iki arkadaşın arasında bu görüş farkı bir moralisti düşündürebilir. Evvelisi gece Berna'nın evinde Özcan'ı [Başkan] tanıdım. Bütün dostlar orada idi. Zevksizliğe yaklaşan hatta geçen bir tarafı var. Kadınların beğendiği adam olmak yahut kadınlarla çok dost adam...garip şekilde bir alaturkalık, sathilik ... (O kadar genç ki ... fazla aleyhinde bulunmayalım.)

Bugün Kutsi'lerde idim. Sonra birdenbire yine öğleyinden sonra gitmediğime pişman oldum. Yemek yemek hoşuma gitmedi. Kutsi'den kart.⁴⁸ "Yaz İçin Bir Kız" (Pascal Petit'nin) güzel film. Bir çeşit fatalitesi var. Cenubî Fransa. İsimlerine çıldıracağım yerler. Muayyen taraflarında ise "Deniz" şiiri oluyor. Kutsi'nin kartı. Nostalji.

"Yağmur" ve "Ayna" şiirleri üzerinde düşündüm. "Ayna"nın son altı mısraını bitirebilsem çok iyi olacak. Belki "Yağmur"u da koşma kafiyeli bir sone yaparım. Yani oraya da altı mısra. Dörtlük bir kıta ve bir destek refrain mısraının kafiyesiyle bir mısra ile herhangi bir kafiye de bir mısra.

Bugün bir haftadır ki sık sık ateş başlangıcı oluyor, bu öğlen sinemada. Tekrar ilaç aldım. Bacaklarım kırılıyor.

Beethoven: "On beşinci kuartet" in üçüncü kısmında üç, dört hıçkırık (viyolonsel) birdenbire dua olur. Yassıada muhakemeleri hazinleşti. Adnan Bey Mickey Mouse'un faresi gibi bir şey oldu. Adaletin büyük kürsüsüyle senli benli hamakatler yapıyor. Beş bin liraya ihtiyacım var. Ne yapmalı, ne

⁴⁷ Sabahattin Eyuboğlu, kendisinin de tasfiye edilenler arasında bulunmasına rağmen MBK'yi tuttuğunu açıklamıştır. *Cumhuriyet*, 5 Kasım 1960.

⁴⁸ Tecer, 27 Kasım'da Paris'e gitmiş. (2 Aralık'ta B. Tuncel'e mektubu var. *Bedrettin Tuncel'e Mektuplar*, s. 85).

etmeli?

Edgar Allan Poe: “Marie Rojêt hikâyesi”: “Gördüğümüz vâkıalar nelerdir?” diye sormamalı, “Gördüğümüz vâkıalar arasında daha evvel görmediklerimiz nelerdir?” diye sormalı.

Şayet senaryoyu oynayacak insan bulursak konuşmada Hayri Bey’in (komiser), yahut İbrahim’in ağzından bu söz söylenebilir, hatırlatılır demek istedim.

“Eşik”e yeniden başlamak niyetindeyim.

Dün “Ağaç”a çalıştım. Dokuz kıtalık malzeme var. Dersler. Bir yığın leblebi gibi kız. Nesil ne oldu böyle? Erkek talebe çok az. Son sömestirde “Vuslat” manzumesini yaptım. Fena olmadı. Bir ay kadar onun etrafında dolaşacağım. Hiç olmazsa Turan’a [Alptekin] faydalı oluyor.

Hiçbir şey yapamıyorum. Her şey beni yıkıyor gibi. Havalar çok kötü. Mânasız ve münasebetsiz. Bir bataklıktayız sanıyorum. Üçüncü fırka kurulacak galiba. İktidardan gitmek istemiyorlar. Bakalım ne olacak! “Deniz”in iki kıtası olduğu gibi kaldı. Şimdi belki de “On beşinci kuartet” yüzünden Paris’teyim. Salle Palais’nin önünde. Leylâ zannettiğim kadar zeki değil. Sınıf birincilerini geç!

“Çağır gelsin, bir ilah daima dönebilir!

Başını çevirince simsiyah akan nehir,
O hiç geri vermeyen bir kere aldığını,
Günlerin değiştiği çamur ve kül yığını
Durulur bir lahzada dal konuşur, gök güler,
Bir şafak cünbüşünde çıldırır sanki güller,”

“Çağır gelsin” de biterse, “Yollar ... silindi”, “Bırak aydınlığa”, “Çinli Kadın”, küçük kıtadaki “Uyku”, “Koroğlu” ile beraber altı, “Bu ümitsiz ve biçare”nin son şekliyle yedi yeni şiir bulunacak. Şu dört beş senede olduğuna göre hiç de fena değil, fakat kâfi değil. “Raks”, “Musiki”, “Eşik”, “Yağmur”, “Ayna”nın bitmesi (eskilerden) “Sabah”ın genişlemesi ve “Gün ne güzel bitti bu ağaçlıktan”ın, “Sis” manzumesinin ve öbürlerinin (“Deniz”, “Viran Çeşme”nin) yazılması da lazım. Ah Yarabbim, ne güç şey, bu ihtiyarlıkla. Bana yardım et Rabbim. Baudelaire, Edgar Allan Poe’nun ruhundan yardım diliyordu. Ben de Baudelaire’in, Verlaine’in, Nerval, Mallarmé ve Valéry’den, ruhlarından yardım diliyorum. Ve Beethoven. O da ustalarım arasında. Bitecek manzumeler:

1. Eşik
- +2. Raks
3. Musiki
- x4. Ayna

5. Yağmur
 6. Sabah
 7. Ey kartal bakışlı
 8. Çağır gelsin
 9. Deniz
 10. Ağaç
 11. Gün ne güzel
 12. Mahzun dönüşleri
 13. Mevsim sonu
 x Boğaz'da Akşam x
 Haftada yalnız iki akşam çıkma ve üç akşam içki.
 Yeniden yazmağı düşündüklerim:
 Viran Çeşme
 Yıldızlar
 Gece
 Mağara
 Bir türkü dinledim Eğin ağzından
 Beyhude yanıyor lamba

28 [Kasım 1960]. Erken uyandım. Nezleli. Şiir çalışmaları, kitabın eksikliği, aşk ve yalnızlıktan, tabiattan gayrı şeyler lazım. Birkaç manzumeye daha ihtiyaç var. Bir gün mümkündür ki hepsini bitirirsem bu defteri de yakarım.⁴⁹ Düşünmekliğim lazım gelen şeylerin başında daha karışık, derin bir imaj âlemi bulmak, sözü daha çetrefilleştirmek ve kafiye oyununun ötesine geçmek. "Sabah" bir zekâ bayramına kadar götürülmeli. Ve yine bir zekâ dramı olacak bir "Gece" şiiri yazılmalı. "Ölümler"i bitirirsem bir merhamet şiiri, insan tâli'ine doğru bir genişleme olur.

"Eşik"i, "Viran Çeşme" değiştirebilir ve kurtarır. Burada muvaffakiyetin bir adım berisindeyim. Bir an gayret her şeyi halleder. Ankara'da bir akşam gördüğüm üç tahta yüklü adam geçen akşam düşündüğüm gibi bir şiir olabilir. Sözü, daha musiki ve daha resim ve bir çeşit iç âleminin düşünce süzgecin-den geçmemiş aksi yapmak ve böylece strof hatta manzume, akşam veya gece saatlerinde Boğaz suları gölgeli, ıdıklı, dalga köpük, hareket, derinlerde tortusu aranırca bulunacak gibi bir şey yapmak. Bu bir cins şiirin nesci. Öbürlerinde de hislerin ikamesi olmalı. Vâzih ve renkli. Dokuz hecelik vezin ve kafiyesiz mısra şiiri eserimde tek kalıyor, birkaç şiir denemek lazım. Hiç olmazsa iki şiir birinden, üç şiir birinden.

Dokuz heceli için: Bu güzel sonbahar sabahı. "Mavi, mahmur som gümüş-ten"

⁴⁹ Bu ifadeden Tanpınar'ın başka günlüklerinin de olduğu ve muhtemelen bazılarını kendisinin imha ettiği anlamı çıkarılabilir.



Seramik sanatkârı Füreyâ Koral ile.

Hulasa dün yaptığım mısra. Göz hatam: Çünkü hava ağır sisli, kurşun rengi ve deniz neşesizdi. Belki de hiç böyle değildi de, sonra baktığım zaman –bir anlık güneş kapandığı için– bana öyle göründü.

“Boğaz’da Akşam”ı bitirmek üzereydim, bırakmaya mecbur oldum.

Ayşe Kapani çok güzel bir kadın. Bir içki kadehine benziyor. Mine de öyle. Fakat acayip bir zenci kırma çehresi var ki vücudunun güzelliğine rağmen beni o kadar sarmıyor. Etrafımızda güzel kadın yok gibi. Evli hanımlar yavaş yavaş güzelleri, gençleri uzaklaştırdılar.

Füreyâ [Koral] tabî her zamanki gibi güzel. Canlı. Fakat fazla canlı.

Ne garip. Biz erkekler her gördüğümüz genç kadına hayran olmaktan çekinmiyoruz. Âdeta bizim için bir büyü oluyorlar. Bunu güzel buluyoruz. Aynı şeye kadınlarda tahammül etmiyoruz. Ayşe’nin evi zevkle döşenmiş. Ölüm veya intihar için hazırlanmış bir nevi sade kabuk gibi. Fikir rüzgârı hiç esmediği belli. Ahmet [Kapani] gitti. Ticaret dalavereleriyle meşgul belki de bazı tâlî’sizliklerden mustarip.

Vaktiyle report'yu arttırmış. Bu kadar canı sıkılan bir adam görmedim. Ev sahibi değil metrdoteldi.

Bugünkü gazetelerde yeni fırka meselesi. [Cemal] Madanoğlu'nun çok güzel ve sevimli bir resmi. İnsan [onun]la dost olmak isteyebilir. Geçen ayın son günlerinde karakterim için yazdığım şeyleri okudum. Bu itibarla da belki de biraz Baudelaire'e benziyorum. Yahut başka türlü. Baudelaire sefaletle acıtmıyor, kızıyor. Fazla duymanın başka şekli değil mi? Jean Prévost'nun kitabını daha bitiremedim. Davies'in⁵⁰ *Mallarmé'si*, Avignon'da aldığım kitap beni birden yakaladı: *Drame solitaire*. Mallarmé bu işi bir estetiğe veya estetiğini bir tabiat hadisesine bağlamış. Ben bunu yapamadım. Bir çeşit halita oldum. Tesirler muhassalası. Türkçede bunu örtmek tabii, fakat dışarıya fırlamak gerekince ne yapmalı.

Mallarmé estetiği, bir başka birinin istifade edemeyeceği kadar bütün ve şahsi. Verlaine de öyle. Vâkıa hakiki estetik yok ama, büyük bir duygu, müt-hiş bir ressam gözü ve dille oynayıp ve ayrıca psikolojik hamle var. Her an kendi mülküyle dövüşüyor. Söylemeğe ne hacet! Bu günahkâr dini ve duayı trajedi yapmış.

Kalıyor elde Baudelaire ve Valéry. Manzumelere biraz beşeri katmak, bir parça benden öteye taşımak, anlatmak.

29. Dün Oktay'la [Aslanapa] konuştum. Çok eşek. Böyle herif vaktini doldurdu, diye profesör olur mu? Kaplan'la tatsız konuşma. Nesterin ile. Cemal Bey'in (mütedavil sermaye) Turhal hikâyesi. Süreyya varmış. Rauf Bey. Erken uyanış. Başım sersem. İsimleri bulamıyorum.

"Boğaz'da Akşam" şiiri için tam bir kadro buldum. Fakat bir türlü vezne sokamıyorum: "Kanlıca köylerinde siyah ve ince bir bulut birden değişti ve derinde yakut bir kuğu oldu. Sonra kanat çırparak akşamın gölünde can verdi.

Güzel ve ahenkli boynunu bir çılgılık gibi akşamın oyununa attı.

Biraz sonra bastırarak gecede camlarda tutuşan bu çılgılık Kervankıran veya başka bir yıldız olacak." Mesele bir manzumeyi bütünüyle görmekse görüyorum. Sayfanın üzerinde Mallarmé'yen şiirlerin parıltısıyla her akşam, kuş veya bulut, gece ve yıldız parıldıyor. Fakat yazmak, o hayır çok güç. Estetiğimde biraz daha ilerlemiş gibiyim.

Şu anda sadece mevzuun kendisiyle meşgulüm. En basit şekilde rendu'sü ile. Şimdi birkaç boşluk ve birkaç renkli, etrafında kendi dekorunu yaratacak, kelime ile ve kafiyelerin yardımıyla camlarda akşamı ve gece içinde bir iki yıldız vehmini vermek lazım.

Geçişler, atlayışlar...

4.12 [1960]. Bu sene hiçbir muvaffakiyetsiz bitiyor. Ayın ikisinde Yahya

⁵⁰ Gardner Davies, *Mallarmé et drame solitaire*, Paris, Corti, 1959.

Kemal günü küçük bir konuşma. Aptal bir Yahya Kemal gecesi. İçi boş insanlar! Budalaca bir neşe. Yahya Kemal'den eser bile yok. Fahri Belen'le konuş-tum. Anafartalar, Millî Mücadele için bir yığın budalaca sözler. Hakikatte ne Mustafa Kemal'i, ne İsmet Paşa'yı çekebiliyorlar. Bu geceyi de Muzaffer'de yaktık.

"Akşam" şiiri bitmedi. İki ayrı şekilde karşı karşıya kaldım. Manzumenin "bütün boynu bu beyaz can çekişme ile sarsılacak (yanlış tercüme)".

6.12 [1960] Dün akşam Selma'larda İnci'ye fikirlerimi dikte ettim ve hayatımı yazdım. Necdet [Sander] büyük eşeklerden, karısı aptal. Kız çok güzel. Harika bir şey. Bir ay dedikodusu olur bu gecenin... Akşamüstü Zeki Faik'lerde [İzer]. Yeni karısı terbiyeli bir maymuna benziyor. Kısık ses ve tekellüflü lisan. Mazhar'ın talebesi. Fakat beğenmiyor. Botticelli üzerinde konuşma bir saat de kendisinin tablolarına ve yüzlerce repröduksiyon. Yirmi sene evvel bu ev. Mişlin zavallısı. S ile geldiğimiz geceler... Kıskaçlıklarım. Nasıl gitmeğe razı oldum; ah bu acayip insan ruhu...

Şiirlerin beşi de durdular. Kafiyelelere cevap verince duruveriyorlar. Hazin bir şey. Üç gece üst üstüne içki, her işim yarım kalıyor. Yassıada artık budalaca bir persécution oldu. Hiçbir makale yazamıyorum. Mazhar'ın eksiği vulté'siz olması.

Siyah ve ince bir bulut
Karşı sırtın üzerinde
Birden değişti ve yakut
Bir kuş gerindi derinde
Sihirli aksi çok uzak
Ve kanlı bir maceranın
Can verdi kanat çırparak
Mavi gölünde akşamın

Son çığıldır şüphe-siz
Şimdi camlarda tutuşan,
Biraz sonra tek bir yıldız
Ülker veya Kervankıran,
Gelip yüzecek yeniden
Durgun Boğaz sularında,
Birbirine kenetlenen [mısra çizilmiş.]
Işıkların ortasında...⁵¹

Bu şüphe-siz fevkalade bir şiir olmadı. Sonra kuş kuğunun yerini almıyor. Bir

⁵¹ "Akşam", *Bütün Şiirleri*, 7. b., 2007, s. 60.

nezir gibi boynunu uzatmak akşamın ocağına imajı kayboldu.

Siyah, dağınık bir bulut
Karşı sırtın üzerinde.
Durgun sıfatı değiştirilmeli
Tenha

Son kıtayı bu sabah yazdım. Demek kafam meşgulumuş. O meşhur gizli çalışma, gizli ve derin fikri haklıymış. Daha fazla ısrar etmeyeceğim. Belki de güzel bulurlar.

Mütedavil sermaye hesaplarına bakan Cemal Bey'e telefon etmeli.

(Evvelki gece, Kâzım İsmail'in çok hasbî ve nazik teklifi: "Yirmi otuz kişi istifa etsin, biz maaşlarının fazlasını veriyoruz." Hey Yarabbim... Mantiğa bak! Bermutat zamanın ne içinde, ne dışında olan zat cevap vermedi. Bereket versin Mazhar itiraz etti. Hayvanca bir gece. Hayvan gibi insan. Üniversitenin canına böyle eşekler okudu).

12.12 [1960]. Gece. Bu akşam Mazhar'da idim. Süheylâ, Adnan, karısı, Ali ve Taki vardı. Taki her zamanki gibi şımarık ve küstah herif. Bu çocuğu hiçbir zaman sevedim. Fakat galiba Nietzsche'yi ve bazı filozofları iyi biliyor. Nietzsche'nin Mazhar'ın hatırlattığı bir sözünün trajedinin menşesinde olduğunu buldu.

Ali budala. Fakat mustarip. Mazhar harika. Değişti ve birdenbire başka bir insan oldu. Kendi kendinin coefficient'ı. Bu kadar cazibe, bu kadar zekâ ve uysallık. Harika bir şey. Bu gece Süheylâ ile ve Mazhar'dan sonra yahut onlarla beraber en hoşuma giden şey Mazhar'ın karısı idi. Sekiz on senedir tanıdığım bu kadının asaletine, güzelliğine, ahlakına, terbiyesine, fedakârlığına hayranım... Muhakkak ki Nazan bir masaldan, romandan, idealist bir tasavvurdan çıkmış gibi güzel. Bu gece Osman da harika idi; fakat ondan daha harika Yıldız'ın çektiği resimlerden birindeki yüzü ve bakışı idi. Bu güzel gecede içim birdenbire ısındı. Sabahki hastalığımı, yorgunluğumu unuttum. Mazhar'ın dostluğu, Nazan'ın yumuşaklığı, Süheylâ'nın bize emniyeti, Adnan'ın karısının cömertçe kendisini kocasına yardım için ortaya atışı ve Adnan'ın sükûneti, beni birçok meselelerde belki bütün hayatımda tatmin etti. Allah beni sevdiklerimden ayırmasın. Ali de, Taki de, Mazhar da. Ali'de bir durgunluk var.

Bütün mesele gençlikten bir şeyi devam ettirebilmekte.

Bütün bu elli beş ile kırk beş arasında [ki] insanlar içinde birdenbire kendimi mesut buldum. Acaba yeni bir Türkiye'nin karşısında mıyız? Rockefeller'a yazdığımız mektupla üç bin lira borcu giyindik. Bu gece, perşembe akşamı Nesterin'in evindeki ziyafetten çok bahsettik. (Cuma günü) ve Kâzım'ın mas-



Mallarmé "dini ve duayı trajedi yapmış."

karalıklarını ikinci defa olarak– çünkü sabahle-
yin ablama anlatmıştım– anlattım. Nesterin
bugün Fakülte’de yoktu.

Cuma sabahı. Aynı gün yani, belki de perşem-
be ayın sekizinde Hüsam [Hüsamettin Bozok]
şiiirlerin provasını verdi.

Hazin netice. Hazin mi bilmiyorum. Yeni bir
Türkiye. Memleket o kadar geniş, biz bu nüfu-
sa nispetle öyle azız ki... Hayale imkân yok.

14-12. [1960]. Acayip bir üşüme içindeyim.
Tir tir titriyorum. İlaç aldım. “Deniz” şiiirini
düşünüyorum. Bu şiiir iki kısım olacak. Birinci
kısmıda deniz büyük bir varlık, insan ruhunun
aynası gibi taganni edilecek.

Hatırladığım deniz gurbet gecelerinde
Gür hiddeti, sevinci içimde hiç susmayan
Bu akşam yine geldin çörekledin derinde
Bin elmas parıltısı ve mahrem fısıltıdan
Çok güzel bir uykudan uyanmış gibi mahmur
Ve hâlâ tesirinde gördüğü son rüyanın
Düşündün, hatırladın bakışların hülya, nur
Harabî kovuklarında yalı rıhtımlarının

Bu kısımda Boğaz geceleri, ışıklar ve şarkılar, her güzel gün yazlarımızdan,
batan güneşlerin erguvan atlası daüssılalar, hicranlarla poeme’in kendisi
veya suyla kadın olmalı. Ve aynı zamanda bir ebedilik fikri vermeli. Gözyaşı,
hasret, ey hiç durmadan dalgalanan ebediyet, daima değişik medeniyet
filan gibi.

Kaç çehren vardı bende birbirinden değişik
Bazen okşayan bir sevgili, o büyük yolculuklarda hep bıraktığımız köpük
Değişiklik... Değişiklik. Ey daima kendisi ve durmadan değişen
Şiiirin bütünü

İkinci kısımda deniz ve Boğaz bazen bir ölünün kendisi bazen de ağlayanı
olacak.

“Eşik” manzumemi Claude Farrère’in Çin’e dair bir konferansında (*Les Annales*) gördüğüm bekleyiş mânasında bir Çin havuzu; kapı ile eşik arasında
bir göz bana ilham etti. O zaman Konya’da idim. Birçok şeyleri reddetmiş-
tim. Fakat yine de sırf teknik mümareseyi kaybetmemek için şiiire çalışıyor-

dum. Bu senelerde “Aynalar”, Erzurum’da başladığım “Sabah”, “Yolculuk” (Mallarmé’den) “Sen ve Ben” adlı çok santimental bir şiir ve bir de galiba “Kuş” adlı bir manzume yazmıştım. “Eşik”in, ki uzun bir manzume olmasını istiyordum, ilk şekli budur. Bu manzumenin tamamı bende yoktur. İkinci versiyonundan bir parçayı *Fikir Haftası*’nda⁵² neşrettim. Ankara’da yazdığım bazı kısımları ki “Tahtayı kurt oydu, taş yosunlandı, yabancı otlarla örtüldü duvar. Benden sor ve benden dinle akşamı” –daha evvelki mısra (Benden sor sırrını mesafelerin) mısraıdır– Ankara’da hocalığım, 1927 ile 31 ve 32 arasında yazdım.

İstanbul’da tekrar değiştirdim. Manzume güzel olabilirdi. Fakat vakit bulamadım. Ankara’da düşündüğüm şekilde, otuz yaşlarında idim. İspanya muharebelerinin şiddetli tesiri altında idim. O zamanlar benim mutedil bir şekilde Faşistliğe meyyal olduğum bir devirdi. Bununla beraber bu memleketin bütün dünyadan toplanmış gönüllülerin muharebe meydanı olmasını hiç aklım almıyordu. Gülünç ve budala bulduğum bir işti. Şiirde büyük bir parça bu reaksiyonun etrafında olacaktı.

Dördüncü parça da firar temi etrafında idi.

Şimdi bütün bu çalışmaları beğenmiyorum ve yeni bir şemada çalışmak istiyorum.

“Eşik”e “Ömrün Sahilleri”, “Mağara” ve “Viran Çeşme”yi, “Yıldız Yağmuru”nu almam lazım. Bu şiirler ki yazılmamıştır, bu poemi tekrar yedirilen acılar gibi şimdiki manzarasıyla “Eşik”: Uzakta aya çok yakın bir yerde harabeden başka bir şey değil. Bu manzumenin kendi kendisini bulması lazım. Hugo’nun sözü: Mânayı varlık hâline getiren magique kuvvet.

Daima olmak veya yapmak istediğim gibi –ne kadar yapabildim, hep odun gibi mısralar çıktı elimden. Her şeyden evvel manzumenin kendisini sözün sihriyle bırakmak şartıyla– oraya kendimi şu sosyal insan ve fert olarak koymam lazım.

Sosyalden individuel’e daha doğrusu ben ve benim hasretlerim, daüssılalarım bulunduğu için sosyal olacak. Bu kabil olursa “Viran Çeşme” payı⁵³

Aşk rüyası, kadın susuzluğu ve yokluğu ile söylemiş olanı “Tahattur”la “Mağara.”

İdeal ile ölümün mutlaka aynıyeti. Hâl yoktur. Geleceğe geçmeye hazır bir eşik vardır, bundan öbürüne bir kamaşma içinde geçilir. Bu kamaşma bir yığın hülyalardır, vizyonlar ve tahatturlardır. Ve ben bu daima yenileşen eşikteyim.

15 [Aralık 1960]. Bütün ömrüm boyunca yaptığım şey: Anı kurtarmak. Niçin

⁵² “Eşik” *Kültür Haftası*’nda (nu. 1, İkincikânun 1936) çıkmıştır.

⁵³ Cümle tamamlanmamıştır.

doğrudan doğruya... Hazin macera. İki gündür evdeyim? Cigara fena ve dokunuyor.

“Eşik” bir türlü olmadı. Zaten dün akşam yazdığım şeylerden sonra...

16 [Aralık 1960]. Bugün de çıkmadım. Sabahleyin Turan geldi ve beraberce *Saatleri Ayarlama*’ya çalıştık. Şiirlerime sabotaj yapmak ister gibi bu kitap da çıkacak.

Akşamüstü, uykudan yorgun, “Ayna”nın son altı mısraına çalıştım.

26 [Aralık 1960]. “Ayna”nın sonu hiç de güzel olmadı. “Eşik”i bitirme gayretim, tıpkı “Raks” ve “Musiki”de olduğu gibi iflâs etti. “Eşik”te çok doldurma, benimle alakasız yerler var. Bütün felaketi her şeyi satıhtan alması. Öbür şiirler küçük hacimleri ve hudutlarıyla kurtulurlar. “Eşik” büyük manzume olması yüzünden her adımda kaybediyor. Ne bekâret, ne derinlik, ne de şekil var. Kelimeleri harcamak, sonsuzluk, boşluk, varlık, ümit, ümitsizlik... Bütün kelimeler yapraklar gibi dökülüyor. Hugo’da sonsuzluk, karanlık hakikatin varlığıyla alakalı şeyler. Bir felsefî kuvvetim yok. Kendime hiç, ben neyim sualini sormamış gibiyim. İşte trajedi. Bu noksan çünkü benim şimdi ki kendi kendime uyanışım, benim trajedim oluyor.

Ben neyim? Belki Nailî’nin sesi:

Mestâne nukuş-ı suver-i âleme baktık
Her birini bir özge temaşa ile geçtik

Şiir belki hâlet-i ruhiyeler sanatıdır ama, hâlet-i ruhiyeler de tek başına olamıyor. İnsanın içi var. Ve bunu da bazı obsession’lar yaratıyor. Mallarmé’de azur obsession’u.

Evvelisi akşam bütün dişlerimi söktüm, kendi elimle. Allah hayırlar etsin. Bu akşam erotik bir anda eski dostların (ikisi de beraber) Kâzım İsmail’in, daha birisinin girdiği karışık bir film, hastahane, otomobil, otobüs rüyası. Sonunda Onu⁵⁴ eve götürmek istiyorum. Emine’nin hastalığının bir hatırlanışı mı? İçim ürpermeyle dolu.

Bende eksik olan şey hayata karşı mukavemet. Her şey üzerimden kayıyor ve ben her şeyin üstünden kayıyorum. Kayıtsızlığın şemsiyesi. Tesir anlarının dışında hep bu şemsiyenin altındayım. Şiirlerimin, romanlarımın yarıda kalması, o kadar karışık olmaları burada. İnsan belki kendisine çalışa çalışa bir istidat yaratabilir ama, şahsiyet yaratamıyor. Sanatı da şahsiyet, kor-

⁵⁴ “Onu” yeni harflerle yazılmıştır.

kular, vehimler, tiksinişler, conflit noktaları yaratıyor. Şiir cidden felsefeye kadar uzanan, nature'ünü kaybeden, bulan, değiştiren bir teoloji.

Persistence. Yahya Kemal bunu bir taraftan sanatıyla, diğer taraftan da karakter kuvvetiyle telâfi ediyordu. Fakat onda da bu muharrir yok. O da "Ben neyim?" sualine kolay kolay cevap veremez. Meğer ki bir nevi hedonizmle idealizmi ve nasyonalı ortaya sürmesin. Klasik. Kaplan, Yahya Kemal'de boşluk fikrini buluyor. Ne dereceye kadar? Obsession olabilir mi? Şüphesiz hayır.

Şimdi sualime tekrar geliyorum! Evvela erotik bir bünye, yahut zihnîleşmiş erotizm... Belli başlı vizyonum kadın vücudu. Kendiliğinden gelen. Benim için hakiki cristallisation oradır. Sonra çeşitli korkular. Başta bir an sonra geleceğin korkusu. Bilinmez korkusu. Bende boşluk yok, çünkü erotik düşünce doldurabiliyor her tarafı.

İnanmayan, fakat korktuğu için inanan adam. Sığınan adam.

Kaçmak arzusu. Her şeyi bırakıp kaçmak isteyen, her yerden kaçmak isteyen adam.

Büyük bir saadet arzusu.

Dostluklarım sığınaklarımdır. Zaman israfı. Kendinden çalan adam.

Merhametli, iyi kalpli, kimseye fenalık yapmak istemeyen, fakat herhangi bir adama şahsi imkânlarının dışında bir şey veremeyen, içtimai her hikmete yabancı, her kımıldanışa gayr-ı müsait, bütün heyecanlarını olduğu yerde öldüren insan. Öldüren veya eskiten insan. Korkak ve cansız. Evet bunlar iyiden kötüye, kötüden iyiye doğru bu gidişler var. Fakat daha altında insan miskinliğinin altındaki şey nedir? İnsan miskinliğinin ve insan biçareliğinin, şartlarının altında bulunan şey.

– Neye inanıyorum?

– Belki hiçbir şeye.

– Neyi seviyorum?

– Belki sanatı ve kadını, seksi, rahat yaşamayı.

– Neden korkuyorum?

– Her şeyden... Ölümünden

X⁵⁵ belki de hasis. Ben hasisim! 15 Nisan gecesi.⁵⁶

– Zenginliklerim?

– Duygular ve sensation'lar?

– Zaaflarım?

– Belli başlısı, çabuk kaybetmek, unutmak. Birkaç saniyede dolup boşalmak... Dağılmak.

– Toplandığım nokta, iç çekirdeğim?

⁵⁵ X işaretini Tanpınar koymuştur.

⁵⁶ Bu satır başka bir kalemle sayfanın sonundaki boşluğa yazılmıştır.

– Hemen her şey. Sanat, kadın ve sevgi, merhamet... İnsan şartları, fakat çabuk unutmak şartıyla. Çok çabuk. İki mısradan sonra şair alelade adam oluyor.

27. [Aralık 1960]. Arkadaşlar galiba dönüyor.⁵⁷ Dün akşam Mazhar'larda. Sene büyük bir parasızlıkla bitiyor. Rejim meselesi halloluyor gibi bir şey. Her şey donuyor. Hiçbir şey istediğimiz gibi değişmiyor. (O kadar erken ihtiyarladım ki.)

(Son günlerde bir kriz geçirdim. Belki sadece sıhhat meselesidir.)

1.1.1961. Bütün bu birlerin mânası bir yaş daha ihtiyarladım demektir. Sene sonu iki defa S ile bir defa S.⁵⁸ ile beraber bulunmama imkân verdi. Küçük bir kızdan bir çeşit provakasyon mektubu aldım.⁵⁹ Yıl başını Süheylâ'da geçirdim. On iki sene evvel bana yazılmış bir mektubu ve Londra'dan gönderilmiş bir kartı buldum. Haddizatında sene pek de fena geçmedi. Bilmiyorum üçüncü defa borcumu yenileyebilecek miyim? Hiçbir şey düşünmüyorum. Keselim. Bugün ateşim var.

2.1.61. Sabahleyin "Eşik", "Ağaç" ve başka şeylerle uğraştım. Hiçbir şey bitmiyor. Mallarmé'den Hugo'ya ne uzun yol. Fakat benim için sanat eseri müze çalışması gibidir. Benden evvelkiler benim lanetimidir.

"Ağaç"ta dört kıta daha eksik. Heyet-i umumiyesi 280 hece. Hiçin üzerindeyim.

7.1.61. Bu sabah borç senedini bekledim. (Bu sefer de beş gün gecikme). Belki ilaç aldığım için hiçbir şey düşünmüyorum.

Bugün "Eşik"le yeniden meşgul olmak istedim. Pek az eser bunun kadar benim boşluğumu gösterebilir. Mutlak bir boşluğun üstünde bir yığın kelimeler. Ancak muayyen hayaller teşkil edebiliyor.

"Eşik"te yanıldığım nokta küçük empresyonların haricinde mevzuu olmayan şiire inanmış olmaklığıdır.

8 [Ocak 1961]. Gece. "Eşik"ın birkaç örneği vardı. O benim [L'Après midi d'un] *Faune*'um ve *Jeune Parque*'ım olacaktı. Her ikisi de mevzulu şiirlerdir. Yanıldığım nokta burasıdır. "Eşik" baştaki fikri kaybetti.

Fikir şu idi: Madem ki aksiyona gidemiyorum, o hâlde yalnız sanatta kalaca-

⁵⁷ 147'lerin üniversiteye dönüşleri kastedilmektedir.

⁵⁸ S ve S. adları Tanpınar tarafından bu şekilde yazılmıştır.

⁵⁹ Mehmet Kaplan'ın *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*'nda yayımladığı "Antalyalı Bir Genç Kıza Mektup" hakkındaki tartışma üzerinde daha önce durulmuştu. Bk. dipnot 1.

ğım. Ve bu sanat da bir nevi ölüm veya uyku olacaktır.

Ölüme benzeyen uyku, uykuya benzeyen bir ölüm: Yani rüyaları ve imajlarıyla...

Sensation'lar ve hisler, ruh didişmeleriyle. O hâlde bir beyhudeliğin kendi kendini ikrarı. Ve tebcili. Başka türlü yapabiliyor muyum?

Nazım [Hikmet Ran] veya Behçet Kemal [Çağlar] hatta Yahya Kemal gibi muayyen haysiyetlerle dahi olsa, aksiyona gidemediğime göre rüya asıl dümenim. "Eşik" rüya olmak için yazılmıştı.

Şimdi anlıyorum ki⁶⁰

9 [Ocak 1961]. "Eşik"te kayıp olan şey bu ide değildir. Asıl eksik olan şey kötü tertibi ve iyi yazılmış olmamasıdır. İçten zengin değil. Mısralar, hayaller basit ve şematik kalıyor. Terkip fakir.

Ne itiyat, ne de inat ve tekrar elde etmek arzu ve hırsı irade değildir. İrade çok hür bir şeydir. Daha çok hür. İrade hürriyetin kendisidir. (Cemiyet hayatında tabiatıyla ahlaktır). Ahlaktır, çünkü irade müspettir (?).

27 [Ocak 1961]. "Raks" bitti. "Sesin" manzumesi tamamlandı, "Musiki"ye hiçbir şey ilave edemedim. "Yağmur"u değiştirdim, fakat beğenmiyorum.

"Eşik" duruyor. "Deniz"i bitirir bitirmez onunla "Sabah" manzumesine geçeceğim. (Kaplan istediğine nail oldu. Emin Birol⁶¹ bize geliyor. Benim gafletim.) Çok oyun oynuyor.

Bitmesi lazım gelen manzumeler ("Eşik" ve 19 şiir)

1. Eşik	12. Mevsim sonu
2. Musiki	13. Akşam tesadüf
3. Ağaç	14. Bir güzel masalda yaşar
4. Yağmur	15. Bir türkü dinledim
5. Sabah	16. Beyhude yanıyordur lamba
6. Ey kartal bakışlı	17. Mağara
7. Çağır gelsin	18. Güneşin Atları
8. Deniz	19. Orfe
9. Denizaltı	20. Uzak memleketler
10. Gün ne güzel	21. Ölüler
11. Mahzun dönüşleri	

Bütün kış çalışma neticesinde ancak yedi, sekiz manzume bitirebildim.

⁶⁰ Cümle tamamlanmamıştır.

⁶¹ Bu isim Birol Emil olmalıdır.

Yalnız bir şeyden memnunum. Lugatım biraz genişledi ve ben büyük construction'a alıştım. Ayrıca da bazı şairlerde gördüğüm ve sevdiğim imagé dile kavuşur gibiyim.

Şimdi kitabın tâli'i ne olursa olsun elimde dört beş manzume var. "Raks" içten gelen hızla değişmenin ve benzerliklerin şiiriydi. "Ağaç" kaderin, "Deniz" sonsuzluğun şiiri olacak. "Eşik" yalnızlığın, mecalsizliğin, ölüme rızanın ve bu rıza ile hayatın fethi olacak.

Dünkü cumartesi -Bebek. Mehmet Ali'lerde rakı- konuşma; sonra bugün tek başıma evdeyim.

30.1. [1961]. Bugün asistanların imtihanı. "Deniz" manzumesi bitmiyor. Gece saat ikiye kadar Mondor'dan Mallarmé'nin *Faune*'un hikâyesini okudum. Kitabı yaymacıdan almış olacağım. Üzerinde bir yığın Türkçe kelime arayışları var. Bununla beraber çok enteresan; bir yerinde Mallarmé'nin estetik egzistanslarının altını çizmiş. Hafızamın kötülüğüne bir kere daha şaşırdım. Mallarmé çocuk. Kendi kendine yeten adam. Öyle babacanca şakaları, acayip hâlleri var ki... Mesela mektupları. Kutsi'ye bir parça benzer miyor değil.

Ankara'ya gidemedim. Cevap da veremedim. Bugün Rockefeller'a mektup yazarak 225 dolar borcu kabul ettim. Pek az insan bu kadar kör ve aptal, sersem ve eşek olur. Yazık...

8 Şubat cuma 1961. Bugün perşembe sabah saat sekizde yazıyorum. Dün *Saatleri Ayarlama* ile biraz meşgul oldum. Bu hafta da "Raks" hep gözümün önünde. Eğer mecmuanın hacmi müsaade etseydi bu şiiri yine koymazdım. Bu sefer şiir gibi göründü. "Deniz" buna mukabil fazla chantant. Fakat eldeki üç kıtadan memnunum. Dördüncü kıtayı ne yazabildim, ne de geçiş noktası bulabildim. Kitabın akıbeti ne olacak? Bunu çok merak ediyorum. "Deniz" bana muayyen bir gayeye doğru ilk büyük yürüyüşüm gibi geldi. Bu şekilde de manzume Türkçede mevcut. Fakat daha içten nisbî ve biraz daha kapalı, daha imagé olması lazım.

"Ey Kartal Bakışlı", "Yağmur", "Uyku Suları", "Eşik" gibi duruyorlar. Onlar gibi ne "Beyhude Yanıyor Lamba"⁶² ne de "Gün Ne Güzel Bitti" bitirilemedi. Halbuki "Siyah Atlar"ın da bitmesi lazımdır. Böylece hakikatte bu kitap, kadrosuna girmeyenler çıkarsa "Raks"la ve "Deniz"le beraber yedi şiir bitmiş olmadan, şeklini bulmadan çıkıyor demektir.

Bugün 15 Şubat. Satıldığından iki yıl sonra kitap çıkacak. Bilmem okunulacak, üzerinde durulacak mı? Etrafla alakamı öyle kestim ki... Hiçbir mecmua, hiçbir gazete ile münasebetim yok. Bu sağirlara karşı olan vaziyetim, teker

⁶² Metinde "Lamba'yı" şeklindeydi. "yı" hecesini bu cümlede anlamı olmadığı için kaldırdık.

teker alınınca gayet tabîi bir şey. Fakat hepsini birden düşünürse insan, kendini demirden bir çembere hapsedmiş gibiyim. Yaptığım iş nedir? Ben asrımı inkâr mı ediyorum? Yoksa hastalığa karşı kayıtsız kalmaya mı çalışıyorum? Bir hastalığa karşı kendimi muhafaza...

Başkaları bu hastalığı daha ileriye götürerek ona başka hastalıklar aşılayarak arttırmağa çalıştılar. Düpedüz kendilerini, vaziyeti inkâr ettiler (bizdekilerde olduğu gibi), Hristiyan oldular, komünist, individüalist, demokrat, muasır teknik adam, egzistansiyalist oldular.

Ben sadece sanatçı oldum. Mesele burada mı yoksa daha başka türlü mü? Nefhayı bulabildim mi? Çünkü içlerinde nefhayı, bütünün bazı parçalarını bulanlar var.

Dün *Condition Humaine*'i okudum. Bazı yerlerinde çok güzel. Bilhassa angosse da bir kelime ki Türkçemiz henüz mukabilini bulamadı.

İç darlığı, darlık, bunaltı.⁶³

Şu anda korkunç bir Çinli gözümün önünde canlandı. Mübin [Orhon] ve Hakkı [Anlı] ile Paris'te o küçük Rus lokantasında Gît le Coeur sokağında geçirdiğim acayip, pis, budala gece. Gabriel'in aptallığı falan, filan... Romanda Suat tipini değiştirmek lazım.

Hiç olmazsa kendi hayatıma uzaktan olsun dikkatle bakmasını bilsem ve görsem. En büyük eksiğim bu. Rüya şiirde, sanatta güzel olabilir, fakat yaşarken. Ne aşığılıktı o gece.

16 [Şubat 1961]. Süheylâ'da aptalca, budalaca gece. Kitap çıkıyor. Dün "Deniz" şiirinde biraz daha ilerledim. "Deniz" manzumesi denizin bir hayalden, sükûnetten fırtınaya ve öbür hâllerine, insan tâli'ine açılması olacak. Evde konuşma. Kenan çok içiyor ve müthiş bir seksüel buhran içinde. Ablam çok şikâyetçi.

18 [Şubat 1961]. Dün karmakarışık bir gün. Hava çok sisliydi. Haldun'un [Taner] piyesine gittim. Dönüşte göğsüm ağrıyordu. Haldun'un piyesinin verdiği exaltation içinde Cocteau'nun *Bacchus*'ünü okudum. İkide uyudum. Bir piyes yazmak istiyorum, fakat mevzu yok... Bu hiç de yanlış değil, gülünç olmakla beraber... Çünkü devam yok. İnsana dahi alakasızım. Kafamda üç, dört müphem fikir var. Birisi Gıyasettin ve Sadettin Köpek. Diğeri Osmanlı tarihine dair bir şey. Nihayet o beş gölge.

19 [Şubat 1961]. Pazar. Kasımpaşa. Boğaz, gece Mehmet Ali'de.

20 [Şubat 1961]. Pazartesi sabahı. Parasızlık. Parasızlık, parasız...lık ve ihti-

⁶³ Kelimenin altı Tanpınar tarafından çizilmiştir.

yarlık. Kötü uyku, acayip uyanış.

Bugünden itibaren roman, piyes, yeni şiir mecmuası, Yahya Kemal etüdü, Valéry ve Nerval, Seyahat Notları, Kendimle Baş Başa.⁶⁴

Şiir kitabım çıkıyor. Yarı vücudum dışarıda bir yatak gibi.

1 Mart 1961. Çarşamba gece saat 10. Pazar akşamından beri Âli'nin ölümüyle meşgulüm.⁶⁵ Gece Safiye Hanım'dan işittim. Saat on buçuğa doğru Fahri Arel'le gittik. Karısı, kızları gelmişlerdi. Üçü de çok haraptılar. Gündüz saat on ikide yemekten evvel rahatsızlanmış, biri beş gece ölmüş. Hadiseyi bana Doğan ve Mehmet Ali söylemeğe niyet ettiler, fakat Sabahattin'den öğrendim. Gittiğim zaman aşağıda Hamit Nafiz'de [Pamir] idiler. Hepsi çok müteessirdi. Bu üç adam arasında hakiki dostluk vardı. Bu meselede ölen adamın acısı, nesil kaygısı birbirine karıştı. Babamdan sonra Yunus,⁶⁶ Nurullah [Ataç] ve bilhassa Yahya Kemal'le ölüm hayatıma girmişti. Ertesi günü tamamıyla Paşa'larda [Tevfik Sağlam] ve Hamit Nafiz'lerde geçirdim. Paşa çok yorgundu. Kadınlar ağlamaktan bitkindiler. Yazık ki bütün bu aşikâr ve belli ıstıraba garip bir vanité, nazırlığını unutmamak, geçmiş felaketlerin rövanşı karışıyordu. Canan hakkında vaktiyle çıkan izdivaç dedikoduları, Âli'nin bir vakitler İsmet Paşa'dan sonra en kuvvetli hükûmet rüknü gibi görünmesi ve kendini biraz da öyle sayması bütün bunlara hak verdirebilir.

Bu eski arkadaşla çok acidim. Felaketleri onu değiştirmiş, yumuşatmış, başka bir Âli yapmıştı. Bütün bir tevazu içinde yaşıyordu. Ve asıl dostluğumuz bu itibarla bu devrede başladı. Hakikatte ona her gidişimde iyi kabul gördüm (vekilliğinde değil), fakat asıl bu son devre sevdiğim dostum olmuştu. Yalnızlık beni ona kabul ettirdi. Yahut ikimizin ayrı ayrı yalnızlıkları. Ne kadar seversem seveyim, hiç kimseyi olduğundan gayri bir çehre ile göremedim. Bunu belki yazıda yaptım, fakat kendi içimde verdiğim not daima ayrı oldu. Âli'de de yazık ki bu ikiliğe düşünüyorum. Âli'nin biçare tarafları vardı. Atatürk devrinde açıkça dalkavuk, İsmet Paşa devrinde aşikâr şekilde parvenue idi. Hiç olmazsa böyle görünebilir. Fakat benim onda bulduğum husus bu değildi; eksiklikleriydi. Âli neleri iyi tanımıyordu? Hiçbir şeyi yakından bilen adam değildi. İnkılâbın rüzgârına onu hususi şekilde mânalandırmadan, kendi içinde münakaşasını yapmadan uymuştu. İnanışları da naslar hâlinde idi. (Bu akşam hilafetin kaldırılmasının 37'nci günü⁶⁷ imiş.) Maarif Vekâlet'i'nde ise bütün bir zengin eleman ve hazırlık imkânlarına sahip olmasına rağmen işin

⁶⁴ Bu ibarenin altı Tanpınar tarafından çizilmiştir.

⁶⁵ Hasan Âli Yücel'in ölüm tarihi 26 Şubat 1961.

⁶⁶ Yunus Kâzım Köni'nin (1957) ölümü Tanpınar'ı çok üzmüş. Bunu Hasan Âli Yücel'e 31.12.1957 tarihli mektubunda uzun uzadıya anlatır. *Tanpınar'dan Hasan-Âli Yücel'e Mektuplar*, hzl. Canan Yücel Eronat, YKY, 1997, s. 13.

⁶⁷ Yılı veya senesi olmalıdır.



satih tarafında kaldı. Başka bir şey yapabilir miydi? Bu سوالin cevabı güçtür. Fakat muhakkak olan bir şey varsa o imkânlar devrinde orta tedrisatı daha iyi tanzim edebilirdi, köy enstitüleri daha başka türlü olabilir, hatta tercüme hareketi de dil ifratına düşmeden yapılabilirdi. Âli birçok meselelerde idare edildi. Birçok meselelerde de sürüklendi. Bütün bunlara rağmen yine de en muvaffakiyetli maarif vekili oldu.

Dün hemen hemen Fakülte'de geçti. Bugün cenazede. Belki bu yorgunluk yüzünden yazamıyorum.

(Nas, Müslüman dünyasının en ümitsiz çehresi sadece meftuh bir arazide olmadığı için bütün bir hayatî ehemmiyet sahibi).

4 [Mart 1961]. Sabah on bir. Dün makaleyi bitirdim.⁶⁸ Çok az itinalı ve iki başlı oldu. Güzel yerleri var. İki ayrı tem: Dostluk ve maarif meselesi. Bir yığın şey söylüyorum. Biraz daha itina isterdi. Fakat esas bir yalandan ibaret, şu itibarla ki Âli benim hakikaten dostumdu. Kendisine para meselesinde (İş Bankası'na satılan iki kitap ve bilhassa paraların vaktinde alınması, evinin açık olması, *Beş Şehir*'in çıkması, ilh... Bununla beraber ikinci kitap çıkmadı ve ben bu işten borçlu çıkabilirim.), Üniversiteye tayinimde yani en hayatî işlerimde minnettarım. Ama maarifteki rolünün hakikaten faydalı olduğuna inanmadım. Makalede beni üzen başka bir nokta doğru olmaması hariç, Yahya Kemal'in hatırası. Yahya Kemal persécutant ve persécuté benim için başka adamdı. O hayatımın her tarafındadır. Kaldı ki esas ayrılığımız da var. Âli köye, köylüye, köy kadrosu içinde hürmet edilebileceğine inanıyordu. Bu uzun vadeli kalkınma için kâfi derecede zamanımız olup olmaması bütün bir mesele. Kaldı ki bugün çok kısa yollar var: Türkiye'nin derdi sanayileşmedir.

Ben köyün ve köy ekspertizinin düşmanıyım. Türkiye ziraat memleketi değildir; olamaz da. Türkiye iptidai maddesini ithal etmek mecburiyetinde olsa dahi sanayi ile kurtulur. 42 bin köy. Bugünün şartları içinde en sıkı merkezileşme ile 20 bin birlik. Bu imkânsızdır. Hiçbir şey yapamayız.

Türkiye her ne pahasına olursa olsun sanayileşmeye mecburdur. Her devlet adamı kim olursa olsun bu işin gecikmesinden mesuldür. Her gecikme saatinden ayrıca mesulüz. Vâkıa bu meseleye dokundum ama kâfi derecede değil. Ayrı makale lazım.

Hulasa makalem, ne Âli'yi sevenleri, ne ailesini, ne sevmeyenleri, ne de kendimi tatmin ve memnun edecek. Çok dikkatli bir okuyucuya bazı şeyler telkin edebilir. Yalnız bir noktada kuvvetli. Meseleleri dönüp dolaşıp tedrisat meselesinde toplaması keyfiyetinde.

Bu makalenin bir eksigi de Âli'nin tahlilinde onun dergâh ve tekke adamı olmasına kâfi yer vermeyişimdir. Tekke adamıydı. Antikiteyi sevmesi filan,

⁶⁸ "Hasan Âli Yücel'e Dair Hatıralar ve Düşünceler", *Yeni Ufuklar*, nu. 109, Haziran 1961.

laf. Ama Atatürk'ün tesiri muhakkak. Hangi saiklerle gitti? Bazen sistemler bize düşünce yokluğundan gelebilir. Bir imanı kabul etmek o kadar kolaydır ki. Asfaltta yürümek... Her şey hazır şekilde döşeli.

Bu mesele benim Yahya Kemal makalemde münakaşa edilebilir: Komünizm, sosyalizm, mutlak garpçılık. Akif'in şark çehresinde medeniyetçiliği hepsi kolay şeydir. Güç olan bugünkü maddi ve manevî biçarelikten kurtulmaktır. Ne Yakup [Kadri Karaosmanoğlu], ne Âli, ne Faliş Rıfkı [Atay] hiç kimse bunun angoisse'ını duymadı. Şarkı şarka tabanca sıkarak öldüremeyiz.

Etrafımdaki sükût halkası âdeta bir suikast mahiyetiyle devam ediyor. Şiir kitabım, şiirim hakikaten biçare mi? Ben biliyorum ki bu kitaptaki beş on manzume ile Yahya Kemal'den sonra Türk şiirinde en mühim işi yaptım. Dili bugünkü kuruluşundan kurtardım. Ama kime ne anlatabilirsin? Yüksel'in [Aslan] tablolarına⁶⁹ resim diye bakanlar bunu elbette anlamazlar. Dün Sabahattin benim modernî sevmediğimi ve on dokuzuncu asırda kaldığımı söyledi.

Bir gün elbette bana döneceklerdir. Fakat ne zaman? Şurası da var ki kitabımın büyük bir kemiyet noksanı var. Hayır ben modernle ilgisiz değilim. Asrımın adamıyım. Fakat şiirle asrın arasındaki münasebeti göremiyorum. Nükleer devirde yaşamak behemehal bir aberration'da can vermek değildir.

Ben entellektüelim. Aşka da, hayata da, insana da, düşünceye de inanıyorum. Fakat bunları behemehal birkaç modanın arasından görmek mecburiyetini duymuyorum. Cemiyete karşı olduğu kadar kendime karşı da sorumluyum. Ve bu çift sorumluluğu hissediyorum. Deli otu yemeğe mecbur değilim. Yapmak istediğim şeyler var. Ben şiirin mystère'ni yeniden kurmağa, veznin magie'sini aramağa ve kâinat karşısında şaşkırmaya çalışıyorum. Hayret ve kamaşma.

Sussunlar! Benim hiçbir acılığım yok. İhanetin şartlarını o kadar iyi biliyorum ki. Güzel denen şey. Kadın güzelliği. Dün akşam Cem'in [Kabağağaç] sergisinde Suna'yı [Selen] –karısı– gördüm. Harikulade bir şey. Sevim de orada idi. Tam bir joie içinde idim. Yazık ki ihtiyarım artık. (Geçen salıdan beri roman üzerinde çalışmadım.)

Bu sabah Nihal gelmedi. 1929 yılında o kadar beğendiğim genç ve güzel kadın parça parça deli. Ne hazine şey. Uyku, gıda, cıgara ve para meselelerine dikkat. Kendimi her gün tazelemeğe mecburum.

⁶⁹ Ferit Edgü 3 Mart 2008 tarihli mektubunda Yüksel Arslan'ın Sanat Tarihi bölümünde Mazhar İpşiroğlu'nun ilgisini çektiğini, onun yeteneğini fark ederek hakkında övgü dolu sözler söylediğini nakletmiştir. Yüksek Arslan'ın Maya Galerisi'ndeki sergisini "Sabahattin Eyuboğlu'ya borçlu" olduğunu belirttikten sonra Sabahattin Eyuboğlu'nun takma adla sergi hakkında bir yazı yazdığını, Ataç'ın sergiyi övdüğünü, Adnan Benk'in hayranlığını dile getirdiğini andıktan sonra, Tanpınar'ın tavrını da şu cümle ile açıklar: "Maya Galerisi'nin gediklisi İpşiroğlu, Eyuboğlu ve Adalet Cimcoz'un yakın dostu Ahmet Hamdi Bey (Tanpınar) bunlara şaşıp şaşıp oturuyor, senin ressamdan sayılmanı, dostlarının resimden anlamamasıyla açıklıyordu" (*Yüksel Arslan-Ferit Edgü 'Batı Kültürü önünde hiçbir saplantım yok' Mektuplar 1957-2008*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011, s. 244).

Paranoya müthiş bir şey. Bütün bir ilhamsızlık içinde Nihal'in bir yığın güzel buluşu vardı. Şimdi bazı egzantrik dostlarımın yahut eski tanıdıklarımın cünbüşlü konuşmalarını başka bir gözle görüyorum.

(Bazı yazılarımda fotoğraf çektirir gibi bir hâl, bir çeşit yüz var).

Sağcının hamakatı, solcunun budalalığı, hepsinin, her ikisinin cehaleti. Şimdi onların arasında kendi tâlî'imi görüyor ve Yahya Kemal'i daha iyi anlıyorum. Ne nahvet, ne çoraklık...

Fakat şikâyet etmedim. Etmeyeceğim. Yakup'un, Âli'nin, Falih'in Edebiyat-ı Cedide'den miras kötümserliklerine düşmeyeceğim. Muhit her yerde budadır. İnsan her yerde adidir. Yalnız kalmadıktan, yalnızlığı tenimde hissetmedikten sonra da "Ne diye ben varım!" demeli.

Ah ben bu küçük sevgilerden daha fazla sevgi adamıyım. Onlar halkın biçareliğini istismar ediyorlar. Ben ise hiç kimseyi, hiçbir hissi istismar etmedim.

Güzel daima güzelin peşinde, güzel sayesinde ahlaki ve beşerî olmak. Güzel hayatın lüksü değil, çekirdeği ve dayanağıdır. Esaslıyı kaybetmesek, her an kendimizde olsak ve öyle yaşasak, orta bir ömür içinde insan neler yapmaz. Deha, dikkat olduğu kadar hususi bir ekonomidir de? Fakat imkânı var mı? Hele benim için...

Adalet dün akşam çok gentille'di. Yazık ki anlaşma noktalarımız çok kıt. Mesela ne Sartre'ı, ne Brecht'i, ne de Camus'yu seviyorum. Camus belki en yakınım. Fakat zaman zaman öyle assommant ki. Dün akşam bana Gide'i sordular. Birdenbire ne diyeceğimi şaşırdım. Şüphesiz *Journal* sahibini, *Thésé* ve *Symphonie Pastorale*'i, hatta *Monnayeurs'ü*⁷⁰ yazan adamın çok sevdiğim yerleri var. Fakat *Corydon* biçareliğine, bütün o perversité'ye ne demeli.

Bununla beraber tekrar edeyim ki dün akşam gafil yakalandım, çünkü Gide'i severim. Kendi kendisiyle konuşmasını bilen adam olduğu için severim. Valéry ile olan dostluğu nadir görülmüş hadiselerdendir. Ayrıca dünya meseleleri karşısındaki davranışı da benim ihmal edemeyeceğim bir tarafıdır. *Kongo Seyahatnamesi*, *Rusya'dan Dönüşler* ancak nadir insanlarda rastlanır namuslu hareketlerdir. Hayır Gide'i seviyorum. *Dünya Nimetleri*'nde hoşuma giden birkaç parça var. Hele o küçük bahar şiiri. Daha Zühtü'ye [Müridoğlu] kitabı veremedim. İlâvesiyle dahi tatil yarın bitiyor. Dersler mühim mesele.

6 [Mart 1961]. Şevki Bey'in Uşşak şarkısı. "Sen sağ olasin sevdiceğim ben selamet." Daha evvel Hacı Arif Bey, İtrî, Saba Yörük semaisi ve İlyâ Efendi çok güzeldiler. Fakat asıl güzel olan tek bir mısradaki gelen çocukluğum. Yarabbim neler bizim için kapandı! Mazhar'a gittim. Afif Erzen, hepsi harap. 8'de Belediye'de mimarların edebiyat merakı. Zühtü ve rahatlığı. Ülseriyle

⁷⁰ *Les Faux-Monnayeurs*.

mücadele etmesini bilen adam. Romanı situé etmiş gibiyim. Bir sene evvel mi, bir sene sonra mı daha karar veremedim. Yani bu sabah yine caydım. İmtihanlardan sonra olsa n'olur?... 6 Eylül, geçmiş bir defa lazım olur. Hayır, derdim 6 Eylül'den 18 gün evvel. Romanda bir nevi anticipation yapabilirim. Karar: Kurtulduk: Perspektif genişledi.

9 [Mart 1961]. Avrupa'ya para gönderildi. Orhan [Özer]⁷¹ Berlin'den geldi. Bir yığın Rus, Çek ve Şarkî Almanya, Polonya plağı getirmiş. Hesaba nazaran asgarî 500 lira borca girdim. Fakat Gauloise'ları unuttum. Belki bu hata düzeltilebilir. Gece bezik, beş liralık kazanç. Gözüm ağrıyor. Mazhar'a, Kâzım'a gidemedim. Toto oynadık. 10- Dün yüz lira kayıp.

10 [Mart 1961]. Belki beziği bırakırım. Mesele değil.

Pazar. Âli üzerine konferans. Bir yazı ile anlatabileceğim bir şeydi. Yazık.

14 [Mart 1961]. Salı. Konferans fena geçmedi. Paşa üniversite meselesi üzerinde çok ağır konuştu. Hamit Nafiz [Pamir] fena şeyler söylemedi. Ben şöyle böyle. Yazık ki böbrek krizi başladı. Dün korkunç tenkiye sahnesi! Bugün iyiceğim: Tenkitlerden eser yok. Yalnız Orhan⁷² Akbal'ın küçük bir yazısı.⁷³ Bir de kitap saatinde bahis. Akbal ezberlenmiş şiirlerin hâlâ havasını, tazeliğini muhafaza ettiğini söylüyor. Ama hakikaten ezberlemiş olamaz. Çünkü bir kısmı değişmiş, bir kısmı ise yeni. Ne ise bırakalım, söylesin, muhakkak olan bir şey varsa yirmi sene evvel bir şöhretim olmuş. Kitap neşretmemek, aynı muhitlere yazmamak bu tesirin devamını men etmiş. Anlaşıyor ki şiire az yer vermişim.

15 [Mart 1961]. Bütün gün evde. Çok kitap okudum. Hiçbir şey tutamadım.

17 [Mart 1961] cuma. Bezikte yine kayıp (70). Bereket versin Ankara'dan para geldi. Bezik oynarken, konuşurken, Necmi'deki [Necmettin Halil Onan]

⁷¹ Orhan Özer, Tanpınar'ın öğrencisidir. Hocasını ziyaret ettiği ve mektup yazdığı, yayınlanan evrakından anlaşılmaktadır. *Kuyucak'tan Göç*, derleyen Dr. İsmet Özer, Ankara: İşkur Matbaacılık, 2007, s. 458, 535.

⁷² "Oktay" olması.

⁷³ Oktay Akbal, "Şiir, Zamanın Ötesindedir", *Vatan*, 11 Mart 1961, s. 3. Tanpınar'ın "küçük" diyerek beğenmediği bu yazı, şu güzel değerlendirme satırlarıyla sona erer:

"Tanpınar bu tehlikeyi atlattı. Çoğunu ezbere bildiğimiz şiirlerini yeniden ardı ardına okurken sezişçe, duyguca, usta bir şairin dünyasında gezindiğimizi anlıyoruz. Tanpınar havası olan bir şair. Az yazması üzülecek bir nokta. Kitabında hemen bütün sevdiğimiz şiirler var. Belki bazı şiirlerini almamış, bir eleme yapmış.

Şiirler bizi kendi anılarımızla başbaşa bırakıyor. 'Derin sularında bu ayna her an sizden bir parıltı aksettirecek' diye başlayan şiir beni ilk gençlik yıllarıma sürükleyiverdi birden... Yok, yok, şiirin aldatıcı sesine kapılmamalıyım! Zaman geçiyor, şairler yaşıyor, ama şiirler taptaze, sımsıcak... Sanatın büyüklüğü burda işte. Kalıcılığı burda. Eskimeyişinde, yaşlanmayışında. Zamana meydan okuyuşunda... Tanpınar'ın "*Şiirler*"i de yaşlanmamış hiç. Okuyun duya duya tadın o şiirleri, bir düş anı süresince gençleşeceksiniz. Güzel, tatlı, zamanın ne içinde ne dışında, öyle değişik bir dünyada yaşayacaksınız."

hostile hâller, makale methodildiği zaman bayağı şiddetle protesto etti. Şiir kitabı için mutlak sükût. Birçok insanlara rağmen mevcut olmak hiç de fena şey değil. Fakat bu hissi yakınlarıma karşı duymaya alışamadım. Necmettin için Yahya Kemal “şiirden anlamıyor, garplı değil” demişti. Hatta bir kere, bizden değil, gibi bir şey söylemişti. Intellectuellement gayr-ı mevcut. O hâlde ne diye suffrage’ını istiyorum? Kabahat bende.

Şiir kitabı çıktığından beri muallaktayım. Ne roman ne şiir. Şimdi ise yepyeni bir rejime alışmak mecburiyeti var. Nadide Hanım eve taşındı! Gebe sokak kedisi doğuracağı yeri arar gibi eve geldi ve benimsedi. Bu akşam da çocuğuyla geldi. Saat 10 buçuk. Hâlâ mutfakta. Hiçbir şey anlatmak kabiliyeti olmayan bir zavallı. Belki de torun muhabbeti yüzünden farkında olmadan kızıyla damadının arasını bozdu. Çünkü torunu hakikaten kendisini seviyor.

Bu akşam bu satırları yazarken garip şekilde Yahya Kemal’i düşünüyorum. Onun ölümüyle kaybettiğim şeyi ancak yalnızlığım sayesinde anlıyorum. Şair, mütefekkir... fakat esası, benim için tek konuşabilecek adam.

18 [Mart 1961]. Bu sabah erken uyandım. *Saatleri Ayarlama*’nın son kısmını, henüz tam tasarlamış değilim, yazmağa çalıştım. Kitabı bir asap buhranında kapatmak.⁷⁴ Bilmiyorum, adalet kelimesi üzerinde durabilecek miyim?

Melih Cevdet’in [Anday] makalesi üç sütun.⁷⁵ Bütün mesele iki ayrı kültürümüz olabilir mi! Âli’den “hem eskiyi hem yeniye biliyormuş” diye bahsedenlere çatıyor. Mesele hiç de yersiz değil. Hakikaten konuşulabilir. Fakat softalığın dışında. Halli ne kadar basit halbuki. Hem şarklı, hem garplı olabilir miyiz? Elbette ki hayır. Fakat garplı bir şarklı olabiliriz. Şark bizim şimdilik çekirdeğimizdir. Ve galiba da uzun zaman öyle kalacaktır. Hüviyetimizden milletçe çıkmak imkânımız olmadığına göre aksi kabil değil. Bugün Türkiye’nin geçirdiği çeşitli buhranlar arasında bir tanesi var ki hiç kimse ona layıkıyla ad koyamıyor, hatta farkında değil; ışığın altında bir türlü görmüyoruz. O da halkla sözde münevverin ve hakiki münevverin arasındaki açıklıktır. Halkı görünce ya sırtıp soytarılık yapıyoruz, yahut da ona, düpedüz ona sırt çeviriyoruz. Bu elbette sadece bizim gibi yaşamadığı için değil; biraz da onunla birleşme yollarımızın yokluğundan. Sosyalist bir rejimin zorla halledeceği sanılan –dayak zoruyla– bu noktayı bir tarafa bırakalım, şarkı bilmeyen ve bizi en basit unsurlarımızla tanımayan bir insan ne dereceye kadar kendisini –Türklüğünü inkâr etmemek şartıyla– hakiki münevver addedebilir? Kültür veya medeniyet, région, vatan ve dünya olmak üzere genişler.

⁷⁴ Bu cümle, Alptekin’in yayınladığı *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’ne ait parça Tanpınar’ın romanla ilgili bir tasavvuruna bağlı olabilir.

⁷⁵ Melih Cevdet Anday, “Doğulu Aydın”, *Cumhuriyet*, 18 Mart 1961.

Ziya Gökalp'ın medeniyet ve hars diye yarattığı ikiliğe ben de muterizim. Ama régionaliste olmadan dahi bir memleketin mevcut olduğu inkâr edilemez. Kaldı [ki] millet diye bir câmia ve onun mazisi de var.⁷⁶ Ve bizde bu câmia tarihiyle ayrı bir medeniyetten geliyor. Bu ayrılık bizatihi bir realite olduğuna göre bende ona cevap veren bir hissî taraf bulunması lazım. Tesadüfen Dede'yi tanımışım. İnsanlığın ayrı bir yüzünü öğrenmişim. Yunus diye bir şairim, Nâbî diye acayip bir şairim var, o hâlde niçin bilmeyeyim!... Bilmesem rahat edebilir miyim? Ve mesela kendi kendime "Oh bugün şu Dede Efendi'yi de unuttum, yarın da İtrî'den kurtulursam..." diyebilir miyiz! Dememiz doğru mu?

Nihayet bütün bu unuttuğumuz, unutacağımız şeylerin yerine ne koyacağız? Haydi bizler koyduk, büyük kitle...yeni yetişenler? Beş on kolej ve Fransız mektebi mezunu mu bu cemiyette münevver olacak? Uzun zaman Galatasaray'ı müdafaa ettim. Fakat sonunda Bedri'den başlayarak Necdet Sedet'e⁷⁷ kadar hemen hepsinde aynı boşa dönen inkârı gördüm. Bedri ile benim garp karşısındaki vaziyetimiz, mutlak hamakati bir tarafa, esaretle hür insan sevgisi arasındaki farktır. Kutsi ile de arasındaki fark buradan gelmiyor mu? Yalnız bir tek Galatasaraylı bu çemberi yıkmış: Mehmet Ali. Vâkıa ambition'ları, mazisi onu da layıkıyla bizden yapamıyor. Ama bu memlekette. Etrafına acayip bir süzgeçten geçirerek bakmıyor.

Evet, ben de dindarın şantajından bıktım. Hayata öyle barajlar koyuyor ki tahammül kabil değil. Fakat ben de onu ne kadar tahrik ediyorum. Bu da bir mesele. Oruç uhrevî bir şey belki. Havaya bir şey siniveriyor. Fakat şu kurban! O tezebzüb, o işkence yığınları. Ve nihayet bunların tarihini de biliyoruz. Bir şeyi yıkmak için tarihini bilmek kâfi geliyor.

Hakikat şu ki Melih Cevdet beyhude yere telaş ediyor. Eski gidiyor ve gitti. Bütün modalarıyla hayattan çekiliyor. Fuzulî'yi, Nedim'i seviyorsak eğer, Cumhuriyetçi ve bugünün mânasıyla milliyetçi olduğumuzdan değil. Benli kadından, rastıktan, sürmeden, rindlikten, meyhaneye exalté olmaktan uzak olduğumuz için seviyoruz. Romana sinmiş şekli ve mahiyeti değişti. Bugünün genci sevgilisiyle uluhiyet fikrini birleştirmiyor artık. Her şeyi fedaya gitmiyor. Bu en gerisi. Biraz ileri olan ise aşkı dahi kabul etmiyor. Onda sadece bir geri moda türüdür. O cemiyetin adamıdır, yahut da zincirleme giden inkârların. Çalışan kadın bu tarzda aşkı kabul etmiyor. Eskiden, evvela kadın aşkıyla, sonradan sevginin kendisiyle ayrılıyor. Büyük kitle ise o hiçbir zaman ne Fuzulî'nin, ne aşkın haberdarıydı.

Biz Avrupalılaşacağız. Fakat Asya-yı Sagra'da oturan Türk milleti olarak. Ve kitle hâlinde Avrupalılaştığımız nispette Avrupalılaşacağız. Kitle hâlinde

⁷⁶ "Var" kelimesi iki defa yazılmıştır.

⁷⁷ Sedet şeklinde yazılan bu ismin Sander olması muhtemeldir.

değişmek. İşte bütün mesele. Bunun da tek yolu var: Sanayileşmek, müreffeh olmak. O zaman bayramlar da, ramazan da hoşumuza gider. Çünkü kendimize mahsus bir hayat yaratmış oluruz. Yahut da kalkarlar. Fakat nasıl kalkacaklar? Nasıl sade Noel’le iktifa ederiz? Dünyanın en güzel karnavallarını buradan yaysak, yine birisi tatmin etmez. İçimiz dargın kalır. Birkaç kızışmış kadının kıcını sallama hevesi bir medeniyeti tamamıyla içimizde öldürebilir mi?

Rut...⁷⁸ her hayvanda vardır. Fakat bittiği zaman?

Milliyetçilik! Bizde her şey gibi o da problem: Dün gençlerin Kerkük için yaptıkları tezahürat vardı. Afişlerden biri –eve gelirken Avni Bey’in evinin sırasında bir dükkânın önünde gördüm–: Bir Türk kanı bütün dünyaya değer! Böyle şey olur mu hiç? Otomobil kazalarını unuttu mu bu çocuklar? Günde beyhude yere cinayet, kaza yüzlerce insan ölüyor. Sonra mazlum bir milletin, –çünkü tarihin mazlumuyuz, bu aşikâr artık,– ağzımıza yakışan bir söz mü?... Balkan Harbi’nde en aşağı yarım milyon Türk öldü. Nihayet bu tehdide kuvvetimiz müsait mi? Hangi sulardayız? Efendim nerede ben neredel!

Anlaşabileceğim iki dostum vardı. Biri öldü. Öbürü dargın. Bundan bahsetmiyorum, çünkü nankör, hoyrat ve şuursuzdu. Bana ihanet etmişti. İlhan’ı kastediyorum.

Entellektüel... hakikaten entellektüel olunmak için neleri atmak ve nele-ri kendine ilave etmek, düşüncesini ne kadar süzgeçten geçirmek lazım. Entellektüel... bütün aksülamelleri kendinde öldürmedikten sonra kabil mi?

Ne romanın ne öbür eserlerin üzerinde kâfi derecede düşünebiliyorum. Şiir mecmuası bu hâliyle güdük kaldı. Kendi kendimden utanıyorum. Gün geçtikçe bir mecmua çıkartmak ihtiyacı beliriyor. Aylık bir mecmua. Her gün bir mevzu üzerinde bir yazı. Kitap dahi olsa günlük yazılardan müteşekkil, mânalı, planlı bir fıkralar kitabı yahut etütler.

Kendi fikirlerim, kendi görüşüm, kendi şiirlerim. Adı: *Dünyam*. Bayram ertesi çıkartma şartlarını arayacağım. 32 sayfa. Başkalarından ancak şiir, müstakil etüt ve hikâye, yahut da benim seçeceğim tercüme alınabilir. Baş tarafta benim bir yazım. Ayın akisleri yine benim. 32 yahut 48 sayfa.

İhtiyarlamamak ve ölmemek için tutunabileceğim tek çare: Kaplan, Mehmet Ali, Adalet, Kutsi, Süheylâ. İsterse Adnan ve Sabahattin. Ne yazabilirler? Burası mesele, Can’dan da [Yücel] alabilirim.

Mazhar, Berna.⁷⁹

Yahut iki ayda 64 sayfa. Bir hikâye, piyes, deneme tercümeleri. Şiir tercüme-

⁷⁸ “Rut” kelimesi yeni harflerledir.

⁷⁹ Altıdaki satırların karşısına çekilen bir çizginin yanına yazılmıştır.

si. Şiir, hikâye, piyes, deneme, aktüalite tenkidi.

Mecmua bir başkasının adına çıkar.

Fakat mecmuanın yazı işleriyle meşgul olacak bir adam lazım. Turan'dan başka biri. Falan ve filan adamın peşinden koşmak yok!

İcabında cemiyet hayatının dışında reaksiyoner denebilecek bir mecmua. Resim tenkidi var, fakat eski resmin etüdü de var.

Bir Türkün kanı bütün dünyaya değerse, bunu ilan eden gençlik milyonca Türkün kanına mal olan Talât Paşa için merasim yapan insanları nasıl affeder?

Kanımız hakikaten kıymetli ise ilk önce müeyyidemizi tatbik edebileceklerimizden işe başlayalım. Kaldı ki mesele Irak'la Türkler arasında değil Türklerle Kürtler arasında oluyor. Halbuki Türkiye nüfusunun yüzde sekizi hiç olmazsa Kürttür. Yahut Kürtçe konuşur. Dahilî harbe mi gidiyoruz?

Yeni bir Kıbrıs, yeni bir 6 Eylül, bu sefer 6 Eylüller. Fakat neticesi?

Bütün mesele bu santimentalizmden kurtulmak, hayata rahat, onun hakiki sahibi milletler gibi bakmakta. Evet Kerkük'te en aşağı 4-5 yüz bin Türk var ve ben çocukluğumda bunların arasında yaşadım. Ahlaklı, temiz insanlar olduğunu da bilirim. Fakat Türkiye'de 26 milyon (hangi cinsten olursa olsun) Türk var. Ve bütün bir tarih var. Bugünün şartları içinde asıl gözeteceğimiz odur.

Saat 5.

Bugün bayram. Hayatımın 60'ıncı veya 59'uncu bayramı. İçim nasıl bomboş. Hiçbir poésie yok. Demek bayram. Az çok inanmak, korkmak, ümit etmek. Men edilmek ve sonra genişlemek ve nihayet, nihayet biraz da çoluk çocuk, onların sevinci, hayatın merasimi için. Bayram din, cemiyet ve aile için.

Evde o biçare çocukla (Nahit, karısı ve kızı) Mualla'lar. Hayat acayip bir yol uğrağı, sizin bıraktığınızı bir başkası yakalıyor; böylece sahne değişiyor, fakat aktörler gözünüzden kaybolmuyor. Mualla'ya da içtimai hemşirelik yapıyor. Arslanın ağzında kendini tedavi ediyor. Kimle karşı karşıya. Kâzım'la [Dağyolu]. Dünyanın en gülünç psikologu. Ablam bir biçare, sadece babasının kızı, sade, temiz, fedakâr, her şeye razı. Razi ve tahammülsüz. Gülmemiş, gülmeyen insan, kendine ait hiçbir saadet ve tatmin payı yok. Kocasının hayatı mevcut değil. Benimkine zaten girmemiş, yaşının uzaklığı içinde yaşıyor. Kenan bermutat sarhoştı. Yazıya başladığını söyledi. Fakat meşgul olamadım. Kendisi sarhoş, ev kalabalıktı.

Türkiye evlatlarına kendisinden başka bir şeyle meşgul olmak imkânını vermiyor. Bu itibarla bizim eve pek benziyor. Çaykovski'nin "Birinci piyano konsertosu" müthiş bir şey. Gençliğinde yazıldığı muhakkak. Ah sağlam bir yetiştirme. Kaybedilmemiş ömür! Zavallı bizim eşekler, içtimai adalet, yok realizm, yok yeni dil. Oturun da çalışın! Türkiye'nin şartları ancak çalışma

ile değişir, daha doğrusu herkes kendi hayatında yenebilir bu şartları.

Yahya Kemal bizim için çok şey yaptı. Fakat o da ufuklu değildi. (Benim için hele müthiş şeyler yapabiliirdi. Neleri kolaylaştırmazdı. Bunları yapmadı.) Fakat o da ufuksuzdu. Türkiye’de mahpusttu. Yahya Kemal’in şark musiki zevki ve muhabbeti zannetmem ki benimki gibi olsun. İnsan sade kendisinde değil, projeksiyonlarında yaşıyor. *Fleurs du mal*’ın yanı başında onun tesiri ile yetişenlerin yarattığı zaman içinde gittikçe büyüyen bir ikinci Baudelaire var. Yahya Kemal bize sedd-i Çin olmak istedi. Benim en büyük tâli’im vaktinde bu seddi delip öbür tarafa geçmektir. Fakat çalışma sistemi öğretebilirdi. Bizi lüzumsuz bir coşkunluğun içine hapsetti. Nurullah ve ben ondan çıktık. Nurullah lüzumsuz, benliğin çukuruna düştü! Ama ben nereye gittim.

– “Birinci Konserto” son derece descriptif. Acayip şeyler var.

19 [Mart 1961]. Dün gece Muzaffer Esat’larda. Kardeşi Remzi ve Hüseyin [Tahsin] Salor’la beraber. Remzi halis ahmak, sesine varıncaya kadar Muzaffer Esat’ın kötü karikatürü. Hüseyin sadece biçare. Muzaffer musikiden çok iyi anlıyor. “Symphonie pathétique”i dinledik. Çaykovski’de bir şeyler var. Fakat ben “Birinci Konserto”yu tercih ediyorum. Öbürünü, belki de tanımadığım için.

Bugün *Saatleri Ayarlama*’yı hiçbir şey ilave etmeden, hiçbir şey değiştirmeden matbaaya yollamağa karar verdim. Böylece altı senelik tereddüt sona ermiş oldu. Salı günü okunacak birkaç sayfa daha var. Nadide Hanım eve yerleştı. Hayatımda bundan daha delisine rastlamamıştım.

Turan’dan çok memnunum.

Yarından itibaren iki roman ve edebiyat tarihi, şiirler.

Yukarıdaki satırlar Tanpınar’ın eserlerini açıklamak açısından çok önemlidir.. Öğrencisi ve asistanı Turan Alptekin, Tanpınar hakkındaki kitabında:

Notlarım arasında, Hamdi Bey’in diktesiyle yazılmış bir mektup daha var. Bu mektup *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’nün sevimli kahramanı Hayri İrdal hakkında yine romanın kahramanlarından Halit Ayarcı’nın ağzından Doktor Ramiz’e hitaben kaleme alınmıştır.

Türkçenin birçok başarılı romanının yayınlandığı günlerde, Hamdi Bey, ya söyleyeceği son sözün bitmeyişinden, ya da esere bir reklam zemini hazırlamak amacıyla mektubu yazdırmış, fakat sonradan yayınlamaktan vazgeçmişti. Yırtmamı istemediğine göre belki de bende kalmasını uygun görmüştü. Eserinin güzel bir açıklaması olması dolayısıyla mektubu yayınlamayı uygun görürüm.

diyerek bu mektubu yayımlamıştır.⁸⁰ *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* hakkındaki değerlendirmesinde Berna Moran, Tanpınar'ın yeni baskı için ne gibi değişiklikler yaptığını bilmediği için, haklı olarak iyi ki bu mektubu kitaba eklemedi der.⁸¹ Tanpınar'ın bu günlükleri, eseri tefrikasından farklı bir şekle sokmaya çalıştığını fakat istediği vakti ona ayırmadığı için, olduğu gibi yayımlamaya karar verdiğini göstermektedir. Bu arada yapmak istediği değişikliklerle ilgili kaç sayfa yazmıştı? Turan Alptekin'in sözünü ettiği mektup –bir anlamda *Mahur Beste* kahramanı Behçet Beyefendi'ye yazarın mektubunu hatırlatsa da–Tanpınar'ın yeniden değiştirerek basacağı kitaba ait bir tasavvur olmalıdır. Gerekli değişimleri yapamayınca, bu mektubun mevcut baskıda elbette yeri olamayacağı için bu müsveddeyi de aramamıştır. Ancak bu belgenin günlüklerdeki notlarla birlikte okunması durumunda, yeni yorumlara da elverişli olduğunu belirtmek gerekir. Tanpınar'ın birçok doktor arkadaşı vardı. Hayatının bir kısmı onlar arasında geçtiği gibi, sıhhati dolayısıyla onlara muhtaçtı da. Halit Ayaracı ise, bir yanıyla şarlatan, bir yanıyla iş beceren, toplumdan saygı gören biridir. Onun bir kazada ölmesi, gerçek kimliğinin ortaya çıkmasını önlemiştir. Tanpınar'ın çevresindekiler acaba Halit Ayaracı'nın kimliğinde hangi arkadaşlarını görmüşlerdi? Tanpınar'ın eserinde önemli değişiklikler yapma ihtiyacını duyması –kendisindeki daimî tatminsizlik dışında– acaba dostlarından bir çeşit özür dilemek anlamını da taşıyor muydu? Bu mektup elbette bunları açıklayacak nitelikte değildir.

Turan Alptekin'in, “Belki de *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’nün başına girmesi düşünülmüşken, yayınından vazgeçilerek bana emanet edilen bu mektup, aslında eserin kendisi kadar büyük bir ironi taşımakta ve hem eseri, hem de çağımızı açıklamaya yönelmiş bulunmaktadır” türünden bir anlam taşımasa gerektir.

23 [Mart 1961]. Böbreklerdeki rahatsızlık devam ediyor. İltihap diyorlar. Mikrobiyolojiye bugün idrar götürdüm. Şiirlerin etrafımda tesirini görüyorum. Bende bir kımıldama henüz yok.

“Eşik” çok tutulmuş bir şiir. Bitirmek lazım. Derslerin dışında bu bahar “Eşik”le romana çalışacağım. Babamın kabrini ziyaret etmek istiyorum. Dindar olabilmek güzel bir şey. Bu romanda en çok meşgul olacağım meselelerden biri de odur.

Salı günü Nesterin’le Ekrem Şerif’lerde [Egeli]. Ekrem Şerif ve öteki doktorlar hayat standartlarını ve haysiyetlerini muhafaza etmek için bizleri memnuniyetle feda edecekler. Şurası var ki ben onlar için değil, bizdeki biçareler için üzülüyorum. Ekrem’in anlattığına göre bugün Millî Birlik azası teker

⁸⁰ Turan Alptekin, *Bir Kültür Bir İnsan, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Edebiyatımıza Bakışlar*, Nakışlar Kitabevi 1975, s. 31-35.

⁸¹ *Bir Gül Bu Karanlıklarda*, s. 289.

teker “Bu mesele bitmiştir.” diye vaat etmişler. Sonra üç tıbbiye doçenti gelmiş, belki de talebenin yapacağı bir aksülamelle tehdit ederek fikirlerini değiştirmiş.

O gün orada üniversitenin kapanıp tekrar açılması teklif edildiğini söyleyenler oldu. Dün ve bugün bu rivayet daha kuvvetle tekrar edildi.

Mozart’ın “D mineur piyano konsertosu”nda muazzam şeyler var. Beethoven aralıktan girecek gibi.

Brahms’ın “Birinci Senfonisi”. Biraz fazla çığlıkla başlıyor. Fon musikisi çeşnisi hafif şekilde. Fakat güzeldi.

24 [Mart 1961]. Hastayım. Böbrekler. Bugün muayeneye gideceğim.

25 [Mart 1961]. Dün muayene oldum. Şimdilik bir şey yok. Amerikan donanması ve Rockefeller’e olan borcum: Topları bana çevrilmiş sanıyorum.

Tıpkı ev sahibine borcum olduğu zamanlar tavandaki her gürültüyü onun yürüyüşü sanmam gibi. Bu sabah “Musiki” ve “Deniz” manzumesi. Hakikat şu ki; Beethoven’dan başka sevdiğim musikişinas yok gibi.

26.3.1961. Pazartesi. Dün çok cümbüşlü bir gün oldu. Saat on ikide Mehmet Ali telefon etti. Evvela onlara gittim. Kemal orada idi. Biraz sonra Sabahattin bütün bir balon salkımı ile geldi. Sanki kucak dolusu rüya ile içeriye girdi. Sarayburnu’nda Kör Agop’ta oldukça sefil bir yemek. Kirli suda can veren olta ile avlanmış balıklar, fakat harikulade peyzaj. Sonra Edirnekapi’ya sarayı görmeğe gittik. Otuz dokuz, kırk sene evvel Yahya Kemal’le gezdiğimiz manzaralar. Fakat biz surun üstünden saraya, hatta daha ileriye kadar yürümüştük. Sarayın iki cephesi de harikulade güzel duruyor. Asırlar bütün etrafı yıkmış. Belli ki Osmanlılar bu sarayı ihmal etmişler. Fakat cepheler ve structure bir tarafından kalmış. Aslı bulmak çok güç. Daha sarayın etrafında dolaşırken mahallenin çocukları meydana çıktılar. Bizimle beraberler ve bize yardım ediyorlardı. Hiçbir Bizans âlimi onlar kadar bu işi bilemezdi. Tekfur Sarayı adında yanılmıyorsa İtalyan saraylarıyla (bilhassa Floransa) aynı karakteri taşıyor. Fronton, sütun ve pilastre bulunmamasına rağmen aynı ufkilik hâkim. Strozzi sarayı. Bittabi avlu mevcut değil. Kalmamış yahut ... hulasa bilmiyorum.

Saraydan sonra mağara denilen büyük kazmata indik. Muhteşem bir mimari. Galeriler, salonlar, birkaç merdiven sahanlığında ayrılan başka galeriler. Çocuklar daha evvel bize mum ve meşale hazırladılar. Bu semt halkı için bu gezinti bilhassa çocuklarda, bir çeşit iş ve kazanç vesilesi olduğu belli. Yirmi kadar çocuk meşalelerle bizi gezdirdiler. Dünyada bundan daha tatlı bir şey olamazdı. En dip mahzen tek penceresiyle bir bostana açılıyordu. Ayvansaray’ın bu mahallesi surun üstünde. Mağaranın kapısı önünde küçük

bir cami. İvaz Efendi Camii. İçimde *Beş Şehir*'de bahsettiğim Manavkadi Camii olması şüphesi uyandı. Ben gezdiğim zaman kubbesinde bir erguvan ağacı vardı.

Çocuklar, semti o kadar iyi biliyorlar ve bizi öyle benimsemişlerdi ki "Arabayı yanlış yoldan yürüttük" diye üzüüyorlardı. Bir tanesi bir çöküntü yerinde elimden tutarak beni yürüttü. Çok yakınım olmamak şartıyla insan avucuna temastan hoşlanmadığım için çekildim. Çocuğa teşekkür bile edemedim.

Dönüşte Şeyh Ebülvefa Mezarlığı. Orada 1186'da yapılmış baş ve türbe cephesinde iki kitabe bulunan tepelikli bir mezar. Bu mezarın hususiyeti bir cariatide gibi yahut da bir urne gibi silindirik düz bitmesi. Bir çeşit boyuna benzeyen bu silindirde güller ve çiçekler. Biraz ileride Darülkütüb-i Atıf 1270 senelerinin. Ve nihayet Kilise Camii. Halk bu camie Şemseddin Camii diyor. Çocuklar bize "Amerikalı mısınız?" diye soruyorlar ve Türkçe cevap bekliyorlar. Çok güzel ahşap evler. Fakat hemen yanı başındaki mezarlık kokuyor. Müthiş bir çocuk kalabalığı var. Halk düşünmeden çocuk yapıyor.

Tekfur Sarayı'nın aşağısından karşıya bakarken: İstanbul öyle yapılmış ki düzeltilmesine artık imkân yok. Meğer ki çok büyük, ümit edilmeyecek bir iktisadi inkişaf gelsin.

– Romanda bu gezintilerden istifade çaresi. Eski İstanbul'u bugünün içinden yakalayabilmek.

30-31 [Mart 1961] gecesı. Dün Anadoluhisarı'nda. Daha evvel Mehmet'le konuştum. Benimle mutlaka dost olmak niyetinde. Kaplan, talebeye benim "Raks" şiirimle Yahya Kemal'in ve Fikret'in manzumelerini vazife olarak vermiş ve münakaşa etmelerini istemiş. Hemen arkasından bir kız talebenin "Hamdi Bey şiirden bahsederken her şey değişiyor. Halbuki Kaplan Bey şiirden bahsedince yaptığı tahlillerde şiir kayboluyor" tarzında bir sözünü nakletti. Buna hiç de lüzum yoktu. Talebe zaafı! Benim hoşuma gitmeyen şey. Kendisine Kaplan'ın çok iyi hoca olduğunu söyledim. "Benden sabun köpüğü, ondan bilgi kalır." dedim. Aynen düşüncem de budur. Necmi'de⁸² tatsız bir gece (25 lira). Fakat doğrusu şu ki birbirimizden bıktık gibi bir şey. Bugün Âli makalesine çalıştım. Gece yeni aldığım Promete miti kitabından biraz okudum. Bu kitapta şayan-ı dikkat şey ateşle kuşun birleşmesidir. Bu itibarla Fikret dersimin bir tarafı doldurulabilir. Yalnız şu var ki psikanaliz kuşu ateşle birleştirmiyor. Halk lisanında olduğu gibi kuş fallusun sembolü, yahut hiç olmazsa seksüel rüya oluyor. Şimdi bunu yazarken yine bir evvelki dersimin mühim noktası gökyüzü-kuş-yuva karşılaşmasının bir başka mânası olabileceğini düşündüm: Pekâla Fikret'te bir seksüel kompleks bulunabilir.

⁸² Hasan Âli'ye mektubunda "Necmi için söylediğin doğru, gerçekten ateş ve tam hergele İstanbul külhanisi" (*Tanpınar'dan Hasan-Âli Yücel'e Mektuplar*, s. 23).



Tevfik Fikret "Kuş, deniz imajı. Deniz, su, kan, ebedilik, şair sulh şairi oluyor."

Yuva kelimesi kuş kelimesini mukabil cinstе hiç olmazsa halk dilinde karşılayabilir. Böyle bir fixation, hiç de mezar-anne sembolünün bulunmasını men etmeyebilir. Fixation anne üzerinde başlar ve kadında kompleks olur.

Dünkü dersimde –daha doğrusu evvelisi gün– bu tarzda tenkide sebep, evvela bulduğum çare-i hallin kolay olması, sonra da tıkanmasıdır. Vâkıa kuş, ateş (güneş) identification'uyla.... Buradan Promete masalına çıkabiliriz. Ama böyle bir arşetipin bir Türkte teşekkülü ihtimali yok.

Heyhat hiçbir yazılı ve şifahî kelime bizleri bu identification'a götüremez.

Aysonu evvela bankadan, sonra Rockefeller'den mektup aldık. Sonuncusunu henüz açmadım.

Romanda ihtiyar sevgiliye katiyen karar verdim. O hâlde üç fantastik sahne olacak. Emir'in ölümünde ihtiyar bana yardım edebilir.⁸³ Bir de İnci'nin köpeği. Her hâlde Nevzat'ın çocuğuyla beraber bu sahnelerin en canlı sahneler olması lazım. Nevzat'ın çocuğu, delirmesi ve ölümü, muhtelif konuşmalara taksim edilebilir.

⁸³ *Aydaki Kadın*'da Emir adlı bir köpek vardır.

Edebiyat tarihine başlamaya karar verdim. Hamîd devrinin tam bir tefsiri. Eski neslin vaziyeti –yeniler–. Tevfik Fikret ve arkadaşları.

Yalnız Ahmed Vefik Paşa'yı tekrar ele alacağım. Ebüzziya ile beraber. Öbürlerinin üzerinde fazla durdum.

Bugün deliler sergisi. Süleyman Velioğlu ile karşılaşma. Müthiş izahat. Şizofrenlerde şahsiyetle beraber kâinatın parçalanması. Psikanalistin, sembollerin âdeta kat'iliği, deli akıllıdan fazla –bir kısım deli– sansür altında, gelecek ve buna memnunum. Bazı meseleleri Kemal'e ve ona soracağım.

İvaz Ağa Camii hakikaten Manavkadı Camii imiş. Fakat ben o zaman bu camii surun üstünde görmüştüm. Demek oralar müthiş değişmiş. O hâlde hamamlardan, Bitpazarı'ndan, Bayezit kahvelerinden başka (*Huzur*) eski İstanbul'un bir tarafını daha kaydetmişim. Fakat bana o zaman neden o kadar küçük göründü. Bundan sonra intibalarımı daha sıkı kontrol edeceğim.

Komşu evin kızları, küçük kedi yavruları, henüz uyanmamış canavarlar –bir yığın heves, arzu, şımarıklık ve romanesk– kendilerini nasıl kurtarırlar? Anne korkunç. Evde epeyce mühim bir dinî hava var. Bugün delilerin resimlerine bakarken kadınlara bir kat daha acıdım. Mamafih, erkeklerde de epeyce şizofreni vardı. Deliler içinde bir tanesi çok velût ve bayağı kuvvetli sanatkâr.

1 Nisan [1961]. Kafam bir yığın proje ile yüklü. Nisan ayına girdik. *Şiirler* kitabı bermutat vaziyeti kurtarmak oldu. Çünkü daha çok mükemmel olabildi. Beni sevindiren nokta, sevinebileceğim yahut eğer muhitin budalalığı değilse –ama niçin olsun– gördüğü kabuldür. Bu kadar azla tanınabilmek bir mesele. Fakat bana bağlananlar arasında benim cinsimden tek bir insan bulunmaması beni düşündürüyor.

Evet nisan ayına girdik. Geçen sene Paris'te küçük bir odada kıvranıyordum. Hayatımda bu kadar acayip ve mahzun ve beyhude zaman azdır. Gömülmüş gibiydim. Yarabbim yalnız istikbal ümidiyle hiçbir şey yapmadan ve sadece hesaplar yaparak yaşamak... Kendimi ikamete memur etmişim. Bir daha gidebilsem daha akıllı olmaya çalışacağım ve hiçbir zaman da böyle uzatmayacağım. Üç ay İtalya, iki ay İngiltere, üç ay Fransa ve daima müsveddelerimi açıp yayabileceğim bir geniş ev.

İhtilalin senesi oluyor neredeyse. Budala bir muhakeme, daha budala bir ameliyat. Millî Birlik bindiği dalı kesti. Kabahat tabîi evvela üniversitedeki çakallarda. Fakat nasıl aldandılar, ne diye uydular! İyi niyet ve müphem tenkit kifayet etmiyor. Her şeyde hazırlık lazım. Biz hâlâ edebiyatın dışında okumağa, görgülerimizin dışında düşünmeğe alışmadık. Bununla beraber iş bir noktada değişiyor. Mesela: Geçen gün odama çağırdığım Fakülte'deki emekli albay bana “üstad-ı Ekrem” diye hitap ediyor. Bozmamak için ters-

lemedim. Bu adamı tekaüt ettikleri için âdeta hepsini tebrik edebilirim. Said'in odasında gördüğüm deli için de... Muhakemenin budalalığı sanıkların zaafından geliyor. Vaziyetin adamı değiller. Mesela asker ve polisler içinde hakikaten i'tisaf fikriyle hareket etmeyenler kalkıp da "Ben zâhiren olsun meşrûum; meclis ve kabine sahibi, sefirleri dünyaca kabul edilmiş bir hükûmetin emrinde idim. Vazifemi yaptım." diyemiyor ve Adnan, Celâl Bayar, kabine azası bunu söyleyemiyorlar. "Evet fena idare ettik doğru. Fakat ilk kımıldamada hükûmet mevkii bırakılmaz," diyemiyorlar. Bu da gösteriyor ki ferden mevcut olmayan insanlar. Eski Osmanlı kendi vaziyetini bilir ve kabul ederdi. Fakat Osmanlı da nedir? Düpedüz cahil alayı.

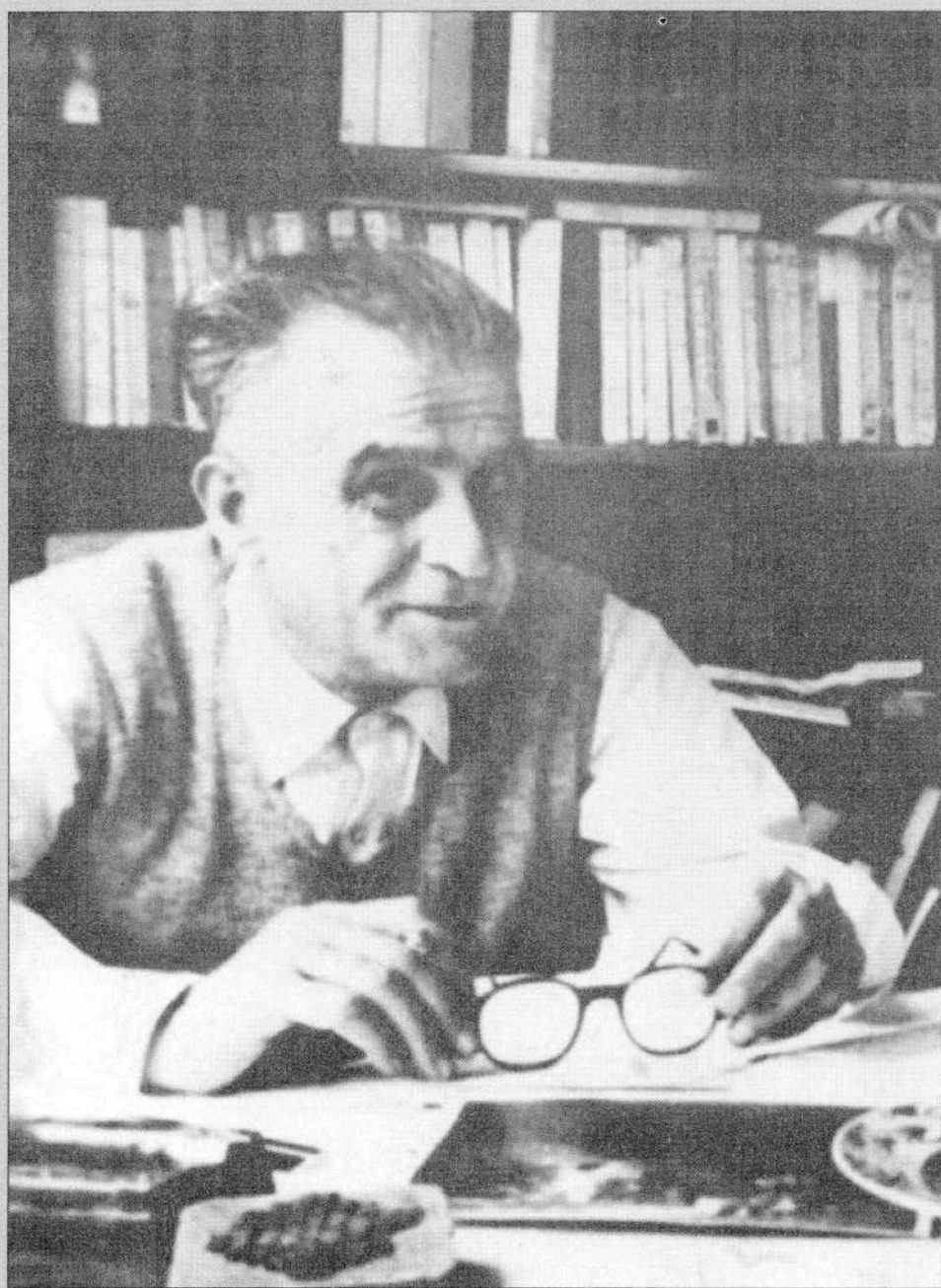
İçtimaî bir mesele üzerinde –tarih veya aktüalite– biraz düşününce kendi eliyle kapattığın bir çemberin içinde mahpus kalıyor. Osmanlı neydi? Toprağında oturduğu hâlde Bizans'ı göremeyen adam. Başka memleketlerde üç yabancı, üç beş garip beylik bütün bir rönesansı yapıyor. Fatih'ten sonra İstanbul'da en aşağı 20 bin İtalyan vardı. Birkaç yüz Fransız. Amele, mimar çalıştırdık. Saltanat kayığına köşk yapmıştık. Fakat ne sanatta, ne de fikirde faydalanmadık. Babinger belki de yalnız burada haksızdır. Çünkü Fatih hiç olmazsa bir iki resim yaptırır. Osmanlı sadece emri altındaki milletlerin iyi tarafını alsaydı, gerçek şehirli, müessis olsaydı Türkiye değişirdi. Sevilmeden, kendisini sevdirmeden yaşamak ne hazin şey...Tanzimat'ta vakit çok geçmişti.

Hakiki sanat eseri. "Opus 121"i pikapta unutmuşum. Birdenbire uyandırdı.

Orhan [Özer] yumuşak, güzel, tatlı ve intellectualité'den ebediyen mahrum. Yazık... Bugün İlhan gelene kadar şiire çalışacağım.

2 Nisan [1961]. Dün sabah İlhan Şevket'le Boğaz'da kayıkla gezinti, evde yemek. Öğlenden sonra Tarık'ta bezik. Osman [Horasanlı] ve Naciye'nin bulunuşu her şeyi altüst etti. 50 kayıp. Dönüşte şiddetli bir idrar arzusu. Taksim'de umumi ayakyolu. Pislik, bulantı, kötü bir gece geçirmek korkusu.

Orkestra Vivaldi'nin biri keman, biri viyola, biri obua olmak üzere üç konsertosunu çaldılar. Vivaldi'nin müziği ne Beethoven'in hatta ne Bach ve Mozart'ın müziği. Güzel, hafif, melankolik, kendisinden ziyade başkalarına yapacağı tesirin peşinde, ancak zaman zaman büyük ürpermelerle gelecek zamanı hazırlayan bir musiki. Şimdi ki bu satırları yazıyorum, bizim musikinin yanında onu daha hafif, daha az ferdî –muhteva itibarıyla– ve daha oyun buluyorum. Bittabi notası var, aletler tekâmül etmiş, etrafında resimle, feylesofuyla, nesriyle büsbütün başka bir hayat var. Sade bu cemaatin bu 1725 yılında sandalyeye oturmaları, bağdaş kurmadan bu musikinin çalınması mühim bir iş. Bununla beraber mesela on dokuzuncu asra cevher itibarıyla bizimkiler daha yakın. Onlarda romantizm daha fazla. Hiç olmazsa şu anda böyle düşünüyorum. Fakat Vivaldi'yi tam tanımadığım da muhakkak. İyi



de dinlemedim. Hem yorgun hem düşünceliyim. Antrakta onları aramak kabahatinde bulundum ve çok pişman oldum. Bana dargın. Çıkarken kapının yanında bir daha gördüm. Aynı hâl.

N⁸⁴ninki büsbütün başka türlü idi. İnsan bu kadar tuhaf olabilirdi. Hulasa Şarlo'nun "Şehrin Işıkları"ndaki o acayip macerayı, inkâr edilmeği iki defa yaşadım. Gece, asabım bu yüzden bozuktu.

Bugün Sultanselim, Sadabat'ta gezinti. Birkaç fotoğraf. Fakat enteresan değildi. O Kör Agop'u ortadan kaldırmalı. Akşamüstü evde uyudum.

Şimdi konserden geliyorum. Orada idiler. Bu sefer ben yüz vermedim; Muzaffer Esat beni kurtardı. Antrakta beraberdik. Erken çıktım. Rossi'yi çok sevdim. Nasırlarım hiçbir şey dinlememe imkân vermedi. Rossi'nin konsertosunu ya eskiden dinlemiştim, yahut da tanıdıklarımdan birisinde rastlamış olacağım. Tara titi, tara titi... diye bir şey. Her hâlde bize çok yakın.

Mozart büyük kesiş yeri. Mozart'la başlıyor her şey. Tabîî Bach da var ve bil-hassa var. Hâlâ "suite"leri alamadım. Şimdi yatacağım... Uyumağa çalışacağım. Bir şeye mesudum. Birbirlerine gülüyorlardı. Demek ki benim yüzümden dargın değiller. Kabahatli miyim değil miyim? O şiirler neşredilmeyecek miydi? Belki ikisini neşretmem doğru olmadı. Fakat elde şiir yoktu.

Selim kabahatli! Ben elbette... Her şekilde ben kabahatliyim. Yakasını vaktinde bırakacaktım. Belki ben de adam olurdum. Belkis Hanım R⁸⁵'nin bir sözünü söylemişti geçen günü. "Benim babam Hamdi Bey olmalıydı." Bu noktadan başla ve çöz yumağı artık, ahlaküstü olamıyor insan. İnsan hiçbir şeyin üstüne çıkamıyor. İnsan kendi ömrünün hadiseleri içinde çırpınıyor.

Amoral immoral.⁸⁶ Bir kapının iki yüzü gibi. Gide ve Nietzsche bizi ne kadar aldatmış. Ekrem Şerif, Muzaffer'in anlattığına göre Millî Komite'nin kendilerini dinlemek için ayırdığı üç murahhasa vermiş veristirmiş. Hiç de haksız değil. Vaziyeti de müsait. Bu parasızlıkla ben ne yapardım? Üç günüm Rockefeller'e cevap ve Yapı Kredi'nin senedini tazelemekle geçecek. Ben Mösyö Heep'e⁸⁷ annesinin dediği gibi mütevazı olmağa mecburum.

Yıldızı düşük adam! Hatalarım sebep, ama aslında öyle mi? Aslında! Aslında!... Şu anda Mamak'ta veya başka bir gezintide, Ankara Lisesi'nde idare işlerinde çalışan bir adamın bana baktığı falı hatırlıyorum. İki kadından çok ıstırap çekeceksin demişti. Ömrüm belki kendi hatam yüzünden, bir çölde geçti. Âli'ye, Bedri, Valéry'nin defterinden kopya ettiği düşünceleri götürmüş. Yatakta yatıyormuş. "Bana bir fal aç" demiş. Ölüm hakkında bir düşünce çıkmış. "Peki karşı sayfaya bak" demiş. Mezarlık çıkmış. İlhan'a

⁸⁴ İsim yerindeki bu harf Tanpınar tarafından konmuştur.

⁸⁵ İsim yerindeki bu harf Tanpınar tarafından konmuştur.

⁸⁶ Ahlak kurallarıyla ilgisi olmayan. Lâ-ahlaki; Immoral: ahlak kurallarına karşı olan.

⁸⁷ Heep Urias, Charles Dickens'ın *David Copperfield* adlı romanının kahramanı.

sorsan, tesadüf, der. Benim de bir tarafım coincidence diyor. Ama gel de işin içinden çık!

N bu gece orada idi. Lütfen iltifat etti. Bırakıp çıktım. Yolda iki lira düşürmü-
şüm. Yine az.

Âli makalesi bitti. Yarın iki sayfayı tebyiz edeceğim. Belki de birkaç şey ilave ederim. Mesela evine dikkati.

“Deniz” şiiri iyi kötü kendiliğinden bana geliyor. Edebiyat tarihini iyice düşünemedim. Belki tatile bırakırım.

Okmeydanı bile dolmuş. İstanbul ancak yüz senede şehir olabilir artık. Yazık güzelim şehre. Fotoğraf da sanat: Bugün Kızlar Manastırı’nda anladım. Bir kere diyapozitif, adese eb’adı değiştiriyor. Benim için bütün bir âlem olacak zannetmiştim. Sünepe, yıkık bir şey çıktı.

Nasıl toparlanacağım? Nasıl tanzim edeceğim çalışmamı? *Saatleri Ayarlama* nasıl kabul edilecek? Mesele, meseleler. Bu gece mühendis Mustafa ile karısına rastladım. Bu kadıncağız, Servet Somuncuoğlu’nun veya onlardan birinin metresi imiş. Hâlâ ne kadar güzel. Gözlerine bakıp da çıldırmamak kabil değil. Niçin hayatıma böyle birisi girmedir? Hafif çizgiler göz kenarlarında, fakat hâlâ çok güzel. Başka tanıdığa rastlamadım. Bu iki gece tam yorgunluk içinde geçti ve iyi geçmedi.

6 [Nisan 1961]. Dün evvela fotoğraf makinesi meselesi. Haddizatında mühim değil ama yine beni rahatsız edebilir. Ve rahatsız etti. Arkasından mektubu bulamadım. Meğer mektup Fakülte’de imiş. Nadide Hanım’la küçük bir hadise. Şimdi dargın. Nihayet üçüncü vak’a. Suut’un makalesi.⁸⁸ Suut’a pek kızmadım. Haklı. Hatta daha ağır yazabilirdi. “Kimdir bu Ahmet Hamdi? Ne kadar az eser için bu isme tahammül ediyoruz? Kötü eski nedir? Bütün bu birbirine eklenmiş ve eklenmeleri dolayısıyla mekanik mısralarla bize ne anlatıyor? Aslında bütün bunlar iyi bir okuyucunun, hatta bir okuyucunun şöyle böyle sağdan soldan çaldığı şeyler, yamaladığı şeyler değil mi? Bari velut olsa...”

Hayır bunları söylemiyor. Sadece “ve” kelimesine takılıyor. Ve gençliğimizin şiirleri bu diyor. Ve gençliğini hatırlatıyor. Rockefeller’daki konuşmamı bana tekrar ediyor. Ayrıca da kelimelere, bir de bazı şiirlerin değişmesine itiraz ediyor.⁸⁹

Çalışmak lazım. Fakat kim çalışacak? Nasıl çalışacak? Şimdiden épuisé hâldeyim. Borçlar, dertler, can sıkıntıları...

⁸⁸ “Bir Şiir Dünyası”, *Türk Dili*, nu. 115, 1 Nisan 1961, s. 433-436.

⁸⁹ Mehmet Kaplan’ın “Bir Gül Bu Karanlıklarda” (*Türk Yurdu*, nu. 2-294, Mart 1961, s. 35-37) adlı yazısı bu makaleye cevap olmalı. Bu yazının metni için bk. *Edebiyatımızın İçinden*, Dergâh Yayınları, 2. b. 1988, s. 160-168.

Suut'un makalesi belki de "Gül" manzumesinin kendisine ithaf edildiği[nin] unutulmasından doğar. Bu hiddet başka şeye kolayca atfedilemez. Çiğlik. Kitabın güzel tarafları da var. Bir sersemlik böyle cezalandırılmaz ki.

9 [Nisan 1961]. Dün gece cumartesi. Yıldız'da Kemal Bey'in evinde idik. Bize göre güzel gece.

Kenan'ın hastalığı. Vagotonie, böbrek. Kendisini mahvetti bu çocuk. Hâlâ kadın peşinde. (Ben değil miyim sanki?)

10 [Nisan 1961]. Cumartesi. Sait'in verdiği *Yahya Kemal* kitabının prova-larını okudum. Daha doğrusu ikinci defa. Yahya Kemal hiç de hafızam-daki gibi görünmedi bana: İlk şiirlerin o güzel dünyasını sonrakiler, hatta "Süleymaniye" ve "Koca Mustafa Paşa"nın sonradan yapılan kısımları öyle bozuyor ki. İnsan müthiş bir hayal sukutuna düşüyor. Bozuk bir kaldırımda yürür gibi bir şey oluyor. Her adımda, her sayfa çevirişinde bir kere sendeli-yorsun.

Her şeyden evvel titiz bir üstat olarak görünen bir adamın, bir nevi şekil pey-gamberinin bu sakatlıklara, bu manzum ve şekilsiz nesre düşüşü garip bir şey. Muhayyile, son tecrübenin tesiri altında eskinin lezzetini de bitiriyor. Ne kadar güzel bütünler, harika mısralar harcanmış.

Yahya Kemal kendisini de, şiirini de millî şair olmak için yıktı, diyeceğim geliyor. Hayyam'la İstanbul fethi ve Canan masalı, Canan ki Yahya Kemal sevmemiştir, çünkü yalnız Celile Hanım'ı sevmiştir, ikide bir en beklenme-dik yerden şiiri bozmak için çıkıyorlar. Yahya Kemal bu sefer de bana bazı duvarların arasında sıkışmış gibi göründü. Tekniğine hâkim olamadığı için muhayyilesini de kaybediyor. Hayyam insanı ne kadar besleyebilir? Hayyam kendisinde güzeldir. Tercümeler ki harika olduğu yerler var. Eski dildeki şiirlerde de bu Hêdonisme veya Stoicisme şahane mısralar, beyitler hatta bütünler veriyor.

Fakat yenilerde asla. Hele o her vesileyle İstanbul'a dönüş. En şahane kanat çarpmalarından sonra birdenbire yaralı muhacir kuş sığınması. "Karnaval" şiirinin başlangıç mısraının güzelliği: "Nis karnavalda eğleniyor." Sonra da Cermen, Slav, İngiliz güzelleri, bayağılıklar ve nihayet marifetmiş gibi vatana dönüş: Elbette gelecektin Kemal Bey.

İnsan o başlangıçta bir çeşit intérieur tablosu, bayraklar, amblemler, bütün bir fantastik ve fantezi umuyor. Halis, hatta kötü nesirde bitiyor. "Büyü Şiir" de böyle. Birinci mısra neler vaat ediyor. Orada da kolaylığın, ucuz kafiye-nin mahkûmu oluyor. Altör şehri o güzel makalenin şiirde sakat bir karikatürü.

Ve nihayet o canım "Ah o akşam o trenden gülüşün",⁹⁰ o kadar beklediği-

⁹⁰ Yahya Kemal, "Aşk Hikâyesi"nin ilk mısraı. *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul: 1961, s. 137.

niz öbür mısralar. Yahya Kemal’de iki şey, mutlak şekilde resim terbiyesi ve felsefî endişe (halk hikmeti, basite irca ve kendisini tekrarlamak) eksik. Buna Garp musikisinin développement fikrinden mahrumiyetini de ilave lazım. Nihayet Hugo, Baudelaire ve Verlaine’de kalış. Hulasa Yahya Kemal bir mesele.

Belki bunlar kendisini tekrarın neticesidir. Şairin dünyası bir bütün olmalı, ama bu bütün kendi içinde bir değişiklik göstermeli.

Son şiirlerde arandığı noktalardan biri de antikitenin kafiyesiz, fakat vezinli şiirine inanması ve serbest manzumeleri böyle yazması. Antikite evvela vezne bütün olarak riayet ediyordu ve daha ziyade dinî yahut büyü şiiri yapıyordu. Incantation yapıyordu. Bir ilahı methediyor, çağırıyor, hikâyesini anlatıyor, bütün bir hazır dünyaya, ma’şeriye dayanıyordu. Nihayet bilmediğimiz bir şey onların vezni ve mısraı. Homiros’u bir Yunanî dostum bayağı tecvidle dua gibi okumuştı. Bugünkü serbest nazım, vezni bırakıyor ama birkaç mısraın içinde aliterasyon ve kafiye oyunları yapıyor. Analojileri değiştirmiş; müthiş bir belagat oyununa çevrilir, hazır hislerden istifade ediyorlar.

Yahya Kemal serbest nazmı ihtiyarlığında, takati tükendiği zaman tecrübe etti. Ve aşikâr ki para için, manzume bitirmek için manzume bitirdi.

Bu kitap, gazeller ve bazı rûbaîler olmasaydı ve aslını yapan sevdiğimiz manzumeleri bulunmasaydı, beni Yahya Kemal’den soğuturdu.

Yahya Kemal, biraz da etrafına adam toplamak için kendisini bu sığılğa teslim etti. Gemiye batırdı. “Çin Kâsesi”, “Ricat” hep ihtiyarlığa teslim.

Yarabbim kaç yıldır uzun yaşamış bir Türkün kendini inkâr etmeden ölümünü göremiyoruz. Valéry’nin sonu ile Yahya Kemal’in sonu düşünülürse...

Hakikat şu ki, Yahya Kemal biraz da milliyet nazariyesine kendini feda etti. Şiirlerini kalabalığa kabul ettirmek için yaptığı propagandaya (Ben milliyetime sarıldım), (Türkçede lazım olanı aradım ve yaptım) ...kabilinden sözlerle sarıldı ve onlar içinde mummyalandı.

(Biz başka şeyiz, onlar başka) formülü attığı köprülerle Yahya Kemal’i dar bir çerçeveye hapsetti. Kendini beslemedi.

Balkan Harbi ve Mütareke yıllarının devamı, “Mihriban” şiiri. İnsan o masala nasıl inanır ve nasıl otuz sene sonra şiirini yazar yahut o güzel kitabı o şiire feda eder? Nesir yazmamasının akıbeti. Kısır şairlerde, –ki Yahya Kemal kırsırdı, discontinuité’ye katılardı– nesir bir çeşit araştırma oluyor ve insanı zenginleştiriyor. Yakup snobizmine, Yahya Kemal akl-ı selimine ve snobizmden kaçışına, müspet kafasına kurban gitti.

Ölüm korkusunu bile aşağılaşmış, basitleşmiş görüyoruz. “Cinler” ne hazin biter. Hele başındaki “İyi saatte olsunlar...” tabiriyle tefsiri. Sonra o “Sessiz

Gemi". O cinéma mystère⁹¹ ve ölüm. Hele Baudelaire'in "O mort, mon capitaine!"⁹²ninden sonra! Bu manzume ile intihar eden yalnız o posta müvezzii değildir. Üstat da beraber intihar etmişti denebilir. Hakikatte ihtiyarlamıştı. Evvela benim başıma kaktığı, haklı olarak konuşmasını, sebatı kaybetmişti, sonra da esprit critique'ini.⁹³

Yahya Kemal, ihtiras, alkol ve dostları, kendi değişmemek inadı ve nihayet güzel konuşması idi. İdi de ne oldu! Fena idare edilmiş otuz manzumenin yaptığı işin yanında ne ehemmiyeti olabilir? Şu var ki birkaç sene için unutturacaklar. Yahya Kemal'in çürüğü "Akıncılar"da başlar. "Mohaç Türküsü"nde kendisini iyice gösterir. Herkes zaafını beraberinde taşıyor demektir. Daha "Koca Mustafa Paşa"da Akif'le yan yana yürüyordu. Kim bilir belki onda da romancı vardı.

(Bütün bu mülâhazaların hepsini saplanmak kelimesinde hulasa edebiliriz. Yahya Kemal belki kısırlıktan, belki ihtiyarlıktan topladığı mythe personnel'i-ni⁹⁴ dağıttı. İçtimaîyi tarihle fazla karıştırdı. Kendisine hendesi bir nokta gibi bir yer seçti.

Şurası muhakkak ki hayatımda şahsen tanıdığım insanların en mükemmeli o oldu. Mükemmel belki yanlış, en kuvvetlisi demeli. Ve gerçekten kuvvetliydi. Fakat garip bir şekilde, müdafaada kaldı. Kendi içine kapandı. Bütün kuvvetini karşılaştıklarını azlıkta bırakmağa sarf etti. Efkâr-ı umumiyeye kendini kabul ettirmek, idol olmak hırısı.

Sanatkâr bilmeli ki efkâr-ı umumiye yoktur; daima birkaç, birkaç yüz kişi vardır. Bu birkaç yüz kişiyi seçmek meselesidir ki asıl hünerdir. Bu birkaç yüz kişi senin ayarında olursa ayağın sağlama basar.

Fransız irfaniyla yetişmiş Yahya Kemal, birkaç dostu hariç, ya hiç Fransızca ve ecnebi dili bilmeyenleri, yahut bilip de en kötü edebiyatın numunesini verenleri seçti. Nihad Sami Banarlı, İhsan [Şükrü Aksel], Hulusi ve Orhan Şaik ve ilh. Tevfik [Celis] ki edebiyattan anlamazdı, belki son devre dostlarının en iyisiydi; ama o da hiçti. Yahya Kemal'de dostluk yoktu. Aile yoktu. Birtakım muvazaalarla bu boşlukları doldurmağa çalıştı. Mısralarım, dostlarım ve garsonlarım... Hakikatte bu supérieur adam kendini durmadan aldattı. İlk zamanlarda çetin zekâsı ve mısraı ile, zevki demeliydim, tutundu. Fakat Nihad Sami damarına girince, para hırısı ile işi feda etti.

Devamlı çalışmayı, nesri kabul etmedi.

Gariptir ki eski dille yazdığı şeyler bu son devirde de güzel. Hâlâ Haşim'in

⁹¹ Esrarengiz sinema.

⁹² "Oh ölüm benim kaptanım" bk. Baudelaire, *Kötülük Çiçekleri*, çev. Ahmet Necdet, İstanbul: Dharma Yay., 2. b., 2006, s. 209.

⁹³ Tenkit fikri.

⁹⁴ Şahsi mit.

sözünü unutamıyorum; onun gazellerinden bahsediş tarzını. Haşim belki de haksızlık yaparak eski şiirin adamı addediyordu onu.

Bütün bunları kitap çıkınca yazacağım makaleyi düşünerek yazıyorum. Nerede neşredeceğim? Bu da bir mesele.⁹⁵

Bugünkü nüktem: Devrimizde iki débutant var: Adnan Bey hukuk mesleğine başladı; Sabahattin şair ve muharrirliğe. Bunu Mazhar'a söylemek için uydurmuştum. Zalimce şey tabii...

Sabahattin bana klasikleri tercüme etmemi söyledi dün gece. Benim kendi şiirim var.

Mamafih Hayyam'ı çok güzel basılmış.⁹⁶ Hoşuma gitti. Tam istediği tarzda modern kitap. O da bir şeyi istismar ediyor. O da başka yoldan Yahya Kemal'le birleşiyor.

Edebiyatımızın iki adama Hayyam'a ve Mevlânâ[ya] düşmesini anlamadım gitti.

Yahya Kemal'i yiyen şüphe siz ki o kadar parlak eserler verdiği eski şiirdir. Eski şiirin kolaylığında, onun için mesele sadece ustalıktı. Kendisini harcadı.

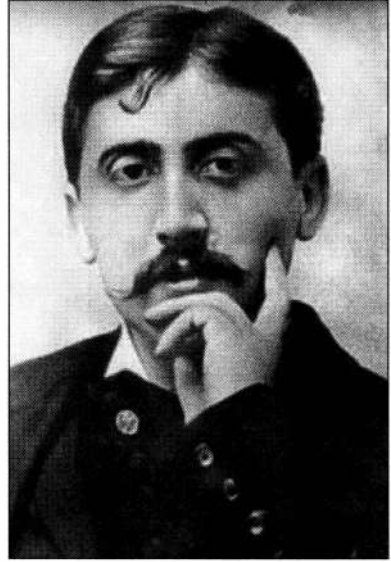
Niçin daima bu işe dönüyorum: Çünkü ustam dediğim ve hatırasını o kadar ta'ziz ettiğim adamdan daha geniş bir ufuk, daha sarîh düşünce, daha geniş ve olgun eser istiyorum. Niçin Valéry, hatta Gide, Proust, bütün Avrupalılar hudutlarını daima öteye doğru taşıyorlar!

Haydi Valéry'yi, Mallarmé'yi, Baudelaire'i istisna edelim, bunlar hakiki dâhi idiler, hemen hemen her Avrupalı böyle değil mi?

Cemal Paşa, Tefik Paşa [Sağlam] riyasetindeki üniversite heyetini bugün kabul etmiş. Şu meseleyi bitirseler artık! Nesterin nihayet büyük roller oynamaya başladı. Köşede kalmış değildi, daima parlaktı, ama üniversiteye ölçüsünü vermemişti.

Bu işi bitirseler artık. Hepimizin haysiyeti meselesi. Bu kadar büyük gaf olabiliirdi. Millî Birlik bu işi hiç yapmamalıydı.

Bugün hemen hemen bütün seyahat acentelerine uğradım! Ve bu bana bir seyahat arefesi, bir çeşit müjde gibi göründü. Acaba gelecek yaz için ümit var mı? Pierre'den mektup aldım. Gelmeğe niyetli. Para gitmiş. Gayet memnu-



Proust "sevdiğim romancı"

⁹⁵ "Kendi Gök Kubbemiz" adlı yazı *Varlık* (nu. 554, 15 Temmuz 1961)'ta çıkmıştır. Metni için bk. *Edebiyat Üzerine Makaleler*, 7. b., s. 363-368.

⁹⁶ Sabahattin Eyuboğlu'nun çevirdiği Hayyam rübaileri birçok defa basılmıştır. İlk baskısı: *Dörtlükler*, İstanbul: Çan Yayınları, 1961, 96 s.

num. Borcu yeniledik. Lüzumsuz bir yığın para sarf ettik.

Horoz imamını[?] görmek ihtiyacıdayım. Müthiş arzuluyorum. Ama bana dargın. O ne şirin tebessümdü. O tipte hisler eskimiyor! Ne acayip adamım. Avrupa'dan döndüğü geceki hâlim. O mazlum gülüşü ve beni azarlayışı. Kırmamak isteği ve her şeyi, bütün aşağılığını anlatması.

Edebiyat mecmuasına vereceğim makaleyi bitirmedim. Zamanı geliyor.

Bu sabah doktora talebem Yurdanur Hatay Hanım geldi. Bakalım ne yapacığız? Büyük bir çalışma hırısı var ama, hiç kültürle... Hele zekiye benzemiyor. Üstelik de hayli çirkin ve sevimli. Ne kadar vatanperveriz! İyi şey ama biraz da başka şey olsak. Tek başına vatanperverlik bu asırda kâfi gelmiyor. Sevilay ile Mengücek'in evlerine davetliydim, fakat gitmedim.

14 Nisan [1961]. Ya bütün kitap veya Hüsam'la işimiz bitmezse ikinci kitap:

Bu kitapta bulunacak şiirlerin tertibi. Allah izin verirse 1962 sonbaharı için:

İkinci Sabah

Çağır gelsin

Ağaç

Yağmur

Gün ne güzel bitti

Mevsim Sonu

Bir güzel masalda

Mahzun dönüşleri

Bir Türkü Dinledim

Anne

Akşam Yolcuları

Eşik

Eşiğin Duası

Öten kuş ki ötmüyor artık

Beyhude yanıyor lamba

Merdiven

Sis

Nisan akşamı

Güneşin atları

Deniz

Belki ebediyet budur bu dal dal

Ürperen ağaç akşam vaktinde

Her şeyden habersiz sakın bir visal

Saati yaşıyor gibi derinde

19 [Nisan 1961]. Zaman zaman dört ustama Baudelaire'e, Hugo'ya,

Mallarmé ve Valéry'ye layık bir dil ve mümkünse hiç olmazsa bazılarında Mallarmé ve Nerval kapalılığı.

Üslubu değiştirmek daha objectivité'li ve daha keskin, daha kapalı, ruh hâllerine daha müsait, yaşa uygun bir dil. Bir filigran gibi çok geride ve gizli ölüm havası bulunmalı ve hafifçe içtimaiye gitmeli.

19 Gece. Şiddetli bir nezle. İkide bir yenileniyor. Rockefeller'in hesabını yazdım. Mektup tercüme ediliyor. Bilmem kabul edecekler mi? Kızkardeşim bugün sıhhati için beni çok korkuttu. Her gün yeni bir ölüm haberi işitiyorum. Evvela Fahri Bey'in (bibliyofil olan) [Bilge] sonra da Avni Bey'in torunu Avni Bey'in [Aktuç] ölümünü işittim. (Dört gün evvel).

Kaplan'ın makalesi çıktı.⁹⁷ Necati Cumalı'nın⁹⁸ yanında çok başka bir şey ve çok da güzel. Kutsi'ninki yine *Varlık*'ta çıkacak.⁹⁹

Bugün Fikret dersinde "Tarih-i Kadîm" in *Tarih-i Mukaddes* veya *Ahd-i Kadîm*'den gelme olduğunu söyledim. "Tarih-i Kadîm" şüphesiz ki korku dolayısıyla değiştirilmiş.

Fikret'in *Tevrat*'ı ve *İncil*'i okuduğuna eminim. Fakat Leconte de Lisle ile mukayese lazım.

Ayla'nın işini Faruk'a bıraktım. Kızın babası da hasta imiş. İsabet oldu. Küçük Eyüplü bugün hanım hanım geldi ve bana dair Kolejde konferans vereceğini (resmî Tanzimat dersi) söyledi. Kendisine bazı izahat verdim. Şöhret yavaş yavaş geliyor gibi.

Tekrar şiirlere kendimi vermek lazım.

"Erguvan" şiirini yazacak mıyım? Hayatımda tatsızlık çıkmazsa epeyce iş daha yapılabilir. Dvorjak çalışıyor. İçimde garip bir his var. Sansüaliteyi tamamıyla kaybettim. İyi mi, fena mı? Bilmiyorum.

Yahya Kemal'in kitabı için bu akşam ikinci içtimai yaptım. Sekize kadar orada kaldık. Gözüm acıyor.

Fikret kolaylaştı gibi. Kuş, deniz imajı. Deniz, su, kan, ebedîlik, şair sulh şairi oluyor.

23 [Nisan 1961]. Gece 12. Ne Sabahattin'le ne Adalet'le uyuşamam (Dil, dünya ve edebiyatta).

Hemşire iyi imiş. Hiçbir şey yazamıyorum. Ne de düşünebiliyorum.

⁹⁷ Kaplan, "Bir Gül Bu Karanlıklarda", *Türk Yurdu*, nu. 294, Mart 1961, s. 1-6.

⁹⁸ Necati Cumalı, "Tanpınar'ın Şiirleri", *Varlık*, nu. 548, 15 Nisan 1961, s. 12-13.

⁹⁹ Ahmet Kutsi Tecer, "Tanpınar'ın Şiirleri", *Varlık*, nu. 549, 1 Mayıs 1961, s. 6-7.

25 [Nisan 1961]. Fransa'da isyan.¹⁰⁰ Bizim Girit meselesine benziyor. Bu müessese her yerde aynı. Asıl korkuncu dünya, isyan, ihtilal, muharebe, müzakere yaptığını sanıyor, hakikatte ise sadece bir iç harbini yaşıyoruz. Dünya birleşti. Farkında değiller. Bu fikirleri ben on beş sene evvelden beri söylüyorum. Bugün de Valéry'de müşabihine Avrupa namına üzülmemek şartıyla rastladım.

Roman, şiirler duruyor. Kitaplar arasında dolaşıyorum. Hiçbir şey yaptığım yok. Mektup yazılıyor. Yarın gidecek. Para vaziyetleri azmak üzere. Mevlâ görelim n'eyler! Geçen sene bu günlerde Paris'te idim. Ara sıra Paris içimde canlanıyor.

Dün *Mösyö Teste*'le meşgul oldum. Cuma günü de niyetim var. Sonra makaleyi bitireceğim. Fakat şiirler!

1 Mayıs [1961]. Sabahleyin müthiş bir tren kazasının haberi.¹⁰¹ Evde yemek. Dün akşam Kasım'la hafif bir bozuşma. Tabii hem haksız, hem haklıydım. Erken uyanış.

Pétrarque'ın bir cümlesi: "Paris büyük şeydi." Valois'ların zamanında Paris bütün bir sanat merkezi idi. Floransa'nın, Sienna'nın başladığını tamamlıyor ve yapabildiklerini hazırlıyorlardı. On beşinci asırdan evvel Paris tiyatro sanatının merkeziydi. 14. asır sonunda bu sanat Paris'ten uzaklaşarak Franco-Flaman sanatı olur. Tezhip ve bilhassa halıcılık da Paris'te başlar. Nicolas Bataille'ın atelyesi. 1410'da iç harple bütün bunları kaybeder. Charles VII ve On Birinci Louis Paris'i terk edip de Loire kıyılarında yaşamağa başlayınca (résidences Tourangeaux, Loire kıyısı) Rönesansın parlayacağı merkez olur.

Hulasa asıl Fransız sanatı bir saray sanatıdır. Oradan parlak. 1392'de 6. Charles ve 7'nci bu saray esprisi vilayetlere geçer: Orléans, Dijon, Bourges, Riom, Poitiers, Guéret ve Moulins.

On üçüncü asırda sanat communal'di. On beşinci asırda feodal olur.

Resimde merasim ve eğlence alayları, at koşuları birdenbire yer alır. Alay motifi, hareket, raccourci, perspektif gibi on dördüncü ve on beşinci asırların problemlerini ressama aşılar. Prenslerin, kralların girişleri, bayramlar, mouvement'lar, asaletin hususi vakit geçirme şekilleri, av sahneleri, bu devre bize *Très Riches Heures du Duc de Berry* gibi saf şaheserler verir.

Fransa'da 1474'de échevinage, binalarda kullanılacak taşların ebadını tayin eden bir emir neşrediyor. Bu devirde evlerin sırasına, çıkıntılara, cumbalara, şehrin planının intizamına aynı müessese nezaret etmektedir. Echevin bazı

¹⁰⁰ "Fransa'da olağanüstü durum vehametini dün de muhafaza etti", *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1961.

¹⁰¹ "Cevizlik'te feci bir çarpışma oldu. 30 ölü ve 70 yaralı var", *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1961.

şehirlerin belediye reisi. İstanbul Efendisi gibi.

Orman içi ve sahil, kayalık, dalgalar kendiliğinden çıplak kadın vücudunu, vücuttan çıkarılmış elbiseleri tahayyül ettiriyor. Banyuls'da Maillol'nun hatıratına dair Jean'ın 1953'te anlattığı şeyler güzeldi. Şimdi *L'Oeil*'leri karıştırırken, birdenbire Maillol'nun Céret'deki eserleri bana o konuşmayı hatırlattı. Yalnızlık ve kitapsızlık Fransa'daki hayatımı mahvetti.

Bir daha seyahat mukadder olursa bir not defteriyle gideceğim. Saint-Tropez'yi görmeden dönmek!

Bütün gece, bütün hafta gibi halı makalesine devam ettim. Şimdi yine kendime hiddet ediyorum. Bu halının muhakkak resmi, bir fişi ve ona dair bir takım eserler bulunması gerekir. Fransa'da hepsini bulabilirdim. Kitapsızlık ve hastalığın ihaneti. O hâlde üstümden eksik etmeyeceğim bir defterle çantamı yanımda taşıyacağım bundan sonra. Acaba şiir kitabımı, tercüme ve etütleri, edebiyat tarihini bitirip iki sene sonra –tabii roman da dahil– gidebilecek miyim? Allah kerimdir.

İtalya ve Fransa'da altı ay... Bu üç senelik yorgunluğa en iyi mükâfat olur! 1963'de Paris ve Floransa'da kendime randevu veriyorum.

5 [Mayıs 1961]. Fikret dersleri ve etüdüm için Adler'i okumam lazım. Ona göre fert kendisine bir fonction directrice yaratıyor. Fikret'te bu, evvela ahlakilik, ahlak havariliği sonra da insan hürriyetinin duacılığı olabilir.

Fikret'te annesinin ölümü bir travma olabilir mi?

Sartre'ın son piyesi acaba burgrave'ların başka bir şekilde dökülüştü olamaz mı?

5 Gece. Hiç çalışmıyorum. Parasızlık tehlikesi. Üzüntüler. Fakülte mahpesine gitmedim. Bugün Fatma [Devrim] ölmüş. Cenazesini kaldırdılar. Ben gidemedim. Uyku ilacının tesiri.

Lalo'nun Re majör viyolon yahut viyolonsel konsertosu galiba hamakatin kendisi.

8 [Mayıs 1961]. “Eşik”e dönüş. Hâlâ aynı müphemiyet içindeyim. 2. kısmı az çok düzelttim. Fakat son beyti gidiyor. Şimdilik finalsiz.

Üçüncü bent, yahut kısım “Varlığım güneşin insafsız vehmi” diye başlayacak. Ve onu “Birden toparlanır uçurum zaman” diye başlayan kısım takip edecek. Eğer şimdi aklıma geleni yapabilirsem ikinci kısmı buraya ilave edebilirim. Şimdilik bu kısım:

Gülüş bellisiz, çiçek, kanat, yakın ve uzak
Bütün bir âlemi sessiz yakarak,
Siyah kanatların şakırtısında

diye bitiyor. Bu beyitlerden bir geçiş yaparak “Uzakta aya çok yakın bir yerde” diye başlayan kısma geçebilirim. O zaman mazi fikri büsbütün başka şekilde tamamlanır ve insanoğlunun yaşama telaşı ile (doğma telaşı ile) birleşir.

Bununla beraber manzume henüz kendisini inşa edemedi. Karanlıkta gömülü.

Hiçbir şeyi bitiremiyorum. Dün akşam içki, cigara beni çok sarstı. Gece yarısı öksürükle uyandım ve ilk defa gelecek seneye çıkamam korkusu aklıma geldi. Ciddiyetle geldi. Hiçbir şeyi bitirmeden ölmek istemiyorum. O kadar eser ve kullanmadığım o kadar kelime varken... Fakat her şey kafamın içinde, ancak bir sis tabakasının arasından sezebiliyorum. Hatta seziş de değil. Sadece tahayyül. Arzularımın vehimleri, gölgeler. İsimler, iyi niyetler...

Bir türlü cıgaradan vazgeçemiyorum. Dün cumartesinin neticesi, büyük bir depresyon içindeydim. Akşama kadar evde budalaca dolaştım.

9 [Mayıs 1961]. Kâzım dün akşam Muzaffer’in tâli’sizliğinden şikâyet etti. Muzaffer daha sakin. Ayhan’la konuşma. Oktay’ın gabavetinden şikâyet. Ahmet [Ardel] Senato’ya seçilmiş.

“Eşik” manzumesi

...Her lahza yine kendi sularında
Varlığım güneşin insafsız vehmi
Abes sularında çalkanan gemi,
Kendi yalanından doğan aydınlık
Dört bir yanımdan girift bir sarmaşık
Havayla çıldıran bu güzel dünya,
Bakışlarımdan akan büyü ve rüya,
Binlerce bakışa boşalmak için
Esrarlı¹⁰² çalkantısı hiçliğinin.

15 [Mayıs 1961]. Dün Unesco. Her zamanki komedi. İlk tur nisap kuyusu. Acayip adamlar. Bostan korkuluğu; ecinni, hamakat vesaire. Panayır ve karnaval. Akşama Güzel Sanatlar’da kokteyl. Öğleyin Ali ile yemek. Mektepte çocuklar bir arkadaşlarını ihbar etmişler; babasının yazdığı mektup açılmış! Komünist imiş. Tevkif edilmiş. Ali sevincinden uçuyordu. Meseleyi öbür ucundan, jurnalcilikten, çocuğun maruz kaldığı itisافتan ve nihayet böyle bir mütecessisin günün birinde mektepte ve cemiyette ne gibi izler bırakacağından haberi yok. İtisافت diyorum çünkü dikkati çekecek gibi konuşabilmek

¹⁰² ‘Esrarlı’ dan sonra üstü çizilmiş olan şu kelimeler vardır: “Bir sonsuz akışın”

için bir şeyler olması lazım. Nihayet mahvolan bir istikbal de var. Asıl garibi çocuğun babasının yazdığı mektuptaki sözleri. Nasıl baba bu! Bile bile oğlunu ateşe atıyor. Her memlekette bugün olan şey biraz. Fakat mektep müdürünün hadiseyi böyle hafife alması garip! Babasının mektubu itisaf fikrini bertaraf edebilir. Filhakika çocuğun açıkça propaganda yapmaya çalışması da kabildir.

Hakikat şu ki dünyada bir iç harbi var. Ve durmadan bazen bütün bir vatan, mesela Macaristan, Çekoslovakya, Lehistan yahut fert ve fertler mazlum yetiştirecek.

Dünya muvazenesini artık güç bulur. Bu baba ... ben daima imanlı adamdan nefret ettim. İnsan, cemiyeti elbise gibi giyinmeli. Cemiyet bir muvazaa olmalı. Ve onu unutarak işine kendisini vermeli.

Dün akşam Park Otel’de Bedri ile yemek. Valéry’den konuşmaya başlar başlamaz birbirimizi bulduk. Valéry bu iç harbini de, Avrupa’nın bugünkü sefaletini de evvelden görebilmiş adamdı. *DeFTERler* mühim bir şey olacak. Fakat 29 cilt.¹⁰³ En aşağı 2 bin lira. Belki de daha fazla. Hulasa imkânsız. İşte parasızlık. Para duvarı. Okumasam n’olur! Bittabi hiç! Kim bu eksikliğimi bilecek!...Ve şüphesiz ki asıl Valéry kitaplarında, ama bir insan bir adamı böyle kendine ışık yapınca tanımak istiyor.

Jet veya diğer bir tayyare sesi. Seyahat daveti. İtalya ve Fransa. Müzeler, Bibliothèque Nationale. Rockefeller’den cevap. 2200 borcumu Ankara’da gösterdikleri zata ödediğim takdirde hesabım kapanacak. 2200 lira mühim para. Fakat bulabilirim. Asıl mühim mesele biletleri yakmamak imkânında. Şimdi hepsini attırdım. İki sene sonra tekrar bir seyahat imkânını düşüneceğim.

“Eşik” biraz daha ilerliyor. İstikbalimin ümidi olan, tek ümidi olan romanı bir türlü yazamıyorum. Yazışla tasavvur arasına giren fasıla, vahdeti bozuyor. Çok ilaveler var. Ne yapacağımı bilmiyorum. Kemal Bey’den [Türkömer] kart. Milano. Kartta Cena’nın resmi var. Fakat çok çirkin. Zengin adam, rahat ve dost adam. İyi adam. Müthiş bankacı. Mehmet Ali bankanın bel kemiği olduğunu anlattı. Ahmet’in [Ardel] Senato’ya seçilmesi herkesi mustarip ediyor.

“Eşik”in planı

1. (Bu bitmiş akış) Başlangıç.
2. Varlığım (Güneşin)
3. (Birden toparlanırm...)
4. Gece
5. Uzakta aya doğru

¹⁰³ Valéry *Les Cahiers*, 29 tom, Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, 1957.

6. Ey hiç şaşmayan göz
7. Sabah (Bu dümdüz)
8. Bekleyiş (Duvar bir yerinden çatlasın diye)
9. Tılsımlı kadehi her susuzluğun¹⁰⁴
10. Hareket
11. Ölümler Raksı
12. Güneşin Atları

Bu plan kat'i değildir. Tekrar vardır. Üzerinde
 Valéry'nin kafiye verdiği ehemmiyet
 Mallarmé bir fon ile mutlakın sembolü genç bir kız alıyor (!)
 Valéry benliğini bakire şeklinde tasavvur ediyor.
 Maurice Guérin centaure'u alıyor, nymphe'le ayı alıyor.
 Valéry Narcisse'i alıyor.
 Ben kendimi mi alacağım? Yoksa bir sembolde mi gizleneceğim?
 Asıl mesele bu. Dekor değilse bile personnage'ı.
 Personnage mühim mesele. Psikolojik alakayı o dokuyor.

11 [Mayıs 1961]. Dün Zühtü'yü, Bedri'yi gördüm. Eve erken dönüşüm boktan bir polisiye için oldu. Mazhar'da bir saat. Halı makalesi için çalışma. Memet Fuat *Forum*'da yazıyor. Ne istiyor bu gençler pek vâzih değil! Hiç mücadele kuvvetim kalmamış gibi. Ayak ağrıları. Günde bir saat yürümem lazım.

Halı makalesi üzerine Mazhar'la konuştum. Kilisede (Ahtamar) Abbasi halifesi Muktedir'in ve Türk emirlerinin kabartmaları varmış. Kurûn-ı Vustâ siyasi hayatının bir çehresi olabilir pekâlâ. Vassal-suzerain münasebeti. Avrupa Kurûn-ı Vustâsı: Şehirlinin şehri yapması, ona sahip olması, sevmesi, onun için mücadelesi.

12 [Mayıs 1961]. Bu gece Asım'da Bedri, Zühtü, Kutsi, hanımları, ben. Bu iyi insanlar akıllı sandıkları kızları dolayısıyla âdeta aptallaşmışlar. Kız acayip şekilde suni, yahut öyle görünüyor. Sanat tarihi, kültür olamıyor. Bütün gece gülünç hikâyeler ve Suut Kemal Yetkin'in dedikodusu, merhamet, şaşkınlık, can sıkıntısı içinde geçti.

14 [Mayıs 1961]. Dün ve bugün. Budalalık ve pislik. Kısırlık, ihtiras. Gazetelerde politika dedikoduları. *Cumhuriyet*'te Atatürk'e dair bir hatıra.¹⁰⁵ Bir küfrü çok hoşuma gitti. Hayvan kere hayvan. Birisi hâlâ doğru dürüst

¹⁰⁴ Bu mısra "Raks" şiirindedir.

¹⁰⁵ Söz konusu ibarenin geçtiği yazı: Sait Arif Terzioğlu, "Atatürk'e Ait Hatıralar", *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1961.

hayatını yazmadı. Yazık! Sağcının ahmaklığı, solcunun cehaleti ve taassubu. Mauriac'ın yeni çıkan *Candide*'deki mülâkatı. Mauriac De Gaulle'cü. Zavallı Fransa. Osmanlı İmparatorluğu'na benzedi. Büsbütün başka planda ama benzedi.

"Beşinci Senfoni"yi dinliyorum. Baş taraf çok güzel. Galiba bu senfoni ile bir iki sonat ve konsertolar ve kuartetlerden birini seçmem lazım. Gerek roman, gerek şiir için. Neler yazıyorum?
Beethoven'de kemanların orkestra ile kavgası.

Tanpınar'ın baharda yazdığı bu satırlar onun içinden fışkıran yaşama, var olma savaşını andırır. Kısa kısa notlar, ağrılar, acılar, korkular, yaklaşan ölümü hatırlatsa da o, varlığının anlamını bulduğu şiire sarılmıştır. Beethoven'den aldığı ilhamla Tanpınar, hiçbir zaman bitiremeyeceği yeni bir şiire başlar:

Bu belirsiz gümüştten sis
Yaprakların üzerinde
Bu gümüştten sis
Belirsiz bir geceden
Bir masalı yaratmada
Uykum denen bahçede

Aşağıdaki satırlarda Tanpınar müzikle edebiyat ve plastik sanatlar arasında dikkate değer mukayeseler yapar:

15 [Mayıs 1961]. Acaba hakiki bir musiki eseri büyük bir şiire, bir romana örnek olabilir mi? Başından gördüğüm meseleleri ancak düşünmek imkânını buluşum hazin bir şey. Şurası da var ki o kadar bağlı olduğum ve bana birçok meseleleri açan, estetiğimin asıl résistant tarafını veren, yahut aldığım Valéry ile aramda esaslı olarak çok fark var! Ben daha ziyade hayatımda, hatıralarımda şiirimi arıyorum; hislerimde... Onlara bir fikrin veya benzerinin arasından bir görünüş vermek istiyorum.

Valéry bütün bir istidattan başladı. On dokuz yaşındaki şiirleri sadece dili evirip çevirme bakımından büyük bir üstünlük gösteriyor ki, bu bende yok. Ben bulduğum Türkçe ile ve sırrını bilmediğim bir âleme taklitle açıldım. Kendi aleyhime bu konuşma sonuna kadar gidebilir. Nihayet o devrini yapanlardan. Ben ise zamanımıza hep rastladım. Aksine ne kronolojik imkânım, ne de tarihîsi, yani yetiştiğim cemiyetin vaziyetinden bana gelen vardı. 1335/ 1919 Türkiye'si, bir iki sene daha evveli. Ve Antalya'daki sene-lerim. Ömrümün bir on senesi var ki kendiliğinden, bir on senesi daha var ki elimle yandı.

Ben ancak sonuna kadar ümit etmekle, ümit ederek çalışmakla kurtulabilirim. Ve Proust gibi, Nerval gibi, hayatımın şekline bakılırsa ancak Nerval gibi belki bir gün ancak çalışma sayesinde eserime varabilirim. O beş, yahut on şiir yok mu, öyle üç dört manzume yeter.

Rüyalarından gidiş... veya çeşnisi verme.

Bununla beraber sözün başlangıcına geliyorum. Şimdiye kadar musikiye iki türlü yaklaşıldı. Birincisi ona zâhiren benzerlik için, ikincisi onun yüzünden dağılmak için. Bir üçüncü şekil romanda: Huxley ve Dostoyevski'de olduğu gibi şekil ve procédé olarak bir şeyler almak. Mesela Dostoyevski'de romanın daima dört parçaya ayrılması. Her birinin ya durgun veya tam kriz bir finali bulunması.

Huxley'de kendi verdiği adla *Contrepoint*.

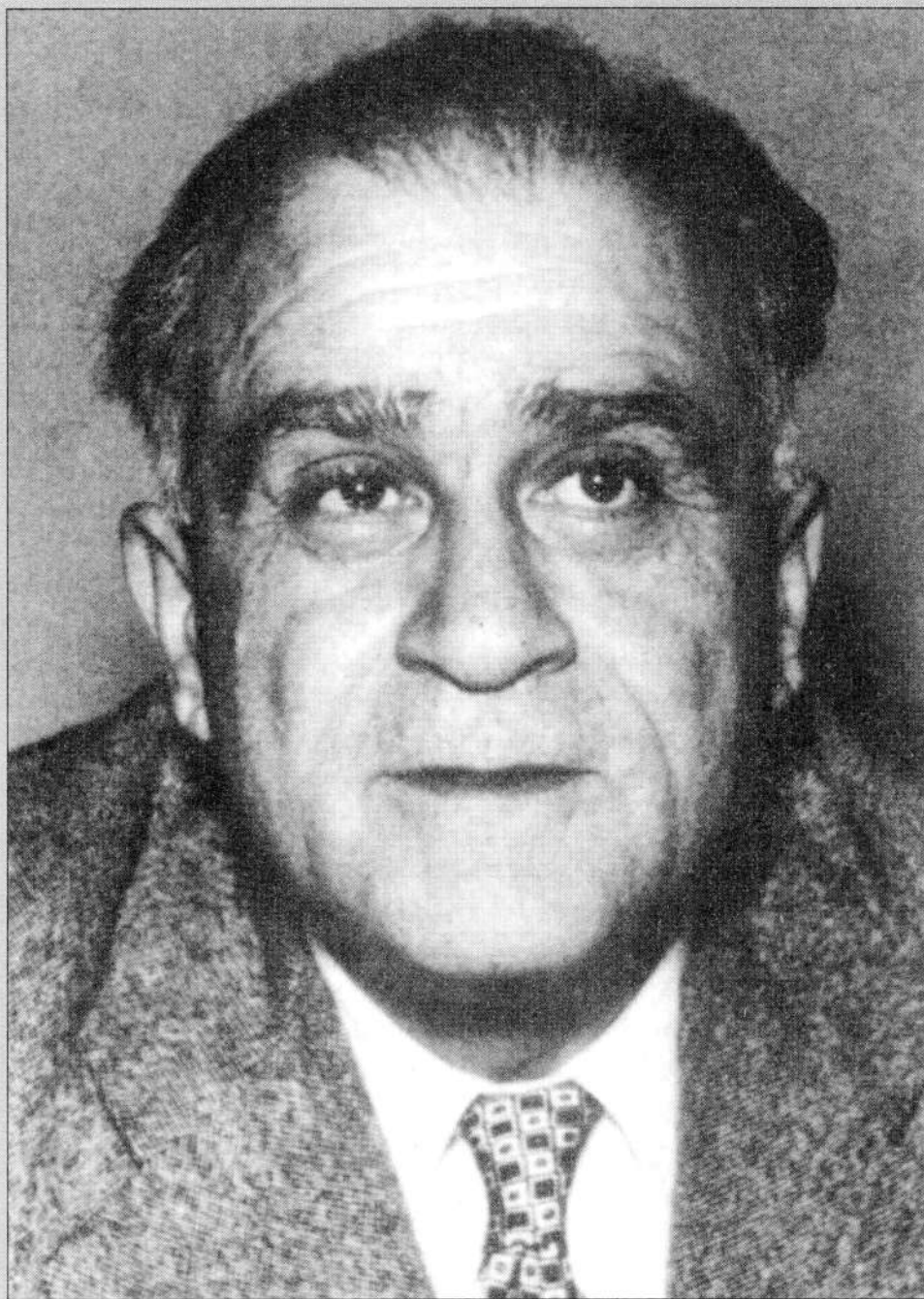
Bu asra kadar şiir, bilhassa iki şekilde idi: Ya resital veya tablo.

Birincisi Yunandan beri gelen şiirdir. Destanın veya şarkının beraberce (şaz refakatinde şiirin) erdikleri muvaffakiyet. Güzel mısralar, akış, psikolojik développement'lar (arayış), ahenk meseleleri. Dilin plastik kıymetlerine emanet edilmiş ve musikiden söyleniş tarzıyla birçok şeyler kazanan yahut dilin ahenginden istifade ederek bir çeşit musikiye benzeyiş elde eden şiirler. Düşüncenin sıkı hâkimiyeti, ismarlamaya kadar giden sıkı bir teknik kudreti ve bilgisi. Burada şarkın gazeli (buluş), kasidesi (hüner ve söz kuvveti), garbın tiyatrosu, koşmalar, rondo'lar, ballad'lar birbirine iyice benzerler. Düşüncenin hâkimiyeti ve verbe'in kuvveti. Racine, Boileau, Nef'î, Nailî, Villon, *Chanson de Roland*, *Leylâ ve Mecnun*, hatta *Hüsn ü Aşk* aralarında hiç münasebet olmadan birbirine yakındırlar. Aradaki bâriz fark bazılarında chanson'un daha bâriz görünmesi, hafifliği götürmesi, şeklini (rondo ile, bizim şarkı ve koşma ile hatta ballad da) az çok idare etmesidir...

Makul haddinde kalmış bir musiki ile söz sanatlarının birleşmesi. Burada garpla şarkın arasında desen üzerinde çalışma veya onu layıkıyla bilmeme farkı vardır. Keza şark minyatürünün ve şark sanat eşyasının tesiri şark şiirinde, evvela ornament'ı sonra müstakil obje zevkiyle girer.

Pétrarque ile garba yeni bir tesir girer. O da resim ve heykelin mutlak tesiri. Pétrarque Floransalıdır; bu unutulmamalıdır. Floransa ve İtalya bütün devamı boyunca bir şeyin peşindedir: Tablo. Sone, kabartma veya resim, fresk tablodur. Muayyen merkez etrafında (görünen) muayyen bir fikir etrafında (mevzu) birtakım dağınık elemanların toplanması.

Romantizm bu teksifi kırarak iki ucu birleştirir. Fakat daima descriptif kalır. Hatta genişleterek zıddına döner. Bu devirde şiir, ta Vivaldi devrinden itibaren musikinin edebiyattan istifadesi gibi resimden istifade eder. Fakat bir değişiklik vardır: Bazen musikiden ufak tefek ilhamları da olur. Panteist düşünceye yardımcı gibi.



(18. asırdan itibaren musiki –kiliseden dışarıya çıktığı için– kendisine tabiat diye yeni bir salîb bulur.) Musikinin romantik şiire olan yardımını bir çeşit coşkunluk, exaltation’dur. Musikiyi hiç sevmediğini söyleyen Goethe bile bu sanata bigâne değildir ve mesela Mendelssohn ile bir Beethoven arasında güzel bir mukayese yapacak kadar bu sanatı tanır. Hugo, Beethoven’i seviyordu.

Bununla beraber asıl olan yine (yardımcı sanat) peinture idi. Fakat tablo fikri kaybolur. Romantikler teksif etmezler. Parnaslarda, bilhassa soneye dönünce, tablo fikri tekrar gelir. Fakat bu sefer bilhassa Baudelaire ve Mallarmé’de evvela renk, desenin yerine, sonra da musikinin tesiri girer. Bu sefer intensité fikrini resim değil his elemanıyla musiki (Baudelaire’de) idare eder. Mallarmé’de iş biraz daha karışıktır. O musikiden müphemiyet fikrini alıyordu. Sonra da final çizgisini. Çünkü manzumenin sonunda régulier mısraı isteyiş fikri hakikatte artık tabloyu toplamak için değil, yahut sadece bunun için değil, aynı zamanda müzikal bir tarzda bitirmek fikridir.

Daha *L’Après midi d’un Faune*’da musiki gibi yaprak yaprak dökülme bir hâl vardır. Bir nağme, bir musiki cümlesinden sonra bir başkası, ondan sonra onun değiştiği olan bir başkası ve çift kadın, çift motif. Peyzajı bu şiirde musiki idare eder (yani kaval). Bir musiki aletinin evvela bir instrument de fuite¹⁰⁶ olması, sonra da sesin yavaş yavaş manzarayı kurması fikri hakikaten musikiden mealini almaktı.

Modern şiirde iş değişir. Hiç olmazsa bazı şairler, bazı şiirlerinde her türlü benzeyiş fikrinin dışında (arzusunun yahut) bu dağıtmaya devam ederler. İmajlar suite’sizdir, birbirini takip etmezler.

Mallarmé behemehâl musikinin peşinde değildi. *L’Après midi d’un [Faune]*’nu devrine hâkim Yunanîliğin ilham etmesi de mümkündür. Nitekim “Monde vermillon”u tablo vasıtasıyla bulur. Hele Wagner’yen zannederim ki hiç değildi. Baudelaire’den bir miras gibi ve bilhassa ferdî his hayatın dışına çıktığı için, üstünlüğü mite verdiği yer bütünüyle sanat peşinde olması ile onu seviyordu belki. Bütün hususiyetleri şairinden gelen bir sanat olarak. Fakat Wagner’yen değildi. Daha sonrakiler belki.

Bununla beraber *L’Après midi d’un Faune* da dekoru, peyzajı, dramı kendisinden bir şiir aramış olanlardan; hangi şiir böyle değildir.

Bu satırlardan sonra Tanpınar, bazı eserlerini kendisine ilham eden kadın hakkındaki duygu ve düşüncelerine yer verir:

Acayip bir şey bizim maceramız. Birinci konserde benimle âdeta konuşmaktan kaçındı. İkincisinde Mazhar vasıtasıyla birbirimizi gördük. Halbuki

¹⁰⁶ Kaçış aleti.

hiç olmazsa söylediğine göre B¹⁰⁷ ile beraber beni bekliyor. Bittabi bütün bu genç kız çekingenlikleri, bu dolayısıyla konuşma gülünçtü. Benim hâlim daha beter. Hiçbir romancının düşünmediği; hiç, hiçbir komedi muharririnin tasavvurundan geçmeyecek, kaba, komik. Olmayacak, olması imkânsız bir şey. Ya üçüncünün vaziyeti. O çekilme, uzağa gitme. Filan, falan... Fakat niçin lüzum görüyor?

Niçin yer veriyoruz? Ne kadar budalayız, şimdi anlıyorum. Hakikat şu ki bu kadın hakikaten hayatımda bir rol oynadı. Bu böyle araya girmeseydi belki de hakiki yolunu başka bir sahada bulacak olan bir adam bir iki eser vücuda getirdi. Sıra ile sayıyorum: “Evin Sahibi” kayıtsız şartsız onundur. Aynı kitapta bulunan “Abdullah Efendinin Rüyalari” onundur. *Beş Şehir* onunla başladı (Bursa), onunla devam etti. *Yaz Yağmuru*’nda “Teslim” bile onunla başladı. “Yaz Yağmuru”nun kendisinde o yoktur. Son hikâye ile beraber daha ziyade sokuldu. Fakat onunla başladı. *Huzur* odur. Diğer eserlerim de nesirlerim de hep o. Kitaba aldığım şiirlerin (“Şiir”, “Sen akşamlar kadar”, “Bu akşam”, “Gezinti” den gayrisi) “Eşik”in son havası onundur. Şu hâlde ona ihtiyacım vardı. O bende yazı yazma hevesini déclanché etti. Kavga, gürültü, kıskançlık, dargınlık, başka kadınların hususiyeti ve mahremiyeti ile karışan, şekil alan yokluğu hemen hemen bütün eserlerim, “Karşı Karşıya”[ya] kadar geliyor. Demek ki iyi kötü eserimle bu maceranın mahsulüyüm.

Vâkıa bütün bir accumulation’la bunlara hazırdım. Tıpkı bütün bir mahrumiyet ve kötü tesadüfler yüzünden kendisini de olduğu gibi almağa hazırdım. Bununla beraber bu macera olmasaydı... Şimdi ki ben altmışında bekâr bir ihtiyarım, o hiç olmazsa etrafımızdaki öbür hanımların – D’den¹⁰⁸ gayrisından – az çok yaşlı. Şimdi dost olmamız lazım gelmez mi?

Bu lejandı, bu masalı burada bırakmak, herkesin gözünde Leylâ ve Mecnun rolüne çıkmaktan kurtulmak, dostluğa devam etmek icap etmez mi? Yine yapamıyoruz! Gülünç ve hazin şey vesselam. Biz şimdi yaşımızı unutturan bir oyun oynuyoruz gibi geliyor bana. Şurası var ki o benden fazla seviyor. Ve işin içine bunun aksülâmeleri de giriyor. O cigara yakmalar... Yedi sene evvel ağabeyisinin evindeki vaziyet.

Santimentalizm daima gülünç! Uyanınca gülünç. Romantik bir insan rüyada gibi mesuliyetsiz oluyor. Bununla beraber benim tabiatım olduğuna göre... Ne yapabilirim? Ve ne yapabilirdim? Geçtiğim yollara bakıyorum. Bütün ömrüm etrafım ve kendim ile mücadele hiç olmazsa kendi kendimi haps ile geçtiğini anlıyorum.

Hulasa ister hoşuma gitsin, ister gitmesin, ne kadar kendimi gülünç bulursam bulayım realitelerimden biridir, belki de ev vaziyetinin dışında en büyüğü.

¹⁰⁷ B harfi Tanpınar tarafından konmuştur.

¹⁰⁸ D harfi Tanpınar tarafından konmuştur.

Bunu böylece kabul ettikten sonra “Karşı Karşıya”nın barışına geçebiliriz.

Roman duruyor, şiirler duruyor.

Poulet’yi getirttiğim çok iyi oldu. Belki en akıllı hareketim. Çünkü Flaubert ve Proust makaleleri çok güzel. Elimdeki beş on kitabı okumayı bitirirsem yeniden eski ustalara döneceğim. Yarın Allah kısmet ederse:

Roman ve piyes.

20 [Mayıs 1961]. Dört gün bir Yunus Emre konferansı¹⁰⁹ hazırlığı. Bermutat söylenmesi lazım ve bilhassa söylemesini istediğim birçok şey dışarıda kaldı. Zaman tabii çok kısa idi. Böylece imkân olursa tamamlayacağım bir Yunus Emre yazısı ortaya çıktı. Erüdisyonun ve tefsirin dışında, dil dikkatleriyle Yunus’u bulabiliriz. Bir kere Kaplan’ın bulduğu şeyin doğruluğuna kani oldum. Bununla beraber, bizdeki hadlerinden sarf-ı nazar Kaplan’ın üzerinde durduğu köy ve ziraat tabirleri Mevlânâ’da da var.

Dün René Huyghe’in kitabında Léonard ve Orta Çağ felsefesinin devamına dair büyük yazıyı okudum. Evvela cehaletime sonra da şarkla garbın arasında en büyük farkın Orta Çağ’dan başladığı hakkındaki fikrimin isabetine hayran oldum. Bréhier’yi okumak lazım. Anlaşıyor ki Avrupa meselesi, zirâî feodaliteden şehirlere geçmek, şehrin halk burjuvazisi tarafından kurulması, sosyal nizam ve çalışma ritmi(!) hariç bir Aristo tefsiriyle. 13. asır, Roger Bacon meselesi. Tecrübe bilgisi, tecrübî bir nature anlayışıdır. Şarkla garbın arasındaki farkı ben bu noktaya getiremedim. Birincisinde kaldım.

Yazılar olduğu gibi duruyor. Lodosun da yardımıyla hiçbir şey yapamıyorum. İçki aşikâr şekilde dokunuyor. Yeni bir piyes mevzuu: “Kuşlar Cenneti”.

26 [Mayıs 1961]. Pis bir bayram. Parasız ve dertsiz. Yahya Kemal’i en fazla korkarak hatırladığım bir gün. Yunus Emre konuşması tutmuş. Münevverler tarafından beğenildiğim muhakkak. Fakat şiirlerin dışında büyük bir kanat darbesi lazım. Bir türlü başlayamıyorum. Para üzüntüleri bir yangın mukadimesi gibi etrafımda çıtırdıyor.

“Kuşlar Cenneti” üzerinde iki üç tembel çalışma. Küçük kızın psikolojisi meydana çıktı. Fakat kuş olup uçuşması bu şekilde güç. Baba, anne meydanda. Zaten onlar “Yaz Yağmuru”ndan geliyor. Şimdi piyesin kendisini; asıl çatıyı kurmak lazım.

Şimdi okudum. Bu şekliyle kabil değil. Ne genç kızda ne mimarda kalma zarureti yok. İki şıktan biri:

1. Ya genç kızla erkek kardeşi kaçarlardı.

¹⁰⁹ Tanpınar’ın müsveddeleri arasında bulunan bu yazının metni için bk. “Yunus Emre”, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, 7. b., s. 132-135.

2. Yahut da evli kadınla mimar...

Baba birdenbire her şey kararlaştınca hasta olur. Abla âşığı, damat sevgilisini düşünür, mimar aralarında çırpınır. Gidemeyeceklerdir.

İki kardeş o zaman kuş olup uçarlar.

Eğer böyle olursa olabilir. Aksi olamaz; mevzudan vazgeçilmek lazım.

Niçin kesif şekilde çalışmıyorum. Mesele dağılmak meselesi. Fakat bu her zaman kendiliğinden olmuyor. Mesela şu Yunus hikâyesi gibi. Yunus Emre'yi ben çıkarmadım.

Roman ve manzumeler olduğu gibi duruyor. Başladığım zaman da bitiremiyorum. Roman fena dal budak salıyor.

Büyük bir eser. Türkiye'yi tarihiyle, bugünüyle, benim hayatımla verecek bir eser... Bu roman öyle olmalı! Fakat kolay değil.

Üç gündür De Gaulle'ü okuyorum! Admirable, müthiş muharrir. Muazzam adam. Hiçten Fransa, İkinci Jan Dark. Bir tarih bu şekilde bir adamda hem şampiyonunu, hem hulasasını bulsun; olur şey değil.

Bu akşam Mazhar'a uğradım. Pek muzmahildi. Yazık... Fakülte'de çalışmadan bahsediyor. Nasıl onlarla, Macit budalasıyla, o Bedia [Akarsu] takımıyla teşrik-i mesai edebilirim? Fakat asıl mühim mesele ellisini geçmiş bir adamın hakikaten gurbete çıkması. Gittiği yerde herkes dost. Herkesi tanıyor, seviyor. İklima ve muhite, havaya alışık, fakat mustarip...

Park Otel'de yemek. Amerikalı bir Ermeni musallat oldu. Az Fransızcasıyla konuştuk. Hindistan'a gidiyor. Tavla oyunundan, kahveden, Fransa'dan, Dolce Vita'dan ve sinemadan, şiiirden, romandan bahsettik... Antropolog imiş. "Fransız antropoloji tarihi gidiyor," diyor. Henüz çok genç.

29 Mayıs 1961. 20 gün sonra altmış bitiyor. Üç dört gündür acayip şekilde hastayım. Belki 27 cumartesi vapurda rahatsızlandım. Süheylâ'ya gitmeğe karar vermiştim. Beşe kadar İtalyan sanat kitapları sergisinde. Vapurun güvertesinde Seniha ile Adnan Hanım'a rastladım. Sonra Feneryolu'nda taraçada uzun zaman oturdum. Gece geç vakit bir çeşit exaltation'la dönüş. Türlü yorgunluk.

Her şey bitmiş. Hayatımın 23 senesi bir çeşit vehim altında boş yere geçmiş. Bunun şüphesiz on senesi, son yıllardan bahsediyorum, büsbütün beyhude. Çünkü hiçbir bağlantı noktası kalmamış. Bu işi hiç olmazsa 1952'de bitirmeliydim. Fakat parasızlık, kadın bulunmaması, hayatımın circonstance'ları. Muhitsizlik. Bu işte laalettayini kabule hazır değildim. Şimdi o içten müttefik dahi yok.

I. Fakat "Karşı Karşıya"nın zaafı buradan değil. "Karşı Karşıya"nın zaafı, romanın niçin yazıldığının belli olmamasında. Elde iki yüz sayfa var hiç olmazsa. Buna rağmen hâlâ beyhude gevezelik. Birkaç budalaca portre ve

anekdot. Portreler de ancak kısa oldukları zaman dokunulup geçtikçe net kalıyorlar. Sonra hepsi birbirine benziyor; çünkü konuşmalarda dağılıyorlar.

a. “Karşı Karşıya” her şeyden evvel bir deniz romanı olmalı. Boğaziçi denizi, sade manzarasıyla değil, belli başlı kahramanın karakteri değilse bile sensation’ları, onların beslediği imajları –yahut daha doğrusu– muhayyilesiyle, bütün muhayyilesiyle denizi vermeli. Köpük, dalga, sakın su, fırtına, su serpintisi, yosun, gemi enkazı, bulanıklık, dip tabakalardakinin dışarı fırlaması, kaya, kovuk, dalga sesi, kovuktan boşanan su sesi, sis, sadef, inci, hulasa denizin bütün imajları beslemesi;

b. Romanın diğer şahısları üzerinde Selim’in tesiri: Hep deniz ve su tesiri: Kayıcılık, akmak, dağılmak. Parıltı şekilden şekle girmek gibi imajlarla ifade edilecek. Mukavemetsiz fakat musır.¹¹⁰

c. Selim başkaları hakkında fikir yürütürken deniz gibi düşünecek: İçine alacak, değiştirecek, sallayacak, benimseyecek, atacak, yahut da çarpacak. Ve bu çarpış ve kırılış hissedilecek. Ve bazen aynı insanda Leylâ’da mesela, ikisi birden olacak. Ve böylece Selim’in tabiatı: Agissant, composant, s’exposant, se révoltant.¹¹¹ Passif ve başka sens’larda, ancak başka türlü aktif. Bir çeşit kadınlık.

II. Selim ötekilerinin karşısında bunun yakınlığını ve uzaklığını duymalı. Sensation’lar ve benzetmeler. Görünüşler denizden. Tahliller de. Diğer unsurlar: Hayvan cinsleri, ateş, toprak ve kaya, zaman zaman hava.

III. Zaman problemi üzerinde düşünmek. Hatıraları üzerinde düşünmek. Sensation fikri. Muayyen bir nizamla çıkılması.

1. Zaman bizde yığılır. (Selim hatıralarıyla mazide, hülyalarıyla istikbalde yaşayan adamdır.)

2. Tek zaman yoktur. Durée, circonstance’larını bulunca canlanır.

Selim’de iki taraflı bir zaman çalışması. İstikbal hülyası ve mazinin amprizmi. (Selim her şeyi kendi hayatından çekip çıkarması icap ettiğini biliyordu.) Bu cümle alınacak.

3. *İflas*’ın genişçe bir tahlili bu zaman meselesini koymama imkân verebilir.

IV. Naufrage ve ada fikri. Büyük bir kaynak ve hatta directrice idée¹¹² olabilir.

V. Leylâ, Refik, Suat, Sevim, Gündüz ve Naşit Bey –Nurettin Bey’in psikolojileri üzerinde aynı dikkat–

VI. Naşit Bey Bacı’yı zehirlemiş olabilir. Naşit Bey kendisine ihanet edildiğini zanneden adamdır. Ve ihaneti affetmez. Karısının ve kızının, oğlunun hayat-

¹¹⁰ Cümlelerin altı Tanpınar tarafından çizilmiştir.

¹¹¹ Etkileyen, birleştiren, kendini ortaya koyan, isyan eden.

¹¹² İdare edici fikir.

larını bu tayin eder.

VII. Ensest fikri kitapta iki defa geçmemelidir.

Leylâ'nın adolescent psikolojisine isyanı. Bana her geleni, benden her bir şey bekleyeni, bana her güveneni mutlaka kabule mecbur değilim.

Kendi kendimi daha iyi tahlil etmeliyim.

30 Mayıs – Bilanço: Entrik makinesi yapılamıyor... Bu kalem kaba oldu. 2300 lira derhal bulmalıyım. Hemşiremin gözleri, biraderin içki merakı. Bréhier'nin Kurûn-ı Vustâ felsefesi, Guillaume d'Occam[ın] cümlesi: "İmanla akıl her biri kendi âlemine doğru birbirinden ayrılması gerekir. Allah'ın bilgisi ve tabiatın bilgisi o kadar ayrı yollar takip edebilirler ki hiçbir zaman aynı hakikate rastlamayabilirler. Aralarında ne Saint-Angilbert'in tahayyül ettiği tedahül ve nüfuz, ne de Saint Thomas'nın düşündüğü hiyerarşi vardır." Saint Thomas bizim eskiler gibi ulûm-ı âliye ile ilahiyeyi birbirinden ayırıyordu: "Kâinatın nizamı eşyada değil insan ruhundadır". Yunan düşüncesi için (La pensée impersonnelle et supranationale).¹¹³

31 [Mayıs 1961]. Dün gece Bebek'te Kemal Bey'de. Balkon. Sevdığım peyzaj. Her şey çok mükemmel. Sabahattin'in harika fotoğrafleri. Zeynep en güzel anlarını yaşıyor .

İnşallah bugün güzel olduğu kadar akıllı, mesut ve şahsiyet sahibi de olur.

Romanın bütün eksiği, yahut en büyük eksiği,¹¹⁴ Selim'in romana yerleşmiş olmamasıdır. Derinden ısırmak derine geçmek. Üslup kolaylığıyla iktifa etmemek, her gelenle iktifa etmemek, yolundan dönmek.

Her hâlde yolundan dönmek, plana riayet etmek, oluruna bağlamamanın en esaslı çaresidir.

(Hafız Şeyda Dede'nin "Nakş-kâr semaisi" çalışıyor. Fena değil fakat biraz Abdülkadir Meragi'yi andırıyor. Esti nesim-i subh-ı dem.)

Memiş Can'ın annesi Lamia Hanım kafamı çok işgal ediyordu. Bu kadının bir çeşit entrikaya kurban olduğu muhakkak. Gevezelik, hamakat ve karşı tarafın iyi niyetsizliği ile başına bu iş açıldı. Kendisini iki yahut üç hafta evvel bir çarşamba ziyarete gitmişim. Oğlu da pek perişan görünüyordu. Talebemiz Suna'nın [Tural] zevcinin bu işte bir faydası olacağını zannederek Malike Hanım'la beni görmesini rica etmesini istemişim. Olmadı. Bugün kabul günüymüş. Kadıncağızı yolladım. Yarın saat on birde beni kabul edecek. Bakalım işe yarar mı? Bu sebeple Malike Hanım'ı bizim evde beklediğim için İdil Biret'in konserine gidemedim. Biletim yandı...

¹¹³ Gayri şahsi ve milliyetler üstü düşünce.

¹¹⁴ İbarenin altı Tanpınar tarafından çizilmiştir.

Hafız Şeyda'nın eseri şayan-ı dikkat! Fakat çok İranî! (Mozart'tan "Do Majör flüt" konseri güzeldi.)

Roman, müsveddelerin tanziminden sonra yine durdu.

Günlüklerinin ilk sayfalarından itibaren kendisiyle durmadan iç hesaplaşması yaşayan Tanpınar, altmış bir yaşına basacağı günlerde, aşağıda görüleceği üzere, oldukça objektif bir şekilde şahsiyetini ve sanatını değerlendirir:

1 Haziran [1961]. Bu gece iki uyku ilacı sayesinde sekiz saat uyudum. Yeni bir aya, doğduğum aya giriyorum. On dokuz gün sonra altmış bir yaşına gireceğim. Bu altmış bir seneye uzaktan bakınca hayatımı bazen bir türlü muvaffakiyet, bazen bir anlaşmazlık ve sadece ıstırap görüyorum. Bunun başlıca sebebi yettiğim nesil içinde yol ve akide değiştirmeden, bir fırkanın mensubu olduğum zamanlar bile inandığım adamın bu fırka başında olması-na rağmen, lüzumunda ta'vizât vermeden yaşayan, fıkralığına razı olan ve sadece kendi sanat idealini gören insan oluşumdur.

Daima derinleştim. Sıfırdan başlamış gibiydim. Bu sıfır Yahya Kemal ve Haşim hariç Türk şiirinin değer seviyesiydi. Eğer burada genişlemeğe razı olsaydım benim de hiç olmazsa Faruk [Nafiz Çamlıbel] kadar bir şöhetim olurdu. Biraz kaysaydım Orhan [Veli Kanık] ve Cahit'ten [Sıtkı Tarancı] fazla sevilen adam olurdum. Yapmadım. Hakikaten sıfırdan başlamıştım. Sade temlerimi bulmak, estetiğimi kendime mal etmek uzun senelere ihtiyaç gösterdi. Acayip bir kader her şeyimi geciktirdi. Öyle ki elli üç yaşında ilk defa evlenen ihtiyar bir kız gibi dışarıya gittim. Bunun ne demek olduğunu Rus edebiyatıyla biraz meşgul olanlar bilir. Kırk yaşında tek odada müstakil evim oldu. Her şey, hayatımda her şey geç oldu. İlk nesir kitabım kırk yaşında çıktı. Hâlâ bile ikinci romanım Remzi'de bekliyor.

Şansa inanıyor muyum? İnanmamalı mı? Buralarını bilmiyorum? Fakat muhakkak olan bir şey varsa ömrüm ya şansıma karşı, veyahut da hayatımı tarumar eden ahlakıma ve tabiatıma karşı mücadele ile geçti. Hayatımda loisir'in ve zevkin hakikaten az olan yerine bakıyorum da şaşıyorum. Ben hakiki bir târik-i dünya gibi yaşadım. Altmış yaşında bir pikapım ve beş on plağım oldu!

Ne yaptım! *Beş Şehir*'le, okunmayan, bahsedilmeyen *Beş Şehir*'le bütün o hikâyeler, romanla Türk edebiyatının bütün bir tarafıyım!... Bu eserlerden memnun muyum? Orası başka. Fakat *Abdullah Efendinin Rüyalari* bilhassa birinci hikâye böyle tenkitsiz mi geçecekti? *Huzur* ki okuyanların hepsi sevdiler, üç makale ile, *Yaz Yağmuru* hiçbir akissiz mi geçecekti?

Bunların Türkiye'ye getirdiği hiçbir şey yok muydu! Türkiye'ye ve Türkçeye. Ya şiirlerim? Hâlâ hiç kimse "Deniz" manzumesinden bahsetmedi. "Deniz"

manzumesi Türkçenin beş on manzumesinden biridir. Buna eminim. Buna makalelerimi de ilave edin. Hayır, ben adımlı, küçük şöhretimi hak ettim ve çok ileriye geçtim. Fakat niçin bu kadar haksızlık? Bu işte eksliğim nedir!

İşin öbür tarafı hâlâ kendimle cenkleşmem. Hâlâ kendimi olmuş addetmemem? Belki de kendi kendimi mahveden benim. Hakkımdaki sükût suikasının bir sebebi de belki benim. Edebiyatçılarla düşüp kalkmıyorum. Yirmi ile otuz beş yaş arasında olanlara çok yakındım, şimdi çok uzağım. Aramızda bütün bir kültür ayrılığı var. Mesafe... Bu genişlik ve ayrılık benimle beğendiğim garplıların arasındakine hemen hemen yaklaşıyor. Edebiyatı memleketin bugünkü vaziyetinde bu kadar ciddiye almamalıydım.

Türkiye’de her şey politika mücadelesi. Ben ise eserimde Türk politikasını hakiki Türk politikasını görüyorum. Sağ taraf beni kâfi derece kendisinden, kâfi derecede inhisarcı, kâfi derecede cahil görmüyor. Sol bana düşman. Benim kültür seviyemde olanlar ise frenklerde benden iyisini buluyorlar. Bütün bunlar Yahya Kemal’in gazele hicretini çok iyi anlatıyor. Hem tezyif hem de mevcudu istismar.

Hakikat şu ki ben Türkçede yeniyim. Fakat dünyada yeni değilim. Dünya –ki sanatı bir çıkmaza soktu– başka türlü şeyler istiyor. Sağcılar yalnız Türkiye, gözü kapalı, ezberde kalmış öğünmenin ötesine geçmeyen bir Türk tarihi, yalnız iç politika ve propaganda diyor. Sol, Türkiye yoktur ve olmasına da lüzum yoktur diyor; yahut benzerini söylüyor; her gün kıvırdığı, biraz daha kırılan, kendisini entité’ler içinde bir entité olarak alanların ortadan kalkacağı Türkiye istiyor, razı oluyor. Ben ise dünya içinde, ileriye açık, mazi ile hesabını gören bir Türkiye’nin peşindeyim. İşte memleket içindeki vaziyetim.

Dışarıya gelince hiçbir zaman taşamayacağım. 1925’te Avrupa’ya gitseydim, başka adam olurum. Şimdi 1923’te Erzurum’da Atatürk’le konuştuğum zaman kaybettiğim fırsatın ne olduğunu anlıyorum. Şu muhakkak ki 1923 ile 1932 arasındaki hayatımı kendi elimle yaktım.

Sene 1961. Etrafımdakilerin hepsi ölüme hazırlık yapıyorlar; ve benim için, içinde öleceğim bir kabuk, konforlu bir kabuk tahayyül ediyorlar. Ben ise hâlâ olduğumun ötesine geçmeğe çalışıyorum.

Bir gün şüphesiz ben de razı olacağım. “Gelsin” diyeceğim. “Gel!” diyeceğim. Fakat şimdilik bundan uzağım. Türkçeyi, hece veznini, Türk duyusunu ve görüşünü biraz daha, olduğundan, bugünkünden daha çok ileriye götürmekten henüz ümidimi kesmiş değilim. Daha yapacağım iş var. Buna eminim. Varsın sussunlar, varsın okumasınlar, beğenmesinler, hayatlarına getirdiğim şeyin farkında olmadan, satıhtan beni tanısinlar, “Bursa” şiirimle iktifa etsinler. Varsın Tarık [Gürcan] bilmem ne, her hafta radyoda en aptal şiirleri okusun. Gazeteler bana boykot yapsın!

Ben yine tenezzül etmeden, tavizât vermeden, zaman zaman ancak iltifat



İdil Biret

ederek işime devam edeceğim. Kendime göre bir Türkçe yapacağım. Muayyen bir edebiyatın örneğini vereceğim.

Fakat bu acılığa hakkım var mı? Kendime seçtiğim ustalar, benim gibi sade rüyasının peşinde yürüyenler, güzeli arayanlar ve başka şey düşünenler hakikaten tanıldılar mı? *Chimères*'leri sevmek için Nerval'in ölümünden sonra kaç sene geçti? Ben buna cevaben derim ki:

"Bankada öyle bir sermayem olsaydı ehemmiyet vermezdim. Hakikat şu, çalışmam birtakım şartlara bağlı ve ben bunlardan bugün mahrumum". Mesele burada.

Mesela şu mecmua işi. Bir mecmua ne kadar işime yarayabilir? Fakat çıkarmak için sermaye... Adam, ekip. Böyle bir mecmuada neler yapılmaz. Yirmi iki yaşımın prensipleri etrafımda çalkanıp gidiyor.

Ne çıkar? Çalışacağım. Bu şartlara rağmen kendimi yapacağım. Kendisini yapmak, yaparken eserini vermek, peşini bırakmamak, bir gün mucize tahakkuk edebilir.

Üç gün evvel Adalet'lerde Ulvi ile karısı İdil Biret'in piyanosu için, muvaffakiyeti için kıyamet kopardılar! Ne imiş ki... Ne oluyormuş ki... Filan. Hayatımda hislerin bu şeklini, bu kudurukluğunu pek az gördüm. Yahya Kemal için öyle değil miydi? Bütün sol cenah ve sağ parazitleri kimi şöhretini kıskanıyorlar, kimi ise malul bir adamın Park Otel'deki tek odasını. Düşünmüyorlardı ki Yahya Kemal kitapsız, kâğıtsız, bavullarıyla ve yalnızlığıyla hiçbir kimsedenecek yeri olmayan, bir masadan dahi mahrum tek bir odada yaşıyor. Bu paryanın isyanından başka bir şey değildi.

Gözlerinin önünde milyonlar çalınıyor, Türkiye'nin mukadderatı kökünden değişiyor, onlar zavallı bir şairi iki garsonun yardımından, nispeten iyi işleyen bir otel mekanizmasının asgarî konforundan istifade ettiği için mahkûm sanmıyorlardı. İşte beni köşeme kapayan budur. Edebiyatçılarla her konuşmamda kendimi Babil Kulesi'nde sandım.

Her karşılaşmamda iğneli fiçide idim. İnkârı anlıyorum, haksızlığı anlamıyorum.

Sa.¹¹⁵ ki maruz olduğu muamele beni o kadar müteessir etmiştir, aleyhimdeki sükût suikastının en büyük faktörü.

¹¹⁵ Yazar ismi tamamlamayarak ilk iki harfiyle, bu şekilde bırakmıştır.

Ama ben yazarsam onlar da yazarlar... Yazamam efendim yazamam!

Mamafih daha aktif olmalı, kendimi bir daha empoze etmeli.

Niçin meysus olmalı! Beethoven, Hugo, Nerval, Monet, Renoir, Michel Ange yok mu? Yeise kapılmak doğru değil. Esas çalışmak. Herkes Mozart, Rimbaud, Watteau olamaz. Çalışmamın da bu işte bir payı var. Ben ki ne yaptımşa çalışarak yaptım. Allah kısmet ederse bir gün meyvasını alırım bunun. Hayır meysus değilim.

Bugün Almanya'dan 9'uncu senfoni ve op. 53 sonat geldi. 1824'de bitirmiş. Ne ömür... Zaferden zafere. Emsalsiz?

Falih'in *Çankaya*'sının başlangıcı güzel değildi.

Gece harikulade bir denizde, bir çeşit ideler âleminde, parıltılar içinde şehre döndüm. Daha doğrusu Emirgân'a. Nihayet körfezde tek tük ışıklar, mehtabın kendisi vapurun açtığı izde kıvrılıyordu.

Necmi karşılığı olmayan bir böcek. Herkes öyle artık.

"İnsanlar anlaşıldı hayatın da zevki yok!"¹¹⁶

Yemek, bezik, yorgunluk...

Kafam bomboş. Çalışmanın verdiği konuşmadan mahrumum.

8 [Haziran 1961]. Gece. Sevmek, sevebilmek! Tekrar içime ilahî ateş girse. Mabude yüzüme gülse!

Necmi hasta. Ağzından yine kan gelmiş. Rıfkı [Melûl Meriç] prevantoryumda. (Yahya Kemal, Nuri, Yunus Kâzım [Köni], Âli, Şadi Nuri, [İsmail] Habib [Sevük]). Etrafımız hakikaten boşalıyor.

Romanın meseleleri hâlâ halledilemedi. Her gün satma ihtiyacım biraz daha, bir misli daha artıyor. Ben ise ne muhtevayı ne de üslup meselesini hallededildim. Bir türlü istediğim gibi derinden, daha poetik şekilde eşyayı yakalayamıyorum. Üslubum satıhta kalıyor. Civar ihtiyarlamış. Birçok dostlarım var ki bezik masası dışında görmek istemem. Necmi ile iyi rakı içiliyor, o kadar. Mümtaz [Arolat?], Ankara'da iken gördüm, iflas etmişti.

14 [Haziran 1961]. Politika üç gündür ön safhada. Evvela Hava Kuvvetleri kumandanının işten el çektilmesi, sonra Madanoğlu'nun istifası.¹¹⁷ Hemen aynı günde [İrfan] Tansel'in eski vazifesine dönmesi, Madanoğlu'nun MBK'den istifasının kabul edilmemesi, havacıların sevinç tezahürü, bugün Millî Müdafaa vekilinin isteğiyle emekliye ayrılması ve sivil olarak yerinde

¹¹⁶ Yahya Kemal'in, "Düşünce" şiirindeki mısra "İnsanlar anlaşıldı. Cihanın da sırrı yok," şeklindedir. *Kendi Gök Kubbemiz*, 8. b., 1987, s. 87.

¹¹⁷ "Madanoğlu dün komiteden istifa etti", *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1961.



Cemal Gürsel ve İnönü

kalması, Gürsel'in İnönü ile mülâkatı¹¹⁸ ve Tansel'in kabulü politikada yeni bir safhaya girdiğimizi gösteriyor denilemezse bile, bir geçit geçilmek üzere olduğu kanaatini uyandırabilir. İnönü'nün dünkü resmi gayet neşeli, bugünkü gazetelerdeki resmi asık çehreliydi. Sadece bu vatana Şarkî Roma'daki iç harpler ve anlaşmazlık sayesinde sahip olduğumuzu bir anlasak. Biz beraber olmaya mecburuz.

Millet olarak bütünyle bu kadar politika yapan cemaat var mıdır başka?

Mazhar galiba, yarın yahut pazartesi gidiyor. Şekli kötü ama bu seyahati, bir iki sene dışarıda kalmayı ben de doğrusu istiyorum. Fakat o böyle almıyor, "Osman'ı on beş yaşına girmiş tasavvur edemiyorum" diyor. Hazin bir söz, altındaki yıkılış psikolojisi daha hazin. İkinci Dünya Harbi bir tabiat âfeti idi. Medenî hayata iştirak nispetinde her millet bundan sarsıldı. Biz ise gerçekten –biraz da yahut birçok da– Demokratlar sayesinde büsbütün yıkıldık.

Bir gün Yahya Kemal bana "Abdülhamid yerinde kalsa idi, belki de 1917'ye kadar olan devrede ne Balkan Harbi, Trablus Harbi ne de Umumi Harp olurdu" demişti. Yazık ki aynı şeyi İsmet Paşa için düşünemiyordu. Bu on

¹¹⁸ "Gürsel-İnönü ile dün görüştü", *Cumhuriyet*, 14 Haziran 1961.

beş senede neler yapmazdık. Fakat sabırsızız. Abdülaziz vakasını şüphesiz çok haksız olarak tekrarladık. Zayıf ve çalışmaya muhtaç bir millet hadiselerinin kapısını kendi eliyle açmamalıdır. Bu demektir ki siyasi şuurumuz yok. Alelaide muhakemeden bile mahrumuz. Doktor Ahmet bana Paşa'nın "Asi subaylar bile bana selam vermez olmuştu" dediğini söyledi.

Mithat'ın iki Amerika bir İngiltere seyahatinden sonra ağzı nasıl değişmişti? N'oldu? Kendi hayatını da karısınınkini de tarumar etti. Bugüne biz bu psikoloji yüzünden geldik.

Şimdi iki isim daha meydana çıktı. Cevdet Paşa [Sunay] ve Tansel. Bir de Sami Küçük'ün adı dolaşiyor. Cemal Paşa bakalım bu geçidi nasıl geçecek? Bütün ümit onda. Onun etrafındakilerde.

Madanoğlu çok sevimli. Galiba biraz tiryaki. Politikayı sevmiyor. Küçük'ü çok merak ediyorum. *Yeditepe*'de bir katırın hakkımda yazdığı makaleyi okudum.¹¹⁹ Yarabbim ne katır... Okumayan, okuduğunu anlamayan, okuyucuların ve düşünmenin yanından geçmemiş münekkitletlerin memleketinde insan ne diye şiir yazar, edebiyatla uğraşır?

[Salim] Başol'da her şey hoşuma gidiyor. Fakat fazla dilci.

Hukuk conservateur müessesedir; bizde hukukçu yeni dilin başlıca müdafii. Türkiye'de her şey iç politika oldu. Her şey, en hayatî meseleler bile yeni ve eski davasına inkılâp ediyor.

Yassıada fazla devam etti. Yetti artık. Fatiha okunacak yerde hatme başladık. Ahali şimdi başka türlü dinliyor. Bir an evvel bitse ve bir an evvel seçim olsa.

İhtilal komitesi bir taraftan devlete düzen veriyor, bir taraftan da köylünün sefaleti üzerinde lüzumundan fazla ısrar ediyor. Köy ve köylü meselesi tarihin azdırdığı bir hikâyedir. Onu hangi hükûmet bir günde veya bir devrede düzeltebilir? Devlet bunun için çalışmalı, fakat santimantal propagandasını yapmamalıdır. Böyle bir santimantalite bizi çok uzaklara götürür. Karşımızdaki kitlenin her şeyden mahrum olduğunu, her şeyi birden isteyeceğini unutuyoruz. Biz sosyalist olamayız; derhal öbür kutba geçeriz ve hele *Kuran* ve ahkâm-ı şeriye o gözle bir mütalaa edilsin neler çıkar o zaman görülür. Ateşle oynanılmaz!

– Köylü, sefalet, halkçılık, Türkiye'nin meseleleri, yirmi üç milyon insanın hakkı?...

– Hepsi doğru... Fakat evvela Türkiye. Tarihî varlığıyla, istiklaliyle Türkiye. Kırk milyonumuz öbür tarafta eriyor. Eritiliyor. Evvela Türkiye... Evvela onu kurtaralım. Yaşar Kemal Bey sınıfını ve kitlesini düşünüyor. Ben milletimi

¹¹⁹ Söz konusu olan makale: Muzaffer Uyguner, "Tanpınar'ın Şiirleri", *Yeditepe*, nu. 44, Temmuz 1961, s. 5.



Peyami Safa

"Baba olarak Peyami'ye çok acıdım"

düşünüyorum.¹²⁰

16 [Haziran 1961]. Dün Peyami Safa'nın ölüm haberi. Eniştem biraz rahatsız. Hemşire ayağına sülük takmış, çok kan akmış. Rockefeller'den mektup. Parasızlık.

İşte hayatım! Evvelce seneler sonrasına kaçardım. Şimdi artık o da imkânsız. Nereye kaçabilirim? Ufku yılların duvarı kapıyor.

Peyami'ye acımadım. Zaten güç acıyorum artık. Ölüm dışarıdan geldikçe acının ötesinde bir şey oluyor. Yıkıntı. Peyami'ye acımadım. Fakat bu memlekette muharrir hayatı üzerinde beni düşündürdü. Kitapları satılan, okuyucusu peşinde bir muharrir olsa idi n'olurdu acaba?

Peyami huysuz, karışık, küçük hesapları, en kötü insanlarla beraberliğe hazır ve menfi adamdı... Bu menfi kelimesini muasır her şeye kapalı olmak mânasında alıyorum. Egotisme'i, hiçbir akîdenin kendisinde kökleşmesine mâni idi. Evvela komü-

nizmi (Nazım'la) tecrübe etti. Sonra nasyonalist, sonra muhafazakâr, Halk Partici ve Demokrat oldu. Hiç kimseyi çekemezdi. Bununla beraber bazı esaslı şeylerde daima değilse bile zaman zaman doğru oldu. Mesela yeni dille mücadeleleri. Fakat burada ağır ithamlara gitti. Nurullah'ı ve bütün dilcileri komünistlikle itham etti. Peyami nüans denen şeyi bilmezdi. Tabîî Yahya Kemal gibi, ihtirası gözlerini bürüdü mü her şeyi unutuyordu. Hiç zevki yoktu, belki sadece politikası vardı. Peyami otodidakttı, menfiydi, hedefsiz münekkit ve muhteristi. Sentiment d'infériorité'si¹²¹ onu insanlara düşman, agressif yapmış; para kazanmak ihtiyacı ise muhtaç olduğu ışık ve gıdayı almak için her sene bir kere büyümesinin istikametini değiştiren acayip, tortueux, eciş bücüş bir ağaç hâline sokmuştu. Jurnal, şantaj hiçbir şeyden çekinmezdi. Bununla beraber severdim. Uzun bir dostluk devremiz oldu, kendisine mahsus bir nezaketi, zekâsı ve hatta tatlılığı vardı. Baba olarak Peyami'ye çok acıdım. Fakat Edebiyat Fakültesi için verdiği jurnaller yüzünden ta'ziyet etmedim. Demokrat Parti devrinde zaman zaman hakiki bir jurnalci idi. Necip'le [Fazıl Kısakürek] teşrik-i mesai edecek kadar. Acımadım, dedim, acıdım tabîî... Ölen Peyami'ye değil, Necip'te olduğu gibi başından kaybettiği-

¹²⁰ Metindeki bir boşluğa yazılmış ve etrafı çizilmiş şu not bulunmaktadır: "Nerval'e dair, *Mercure de France*, Mai [Mayıs] 1955; *N. [Nouvelle] R. [Revue] Française*, Fevrier [Şubat] 1955; Proust de Silvi Poulet'nin yazısı".

¹²¹ Aşâğılık duygusu. (Yeni harflerle yazılmıştır.)

miz Peyami'ye acıdım. Hepimiz gibi otodidaktı. Okuduğu şeylerden, hepsine işine gelmek üzere inanıyordu. Fakat en ziyade inandığı şey kendisiydi. Karısı talebem Melâhat hasta idi.

Peyami, Çallı,¹²² ...Muhtar, Necip, Fikret Adil, [Mustafa] Şekip [Tunç], Eşref Şefik, bunlar bir devrin bohemiydiler. Bu bohemde üslup Peyami ile Çallı'dan gelirdi. Namık İsmail aile çocuğu sıfatıyla bu boheme iştirak ederdi, Elif Naci üç kat rate, sıfatıyla... Fakat onlar rangé adamlardı. Namık'ın ve Haşim'in ölümlerinde hep Peyami ve Çallı ile beraberdim. Çallı, Namık'ın cenazesinden dönüşte sabaha karşı bir barda "Güzel, sportmen Namık öldü. Ama sarhoş Çallı yine yaşıyor." demişti.

Şimdi bakıyorum bütün bunlara ve hepsi bana hem gülünç hem çok insani geliyor. Peyami ile birkaç defa kokain de çektik. Fakat verdiği baş ağrısı tahammül edebileceğim gibi bir şey değildi. O tahammül ediyor, az sarhoş oluyordu. Son karşılaşmalarımızdan birinde, Belediye Gazinosu'nda o sessiz ve korkunç ve gülünç sahne de oldu. "Hülyalarımın melikesi"de işe razıydı. Ey Baudelaire, o gece seni ne kadar çok anmam gerekirdi, fakat biraz sonra erotik iltifatların cennetinde¹²³ idim. İşte Peyami bu cins Peyami idi. Vücutça, yüzün kendisi, gözlükleri, yan bakışı ve nezaketi ile Peyami daima karıncaya benzerdi. Sinistre bir tarafı vardı. İnsan keşfetmesinden hoşlanır, fakat sonra kendi çerçevesinden çıkınca nazikâne düşman olurdu. Bazen de açıkça. Cahit Sıtkı [Tarancı] ve *Çocuk ve Allah* şairi [ile] böyle oldu.

Bir gün benim için "Şu devlet ne güzel şey. İnsana hem psikoloji öğrenmesini sağlıyor hem de para veriyor" demişti. Kutsi'yi de kendisinin keşfettiğine kani idi. Ona da düşman oldu. Bana muhabbeti, hakkında tek tenkit yazdığım içindir.¹²⁴ Beyhude kaybettiğim senelerdi bunlar. İçki ve can sıkıntısı...

Peyami öldü. Ağabeyisi öldü. Ben parasızlığın şamandırasında yarı hasta, delik deşik bir gemi gibi suyun son hücumunu bekliyorum. Şurası var ki Peyami bana doğrudan doğruya hücum etmedi. Ancak kollektif jurnallerine girdim. İş birliği etmeğe razı olsaydım, kullanabilirdim. Fakat ne dereceye kadar? En ufak muvaffakiyetin çıldırttığı insanlardandı. Ölümüyle hiç olmazsa kırk sene süren bir fesat, anlaşmazlık bitti. Şimdi 1914 senesinde Vefa'da benden iki sınıf yukarıda o kadar kibar giyinen ve papier couché¹²⁵ üzerinde basılmış bir broşür neşreden (galiba) çocuğu mektebin avlusunda görüyorum ve acıyorum. Allah rahmet etsin. Biraz akıllı olsaydı, sebeplere inebilseydi, egotizmle arasına küçük bir mesafe koyabilse ve bilhassa biraz şüphe etseydi, başka türlü muharrir olurdu. Bir romancı étoffe'u vardı.

¹²² Tanpınar bazı isimleri yanlış yazmıştır. Çallı'nın adının da Çallı şeklinde kaydı bunlardandır.

¹²³ Bu kelime "cinnetine" diye de okunabilir.

¹²⁴ "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu", *Görüş*, nu. 1, Temmuz 1930. *Edebiyat Üzerine Makaleler*, 7. b. Ekim 2005, s. 376-379.

¹²⁵ Kuşe kâğıdı.

Abdülhamid'in kızına babası dolayısıyla hakaret etmişti.

19 [Haziran 1961]. Pazartesi. Sabah. Bugün sene bitiyor, yeni bir yaşa giriyorum. 61 veya 62. Umumi vaziyet: Her an ödenmesi lazım 5500 lira. Bir yığın bitmemiş yazı. Hakarete çok benzeyen tenkitler. Aptallıklar. Kendi bakımından yıkılmış psikoloji. Sıhhatim şöyle böyle. Ev sıkıntıda.

İhtiyarlık geldi. Bilmeden, hiç ders almadan yaşadım; şuurla ıstırap çekiyorum. Çalışma iradesinin azlığı. Baudelaire bundan dört sene evvel çalışmayı bırakmıştı. Nerval kendi eliyle altı yıl evvel kapıyı kapatmıştı. Etrafımda müthiş bir trajedi rüzgârı esiyor. O çok siyah bulutlu akşamlardan birinde gibiyim.

Mehmet Ali'lerde dün gece, herkes kendi başına konuşuyordu. Suna'nın gelişi işi değiştirdi. Genç ve güzel bir insan. Sadece varlığıyla neler yapıyor.

Acayip rüyalar. Cuma gecesi bezik oyunu sembolü bir tavuk paylaşıldı. Hakikatte benim elli liram az kalsın gidiyordu. Bu akşam hemen hemen aynı şekilde ve inconscient'in muayyen noktalarında directement konuştuğu bir rüya.

Bu sene yılbaşı kutlanmıyor. Evimde tek başıma oturacağım. Halbuki şiir kitabımın çıktığı senedir, şudur budur... Çapaçul Yahya Kemal bile bir muhit sahibi idi. Geçelim...

25 [Haziran]. Pazar 1961. Yılbaşı yapılmadı. Ama dün gece Tarık'larda çok eğlendim. Dün akşam Kemal Türkömer'e telefon etmişim. Bu sabah beni almaya gelmiş. Araba vapurundan çıkar çıkmaz öpüştük. Derhal vaziyeti anlattım. "Her şey iyileşir, sen bunlarla meşgul olma," dedi. Rahatladım. Kemal imkânlarını iyilik için kullanmasını biliyor.

Bütün bunlar bittabi beni rahatsız eden şeyler. Ama bulunduğum ızdırar içinde bana büyük bir lutuf oldu. Çünkü fikrin içinde hiç kimseyle ebadımı alarak konuşamıyorum. Para meseleleri kötü bir büyü çubuğu gibi beni aptallaştırıyor, küçükleştiriyor; beni valorisér edeni biliyorum, çalışmam. Ne de insanlarla onun üstünden konuşabiliyorum. Küçük bir şey oluyorum. Onun için dostluğuna minnettarım. Nesibe Hanım [Türkömer] bütün bir yaz, Zeynep bahar, Mine her ikisiydi. Mine'ye Münih'teki genç, faal, müspet kadın olmadığını söyledim. "Burada genç kızlık hayatıma dönmüş gibiyim" dedi. Kemal Bey, Zeki'nin [Faik İzer] ressamlar için komünistlik ithamını yapan jüride olduğunu söyledi ve "konuşamadım," dedi. Zeki ayrıca şeref verdiğim erkeklerdendi. Maalesef bunlar ancak pek azdır. Fakat artık ben de tahammül edemiyorum. Kutsi, *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*'nu yazdıktan sonra karısının o hastalığa müptela olmasından bahsetti. Bu hâli Peyami'nin tâli'ini çok iyi anlattı. Cenazeye gitmiş. Yazık ki bu son vazifeyi ben yapamadım. Bazen kendime şaşıyorum. Acayip hodbinliklerim ve daha acayip cömertliklerim var. Öyle ki kendime şaşıyorum. Şurası var ki

sanat ve para, aile işlerim arasında kaybolmuş gibiyim. Etrafımı göremiyorum (kız kardeşimin gözleri işi), buna kadınsızlığın da ilavesi lazım. Güzel, latîf kadınlarla yaz, bir sandık açılmış gibi. Şu var ki bütün kışın bir yere çıkamamıştım. Yazın ben onların içine giriyorum. Alkol bana dokunuyor.

Roman bugünkü şekliyle hiç fena değil. Eğer pazarlık etmez, parasızlığa teslim olmazsam gelecek sene mühim bir eserim olur. Mehmet Narlı biraz daha çalışılırsa, mükemmel olabilir.

Adrien bugünkü şekliyle yok gibi.

Selim, Gündüz, Refik, Suat, Nevzat¹²⁶ daha derinleştirilmek istiyor.

Bütün bunların şiirle olan rabıtaı bozmamasına dikkat etmeli.

Şiirim esastır. Fakat roman şöhretimi ve şahsiyetimi tesis edecektir. Birisi düşüncem, asıl estetiğim, öbürü asırımla temas noktamdır. Bu temas kendi estetiğimin içinden çıkmalı, bir anlayışın hayata tatbiki olmalıdır.

Üslup büyük boşluklardan sonra, bir meydan muharebesi sonunda etrafı çevrilen arazinin son noktasına kadar işgalimdir. Fikrimi anlatamadım. Demek istediğim vak'anın mevzuun içinden fethidir.

26 [Haziran 1961]. Sabah. 6.30. On dakika sonra Ankara'ya gidiyorum. Erken uyandım. Kuşlar puslu sabahta yüzüyorlardı. En kaybettiğim, kaybetliğime acıdığım şey böyle sabahlardır. İnsan uykusunu almazsa iki dakikalık bu zevk derhal bizim için bir embêtement olur. Fakat o iki dakika, hele güneş doğarken...

27 [Haziran 1961]. Gece saat 11. Şimdi Ankara'dan döndüm. Masamın üstünde [*Yeni*] *Ufuklar*'ı buldum. Âli makalem¹²⁷ vardı. Bu makalenin son taraflarında beğenmediğim şeyler var. İsmet Paşa Ankara'da değildi. İsmail Rüştü [Aksal] Londra'ya gidiyor. Fırkaya uğradım, fakat kimseyi göremedim. Bedri [Tuncel] de yoktu. Bedri İstanbul'da olmasına rağmen beni aramadı. Ya istediklerimi getirmedi, yahut lüzum görmedi.

Ankara'da hava hiç de latîf değil. Herkes kararsızlık içinde. Vekâlette bir çeşit panik var. Bu paniği ve üzüntülü bekleyişi hemen her rastladığımda gördüm. İsmet Paşa düşmanlığı da caba.

Millî Birlik'in kalkınma kararı ve planlaşma arzusu vekâleti imkânsızlıklarla yüz yüze bırakmış. Niçin istihalden ve bilhassa elektrikten başlamıyoruz. Elektrik kâfi değil.

¹²⁶ Mehmet Narlı, Adrien, Selim, Gündüz, Refik, Suat, Nevzat *Aydaki Kadın*'ın kahramanlarındandır.

¹²⁷ "Hasan Âli Yücel'e Dair Hatıralar ve Düşünceler", *Yeni Ufuklar*, nu. 109, Haziran 1961. Bu yazı *Tanpınar'dan Hasan Âli Yücel'e Mektuplar*'a alınmıştır. s. 43-51. Tanpınar'ın "Dostum Hasan-Âli Yücel" (*UNESCO Dergisi*, Hasan-Âli Yücel sayısı, Mart 1961) adlı yazısı için bk. a.g.e., s. 53-56.

Otomatikleşme, demokrasi, hürriyet, her şey, biraz refaha bağlı olduğunu bilmiyor muyuz?

Muhip'i aradım.¹²⁸ Meyus ve bana dargın buldum. Mutat edebiyattan sonra mesele benim Demokratlar aleyhinde yazı yazmış olmama gücendiğini söyledi.¹²⁹ Adnan Bey'e, Menderes'e küfür etmişim!

Darılmadım. Çünkü bütün maişet imkânları yıkılmış, biçare bir hâlde. Fakat on sene partisinin imkânlarından teneffû' ettiğini unutuyor. Kendisine sanatı bırakmamasını, çalışmasını söyledim. Ayrıldık.

Âli'lere gittim. Annesi oğlunun ölümünü artık biliyor. Acayip, mütevekkilane rızasıyla, korkunç bir sükûneti var. Refika Hanım [Yücel] kocasının eser ve hatırasıyla meşgul. Çocukları göremedim, ne de torunlarını. Beni her an hatırlıyorlarmış.

Bugünkü kadar Ankara'da sıkıldığım günü pek az hatırlıyorum. Bu sebeple parlamanter heveslerim bir anda söndü. Dört veya altı sene bu hayata tahammülün imkânsızlığı.

Saat iki buçukta vekâlette idim. Osman'ın odasında iki defa İsmail Hikmet [Ertaylan] ile karşılaştım. İkisinde de çocuğu meyus buldum.

Bu arada konuştuklarımdan biri geçen on günün vak'aları hakkında bana malumat verdi. Buradaki tahminlerin aynı. Sadece Madanoğlu'nun istifasının hakiki sebebinin jet pilotlarının tezahüratını askeri disipline mugayir bulduğuna yoruyordu. Tabîi bilmediğimiz bir kaynağa göre.

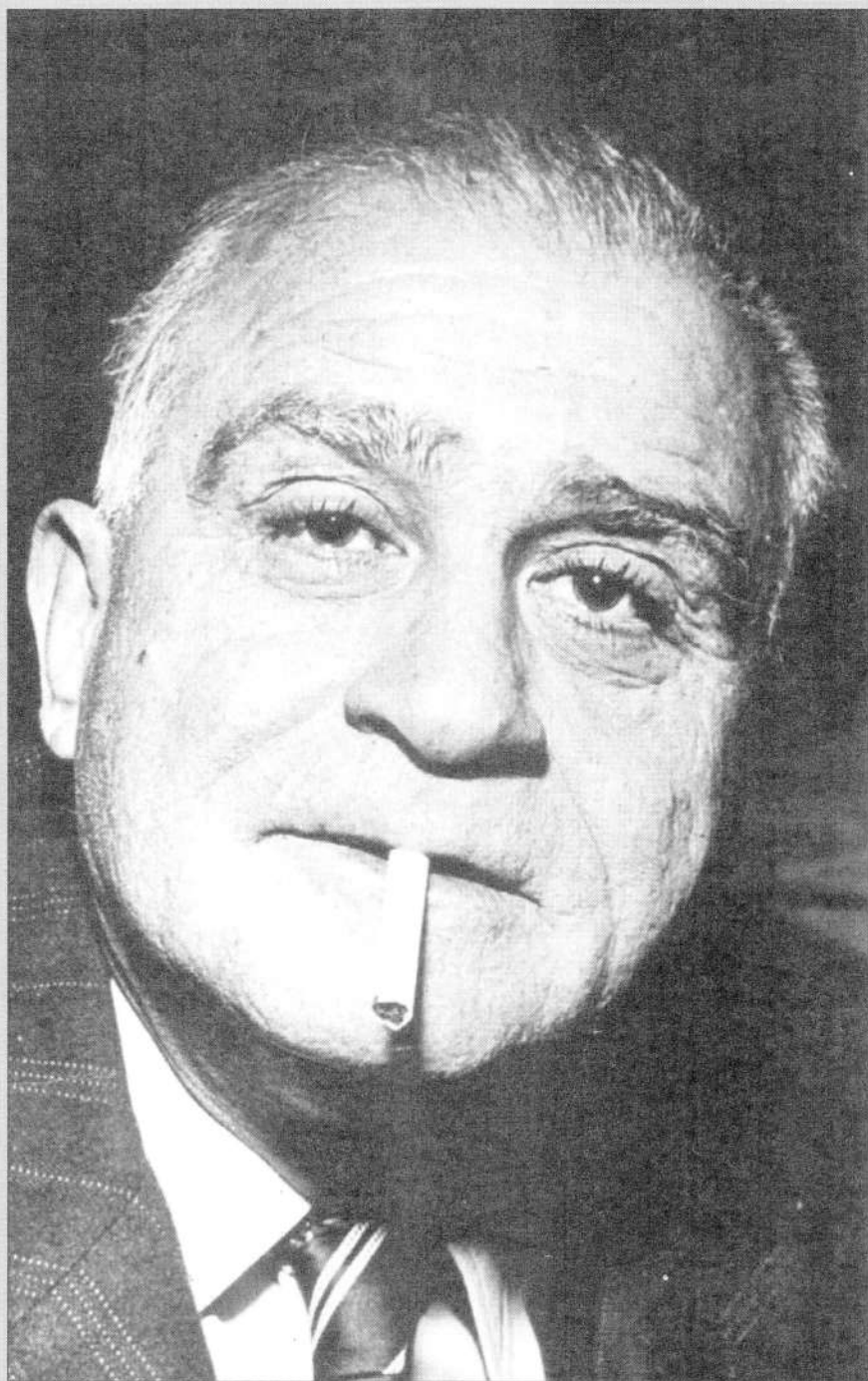
Bu arada parti çalışmalarını önlemek için intihapların geciktirileceğine dair bir rivayet de var. Bu rivayete göre bu noktada ordu yahut Erkân-ı Harbiye kat'i bir müdahalede bulunuyor. Bütün bu konuşmalarda Sami Küçük'ten çok bahsediliyor.

Dörtte Yakub-ı kadîme [Karaosmanoğlu] gittim. Karısı bildiğimiz çaçaron kadın, Burhan Belge'nin vaziyeti dolayısıyla herkese düşman. Hazin bir şey.

Fakat halk psikolojisi bu değil mi? Bir tanıdık, bir dostun mevcudiyeti işi enfûsî plana nakletmeğe kâfi geliyor ve bütün bir rejim mücrimleri psikolo-

¹²⁸ Dıranas, Tanpınar ile bu son karşılaşmalarından, Tanpınar'ın ölümünden sonra yazdığı yazıda şöyle söz eder: "Son görüşmemiz beş altı ay öncedir. Uzun bir süre, ama hayli uzun, birbirimize rastlamıyorduk bile; o bir şehirde ben bir şehirde, biraz da zamanın ve mesafelerin verdiği yabaniğin, alışkansızlığın içinde, birbirimizi unutmuş gibiydik. Görüşmemiz de pek tatlı geçmedi zaten, fakat yine de kucaklaşarak ayrıldık. Siyaset denen şeytanın, en yüce duygularla ve mahza akılla kurulmuş dostlukları bile bozabileceğinden ilk defa o gün korkmuştum. Ama heyhat! Ölümü hatırlamamıştım" ("Tanpınar", *Zafer*, 27 Ocak 1962; Ahmet Muhip Dıranas, *Yazılar*, Adam Yay. 1994, s. 476.)

¹²⁹ Söz konusu olan dört yazının üçü ("Suçüstü", 14 Haziran 1960); "Yakın Tarihimiz Üzerinde Dikkatler", 21 Temmuz 1960; "İçtimai Cürüm ve İnsan Adaleti", 19 Ağustos 1960) *Cumhuriyet*'te; biri ("Hatıra ve Düşünceler" 15 Ekim 1960) *Ulus*'ta yayımlanmıştır. *Mücevherlerin Sırrı*'nda Tanpınar'ın "bir bütün olarak" anlaşılması amacıyla bunlar, yayımlanmıştır (hzl. İlyas Dirin, Turgay Anar, Şaban Özdemir, İstanbul: YKY, 2002, s. 104-126).



jikman beraat ediyor.

Yakup Kadri şahsen aynı telaş içinde. Hulasa bir an evvel intihaplara gidilmezse işler memlekette kötüleşebilir.

Ankara'ya gitmeden evvel, bir gece evvel gördüğüm rüya: Bir eşikten geçiyorum. Sergimsi bir spectacle'a gidiyorum. Yerde upuzun bir panter veya kaplan var. Herkes hücumundan korkuyor. Sağ tarafta bir kapının üstünden atlayıp kayboluyor! O zaman çocuklarını görüyorum ve kendimi kucağımda bir tanesi ile pencerenin, belki de Sinop'taki evin, yahut Antalya'daki evin penceresinde buluyorum. Hayvan ayaklarımı ısıırıyor. (Büyük bir kramp geçiyorum o gece.) Sonra bu yavru evdeki kedi oluyor. Ve pencereden yandaki evin bir alt penceresine atlıyor. Biraz sonra ağzında türlü renklerle bir yığın ve yumakla dönüyor; yukarıya sıçramak istiyor, fakat sıçrayamıyor, düşüyor, ben vah zavallı, yahut yandı battı diyerek uyanıyorum.

Bu rüya başından itibaren evdeki kediyle alakalı. Yukarıya doğru zıplarken gördüğüm gözlerinin güzelliği harika idi. (Millî Birlik'in zaaf günleridir.)

Dün Ankara'da yol üstünde gördüğüm kadın bir Marivaux veya Beaumarchais piyesini tek başına bulvarda tesis etmişti. Kendimi *Critique de L'Ecole de femmes*'ı Port-Royal Tiyatrosu'nda seyrediyorum zannediyorum. Oradaki kibar kadın harika idi. Kadının garip bir Akdeniz çehresi vardı ve yüzüne doğru tuttuğu bir eli uzun parmaklarıyla bütün bir yelpaze vehmini uyandırıyor.

İstanbul hep sıcak. Ev cehennem, odanın yeni şekli hiç hoşuna gitmedi. Yarın kim bilir neler duyacağız?

29 [Haziran 1961]. Gece 11. Bach'ın nefes sazları konsertosu. Bugün imtihan. Dokuz kişi geçti. Benden üç kişi geçti. Kaplan talebeye, bazılarına fazla sahabet etmese bir iki kişi kurtarırdım. Akif için tez yazan talebe fazla molla, fakat iyi çalışmış. Hiçbir şey yapamıyorum. Fransız gazetelerini okudum. Parasızlık bütün orkestrasını çalıyor.

Psikolojim hiç altmış bir yaşına girmiş adaminkine benzemiyor.

Dün akşam epeyce şey öğrendim. Fakat yazmak için biraz daha tahkik etmeli. Millî Birlik'in asıl politikasını tanzim eden Ekrem Acuner diyorlar. Haberler çok tenakuzlu. Yalnız bir şey biliyorum, o da işi sıkı tutmazlarsa Türkiye altüst olur.

2 Temmuz [1961]. Biri öbüründen korkunç iki gün. Necmi'lerde şansızlık, Sait'le kavga-barışma. Bugün evde biraz geceden, biraz da parasızlıktan azap içinde kıvrınma. Sonra n'olacak? Bugün romandan nefret günüm. Çıldırabilirim.

5 [Temmuz 1961]. Çarşamba. Her şey aynı vaziyette. Amerika'ya mektubu

gönderdim. Yahya Kemal¹³⁰ ve İnönü makalelerini yazdım. İkisini de pek beğenmedim. Bugün romana çalıştım. Para sıkıntısı eziyor beni.

Roman çalışılırsa iyi gidebilir. Biraz daha realist, biraz daha ciddi, eşyayı daha derinden kavrayan bir üslup lazım. Yassıada'da; üç gecedir [Hüseyin Nail] Kubalı'yı dinliyorum. İfadesinde sesi çirkindi. Teatraldi. Fakat yavaş yavaş açıldı. Demokratlar tarumar...

6- bugün altı temmuz. Sekizinde borç meselesi başlıyor. Gece Hüseyin'e [Tahsin Salor] uğradım. Birkaç saatlik bir çalışmadan sonra uyuyunca kafam bomboş kalkıyorum. Bu fena bir şey.

Hüseyin Siirt kazalarından birindeki bir macerasını anlattı. Genç olsaydım, Beşirî aşiretlerine ve Dürzîlere dair toplanan malumatla değiştirilerek bir nevi *Atlantide* çeşidi roman çıkabilirdi. Nadir Nadi Avrupa'da.

8 [Temmuz 1961]. Bugün senedin günü bitti. Gidemedim. Piyangodan hiçbir şey yok. Mamafih fena gün geçmedi. Cebimde biraz para vardı. İlhan da çok üzgün görünmesine rağmen birbirimize uyduk. Düşüncelerimizi musiki birbirine yaklaştırdı.

14 [Temmuz 1961]. Üç gündür bronchectasie'nin tehdidi altında idim. Nihayet dün başladı. Fièvre otuz sekize kadar çıktı. Bereket versin ki vaktinde ilaç almıştım. Hakikat şu ki vaktinden evvel ihtiyarladım; yorgunluğa ve tedbirsizliğe, sıkıntıya hiç gelemiyorum. Rüzgârlı yaz beni soğuktan fazla yoruyor. Cigara! Bir türlü bırakamıyorum.

21 [Temmuz 1961]. Genç kız göğsü denen şeyin güzelliği, akmağa, beslemeğe bütün bir cihan yaratmağa hazır bir cihazın, ancak sessizliğinin derinliğini ölçen hışırtılar ve böcek sesleri arasında, sakın güneş altında uyuyan sakın bir yaz öğlesi gibi uyuması. Büyük süt nehirleri, çocuk uykuları, dallarından sarkan meyveler... Kadın nasıl toprak gibi bereket dolu. Her şey bu bereket fikrinde bugünden kapanmış cömertliğe. Yazık ki tabiata benzerliği burada biter. Arkasında ferdi psikoloji, ihtiras, can sıkıntısı, iştihâ ve hamakat, hulasa kadın dediğimiz mahluk var.

22 [Temmuz 1961]. Temmuz ayı gayet mânasız geçti. Fransa'da, Türkiye'de, Amerika'da ayrı ayrı rezil oldum. Kemal Türkömer ile konuşmadım. Yazı yazamadım.

23 [Temmuz 1961]. Rockefeller işi ve diğer meseleler halloldu. Bu cihetten eminim. Bu akşam Akademi'de Bedri, Zühtü, Kutsi ve karısı. Kutsi dalgın ve

¹³⁰ "Kendi Gök Kubbemiz", *Varlık*, nu. 554, 15 Temmuz 1961, s. 4-5.

MUALLİM AHMET HALİT KİTABEVİ

İSTANBUL — ANKARA CADDESİ . 121

POSTA KUTUSU : 175 — TELEFON : 23922

7 / I / 194 3

Basım ve satım haklarını kâmilten Ahmet Halit kitap evine terkettiğim , Abdullah efendinin rüyaları adı altında (Abdullah efendinin rüyaları , bir kukla oyunu , bir yol , Erzurumlu Tahsin , Geçmiş zaman elbiseleri , Evin sahibi ve Alâiyeli Ahmet) isimli yedi hikâyeden mitegekkil eserimin birinci basım hakkı karşılığı olan yüz lirayı tamamen aldı. Her basımında bu parayı yani Yüz lira alacağım.



*İnisi verite Edebiyat
Fakültesi*

*Tünel Narmankı yurdu
Züncü Kapsı I No*

çekingen. Bedri, Zühtü'nün davetine gelmedi. Ben de i'tizar ettim. Hiçbir akşam bu kadar yalnız değildim. Psikolojikman bugün mazimle alakamı kestim. Hayatım altmış birinde yeni bir devreye girdi. On sekiz sene evvel olsaydı bu iş ne iyi olurdu! İkinci bir fitık işi başıma çıkıyor. Bugün gözlüğün sapı kırıldı.

Romanda hikâyeyi bir yerde bölmek icap ediyor. Selim, Atıfa Hanım'ın cenazesine tesadüf ettikten sonra bir müddet kendi kendisine konuşacak. Onu bir yolcu geçirir [gibi] geçirdikten sonra tekrar 1927 senesinin o günlerine dönmek ve böylece vahdeti bozup başlayarak tamamlamak. Her hâlde bitirmek.

Acınacak bir şeydi bu akşam. Bir de İlhan Bey isminde Adana'dan mektep arkadaşı peyda olmuş. Konuşup duruyordu. Asıl acınacak olan yirmi iki senenin böyle gidişi.

Yolda gördüğüm genç kız baştan aşağıya harika idi. Seksi elbisenin altından en aşağı bir desimetre uzunluğunda bir müselles yapıyordu. Kaideye hiç olmazsa sekiz santim vardı. Bu kadar güzel bir havsalayı Praksiteles'den başka hiçbir yerde görmedim. Makas gibi bacaklar, harikulade bir form. Bir çeşit Anubis çehresi, hulasa Yunan elinden çıkmış Perséphone.

1 Ağustos [1961]. Gece saat 1. Bugün Bedri ve Kutsi ile daha sonra Fakülte'de Kaplan ve Faruk ve şürekâsı, Nesterin. Dört beş gündür herkes siyasi vaziyetten mustarip. Irkçılar, sosyalistler on dörtlerin düşme meselesinden ümitlenmişler. Talebe hayatı karmakarışık. Kaplan her an şahlanmağa hazır. Milletin tek ümidi İsmet Paşa'da. Bunu pek azı kabul ediyor.

Harikulade bir gece, rüzgâr durdu. Emirgân çok güzel fakat kalabalıktı. Cinsî meseleler çok yer alıyor hayatımda. Bir türlü yalnızlıktan kurtulamıyorum. Şiir durgun, roman uykuda. Yahya Kemal makalesi biraz gidiyormuş gibi. Tekrar bitmesi lazım gelenleri hatırlıyorum.

- a. 21 şiir
- b. roman
- c. Yahya Kemal
- d. Nerval etüdü
- e. Valéry tercümesi
- f. Leylâ Hanım'ın beyti etüdü
- g. Kitabın ikinci cildi X
- h. Şark ve garp
- i. Kelimeler arasında yaşadığımız zaman
- j. Rüyardakiler
- k. Kuş cenneti

Her birisine üçer ay koysam şiirler hariç iki sene, şiirlerle beraber üç sene. Belki de on sene ister.

4 Temmuz sonu ile ağustos başı Yahya Kemal makalesi veya kitabı dolayısıyla benim için en faydalı zaman oldu. Barrès, Maurras ve Moréas üstünde çalışmalarım yeni bir ufuk açtı. Keşke on beş sene evvel hatta yirmi sene evvel okusaydım. Thibaudet'nin "Mösyö Maurras'nın Fikirleri" kitabı harika.¹³¹

Bu kadar zengin eser az gördüm. Yahya Kemal iyi olacak gibi görünüyor.

7 [Ağustos 1961]. Sabah. Dün Dragos'ta idim. Evvela Âli [Eronat] ve Ahu [Eronat] ile misafirler de vardı. Bir çocuk cennetiydi. Sonra G¹³² geldi. Circé'nin adası oldu. Evvela yatağının yanında bir yatakta bir saat uyudum. Bilinen hayatı –çocukluğu, hasta denecek taşkınlıkları, deniz merakı ile, becerikliliği, soğukkanlılığı, hulasa kendi hayatını yakan güzel çocuk tâli'iyile boş yatak beni büyülemiş gibi oldu. Hiçbir elmasta mîknatısın kuvveti yoktur. Halbuki bu siyah elmasta bütün bir çıldırtıcı çekicilik vardı. Evvela masa üzerindeki küçük süslerini, kullandığı losyonları, tuvalet eşyasını seyrettim. Aldım, baktım. Küçük saatini elimde evirdim, çevirdim. Sonra elbise dolabına baktım. Bütün o kat kat elbiseler, süsler. Her kadını tamamlayan şeyler bana korkunç bir yalnızlık, acıma ve onun olma his ve arzusunu verdiler. Utanmasaydım yere diz çöker, çarşafta ayağının yerini öperdim, yastıkta ve örtülerde vücudunun izlerini. Yapamadım. Kültürün, makul hayatın, muvazeleni ruhun ötesinde kendisine âdeta kıyan hayatıyla bana âdeta başıboş cinsin bir enkarnasyonu gibi görünüyor ve beni öyle çekiyordu. Zaten haftalardır sadece bu iş için ziyaretimi geciktiriyordum. Odada bıraktığı saatinin sesi, bu divinité veya Leucothéa'nın zamanında olduğum hissini veriyordu. Öbür yandan ölen babasına, bütün aileye olan bağlılığı, temiz kalbi ve evin içinde sırf hayatı yüzünden maruz kaldığını tahmin ettiğim dürüş muameleler, şüpheler, imalar, serzenişler büyük bir kurban hissini uyandırıyor. Nihayet aşağıya indim. Yemek masasında yarı çıplak gördüm. Öpüştük, dudaklarının çıldırtıcı zehri yanağımdan doğru bütün asabıma geçti. Deli gibiydim. Bu, şefkatle bir babaya yapılacak muamelesi ile küçük bir şeydi. Fakat durmadan çeken ve büyüleyen çıplak vücuduyla bütün tabiata müsavi Helen'in gizli ve en aslî kanunlarıyla mücehhez bir ilah gibi büyüktü. Küçük, haşin ve bir bakıma çirkin yüzü, yanmış kolları, boynu, memeleri, kalçaları, ayakları her

¹³¹ *Les Idées de Charles Maurras*, 1919.

¹³² Metinde sadece "G" harfiyle yazılmıştır. Eronat'ın yayımladığı mektuplarda (G) harfiyle başlayan tek bir isim olan "Gülümser" adı şöyle geçmektedir: "Gülümser'in rengi açıldı mı? Yoksa tamamıyla balık olup İstanbul'da mı kaldı? Sevgili kızınızı ve annenizi lutfen tarafımdan öpün." (*Tanpınar'dan Hasan-Âli Yücel'e Mektuplar*, s. 36.) Yayımcı, bazı isimler için açıklamalar yaptığı hâlde bu ad için yapmamıştır.

şeyi bir divinité’de olduğu [gibi] büyük, ölçüleri geçen şeydi. Hepsi “Korkma, tapın, bana doğru akl!” diyordu.

Uyuyan üç kadını uyandırmamak için bahçeye geçtim. Fakat tekrar geldi. Ve o kadar munis davrandı ki... Nihayet salonda bir müddet oturduk. Sonra Bedri'lere gittim C¹³³ ile. Dönüşte denizde idi. Biz Sabiha Hanım'ın evinde “Allah Bir” şiirini –Muhip [Dıranas] okuyordu– teypten dinledik. Âli hakikaten istidatsız. Ve şiirini eskiler gibi taklitle yazıyor. Bu kendisine tabîi görünüyor. “Allah Bir”, *Mevlud*’la Mevlânâ ve *Garam*’ın müşterek taklidi. Eğer mısra mısra rastlanan bunaltılar, psikolojik itiraflar olmasa hiçin kendisi bir manzume. Bununla beraber duyarak yazdığı da pek inkâr edilecek gibi değil. O hâlde sade duygu mu, kendi kendisini ipnotizma mı? Canan akşamüstü dönüşe yakın, Fikret’i ağlayarak ona okuduğunu söyledi.¹³⁴ Bu küçük çizgi bütün bir psikolojiyi izah eder. Hulasa dostluğumuzun, para içinde minnettarlığım ve çocukları, müşterek gecelerimiz ve nihayet iki sene evvel yine bugün gördüğüm G¹³⁵ olmasa, yazdığım makaleleri gülünç bulabilirdim. Kendimi değilse bile havayı çok gülünç buldum. Ev halkı bana bir çeşit ölü dini icat etmişler gibi göründüler. Teybe ben de birkaç şey okudum ve belki de onu tekrar görmek için kaldım. Yine öyle denizi, yosunları, engin suların uğultusunu taşıyarak geldi. Etrafı bir deniz mağarası yaptı. Deli olacak gibiydim. Nasıl bulmalı? Nasıl yakalamalı! Sonra giyindi. Beraber yemek yedik. Bir parmak rakı içti ve ayrılırken beni gerçekten mağarasına çekmek istiyormuş, gerçekten orada boğup öldürmek istiyormuş gibi hararetle, şefkatle, kendisinden tahmin edemediğim şeyler vererek öptü. Ben –ki öpüş denilen şeyin tadını on senedir unuttum– büyülenmiş gibiydim. Dik ve kalın, deniz rüzgârlarına, kayalara çarpan suların sesine benzer bir ses, denizin sessizliğine benzeyen sessizlikleri, hatta yumuşaklıkları var. Âli, o giyinirken yanından ayrılmadı. Büyük çapkın... Ahu latîf bir âlem. Nazlanıp duruyor. Hayatımın en tatlı, en zengin anlarını yaşadım.

9 [Ağustos 1961]. Sansualite bir kuyu gibi. İmajlar bir kere sizi yakaladılar mı kurtulmanız imkânsız. Fakat tadabilmek için hafif bir muvazene bozukluğu lazım, yahut zihnilik. Bir de karşı tarafın kendini muhafaza etmesi, küçülmemesi, gülünç olmaması. Burada tatminin en büyük şekli ümitsiz olmayan sonsuzluktur.

¹³³ Tanpınar sadece adın ilk harfini yazmıştır.

¹³⁴ Canan Yücel Eronat babasının kendisine *Rûbab-ı Şikeste*’yi okuduğundan söz eder: “27 Mayıs’a yaklaşan yıllardan biri. Dragos’un cehennem gibi yandığı, Mor Kaya’ların menevişli sularında bile serinleyemediğimiz bir gün. Babam evin en esintili köşesinde bile soluklanmakta zorlanıyordu. İçi sıkkin ‘Hadi *Rûbab-ı Şikeste*’yi getir de okuyalım” dedi. Başladı coşkulu, duygulanarak okumaya...” Okunan şiir “Hân-ı Yağma”dır. *Tanpınar’dan Hasan-Âli Yücel’e Mektuplar*, s. 9.

¹³⁵ Tanpınar sadece adın ilk harfini yazmıştır.

Acaba bütün bunlardan –ki gayet kötü ifade edilmiş şeylerdir, hakikatte arzusun dışında kalan psikolojik tarafı bir yana, gördüğüm şey büyük resimde, heykelde bizi o kadar şaşırtan genç kadın vücududur– “Mağara”yı çıkarabilir miyim?

Başkalarının ağzında iğrenebileceğim şeyleri söylemekten ne kadar çekinirsem çekineyim güzel kadın ve hazlar ayrı şey, yazık ki devam edemiyor ve kadının arkasından insan, haz insanının arkasından solmayan çıplak insan çıkıyor.

Yahya Kemal makalesiyle uğraşıyorum. Susuzluk fikri ki ilk yazılarında rastlanı, Barrès’e bağlanıyor. Böylece Renan-Barrès’i, Moréas Barrès’i, Leconte de Lisle–Renan figürleri teşekkül ediyor. Barrès’in götüreceği yerler de ayrıca malum. Üstada karşı bu ihaneti yapacak mıyım? Bittabi bu soif bütün Fransız edebiyatında, Rimbaud’da filan var. Valéry’de var. Fakat Yahya Kemal de Barrès’ten okuyor. Gide’in “Paludes”ünde bu iki mısra:

Nous avons bâti sur la sable
Des cathédrales périssables!¹³⁶

Clouard’dan Boylesve hakkındaki cümle: Ömrünün sonuna doğru başkalarının sözüne uyarak eserini bozduğu için yaşamaz oldu.

M. Proust’un eseriyle karşılaşarak

İkisi de beni üzdüler. Sanatı kolay tarafından aldım. Kolaya kaçtım.

Boylesve’ı hiç okumadım, sadece *Bir Parkta Bir Aşk Dersi* kitaplarında gözümü çekti. Valéry’nin büyük dostlarındandı. Akademi’ye intihabı biraz da onun yardımıyla oldu.

10 [Ağustos 1961]. Sabah gazetesi: Şebinkarahisar’daki yangın. Dört yüz bina veya göz. İçinde yetmiş iki yolcu bulunan bir Amerikan uçağı Küba’ya kaçırılıyor. On dörtler getirilecek veya getirilmeyecek. Partiler dışı reisicumhur meselesi.

(Bizde) Rusya’da kim bilir neler geçiyor. İnsan hayatı! Her şehirde olan bite-ni ilave et buna.

Ahşap bina ve ihmal. Bin senelik tembellik ve fakirlik!

Macera, tahakküm arzusu, kararsızlık ve beceriksizlik. Kıskançlık.

İnsan mesut olamıyor, bir kurt bizi yiyor. Fezaya çıkıp da ne yapacaksın? Bu kadar eşek olduktan sonra! Susuzluk meselesi Fransız şiirinde ve [bizde] yıllardan beri mühim temlerden biri: “Susuzluktan öldüm pınar başında!” Lirizmin ifadelerinden biri. Barrès yeniliyor. Rimbaud’da susuzluk yerine

¹³⁶ “Kumlar üzerine geçici katedraller inşa ettik.



Tanpınar'ın şahsına ait kartvizitler (İsmail Kara arşivi).

açlık var. Chateaubriand'da belki rastlanır. Bize geçişi Barrès kanalıyla olabilir. Valéry'de susuzluk *Variété*'lerde... Bütün bir aylık okumam bende tekrar Renan'a dönmek ihtiyacını uyandırdı. Renan'ı, Chateaubriand'ın hatıralarını okumak. *Génie du Christianisme*'i pek evvel okumuştum.

Yaz. Uyku ilaçları, yorgunluk... Hatta uykusuzluk. Yemekleri tanzim edememek. Geç uyumak. Dinlenememek. Okunacak bazı kitaplar var. Bunlardan biri de *La Sorcière*'dir. Bir de Jean-Marie Carré'nin *Michelet*'si.

Bende eksik olan şey: Mesele yokluğu. "İç içe"nin meselesi. Teklifi nedir?

Evet hayatta ayıp¹³⁷ var. Hayat insicamsız, insan tuhaf, adi, zalim, yalancı ve gülünçtür. İhtiraslar arkalarında bir kül yığnını bırakarak geçerler.

Selim bir gecede topladıklarını bütün ömrünce bir kadından öbürüne geçirdiğini anlayacak.

Baudelaire'den şiir. Hiçbir klasik teorisinin işaret etmediği şekilde insan ruhunun derinliklerine bir prosodie ile musikiye yaklaşır; Fransız şiirinin İngiliz ve Latin şiiri gibi esrarlı ve meçhul bir vezin sistemi vardır (prosodie). Her kelimenin kaç kafiyesi olduğunu bilmeyen herhangi bir fikri ifade kabiliyetinden mahrumdur. Şiir cümlesi ufki çizgiyi aşağıya ve yukarıya doğru inen çizgiyi

¹³⁷ Kelimenin altı yazar tarafından çizilmiştir.

taklit edebilir. (Bu noktadan musikiye yaklaşıp.) Nefes kesilmeden doğrudan semaya çıkabilir ve şakulî şekilde doğrudan doğruya cehenneme inebilir. Şiir, resim sanatına, tıbaata, düzgün sanatına bütün acılık, tatlılık, hayvanlık ve cezbe yahut dehşet ihsaslarını ifadeye muktedirdir. Bunun için birbirine benzeyen substantif'i veya sanatı birbiriyle birleştirmek kâfidir.

13 [Ağustos 1961] gece. Dün gece Sergio'nun konserinde idim. Ahmet'lerden zararsız kurtuldum. Gündüz biraz çalıştım. Sonra tiyatro. Orkestra harika idi. Bütün o sazlar, siyah, kahverengi, sarı, kös ve davullar bir çeşit yıldız topluluğu gibi çalışıyordu. Dipte biçare bir kemancı bizdeki hayaliyle hiç İngiliz ırkından olamayacak zavallı bir adam, bir Goya karikatürü gibi yere epeyce uzatıp dayadığı bir ayağına dayanarak çalışıyordu. Birkaç ellisini geçmiş kadın, ortada beyaz saçlı çok gayretli kemancı işin iç yüzünü ekibin taksim edildiği yerde ferdî yorgunluğu, insan tâli'ini durmadan hatırlatıyordu. Chef d'orchestre¹³⁸ bütün İtalyanlığı ile parçaları oynadı, halkı selamladı, İtalyan komedisinin işaretleri[ni] yaptı, merdivenlerde, eşiklerde oturdu. Asıl gıdası olan alkışı ve gönül hoşluğunu topladı.

Gayet çirkin kadınlar vardı. Hulasa gördüklerimin arasında Magdi belki de en güzeliydi. Neriman Hanım, beni yolda durdurarak konuştu. On dört sene kadar evvel evinde gördüğüm ve karşısında şaşırdığım kadın mıdır bu? Ne çıkar, bu iş böyle. Şimdi komşunun büyük kızı hasta galiba. Ve gerçekten merak ediyorum. Yahya Kemal makalesi ile bir türlü istediğim kadar meşgul olamıyorum. İlk hamlede yazılması lazım gelen kısımlar:

("İthaf", "Telâki" ve "Abdülhak Hamid'e Gazel".) Eski medeniyet ve rindler. Bezm-i ezel ve alkol üzerinde konuşmalarıyla.

"Abdülhak Hâmid'e Gazel"in hususiyeti hakikaten eski kültürün dünya görüşünü vermesidir.

15 [Ağustos 1961]. Güzel bir sabah. Hiç de fena olmayan bir uyku. Fransız edebiyatının muazzam bir tarafını Renan'ın yaptığına, mesela Sylvestre Bonnard gibi bir tipin bile Bourget'nin romanlarıyla beraber ondan geldiğine artık kaniim. Bu güzelliğin peygamberi, Baudelaire'den bir sene sonra doğuyor, ama yalnız Goethe'yi tanıyor, Flaubert'den habersiz, fakat onun psikolojisi içinde –pek habersiz değil, çünkü Mösyö Homais'yi– eczacıyı haklı çıkardığı için üzgün.

Şair dostunun kendi hakkında bir türlü kiliseye giremeyen martir olacak ruhun diye uydurduğu hikâye harikulade; çok çetin yollardan muayyen şeylere varıyorum.

Renan'ı şimdiye kadar nasıl ihmal ettiğimi hakikaten anlamıyorum.

¹³⁸ Orkestra şefi, maestro.

18 [Ağustos 1961]. İhtiyarlık, bir gün ölmenin şüphesizliği ve beklemek. Bu hakikatin acılığını, ehemmiyetini hemen, her sensation’da duymak. İmkânsızlıklar. Bugün Niyazi [Akı] geldi. Oyun oynadık. Bana bir kol düğmesi getirmiş Erzurum’dan. *Saatleri Ayarlama* basılıyor. Gündüz [Berker] uğramış göremedim. Güzel yazılı bir mektup bırakmış. Saliya gelecek. Ne çıkar? İnsan bir yaşta hülyadan bile yoruluyor.

Yahya Kemal kitabında sapmalar çok. Galiba yorgunum. Bu günlerde “Ben son parçası” şiiri üzerinde çalışıyorum. *Yahya Kemal* kitabında: “Sicilya Kızları”, Yunan hayatını Teokrit gibi Sicilya peyzajında tasvir eden Leconte de Lisle’e bağlıdır.

21 [Ağustos 1961]. Gece saat on. Sefalet. Bütün gün kendimi rahatsız bulduğum için evden çıkmadım. Can sıkıntısı. Erotik hülyalar. Yarının sabırsızlığı. Taklit ve kepezelik. Hiçbir şeyi bitiremiyorum. İlaç epeyce sarstı. Saat sekize kadar yirmi sekiz cıgara. Sanat bitti artık gibime geliyor. Hiçbir şey yapamıyorum.

Baudelaire’den arka sayfadaki cümle, Marcel Raymond’un makalesi. *Vision poétique*’i¹³⁹ beslemek elimde gibiydi bir zaman. Hiç olmazsa sevdiğim tek şairi tam okusaydım.

Marcel Raymond’un makalesinde geçen fikirlerin çoğunu ben onu okumadan evvel yazmış ve daha evvel de söylemişim. Birkaç kitap ve birkaç şiir... Bütün düşünceleri gitmeden evvel söyleyebilsem! Türkiye beni yedin! Belki onun için senden istediğim gibi bahsetmiyorum. İstemem gerektiği gibi.

22 [Ağustos 1961]. Kadın veya kız. Daima budala. Cins hayvan gibi güzelleşmeyi insiyaklarıyla biliyorlar. Sırrına sahipler. Fakat bu insiyakın arkası yine insiyak çıkıyor ve az insani çıkıyor. Sabahleyin pencereden gördüğüm kızlar sabaha, uykularının havuzuna sarkar gibi sarkıyorlardı. Hiçbir şey bu durgun bakış kadar güzel olamazdı. Kedimin sırf benim hoşuma gitmek için taş bebek gibi uyuyor taklidi yapması. Fakat bir kere, iki kere güzel.

24 [Ağustos 1961]. Hiçbir şey yazamıyorum; yapamıyorum. Sadece kitap satın alıyor ve etrafıma topluyorum. Yeniye hiç yaklaşamıyorum. Bu akşam altmış liralık kitap aldım. Çalışamıyorum.

İhtiyarlık çöktü, Baudelaire’in, Nerval’in, Mallarmé’nin yaşlarını geçtikten sonra, şimdi Flaubert’in yaşını da geçtim. Mühim bir şey! Hâlâ kendimi genç ve işe yeni başlamış sanıyorum. İçimde acayip korkular var. Kendim için ve herkes için korkuyorum. Eserim için korkuyorum.

Hazin şey. Bitiremezsem, bir şeyler daha yapamazsam. Fakat nasıl eyleyim

¹³⁹ şairâne bakış, hayal, rüyet.

ki yorgunum.

24 [Ağustos 1961]. Dün akşam. Belki de “Ben son parçası” şiirim bedbinlik havası içindeydin. Belki de her okuduğum kitapta bu düşüncelerin karşıma çıkması. Muhakkak ki insanların yaş hesabından kaçmaları yanlış değil. Bütün mesele yapabileceğimi yapmakta, bunun için çalışmakta.

26 [Ağustos 1961]. Bu gece hastalandım. Her şeyden çabuk vazgeçiyorum. *Dergâh*’ları okudum. Yahya Kemal, Haşim, Faliş, Yakup ne güzel yazıyorlar. Halil Nihat [Boztepe], Mustafa Nihat [Özön], Halit Oğuz adamakıllı yazı yazmışlar. Beni onlardan ayıran neydi? Neden bir yerde tıklandım kaldım. Erzurum’da başlamam lazımmış nesre. Fakat evim yoktu.

Aşk gidince her şey gitti. Tevekkeli değil eskiler devam edecek şeyi sev, diyorlardı. Allah’ı sevmek. Yeniler, cemiyeti ve halkı koydular. Ben halkı, halkta individu’yü sevmiyorum. Önümden akan hödükleri –festivalde– bizim kapıcıyı, komşularımı, vatmanı nasıl sevebilirim? Mösyö Gorki, yahut Kazancakıs (?), yahut Sait Faik [Abasıyanık]. Bizim bu sonuncusu bittabi yapamıyor. Bu işi kendilerinden onlara taşıyorlar. “Malva”, “*Konovalo*”’unu okuyor. Ben bunu sevmiyorum.

4 Ağustos [Eylül 1961]¹⁴⁰. Gece saat 11. J. Maurras’yı okuyorum. Harika olan yerleri, zeki, külliye yeni tarafları var. Fakat asıl güzel olan tarafı bakmasını bilmesi, görmeğe cesaret etmesi. Vakti olan, çalışan ve ihtiraslı bir insan, bütün o Yunan sanatına dair mülâhazaları yazabilir. Fakat baştaki mukaddimeyi, bizim denizlerin yolculuğunu ve değişik renklerini, Floransa’ya ait kısmın ikinci chapitre’ini kolay kolay yazamaz. Meğer ki bakmağa, görmeğe, düşünmek daha sonra belki; belki de beraber cesaret etsin. Floransa’ya gidiş.

Bununla beraber Floransa’ya giderken göz ve diğer hassalara ait lezzetlerden mürekkep bir cennete girdiğimi sanıyordum.

Bu yüzden hakiki Floransa görününce hayretim hiç de küçümsenecek gibi olmadı. Kuvvetle aydınlatılmış bir meydana açılan karanlık bir yolun köşesinde, Floransa’nın ağırbaşlılığını kalbime indirilmiş bir darbe gibi duydum. Toskana dehası ne sert, haşin, köşeli ve derin çizgili bir yüzle karşıma çıktı.

8 [Eylül 1961]. Binnaz Hanım’a sözümü tutamadım, ayıp oldu. Bugünkü masrafım. M.A. için 70, piyango 20, 15 diğer eşya ve sinema. 100.

15 Ağustos [Eylül 1961] gece. Dava bitti. Mahkûm oldular. Büyük bir geçidi

¹⁴⁰ Tanpınar, Eylül yerine birkaç gün Ağustos diye yazmaya devam etmiştir.

atladık. Fakat orta yerde henüz halledilecek bir yığın mesele var. Çoktan beri adalet elinde olduklarını bildiğim için hiçbir kinim kalmamıştı. İdam cezalarını yani adaletin o kadar beklediğim haklı tecellisini yazık ki bu yüzden sevinçle karşılayamadım. Sadece hak verdim. Aksi olsa belki üzüldüm. Fakat ölümleri, cezaları neye yarar? Hangi zararımı telâfi eder. Soğuk adalet beni tatmin eden şey değil. İbret olabileceğine de inanamıyorum. Çünkü insanlık altı bin senedir ceza veriyor ve hiçbir şeye yaramıyor. Türkiye'nin iktisadi vaziyeti, içinde yuvarlandığımız buhran bizim için meselelerin hallini âdeta imkânsızlaştırmış gibi. Ne ile ve nasıl, hangi sermaye, hangi müdehhar servetle kalkınacağız? Bu adamların yaptığı fenalık işte burada.

20 [Eylül 1961]. Adnan Bey'in ve bir iki gün evvel iki arkadaşının gazetelerdeki resimleri. Ölüm bu fotoğraflarda insana başka türlü görülüyor. Zavallı budala. Kaç defa İsmet Paşa kendisine fırsat vermişti. Başında o kadar sevilen adamdı, ki bu sevgi yüzünden bir aziz olabilirdi. Meğer bütün bu adamlar, bu iş, aç tahtakuruları, yer solucanları, kurtlar, yılanlar gibi bekliyorlarmış. Politika... Halk Partisi'nin en menfur adamı bunların yanında ister istemez evliya kalır. Bu demektir ki her şey rejimde, sistem ve şirazededir. İsmet Paşa şiraze adamdı.

16 Ekim [1961]. İntihap bitti. AP ile YTP kazandılar. Biz 183 rey aldık. CMKP rezil oldu. Bu neticeler hemen hepsini ilk vehlede şaşırttı. Ben dahi bunlardan biriydim. Fakat şimdi gayet tabii buluyorum. Seçimi evvela bizim parti-nin mesnetsiz idealizmi kaybetti. Bir memlekette bir parti efkâr-ı umumiyye karşı ancak müspet şeylerle kazanabilir. Bunlar ya realite sahasındaki başarılar olur, yahut da çoğunluğu tatmin eden hislere, geleneklere dayanır. On sene iktidardan uzak olduğumuza göre müspet bir realizasyonumuz yoktu. Cumhuriyet Halk Partisi muhalifleri nazarında ancak Demokrat Parti'nin tenkidini yapan parti olarak kazanabilirdi. Kepazeliklerin yarattığı hava efkâr-ı umumiyyeyi bize getirebilirdi. Filhakika 1950-1960 arası bu oldu. İhtilal sırasında, çarpışmalarda hemen herkes bizimle idi. O zaman seçime gidilseydi İsmet Paşa gelirdi. 1960'da evvela ihtilal oldu. Memleket efkâr-ı umumiyesi büyük çoğunluğuyla tasvip ediyordu. Sonra Millî Birlik hükûmetleri geldi. Hükûmetleri diyorum çünkü bu on altı ayda gerçekten birkaç hükûmet, hatta rejim değiştirdik. İhtilal fikriyle alakası olmayan bir adalet rejimi başladı. On beş ay Adnan Bey'in sesini, radyo en yüksek propaganda perdesiyle memlekete duyurdu. Sonra o üç beyhude idamın zemini üstüne intihap. Ben eminim ki On Altıncı Louis'nin idamından beş sene sonra dahi Fransa'da böyle bir intihapta ihtilal rey kazanamaz, yıkılırdı. Kan döküldüğü yerde demokrasi intégral çehresiyle görünmez. Görünürse tehlikeli olur. Hakikatte ihtilal, muhakeme arkasından prensipsiz bir çeşit pehlivan güreşi seyrine benzeyen bir seçim, bir yığın şefaati kendiliğinden doğuracaktı. Nitekim öyle

oldu. Şimdi ne olacak? İki şıktan biri. Adalet Partisi ve coalisé'ler, kendilerini iktidara getiren kitleyi yavaş yavaş zaruriyetle tutmağa mecbur kalacaklar. Ve ister istemez tavizât devri başlayacak. Yahut da her an müdafaaya hazır duracak ve bu suretle bütün bir müdafaalar silsilesinin ve neticelerinin karşısında bekleyecek.

Buna mukabil Halk Partisi ne yaptı? Millî Birlik'in sansürü altında olduğu için bünyesini zerre kadar değiştiremeden her şeyi intihaptan sonraya bıraktı. Beş on secteur mineur¹⁴¹ tesiriyle memleketin psikolojik realite-rine yaklaşmadı. Şu anda gözümün önünde öbür taraftan üç münevver var. [Ali] Fuad Başgil, Mümtaz [Turhan], [Mehmet] Kaplan. Bunlar belki kuvvetli adamlar, düşünce adamları değil. Realiteyi gören insanlar, im-mediate réalité.¹⁴² İşte ben bunu göremedim. Onlar gördüler. Ben budalaca idealizmde kaldım. Hulasa bu bir buçuk sene içinde 1949'u, 1827'yi bera-berce yaşadık. Numunesine göre bir meclis, numunesine göre bir hükûmet kurduk. Şimdi bütün ümidimiz yeni seçilenlerin insafında, ahlakında kaldı.

Tazyik gittikçe artacak, gittikçe büyüyecek, bu üniversite yeniden altüst olacak. Her türlü geri fikir, yavaş yavaş zafer kazanacak. Daha ihtilal baş-lar başlamaz bize sırt çeviren solcular tekrar bize yaklaşacak. Hulasa aynı mahrek üstünde yürümeğe başlayacağız. Hep aynı şeyleri tekrar edeceğiz. Meğer ki ordu vaziyete hâkim olsun, fakat o da tehlikeli bir şey; çünkü ordu bir vahdet olabilir mi, bu bir meseledir. M.B.K.'i idealist çıktı; fazla ürkütü. Fazla çekildi. Kansız ihtilal...Bence kansız ihtilal yapmaktansa hiç yapmamak evladır. Kanı dökecek olan bölünürdü. Risksiz hayat olamaz! Kansız ve tasfi-yesiz ihtilallerin sonu budur. Şimdi bir çıkmazdayız.

Fakat ihtilal mühendisleri, yüzde on ölüm, kitle hâlinde tehcir nazariyele-ri yaratacaklar mı? İşte mesele burada. Dünyanın bu karışık vaziyetinde namuslu ve akıllı bir devlet adamına, sağlam seviye adamına çok ihtiyacımız vardı. Fakat Yassıada, efkâr-ı umumiyeyi tek adamın tekrar aleyhine çevirdi.

Halk Parti'sinin kabahatleri: Halk Partisi her işi yarım gördü ve lüzumsuzu elzem zannetti. Köy ağasını istismarı sadece kuşkulandırdı, kendimize göre sağlam bir devletçiliği kuracağı yerde ikisinin ortası bir yol tuttu, ecnebi ser-mayeyi darıltı, sanayi tesis edemedi. Kapitülasyonlar kalkar kalkmaz derhal ecnebi sermaye ile anlaşmaya gidecek ve ciddi tetkike müstenit bir sanayi kuracaktı. Liseyi, yüksek tahsili ciddileştirecek ilk tahsili, umumi refah sevi-yesine bırakacaktı. Böylece sağlam tahsilli bir Türkiye'nin temelleri atılır, kırk iki bin köyden yavaş yavaş kurtulurduk. Bu şartlarla yetişecek bir amele akıllı münevverle el ele yürürdü. Köylü denilen ve bizim şartlarımızda zaruretiyle dalgalanmaya müsait zümre azalır ve refah kazanır, topraksız ya toprak

¹⁴¹ Küçük ölçekli sektör.

¹⁴² Dolaysız gerçek.

sahibi olur, yahut da amele sınıfına geçer iş sahibi olurdu. On altı sene içinde devlet optimizminin ötesinde neler yapabildik? Laisizm meselesi de kendiliğinden hallolunurdu. Kadınları falcı falcı dolaşan ve herkesin karşısında Allah kelimesini ağzına almaktan çekinen insanların rejimi olmaktan kurtulurduk. Buna başında o kadar lüzumsuz olan ve Türkiye'nin yarı istihsalini yiyen Ankara'nın başkentliğini ilave etmiyorum. Çünkü bugün artık Türkiye bu meseleyi hiçbir suretle eline alamaz. Ankara başkentimizdir. Bazı faydaları da olmuştur.

Hakikat şu ki biz sadece abeste ısrar ettik. Küçük emr-i vâkileri inkılâp ve ilerleme sandık. Din derslerinin, Arapça ve Acemcenin mektep programlarından kimsenin haberi olmaksızın çıkarılması gibi. Arkasından dil inkılâbı, arkasından münevver enflasyonu ve bütün bir konformizm. Kadrosuzluk. Dışarıya bol adam gönderememek.

Netice: Harb-i Umumi'nin de getirdiği hava ile rejim yıkıldı. Yenisini kuracak-sın. Ne ile? 1926'da on dört milyon nüfusuyla, İstanbul 900.000 kişilik şehir iken, Ankara 300.000 iken her şey kolaydı. Şimdi nüfus yirmi yedi milyon. İstihsal ancak dörtte bir arttı. Köylü ve rençber çoğaldı, medenî seviyemizi de gittikçe düşürecek hâle geldi. Çığ gibi iniyor. Haydi bakalım. Şimdi çık işin içinden.

Din meselesi: Din meselesi ihmal edilmeyecekti. Kanalize edilecekti. Biz halkımızı kendi elimizle cahil kuvvete teslim ettik. Dini, bir cenaze gömme meselesi yaptık. Türkiye Müslümandır; bu hakikati unuttuk. Laikliğimizi ilan ettik; fakat laik olmadık. Gizli atelik yaptık ve en sersem, yani her şeyi tesadüfe bırakarak. Bu suretle münevver köksüz kaldı. Her şeyi, yerine yenisini koymadan zedeledik. İşte Halk Partisi'nin macerası!

İkinci Cihan Harbi bizi bu vaziyette yakaladı. Stalingrad zaferine kadar her şey iyiydi. Stalingrad'da nabız bir düzeye değişti. Köksüz münevverin bir kısmı karşı safa geçti. Unutulmuş ırk davaları ayaklandı. Kürt Kürtlüğünü, Arnavut Arnavutluğunu, Rum dönmesi Rumluğunu hatırlamaya başladı. Osmanlının beynelmileli birdenbire yeni bir beynelmileli aramağa başladı. Köy enstitüleri köylü ile devleti birbirinden ayırdı. Yavaş yavaş biri kendi hayatını yaşayan ve kendisi kalmak isteyen, öbürü muhitini beğenmeyen, ya sola kaçan, yahut da kazanç imkânı arayan iki zümre peydalandı. Münevver aşırı fikirlerle, inkâra alıştı, yahut konformist oldu. Halk maziye döndü. İsmet Paşa'nın kendimizi tazelemek için bulduğu çare, demokratik rejimse bir lahza onu yıktı. Zehirli bir sol propagandası Demokrat propagandasını takviye etti. Adnan Bey geldi.

Niçin İsmet Paşa'yı seviyorum. İsmet Paşa'yı kendisi için, inandığını yaşadığı için ve fikirlerine sadık olduğu için seviyorum. Hizmetleri: İstikrar, parada istikrar, İkinci Harb'e girmemek, namusluluk ve ayrıca da münevverdi. Seviye adamıydı! Hâlâ da ümidim ondadır.

Fırkada arkadaşlarım vardı; sevdiklerimin çoğu orada idi. Öbür taraftan

baştan ikrah etmiştim. Fakat fırkanın gafletine de hayrandım. Her şey muhalefete geçenler arasında olmamı icap ettiriyordu. Fakat geçmedim, çünkü ümidim yine yarım inkılâplarda ve münevver zümrenin büyük kısmını toplayan Halk Partisi'nde idi. İsmet Paşa para işini halledebilirdi. Bir istikrar getirebilirdi; belki, belki de sağlam bir iktisadi program ile iş görebilirdi.

İsmet Paşa'yı niçin seviyorum! Kalabalığın nefret ettiği meziyetleri için seviyorum.

Sabahattin istediği kadar inat etsin. Köylüye laf dinletmek kabil değildir. Gide'in Cezayir'de söylediği söz.

Bakalım yeniler ne yapacak? Hiçbir ümidim yok. Sadece mucize bekliyorum! Allah Türkiye'yi korusun. Ben Orhan Gazi'nin mübarek eliyle kurduğu bu terkinin devam etmesini, yıkılmamasını istiyorum. Tarihî Türkiye'nin peşindeyim. Onun devamını istiyorum ve insan ıstırabına dahi bu iş için göz yumuyorum.

Ah 1923'ten sonra Ruslar gibi milletimizi sevsek ve olduğu gibi kabul ederek –1860 Ruslarından bahsediyorum– onun üzerinde yeniyi kursaydık. Tenkit, uzaklaşma, yersiz mukayeseler bizi yıktı. Hukuktan bahsetmiyorum, cahil insan daima masumdur. Rey vermek olgunluk değildir. Rey mahalline vermek lazımdır. İş inada bindi, sözü herkes için vârid. Mesele kendinizi yenmekte. Nadide Hanım rey vermedi. Belki de AP'ye verdi. Bütün kapıcılar da Demokrat Partili. Halk Partisi için yapılan propagandanın çeşitliliği. Boğaz yolunda konuştuğum şoför. Ukalâ herif tek bir sözüme bile inanmadı.

Bedahatlerimiz başka başka olunca hayatımız sadece anlaşılmaz olur.

20-21 Ekim [1961] gecesı. Çok aptal bir günün sonunda Mozart'ı dinlerken yazıyorum. *Yahya Kemal* kitabında acayip bir sıkıntıya geldim. Ya hakiki Bachelard metoduyla imajlarını öteden beri düşündüğüm şekilde su, alkol, kana inhisar ettirmek, yahut formel imagination'a¹⁴³ karar verip dört unsurun da kendisinde mütevazın şekilde bulunduğunu, hulasa muhayyilesiz, sadece ses ve saz tarîkiyla konuşan insan olduğunu söylemem lazım. İşin garip tarafı Yahya Kemal bu iki tefsire az çok müsait. Ölüm, içki, kaçış ve ideali, hülyayı nasıl birleştirmeli. Muhakkak ki su unsuru galip. Ne ise, bu gece 11'den sonra bir şiire başladım, "Rüzgâr ve Uçmak" şiiri.

Halk Partisi yenildi. Müteessirim. Fakat milletim mademki böyle istedi; ben milletimle beraberim. Politikayı kendim için kapıyorum. Biz başından itibaren realist değiliz.

Bu itibarla bu işin böyle olması tabîi idi. Irak fikri beni gittikçe sarıyor! Birkaç bin lira para! Fakat kitaplarımdan nasıl ayrılacağım! Böyle bir seyahat çıkar-sa galiba götüreceğim kitaplar, Poulet, Bachelard, şairlerim, Flaubert ve

¹⁴³Imagination formelle: Açık imaj yapma; biçimsel imgelem.

Proust'la bir de birkaç Shakespeare olur. Fakat Allah lutfeder, belki de bu seyahate mecbur olmam.

Delacroix'nın nasihatı: Para! Mühim şey! Bilhassa bir şey yapabilecek insan için. Geceniz hayırlı olsun bütün dostlarım, güzel tabiata iner bu gece saati, yıldızlar ve can kurtaran sesleri, demin dinlediğim Mozart konsertosu... Ağacın yokluğunu her an daha ziyade hissediyorum.

Kiralık kafa... İşte benim hayatım. Esaslı şekilde benim olan hiçbir şeyle meşgul değilim. Bana ne merhum üstaddan ki çok severdim. Burası muhakkak. Fakat ben, ben niye ortadan kayboluyorum böyle?

6 [Kasım 1961]. *Yahya Kemal* bitmek üzere. Son birkaç cümle kaldı.

17 [Kasım 1961]. *Yahya Kemal*'in kitabı beni üzüyor. Lüzumsuz bir tahlile girdim. Dün akşam Münici'de Nef'î'den bir beyit:

"Yine sen istediğin yerde gezersin güzelim
Cismimiz yok yere yolunda hemen hâk ederiz"

Nailî'den bu sabah:

"Bilmeziz gül mü eder mey seni bülbül mü eder"

*

"Teferrüc etmeğe dil-i bihûdâne Nâilîyâ
Verâ-yı âlem hayretde bir diyâr ister"

*

"Gedâdır hep şahlar cümle gedâlar padişah"

*

"Neyleriz sahbâyı biz ol la'l-i nâbın mestîyiz
Âb u ateşden muhammer bir şarabın mestîyiz"

2 Kânun-ı evvel [1961]. Yıl bitiyor. Dün maaş aldım. Dişçi ve Sander'e, eczacıya vereceğim dört yüz elli liraya mukabil cebimde 300 lira kalmadı. Hiçbir şey kâfi derecede ilerlemiyor. Ben şiirle meşgulüm.

19 [Aralık 1961]. Bugün altı kişilik takım aldım. En rezilini ve yüzüne bakılmazını. Romanı bitirirsem veya para bulursam Turan'a hediye edeceğim. Müthiş sansüalite içinde harap oldum. Kadınsızlık çok kötü. Romanda Atıf ile Selim'in konuşması hiç iyi değil. Fakat kim bilir? Atıf'ın çapkınlığını bir türlü tasavvur edemedim. Bir insanın hayatı etrafına bu kadar şey yığılır mı? Mamafih şöyle tasavvur edilebilir: İki evli insan: Kadına ancak seksinde tahammül edebilen bir erkekle tâli'siz bir kadın birkaç sene için birleşiyor-

lar. İkisi de ister istemez arayıcı oluyor ve mesut olamıyorlar.

Selim'in hayatı: 1910'da doğuyor. 1928'de liseden mezun oluyor ve ilk kadın tecrübesini geçiriyor. Aynı anda çok güzel bir kadın tanıyor. Arkadaşının karısı olmasına rağmen seviyor. Kadın ona tatlı çocuk muamelesi yapıyor. 1931'de Paris, 1935'de dönüyor.

Faşizm ve Nazi dalgası. Atatürkçülük. Bardi'yi seviyor. Kendisini edebiyata veriyor.

1942'de Leylâ'yı tanıyor. 1948 Avrupa'ya gidiyor ve ayrılıyorlar. 1949 Dönüyor. 1950-1955 Bu hasretle yaşıyor. 1956 Her şey bitiyor ve bir romana çalışıyor. Floransa, Paris, Venedik, Viyana.

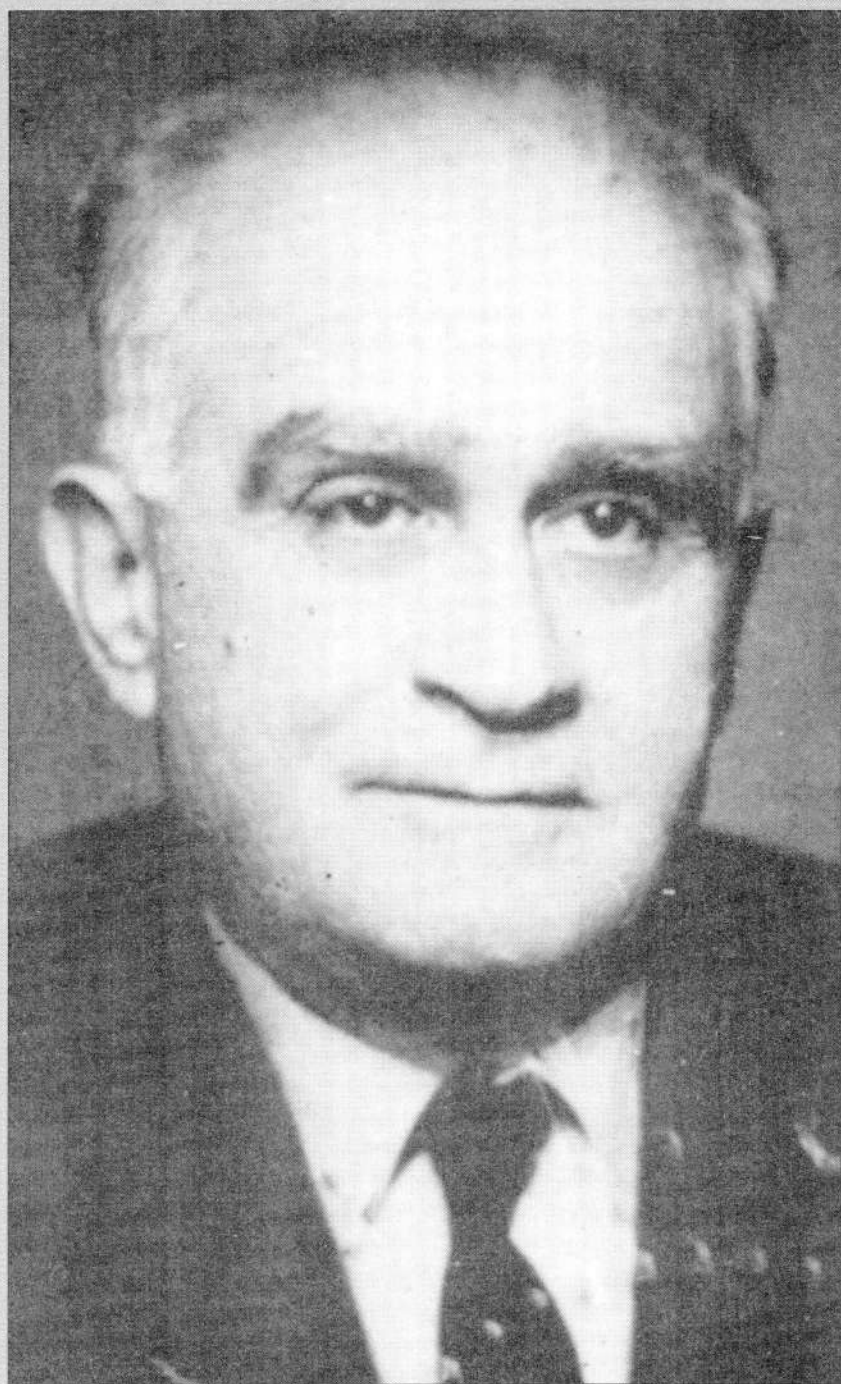
Kıbrıs meselesi. Kıbrıs işi için Yunanlılarla bir masaya oturduğumuz gün, bu mesele bitmiştir.

Bunu romanda söyleyebilir miyim? Diyebilir miyim ben, bu Kıbrıs meselesiyle yeni bir Girit açtık başımıza.

O hâlde niçin 1956? İntihaplara bir sene var. Ve ben kokteylin Boğaz'da olmasını istiyorum. "Leylâ: Ben çocukluğumla evlendim. Bu evde doğmuştum. Orada ölmek için evlendim." Bir şey ifade eder mi?

Romanın planıyla ilgili bu satırlardan sonra yine şiirlerinin listesini yapan Tanpınar, ilk şiir kitabı yeni çıktığı hâlde, ikincisinin hazırlığındadır. Aşağıdaki listede bulunan adların bazıları *Şiirler*'de mevcuttur. Belki de Tanpınar, yeni şiirlerini de içine alan bir ikinci baskıyı düşünmektedir.

- 1- Çağır gelsin
- 2- Sabah
- 3- Uyanış
- 4- Ağaç
- 5- Yağmur
- 6- Musıki
- 7- Eşik
- 8- Eşiğin duası
- 9- Deniz
- 10- Gün ne güzel bitti bu ağaçlıkta
- 11- Bir güzel masalda
- 12- Mevsim sonu
- 13- Mahzun dönüşleri
- 14- Sis
- 15- Beyhude yanıyor
- 16- Öten kuş ki ötmüyor
- 17- Bir türkü dinledim
- 18- Akşam yolcuları



- 19- Mağara
- 20- Güneşin atları
- 21- Ağlayan kadınları
- 21 Ne içindeyim zamanın
- 22 Yavaş yavaş aydınlanan
- 23 Sabah
- 24 Karışan saatler içinde
- 25 Ne güzel geçti
- 26 Fırtına
- 27 Sesin
- 28 İkiz hayaletler gibi
- 29 Bursa'da zaman
- 30 Mavi maviydi gökyüzü
- 31 Her şey yerli yerinde
- 32 Birdenbire sanki çıplak
- 33 Bu akşam, bu تنها
- 34 Köroğlu ile beraber
- 35 Çinli kadın
- 36 Ayna
- 37 Deniz ufkunda
- 38 Yılan
- Bir kadın başı
- 39 Sarışın buğdayı
- 40 Rıhtımda uyuyan gemi
- 41 Yollar
- 42 Gül
- 43 Uyku sularında
- 44 Bırak aydınlığa kendini
- 45 Boğaz'da akşam

- 5 Gece
- 6 Ağlayan kadınları
- 7 Eşik
- 8 Ey kartal bakışlı
- 9 Gün ne güzel bitti
- 10 Bir güzel masalda
- 11 Mevsim sonu
- 12 Mahzun dönüşleri
- 14 Akşam yolcuları

8	18 Ağaç
4	19 Mağara
80	20 Güneşin atları

Tanpınar'ın mutsuzlukları içinde sarıldığı sanat, onun mutlak surette inandığı tek değerdir. Fakat çok fazla borç üzerine yığılmıştır. Önceki satırlarda sözünü ettiği “Irak işi”ni gerçekleştirmeye karar vermiş olmalı ki, üniversiteden ayrılarak orta eğitime geçmesinin yolunu açacak yazının tarih ve numarasını, yorumsuz olarak yazmıştır.

11-4-61 tarih

4068 numro ile

Orta Tedrisata naklim için yazıldı.

Bu satırları da plaklarının listesi ve birkaç kitap adı takip eder.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Mevcut plaklar:

1 Vivaldi- Dört mevsim.

2 Bach.

3 Haydn.

11 Mozart: Senfoni 38-senfoni 39-piyano konsertosu Do minör. Küçük gece musıkisi: Quartet Konser basson ve orkestra için sonat numro 11.

Sonat C.M. (Gilels) sonat C.Ma. sonat E mineur B flüt, Senfoni CM konserto a dur

17 Beethoven: 1, 4, 5, 7, 9 senfoniler 1, 2, 3, 4, 5 piyano konsertoları, 2'nci piyano konsertosu (Gilels).

Triple konserto. Sonat, kuartetler.

2 Brahms: Keman konsertosu-Birinci senfoni.

2 Çaykovski keman konsertosu. Birinci konserto.

1 Debussy: Ay ışığı-Deniz-prelüd.

1 Moussorski: Exposition.

2 Ravel: Tek elle [el için] konserto

4 Chopin: Etütler, prelüdlar, noktürnler, opus 35, 58 sonatla (4).

1 Dvorjak: Viyolon konserto.

1 Grieg-Bergliot kompozisyonu, A minör konsertosu (tek plak).

2- Şostokoviç- yedinci senfoni (3).

[Debussy]

Şeyyad Hamza, *Yusuf ve Züleyha*, 1946 Ankara.

Şükrü Elçin, *Kerem ile Aslı* 1949.

Süheyl ü Nevbahar-Mortmart neşri.

SON SATIRLARI

Tanpınar'ın ölümünden on üç gün önce yazdığı günlük.¹

11 Kânun-ı sâni 1962. Yeni sene başlayalı on bir gün oluyor. Dün paltosuz çıkmamanın verdiği bir rahatsızlık, bununla beraber fena ders vermedim. Fakat talebe alakasız. Politika insanı abrutî eder mi? Bunu bilmiyorum. Fakat dik-kati dağıttığı, yahut başka yollara çektiği, içinden bir şeyleri yıktığı muhakkak. Bazılarını muayyen fikirlerin adamı yapıyor, bir kısmına ihtiraslar aşıyor ve hayatını orada denemeğe, oradan erişmek fikrine götürüyor, bir kısmını da kendi içinde, belki getirdiği ümitsizlik yüzünden dağıtıyor, ayrıca da avare kılıyor. Hiç olmazsa bizdeki, daha doğrusu talebedeki tesiri bu olsa gerek. Tam dahilî bir harbin içindeyiz. Hakiki bir kanaat sahibi olmayan, kendilerini vatanperver zanneden veya öyle gösteren –hiç olmazsa bir kısmı ile böyle– sınıf veya zümre gayretiyle her şeyi göze almış bir sol tâifesi ve sol fikirlerin istismarcısı olanlar, onların karşısında ırkçılar ve dinciler, en hakiki aşırı nas-yonalistler ve nihayet iktisadi istismarcıların emri altında hareket edenler. Ve ortalarında bizler, iş ve güçlerinde olanlar, olmak isteyenler, biçareler. Ben sadece hakem vaziyetindeyim. Tabîî sollar bana salaud diyorlar, sağcılar Necip Fazıl'ın iddia ettiği gibi dostluklarımın tesirinde görüyorlar.

Gariptir ki eserimi sathî okuyorlar ve her iki taraf da ona göre hüküm veriyorlar. Sağcılara göre ben angajmanlarım –*Huzur* ve *Beş Şehir*– hilafında sola kayıyorum, solu tutuyorum. Solculara göre ise ezandan, Türk musiki-sinden, kendi tarihimizden bahsettiğim için ırkçıların değilse bile, sağcıların safındayım.

Halbuki ben sadece eserimi, şahsen yapabileceğim şeyi yapmak istiyorum. Ben maruz müşahidim. Sempatilerim var. Şüphesiz İsmet Paşa'yı seviyorum, hem çok seviyorum ve beğeniyorum. Bunun dışında inkılâpların

¹ Defterin orta kısmında yazıldığı hâlde Tanpınar'ın günlüklerinin son satırları olan bu parçayı sona aldık. Bu parçanın büyük bir kısmını Mehmet Kaplan, “Tanpınar'ın Hatıra Defteri'nin Son Satırları” adı altında *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*'nın 2. baskısında yayınlamıştır. (Dergâh Yay. Nisan 1983, s. 21-23.)

taftarıyım ve dil meselesindeki ifratlar hariç, geriye dönmek, bir adım bile istemem. Feda edemeyeceğim birtakım şeyler var: Sağlara karşı hiç olmazsa inkılâpların bugünkü statüsü. Sollara karşı Türk milletinin istiklali ve tarihî hakkı. İmkân bulsam, yaşıım müsait olsa ve bir organ sahibi olsam müdafaa edeceğim tek fikir: Kalkınma ve plan. İnkılâpçılardan ayrılıklarım: Allah'a inanıyorum. Fakat tam Müslüman mıyım, bilmem. Fakat ananın, babamın dininde ölmek isterim ve milletimin Müslüman olduğunu unutmuyorum ve Müslüman kalmasını istiyorum. Garplıyım. Hristiyanlığın daha iyi, daha zengin miraslarla, daha derinden işlendiğine eminim. Burada kendi kendimle aşikâr şekilde tezattayım. Süleymaniye'den başka garpla ölçülecek bir iki musiki eserinden başka bir şey tanımıyorum. Kolaylıkla tesir altında kalan adamlardan olmadığımı biliyorum. Tesirler bende kısa oluyor ve asıl olan hissî hayat olduğu için ona zıt olanlar devam etmiyor. Hiç kimsenin, Yahya Kemal hariç, tesiri altında kalmadım. Okuduklarım da onunla muvazene kurdu, hulasa évolué ettim, fakat değişmedim. Zaten şahsi temas bende az tesir bırakır, fikirler karşımdakinin bütün hüviyeti arasından bana gelir ve ben çoğu defa insanları sevmem.

Kendi mahrekimde yürüdüm. Az iş yapmadım. Fakat yaptıklarım beni tatmin etmiyor. Hemen hemen hiç ihtirassız başladım. Ankara'dan küçük bir ilk mektep hocası olmak kararıyla geldim, üniversite hocası ve mebus oldum. İsteseydim âyân ve vekil de olurum. Fikrî hayatımı tamamıyla kendim yaptım. Sanatımı da öyle. Etrafa kendimi kabul ettirdim ki, asıl buna şaşıyorum.

Evet, geçtiğim yolu düşünürsem, kendimden memnun olabilirim. Fakat otuz yaşında kendimi bulduğum zaman ihtiraslarım çok değişti. Öyle ki şimdi kendimden hiç de memnun değilim. Yapacağım daha çok şey var. Hayatıma rahat gözle bakamıyorum. Vaktim az. Tabiat ve tesadüfleri belli olmaz, belki otuz sene yaşarım. Fakat psikolojik zaman, o müphem istikbal fikrini kaybettim. Bununla beraber çalışıyorum ve çalışmak azmindeyim. İradesizliğe çok benzeyen bir iradem, tembelliğe çok benzeyen bir çalışkanlığım, cehaletin bazen ta kendisi olan bir kültürüm var. Belki en büyük kuvvetim boşluklarımı, zaafılarımı bilmekliğim. Bir de hakikaten kültüre inanmam, üniversite hocası sıfatı ile değil, şair ve romancı sıfatıyla.

Dikkatsizim, yahut kendime mahsus çok başka türlü bir dikkatim var. Okuduğum veya dinlediklerim, gördüklerimden daha ziyade beni besliyor. Elimden geldiği kadar az snobum. Kendime has bir malléabilite'im, plastik kabiliyetim var. Aynı yere gelmek şartıyla muayyen hadlere kadar gittiğim olur, zalim olduğum anlar vardır, fakat yolu başkaları açar. Kendim insanlara ayağıma basmamaları şartıyla kızacak kadar uyanık değilim. Fakat bu umumiyetle ve fikir meselelerinin haricinde böyledir.

Fikir ve sanat meselelerinde konuştuğum adam çok defa beni tam aksi istikamete götürür. Hulasa bir yığın tezaadın adamıyım. Sorumluluk hissim ve

merhametim vardır; fakat çok defa bu hislere bilhassa seksüel meselelerde ihanet ettim veya düşündüm. Fakat çok defa da yarı yoldan geriye döndüğüm oldu.

Genç kızlar daima beni alakadar ettiler. Müthiş şekilde cazibelerine kapıldığım oldu. Fakat daima, kadını sevdim. Evlenmediğim sebebi belki de biraz budur. Sonunda her genç kız bana can sıkıntısı verdi. Bilhassa bir kadını sevdim, çok ıstırap çekmekle beraber hakikaten mesut oldum, birkaç kadın da beni sadece tatmin ettiler. İki kadın muhayyileme çok tesir etti. Birisi yakın bir dostla evlendi. Lüzumundan fazla ahmak ve iyi buldum. Öbürünü hiç tanıyamadım. Mimarın karısı Fahriye'nin sesi hâlâ içimde en güzel musiki gibidir. Buna mukabil asıl dostum olanı –bu üçüzler arasında– hiçbir zaman tam beğenmedim. Daima bana bir tarafı eksik göründü. Dostlarım arasında onunla mesut olanları iştittikçe hâlâ şaşıyorum. Ölen iki kadını, nişanlısının öldürdüğü biçare Remziye ile evlenmeden ölen çocukluk arkadaşım Nigâr'ı hiç unutmadım. Bir genç kızla mesut olabilir ve Proust'un anlattığı şekilde –kahramanlarını kadın telakki etmek suretiyle– bütün bir kafiyele karışabilirdim. Ahmak dadaştım. Bu cinsten kendime affetmediğim hatalardan biri de yine Güzel Sanatlar'daki Türkân'dır. Hulasa kaybettığım hiçbir fırsatı unutamadım. Sanat meselelerinde olduğu kadar bu işte de kendime kızardım.

Bir yığın tezat içinde yaşadım. Dışardan bakanlar daima beni bu yüzden gülünç ve havada gördüler. Hülya adamı olmaktan hiç çıkmadım, onun yanı başında isyanlarım, memnuniyetsizliklerim, etrafa meydan okuyan yersiz cesaretlerim oldu. Ancak mizacımdaki “esaslinın peşinde gitmeyi” fark edenler beni kabul ettiler. Bazılarını ürküttüm, bazılarını darılttım.

Liseden üniversiteye veya Güzel Sanatlar'a geçmem mühim değildi. Mühim olan 1923'teki seviyeden bugünkü sanat ve dünya görüşüne gelmemdir. Hiç kimse ile açıkça çatışmadım; yahut çok az çatıştım, fakat daima iynin ve devamlının etrafında kaldım, bir şeyi bekledim. Etrafımdaki sükût conspiration'unu...

Tanpınar'ın ölümünden kısa bir süre önce yazdığı, kendi kendisini tahlil etmeye çalıştığı bu satırlar ne yazık ki yarım kalmıştır. Tanpınar ömrü boyunca istediklerinin hep engele uğramasından yakınmıştır, hep mustariptir. Bu kadar şikâyet eden bir insanın günlük hayatını düzeltmek için bir şeyler yapamaması şaşırtıcıdır. Fakat asıl şaşırtıcı olan ve Tanpınar'ı saygıdeğer kılan, maddi sıkıntılarını gidermek için tavize asla rıza göstermemesidir.

Tanpınar'ın hatıraları ve mektupları esas alınarak içinde bulunduğu çevreler şöyle kümelenebilir.

1. Aile çevresi. Annesinin hayalinin onu daima kuşattığı söylenebilir.

Tanpınar'ın annesi Nesime Bahriye Hanım, Musul'da (29 Nisan 1915) tifüs-ten ölür. Bu yaşantı onu bir anlamda Haşim'le birleştirir. Babasından fazla söz etmese de sert davranışları gibi, 147'ler olayında, babasının 1910'daki memur tensikatıyla işsiz kaldığını ve ona Rıza Nur'un yardım ettiğini hatırlar. Babasının ölümünden sonra Tanpınar'ın kendisini bir şekilde ailesine bakmakla borçlu hissettiği anlaşılmakta. Prof. Dr. Ö. F. Akün, her yıl ablası ve kardeşinin Bursa'ya giderek on gün kaldıklarını, Tanpınar'ın da onlara refakat ettiğini, hemen hemen her gün öğle yemeğini ablasında, onlarla birlikte yediğini söylemektedir. Erkek kardeşi Kenan Tanpınar, ablası Nigâr Hanım, eniştesi Halil Tümer, ablasının kızı depresif, hasta Mualla, Tanpınar'ın son yıllarında onun parasına muhtaçtırlar. Tanpınar'ın borçlarının artmasında ailenin bu hiç bitmeyen parasızlığı da rol oynamış olmalı.

Tanpınar'ı asıl üzen, borca batıran ve bir anlamda tüketen ablası, ablasının kızı ve kardeşi Kenan'dır denebilir. O bütün aileyi üzerine abanmış hisseder. Kendi şahsiyetini anlatıcı ve anlatılan olarak iki kahramanı arasında böldüğü “Teslim” adlı hikâyesi onun aile sorumluluğunun bir insanın hayatını nasıl yıktığını gösteren, biyografik okumaya uygun hikâyelerindendir.² Tanpınar günlüklerinde ablasından zaman zaman sevgi ile söz eder. Hastalıkları, istekleri ve nadiren de olsa onu hayale salan ifadesinden ablasını sevdiği hissedilmektedir. Bazen babasının sevgili kızının gençliğini merak eder. Ablasının “dağa taş selam söyle” demesi onu etkilemiş ve bu yaşlı kadının, bu sözü nereden, nasıl bulduğunu merak etmiştir:

Erdek seyahati. Bir iki peyzaj. Deniz banyosu ve bir yığın budalaca yorgunluk. Yemeksizlik, kötü uyku, telefon yokluğu.

Giderken ablamın sözü; “Taşa, toprağa selam söyle.” Bu ihtiyar kadın nasıl bu korkunç sözü buldu? Bütün hayat acılığıydı bu söz. “Taşa toprağa selam söyle.” Kimse kalmadı ki... Ben de yavaş yavaş öyle olmuyor muyum!

Tanpınar “Kerkük Hatıraları”nda ablası ve büyükannesiyile birlikte oynadıklarını da hatırlamıştı. Ne yazık ki Tanpınar üzerinde bir yük gibi taşıdığını her fırsatta belirttiği aile hakkında pek de fazla açıklama yapmaz.

Kardeşi Kenan Tanpınar'dan şikâyetçi olsa da kadın ve para konusunda kendisinde de aynı kusurları görür. Kardeşine kızarken belki de asıl kendisine kızmaktadır. Kenan Tanpınar'ın gözünde ağabeyini yücelttiği sanılabilir. 1953'teki Paris seyahatinde, Fransız basınının ondan bahsedip bahsetmediğini sorması, Tanpınar'ı en hassas yerinden yaralar ve Nimet Arzık'ın antolojisinde

² Bu hikâye hakkında bk. İnci Enginün, “Teslim”, *Sosyoloji Yıllığı-Kitap 11, Baykan Sezer'e Armağan*, İstanbul: Kızılirma Yayıncılık, 2004, s. 521-529.



Hasan Âli Yücel "hakikaten dostumdu."

Nazım Hikmet'in bulunmamasını mesele yapanların, aynı antolojide kendisinin bulunmamasını fark bile etmediklerini hatırlar:

Kenan mektubunda bana 'Senin için Fransa'da bir şey yazılmadı mı?' diye soruyor. Hatırıma Yalova kaymakamı geldi. Fakat en iyi cevabı bavulumun üstünde duran *Lettres Françaises*'de buldum. Orada Nazım Hikmet'in adının Nimet Hanım'ın antolojisiinde bulunmamasından şikâyet eden iki yazı vardı. Türk matbuatında benim bu antolojide yokluğum için tek bir satır bile çıkmadı. Ve galiba çıkaydı çok mânâsız bir imza ile çıkardı ki onu da istemezdim. Ben yalnız adamım ve bunu anlıyorum. Fakat hakikaten bir şey yaptım mı? Yirmi sene evvelin şiir diline bir şeyler getirdim ama bundan ne çıkar?

Daha 1953'te içini kemirmeye başlayan bu soruların beslediği duygular gittikçe yoğunlaşacaktır.

2. *Dergâh* çevresi. Bu çevre başta Yahya Kemal olmak üzere eski dostlarından oluşur.

Yahya Kemal'in etrafında kendisini övecek kimseler aradığına kanidir ve ondan zamanla uzaklaşır. Fakat Yahya Kemal onun üzerinde en derin tesiri yapmış kişidir. Her yazdığında kendisini Yahya Kemal ile kıyasladığı gibi, *Yahya Kemal* kitabını yazarken de çok hassastır. Arada bir ona çok kızar. Doğru yanlış olduğunu bilemediğimiz söylentileri hatırlar. Yahya Kemal'in bir otel odasındaki yalnızlığına acırken, onun Park Otel'de safa sürdüğünü söyleyenlere de öfkelenir ve onu "muhacir kuş" diye niteler. Yahya Kemal'in ölümüyle ilgili geniş bilgi verdiği gibi, onun için hazırlanan toplantıları ve oradaki konuşmaların, şiir okumaların ne kadar kötü olduğunu düşünür. Bu sert eleştirilerden kendisini de uzak tutmaz. Günlüklerinin nispeten düzgün olan son defterinde bunlar açıkça görünmektedir. *Dergâh* çevresinden samimiyetle sevdiği Ahmet Kutsi Tecer'dir. Onun da karısından hoşlanmaz. Hasan Âli ile olan ilişkilerinde sevgi ve nefretin iç içe olduğu görülür. Edebiyat Fakültesi'ndeki öğrencilik günlerinden geleceğin ünlüleri olacak arkadaşlar edinmiştir: Hasan Âli Yücel, Halil Vedat Fıratlı, Mustafa Nihat Özön, Necmettin Halil Onan, Rıfkı Melul Meriç, Mükrimin Halil Yinanç, Nurullah Ataç, Ahmet Kutsi Tecer. (Hasan Rasim Us, Hüseyin Avni Şanda adlarını Akün verir). Bu arkadaşlarıyla dostluğu ömür boyu sürmüştür. Mükrimin Halil'in bilgisini takdir eden, ondan daima bir şeyler öğrenilebileceğini söyleyen Tanpınar, Ahmet

Kutsi Tecer'e de samimi bir dostluk hisseder. Her ikisi de günlüklerinde aleyhinde yazmadığı nadir kişilerdendir. Günlüklerinden anlaşıldığına göre Necmettin Halil ile son günlerinde bezik oynamaktadırlar. Hayatı tükendikçe Tanpınar'ın bundan da zevk almadığı hissedilir. Mart 1961 sonunda şu izlenimini yazar:

Necmi'de tatsız bir gece (25 lira). Fakat doğrusu şu ki birbirimizden bıktık gibi bir şey.

Buna karşılık Necmettin Halil Onan, kendisi hakkında pek olumlu şeyler düşünmeyen Tanpınar'la son günlerinde daha yakınlaştıklarını sanmaktadır. Tanpınar'ın ölümünden sonra evine ilk gidenlerden biri olarak Necmettin Halil'in acılarını dile getirdiği mektubunu hatırlamak, okuyucuda buruk bir tebessüm uyandırır. 7 Şubat 1962'de Bedrettin Tuncel'e yazdığı mektubunda, şöyle der:

Şimdi onun evini, yazılarını, kitaplarını toplamak işi de çaresiz bana düştü. Her gün içim parça parça oluyor. Orada nelere rastlamıyorum!³

Mektuptan anlaşıldığına göre, Necmettin Halil vaktiyle “Darümuallimin'de karyoları”nın yan yana olduğu zamandan beri tanıdığı hâlde, “son yıllarda sevgi”sinin arttığını, “anlaşıp kaynaş”tıklarını söylediği Tanpınar'dan kalan yazıların akıbetiyle uğraşmayı göze almışa benzemektedir. “Henüz hiçbir yazısını tetkik ve tasnif etmiş değilim. Daha evin her köşesinde ele geçen yazılı kâğıtları derleyip toparlayamadım” cümlesi de Tanpınar öldüğünde evinde, masasında nelerin bulunduğunu açıklamaktan uzaktır.

Hasan Âli Yücel onun yardımlarını çok sık gördüğü dostudur. Fakat hem o, hem de daha sonra tanıdığı Bedrettin Tuncel, Tanpınar'ın çok kıskandığı, hatta küçümsediği, fakat belki de sahip oldukları nüfuz dolayısıyla asla vazgeçemediği arkadaşlarıdır.

27 Mayıs 1960'tan sonra dekan ve Millî Eğitim Bakanı olan arkadaşını 2 Temmuz 1960 tarihli mektubunda kutlamakla beraber, 12 Eylül 1960'ta şunları yazmaktan kendisini alamaz:

Bedri nihayet mütekâmil alet olmağa karar verdi ve kullanacak operatörü de buldu. Şimdi Maarif vekili. Daha ilk günden iki sütun beyanat ve şirinlikler. Gökdoğan daha rahat. Henüz beyanâtı çıkmadı. Tebrik etmeli.⁴ Demek bütün o

³ *Bedrettin Tuncel'e Mektuplar*, s. 92.

⁴ 2 Temmuz 1960 tarihli mektubuyla Tanpınar, Bedrettin Tuncel'in dekanlığını kutlarsa da (*Bedrettin Tuncel'e Mektuplar*, s. 69), burada söz ettiği gibi bir tebrik elde yoktur. 21 Kasım 1960'ta çevresindekilerle ilgili bazı isteklerde bulunduğuna göre (*Bedrettin Tuncel'e Mektuplar*, s. 84) tasarladığı tebrik

çabalamar, kapatmalar, coşkunluklar hepsi bunun içinmiş. Ne kadar dayanacak zavallı Bedri. Belki de sonuna kadar. Ve belki de üniversitenin tasfiyesini ona yaptırırlar.

3. CHP çevresi. Sınıf arkadaşları ve *Dergâh* çevresinden bazıları da bu kümede bulunmaktadır. Bu çevreden büyük dostlarından Cevat Dursunoğlu'nu Erzurum'da tanımıştır. Tanpınar, bu konuda da hayli bilgi vermiş, 1960 sonrası CHP'li olmakla birlikte, seçimlerin kaybedilmesi dolayısıyla daima gönülden bağlı olduğu partisini eleştirmekten –günlüklerinde olsa da– geri kalmamıştır. İsmet İnönü'ye tapma derecesinde bir sevgi besler, gönülden bağlıdır ve hayranıdır. 27 Mayıs'tan sonra DP yöneticileri hakkında yazdıklarını onun batılı düşünceleri, demokrasi, insan ve sanatçı kişiliğiyle bağdaştırmak mümkün değildir.⁵ Bu yazıları –sonradan benzerleri gelmediğine göre– o günlerde bir çeşit ikbal saydığı Kurucu Meclis azalığı gibi para getirici bir görev isteği ile açıklamak mümkündür. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra, belki de Kurucu Meclis'te bir yer bulmak arzusuyla o çevreye daha çok girmeye çalışır, bir aydın olması bakımından çok yadırganan makalelerini yazar.⁶

Tanpınar'ın 1961 seçimi sonrası CHP hakkındaki tahlili ilginçtir. Devlet kavramına bağlılığı da davranışlarını etkileyen önemli bir özelliğidir.

İsmet İnönü'nün kendi çapındaki insanlarla değil, daha değersiz kişilerle ilişkilerini beğenmez. Bunlar arasında Memduh Şevket Esendal'ın adını zikretmesi şaşırtıcıdır. Hasan Âli Yücel üniversite arkadaşıdır. Onu hem sever, hem de kıskanır. Yardımlarına şükran duysa da, ölümünden sonra yazdığı yazıda hakkındaki tenkitlerini belirtmekten kendisini alamaz. Onu, siyasi hayattaki davranışlarına göre, belki de içten içe en şiddetle eleştirendir. Eline geçen fırsatlarla çok şey yapabilecekken, yapamadığını ileri sürer.

Bu eski arkadaşına çok acıdım. Felaketleri onu değiştirmiş, yumuşatmış, başka bir Âli yapmıştı. Bütün bir tevazu içinde yaşıyordu. Ve asıl dostluğumuz bu itibarla bu devrede başladı. Hakikatte ona her gidişimde iyi kabul gördüm (vekilliğinde değil), fakat asıl bu son devre sevdiğim dostum olmuştum. Yalnızlık beni ona kabul ettirdi. Yahut ikimizin ayrı ayrı yalnızlıkları. Ne kadar seversem seveyim, hiç kimseyi olduğundan gayri bir çehre ile göremedim. Bunu belki yazıda yaptım, fakat kendi içimde verdiğim not daima ayrı oldu.

mektubunu yazmış olmalıdır.

⁵ Mamafih bu yazıları övenler de vardır. Bk. Necati Cumalı, "27 Mayıs hareketinden sonra yazılmış yazıların en güzellerinden biri onundur. Çoğu şairler, hareketi şiirle selamlamışlardır. Tanpınar bir gerileme devrinin acısını o günlerde *Cumhuriyet* gazetesinde çıkan bir yazısıyla boşaltmıştır" (*Bir Gül Bu Karanlıkarda*, s. 93).

⁶ Bu makalelerin *Mücevherlerin Sırrı* adlı kitapta toplanması ve basında yer alması, Tanpınar'ı seven bazı okuyucuları çok şaşırtmıştır.

Gerek *Dergâh* çevresi, gerek siyasi çevredekilere bakarak kendisini hakkı yenmiş bulur. Parti, banka ilişkileri dolayısıyla da Kemal Türkömer gibi bazı bankacılarla teması vardır. Kemal Türkömer'i sever ve karısına hayrandır.

4. Üniversite çevresi: Mazhar Şevket İpşiroğlu, ailesi ve yakınlarıyla onun en sevdiği kişidir. Fakat onun da kendisini hor gördüğünü, zaman zaman aşağıladığını hissederek. Bunlar münferit cümleler hâlinde hatıratının bütününe dağılmıştır. Sabahattin Eyuboğlu da kısmen üniversite çevresindendir. Tanpınar onunla nispeten geç tanışmış olmalı. Zira Ekim/ Kasım 1935 tarihinde kardeşine yazdığı bir mektupta Sabahattin Eyuboğlu, Suut Kemal, Sabri [Esat Siyavuşgil] ile birlikte haftada bir gün fakültede toplanıp Gide'in *Nourritures Terrestre*'sini çevirmekle uğraştıklarını yazdıktan sonra şöyle der: "Bunu duyan Ahmet Hamdi adında birisi hoşça bir şey söylemiş. Fakültede Gide'e bir komplo hazırlanıyor. Doçentlerin birisi yalnız başına Gide'in hakkından gelemeyeceğini anlamış ve üçü bir araya gelmiş!"⁷ Bu ibare Sabahattin Eyuboğlu'nun henüz Tanpınar'ı –eserlerinden bile– tanımadığını göstermektedir. Halbuki o, Ahmet Hamdi'nin en azından takip ettiği "muhaarir"lerdendir.⁸ Ne zaman tanıştıklarını ve dost olduğunu bilmiyoruz. Tanpınar günlüklerinde Yahya Kemal'in yanında görüp tanıdığı Sabahattin'i sevdiğini söylemekle birlikte tarihini vermez. Fakat Sabahattin Eyuboğlu Adalet Cimcoz'un bir galeri açma projesinden, kardeşi Bedri Rahmi'ye söz ettiği 29 Eylül 1950 tarihli mektubunda "Adalet'in galeri işinden fazla konuşur olduk. Hamdi bir ev arıyor. Bulursa, onun Narmanlı'daki yeri biçilmiş kaftan"⁹ cümlesi, 1950 yılında tanışmış olduklarını göstermektedir. Sonraki yıllarda iyice yakınlaşıp dost oldukları, evlerine sık sık gittiği, İstanbul'u birlikte dolaştığı, aynı sofrayı paylaştığı bu arkadaşını da Tanpınar, Adalet Cimcoz gibi beğenmeyecektir. Mektuplarında onlara yazdıklarıyla, günlüklerindeki arasında büyük bir fark görülür. Eyuboğlu'nun Türklük ve Müslümanlıktan hoşlanmadığını belirtirken, "Sabahattin Müslümanı severse, ya Kürt, Arap, Hintli, yahut da komünist filan olacak" gibi çok çarpıcı ifadeleri bulunduğu gibi, onun da kendisini yeni değil eski saydığından söz eder. Ancak yazdıklarının, iyice ekşidiğini itiraf ettiği son yıllara ait olduğunu unutmamak gerekir. Günlüklerine bakılırsa onları da çok sevmez. Yapmacık bulur, Türklükten uzak görür. Kendisine haksızlık ettikleri düşünür, ama davet edilmediği zamanlar alınır. Yine de onlar batının son gelişmelerini takip eden kişilerdir ve Tanpınar onlardan vazgeçemez. Tanpınar ayrıca defterine, herkes hakkında duyduğu dedikoduları nakleder. Bunların doğruluklarını araştırmaz. Onları defterine yazması, dedikodu merakından mıdır, yoksa eserlerinin malzemesi midir sorusu daima hatırdta tutulması gereken bir noktadır.

⁷ *Kardeş Mektupları*, s. 119.

⁸ "Kendimizin Peşinde: Çok Mühim Bir Mesele", *Mücevherlerin Sırrı Derlenmemiş Yazılar, Anket ve RÖportajlar*, hzl. İlyas Dirin, Turgay Anar, Şaban Özdemir, İstanbul: YKY, s. 55.

⁹ *Kardeş Mektupları*, s. 319.



Füreyâ, Sait Faik, Tanpınar ve Adalet Cimcoz'la Maya'da

Unutmamak gerekir ki Tanpınar'ın *Huzur* başta olmak üzere (kahramanlarından Adile Hanım, İclâl ve Muazzez dedikoduyu sanat hâline getirmişlerdir) romanlarında dedikodunun yeri çok olduğu gibi, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'nde de bu özelliği görülür. Tanpınar'ın bunları neden yaptığını okuyucu sormadan edemez. Muhtemelen Tanpınar'ı çevresindekilerine karşı kuvvetli bir kıskançlığa götüren “ekşimişliği”, kendisinin bağlı olduğu temel değerlerden ayrılan yanlarını fark etmesine, bu kadarcık bir tepki göstermesine yol açmıştır. Ayrıca Tanpınar çevresine daima eserlerine taşıyacağı malzeme yığını olarak bakmış gibidir. Bu şahısların hepsinden bir iki çizgi nice kahramanlarında bulunur.¹⁰ Çevresi Tanpınar'ı ne kadar okudu, bunu bilmemiz pek mümkün olmasa da, en azından okuyanların yorumlarından, Tanpınar'ın bu özelliğini fark etmeleri ve onların da sanatçıya karşı zıt duygular beslemeleri mümkündür. Tanpınar hakkında Sabahattin Eyuboğlu'nun Bedrettin Tuncel'e yazdığı mektuplarındaki

¹⁰ Prof. Dr. Süheylâ Bayrav (1904-2008), Tanpınar'ın kendisiyle Nesterin Dirvana'yı bir romanına koymak veya romanına koymamak suretiyle ödüllendirme veya cezalandırmasından söz etmişti.

ifadeleri de bu büyük sanatçıyı âdeta bir çocuk gibi gördüğü ve pek de önemsemediği izlenimini uyandıracak niteliktedir:

Hamdi'nin bu günlerde mıngırı düşük. İçki içemez oldu. Öksürmesini de bir türlü öğrenemedi.¹¹

Hamdi kardeş biraz hasta. Bugün Cerrahpaşa'da ziyaretine gittim. Üç saat kadar yanında kaldım. Bir hayli zayıfladı, ama ciddi bir şey yok. Bir müddet hastanede kalıp dinlenmesi gerekiyor. Bakalım ne kadar sabreder.¹²

Tanpınar'ın bu çevrede küçümsendiğinin bir örneğini Bedri Rahmi'nin ağabeyi Sabahattin Eyuboğlu'na yazdığı 31 Mart 1961 tarihli mektubunun şu satırlarında da bulmak mümkün: “Yahu Ahmet Hamdi ne sularda? Hep dümen sularında mı?”¹³

Tanpınar, Edebiyat Fakültesi'nde, kendi bölümündekilerini sevmez ve küçümser. Bir zamanlar arkadaşı olan Ali Nihad Tarlan'la 1960 öncesi ve sonrası hiziplerde yollarının ayrıldığı anlaşılmaktadır:

Ali Nihad'ın (Tarlan) sevicecek ne tarafı var? Fakat yine seviyorum. Bir tarafım ondan babamın öldüğü günlerde, 1940 senelerinde bazı günlerimiz ve gecelerimiz oldu. Hakikatte hoşlanabileceğim adam olmadığı muhakkak.

Üniversitede asistanı ve meslektaşı olarak Mehmet Kaplan'a yazdığı mektuplarla, günlüklerindeki notlar arasındaki fark da, daha önce zikredilenler gibi, Tanpınar'daki ekşimeyi, çevresindekilerin hiçbir iyi yönüne dayanmadığını göstermektedir. Mehmet Kaplan'ın Atatürk Üniversitesi'ni kurmak üzere Erzurum'a gitmiş olmasını affedememiştir. Anadolu'yu sevdiğini, Erzurum'da “yayından yeni çıkmış ok gibi” olduğu “çok genç” yaşında gittiğini ona yazdığı mektuplarda hatırlayan Tanpınar, Erzurum'un iklimiyle ilgili unutulmaz bir cümle söyler: “Erzurum'un asıl belediye reisi ve belediye teşkilatı kıştır.”¹⁴ 1944-1960 arasındaki, sevdiği, güvendiği bir kardeşine yazılmış izlenimini uyandıran mektuplarında, kendisinden daha genç birine yaptığı tavsiyeler, edebiyat ve sanat görüşleri hakkındaki düşünceleri ve Avrupa'daki sanat eserleri karşısındaki hayranlığı yer alır. Bu arada Tanpınar'ın bu mektuplarında başka hiç kimseye yazmadığı, sanatı hakkındaki görüşleri ve Türkiye ve kültürü üzerinde düşüncelerini meslektaşlarıyla paylaşan bilim adamı, düşünür çehresi de görülür (Tanpınar'ın

¹¹ *Bedrettin Tuncel'e Mektuplar*, s. 58, 4 Aralık 1957 tarihli mektupta.

¹² *Bedrettin Tuncel'e Mektuplar*, s. 64, 10 Mart 1959 tarihli mektupta. Tanpınar 17 Mart tarihli günlüğünde, on beş günden beri hastahanede olduğunu söyler.

¹³ *Kardeş Mektupları*, s. 352.

¹⁴ *Tanpınar'ın Mektupları*, 4. b., s. 237.

şiiirleriyle ilgili tartışmaları ve arayışları yakın arkadaşı Ahmet Kutsi'ye yazdığı mektuplarda bulunmaktadır). Erzurum'da Mehmet Kaplan'ın uğradığı iftiralar da onu çok rahatsız eder. Anadolu'nun kapalı, küçük şehirlerinin dedikodusunu, o gençlik yaşlarında yaşamıştır. Fakat Mehmet Kaplan'dan haber bekleyişi, onun için endişelenmesi, ona kızdığı kadar, sevgisini de gösterir. Burada bu hatıraları bizden önce okumuş olan Mehmet Kaplan'ın kendisiyle ilgili satırları çizmemiş olduğunu da belirtmek lazım. Bu davranış onun, Tanpınar'a olan saygısını ve kendisine emanet edilen belge karşısındaki dürüst tutumunu gösterir. Tanpınar, Mehmet Kaplan'ın, eserlerle ilgili yorumlarını ve öğretmenliğini beğenmektedir. Yahya Kemal ve Yunus Emre hakkında uzun uzun konuştuklarını gösteren iki yorum ile öğretmenliğiyle ilgili yorumu aşağıdadır:

Kaplan Yahya Kemal'de boşluk fikrini buluyor. Ne dereceye kadar? Obsession olabilir mi? Şüphesiz hayır.

20 [Mayıs 1961]. Dört gün bir Yunus Emre konferans hazırlığı. Bermutat söylenmesi lazım ve bilhassa söylemesini istediğim birçok şey dışarıda kaldı. Zaman tabii çok kısa idi. Böylece imkân olursa tamamlayacağım bir Yunus Emre yazısı ortaya çıktı. Erüdisyonun ve tefsirin dışında dil dikkatleriyle Yunus'u bulabiliriz. Bir kere Kaplan'ın bulduğu şeyin doğruluğuna kani oldum. Bununla beraber, bizdeki hadle-rinden sarf-ı nazar Kaplan'ın üzerinde durduğu köy ve ziraat tabirleri Mevlânâ'da da var.

30-31 [Mart 1961] gecesı. Dün Anadoluhisarı'nda. Daha evvel Mehmet'le konuş-tum. Benimle mutlaka dost olmak niyetinde. Kaplan talebeye benim "Raks" şiirim-le Yahya Kemal'in ve Fikret'in manzumelerini vazife olarak vermiş ve münakaşa etmelerini istemiş. Hemen arkasından bir kız talebenin "Hamdi Bey şiirden bahse-derken her şey değişiyor. Halbuki Kaplan Bey şiirden bahsedince yaptığı tahlillerde şiir kayboluyor" tarzında bir sözünü nakletti. Buna hiç de lüzum yoktu. Talebe zaafı! Benim hoşuma gitmeyen şey. Kendisine Kaplan'ın çok iyi hoca olduğunu söyledim. "Benden sabun köpüğü ondan bilgi kalır." dedim. Aynen düşüncem de budur.

Şiirler hakkında Necati Cumalı ile Mehmet Kaplan'ın yazılarını mukayese ettiğinde onu beğendiği açıkça görülmektedir.

Kaplan'ın makalesi çıktı. Necati Cumalı'nınki yanında çok başka bir şey ve çok da güzel. Kutsi'ninki yine *Varlık*'ta çıkacak.

Fakat yeni alınan asistanları beğenmez. Turan Alptekin'i hiç hoşlanmadığı, ucuz bir yemek takımını hediye edecek kadar sever. Ama yetişmesiyle ilgilidir,

bazı dersleri hiç değilse o yararlanıyor diye yapmaktadır. Öğrencilerini hiç sevmez. Onlarla ilgili değildir.

147'ler olayından¹⁵ sonra ihtilal üzerinde yeniden düşünmeye başlar, vaktiyle babasını da açığa çıkarmış olan tensikatı hatırlar. Kendisine neden bu listede yer vermediklerini merak eder. Tasfiyenin insani tarafını Münir Aktepe'nin gözyaşlarında bulur. Vaktiyle Aktepe'nin kitabını beğenmemiştir ve bu yüzden kendisini de suçlamaya hazırdır. Öte yandan Tıp Fakültesi'ndeki geçim sıkıntısı çekmeyen dostlarının kendi standartlarını korumak için başkalarını ateşe atmaya hazır olmalarına kızar.

Evet tıpkı çocukluğumda 1908 yılında evimizi altüst eden, günlerce babama ağız açtırmayan cinsten tam bir tensikat. Elli iki sene sonra çalıştığım yerde aynı şeyin olacağını hiç ummazdım (...) Nasılsa ben unutulmuşum. Bu iyiliği kime borçluyum. Bilmiyorum. Babam Rıza Nur'a borçluydu. Belki de adıma. Belki mânasız buldular da kalsın, dediler. Burada borçlu şöhretimi tereddütsüz kullanıyorum; çünkü parasızlığım gizlenecek gibi değil. Şahsi ölçü bir tarafa, bu kadar yanlış bir tasfiye olabiliirdi.

Bu birkaç satır Tanpınar'ın kendi hayatının olaylarıyla sosyal ve siyasi olaylar arasındaki çatışmayı da verir. Bu satırları okumak Tanpınar'ın Servet-i Fünun ve sonrası edebiyat tarihini yazamamasında belki de özel sebepleri hatıra getirebilir. O sosyal olayların, onlarla uzaktan yakından ilgisi olmayan çocukların hayatındaki izlerini, bizzat kendi çocukluğunda yaşamıştır. Ne yazık ki günlüklerinde bu dönemlerini geniş olarak anlatmamıştır. Bu durum şüphesiz, Tanpınar'ın eserlerine kendi şahsi izlenimlerinin kim bilir nasıl değişerek sızdığını gösterir ve eserlerinin bu açıdan da okunmasını gerekli kılar.

Tanpınar'ın 1950 sonrası yazdığı hatıra parçalarında ortaya çıkan özellikler parasızlık, cinsiyet, korkular ve sanat aşkı diye sıralanabilir:

1. Tanpınar yapmak istediklerini gerçekleştirebilecek paraya sahip değildir. Para işlerine akli ermez, çevresinde dost sandıkları ona bir süre için borç verseler de muhtemelen ödenmeyen borçları, onun kredisini ve itibarını hayli zedelemiş olmalıdır. Ayrıca dostları için küçük bütçesinden hediyeler almaya kalkar, onların siparişlerini yerine getirmeye çalışır. Plaklar, kitaplar almak ister. Kurmayı hayal ettiği diskoteğindeki plakların listesini de defterine yazar. Bunlar Vivaldi, Bach, Haydn, Mozart, Beethoven, Brahms, Çaykovski, Debussy, Moussorski, Ravel, Chopin, Dvorjak, Grieg, Şostokoviç'den oluşmaktadır. Bugün çok kolay ve ucuz ulaşılabilen müzik kayıtları 1950'lerde hayli pahalı ve edinilmesi zahmetli bir işti.

¹⁵ Tanpınar'ın 147 olayı hakkında düşündüklerini Turan Alptekin yayımlamıştır. *Alptekin*, s. 23-24.

Bütün bunlar onu, temizlenemeyen eski borçlarıyla birlikte bir bataklık gibi zehirler. Biraz para kazanabilmek için kumar oynar, piyango bileti alır ve borçlarının bir kısmını dost bankacılar vasıtasıyla ertelemeye çalışır. *Zümrüt* adlı bir filimde rol alması acaba ona ne kazandırmıştır?¹⁶ Günlüklerinin ve hayatının sonlarına doğru, biraz daha fazla para kazanabilmek için orta eğitime dönerek Bağdat'a gitmeğe karar verir. Bu onun için yeni bir başlangıç olacaktır. Günlüklerinin sonlarında bir sayfaya aldığı şu not bütün hayatının yeni bir başlangıca döneceğini gösterir: "11-4-61 tarih 4068 numro ile Orta Tedrisata naklim için yazıldı." Bu notun Tanpınar için taşıdığı acılığı bilmiyoruz. Gelişme sürecinde olanları da.

Tanpınar öldüğünde ardında borçlar bırakmıştı. Bunlardan Vecihi Gök ile Rockefeller'in borcunu Mehmet Kaplan'ın ödediğini sayın Prof. Dr. Ö. F. Akün söyledi. (15.11.2009)

2. Cinsiyet Tanpınar için çok önemlidir. Günlüklerinde kadın anlayışı, çevresindeki kadınlara bakışı, cinsel açlığı sık sık görülür. O etrafında güzelleri görmek isterse de onların başka kadınlar tarafından uzaklaştırıldıklarından şikâyet eder: "Etrafımızda güzel kadın yok gibi. Evli hanımlar yavaş yavaş güzelleri, gençleri uzaklaştırdılar." Çevresindeki güzel kadınlar arasında Nazan İpşiroğlu'na karşı derin bir saygı ve hayranlık besler. Güzel kadınlardan söz ederken bazılarının kendisini ıstırap verecek kadar etkilediğini de gizlemez. Bu defter kendi kendisiyle bir konuşma –hesaplaşma– olduğu için açıkça yazmakla birlikte, yine de bazı isimleri sadece tek bir harf, muhtemelen ismin başladığı harfle belirtmiştir. Tanpınar'ın kız öğrencilerine veya sokakta gördüğü genç kızlara da cinsel nesne olarak baktığı anlaşılmaktadır. Mamafih Tanpınar, 11 Aralık 1959 tarihinde Adalet Cimcoz'a yazdığı mektupta da "Lolita'cılığı ayıplamayı benden bekleme. İçim gidiyor vallahi. Ne var ki yaş geçtikçe insanda haysiyet fikri artıyor" diye yazmıştı.¹⁷

Bunların hiç değilse bir kısmının çevresinde bilinmesi de onun korkularını besler. Korku, yalnızlık, anlaşılmamanın yanı sıra Tanpınar bir de gecikmişlikten şikâyetçidir. Öyle ki hayatında her şeyin geciktiği, her gecikmenin onda onarılması güç duygulara ve vehimlere dönüştüğünü de yer yer belirtir. O kadar istediği hâlde Avrupa'ya genç yaşlarında gidememiş olmasından şikâyeti bir dereceye kadar anlaşılabilirse de, Şile'yi ancak 52 yaşında görmüş olması, Polonezköy'e henüz gitmediğinden şikâyetini anlamak zordur. Tanpınar okumak, görmek ve

¹⁶ Günlüklerinde İpekçiler'le ilgili bir işi bozmuş olabileceğine dair müphem ifadenin dışında buna dair bir kayıt yoktur. Selim İleri "Tanpınar *Zümrüt*'ün bir rulet masası sahnesinde figüranlık yapmıştır..." demektedir. (Selim İleri, *Anılar; Islak ve Yağmurlu*, söyleşiyi gerçekleştiren: Handan Şenköken, İstanbul: Doğan Kitap, 2.b. 2002, s. 80) (Filmin oyuncularları: Çolpan İlhan, Fikret Hakan, Sadri Alışık, Ulvi Uraz. Yapımcı: İpek Filim, rejisör: Lütfi Akad).

¹⁷ *Tanpınar'ın Mektupları*, 4. b., s. 165.

yazmak, sanatında mükemmel olmak isteğini, doyurulamayan bir açlık hâline götürür. Bazı şeyleri yapmakta gecikmek ve onları kendisi için mutlaka ulaşılması gereken hedefler görmek, Tanpınar'ın yaşadığı anları yeterince değerlendirememesine de yol açmış olabilir.

Parasızlık onu her an sıkılmaktadır:

Şimdi o zamanlardaki parasızlığımı hatırlıyorum. Hastahaneden, hapishaneden (Harbiye) çıktığım zaman, gurbetten döndüğüm zaman, asker terhislerimde, hep parasız. Yarabdim bu kaderi değiştir ve beni bu ateş gömlektan kurtar. Ömrümün bir hadisesi var ki bahsedilmesinden korkuyorum. Necip [Fazıl Kısakürek] de Nihad da bunu yapabilirler: Şantaj.

Günlüklerinde zaman zaman tekrarladığı bu korkutucu hadisenin 1927 yılında Harbiye’de bir süre tutuklu kalması olduğu anlaşılmaktadır. Tanpınar ortaya çıkmasından o kadar endişe ettiği bu olay dolayısıyla askerin ne kadar efendi olduğunu da bizzat tecrübe etmiştir. 1960’taki üniversite olaylarından söz ederken “Asker daima efendidir, centilmendir. Bunu ben şahsen 1927’de tecrübe ettim” demektedir. Tanpınar’ın bu korkusuna rağmen eski arkadaşları böyle bir şantaja kalkışmamışlardır.

Tanpınar hastadır. Sık sık hastahane de yatar. Birçok doktor arkadaşı vardır. Bu hastalık veya hastalıklar onu hayli evhamlı da kılmıştır. Fakat ilk tedbir olarak sigarasını bile bırakmaz ve doktorlarına yardımcı olmaz. Hastalık ve korkular onun için bir çeşit hapishane örmüştür. Eserlerinin kahramanlarında o kadar açık seçik gördüğü durumları, kendi hayatında teşhis etse de tedbirini almakta zayıftır.

3. Bütün bu olumsuzluklara rağmen, sanat onun sarıldığı tek kurtarıcıdır. Parasızlık, korku, hastalık Tanpınar’ı bu satırları yazdığı 1958 yıllarından itibaren bir cendereye sokmuş gibidir ve ölümüne kadar da devam eder. Asıl şaşılacak olan, Tanpınar’ın bunlara rağmen, sanatından asla taviz vermeyişidir. Bugün sahip olduğu hayranlık ve saygınlık, yaşadığı günlerde ondan çok uzaktı. Uzun yıllar Tanpınar, Avrupa’ya gitmek özlemiyle yanmıştır. Avrupa’ya gitmek bir anlamda kabuğunu kırmak, belki de sanatta aradığına ulaşmaktır onun için, fakat her şeyde olduğu gibi tâli’ ondan bunu genç yaşlarında esirgemıştır. Gerçekten de Tanpınar’ın kendisine bir Avrupa gezisi ayarlayabileceğine inandığı arkadaşlarına yazdığı mektuplarda bu arzu dile gelmiş,¹⁸ fakat gerçekleşmesi çok gecikmiştir. O hayalen tanıdığı Paris’te dolaşırken güzellikleri fark etmesini önleyen hastalıklar, ayak ağrıları, rahatsız ayakkabılar ve nasırları ile de başbaşıdır. Yabancı şehre belki de ilk gidişi olduğu için hep oradaki dostlarının yardımını arar. Bunlar da onun şehirden kendince zevk almasını engeller. Yine de Avrupa’ya gitmek-

¹⁸ Ahmet Kutsi Tecer’e 9 Mayıs 1936 tarihli mektubu, *Tanpınar’ın Mektupları*, 4. b., s. 37-42.

ten mutludur. Hemen her gidişinde hatıralarına yeniden başlaması bu bakımdan anlamlıdır. Onları, yazacağı yazıların malzemesi olarak hazırladığı tahmin olunabilir. Nitekim 1950'den itibaren yayınlanan birçok yazısı bulunmaktadır. Bunlar onun aldığı notlardan çok farklıdır. Başlanmışsa da bitirilemediğini gösteren yazı müsveddeleri de vardır.

Muhtemelen Baudelaire, Müze, İspanya'da tabiat ve Boğa güreşi hakkında başladığı yazılar tamamlanamayan veya elimize ulaşamayan yazılarındanır.

Sanatından asla fedakârlık etmemek; işte Tanpınar'ı yücelten yönü budur. İlk şiir kitabını altmış yaşında çıkaran sanatçı, asla titizliğinden vazgeçmez, kendisini okuyucusuna kabul ettirmiş olan şiirlerinden bile şüphe eder. Bir yandan kendisinin beğenilmediğinden kuşkulandıkça, bir yandan da Türk edebiyatının bir yanının kendisi olduğunu bilir. Günlüğünde eseriyle sık sık meşgul olan Tanpınar, bilhassa *Şiirler*'in neşri sırasında bazı şiirleri hakkında da bilgiler verir.

Hastalıkları, sevdiği kadına karşı hiç bitmeyen özlemi, cinsel kıvranımları, en yakın çevresindekilere karşı beslediği şüpheleri, dedikodu merakı –hem en yakınları hem de tarihteki olaylarla ilgili olarak–, para sıkıntıları, aile fertlerinin sonu gelmez ihtiyaçları, yeni borçla kapatılan eski borçların etrafında ördüğü duvar, dinmeyen okuma merakı, onun son yılının hatıralarını dolduran büyük yalnızlığını ifşa eder. Okuduklarıyla ilgili Fransa'nın kuruluşuyla ilgili yorumları ve Türk tarihiyle karşılaştırmalar yapması, hatıraların en ilginç bölümlerinden biridir. Yunus ve Mevlânâ ile ilgili yazdıklarıyla da birleştiğinde, Tanpınar'ın belki de henüz adını koymadığı yeni bir çalışma eşliğinde olduğunu gösterir.

24 Ocak 1962'de öldüğünde o artık hayatını zehirleyen korkulardan ve tiksindiği insanlardan kurtulmuştur.

Her şey berbat, geberip suratlarına çarpmak istiyorum bana yaptıklarını. Tâli'im hiç yardım etmiyor. Yıkılış hissini hiç bu kadar derinden duymamıştım.

diye yazmıştı 10 Ekim 1960'ta. Soğuk, parlak güneşli bir günde son durağına ulaştı, üstadının Rumelihisarı'ndaki mezarı yanına gömüldü. Mezarın üzerindeki taşa ölümsüz mısraları yer alıyordu:

Ne içindeyim zamanın,
Ne de büsbütün dışında.

Tanpınar hasretini çektiği şöhrete asıl ölümünden sonra kavuşur:

Ne çıkar? Çalışacağım. Bu şartlara rağmen kendimi yapacağım. Kendisini yapmak, yaparken eserini vermek, peşini bırakmamak, bir gün mucize tahakkuk edebilir.

diye yazan, yaptığından hatta gelecekten de emin olduğu, sanatı söz konusu iken büyük bir irade gücü gösteren tavizsiz sanatçının beklediği mucize, ölümünden sonra gerçekleşmiştir. “Bir gün elbet bana döneceklerdir” sözü bugün bir gerçektir. Onu çok sayan ve takdir eden öğrencisi Mehmet Kaplan, Tanpınar’ın eserlerinin basılması için gayret sarf etmiş, günümüz imkânlarında kusurlu ve yetersiz bulunsa da onun kitapları bu baskılarla okura ulaştırılmıştır. Edebiyat Fakültesi’nde daima okutulan *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* ile seminerlerde ele alınan romanlarıyla İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden mezun olanlar, Tanpınar adını bütün Türkiye’ye taşımışlar ve bugünün okuyucularını hazırlamışlardır.

Onun “ekşimiş” günlerinde, belki de sanat eserleri hâline dönüştükten sonra yok edilecek olan Günlükleri şimdi elimizde. Bunlar, şaşırtıcı yorumlarıyla, çevresindekileri ve Türkiye’nin nice meselesini derinden görmüş Tanpınar’ı, şüphesiz ki daha iyi anlamayı sağlayacaktır.

FRANSIZCA KELİMELEK LİSTESİ

à propos: sırası gelmişken, bu arada
abbé: papaz
aberration: sapkınlık
aboutissement: son sonuç
abrupti etmek: sersemleştirmek
abside: kiliselerde sunağın arkasındaki
çokgen veya yarım daire şeklindeki
bölüm
absurde: abes, mânasız
abus: aşırı, kötü kullanım, suistimal
accumulation: birikim
acte: (yeni harflerle) hareket, fiil
adolescent: yeni yetme
affection: sevgi
agréable: keyifli, zevkli, hoş
algèbre: cebir
ambiance: muhit, maddî, manevî ve kül-
türel muhit
ambition: ihtiras, tutku
amoureuse: sevdalı, âşık kadın
angoisse: bunalım, bunaltı, yürek sıkıntısı,
korku
annonciation: tebşir, Cebrail'in Hz.
Meryem'e gebe kalacağını bildirmesi
anticipation: bekleyiş
apothéose: yüceltme, tanrılaştırma
arriviste: ikbal avcısı, amacına ulaşmak
için her yolu deneyen
assomnant: yorucu, bıktırıcı
assourdi: sağır
aumônier: maiyet papazı

autre: öteki
aventure: macera
azur: gök, gök rengi
basson: fagot, flüt cinsinden çalgıların
bassosu [en kalın seslisi]
belvédère: cihannüma
bigarreau: sert etli, siyah ve beyaz bir
üzüm cinsi
bonhomie: saflık, yürek temizliği
bouche: ağız
bronchectasie: ciğer bronşlarının geniş-
lemesi
brut: tabiî hâlinde, işlenmemiş, hayvansı
burgrave: geri fikirli, eski kafalı
cariatide: caryat denilen heykel-direk.
Saçak altına direk şeklinde konulan
kadın heykeli
casmac veya casemate: kazmat, askeri
sığınak
centaure: yarı insan, yarı at biçiminde
mitolojik yaratık
cercle: daire
cérémonie (çeremonya): seremoni, tören
chandelier: şamdancı
chant: şarkı
chantant: ahenkli
chapelle: küçük kilise, büyük kiliseler-
deki mihrap
chapitre: bölüm
charmant: hoş, zarif, sevimli
charme: şaşaa, çekicilik

chasseur: avcı
 ciment et: çimento ve
 circonstance: şart
 clientèle: alıcılar, müşteriler
 cloison: bölme
 clôtüre: kapanış, bitiş, sona eriş
 clou: mih, çivi, romanın esası
 coalisé: müttefik
 coefficient: katsayı
 coincidence: tesadüf
 combinaison: düzen, çare, yorum
 commis voyageur: gezgin satıcı
 communal: topluma, halka ait
 concret: somut, maddî
 conducterie: yol gösterici, idareci
 conflit: çatışma
 conservateur: muhafazakâr, tutucu
 conspiration: suikast
 construction: yapı
 contenu: muhteva, içerik
 contrepoint: (müzik terimi), edebiyatta
 çeşitli motifleri birbirine ahenkli şekil-
 de uydurabilme
 correct: dürüst
 cristallisation: tebellür, billurlaşma
 cruosité: merak, tecessüs
 débutant: bir mesleğe yeni başlayan,
 acemi, müptedi
 décembre: aralık ayı
 déclenché: başlatma, harekete geçirme
 déclaré: açıkça, açıklanmış
 démangeaison: kaşıntı
 dément: bunamış
 démentir: yalanlamak, tekzip etmek
 descriptif: tasvirî
 détresse: gerginlik, baskı
 développement: gelişme
 diagnostic: teşhis
 directement: doğrudan doğruya
 discontinuité: kesilme, askıya alma
 discours: nutuk
 divagation: saçmalama, başboş konuşma-
 lar, saçma sapan söyleme
 divinité: tanrısallık, ulûhiyet; Tanrı

documenté: belgelenmiş, belgeye dayalı
 donateur: bağış yapan
 dortoir: yatakhane
 douane: gümrük
 durée: süreç
 échevinage: échevin'ler topluluğu, beledi-
 ye zabıta memuru
 église: kilise
 Egyptienne: Mısırlı kadın
 electro-instantané: ani, şipşak
 émancipé: özgür
 embêtement: baş ağrısı
 en attendant: bu arada
 enthousiasme: coşkunluk, heyecan, hay-
 ranlık, vecd
 entité: cevher, mahiyet, felsefede kendilik,
 zatilik
 épuisé: bitik, bitap
 ésotérique: ancak belirli bilgi düzeyine
 sahip kişilerin anlayabileceği, kapalı
 estimé: takdir etmek, değer biçilmiş
 estrade: bir basamaklık yükselti
 étoffe: kumaş
 évolué: tekâmül, olgunlaşma
 évolution: gelişme
 exalté: yüceltme, övme, coşkulu
 exaltation: coşkunluk, galeyan, yüceltme,
 övme
 excitation: coşkunluk
 exhibitioniste discours: duygularını ortaya
 döken, teşhirci nutuk
 exilé: sürgün
 existensialisme intellectuelle: zihnî varo-
 luşçuluk
 expertise: bilirkişi incelemesi, uzmanlık
 raporu
 extrait: öz, özet
 face: yüzden, önden
 façade: ön cephe
 féerie: perili, büyülü
 férocité: yırtıcılık, sertlik, acımasızlık
 fêter: kutlamak
 fièvre: ateş
 fixation: tespiti, tayin

franche: açık sözlü
fronton: bina cephelerinin üstündeki üçgen kısım, alınlık
fugue: iç kafiyeli şarkı
gargouille: gurultu
génial: dahice
genre: tarz, şekil
gentil: zarif, kibar
golfe: körfez
graphomani: psikiyatride yazı yazma hastalığı
hanté etmek: kafadan hiç çıkmamak, kafasını kurcalayıp durmak
hédonisme: Hazcılık, hayatın anlamını hazda bulan dünya görüşü
hémoptysie (emopetezi): ciğer zarı iltihabı
hommage: saygı
hostile: düşmanca
humiliant: küçük düşürücü
humiliation: küçük düşme, alçalma
idée fixe: sabit fikir
identification: özdeşleştirme
imagé: teşbih, istiare, hayaller örgüsüyle dolu
impératif: buyruk, emir
impression: izlenim
incantation: büyü yapmakta kullanılan kelimelerle muğlaklaştırma, karanlık hâle getirme
incarnation: ruhun bir başka bedende canlanması
incident: olay, hadise
inconscient: şuursuz, şuur sahibi olmayan
indigence: aşırı fakirlik
individu: fert, birey
inférieur: aşağı, dun
inhumain: gayri beşerî
initiation: (bir dine, sanata, bilime) törenle kabul edilme
intégral: bütün, tam
intellectualité: zihniyetçilik
intellectuellement: akla zekâyâ ait
intensité: yoğunluk, kesafet
intérieur arrangement: iç, dahilî düzen-

leme
intérieur: ev içi
intestinal: bağırsaklarla ilgili
intriguant: entrikacı
intuition: sezgi
joie: sevinç
juste: dürüst
le superbe: ihtişam, görkem
l'effet mort: ölüm tesiri
loisir: uzlet, istediğini yapmak için ayrılan zaman
lymphatique: hantal
magie: büyü, sihir
magique: büyüleyici
malléabilité: uysallık
manière: yapay, suni, yapmacıklı
manifestation: gösteri
manipulation: suistimal
marqué: belirgin
martir (martyr): şehit, kurban
mascarade: maskaralık
mauresque: Kuzey Afrika'ya has
médiocrité: aladelik, yetersizlik
méloman (mélomane): müziğe aşırı düşkün
merveille, merveilleuse: harika, olağanüstü
monde vermillon: kırmızı dünya
monnaie: para
monument: anıt, abide
morale: ahlâk
mystère: gizlilik, sır, esrar
naïveté: saflık, içtenlik
Narcisse: kendi güzelliğine âşık olan mitolojik kahraman
nativité: Isa'nın doğuşu, Noel bayramı
nature: tabiat, yaratılış
naufrage: batma
néfaste: uğursuz, kötü, zararlı
nymph: peri
objectivité: tarafsızlık
observation: gözlem
obsession: sabit fikir, takıntı, saplantı, musallat fikir

occulte: gizli
 ocre: aşiboyası, toprak rengi, hâkî
 officiel: resmî görevli
 optimisme: iyimserlik
 ornement: süs
 partout: her yer
 parvenue: sonradan görme, yeni zengin
 patriarcal: babaerkil, ataerkil
 paysage: manzara
 peinture: resim
 période: birçok unsurdan meydana gelen
 ve tek bir mâna ifade eden cümle
 persécutant: gaddar, zalim
 persécuté: mağdur, mazlum
 persécution: zulüm
 persistance: ısrar, direnme
 personnage: şahsiyet
 perversité: ahlâk bozuculuk
 pilastre: köşeli duvar dikmesi
 pitre: palyaço, soytarı, bir fars tipi
 pivot: mihver, eksen
 poeme: uzun şiir
 poésie: şiir
 pointillisme: beneklerle, noktalarla yapı-
 lan bir resim ve gravür tekniği
 pot: vazo, mahfaza
 poterie: çanak, çömlek
 premier: birinci, ilk
 presse universitaire: üniversite yayını
 prévôt: rütbe sahibi asker
 prieur: baş rahip
 procédés: davranış, yöntem, usul
 prosaïque: bayağı, yavan
 prosodie: güftenin besteyele ahengi, uyumu,
 şiirde ölçü ahengi
 protestation: itiraz, protesto
 psychasthénie: saplantılar, tikler edinme
 ve sebepsiz korkulara kapılma gibi
 belirtileri olan ruh durumu
 puis né: sonra doğan
 raccourci: resimde bir terim: perspektifle
 oynayarak objelerin boyutlarını küçült-
 me
 race: ırk

raffiné: ince, zarif
 raffinement: incelik, zarafet
 raisonnement: düşünme tarzı, akıl yürütme
 rampart: siper, kale bedeni
 rendu: sanatta tasvir ve ifade etme; ana-
 fikir
 rangé: düzenli, düzgün
 rechute: rahatsızlığın nüksetmesi
 refrain: nakarat
 région: bölge
 régionaliste: bölgeci
 régulier: kurallı, tabîî kanunlara uygun
 rendu: anafikir, sanatla tasvir ve ifade
 etme
 renouement: yeniden düğümlleme, yeniden
 bağlama
 renversement: alt üst olma
 report: borsacılıkta muamele devri
 requête: dilekçe
 réservoir: hazne, depo
 résidence: ikametgâh
 résistance: direnme, ayak direme
 résistant: dayanıklı, sağlam
 retable: kiliselerde mihrabın dayandığı
 süslü oyma arkalık; mihrap
 révélation: keşif, ifşa, vahiy, ilham
 revendication: hak iddia etme, talep
 risotto: bir cins pirinç pilavı
 rosace: gül biçiminde süsleme
 rôtiiserie: kebabçı
 rut: (yeni harflerle) memeli hayvanlarda
 azgınlık devri, kösnüme.
 salaud: pislik, serseri
 scientifique: fennî
 sens: anlam
 sensation: duyum, ihsas, heyecan.
 sentiment de misère: mağduriyet duygusu
 sérieux: ciddi
 serveuse: lokantada hizmet eden kadın
 garson
 sinistre: (yeni harflerle) uğursuz, meş'um,
 korku verici
 situation: durum, konum
 situé etmek: yerleştirmek

snobisme: züppelik
sociabilité: cemiyetteki haklar
soif: susuzluk
sombres: batmak, mahvolmak
sonorité: güzel, ahenkli ses verme
souer: gece yemeği, gece yarısı yenen yemek
spectacle: gösteri, temsil, oyun, manzara, sergi
Stoicisme: Stoacılık, aklın egemenliğini, tabiata uygun yaşamayı, ruhun gücünü kabul eden felsefe; hayatın getirdiği sevinç ve kedere karşı kayıtsızlık
strophe: şiirde kıta
structure: yapı tarzı, kuruluş tarzı
substantif: temele ait kıymet
suffrage: onama, tasvip
suite: devam
superbe: harikulade
supérieur: üstün
surdité: [yeni harflerle] sağır
sursaut: irkilme, sıçrama
suspend: gerilim
tact: incelik
tonalité: bir resmin bütününe ait olan renk, genel renk

tortueux: eğri büğrü, dolambaçlı
tradition: gelenek
trichant: kopyacı, taklitçi
triple: üçlü
tympan: alınlık
un jeu: bir oyun
urne: ölülerin küllerinin saklandığı toprak kap
vacances: tatil
valeur: değer
valoriser etmek: değerini arttırmak
vanité: boşluk, hiçlik, fânilik
vassal-suzerain: tâbi
verbe: fiil, hareket
vérisme: realist ekolün İtalya'daki adı
verité: hakikat
vertige: (yeni harflerle) baş dönmesi.
vitalité: hayatîyet
volume: hacim
volupté: telezzüz, çok tat duyma, zevk, cinsel zevk, şehvet
voussoir veya vousseau: kubbe veya kemer taşı
wagon-lit: yataklı vagon şirketi

DİZİN

A

- Aachen/ 74
Abalıoğlu, Nadir Nadi (yazar, gazeteci, 1908-1991)/ 139, 303
Abasıyanık, Sait Faik (hikâyecisi, 1906-1954)/ 312
Abdullah Efendinin Rüyalari (Tanpınar)/ 28, 34, 49, 285, 290
Abdullah, lokanta/ 202
Abdullah, Seyit (Tanpınar'ın babasının Kerkük'teki uşağı)/ 32
Abdülaziz (padişah, 1830-1876)/ 295
Abdülhak Hamid Bk. Tarhan
"Abdülhak Hamid'e Gazel" (Beyatlı)/ 310
Abdülhak Kemalî/ 144
Abdülhak Şinasi Bk. Hisar
Abdülhamid II (padişah, 1842-1918)/ 134, 294, 298
Abdülkadir Meragî (bestekâr ve musiki bilgini, 1823-1861)/ 289
Abdülmecid (padişah, 1823-1861)/ 224
Abidin Bk. Dino
Acar, Kuzgun (heykeltıraş, 1928-1970)/ 57
Acem Mektupları (Montesquieu)/ 163
Acuner, Ekrem (Kur. Alb. Millî Birlik Komitesi üyesi, 1916/ 19-2003)/ 302
Adalet Bk. Cimcoz
Adana/ 305
Âdem, Hz./ 76, 155
Adile Hanım (*Huzur*)/ 330
Adler, Alfred (Avusturyalı psikolog, 1870-1937)/ 277
Adnan Bey Bk. Menderes
Adnan Hanım/ 287
"Adoration des Mages" (Bosch)/ 100
Adrian'ın malikânesi [Villa Hadriana] (Tivoli yakınında Roma İmparatorluğu'nun en büyük köşkü, 118-138)/ 170
Adrien (*Aydaki Kadın*)/ 299
Afif Bk. Erzen
Afyon/ 206
"Agneau Mystique" Bk. "Mistik Kuzu"
Aguir (İspanyol ailesi)/ 95
"Ağaç" (Tanpınar)/ 150, 193, 210, 220, 236, 237, 246, 247, 248, 274, 318, 321
Ağaoğlu, Ahmet (gazeteci, fikir adamı 1868-1939)/ 171, 199, 204
Ağaoğlu, Samet (hukukçu, politikacı, yazar, 1909-1982)/ 195, 203, 204, 205, 206, 214
Ağaoğlu, Süreyya (ilk hukukçu kadınlardan, 1903-1989)/ 204, 239
"Ağlayan kadınlar" (Tanpınar)/ 320
Ahd-i Kadîm/ 274
Ahmed Celaleddin Paşa, Damat/ 171
Ahmed Paşa (Naîma'da geçen vezir)/ 130
Ahmed Paşa (şair ?-1497)/ 188
Ahmed Vefik Paşa (devlet adamı, yazar, Molière çeviricisi, 1813/ 23-1891)/ 264
Ahmet (Ardel, Dallı, Kapani, Caferoğlu olabilir)/ 310, 326
Ahmet (doktor)/ 295
Ahmet Bk. Dallı
"Ahmet Hamdi Tanpınar Anlatıyor" (Mennencioğlu)/ 218
Ahmet Hamdi Tanpınar Bir Kültür Bir İnsan (Alptekin)/ 21, 37, 40, 42, 219, 226
"Ahmet Hamdi Tanpınar Hasta" (Cimcoz)/ 121
"Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Askerliği ve

- Milletvekilliğine Ait Belgeler”(Tetik)/ 13, 48, 118
- “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Hatıralarından”/ 12
- “Ahmet Hamdi Tanpınar” (Akün)/ 13, 34
- Ahmet Haşim (şair ve yazar, 1885-1933)/ 25, 34, 37, 78, 272, 290, 297, 312, 325
- Ahmet Muhip Bk. Dıranas
- Ahmet Necdet [Sözer] (Coğrafya profesörü şair, 1933-2010)/ 272
- Ahmet Rasim (yazar, gazeteci, 1864-1932)/ 34
- Ahtamar/ 280
- Ahter Bk. Onan
- Ahu (Erolat, H. A. Yücel’in torunu)/ 306, 307
- Aix/ 83
- Aka Gündüz (yazar, 1886- 1958)/ 187
- Akad, Lütfi (sinema yönetmeni, öğretim üyesi, 1916-2011)/ 334
- Akalın, L. Sami (Prof. Dr. Edebiyat araştırmacı, çevirici, d. 1924)/ 127
- Akar, Metin (Eski Türk Edebiyatı profesörü, d. 1944)/ 133
- Akarsu, Bedia (Felsefe profesörü, d. 1921)/ 287
- Akbal, Oktay (yazar, hikâyeci, d. 1925)/ 10, 11, 255
- Akbal, Orhan Bk. Akbal, Oktay
- Akdeniz/ 201, 302
- Akerson, Fatma Erkman (Prof. Dr. dilbilimci, d. 1945. S. Bayrav’ın kızı)/ 7, 221
- Akı, Niyazi (Yeni Türk Edebiyatı profesörü, yazar, 1913-1992)/ 311
- “Akıncılar” (Beyatlı)/ 272
- Akif Bk. Ersoy, Mehmet Akif
- Aksal, İsmail Rüştü (hukukçu, milletvekili, bakan, 1911-1989)/ 299
- Aksaray/ 131
- Aksel, İhsan Şükrü (tıp ord. profesörü, 1899-1987)/ 128, 272
- “Akşam tesadüfü”(Tanpınar)/ 247
- “Akşam Yolcuları” (Tanpınar)/ 274, 318, 320
- “Akşam” (Tanpınar)/ 37, 240
- Aktepe, Münir (tarih profesörü, 1917-1996)/ 226-228, 333
- Aktuç, Avni (Yenişehirli Avni’nin torunu, besteci Hafız Şevki Bey’in oğlu, 1888-1955)/ 275
- Aktürel, Teo, Teoman (şair, çevirici, 1932-2007)/ 195
- Akün, Ömer Faruk (Yeni Türk Edebiyatı profesörü, d. 1926)/ 13, 15, 21, 24, 34, 120, 125, 194, 325, 326, 334
- Akyüz, Kenan (Yeni Türk Edebiyatı profesörü, 1911-1996)/ 49
- Alafranga Reşat Nuri Bk. Darago
- Alain, Emil Auguste Chartier (Fransız filozofu 1868-1951)/ 65
- Albert Museum/ 89
- “Albertine’in uykusu” (Jordaens)/ 63
- Alcazar/ 105, 109
- Alemdağı/ 187
- Âli (Eronat, H. A. Yücel’in torunu)/ 306, 307
- Ali (soyadı tespit edilemeyenler)/ 85, 278
- Ali Akbar Mazâhiri/ 166
- Ali Bk. Tanoğlu
- Âli Bk. Yücel, Hasan Âli
- Ali Akbar Mazâhari/ 166
- Ali Ekber Çiçek/ 182
- Ali Mukbil Bk. Gökdoğan
- Ali Nihat Bk. Tarlan
- Ali Paşa’nın Mısır Seferi hk. (Kelamî)/ 82
- Âli’ye Mektuplar (Kaplan)/ 49
- Alighieri/ 143
- Aliş, Şehnaz (Yeni Türk Edebiyatı doçenti, d. 1956)/ 49
- Alışık, Sadri (sinema oyuncusu, 1925-1995)/ 334
- “Allah Bir”(Yücel)/ 307
- Almanya/ 156, 187, 255, 293
- Alptekin, Turan (öğretim görevlisi, d. 1933)/ 21, 37, 219, 226, 236, 256, 260, 261, 332, 333
- Altan, Mithat Şakir [Ahmet Mithat] (hukukçu, Konya milletvekili, 1901-1968)/ 221
- Altuncu Kitap/ 24
- Altınköprü/ 36
- “Altör şehri” (Beyatlı)/ 270
- Altunbezer, İsmail Hakkı (Tuğrakeş, 1873-1946)/ 174
- Ambarlı/ 28
- Amerika/ 34, 39, 106, 156, 167, 295, 302, 303
- Amiens/ 86
- Amon (Mısır mitolojisinde Teb’li bir ilah)/ 83

- Amouretti, Frédéric (Fransız şairi, 1863-1903)/ 189
 Amsterdam/ 75
 Anadolu/ 22, 37, 98, 104, 128, 195, 221, 331, 332
 Anadoluhisarı/ 332
 Anafartalar/ 240
 Anar, Turgay (yazar, d. 1975)/ 300, 329
 Anday, Melih Cevdet (şair, 1915-2002)/ 256, 257
 Angilbert, Saint-Engilbert (Riquier abbé'si, Charlemagne'ın bakanı, popüler aziz (745-814)/ 289
Anılar: Issız ve Yağmurlu (İleri)/ 13, 334
 Ankara/ 41, 42, 44, 65, 117, 134, 144, 161, 171, 173, 175, 178, 187, 195, 197, 198, 204, 214, 215, 230, 231, 234, 237, 243, 248, 255, 279, 293, 299, 300, 302, 315, 321, 323
 Ankara Lisesi/ 40, 268
 Ankara Palas/ 44
 "Ankara" (Tanpınar)/ 42
 Anlı, Hakkı (ressam, 1906-1991)/ 249
Annales, Les/ 42, 242
 "Anne" (Tanpınar)/ 274
 "Annem İçin"/ (Tanpınar)/ 37
 Anouilh, Jean (Fransız oyun yazarı, 1910-1987)/ 157, 161, 165
 Antalya/ 21, 22, 24, 25, 36, 37, 217, 281, 302
 "Antalyalı Bir Genç Kıza Mektup" (Tanpınar)/ 10, 16, 21, 30, 246
 Antibes/ 161
 Antinous balesi (14 Mayıs 1953'te Cuevas trupunca sahnelendi)/ 71
 Anubis (başı çakal veya kurt, vücudu insan şeklinde Mısır ilahı)/ 305
Après Midi d'un Faune L' (Mallarmé)/ 284
 Aragon, Louis (Fransız şairi, 1897-1982)/ 167
 Aras, Tevfik Rüştü (doktor, siyaset adamı, diplomat, 1888-1972)/ 199
 Arbaş, Avni (ressam, 1919-2003)/ 56, 61, 167, 173, 174
 Arbaş, Henriette (Avni Arbaş'ın eşi)/ 57, 174
 Ardel, Ahmet (coğrafya profesörü, 1902-1978)/ 231, 278, 279
 Arel, Fahri (tıp profesörü, göğüs cerrahisi uzmanı, 1894- 1976)/ 250
 Arias, Fernandez Antoni (İspanyol ressamı, 1614-1684)/ 110
 Arif Bey (Hacı, bestekâr, 1831-1884)/ 254
 Arif Hikmet Bey bk. Hersekli Arif Hikmet
 Aristo (Yunan filozofu, M.Ö. 384-322)/ 286
 "Arkadya Çobanları" (Vinci)/ 86
 Art Moderne Bk. Musée de l'Art Moderne
 Artemel, Süheylâ, Küçük (İngiliz edebiyatı profesörü, d. 1930)/ 125
 Arzık [Carım], Nimet (gazeteci, çevirici, ?-1989)/ 63, 325, 326
 Asım (*Aydaki Kadın*)/ 139
 Asım Bk. Sönmez
 Asım, 280
 Aslan, Yüksel (ressam, d. 1933)/ 220, 253
 Aslanapa, Oktay (sanat tarihi profesörü, d. 1914)/ 239
 Asya-yı Sagra Bk. Anadolu
 Âşık Çelebi (şair, münşi ve şuaara tezkiresi yazarı, 1520-1572)/ 160, 161
 "Aşk Hikâyesi" (Beyatlı)/ 270
 "At the Treshold of the Time: A.H. Tanpınar and Modern Turkish Poetry" (Bibina)/ 40
 Atabey, Eşref Şefik (gazeteci, spiker, 1894/ 6-1980)/ 297
 Atabinen, Reşit Saffet (bürokrat, yazar, tarihçi, 1884-1965)/ 86
 Ataç, Nurullah (yazar, denemeci, 1898-1957)/ 164, 250, 260, 296, 326
Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938 (Kocatürk)/ 41
 Atatürk, Gazi Mustafa Kemal (T.C. devletinin kurucusu, 1881-1938)/ 40, 41, 113, 172, 177, 180, 197, 204, 234, 250, 253, 280, 291, 331
 "Atatürk'e Ait Hatıralar"(Terzioğlu)/ 280
 Atay, Fali Rıfkı (yazar, gazeteci, 1894-1971)/ 199, 253
 Ateş, Ahmed (Arap-Fars Filolojisi profesörü, 1917-1968)/ 228
 Ateş, Fikret (edebiyat öğretmeni, A. Ateş'in eşi)/ 228
 Atıf (*Aydaki Kadın*)/ 317
 Atıfa Hanım (*Aydaki Kadın*)/ 305
 "Atilla" (Atabinen)/ 86
 Atiş, Sarah Moment (Wisconsin Üni. Öğretim üyesi, d.1941)/ 9, 39
Atlantide (P. Benoit)/ 303
 Avignon/ 83, 239

- Avni (Yakalıoğlu, Başman, Arbaş, Givda olabilir)/ 16,
 Avni Bey, [Aktuç] (Bestekâr, öğretmen, Yenişehirli Avni'nin torunu, 1888-1961)/ 275
 Avni Bk. Arbaş
 Avni Bk. Yakalıoğlu
 Avnullah Kâzımî Bey ([Mehmet Selim] H. N. Zorlutuna'nın babası, gazeteci) / 30
 "Avrupa Çapında Bir Ressam. Yüksel Aslan" (Benk)/ 146
 Avrupa/ 10, 11, 15, 37, 40, 42, 51, 54, 70, 72, 73, 86, 87, 90, 92, 94, 105, 113, 122, 123, 126, 134, 165, 167, 168, 175, 179, 187, 194, 195, 199, 214, 223, 226, 230, 255, 274, 276, 279, 280, 286, 291, 303, 318, 331, 334, 335
 Ayanoglu, Fazıl (Vakıflar Genel Müdürlüğünde araştırmacı)/ 126
 Ayaspaşa/ 118, 195
Aydaki Kadın (Tanpınar)/ 9, 48, 126, 127, 264, 299
 "Aydınlığın gemisi" (Tanpınar)/ 189
Aydınlık (dergi)/ 13
 Ayfer Hanım (doktor)/ 140
 Ayhan/ 278
 Aykaç, Fazıl Ahmet (şair, öğretmen, 1884-1967)/ 126, 138, 142-144, 158, 335
 Aykut, İlhan Şevket (şair, 1907-1991)/ 14, 87, 118, 146, 155
 Ayla/ 275
 "Ayna" (Tanpınar)/ 140, 192, 235, 236, 244, 320
 "Aynalar" (Tanpınar)/ 42, 243
 Ayşe Kapani Bk. Kapancı, Ayşe
 Ayvansaray/ 262
 Ayvazoğlu, Beşir (Yazar, araştırmacı, d. 1953), 8, 17
 Azerbaycan/ 171
 Azra Bk. Erhat
- B**
- B/ 94, 113, 285
 "Babam" (S. Ağaoglu)/ 204
 Babil Kulesi/ 292
 Babilî Semiramis Bk. *Semiramis*
 Babinger, Franz (Alman şarkiyatçı, 1891-1967)/ 266
Bacchus (Cocteau)/ 249
 Bach, Johann Sebastian (Alman bestekârı, 1685-1750)/ 27, 59, 176, 220, 266, 268, 302, 321, 333
 Bachelard, Gaston (Fransız filozofu, 1884-1962)/ 13, 316
 Bacon, Roger (İngiliz filozofu ve bilgini, 1214-1294)/ 286
 Bagatelle (Boulogne ormanında 1778'de inşa edilen şato)/ 177
 Bağdat/ 30, 31, 86, 181, 182, 334
 Bağlarbaşı Amerikan Kız Koleji/ 44
 Bâki (Divan şairi, 1525-1599)/ 25
 Baldung, Hans ([Grien], Alman ressamı, tahta baskı ve grafik sanatçısı, 1480-1545)/ 73
 Balkan Harbi/ 258, 271, 294
 Balkan Paktı/ 199
 Balkan, Yusuf Ziya (askeri doktor, ilk uçuş doktoru, hava ve uzay hekimliği anabilim dalı kurucusu)/ 84
 Ballet d'Antinoüs, Le/ 71
 Balta, Tahsin Bekir (idare hukuku profesörü, milletvekili, bakan, 1902-1970)/ 160
 Balyan Bey (mimarlık tarihinde önemli bir yeri olan Ermeni asıllı Balyan ailesinden Serkis veya Krikor Balyan)/ 133
 "Balzac ve Paris" (Tanpınar)/ 142
 Balzac, Honoré de (Fransız romancısı, 1799-1850)/ 60, 70, 74, 87, 166, 224
 "Balzac" (Tanpınar)/ 87
 Banarlı, Nihad Sami (edebiyat tarihçisi, yazar, öğretmen, 1907-1974)/ 128, 199, 272, 335
 Banyuls, Banyuls-sur-mer/ 277
 Barbara davası (Yassıada mahkemelerinde Refik Koraltan'ın davalarına karışan kadın)/ 234
 Barbaros Hayrettin Paşa (kaptan-ı derya, 1467?-1546)/ 152
 Barbey d'Aureville, Jules (Fransız fantastik yazarı, 1808-1889)/ 195
 Barcelon/ 106, 107
 Barcelon Katedrali/ 106
 Bardi (*Aydaki Kadın*)/ 318
 Barrès, Maurice (Fransız yazarı, 1862-1923)/ 134, 198, 306, 308
 Basra/ 30
 Bastille/ 141
 Başgil, Ali Fuad (hukukçu, öğretim üyesi, 1893-1967)/ 314

- “Başka Bir Yıldızda” (Tanpınar)/ 152
Başkan, Özcan (İngiliz filolojisi profesörü, 1923-1997)/ 235
Başkut, Cevat Fehmi (gazeteci ve oyun yazarı, 1905-1971)/ 139
Başol, Salim (hâkim, Yassıada mahkemesinde başkan hâkim, 1905-1990)/ 295
Bataille, Nicolas (halı sanatçısı, 1330-1405)/ 276
“Baudelaire Büyük Şehir Şairi” (Tanpınar)/ 142
“Baudelaire ve Paris’in Trajedisi” (Tanpınar)/ 142
“Baudelaire ve Verlaine (Katedral)” (Tanpınar)/ 141
Baudelaire, Charles (Fransız şairi, 1821-1867)/ 13, 27, 99, 119, 139, 150, 231-234, 236, 239, 260, 271-274, 284, 297, 298, 309-311, 336
“Baudelaire” (Tanpınar)/ 119
Baume Les Messieurs Manastırı/ 226
Bavon Bk. Saint-Bavon
Bayar, Mahmut Celâl (T.C.’nin üçüncü cumhurbaşkanı, 1883-1986)/ 197, 266
Bayeu, Francisco (İspanyol ressamı, 1734-1795)/ 111
Bayezıt/ 265
Bayezıt Camii, 126
Bayramoğlu, Fuat/ 8
Bayramoğlu, Zeynep/ 14
Bayrav, Süheylâ (Fransız dili ve edebiyatı profesörü, 1913-2008)/ 38, 113, 125, 147, 194, 210, 222, 227, 229, 231, 241, 246, 249, 258, 287, 330
Bayrav, Osman (hukukçu, S. Bayrav’ın eşi)/ 241
Baysun, Mehmet Cavid (tarih profesörü, 1899-1968)/ 186, 228
Baz, İzzan (ressam, d. 1943)/ 160
Bazar de l’Hôtel de Ville/ 86
Bazin, Louis (Fransız Türkolog, 1911-)/ 155, 160, 168
Beaumarchais, Pierre-Augustine, Baron de (Fransız yazarı, 1732-1799)/ 302
Bebek/ 142, 202, 214, 248, 289
Becket (Anouilh) 166
Bedia Bk. Akarsu
Bedia Bk. Temel
Bedrettin Tuncel’e Mektupları/ 9, 27, 46, 229, 235, 327, 331
Bedri, Bedrettin Bk. Tuncel
Bedri Bk. Eyuboğlu
Bedriye Hanım (hemşire)/ 156
Beethoven und Tanpınar (Huzur, çev. Caner)/ 39
Beethoven, Ludwig von (Alman bestekârı, 1770-1827)/ 14, 27, 167, 168, 175, 192, 219, 220, 229, 235, 236, 262, 266, 281, 284, 293, 321, 333
Beffroi/ 70
Beffroi oteli/ 70
Béguinage/ 70
“Behçet Beyefendi’ye” (Mahur Beste)/ 49
Behçet, Behçet Kemal Bk. Çağlar
Behice Bk. Kaplan
“Bekleyiş” (Duvar bir yerinden çatlasın diye) (Tanpınar)/ 280
Belçika/ 15, 51, 66-68, 70, 72, 76, 79, 89, 105
Belen, Fahri (İstiklal Savaşı komutanlarından, siyasetçi, 1892-1975)/ 240
Belge, Burhan (mimar, milletvekili, gazeteci, 1899-1967)/ 300
Belger, Nihat Reşat (askeri doktor, siyasetçi, 1882-1961)/ 130, 135, 136
Belkıs Hanım Bk. Söylemezoğlu
Bella, Kent (İtalyan kökenli, Fransız Hasanoğlu Köy Enstitüsü öğretmeni)/ 66
Bellini, Giovanni (Giambellino diye tanınan İtalyan ressamı, 1430/ 1435-1516)/ 78, 90, 100
Belloy sokağı/ 104
Belvédère/ 85, 180
“Bendedir korkusu”(Tanpınar)/ 192
Benedetto (Ghivarello, 1882-1955 veya da Maiano, 1442-1497)/ 110
Benk, Adnan (yazar, çevirici, öğretim üyesi, 1922-1998)/ 38, 146, 221, 227, 229, 231, 241, 258
Benk, Şelale (Adnan Benk’in eşi)/ 221
Berckheyde, Gerritt (Hollandalı ressam, 1638-1698)/ 77
“Bergliot” (Grieg)/ 321
Bergman, Ingmar (İsveçli yönetmen ve film yapımcısı, 1918-2007)/ 160, 166
Bergson, Henri (Fransız filozofu, 1859-1941)/ 28, 206
Bergeaud, Camille (Fransa’nın İstanbul kül-

- tür ataşesi ve Galatasaray Lisesi felsefe öğretmeni/ 183
 Berlin/ 255
 Berna Bk. Moran
 Bernadotte, Jean-Baptiste (Fransız mareşali, İsveç hanedanının kurucusu, 1763-1844)/ 179
 Bernard, Jean (Fransız doktor, hematolog, 1907-2006)/ 159, 161
 Bernard, Tristan ([Paul Bernard] Fransız oyun ve roman yazarı, gazeteci, 1866-1947)/ 159
 Berry, Jean de France, duc de (Jean II'nin nadir eserleri ihtiva eden kitaplığıyla ünlü üçüncü oğlu, 1340-1416)/ 276
 Besançon Katedrali/ 226
 Besançon/ 224
 Besim Bk. Darkot
Beş Şehir (Tanpınar)/ 27, 40, 41, 42, 49, 121, 122, 163, 201, 213, 234, 252, 263, 285, 290, 322
 "Beşinci Senfoni" (Beethoven)/ 168, 194, 219, 281
 Beyatlı, Reşat (Yahya Kemal'in kardeşi, 1887-?)/ 128
 Beyatlı, Yahya Kemal (şair, 1884-1958)/ 24, 25, 34, 36, 37, 41, 87, 99, 104, 122-124, 127, 128, 131-136, 138, 142, 143, 145, 147, 148, 152, 154, 156, 157, 176, 180, 181, 192-194, 198, 199, 201, 214, 221, 224, 229, 240, 245, 247, 250, 252-254, 256, 260, 262, 263, 270, 271-273, 275, 286, 290-294, 296, 298, 303, 305, 306, 308, 310-312, 316, 317, 323, 326, 329, 332
 "Beyaz Geceler" (film)/ 149
 "Beyaz süit"/ 66
 "Beyaz Taş" (Tanpınar)/ 37
 "Beyhude Yanıyor Lamba" (Tanpınar)/ 237, 247, 248, 274 318
 Beyoğlu/ 124
 "Bırak aydınlığa (kendini)" (Tanpınar)/ 140, 151, 193, 236, 320
 Biarritz/ 105
 Bibina, Iordanka (Prof. Dr.)/ 40
 Bibliothèque Nationale/ 279
 "Bigarreau, Le" (Grichenko)/ 78
 Bilge, Fahri (Ziraat Bankası müdürü, bibli-yofil)/ 275
 Bilge, Mahmut (hukukçu)/ 125
 Bilgegil, Mehmet Kaya (Yeni Türk Edebiyatı profesörü, 1921- 1987)/ 195
 Bilgegil, Zöhre/ 195
Bin Bir Gece/ 143
 Binnaz Hanım/ 312
 Binnur Süveyda Hanım/ 189
 "Bir ağaçlıkta" (Tanpınar)/ 231
Bir Gül Bu Karanlıklarda (Uçman-İnci) / 22, 24, 42, 44, 49, 261, 328
 "Bir Gül Bu Karanlıklarda" (Kaplan)/ 269, 275
 "Bir Gül Bu Karanlıklarda"(Tanpınar)/ 150, 192
 "Bir gün İcadiye'de"(Tanpınar)/ 193
 "Bir güzel masalda (yaşar gibisin)" (Tanpınar)/ 193, 247, 274, 318, 320
 "Bir Heykel İçin" (Tanpınar)/ 86
 "Bir kadın başı (duvarda)" (Tanpınar)/ 37, 192, 320
 "Bir Kadın Ressam" (Tanpınar)/ 141
Bir Parkta Bir Aşk Dersi (Boylesve)/ 308
 "Bir türkü dinledim (Eğin ağzından)" (Tanpınar)/ 237, 247, 274, 318
 "Bir Uçak Yolculuğundan Notlar" (Tanpınar)/ 63
 "Bir Yaz Gecesi" (Tanpınar)/ 31
 "Bir Yolcuya" (Tanpınar)/ 37
 "Birden toparlanır..." (Tanpınar)/ 279
 "Birdenbire (sanki çıplak)" (Tanpınar)/ 150, 192, 320
 Biret, İdil (piyanist, devlet sanatçısı, d. 1941)/ 289, 292
 "Birinci Piyano Konsertosu" (Çaykovski)/ 259, 260
 "Birinci Senfoni" (Brahms)/ 262
 Bitlis/ 183
 Bitpazarı/ 265
Bloch (katalog)/ 82
 Blois şatosu (Château de Blois, François I'in inşa ettirdiği şato)/ 223
 Blum, René (Fransız sanat tenkitçisi, edebiyatçı, bale yöneticisi, 1878-1942)/ 206
 Boğaz, Boğaziçi/ 25, 27, 127, 128, 145, 169, 193, 211, 215, 237-240, 242, 249, 266, 288, 316, 318
 "Boğaz'da Akşam" (Tanpınar)/ 27, 193, 237-239, 320

“Boğaz’daki Gece” (Tanpınar)/ 169
 Boileau-Despréaux, Nicolas (Fransız şair ve tenkitçisi, 1636-1711)/ 282
 Bolonya/ 222
 Bonnard, Pierre (Fransız ressamı, 1867-1947)/ 57, 68, 78, 79, 103, 141
 Boratav, Pertev Naili (halk edebiyatçısı, yazar, 1907-1998)/ 92, 161, 168
 Borsa lokantası/ 205
 Bosch, Jérôme (Hollandalı ressam, 1450/1460-1516)/ 68, 70, 76, 94, 100, 102, 105
 Botticelli, Sandro (İtalyan ressamı, gravür-cüsü, desinatörü, 1444-1510)/ 74, 93, 141, 240
 Boucherie/ 165
 Boulogne ormanı/ 103
 Bouret, Etienne Michel (Fransız maliyecisi, sefir, 1709-1777)/ 158
 Bourges/ 276
 Bourget, Paul (Fransız romancısı, 1850-1935)/ 310
 Boylesve, René (Fransız romancısı, 1867-1926)/ 308
 Bozdoğan kemeri/ 171
 Bozok, Hüsamettin (yayımcı, yazar, 1916-2008)/ 122, 147, 242
 Boztepe, Halil Nihat (şair, 1882-1949)/ 312
 Brahms, Johannes (Alman bestekârı, 1833-1897)/ 262, 321, 333
 Brecht, Berthold (Alman oyun yazarı, 1898-1956)/ 145, 167, 254
 Bréhier, Louis (Fransız tarihçisi, arkeologu, Bizans tarihi uzmanı, 1868-1951)/ 286, 289
 Brejoux, Jean (çevirici)/ 166
 Breughel, Pieter (Flaman ressamı, 1525-1569)/ 68, 70, 73, 79
 Brezilya/ 104
 British Museum/ 83, 160
 Brittany/ 127
 Broadley, Alexander Meyrick/ 83
 Brocas, De Brocas de Lanauze. Maurice (Belçikalı ressam, 1892-1948)/ 81
 Bruchellerie, Monique de la (Piyanist, 1915-1972)/ 167
 Bruges/ 68, 70, 71, 82
 Brüksel/ 67, 68, 160, 186
 “Bu akşam (bu tenha)” (Tanpınar)/ 192, 285,

318, 320
 “Bu bitmiş akış. Başlangıç” (Tanpınar)/ 279
 “Bu Kitap Niçin Yazıldı” (Tanpınar)/ 141
 Bulgarian Society for Eighteenth Century Studies Modernity Yesterday and Today/ 40
 “Bulvarlar”(Tanpınar)/ 142
 Burckhardt, Carl Jacob (İsviçreli yazar, 1891-1974)/ 222, 223, 224, 230
 Burhan bk. Yener Burhan
 Burhanettin Bey/ 172
 Bursa/ 48, 72, 128, 150, 187, 285, 291
 “Bursa’da Hülya Saatleri” (Tanpınar)/ 48
 “Bursa’da Zaman” (Tanpınar)/ 48, 150, 193, 320
 “Bütün güllerini savurdu akşam” (Tanpınar)/ 140
Bütün Şiirleri (Tanpınar)/ 24, 37, 44, 48, 86, 102, 152, 190, 240
 “Büyü Şiir” (Beyatlı)/ 270
 “Büyükdere hatıraları” (Tanpınar)/ 99
 Büyükdere/ 99, 152

C

Caddy (*Ses ve Öfke*)/ 222
 Cafer/ 152
 Cafer Tayyar Paşa [Eğilmez] (general, siyasetçi, 1877-1953/ 1954)/ 194
Cahiers, Les (Valéry)/ 279
 Cahit Bk. Okurer
 Cahit Bk. Tanyol
 Cahit Bk. Tarancı, Cahit Sıtkı
 Caillaux, Joseph Marie Auguste (Fransız devlet adamı, 1863-1944)/ 186
 Cain, Lucienne Daniel-Mayer/ 136
 Calderon de la Barca, Pedro (İspanyol şair ve yazarı, 1600-1681)/ 106
 Calderon tiyatrosu/ 106
 Caliri/ Cagliari, Paolo Bk. Véronèse
 Calmette, Gaston (Fransız gazeteci, 1858-1914)/ 181
 Cambridge/ 160
 Camus, Albert (Fransız yazarı, 1913-1960)/ 93, 254
 Can Bk. Yücel
 Canan (Moralı Âli Bey’in kızı, Mısır sefiri Şevket Fuad Bey’in eşi Melek Hanım)/ 250, 307
 Canan bk. Eronat
Candide (dergi)/ 281

- Caner, Beatrix (yazar, çevirici)/ 39
 Capet'ler (Fransa'da 987-1328 arası hüküm süren hanedan)/ 211
 Caravage, Michelangelo Amerighi veya Merisi Caravaggio (İtalyan ressamı, 1573-1610)/ 93
 Carlyle, Thomas (İngiliz tarihçi ve düşünürü 1795-1881)/ 74
 Carnavalet Müzesi/ 103
 Carré, Jean-Marie (Fransız edebiyat profesörü, 1887-1958)/ 309
 Castier, Jules (çevirici)/ 231
Catalogue des manuscrits Ar. Persans. Turcs/ 82
 Cavid Bey (maliye vekili, 1875-1926)/ 186
 Cavid Bk. Baysun
 Celâdet Bey (Şura-yı Devlet ikinci reisi)/ 152, 154
 Celâl/ 197
 Celâl Bey Bk. Bayar
 Celâl Bk. Sofu, Celâl
 Celile/ 195, 210, 221
 Celile [Uğuraldım] (ressam, Nazım Hikmet'in annesi, 1880-1956)/ 270
 Celis, Tevfik (Türkiyat'ta memur)/ 272
 Cem (Füreyâ'nın dayısının oğlu, ressam)/ 253
 Cem [Şakir Kabağağaç] (ressam ö. 27.7.1984. Füreyâ'nın yeğeni. Suna Selen'in ilk eşi)/ 253
 Cemal Paşa Bk. Gürsel
 Cemal Reşit Bk. Eyuboğlu
 Cemal Bey/ 106, 173, 213
 Cemil (eczacı)/ 209
 Cemile/ 146
 "Cena" (Vinci)/ 279
 Cenova/ 110, 201
 Central oteli/ 75
 Cenyoy/ 166
 Céret/ 277
 Cevat Fehmi Bk. Başkut
 Cevat, Cevat Bey Bk. Dursunoğlu
 Cevdet Kerim Bk. İncedayı
 Cevdet Paşa Bk. Sunay
 Cevizlik/ 276
 Cézanne, Paul (Fransız ressamı, 1839-1906)/ 83
 Cezayir/ 316
 Ch Conentlay ?/ 78
 Chagall, Marc (Rus asıllı Fransız ressamı, 1887-1985)/ 58, 81
 Champs-Elysées/ 141, 158
Chansons de Roland (Fransız destanı)/ 282
 Charles Oteli/ 72
 Charles VI (Fransa kralı, 1368-1422)/ 276
 Charles VII (Fransa kralı, 1403-1461)/ 276
 Chartres Manastırı/ 224
 Chateaubriand, François René de (Fransız yazarı, 1768-1848)/ 130, 309
 Châtelet/ 167
 Chaucer, Geoffrey (İngiliz edebiyatçısı, 1343?-1400)/ 176
 Chesterton, Gilbert Keith (İngiliz yazarı, 1874-1936)/ 131
 Chevrier, Pierre (çevirici)/ 158
 Chez eux (kahve-lokanta)/ 167
Chimères, Les (Nerval)/ 292
 Chopin, Frédéric (Polonyalı bestekâr, 1810-1849)/ 321, 333
 Cimcoz ailesi/ 186
 Cimcoz, Adalet (yazar, film seslendiricisi, mütercim, 1910-1970)/ 38, 54, 121, 126, 134, 138, 140, 146, 157, 160, 161, 163, 167, 182, 186, 194, 254, 258, 275, 292, 329, 334
 Cimcoz, Mehmet Ali (avukat, ö. 1993)/ 38, 67, 96, 97, 113, 118, 133, 135, 136, 138, 140, 146, 157, 163, 164, 166, 195, 202, 204, 210, 217, 220, 248, 249, 250, 257, 258, 262, 279, 298
 Cimcoz, Salah (gazeteci, milletvekili, sanat eserleri koleksiyoncusu, 1919-1923)/ 171
 "Cinler" (Beyatlı)/ 271
Cinq Villes Turques bk. *Beş Şehir*
Cinq-Mars (Vigny)/ 179
 Circé, Kirke (*Odiseus*'ta önemli yer tutan büyücü)/ 306
 Claudel, Paul (Fransız yazarı, diplomat, 1868-1955)/ 11
 Closerie des Lilas (kahve)/ 99
 Clouard, Henri (Fransız gazeteci ve eleştircisi, 1899-1974)/ 308
 "Cluny Müzesi" (Tanpınar)/ 142
 Cocteau, Jean (Fransız yazarı, 1899-1961)/ 249
 Coello, Claudio (İspanyol ressamı, 1642-1693)/ 95
 Collège de France/ 166, 167
 Compagnie de ballets du Marquis Georges de Cuevas/ 71

Comtesse de Noailles Bk. Noailles
Condition Humaine (Malraux)/ 249
Contrepoint (Huxley)/ 231, 282
 Corner lokantası/ 75
 Cornwall/ 127
 Corot, Jean-Baptiste-Camille (Fransız ressamı, 1796-1875)/ 66, 86
 Corrège, Correggio, Antonio Allegri (İtalyan ressamı, 1489?-1534)/ 90
Correspondances avec André Gide -1890-1942 (Valéry)/ 147
 Corrida/ 106
Corydon (Gide)/ 254
 Cossio, Mariano de (ressam, 1890-1960)/ 110
 Coşkun, Zeki (gazeteci, yazar, d. 1960)/ 14
 Côte d'Azur/ 83, 110
 Coupole (kahve)/ 163, 181
 Courier de Méré, Paul-Louis (Fransız siyaset yazarı, 1772-1825)/ 104
 Cranach, Lucas (Alman ressamı ve gravür-cüsü, 1472-1553)/ 68, 70, 73
 Cranley Gardens/ 160
Critique de L'École de Femmes (Molière)/ 302
 Crivelli, Carlo (İtalyan ressamı, 1430?-1495)/ 90
 Crozat, Charles (İ.Ü. nde 1926-1969 arası görev yapmış Fransız hukuk profesörü, d. 1897)/ 125
 Cuevas, George de Piedrablanca, de Guana, Marquis de (bale direktörü, 1885/ 1886-1961)/ 71
 Cuixart, Modesto (İspanyol ressamı, d. 1925)/ 96
 Cumalı, Necati (şair, yazar, 1912-2001)/ 275, 328, 332
Cumhuriyet/ 46, 49, 63, 99, 138, 139, 207, 213, 227, 235, 256, 276, 280, 293, 294, 300, 328
 Cumhuriyet Kahvesi/ 65
 Curtius, Ernst Robert (Alman tarihçi, 1814-1896)/ 166, 211
 Cuvier, Georges (Fransız anatomi bilgini, 1769-1832)/ 166

Ç

"Çağır gelsin (bir ilah)" (Tanpınar)/ 102, 151, 231, 236, 237, 247, 274, 318

Çağlar, Behçet Kemal (şair, 1908-1969)/ 128, 198, 247
 Çağlar, Yusuf/ 8, 43, 47, 53, 101, 111
 Çallı, İbrahim (ressam, 1882-1960)/ 297
 Çambel, Halet (arkeoloji profesörü, d. 1916)/ 227, 229
 Çamlıbel, Faruk Nafiz (şair, yazar, 1898-1973)/ 93, 195, 205, 290
 Çankaya (Atay)/ 293
 Çapan, Cevat (İngiliz Filolojisi profesörü, şair, d. 1933)/ 120
 Çatalca/ 142
 Çaykovski, Piyotr İlyiç (Rus bestekârı, 1840-1893)/ 9, 175, 259, 260, 321, 333
 Çehof, Anton Pavloviç (Rus hikâye ve oyun yazarı, 1860-1904)/ 165
 Çekoslovakya/ 279
 Çelik Palas/ 126
 "Çiçekçi Kadın" (Tanpınar)/ 141
 Çiçerin, Georgiy Vasiliyeviç (Rus diplomat ve devlet adamı, 1872-1936)/ 223
 "Çin (Çinli kadın) Heykeli" (Tanpınar)/ 140, 143, 192, 236, 320
 Çin/ 33, 42, 140, 242, 260
 "Çin Kasesi" (Beyatlı)/ 271
 Çocuk ve Allah (Dağlarca)/ 297
 "Çok mu Geç Geldim" (Tanpınar)/ 141

D

"D mineur Piyano Konsertosu" (Mozart)/ 262
 D'Annunzio, Gabriele (İtalyan yazarı, 1863-1938)/ 223
 Dagobert I (Merovingian hanedanının son Frank kralı, 603-639 ?)/ 102
 Dağcılık Klubü/ 195
 Dağyolu, Kâzım (psikiatri profesörü) / 259
Dalgalar (Woolf)/ 137
 Dali, Salvador (İspanyol ressamı, 1904-1989)/ 94
 Dallı, Ahmet (İş Bankası genel müdürü, Hazine ve Ticaret bakanı, 1907-1971)/ 195
 Damiens suikastı/ 158
Danse Devant L'autre, La/ 134
 Dante Alighieri (İtalyan şairi, 1265-1321)/ 206
 Darago, Reşat Nuri (yazar, çevirmen, 1891-1962)/ 170, 181

- Darkot, Besim (coğrafya profesörü, 1903-1990)/ 165, 227
- Darülkütüb-i Atıf/ 263
- Daudet, Léon (Fransız yazarı, gazeteci, 1867-1942/ 43)/ 198
- Daubigny, Charles François, (Fransız ressam, 1817-1878)/ 75
- “Daüssıla” (Tanpınar)/ 141
- David Copperfield* (Dickens)/ 268
- Davies, Gardner/ 239
- De La Garde (doktor)/ 176, 177
- Debussy, Claude (Fransız bestecisi, 1862-1918)/ 147, 231, 321, 333
- Dede Efendi ([Hamamîzade İsmail], Mevlevî bestekâr, 1777-1846)/ 9, 27, 257
- Défense de Doubler*/ 165
- Degas, Edgar (Fransız ressamı ve heykeltıraşı, 1834-1917)/ 103
- Degüstasyon/ 204
- Dekartçı (Descart’çı)/ 223
- Del Piombo Bk. Sebastiano del Piombo
- Del Sarto, Andrea (İtalyan ressamı, 1486-1531)/ 93
- Delacroix, Eugène (Fransız ressamı, 1798-1863)/ 60, 317
- Delen, Dirck van (Hollandalı ressam, 1605-1671)/ 66
- Delibaş (Sinop’ta bir usta)/ 24
- Delvaux, Paul (Belçikalı ressam, 1897-1994)/ 79
- Demirkıran/ 130
- Denfer-Rocherot/ 93
- Denis, Maurice (Fransız ressamı, 1870-1943)/ 68
- “Deniz Türküsü” (Beyatlı)/ 131
- “Deniz ufkunda” (Tanpınar)/ 320
- “Deniz üstünde” (Tanpınar)/ 192
- “Deniz” (Tanpınar)/ 128, 150, 168, 190, 211, 231, 235, 236, 242, 248, 249, 262, 269, 290
- “Denizaltı” (Tanpınar)/ 247
- Derain, André (Fransız ressamı, 1880-1958)/ 64
- Dergâh*/ 12, 37, 312, 326, 328, 329
- Dersaadet Bk. İstanbul
- Derviş Ali/ 182
- Descartes, René (Fransız filozofu, 1596-1650)/ 223
- Désenchantées, Les* (Loti)/ 180
- Despiau, Charles (Fransız heykeltıraşı, ressamı, Rodin’in asistanı, 1874-1946)/ 79
- Deux Magots (kahve)/ 65, 93
- Devlet* (Eflatun)/ 163
- Devlet-i Aliyye/ 96-98
- Devrim, Fatma (yazar İzzet Melih’in ikinci eşi, ö.1961)/ 123, 277
- Dıranas, Ahmet Muhip (şair, 1909-1980)/ 300, 307
- “Diana” (Goujon)/ 102
- Dickens, Charles (İngiliz romancısı, 1812-1870)/ 74, 268
- Dictionary of Subjects and Symbols in Art* (Hall)/ 100
- Dictionary of the Bible Antiquities, Biography, Geography and Natural History, A* (Smith)/ 100
- Diderot, Denis (Fransız filozofu ve yazarı, 1713-1984)/ 117
- Digue Brabant sokağı/ 72
- Dijon/ 276
- Dikmen, Şukriye (ressam, 1918-2000)/ 138
- Dikmen, Tıraje (ressam, d. 1923)/ 183
- Dino, Abidin (ressam, 1913-1993)/ 82, 92, 161, 167, 180
- Dino, Güzin (edebiyat araştırmacısı, d.1913)/ 167, 184, 185, 186
- Dirin, İlyas/ 300, 329
- Dirvana, Hatice Nesterin (Fransız Filolojisi profesörü, 1917-17 Şubat 2006)/ 113, 130, 143, 146, 147, 152, 194, 210, 222, 231, 239, 241, 261, 273, 305, 330
- Disney, Walter Elias (Amerikalı desinatör, çizgi film sanatçısı ve prodüktörü, 1901-1966)/ 62
- “Divertissement” (Mozart)/ 211
- Divitçioğlu, Sevgi (piyanist, ressam, d. 1932)/ 103
- “Diyonisos” (Tanpınar)/ 117
- Dogerman (Proust’un dostu)/ 221
- Doğan/ 250
- Doğancılar/ 152
- “Doğulu Aydın” (Anday)/ 256
- Doğumunun 100. Yılında Yahya Kemal Beyatlı*/ 133
- “Dokuzuncu Hariciye Koşuşu” (Tanpınar)/ 297
- “Dolce Vita” (film)/ 287
- Dolmabahçe/ 133
- “Dolu Bir Gün” (Tanpınar)/ 63
- Domenichino ([Domeniquin, Domenico

- Zampieri], İtalyan ressamı, 1581-1641)/ 90
- Dostoyevski, Fiodor Mihayloviç (Rus romancısı, 1821-1881)/ 75, 137, 149, 282
- “Dostum Hasan-Âli Yücel” (Tanpınar)/ 299
- “Dostum İsmail Habib” (Tanpınar)/ 46
- Dou [Dow, Doux] Gérard (Hollandalı ressam, 1613-1675)/ 77
- “Dönüş” (Tanpınar)/ 139
- “Dördüncü Filip” (Goya)/ 105
- Dördüncü Henry* (Pirandello)/ 166
- Dörtlükler* (Hayyam)/ 273
- Dragos/ 144, 306, 307
- Dubois, Louis (Fransız ressamı, 1830-1880)/ 78
- Duc de Guise ([Henri I, Balafre], 1550-1588)/ 223
- Dufrène, Maurice (Fransız dekorasyon sanatçısı, Art-Nouveau yaratıcılarından, 1876-1955)/ 79
- Dufy, Raoul (Fransız ressamı, 1877-1953)/ 59, 63, 64, 66, 67, 74, 79, 83
- Dullaert, Heyman (Hollandalı ressam, 1636-1684)/ 73
- Dumenil/ 93
- Dumont, Paul (Fransız türkologu, d. 1945)/ 39
- Dumouriez, Charles François (Fransız generali, 1739-1823)/ 179
- Duran, Feyhaman (ressam, 1886-1970)/ 172, 173
- Duran, Güzin (Feyhaman’ın eşi)/ 172
- Dursunoğlu, Cevat (Eğitimci, siyasetçi, milletvekili, 1892- 1970)/ 51, 118, 155, 206, 207, 209, 217, 328
- Dünya Nimetleri* (Gide)/ 254
- Dürer, Albrecht (Alman ressam ve gravürcüsü 1471-1528)/ 70 166
- Dvorjak, Antonin (Çek bestekâr, 1841-1904)/ 275, 321, 333
- E
- Ebüzziya Tevfik (gazeteci, yazar, yayımcı, 1848-1913)/ 265
- Ebüzziya, Vâlâ (Ziyad Ebüzziya’nın eşi, d. 1917)/ 56
- Ebüzziya, Ziyad (gazeteci, yazar, Ebüzziya Tevfik’in torunu, 1911-1994)/ 56
- Eckermann, Johann Peter (Alman yazarı, Goethe’nin kâatibi, 1792-1854)/ 222
- Ecole Politique/ 133
- Eczacıbaşı, Şakir (fotoğraf sanatçısı, Türk Sinamatek derneği kurucularından, d. 1929)/ 229
- Edebiyat Tarihimizden* (Yücel)/ 121
- Edebiyat Üzerine Makaleler* (Tanpınar)/ 149, 203, 207, 273
- Edebiyat*/ 40
- Edebiyatçılar Birliği/ 187
- Edebiyatımızın İçinden* (Kaplan)/ 269
- Edhem Bey/ 96
- Edib Servet Bey [Tör] (İttihatçı yazar, subay, 1880-1960)/ 207
- Edinburg/ 107
- Edirnekapı/ 126, 262
- Eflatun/ Platon (Yunan filozofu, M.Ö. 428-348/ 7)/ 163
- Egeli, Ekrem Şerif (tıp profesörü, 1901-1980)/ 124, 136, 261, 268
- Egmont* uvertürü (Beethoven)/ 167
- Eiffel, Tour d’Eiffel/ 56, 181
- Ekrem Bey, şair (*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*)/ 219
- Ekrem, Ekrem Şerif bk. Egeli,
- El Bosco Bk. Bosch
- “El Bufón” (Vélazquez)/ 100
- El Greco (İspanyol ressamı, 1548-1625)/ 111
- “Elbehnon-Foraine” (Mallarmé)/ 168
- Elcezure/ 36
- Elçin, Şükrü (Halk Edebiyatı öğretim üyesi, 1912-2008)/ 321
- Eleştiri Yazıları* (Benk)/ 146
- Elhamra/ 33
- Elif Naci (ressam, 1898-1987)/ 297
- Eliot, T. S. (Amerikan asıllı İngiliz yazarı, 1888-1965)/ 151, 161
- Elisabeth III (Elisabeth Petrovna/ Yelizaveta Petrova, Rus çaricesi, 1709-1762)/ 158
- Elmaruf mahallesini/ 171
- Eluard, Paul (Fransız şairi, 1895-1952)/ 84, 93
- Emil Bk. Emin Ferahullah
- Emil, Birol (Yeni Türk Edebiyatı profesörü, d. 1938)/ 9, 10, 48, 63, 100, 138, 247
- Emin Âli (*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*)/ 219
- Emin Bey Bk. Erişirgil, M. Emin
- Emin Birol Bk. Emil, Birol

- Emin Ferahullah Efendi (asıl adı Emil, diplomat)/ 97
 Emin/ 140
 Emine/ 244
 Emir (*Aydaki Kadın*)/ 264
 Emirgân/ 293
En attendant Godot (Beckett)/ 84
 Enginün, İnci (Yeni Türk Edebiyatı profesörü , d. 1940)/ 9, 17, 24, 37, 49, 240, 325
 Enginün, Mine (biyokimya profesörü, d.1942)/ 17
 Ensor, James (İngiliz ressamı, 1860-1949)/ 79
 Enver Paşa (general, devlet adamı, 1881-1922)/ 199
 Eralp, Vehbi (felsefe profesörü, 1907-1994)/ 126, 128, 130, 135, 147, 198, 199, 227, 231
 Erbil/ 36
 Erdek/ 201, 325
 “Erenlerin Ölümü” (Rindlerin Ölümü) (Beyatlı)/ 152
 Ergani Madeni/ 22, 24
 Erginer, Halis (şair, edebiyat öğretmeni)/ 128
 Ergüven, Fatih/ 40
 Erhat, Azra (yazar, çevirici, 1915-1982)/ 146
 Erim, Nihat (siyasetçi, hukukçu, öğretim üyesi, 1912-1980)/ 197
 Erişirgil, M. Emin (fikir adamı, yazar, siyasetçi, 1891-1965)/ 144
 Ermenonville/ 170
 Ermitage, L’/ 112
 Eronat, Canan Yücel/ 121, 250, 307
 Erözen, Muzaffer (yazar)/ 220
 Ersoy, Mehmet Akif (şair, 1873-1936)/ 198, 253, 272, 302
 Ertaylan, İsmail Hikmet (edebiyat tarihçisi, 1899-1967)/ 227, 300
 Ertuğ, Hasan Refik (gazeteci ve yazar, ö. 1986)/ 130
 Erverdi, Ezel (doktor, yayımcı, d. 1943)/ 17
 Eryavuz, İhsan ([Topçu İhsan], subay, siyasetçi, 1877-1947)/ 197
 Erzen, Afif (arkeoloji profesörü, 1913-2000)/ 228, 254
 Erzurum, 30, 40, 41, 42, 167, 194, 195, 213, 243, 291, 311, 312, 328, 331, 332
 “Erzurumlu Tahsin” (Tanpınar)/ 41
 Esat Bk. Kural
 Escorial/ 82, 100, 102
 Esendal, Memduh Şevket (hikâyeci, diplomat, siyasetçi, 1883-1952)/ 197, 213, 328
Esi/ 63
 Eski Belçika Eserleri Müzesi/ 70
 “Eski Paris” (Tanpınar)/ 141
 “Essai d’interprétation des images de la vieille poésie amoureuse” (Tanpınar)/ 121
 “Estika’dan geçiş (El Paso de Laguna Estigia”, Patinir)/ 100
 “Eşiğin Duası”(Tanpınar)/ 274, 318, 320
 “Eşik” (Tanpınar)/ 42, 117, 135, 150, 177, 211, 219, 231, 236, 237, 242-244, 246-248, 261, 277-279, 285
 Eşref Şefik Bk. Atabey
 Etienne Friois (Profesör)/ 83
 “Eusebio”/ (Vélazquez)/ 100
 Everard [Webley] (*Contrepoint*)/ 231
 “Evin Sahibi” (Tanpınar)/ 285
 “Evliya Çelebi” (Tanpınar)/ 87
 “Ey hiç şaşmayan göz” (Tanpınar)/ 280
 “Ey kartal bakışlı (avcısı fecrin)” (Tanpınar)/ 193, 237, 247, 248, 320
 Eyuboğlu, Bedri Rahmi (ressam, şair, 1913-1975)/ 64, 173, 329, 331
 Eyuboğlu, Cemal Reşit (Cemal Ağabey, hukukçu, sanayici, milletvekili, 1906-1988)/ 173
 Eyuboğlu, Magdi ([Magdalena Rufer] piyanist, S. Eyuboğlu’nun eşi, 1924-2007)/ 173, 228, 229, 310
 Eyuboğlu, Mehmet Hamdi (B. Rahmi’nin oğlu)/ 173
 Eyuboğlu, Sabahattin (yazar, çevirici, 1908-1973)/ 38, 54, 64, 68, 121, 145, 160, 163, 164, 173, 174, 227-229, 231, 235, 250, 253, 258, 262, 273, 275, 289, 316, 329, 331
 Eyüp/ 152, 181
 F
 Faguet, Emile (Fransız tenkitçisi, 1847-1916)/ 134
 Fahir Bk. İz
 Fahir Bk. Onger
 Fahrettin Kerim Bk. Gökay
 Fahri Bey bk. Bilge Fahri
 Fahriye (mimarın eşi)/ 324
 Fahrünnisa Zeyd (ressam, 1901-1992)/ 56, 57

- Faiz Bey/ 147
 Faize [Erdoğan-Kuhar] (terzi)/ 67
 Falih Bk. Atay
 Fargue, Léon-Paul (Fransız şairi, 1876-1947)/ 148
 Farrère, Claude (Fransız bahriye subayı, Türk dostu yazar, 1876-1957)/ 42, 242
 Faruk Bk. Akün, Ömer Faruk
 Faruk Bk. Çamlıbel, Faruk Nafiz
Father Brown (Chesterton)/ 131
 Fatma Hanım Bk. Devrim
 Faubourg Saint-Honoré/ 56
 Faulkner, William (Amerikalı romancı, 1897-1962)/ 221, 222
Faust (Goethe)/ 27
Faux-Monnaieurs [Kalpazanlar](Gide)/ 254
 Fazıl Ahmet Bk. Aykaç
 Fazıl Bk. Ayanoğlu
 Fazıl Mustafa Paşa (Osmanlı devlet adamı, 1829-1875)/ 158
 Fehamet Hanım/ 173
 Feldman, Walter (Amerikalı türkolog)/ 40
 Fellini, Federico (İtalyan sinemacısı, 1920-1993)/ 161
 Feneryolu/ 287
 Ferhat/ 152
 Feridun Bey (mimar)/ 138
 Fersan, Refik (tamburî ve bestekâr, 1893-1965)/ 173
Fêtes Galantes (Verlaine)/ 211
 Fethi Bey Bk. Okyar
 Fethi Naci [Kalpakçıoğlu] (tenkitçi, d. 1927)/ 49
 Fethi Paşa/ 97
 Feyhaman Bk. Duran
 Fırat/ 73
 Fıratlı, Halil Vedat (eğitimci, yazar, 1902-1969)/ 326
 “Fırtına” (Tanpınar)/ 192, 193, 320
Fidelio uvertürü (Beethoven)/ 168
Figaro Littéraire/ 166
Figaro/ 166, 181
Fikir Haftası/ 243
 Fikret (Adil, Ürgüp olabilir)/ 210
 Fikret Adil (yazar, 1901-1973)/ 220, 297
 Fikret Bey/ 127
 Fikret Bk. Ateş, Fikret
 Fikret Bk. Tevfik Fikret
 Fikret Bk. Ürgüp
 Fikret Mualla ([Saygı], ressam, 1904-1967)/ 93, 141
 Filip IV ([Felipe, Philip] İspanya kralı, 1605-1665)/ 105
 Filmoloji Kongresi/ 15, 117
 Flaman/ 70, 72, 74, 79, 276
 Flandr oteli/ 75
 Flandr/ 75, 212
 Flaubert, Gustave (Fransız romancısı, 1821-1880)/ 13, 202, 206, 286, 310, 311, 316
Fleurs du Mal (Baudelaire)/ 119
 Flor/ 166
 Floransa/ 113, 262, 276, 277, 282, 312, 318
 Fontainebleau/ 94, 95
Forum/ 280
Fouché (Zweig)/ 194
 Fra Angelico (İtalyan ressamı, 1387/ 1395-1455)/ 110
 Fra Filippo Lippi (İtalyan ressamı, 1406-1469)/ 93
France Soir/ 167, 185
 France, Anatole (Fransız yazarı, 1844-1824)/ 42
 Francesca, Piero della ([Piero dei Francesci] İtalyan ressamı, 1420?-1492)/ 92
 Francis [De] Miomandre [François Durand] (Fransız yazarı, 1880-1959)/ 148
 Franck, César (Fransız bestekâr ve org sanatçısı, 1822-1890)/ 65
 Franco, Bahamonde, Francisco (İspanyol generali ve devlet adamı, 1892-1975)/ 105, 276
Frankfurt Seyahatnamesi, Mektuplar-Mülâkatlar (Ahmet Haşim)/ 37
 Fransa/ 60, 61, 63, 68, 92, 95, 98, 104, 105, 107, 112, 130, 131, 155, 158, 159, 179, 181, 193, 202, 211, 223, 224, 235, 265, 276, 277, 279, 281, 287, 303, 313, 326, 336
 Frederik II, Büyük (Prusya kralı, 1712-1786)/ 158
 Freud, Sigmund (Avusturyalı psikiyatrist, 1856-1939)/ 28
 Fuat Paşa Bk. Keçecizade
Fundamenta/ 168, 176
 Fustel de Coulange (Fransız yazarı, 1830-1889)/ 189
 Fuzelier, Jean-Louis (Fransız dram yazarı, 1672-1752)/ 57
 Fuzulî (şair, 1495?-1566)/ 149, 182, 257
 “Fuzulî” (Tanpınar)/ 149

Füreyâ [Koral] (seramik sanatçısı, 1910-2000)/ 110, 135, 238
 “Füreyâ’nın Seramik Sergisi” (Tanpınar)/ 110

Füyûzat/ 171

G

G/ 306, 307

Gabriel, Albert (Fransız arkeologu, mimar ve Türk sanatı tarihçisi, 1883- 1972)/ 249

Gaffar Bk. Güney

Galatasaray/ 257

Galib Paşa, Mısırlı/ 171

Galib, Şeyh (Divan şairi, 1757-1799)/ 25

Galilée (Brecht)/ 167

Galliera Müzesi/ 85, 86

Galsworthy, John (İngiliz romancısı, 1867-1933)/ 176

Gand, 68, 71, 72, 82

Garam (Hâmid)/ 307

Gare de l’Est/ 60, 61

Gauguin, Paul (Fransız ressamı, 1848-1904)/ 64, 74, 81, 175

Gaulle, Charles de (Fransız devlet adamı, general, 1890-1970)/ 166, 281, 287

Gautier, Théophile (Fransız şairi, sanat tarihçisi, tenkitçisi, 1811-1872)/ 84, 232

Gazavat-ı Barbaros Hayrettin/ 194

Gazban Efendi (Londra sefareti memuru)/ 158

Gazi bk. Atatürk

Gazi Terbiye Enstitüsü/ 42

“Gece Devriyesi” (Rembrandt)/ 31

“Gece” (Tanpınar)/ 237, 279, 320

“Geceleyin Pont-Neuf” (Marquet)/ 64

“Geçmiş Zaman Elbiseleri” (Tanpınar)/ 46

Gel Zaman Git Zaman (G. Dino)/ 185

Gelenbevi, Baha (film yönetmeni, senaryo yazarı, 1907-1984)/ 145

Gelibolu/ 181

Geneviève/ 166

Génie du Christianisme (Chateaubriand)/ 309

Gerbaut, Alain/ 183

Géricault, Théodore (Fransız ressamı, 1791-1824)/ 112

“Gezinti” (Tanpınar)/ 285

Gheerbrant, Alain (Fransız şairi, seyyahı, d. 1920)/ 161

Gırnata/ 99

Gıyasettin (Keyhüsrev II, 1237-1246 arası hüküm süren Anadolu Selçuklu hükümdarı)/ 249

Gide, André (Fransız yazarı, 1869-1951)/ 11, 147, 148, 254, 268, 273, 308, 316, 329

Gide’e Mektuplar Bk. Correspondances

Gilels, Emil Grigoryeviç (Rus piyanisti, 1916-1985)/ 230, 321

Girardin, Emile de (Fransız yazarı, gazeteci ve politikacısı, 1806-1881)/ 158

Giresun/ 31

Girit/ 276, 318

Gît le Coeur/ 249

Gizli Çekmece (Oktay)/ 203

Goethe, Wolfgang (Alman şair ve yazarı, 1749-1832)/ 27, 42, 171, 222, 284, 310

Goetz, Christine Boumeester (Fransız ressamı. 1904-1971)/ 59, 67, 94, 95

Goetz, Henri Bernard (Fransız ressamı, 1909-1989)/ 59, 67, 94, 95

Gogol, Nicolas (Rus yazarı, 1809-1852)/ 62

Goncourt Kardeşler (Fransız romancıları, Edmond, 1822-1896, Jules, 1830-1870)/ 74

Gonzalès/ 59

Gorki, Maxime (Rus yazarı, 1868-1936)/ 171, 312

Gossaert, Jan (Mabuse, Hollandalı ressam, 1478?-1532)/ 100

Goujon, Jean (Fransız heykeltıraş ve mimarı, 1510-1564/ 1569)/ 102-103

Goya, Francisco de (İspanyol ressamı, 1746-1828)/ 95, 103, 105-107, 111, 183, 310

Göçgün, Önder (Yeni Türk Edebiyatı profesörü, d. 1945)/ 41

Gökay, Fahrettin Kerim (hekim, yönetici, siyasetçi, 1900-1988)/ 124

Gökberk, Macit (felsefe profesörü, 1908-1993) eşi: Zahide/ 92-94, 227, 231, 287

Gökbilgin, Tayyip (tarih profesörü, 1907-1981)/ 228

Gökdoğan, Ali Mukbil (İTÜ. Mimarlık Fakültesi dekanı, Bayındırlık bakanı, 1909-1992)/ 213, 327

Gökdoğan, Hatice Nüzhet (Astronomi profesörü, ilk kadın dekan, 1910-2003)/ 82

Gökyay, Orhan Şaik (şair, edebiyat araştırmacısı, 1902-1994)/ 89, 128, 130, 148, 272

Görüş/ 42, 44, 46, 297
 Göztepe/ 113
 Gramont şatosu/ 170
 Greco Bk. El Greco
 Green, Graham (İngiliz romancısı, 1904-1991)/ 168
 Grevelines/ 64
 Grichenko, Alexis (Rus ressamı, 1883-1977)/ 78
 Grieg, Edvard (Norveçli besteci, 1843-1907)/ 333
 Gromaire, Marcel (Fransız ressamı, 1892-1971)/ 57
 Grünewald, Matthias, (Hollandalı ressam, 1470-1528)/ 70
 Guéret/ 276
 Guérin, Maurice [de] (Fransız yazarı, 1810-1839)/ 280
 Guichard-Meill, Jean (*La Nouvelle Revue Française* yazarı)/ 63
 Guillaume d'Occam/ Ockham Bk. Occam/ Ockham
 Guinness, Sir Alec (İngiliz tiyatro ve sinema oyuncusu, 1914-2000)/ 131
 Guys, Constantin (Fransız çizeri, Kırım'da savaş muhabiri, suluboya ressamı, Türkiye'deyken çok sayıda yerel hayat tabloları yaptı, 1802-1892)/ 168
 Gü/ 149
 Güçhan, Muzaffer Esat (tıp profesörü, 1902-1963)/ 123, 229, 260, 268
 "Gül" (Tanpınar)/ 193, 320
 Gülbay Hanım/ 33
 Gülek, Kasım (siyasetçi, 1905-1996)/ 186
 Gülümser [Yücel]/ 306
 "Gün ne güzel (bitti bu ağaçlıkta/ açıkta)" (Tanpınar)/ 140, 189, 193, 231, 236, 237, 247, 248, 274, 318, 320
 Gündüz (*Aydaki Kadın*)/ 288
 Gündüz [Berker]/ 311
 "Güneşin Atları" (Tanpınar)/ 140, 274, 280, 320, 321
 Güney, Gaffar (mütercim, yazar, Fikret Hakan'ın babası, 1884/ 5-1955)/ 203
 "Günlerimiz" (Tanpınar)/ 42
 Günyol, Vedat (yazar, çevirici, 1912-2004)/ 228
 Gürcan, Tarık (spiker, seslendirici, 1928-1999)/ 291
 Gürkan, Kâzım İsmail (tıp profesörü, operatör, 1904-1972)/ 94, 124, 136, 143, 229,

241, 244, 255, 278
 Gürkan, Suat İsmail (tıp profesörü, dişçi, dekan, bestekâr)/ 94
 Gürol, Ender (çevirici, d. 1931)/ 7, 17, 39
 Gürol, Ayca/ 115
 Gürsel Paşa Bk. Gürsel
 Gürsel, Cemal (T.C.'nin dördüncü cumhurbaşkanı, komutan, 1895-1966)/ 202, 213, 214, 218, 234, 294
 Güven, Güler (Yeni Türk Edebiyatı öğretim üyesi, 1938-1997)/ 9
 Güvercinlik (Antalya)/ 25
 Güzel Sanatlar Akademisi/ 215
 Güzin Bk. Dino

H

H/ 113
 "Haç taşıyan İsa" (Bosch)/ 76
 Haççe Hanım (Mahmut Ef. nin kızı)/ 171
 Hafız Şeyda, Abdürrahim Kühnî Dede (bestekâr, 1769-1831)/ 289
 Haiman/ 64
 Hakan, Fikret ([Bumin Gaffar Çıtarak] tiyatro ve sinema oyuncusu, d. 1934)/ 203, 334
 Hakkı Bk. Anlı
 Haldun Bk. Taner
 Halep/ 33, 158
 Halet Bk. Çambel
 Halil/ 143
 Halil Bey, Prens [Halil Şerif Paşa] (Mısır prensi, diplomat, resim koleksiyoncusu, ö. 1878)/ 84
 Halil Nihat Bk. Boztepe
 Halil Vedat Bk. Fıratlı
 Halis Bk. Erginer
 Halit Ayaracı (*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*)/ 260, 261
 Halit Nazmi [Keşmir] (Maliye Bakanlığı Nakit İşleri müdürü, Maliye Bakanı, profesör, 1897-1948)/ 140
 Halit Oğuz (*Dergâh* yazarlarından)/ 312
 Halit Ziya Bk. Uşaklıgil
 Hall, James (yazar)/ 100
 Hallac-ı Mansur (sufi, 857-922)/ 181
 "Halles'de Çiçekler" (Tanpınar)/ 142
 Hals, Frans (Hollandalı ressam, 1581?-1666)/ 76
 Halûk / 207

- Hamamî, İhsan Mehmet (şair ve fikir adamı, 1884-1948)/ 144
- Hamdi Bey Bk. Selçuk
- Hamit Bey (dişçi)/ 172
- Hamit Bey Bk. Ongunsu
- Hamit Nafiz Bk. Pamir
- Hammer-Purgstall, Joseph Freiherr van (Avusturyalı müsteşrik, tarihçi, 1774-1856)/ 226
- “Hân-ı Yağma” (Tevfik Fikret)/ 307
- Hannover Square Row/ 98
- Harbiye/ 13, 14, 44, 65, 144, 165, 183, 300, 335
- Hareket*/ 280
- Harmancı, Nejat (tıp profesörü, kardiyolog, 1914-1992)/ 140, 151
- Hartung, Hans (Alman asıllı Fransız ressamı, 1904-1989)/ 56, 58, 94
- Hasan Âli Bk. Yücel
- “Hasan Âli Yücel’e Dair Hatıralar ve Düşünceler” (Tanpınar)/ 299
- Hasan Rasim Bk. Us
- Hasan Refik Bk. Ertuğ
- Hasankale/ 41
- “Hasat” (Van Gogh)/ 75
- Hassan/ 158
- Hastahanebaşı (Antalya)/ 24, 25
- Haşim Bk. Ahmet Haşim
- Hatay, Yurdanur (öğrenci)/ 2274
- Hatemi Seniğ Bk. Sarp
- “Hatıra ve Düşünceler” (Tanpınar)/ 218, 300
- Hatıralar* (Tarhan)/ 97
- “Hatırladığım Deniz (gurbet gecelerinde)” (Tanpınar)/ 140, 169, 190, 242
- Havadis*/ 229
- Havva Hz./ 73, 76
- Hayal ve kocası/ 180
- Hayat* 42, 219
- Haydn, Franz Joseph (Avusturyalı besteci, 1732-1809)/ 321
- Hayri Bey (komiser)/ 236
- Hayyam, Ömer (İranlı şair ve bilgin, 1044-1123)/ 270, 273
- Heep Urias (*David Copperfield*)/ 268
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (Alman filozofu, 1770-1831)/ 66
- Hekim Ali Paşa Camii/ 126, 130
- Helst, Bartholemeus van der (Hollandalı ressam, 1613-1670)/ 77
- Henriette Bk. Arbaş
- Henry IV (Fransa kralı, 1553-1610)/ 161, 166
- “Hep Aynı Gül” (Tanpınar)/ 44
- “Her şey yerli yerinde”(Tanpınar)/ 193, 320
- Herminet (matmazel)/ 86
- Herminier Lheusse, L’/ 75
- Hersekli Arif Hikmet Bey (şair, 1840-1903)/ 199
- “Hız Üzerine” (Morand)/ 44
- “Hicret” (Tanpınar)/ 37
- Hidayet Aliye/ 172
- Hikâyeler* (Tanpınar)/ 31, 46
- Hilmi Efendi (*Aydaki Kadın*)/ 149
- Hilmi Ziya Bk. Ülken
- Hindistan/ 158
- Hisar, Abdülhak Şinasi (romancı, yazar, 1887-1963)/ 37, 123-125, 131, 133-135, 143, 146
- Hitler, Adolf (Alman devlet adamı, 1889-1944)/ 171, 180
- Hoffmann, Ernst Theodor Wilhelm (Alman yazarı, bestecisi, 1776-1822)/ 27, 42
- Hofmannsthal, Hugo von (Avusturyalı yazar, 1874-1929)/ 222, 223, 224, 230
- Hogart, William (İngiliz ressamı ve baskıcısı, 1694/ 97-1764)/ 76
- Hohenzol (Avusturyada bir bölge, Avusturya hanedanı)/ 105
- Holbein, Hans (Alman portre ressamı, 1497/ 98-1543)/ 76
- Hollanda/ 15, 51, 67, 72-75, 105
- Homais (*Madam Bovary*)/ 310
- Homiros (eski Yunan şairi ve destan yazarı)/ 271
- Hooch [Hoogh, Hooghe] Pieter de Hendrickszde (Hollandalı ressam, 1629-1684)/ 77
- Horasanlı, Osman (eğitimci, mantık öğretmeni, yazar, çevirici)/ 266, 300
- Hospice/ 70
- Hotel Esperia/ 105
- Houdon, Jean-Antoine (Fransız heykeltıraşı, 1741-1828)/ 102
- “Hugo ve Paris” (Tanpınar)/ 141
- Hugo, Victor (Fransız şair ve yazarı, 1802-1885)/ 74, 117, 171, 215, 243, 244, 246, 271, 274, 284, 293
- Hulâgu [Hülâgû], Cebbar (doktor)/ 89, 92
- Hulusi/ 272
- Huxley, Aldoux (İngiliz yazarı, 1894-1963)/ 231, 282

Huyghe, René (Fransız sanat felsefecisi, akademisyen, 1906-1997)/ 286
 Huysmans Katedrali/ 84
 Huzur (Tanpınar)/ 9, 25, 28, 37, 49, 122, 127, 142, 161, 265, 285, 290, 322, 330
 “Huzur, Bir Müzikal Roman mı?” (Yavuz)/ 14
 Hüsam, Hüsametdin Bk. Bozok
 Hüseyin Avni Bk. Şanda
 Hüseyin Bk. Salor, Hüseyin Tahsin
 Hüseyin Fikri Efendi (Tanpınar’ın babası, kadı, ö. 1935)/ 46
 Hüseyinzade Ali Bey Bk. Turan
Hüsn ü Aşk (Şeyh Galib)/ 282
 Hüsrev Gerde Caddesi/ 124
 “Hüsrev ü Şirin” (Tanpınar)/ 40
 Hyde Park/ 89

I

Icare (Serge Lifar’ın bestesini ve koreografisini yaptığı bale)/ 66
 “Icare’ın Düşüşü” (Breughel)/ 68
Idée Fixe, L’ (Valéry)/ 149
Idées de Charles Maurras, Les (Thibaudet)/ 306
 “Impérial, İmparator” (Beethoven 5. senfonisi)/ 198, 201, 230
Indes galantes, Les (bestesi Jean-Philippe Rameau’ya, livresi Louis Fuzelier’ye ait 1952’te Paris Operası’nda sahnelenmiş opera bale)/ 57
International Congress of Orientalist. Münich 1957. Akten des vierundzigsten Internationalen Orientalisten – Kongresses/ 121
Introduction à la Méthode de Léonard de Vinci (Valéry)/ 148
 Irak/ 13, 259, 316, 321
 Irmak, Sadi (tıp profesörü, siyasetçi, 1904-1990)/ 136, 230
 “İsfahan” (Tanpınar)/ 37
 Isidro Nonell [y Munturiol] (İspanyol ressamı, 1873/ 2-1911)/ 98
 “İtrî” (Beyatlı)/ 128, 254, 257

İ

İbn Kemal Tarihi/ 194
 İbnülemin Mahmut Kemal [İnal] (edebiyat tarihçisi, biyografi yazarı, 1870-1957)/ 110
 İbrahim Paşa, Damat (devlet adamı, sadraz-

am, 1718-1730)/ 160
 İclâl (*Huzur*)/ 330
 “İçtimaî Cürüm ve İnsan Adaleti” (Tanpınar)/ 300
 İhsan Bey Bk. Eryavuz
 İhsan Şükrü Bk. Aksel
 “İki Ateş Arasında” (Tanpınar)/ 120
 “İkinci Sabah” (Tanpınar)/ 274
 “İkiz hayaletler gibi” (Tanpınar)/ 193, 320
 İleri, Celâl Nuri (gazeteci, 1877-1939)/ 34
 İleri, Selim (yazar, d. 1949)/ 13, 334
 İleri, Tevfik (politikacı, bakan, 1911-1961)/ 195
 İlhami/ 175
 İlhan Bey (mektepe arkadaşısı)/ 305
 İlhan Bk. Aykut, İlhan Şevket
 İlhan Bk. Koman
İlhan Şevket Aykut, Kılıç Artığı. Gizlenen Bir Şairin Portresi (Coşkun)/ 14
 İlhan, Çolpan (tiyatro ve sinema oyuncusu, devlet sanatçısı, d. 1936)/ 13, 334
 İlyâ Efendi (bestekâr, ö. 1799)/ 254
İnce Memet (Yaşar Kemal)/ 161
 İncedayı, Cevdet Kerim (subay, siyaset ve devlet adamı, 1893-1951)/ 197
 İnci/ 247
 İnci (*Aydaki Kadın*)/ 264
 İnci, Handan (Yeni Türk edebiyatı doçenti. d. 1965)/ 24
İncill/ 275
 “İncili Kadın” (Corot)/ 66
 İngiltere/ 15, 34, 51, 89, 96-98, 105, 122, 131, 158, 166, 187, 265, 295
 Ingres, Jean-Auguste Dominique (Fransız ressamı, 1780-1867)/ 110
 İnönü, İsmet (devlet adamı, T.C.’nin ikinci cumhurbaşkanı, 1884-1973)/ 12, 177-180, 183, 186, 196, 197, 202, 204-206, 211, 213, 214, 229, 240, 250, 294, 299, 303, 305, 313, 315, 316, 322, 328
 İpekçiler [1928’de kurulan İpek Film’in sahipleri: Kâni, İhsan (1901-1966), Osman)/ 145, 334
 İpşiroğlu, Mazhar Şevket (Sanat Tarihi profesörü, 1908-1985)/ 38, 68, 94, 125, 329
 İpşiroğlu, Nazan (İpşiroğlu’nun eşi, sanat tarihçesi, 1923-2015)/ 145, 334
 İpşiroğlu, Osman (İpşiroğlu’nun oğlu)/ 139, 235, 294
 İpşiroğlu, Zehra (İpşiroğlu’nun kızı, profesör, d. 1948)/ 145

İran/ 92, 163, 207
 İsa Hz/ 68, 70, 73, 77, 78, 81, 85, 90, 99,
 100, 102, 110
İslâm Ansiklopedisi/ 228
 İsmail Habib Bk. Sevük
 İsmail Hakkı Bey bk. Altunbezer/ 174
 İsmail Hikmet Bk. Ertaylan
 İsmet Paşa Bk. İnönü
 İspanya, 15, 51, 58, 94, 95, 100, 102, 104,
 105, 107-109, 182, 183, 184, 224, 243,
 336
 İstanbul Fetih Enstitüsü/ 128
 İstanbul Pastahanesi/ 44
 İstanbul/ 15, 21, 24, 25, 31, 33, 34, 36, 37,
 44, 48, 51, 60, 65, 86, 94, 96, 104, 112,
 113, 122, 123, 130, 132, 138, 139, 145,
 154-156, 165, 171, 173, 174, 177, 178,
 180, 182, 184, 185-187, 196, 197, 203,
 207, 229, 230, 243, 263, 265, 266, 269,
 270, 277, 299, 302, 306, 315, 329, 3379
 İsveç/ 161, 174
 İsviçre/ 15, 70, 122, 173
 “İş ve Program I-II” (Tanpınar)/ 48
 İtalya/ 15, 51, 92, 95, 107, 112, 149, 222,
 265, 277, 279, 282
 “İthaf” (Beyatlı)/ 310
 İtrî. Buharizade Mustafa (bestekâr, 1640-
 1712)/ 128, 254, 257
 İvaz Efendi Camii/ 263
 İz, Fahir (Eski Türk Edebiyatı profesörü,
 1911-2004)/ 134, 135, 231
 İzer, Zeki Faik (ressam, 1905-1989)/ 143,
 240, 298
 İzgan Bk. Baz
 İzmir/ 187, 213
 İznik/ 110
 İzzettin Şadan (Psikiyatrist Dr.)/ 44

J

Jan Dark [Jeanne D’Arc] (Fransız millî kah-
 ramanı, 1412-1431)/ 287
 Jan ve Hubert Kardeşler Bk. Van Eyck
 Jarmaye Oteli/ 183
 Jean/ 277
Jeune Parque, La (Valéry)/ 148, 246
 “Joconde [La]” (Tanpınar)/ 141
 Jordaens, Jacob (Flaman ressamı, 1593-
 1678)/ 64, 95

Journal d’Orient/ 160
Journal Des Débats/ 158
Journal of Turkish Studies, Türklük Bilgisi
Araştırmaları (TUBA)/ 9
Journale (Gide)/ 254
 Joyce, James (İrlandalı yazar, 1882-1941)/
 221
 Jüpiter (Klasik mitolojinin en büyük tanrı-
 sı)/ 135

K

Kabacalı, Alpay (yazar, d. 1942)/ 9, 27, 121
 Kadıköy/ 44, 143
 Kafka, Franz (Almanca yazarın Çek yazarı,
 1883-1924)/ 93, 204
 “Kahveler” (Tanpınar)/ 141
 “Kalbim” (Tanpınar)/ 37
 Kamer Hanım/ 67
 Kanada/ 158
 Kanal/ 60
 Kandilli/ 113
 Kanık, Orhan Veli (şair, 1914-1950)/ 157,
 290
 Kanlıca/ 170, 239
 Kapancı, Ayşe (ö. 2002)/ 235
 Kapancı/ Kapani, Ahmet/ 235, 238
 Kapani, Münci (hukukçu, d. 1921-1993)/
 234, 317
 “Kapıcı Saltanatı” (Tanpınar)/ 142
 Kaplan, Behice (edebiyat öğretmeni, M.
 Kaplan’ın eşi, 1916-1966)/ 82, 160
 Kaplan, Mehmet (Yeni Türk Edebiyatı pro-
 fesörü, yazar, fikir adamı, 1915-1986)/
 9-11, 17, 21, 38, 49, 126, 146, 160, 167,
 168, 176, 194, 195, 207, 234, 239, 245,
 247, 258, 263, 275, 286, 302, 305, 314,
 331, 332
 Kaptan, Arif (ressam, 1906-1979)/ 175
 Kar (1826-1896)?/ 79
 Kara, İsmail, 8
 Kara Kemal (İşe nazırı, ö. 1926)/ 171-172
 Karahan, Abdülkadir (Eski Türk Edebiyatı
 profesörü, 1913-2000)/ 194, 227
 Karamazoff (*Karamazov Kardeşler*)/ 142
 Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, (romancı,
 yazar, 1889-1974)/ 34, 121, 181, 253,
 254, 271, 302, 312
Kardeş Mektupları (Eyuboğlu)/ 173, 329,
 331

- “Karışan saatler içinde” (Tanpınar)/ 192, 193, 320
 Karnak mabedi/ 83
 Kars/ 97
 “Karşı Karşıya” (Tanpınar)/ 210, 214, 285, 287, 288
 Kasım/ 276
 Kasımpaşa/ 249
 Katalan/ 106
Katedral, Katedral’de Cinayet (Eliot)/ 151
 “Kâtibim” türküsü/ 86
Kaynaklar/ 12
 “Kaz Ayaklı Kraliçe Kebapçısı” (France)/ 42
 Kazalitmis/ 312
 Kazancıgil, Aykut (tıp profesörü, jinekolog, yazar, d. 1930)/ 13, 17, 89, 92
 Kazancıgil, Tevfik Remzi (tıp profesörü, jinekolog, 1894-1969)/ 89, 92
 Kâzım (Gürkan, Dağyolu olabilir)/ 94, 124, 136, 259
 Kâzım Bk. Dağyolu
 Kâzım İsmail Bk. Gürkan
 Keçecizade, Fuad Paşa (sadrazam, 1815-1869)/ 110
 Keçiören/ 204
 Kelâmî (Mısır seferi yazarı)/ 82
 “Kelimeler arasında yaşadığımız zaman” (Tanpınar)/ 305
 Kemal [Şener] (İ.Ü. Edebiyat Fakültesi muhasebecisi)/ 123, 144
 Kemal (psikiyatrıst)/ 194
 Kemal Bey Bk. Kara Kemal
 Kemal Bey Bk. Türkömer
 Kemal Tahir (romancı, 1910-1973)/ 16
 Kempff, Wilhelm (Alman pianist, 1895-1991)/ 230
 Kenan Bey (Vagon-lit)/ 136
 Kenan, Bk. Tanpınar
Kendi Gök Kubbemiz (Beyatlı)/ 270, 273, 293, 303
 “Kendi Gök Kubbemiz” (Tanpınar)/ 273
 “Kendimizin Peşinde: Çok Mühim Bir Mesele” (Tanpınar)/ 329
Kerem Aslı/ 143
Kerem ile Aslı (Elçin)/ 321
 “Kerem’e” (Tanpınar)/ 37
 Kerime Hanım (Dişçi Hamit Bey’in eşi)/ 172
 “Kerkük Hatıraları” (Tanpınar)/ 10, 16, 28, 30, 36, 46, 325
 Kerkük/ 10, 16, 22, 24, 30, 32-34, 36, 258, 259
 Kerman, Zeynep (Yeni Türk Edebiyatı profesörü, d. 1942)/ 9, 10, 17, 37, 49, 100
 Keşan/ 160
 Keyser, Thomas de (Hollandalı ressam ve mimar, 1596-1667)/ 76
 Kıbrıs meselesi/ 318
 Kırdar ailesi/ 124
 Kırklareli/ 48, 139
 Kırkpınar, Salim Rıza (edebiyat öğretmeni, yazar, 1906-1998)/ 128
 Kısakürek, Necip Fazıl (şair, yazar, 1905-1983)/ 137, 296, 335
 Kızlar Manastırı/ 269
 Kilise Camii/ 263
 Kilyos/ 24
 “Kitap Okuyan Kadın” (Dou)/ 77
Kitap-lık/ 13, 48, 118
 “Klasik ve Avrupa” (Tanpınar)/ 141
 Klee, Paul (Alman ressam, 1879-1940)/ 56
 “Koca Mustafa Paşa” (Beyatlı)/ 270, 272
 Kocatürk, Utkan (tıp doktoru, araştırmacı yazar, d.1937)/ 41
 Koman, İlhan (heykeltıraş, d. 1920)/ 174
 Kongar, İhsan (Felsefe öğretmeni)/ 16
Kongo Seyahatnamesi (Gide)/ 254
 “Konovalof” (Gorki)/ 312
 “Kont Orgaz” (El Greco)/ 110
 Konya/ 41, 42, 65, 130, 242
 Koraltan, Refik (siyasetçi, 1889-1974)/ 234
 Kordoba/ 106
 Korya/ 30, 31
 Köni, Yunus Kâzım (eğitimci, yazar, 1903-1957)/ 122, 149, 165, 250
 “Köprü” (Arles’deki İngiliz köprüsü, Rembrandt)/ 75
 Köprülü/ 106
 Kör Agop/ 262, 268
 “Köroğlu ile beraber” (Tanpınar)/ 320
 “Köroğlu” (Tanpınar)/ 236
 Kösemihal, Nurettin Şazi (sosyoloji profesörü, 1909-1972)/ 227, 228
 Kösemihalzade Bk. Kösemihal
Kötülük Çiçekleri (Baudelaire)/ 272
 “Kremon Kemani” (Hoffmann)/ 42
 “Kronik: Eski ve Yeni Edebiyatı” (Tecer)/ 44
 Krosi/ 160
 Kubalı, Hüseyin Nail (hukuk profesörü, 1903-1981)/ 303

“Kuğular” (Tanpınar)/ 102
 Kural, Esat (Yahya Kemal Enstitüsü kurucularından, ö. 2002)/ 148
 Kurbağalıdere/ 70
Kurun-ı Vustada Müslümanların Gündelik Hayatı (Mazhari)/ 167
 “Kuş cenneti” (Tanpınar)/ 305
 “Kuş” (Tanpınar)/ 42, 243
 “Kuşlar Cenneti” (Tanpınar)/ 295-286
 Kut, Günay (Eski Türk Edebiyatı profesörü d.1939)/ 17
 Kutlu, Mustafa (yazar, d. 1947)/ 17, 182
 Kutsi Bk. Tecer
Kuyucak'tan Göç (Özer)/ 255
 Kuzguncuk/ 189
 Küba/ 308
 Küçük Bebek/ 34
 Küçük Süheyla bk. Artemel, Süheyla
 Küçük Tiyatro/ 146
 Küçük, Sami (Millî Birlik Komitesi üyesi Kr. Alb. d. 1916)/ 295, 300
 Küçüksu/ 70
Kültür Haftası/ 42, 243

L

La Tour, Maurice Quentin de (Fransız ressamı, 1704-1788)/ 74, 77, 78
 Laermans, Eug[ène] Jules Joseph (Belçikalı ressam, 1864-1940)/ 79
 Lafayette/ 59
 Lale/ 147
 Lalo, Edouard (Fransız besteci, 1823-1892)/ 277
 Lamballe, Marie-Thérèse Louise de Savoie-Carignan, Princesse de, 1749-1792)/ 141
 Lamia Hanım/ 289
 Langland/ 125
 Lapique, Charles (Fransız ressamı, 1898-1988)/ 59, 63
 Larbaud, Valéry (Fransız yazarı, 1881-1957)/ 148, 201, 202
 Laroza (doktor)/ 59, 60, 68, 102, 103, 159, 163, 167, 176
Last punic war, The (Broadley, Alexander Meyrick)/ 83
Latin Avrupa Ortaçağ Edebiyatı (Curtius)/ 167
 Laurens (Jean-Paul, ressam 1838-1921 veya Paul-Albert, heykeltıraş, 1870-1934)/ 57, 158
 Lautrec Bk. Toulouse-Lautrec

“Lazare”ın dirilmesi” (Rembrandt)/ 77
 Leconte de Lisle, Charles-Marie (Fransız şairi, 1818-1894)/ 275, 308, 311
 Léger, Fernand (Fransız ressamı, 1881-1955)/ 83, 96
 Lehistan/ 279
 Léonard/ Leonardo da Vinci (Rönesans sanatçısı ve bilgini, 1452-1519)/ 57, 141, 148, 286
 “Léonard” (Tanpınar)/ 141
 Lepant muharebesi makalesi (Yınanç)/ 194
Lettres Françaises/ 63, 326
 Leucothéa (Yunan mitolojisindeki deniz tanrıçalarından)/ 306
 Levent/ 194, 195, 198
 Lévy, Léopold (Fransız ressamı, 1882-1961)/ 183
 Leyden, Lucas van (Hollandalı ressam, 1494-1533)/ 66
 Leylâ/ 57
 Leylâ (*Aydaki Kadın*)/ 126, 127, 138, 139, 154, 288, 318
 Leylâ (Nuriye Hanım’ın kızı)/ 181
 Leylâ (öğrenci)/ 236
 Leylâ (*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*)/ 221
 Leylâ [Gamsız, Sarptürk] (ressam, 1921-2010)/ 57
 “Leylâ Hanımın beyti etüdü” (Tanpınar)/ 305
Leyla ve Mecnun/ 282, 285
Liberté, La/ 158
 Liman Lokantası/ 149
Littérature européenne et le moyen âge latin, La (Curtius)/ 166
 Liz/ 174
 “Lodosa, Sise ve Lüfere Dair” (Tanpınar)/ 138, 139
 Loire kıyıları/ 276
Lolita (Nobokov’un romanı ve kahramanı)/ 334
 Londra/ 73, 87, 89, 92, 96, 97, 107, 136, 158, 160, 161, 180, 201, 246, 299
 Longhi, Pietro (İtalyan ressamı, 1702-1783/ 85)/ 83
 Lorca, Federico Garcia (İspanyol şairi ve oyun yazarı, 1898-1936)/ 60
 Louis VI (Fransa kralı, 1081-1137)/ 313
 Louis VII (Fransa kralı, 1120-1180)/ 211
 Louis XI (Fransa kralı, 1423-1483)/ 276

Louis XV (Fransa kralı, 1710-1994)/ 158
 Louis XVI (Fransa kralı, 1754-1793)/ 313
 Louis-Philippe (Fransa kralı, 1773-1850)/ 211
 Louvre Müzesi/ 55, 66, 83, 86, 90, 93, 102, 141, 142, 168
 Louvre Sarayı/ 141
 Lucienne [Larosa, doktor]/ 163
 Lurçat, Jean (Fransız ressamı, 1892-1966)/ 81
 “Lut ve kızları” (Leyden)/ 66
 Luxembourg Kahvesi/ 60
 Luxembourg, Lüksemburg Parkı/ 60, 61, 93
 Lütfi Bey (Kırdar’lardan)/ 34
 Lütfi Bey Hacı Vesim Paşazade, Lutfu-i Mevlevi (Devlet Şurası’nda nikâh memuru)/ 174

M

M/ 173
 M. De Thou (*Cinq-Mars*)/ 180
 “M. Teste’e Dair” (Tanpınar)/ 87
 M.A/ 312
 M. Kaya Bilgegil’in Makaleleri/ 195
 Mabuse bk. Gossaert, Jan
 Macaristan/ 187, 279
 Macit Bk. Gökberk
 “Madalyon” (Tanpınar)/ 37
 Madam Cain bk. Cain
 Madam De Sevigné Bk. Sevigné
 Madanoğlu, Cemal (27 Mayıs hareketinin güçlü subayı, 1907-1993)/ 239, 293, 295, 300
 Madeleine (Amerikalı piyanist)/ 166
 Madrit/ 82, 83, 104, 106
 Magdi Bk. Eyuboğlu
 “Mağara” Tanpınar/ 117, 140, 237, 243, 247, 308, 320, 321
 Mahmud Celaleddin Paşa (devlet adamı, şair, tarihçi, bestekâr, 1839-1899)/ 186
 Mahur Beste (Tanpınar)/ 49, 157, 173, 261
 “Mahzun dönüşleri (son vapurların)” (Tanpınar)/ 86, 102, 117, 130, 139, 193, 237, 247, 274, 318, 320
 Maillol, Aristide (Fransız heykeltıraşı, 1861-1944)/ 58, 93, 277
 Malike Hanım/ 289
 Mallarmé et drame solitaire (Davies)/ 239
 Mallarmé, Stéphane (Fransız şairi, 1842-1898)/ 11, 27, 28, 42, 95, 139, 150, 176, 201, 236, 239, 243, 244, 246, 248, 273, 275, 280, 284, 311
 “Mallarmé’nin Evi” (Tanpınar)/ 141
 Mallet, Robert-Stevens (Fransız mimar ve desencisi, 1886-1945)/ 147
 Malta/ 171
 “Malva” (Gorki)/ 312
 Mamak/ 268
 Manavkadı Camii/ 263, 265
 Manet, Edouard (Fransız ressamı, 1832-1883)/ 103, 142
 Mansuroğlu, Mecdut (Türk Dili profesörü, 1910-1960)/ 202, 203, 206
 Maraş/ 48, 197
 “Maraşlıların Bayramı” (Tanpınar)/ 48
 Marceau, Marcel (Fransız oyuncu ve pantomimci, 1928-2007)/ 62
 Marchand, Hans (dilci, 1934’ten itibaren İÜ Yabancı Diller Yüksek Okulu ve Edebiyat Fakültesi’nde öğretim görevlisi (d. 1907 Eva Buck’un eşi Tanpınar’a İngilizce öğretti)/ 132, 134, 136, 145, 229
 Mari [Gerekmezyan] (heykeltıraş, ?-1946)/ 34
 “Marie Rojêt hikâyesi” (Poe)/ 236
 Marivaux, Pierre Carlet de Chamblain (Fransız oyun yazarı, 1688-1763)/ 302
 Marlow/ 89
 Marquet, Albert (Fransız ressamı, 1875-1947)/ 64
 Martin, J.B./ 93
 Mary Magdalena/ 90
 Marya/ 174
 Masaccio/ Massaccio ([Tomaso Cassai] İtalyan ressamı, 1401-1428)/ 111
 Massignon, Fernand (Paul Roche adıyla tanınan Fransız ressam ve heykeltıraşı, 1855-1922)/ 81, 181
 “Mater de Loriza” (Titien)/ 99
 Matisse, Henri (Fransız ressamı, 1869-1954)/ 56, 58, 64, 79
 Matmazel Noraliya’nın Koltuğu (Safa)/ 298
 Mauriac, François (Fransız Katolik yazarı, Nobel ödülü sahibi (1952)/ 1885-1970)/ 281
 Maurras, Charles (Fransız romancısı, 1868-1952)/ 198, 306, 312

- “Mavi maviydi”(Tanpınar)/ 192, 320
 Mazhar Bk. İpşiroğlu
 Mazhar Osman Bk. Usman
 Meaux/ 85, 86
 Meaux Katedrali/ 85
 Meester van de Kruisafneming (İsa'nın çarmıhtan inirililişini tasvir eden, ressamı bilinmeyen, Figdor koleksiyonuna ait olan tablo II. Dünya Savaşı'nda yok edilmiştir. Bu resmin yerinde Rijksmuseum'da aynı ressama atfedilen 'Matyrdom of St Lucy' adlı bir tablo bulunmaktadır. Tanpınar İsa'nın çarmıhtan indirilişini işleyen başka tablolardan (Weiden, Donatello) söz ediyor olmalı/ 76
 Mehmed IV Avcı (padişah, 1642-1693)/ 130
 Mehmet (öğrenci)/ 195, 263, 332
 Mehmet Akif Bk. Ersoy
 Mehmet Ali Bk. Cimcoz
 Mehmet Ali (öğrenci)/ 195
 Mehmet Ali Paşa/ 97
 Mehmet Ali Paşazade İbrahim Paşa/ 96
 Mehmet Efendi (tablo)/ 93
 Mehmet Fuat Bk. Memet Fuat Bengi
 Mehmet Narlı (*Aydaki Kadın*)/ 299
 Melâhat (P. Safa'nın eşi)/ 297
 Melek Hanım [Sofu, Lampe] (ressam, 1896-1976)/ 142
 Memduh Şevket Bk. Esendal
 Memet Fuat Bengi (yazar, eleştirci, yayıncı, 1926-2002)/ 280
 Memiş Can/ 289
 “Memleket Realiteleri” (Tanpınar)/ 48
Memleket/ 48
 Memling Müzesi/ 70
 Ménandre (Eski Yunan şairi ve komedi yazarı, M.Ö. 342-292)/ 148
 Mendelsshon-Bartholdy, Felix (Yahudi asıllı Alman besteci, 1809-1847)/ 284
 Menderes, Adnan (politikacı, başbakan, 1899-1961)/ 103, 136, 177, 179, 185, 187, 195, 202, 205, 213, 220, 266, 273, 300, 313, 315
 Menemencioğlu, Muazzez (yazar, 1910-1994)/ 218
 Mengücek/ 274
 Mengüşoğlu, Takiyettin, Taki (Felsefe profesörü, 1905-1984)/ 135, 142, 143, 145, 155, 165, 194, 227, 229, 230, 241
 Menhir (Cornwall ve Brittany'de bulunan taş anıtlar)/ 127
 “Menipo” (Velazquez)/ 100
Mercure de France/ 93, 296
 “Merdiven” (Tanpınar)/ 274
 Meriç, Cemil (yazar ve fikir adamı, 1916-1987)/ 16
 Meriç, Rıfki Melûl [Çoşkunmeriç] (şair, eğitimci, 1901-1964)/ 293, 326
 Meryem Hz./ 58, 70, 90, 100, 110
 “Meryem ve çocuğu” (Bellini)/ 78
 Meserret Hanı/ 171
 Mesmer, Franz Anton (Mesmerizm'i başlatan Alman fizikçisi, 1734-1815)/ 166
 “Metroda”(Tanpınar)/ 141
 Metsu/ Metz, Gabriel (Hollandalı ressam, 1629-1667)/ 77
 Mevlânâ Celaleddin-i Rumî (mutasavvıf, şair, Mevlevî tarikatı kurucusu, 1207-1273)/ 273, 332, 336
Mevlud (Süleyman Dede)/ 307
 “Mevsim Sonu (dağılan bir gül sanki...)” (Tanpınar)/ 151, 193, 237, 247, 274, 318, 320
 Meziyet/ 93
 Mısır/ 34, 59, 82
 Michaud (Professeur)/ 112
 Michel Ange/ Michelangelo Buonarroti (İtalyan ressamı, heykeltıraşı, mimarı, 1475-1564)/ 70, 84, 90, 102
Michelet (Carré)/ 309
 Michelet Lisesi/ 165
 Michelet, Jules (Fransız yazarı ve tarihçisi, 1798-1874)/ 74, 143, 144
 “Mihriban”(Beyatlı)/ 271
 Miki Mouse/ 235
 Milan ovası/ 110
 Milano/ 279
 Millet, Jean-François (Fransız ressamı, 1814/ 1815-1875)/ 74, 75
Millî Mecmual/ 42
 Mîna Bk. Urgan
 Mine [Türkömer]/ 238
 Minne, Georges (Belçikalı heykeltıraş, 1866-1941)/ 76
 Miro, Joan (İspanyol ressamı, 1893-1985)/ 56, 83
 “Mistik Kuzu”, (Van Eyck kardeşler)/ 72
 Mişlin/ 240
 Mithat Şakir Bk. Altan
 Mithat/ 295
 Mocan, Şevket (çiftçi, milletvekili, 1895-)/ 152

- Modigliani, Amedeo (İtalyan ressamı, 1884-1920)/ 142
- “Mohaç Türküsü” (Beyatlı)/ 272
- Molière, Jean-Baptiste Poquelin (Fransız oyun yazarı ve aktör, dramaturg, 1622-1673)/ 174
- Monde, Le*/ 177
- Mondor, Henri (Fransız cerrahı ve yazarı, 1885-1962)/ 248
- Monet, Claude (Fransız ressamı, 1840-1926)/ 64, 74, 293
- “Monmartre ve Montparnasse” (Tanpınar)/ 142
- Monsieur/ Mösyö/ M. Teste* (Valéry)/ 44, 46, 87, 143, 147, 148, 276
- Montagna, Bartolomeo (İtalyan ressamı, 1450-1523)/ 78
- Montel, François (Faquet'nin kâtibi, yazar)/ 134
- “Montparnasse Manzaranları” (Tanpınar)/ 141
- Montparnasse/ 56, 67, 159, 167
- Montpellier/ 83
- Mora/ 224
- Moran, Berna (İngiliz Filolojisi profesörü, yazar, 1921-1993)/ 14, 38, 160, 231, 235, 258, 261
- Morand, Paul (Fransız yazarı, 1888-1976)/ 44, 46
- Moréas, Jean ([Papadiamontopoulos], Yunan asıllı Fransız yazarı, 1852-1910)/ 133, 306, 308
- Morgan, Charles Langbridge (İngiliz yazarı, 1894-1958)/ 127
- Mortefontaine/ 170
- Moskova/ 171
- Moskovit/ 235
- Mostaert, Jan (Hollandalı ressam, 1470/ 75-1555/ 56)/ 76
- Moulins/ 276
- Moussorski, Modeste Petrovich (Rus besteci, 1839-1881)/ 321, 333
- Moustier, Marquis de (1866-1868 arası Dışişleri bakanı (1817-1869)/ 158
- Movasesi, Julio/ 110
- Mozart, Wolfgang Amadeus (Avusturyalı besteci, 1756-1791)/ 27, 85, 168, 175, 177, 211, 220, 262, 266, 268, 290, 293, 316, 317, 321, 333
- Mösyö Maurras'nın Fikirleri* (Thibaudet)/ 306
- Mösyö Selam/ 97
- Mrs. D/ Mrs. Dalloway* (Woolf)/ 27, 127, 137
- Mualla (Tanpınar'ın ablasının kızı)/ 156, 157, 168, 194, 202, 259, 325
- Muallim Gafur* (S. Ağaoğlu)/ 203
- Muazzaz (*Huzur*)/ 330
- Muhittin Sebati (ressam, öğretim görevlisi, 1901-1935)/ 175
- Muhtar/ 297
- Mukbil Bk. Gökdoğan
- Muktedir ([Ebül Fazl Cafer bin Ahmed] Abbasî halifesi, 895-932)/ 280
- Mundy/ 160
- Musahipzade Celâl ([Musahiboğlu] tiyatro yazarı)/ 1868-1959)/ 174
- Musée d'Amsterdam/ 76
- Musée de l'Art Moderne/ 55, 57, 58
- Musée de L'Homme/ 57
- Musée des Beaux-Arts/ 68
- “Musiki (zalim ve hoyrat)” (Tanpınar)/ 87, 117, 140, 151, 177, 193, 236, 244, 247, 262
- Mussolini, Benito (İtalyan devlet adamı, 1883-1945)/ 223
- Mustafa (mühendis)/ 269
- Mustafa [İnan] (Prof. Dr., Mühendis 1911-1967, İ.T.Ü. Rektörü 1957-1959)/ 94
- Mustafa Kemal Bk. Atatürk
- Mustafa Reşid Paşa ([Büyük] devlet adamı, sadrazam, 1800-1858)/ 98
- Mustafa Şekip Bk. Tunç
- Musul/ 22, 33, 34, 325
- “Musul Akşamları”(Tanpınar)/ 24, 37
- Mutlakı Arayan Adam* (Balzac)/ 70
- Muzaffer Bk. Erözen
- Muzaffer, Muzaffer Esat Bk. Güçhan
- Mübin Bk. Orhon
- Mücevherlerin Sırrı* (Tanpınar)/ 48, 300, 328, 329
- Mükrimin Bk. Yınanç
- Mülkiye Mektebi/ 178
- “Mülteci ve Politika” (Tanpınar)/ 142
- Mümtaz (*Huzur*)/ 25
- Mümtaz [Arolat], (şair, 1897-1967)/ 293
- Mümtaz Bk. Turhan
- Münci Bk. Kapanı
- Münih/ 15, 121, 232, 298

Münir Kocatepe Bk. Aktepe, Münir
Müridoğlu, Zühtü (heykeltıraş, 1906-1992)/
133, 140, 145, 217, 218, 220, 234, 254,
280, 303
“Müze” (Tanpınar)/ 119, 141
“Müzikolde” (Tanpınar)/ 141
MY [Marguerite Yourcenar](Fransız yazarı,
1903-1987)/ 71

N

N./ 87, 149, 269
N. R. F. [*Nouvelle Revue Française*]/ 144
Nâbî (Divan şairi, 1642-1712)/ 257
Naciye/ 266
Nadar [Gaspard-Felix-Tournachon], Fransız
fotoğrafçı, karikatürist, gazeteci, kolek-
siyoncu, 1820-1910)/ 168
Nadide Hanım/ 218, 256, 260, 269
Nadir Nadi Bk. Abaloğlu
Nahit Hanım[Fıratlı] (edebiyat öğretmeni,
H.V. Fıratlı'nın eşi, 1909-2002)/ 259
Nailî, (Divan şairi, 1608/ 1613-1666)/ 25,
244, 282, 317
Naîma (tarihçi, 1655-1716)/ 130
Namık İsmail [Yeğenoğlu] (ressam, 1890-
1935)/ 297
Namık Kemal (şair, yazar, gazeteci, devlet
adamı, 1840-1888)/ 48, 116
Namık Kemal Antolojisi (Tanpınar)/ 48
Namık Kemal'in Hususi Mektupları (Tan-
sel)/ 117
Napolyon Bonapart (Fransa imparatoru,
1769-1821)/ 149, 179
Napolyon III ([Louis-Napoléon, Charles-Lo-
uis-Napoléon Bonaparte] İkinci Cum-
huriyet'in başbakanı, imparatoru, 1808-
1873)/ 119
Narmanlı Yurdu/ 329
Nasuhi Esat Bk. Baydar
Naşit Bey (*Aydaki Kadın*)/ 288
National Gallery/ 90
Nazan Bk. İpşiroğlu
Nazım Bey (doktor, İttihat ve Terakki üyesi,
1870-1926)/ 133
Nazım Bk. Ran, Nazım Hikmet
Nazmi Acar (*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*)/
219
“Ne güzel (geçti bütün yaz)” (Tanpınar)/
192, 320

“Ne İçindeyim Zamanın” (Tanpınar)/ 27,
114, 150, 192, 320, 336
Nebahat/ 82
Necdet Bk. Sander
Necdet Sedet/ 257
Necdet/ 139, 165, 166, 167
Necip Bey (Kırdar'lardan)/ 34
Necip, Necip Fazıl Bk. Kısakürek
Necmi, Necmettin Halil Bk. Onan
Necmi Hoca bk. Okyay, Necmettin
Nedim (*Aydaki Kadın*)/ 211
Nedim (Divan şairi, 1681?-1730)/ 25, 257
Nef'î (Divan şairi, 1572?-1635)/ 282, 317
Nefcizade konakları/ 36
Nejat [Devrim] (ressam, 1923-1995)/ 84
Nejat Bk. Harmanlı
Neriman Hanım/ 310
Nermin/ 140
“Nerval etüdü” (Tanpınar)/ 305
“Nerval ve Şark Seyahati” (Tanpınar)/ 141
Nerval, Gérard de (Fransız şairi ve yazarı,
1808-1859)/ 87, 99, 121, 139, 141, 150,
167, 170, 206, 226, 236, 250, 275, 282,
292, 293, 296, 298, 311
“Nerval” (Tanpınar)/ 87, 121
Nesibe Hanım Bk. Türkömer
Nesime Bahriye Hanım (Tanpınar'ın annesi,
ö. 28 Nisan 1915)/ 325
Nesterin Bk. Dirvana
Nevsal-i Millî/ 34
Nevzat (*Aydaki Kadın*)/ 210, 264
Neyyir Bey/ 133
Nezihe/ 156, 159
Nice/ 147
Nicolaou, Louis (besteci)/ 71
Nietzsche, Friedrich (Alman filozofu, 1844-
1900)/ 28, 75, 158, 241, 268
Nigâr (çocukluk arkadaşı)/ 324
Nigâr Hanım (şair, 1862-1918)/ 34
Nigâr [Tümer] (Tanpınar'ın ablası)/ 325
Nihad [Sami] Bk. Banarlı
Nihal (Reşat İzbudak'ın asistanı, coğrafya
öğretmeni)/ 253
Nihat Erim Bk. Erim
Nihat Kerim Bk. İncedayı Cevdet Kerim
Nihat Reşat Bk. Belger
Nimet Bk. Arzık [Carım]
“Nisan akşamı” (Tanpınar)/ 274
Niyazi Bk. Akı

Nizamettin Bey (doktor, M. E. Güçhan'ın asistanı)/ 123, 124, 125
 Noailles, Anna-Elisabeth Brancovan, comtesse de, Fransız şair ve romancısı, 1876-1933)/ 133
 "Notre-Dame de Paris ve Saint-Chapelle" (Tanpınar)/ 141
 Notre-Dame Katedrali/ 55, 57, 63, 67, 70, 83, 86, 99
 "Notre-Dame'da Başboş Düşünceler" (Tanpınar)/ 63
Nourritures Terrestre (Gide)/ 329
Nouvelle-Nouvelle Revue Française/ 144
 Nur/ 207
 Nuran Hanım/ 138
 Nuri [İyem ?]/ 218
 Nurettin Bey (*Aydaki Kadın*)/ 288
 Nuri (*Aydaki Kadın*)/ 138
 Nuriye Hanım (R.N. Darago'nun Paris'e kaçarak Polonyalı Kont Rozenski ile evlenen kızkardeşi)/ 180, 181, 182
 Nurullah Bk Ataç
 Nühket/ 61
 Nüzhet Bk. Suman, Mustafa Nusret

O

Occam/ Ockham, Guillaume (İngiliz ilahiyatçısı, 1295/ 1300-1349/ 1350)/ 289
 "Odalarda Akşam" (Tanpınar)/ 37
Oeil, L (ressam Rosamond Bernier'nin 1955'te kurduğu Fransız sanat dergisi)/ 277
Oeuvres de Henri Le Febvre, Les/ 84
 "Oğlum" (S.Ağaoğlu)/ 204
 Okay, Orhan, 8
 Okmeydanı/ 269
 Oktay Bk. Aslanapa
 Oktay, Ahmet (şair, eleştirici, d. 1933)/ 203
 Okurer, Cahit (edebiyat öğretmeni, senatör, 1917-1973)/ 195
 Okyar, Ali Fethi (siyaset adamı, diplomat, başvekil, 1880-1943)/ 197
 Okyay, Necmettin, Necmi Hoca (Hattat, 1883-1976)/ 174
 Old England/ 170
Oluş/ 46
 "On Beşinci Kuartet" (Beethoven)/ 236
XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi (Tanpınar)/ 28, 48, 51, 117, 118, 164, 330, 337

Onan, Ahter (N. H. Onan'ın eşi)/ 142
 Onan, Necmettin Halil (şair, edebiyat tarihçisi, öğretim üyesi, 1902-1968)/ 9, 46, 206, 255, 326, 327
 Onar, Sıddık Sami (hukuk profesörü, rektör, 1898-1972)/ 178, 227, 229
 Ongunsu, Hamit (tarih profesörü, 1885-1967)/ 155
 Opera caddesi/ 70
 Orbay, Rauf (deniz subayı, siyasetçi, 1881-1967)/ 239
 Orcagna, Andrea di ([Andrea di Cione l'Orcagna] Floransalı ressam, heykeltıraş, mimar, 1320-1368)/ 90
 "Orfe" (Tanpınar)/ 247
 Orhan (Nuriye Hanım'ın oğlu)/ 181
 Orhan Bey (bir hasta)/ 156
 Orhan Bk. Gökyay
 Orhan Bk. Kanık
 Orhan Bk. Özer
 Orhan Gazi (padişah, 1281-1362)/ 198, 316
 Orhon, Mübin (Raşit Paşa'nın torunlarından, ressam, 1924-1981)/ 174, 249
Orlando (Woolf)/ 127
 Orléans/ 276
 Ortaköy/ 171
 Osman Bk.Turan
 Osman Bk. Horasanlı
 Osman Bk. İpşiroğlu
 Ostende/ 71
 Osman bk. Bayrav
 Ozankan, Sait Nazif/ 60, 207
 Ozanoğlu, Yahya Saim (şair, 1896-1962)/ 124
 Ozansü, Enver (Kur. Bn.b, Ataşemiliter muavini)/ 82

Ö

Öden, Merih (hukuk profesörü, d. 1952)/ 17
 Ökmen, Mümtaz (hukukçu, devlet ve siyaset adamı, 1895-1963)/ 197
 Ölmezoglu, Âli (edebiyat öğretmeni, 1915-1989)/ 49
 "Ölü" (Tanpınar)/ 157
 "Ölüler Rakısı" (Tanpınar)/ 280
 "Ölüler" (Tanpınar)/ 140, 247, 237
 "Ölülerin ağzından" (Tanpınar)/ 192, 193
 "Ömrün Çemberi" (Tanpınar)/ 150, 192, 193
 "Ömrün Sahilleri" (Tanpınar)/ 243

“Örümcekler birbiri ardınca”(Tanpınar)/ 120
 “Öten kuş ki ötmüyor artık” (Tanpınar)/
 229, 274
 Özbek/ 138, 207
 Özbekler Tekkesi/ 152
 Özcan Bk. Başkan
 Özdemir, Şaban/ 300, 329
 Özer, İsmet (göz doktoru, d. 1933)/ 255
 Özer, Orhan (edebiyat öğretmeni, şair, 1930-
 2001)/ 255, 266
 Özön, Mustafa Nihat (yazar, araştırmacı, ede-
 biyat tarihçisi, 1896-1981)/ 37, 312, 326

P

Padilla, Juan (İspanyol ressamı, 1906-1980)/
 95
 Palais de Justice/ 71
 Palmerston, Lord Henry John Temple (İngi-
 liz devlet adamı, başbakan, 1784-1865)/
 96, 97, 98
 “Paludes” (Gide)/ 308
 Pamir, Hamit Nafiz (jeoloji profesörü,
 M.T.A. nın kurucularından, 1892-1976)/
 250, 255
 Pamir, İlhami Nafiz (Etibank genel müdü-
 rü)/ 175
 Paolo Caliari/ Cagliari Bk. Véronèse
 Pape De La Haute/ 161
 Paris Operası/ 57
 “Paris Tesadüfleri I” (Tanpınar)/ 63
 “Paris Tesadüfleri II Meşhurların Evi” (Tan-
 pınar)/ 63
 “Paris Tesadüfleri III Tablolar Önünde İken”
 (Tanpınar)/ 63
 “Paris Tesadüfleri IV Tiyatrolar ve Kahve-
 ler” (Tanpınar)/ 63
 “Paris Tesadüfleri” (Tanpınar)/ 10 63, 143
 “Paris ve Saray” (Tanpınar)/ 142
 Paris/ 10, 15, 37, 51, 54-57, 59, 60-63, 65,
 66, 67, 71, 73, 76, 82, 84, 85, 86, 87,
 92, 93, 99, 102-104, 116, 117, 122, 127,
 133, 134, 136, 140, 141, 143, 145, 147,
 158, 159, 161, 163, 166, 168, 173, 175,
 180, 181, 184-186, 199, 213, 214, 224,
 226, 235, 236, 249, 265, 276, 277, 279,
 318, 325, 335
 “Paris’in Mazisi” (Tanpınar)/ 141
 “Paris’in Sesi” (Tanpınar)/ 141, 142
 “Paris’in Trajedisi” (Tanpınar)/ 142

“Paris’te İlk Günler” (Tanpınar)/ 63, 141
 “Paris’te Türk Ressamları” (Ürgüp)/ 210
 Park Otel/ 154, 205, 207, 231, 279, 287,
 292, 326
 Parlatır, İsmail (Prof. Dr. d. 1946)/ 8
 Pascal, Blaise (matematikçi, filozof, 1623-
 1662)/ 148
 Pasternak, Boris Leonidoviç (Rus yazarı,
 1890-1960)/ 165
 Patinir [Patenier, Patenir], Joachim (Flaman
 ressamı, 1480-1525)/ 100
 Patrick/ 180
Patrona Halil (Aktepe)/ 226, 228
Paul Valéry (Soulairel)/ 201
 Perin, Cevdet (öğretim üyesi, çevirici, 1914-
 1994)/ 194
 Permeke, Constant (Belçikalı ressam, 1886-
 1952)/ 79
 Perséphone (Yunan mitolojisinde bereket
 tanrıçası)/ 305
 Pertev Bk. Boratav
 Pétain, Philippe (Fransız mareşali ve devlet
 adamı, 1856-1951)/ 60
 Petersburg/ 149
 Petit, Pascal (Fransız aktrisi, d. 1938)/ 235
 Petrarque ([Francesco Petrarca] İtalyan şairi,
 1304-1374)/ 276, 282
Petruşka (müzik ve livresini Stravinski,
 koreografisini Michel Foukine’in yaptığı
 bale)/ 66
 Peyami Safa (romancı, 1899-1961)/ 122,
 195, 201, 219, 296, 297, 298
Phèdre (Racine)/ 66
 “Phèdre’i Dinlerken” (Tanpınar)/ 141
 Philip Quarles (*Contrepoint*)/ 231
 Picasso, Pablo Ruiz (İspanyol ressamı, 1881-
 1973)/ 57, 58, 59, 64, 98, 142, 150
 Pichegru, Charles/ Jean-Charles (Fransız
 generali, 1761-1804)/ 179
 Pierre/ 273
 Pierre III, Fiodorovitch (Rus çarı, 1728-
 1762)/ 158
 Pirandello, Luigi (İtalyan yazarı, 1867-
 1936)/ 141
 Piranèse/ Piranesi, Giambattista (İtalyan gra-
 vürçüsü, mimarı, 1720-1778)/ 234
 Pireneler/ 104, 105
 Pirenne, Henri (Belçikalı ortaçağ tarihçisi,
 1862-1935)/ 211
 Pissaro, Camille (Fransız ressamı, 1830-
 1903)/ 74, 75

Pitt, William (İngiliz başbakanı, 1759-1806)/ 158
 Pittoni, Giovanni Battista (İtalyan ressamı, 1687-1767)/ 83
 Piyale Paşa Camii/ 110, 160
 Place de Vosges/ 142
 Place du Tertre/ 104
 Plage à la Marée Basse/ 63
 Piazza Venezia/ 99
 Poe, Edgar Allan (Amerikalı yazar, 1809-1849)/ 27, 150, 236
 Poincaré, Raymond (Fransız hukukçu, başbakan, 1860-1934)/ 95
 Point Counter Point (Huxley)/ 231
 Poitiers/ 276
 Polerioğlu/ 90
 Polonezköy/ 65, 334
 Ponsonby, Lord, Arthur Augustus William (İngiliz siyasetçisi, 1871-1946)/ 97
 Pontorno, Jacopo ([Jacopo Carrucci], İtalyan ressamı, 1494-1557)/ 78
 Portekiz/ 15, 122
 Port-Royal Tiyatrosu/ 302
 "Postacı"(Van Gogh)/ 75
 "Potemkin Zırhlısı" (film)/ 61, 62
 Poulet, Georges (Fransız eleştirmeni, 1902-1991)/ 13, 286, 296, 3168
 Poussin, Nicolas (1592/ 94-1665) veya Guaspre, 1613-1675)/ Fransız ressamı/ 86
 Prado Müzesi/ 82, 98-100, 104-106, 111, 183
 Praxitèle (Yunan heykeltıraşlarından üçünün adı, en meşhuru M.Ö. 390-330)/ 142
 "Présentation"(Longhi)/ 83
 Prévost, Jean (Fransız yazarı, 1901-1944)/ 232, 234, 239
 Prieto, Gregorio (ressam, 1897-1992)/ 110
 Promete (Gökten ateşi çalan ölümsüz)/ 263, 264
 Proust, Marcel (Fransız romancısı, 1871-1922)/ 13, 27, 60, 141, 206, 221, 273, 282, 286, 296, 308, 317, 324
 "Psikoloji Tecrübesi" (Tanpınar)/ 141
 Puget, Pierre (Fransız ressamı, heykeltıraş, mimarı, 1620/ 1622-1694)/ 74

Q

Quellin, Erasmus II (Flaman ressamı, 1607-1678)/ 73

R

Racine, Jean (Fransız yazarı, 1636-1699)/ 282
 Raffaello/ Raphael Sanzio/ Santi (İtalyan ressamı, heykeltıraş, mimarı, 1483-1520)/ 76
 Rahmi (Yahya Kemal'in akrabası)/ 157
 "Raks"(Tanpınar)/ 75, 117, 150, 177, 182, 211, 236, 244, 247, 248, 263, 280, 332
 Rameau, Jean Philippe (Fransız besteci, 1683-1764)/ 57
 Ramiz (Saatleri Ayarlama Enstitüsü)/ 219, 260
 Ran, Nazım Hikmet (şair, 1902-1963)/ 63, 247, 296, 326
 Rauf Bey Bk. Orbay
 Ravel, Maurice (Fransız besteci, 1875-1937)/ 321, 333
 Ravend, Mme./ 112
 Ravenna/ 113
 Raymond, Marcel (Fransız tenkitçi, yazar, 1897-1981)/ 311
 "Re Majör Viyolon veya Viyolonsel Konser-tö" (Lalo)/ 277
 Recherche de l'Absolu, La (Proust)/ 70
 Refik (Aydaki Kadın)/ 127, 128, 139
 Refika Hanım Bk. Yücel
 Reforer (Contrepoint)/ 231
 "Régence" (Tanpınar)/ 142
 Regent Street/ 158
 Reims/ 83, 85, 86
 Rembrandt, Harmenszoon van Ryn [Harmensz van Rijn (Hollandalı ressam ve gravürü, 1606-1669)/ 31, 57, 68, 76-78, 182
 Remzi (M. E. Güçhan'ın kardeşi)/ 260
 Remzi [Bengi] (Remzi Kitabevi'nin kurucusu, 1907-1978)/ 142, 290
 Remziye/ 324
 Renan, Ernest (Fransız yazarı, 1821-1892)/ 308-310
 Renault, Louis (Sorbonne'da hukuk profesörü, 1843-1918)/ 136
 Renoir, Pierre-Auguste (Fransız ressamı, 1841-1919)/ 74, 79, 293
 "Resim ve Büyük Eb'ad" (Tanpınar)/ 142
 Reşat Bey Bk. Belger
 Reşat Bey Bk. Beyatlı

- Reşat Chateaufeuf Bey (Marquis, Reşat Nuri Darago'nun dedesi)/ 180
 Reşat Nuri Bey Bk. Darago
 Reşid Paşa Bk. Mustafa Reşid Paşa
 Reşit Saffet Bk. Atabinen
Réverie du promeneur solitaire (Rousseau)/ 170
 Rezzan/ 138
 Rıfkı Bk. Meriç, Rıfkı Melûl
 "Rıhtımda uyuyan gemi" (Tanpınar)/ 192, 320
 Rıza Nur (doktor, siyasetçi, 1878-1942)/ 227, 325, 333
 Ribera, José de ([L'Espagnolet] İspanyol ressamı, 1588/ 1591-1652)/ 111, 112
 "Ricat"(Beyatlı)/ 271
 Richmond/ 127
 "Rilke ve Paris" (Tanpınar)/ 142
 Rilke, Rainer Maria (Avusturyalı yazar, 1875-1926)/ 84, 93, 142, 223, 224
 Rimbaud, Arthur (Fransız şairi, 1854-1891)/ 293, 308
 "Rindlerin Ölümü" (Beyatlı)/ 152
 Riom/ 276
 Ritter, Helmut (İ.Ü. görev yapmış Alman şarkiyatçısı, 1892-1971)/ 228
 Ritz lokantası/ 102
 Rockefeller Foundation, Amerikalı sanayici John Davison Rockefeller'in (1839-1937) kurduğu vakıf/ 15, 121, 177, 179, 241, 248, 262, 264, 268, 269, 275, 279, 296, 303
 Rodin Müzesi/ 142
 Rodin, Auguste (Fransız heykeltıraşı, 1840-1917)/ 58, 142
 Roma/ 99, 113, 231, 294
 Romain, Jules ([Giulio Romano] İtalyan ressamı ve mimarı, 1499-1546)/ 93
 Romanya/ 187, 227
Romeo Juliet (Shakespeare)/ 149, 161
 Rossbach mağlubiyeti/ 158
 Rossi, Luigi (İtalyan besteci (1598-1653)/ 268
 Rotterdam/ 75
 Rouault, Georges Henri (Fransız ressamı, 1871-1958)/ 64
 Rousseau, Jean Jacques (Fransız filozofu ve yazarı, 1712-1778)/ 170
 Rousseau, Théodore (Fransız ressamı, 1812-1867)/ 84
 Rubens, Petrus Paulus (Flaman ressamı, 1577-1640)/ 67, 68, 79
 Rubinstein, Arthur (Polonya kökenli Amerikalı piyanist, 1887-1982)/ 229
 Rue des Invalides/ 61
 Rue La Fayette/ 86
 Rue Royal/ 56
 Rue Trocher/ 170
 Rusya/ 86, 96, 149, 211, 308
Rusya'dan Dönüşler (Gide)/ 254
 Ruysdael/ Ruysdael, Jacob van (Hollandalı ressam, 1620/ 1628-1682)/ 76
Rûbab-ı Şikeste (Tevfik Fikret)/ 307
 Rûknettin Bk. Tözüm
 Rüşti Sadi Bey/ 134
 "Rüyadakiler" (Tanpınar)/ 305
 "Rüzgâr ve Uçmak" (Tanpınar)/ 316
- S**
 S/ 15, 221, 240, 246
 S./ 15, 246
 S. E. Bk. Saint-Exupéry
 S. Ex. Bk. Saint-Exupéry
Saatleri Ayarlama Enstitüsü (Tanpınar)/ 13, 113, 116, 117, 156, 213, 218, 219, 244, 248, 256, 260, 261, 269, 311
 "Sabah (Bu dümdüz)" (Tanpınar)/ 280
 "Sabah" (Tanpınar)/ 42, 236, 237, 243, 247
 Sabahattin Bk. Eyuboğlu
 Sabahattin, Prens (sosyolog ve siyasetçi, 1877-1948)/ 186
 Sabih Bey (*Aydaki Kadın*)/ 126
 Sabiha Hanım/ 307
 Sablon kilisesi/ 67
 Sabri Esat Bk. Siyavuşgil
 Sadabat/ 268
 Sadettin Köpek (Anadolu Selçuklu veziri, ö. 1246)/ 249
 Sadi Bk. İrmak
 Saffet Bey/ (Kırdar'lardan)/ 34
 Safiye Hanım/ 250
 Safer Bk. Tarım, Safer
 Safvet/ 147
 Sağlam, Tevfik Salim (Paşa, tıp profesörü, dekan, 1882-1963)/ 123, 250
Sahnenin Dışındakiler (Tanpınar)/ 37, 49
 "Sahnenin Dışındakiler –Kitapla Tefrika Arasındaki Farklar–"(Aliş)/ 49
 Said [Turan] (İÜ üniversite sekreteri)/ 266

- Saint Antoine* [La Tentation de Saint Antoine] (Flaubert)/ 202
 Saint Francisco, St. Francisco de Paula (1865'te inşa edilen kilise)/ 111
 "Saint George" (Francesca)/ 92
 Saint Thomas d'Aquin (Katolik ilahiyatçı, 1225-1274)/ 289
 Saint-Anne/ 58
 Saint-Antoine/ 100
 Saint-Bavon ("Mistik Kuzu"nın bulunduğu katedral)/ 72, 79
 Sainte-Chapelle/ 55, 57
 Saint-Denis Bazilikası/ 102
 Sainte-Catherine/ 90
 Sainte-Clotilde kilisesi/ 65
 Sainte-Madelaine/ 111
 Sainte-Marie ve kilisesi/ 68
Saint-Exupéry (Chevrier)/ 158
 Saint-Exupéry, Antoine de (Fransız romancı ve havacısı, 1900-1944)/ 63, 158
 Saint-François/ 90, 143
 Saint-George meydanı/ 103
 Saint-Germain/ 56, 60, 65, 133, 167, 182, 183
 Saint-Gudule/ 67
 Saint-Jean/ 70, 100, 111
 Saint-Jean Hastahanesi/ 70
 Saint-Jérôme/ 76
 Saint-Louis adası/ 141
 Saint-Louis Hastahanesi/ 60
 Saint-Pedro/ 112
 Saint-Rémy/ 76
 Saint-Sauveur (kilise)/ 70
 Saint-Sébastien/ 73, 104
 Saint-Simon, Louis de Rouvroy, duc de (Fransız yazarı, 1675-1755)/ 60
 Saint-Tropez/ 277
 Sait/ 270, 302
 Sait Faik Bk. Abasıyanık
 Sait Nazif Bk. Ozankan
 Saka, Hasan (devlet adamı, başbakan, 1885-1960)/ 196
 Salim Bk. Kırkpınar, Salim Rıza
 Salle Palais/ 236
 "Salonda"(Baudelaire)/ 232
 Salor, Hüseyin Tahsin (doktor, ö. 27 Şubat 1967). Romancı Nur Tahsin Salor'un (d. 1910-ö. Ekim 1996) eşi)/ 146, 230, 260, 303
 Saltimbanque (cambaz kumpanyası)/ 132
 Samet Bk. Ağaoğlu
 Sami Bk. Akalın
 Samih Nafiz [Tansu] (gazeteci, yazar, 1906-1976)/ 44
 Samsun/ 86
 "San Romano Savaşı" (Uccello)/ 90
 Sander, Necdet (Sander Yayınları kurucusu, çevirmen, 1914?-1983)/ 139, 265, 240, 317
 Santa Chiara/ 99
 Saraçoğlu, [Mehmet] Şükrü (milletvekili, başbakan, 1887-1953)/ 207
 Sarayburnu/ 262
 Sârim Paşa, İbrahim (Londra elçisi, sadrazam, 1801-1853)/ 85, 87, 96
 "Sârim Paşa'nın Mektupları" (Tanpınar)/ 87
 "Sarışın buğdayı" (Tanpınar)/ 192, 320
 Saroyan, William (Ermeni asıllı Amerikalı hikâye ve oyun yazarı, 1908-1981)/ 183
 Sarp, Hatemi Senih (felsefeci, 1898-1960)/ 203
 Sartre, Jean-Paul (Fransız yazarı ve düşünürü, 1905- 1980)/ 93, 254, 277
 Saskia van Uylenburgh (Rembrandt'ın karısı ö. 1642)/ 79
 Sassetta, Stefano di Giovanni, il (İtalyan ressamı, 1392-1451)/ 90
 Satvet Lütü Bk. Tozan
 Schel/ 168
 Schiller, Friedrich von (Alman yazarı, 1759-1805)/ 171
 Schneider (yazar)/ 117
 Schneider, Gérard (İsviçre asıllı Fransız ressamı, 1896-1986)/ 56, 58, 59
 Schopenhauer, Arthur (Alman filozofu, 1788-1860)/ 28
 Schrron, T/ 78
 Scollı (?)/ 110
 Scorel, Jan van (Hollandalı ressam, 1495-1562)/ 110
 Sebastiano del Piombo (İtalyan Rönesans dönemi ressamı, 1485-1547)/ 99
 "Seçme Rus Hikâyeleri" (Tanpınar)/ 203
 "Sefaret Binası" (Tanpınar)/ 141
 Seine Nehri/ 56, 142, 179
 "Selâm olsun bizden güzel dünyaya" (Tanpınar)/ 140
 Selçuk [Uraz] (Ulvi Uraz'ın eşi, piyanist d.1927)/ 221
 Selçuk, Hamdi (avukat, noter)/ 138

- Select (kahve)/ 85, 92, 93
 Selim (*Aydaki kadın*) 126, 127, 139, 155, 156, 157, 268, 288, 289, 299, 305, 317
 Selim Bk. Turan
 Selim III (padişah, 1761-1808)/ 149
 "Selimnâme" (Beyatlı)/ 95
 Selma/ 240
Semantic Structuring in the Modern Turkish Short Story –An Analysis of The Dreams of Abdullah Efendi and Other Short Stories by Ahmet Hamdi Tanpınar (Atış)/ 39
 Semiha (Sadi Irmak'ın eşi)/ 230
Semiramis (Valéry)/ 201
 "Sen akşamlar kadar" (Tanpınar)/ 285
 "Sen ve Ben" (Tanpınar)/ 42, 243
 "Senenin Son Gecesi" (Tanpınar)/ 37
Senfoni Pastoral (Beethoven)/ 167
 Seniha/ 159, 168, 287
 Senlis/ 82, 83, 170
 Seoul/ 177
 Seral, Muhterem (Kurmaya Albay, Millî Birlik Komitesi sözcüsü/ 217
 Sergio [Franchi] (tenor)/ 310
 "Serin kapısında şimdi sen varsın" (Tanpınar)/ 139
 Servet/ 147
 "Sesin" (Tanpınar)/ 92, 320
 "Sessiz Gemi" (Beyatlı)/ 272
 Sète/ 83, 116, 224
 Seurat, George Pierre (Fransız ressamı, 1859-1891)/ 75, 81
 Sevgi Bk. Divitçioğlu
 Seigné, Marie de Rabutin-Chantal, Marquise de (Fransız yazarı, 1626-1696)/ 222
 Sevil/ 99
 Sevilay/ 274
 Sevim (*Aydaki Kadın*)/ 288
 Sevim/ 143, 187, 194, 198, 221, 253
 Sevim Hanım (İzer olabilir)/ 143
 Sevük, İsmail Habib (edebiyat tarihçisi, yazar, 1892-1954)/ 46, 293
 Sevük, Mehmet Ali (avukat)/ 166
 Shakespeare, William (İngiliz şairi ve oyun yazarı, 1564-1616)/ 13, 149, 3178
 Sıddık Sami Bk. Onar
 Sicilya/ 311
 "Sicilya Kızları" (Beyatlı)/ 311
 Sienna/ 276
 Signac, Paul (Fransız yeni izlenimci ressam, 1863-1935)/ 74
 Siirt/ 24, 303
 Silay/ 170
 Simhane caddesi/ 171
 Sinop/ 22, 24, 187, 214, 302
 "Sis" (Tanpınar)/ 140, 211, 236, 274, 318
 "Siyah Atlar" (Tanpınar)/ 248
 "Siyah Saçlı Yabancı ile Berrak Gözlü Genç Kızın Sözleri"(Karaosmanoğlu)/ 34
 Siyavuşgil, Sabri Esat (psikoloji, pedagoji profesörü, şair, yazar, çevirici. 1907-1968)/ 340
 Smith, William (yazar)/ 100
 Sofu, Celâl (hukukçu, ressam Melek Sofu'nun eşi, ö. 1946)/ 134
 Sohtorik, Ali (armatör, İnönü'nün dünürü)/ 205
 Soissons/ 85
 Soissons Katedrali/ 85
 "Sokak ve Büyük Şehir" (Tanpınar)/ 141
 Somuncuoğlu, Servet/ 269
 "Son ışıklar vurdu cama" (Tanpınar)/ 139
Son Sadrazamlar (İnal)/ 110
 "Son Yağma" (Tanpınar)/ 211
 "Sonbahar" (Tanpınar)/ 37
 Sorbonne/ 166, 167
Sorcière, La (Michelet)/ 309
 Sorel, Albert (Fransız tarihçi, 1842-1906)/ 136
Sosyoloji Notları ve Konferansları (Meriç)/ 16
Sosyoloji Yıllığı-Kitap 11, Baykan Sezer'e Armağanı/ 325
 Soulages, Pierre (Fransız ressamı, d.1919)/ 56, 58
 Soulaire, Jean (Fransız yazarı)/ 201
 Soupault, Philippe (Fransız şair, yazar ve eleştirmeni, 1897-1990)/ 167
 Soutine, Haim (Fransız ressamı, 1894-1944)/ 81
 Sönmez, Asım/ 128, 124, 152, 154, 157
 Söylemezoğlu, Belkıs (Süleyman Şefik Paşa'nın kızı, Benli Belkıs adıyla ünlü güzel)/ 268
 Stalingrad/ 315
 Steen, Jan (Hollandalı ressam, 1626-1679)/ 77
 Stendhal ([Henri Beyle] Fransız romancısı, 1783-1842)/ 60
Strada, La (Fellini)/ 161
 Strozzi Sarayı (inşasına 1489'da başlanan Strozzi ailesine ait saray)/ 262
 Su, Ruhi (opera sanatçısı, 1912-1985)/ 229

Suadiye/ 134
 Suat (*Aydaki Kadın*)/ 127, 128, 249, 288
 Suat Bey/ 134
 Suat Hayri Bk. Ürgüplü
 Suat İsmail Bk. Gürkan
 “Suçüstü” (Tanpınar)/ 300
 Suger (Saint-Denis başpapazı)/ 211
 Sultanselim/ 268
 Suman, Mustafa Nusret (ressam, heykeltıraş, 1905-1978)/ 140
 Suna [Selen] Tiyatro, sinema oyuncusu (d. 1939). Selen’in ilk eşi Cem Kabağaç’tır/ 253, 298
 Suna [Fatma Sunay] (edebiyat öğretmeni, Cemal Sunay’ın eşi, milletvekili, d. 1927)/ 289
 Sunay, Cevdet (genelkurmay başkanı, T.C. nin 5. cumhurbaşkanı, 1899-1982)/ 295
 Sunyer, Joanquim (İspanyol ressam, 1874-1956)/ 98
 Supervielle, Jules (Fransız şair ve yazarı, 1884-1960)/ 167
 Suriye/ 36
 Sussex , Dük/ 98
 Suut Bk. Yetkin
Süheyl ü Nevbahar (Mortmar neşri)/ 321
 Süheylâ Bk. Bayrav
 Süheyla, Küçük bk. Artemel
 Süleyman Nazif (şair, yazar, bürokrat, 1869-1927)/ 34
 Süleyman Saib bk. Beyatlı
 “Süleymaniye (de Bayram Sabahı)” (Beyatlı)/ 270
 Süleymaniye/ 171, 323
 “Sürat Hakkında” (Morand)/ 46
 Süreyya Bk. Ağaoğlu
 “Sürrealizm” (Tanpınar)/ 141
 Sylvestre Bonnard (*Le Crime de Sylvestre Bonnard*)/ 310
Symphonie Pastorale (Gide)/ 254
 “Symphonie pathétique” (Çaykovski)/ 260

Ş

Şaban (*Aydaki Kadın*)/ 139
 Şaban Efendi (Celâl Esat’ın operasında)/ 128
 Şaban/ 126
 Şadi Nuri/ 293
 Şahika Bk. Turan
 Şaman, Haluk (siyasetçi, bakan, 1911-1986)/ 205

Şanda, Hüseyin Avni (yazar, gazeteci, 1902-1971)/ 326
 Şârihü’l-Mennarzade/ 130
Şark Ekspresi (Greene)/ 174
 “Şark ile Garp Arasında Görülen Esaslı Farklar” (Tanpınar)/ 207
 “Şark ve garp” (Tanpınar)/ 305
 Şarlo (Charlie Chaplin’in yarattığı sinema kişisi)/ 268
 Şebinkarahisar/ 308
 Şefik/ 209
 Şefik Esat (Yahya Kemal’in arkadaşı)/ 133
 Şehir Tiyatrosu/ 202
 Şehper/ 207
 “Şehrin Işıkları” (Şarlo)/ 268
 Şemseddin Camii/ 263
 Şemseddin Sami (yazar, lugat âlimi, çevirici, 1850-1904)/ 34
 Şemsi Paşa, Cami/ 219
 Şenköken, Handan/ 13, 334
Şer Çiçekleri (Baudelaire)/ 119
 Şerare [Şelale] Bk. Benk
 Şerif Bk. Egeli
 Şerif Paşa/ 187
 Şermin/ 140
 Şevket ağabey/ 193
 Şevki Bey, Hafız (bestekâr, 1861-1919)/ 254
 Şevkiye Hanım/ 147
 Şeyh Ebülvefa mezarlığı/ 263
 “Şiir, Rüya ve Dil” (Tanpınar)/ 87
 “Şiir, Zamanın Ötesindedir”(Akbal)/ 255
 “Şiir” (Tanpınar)/ 285
Şiirler (Tanpınar)/ 27, 44, 122, 143, 255, 318, 336
 Şile/ 24, 65, 334
 Şinasi, İbrahim (şair, gazeteci, yazar, 1826-1871)/ 180
 Şişli Camii/ 198
 Şostakoviç, Dimitriy Dimitriyeviç (Rus bestecisi, 1906-1975)/ 321, 333
 Şükriye Bk. Dikmen
 Şükrü/ 207

T

Tacettin [Ünlü]/ 221
 Taflan Bey (*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*)/ 219
 “Tahattur” (Tanpınar)/ 243
 Tahsin (“Erzurumlu Tahsin”)/ 41

- “Tahtadan ve yumuşak (rüya işçiliğinde)”
(Tanpınar)/ 86, 102, 139
- Taki, Takiyettin Bk. Mengüşoğlu
- Talat Paşa (devlet adamı, 1874-1921)/ 187
- Taner, Haldun (yazar, 1915-1986)/ 144, 249
- “Tanır mıyım tekrar dönersem” (Tanpınar)/ 140
- Tanoğlu, Ali (coğrafya profesörü, 1904-1978)/ 134, 136, 165, 227, 230, 241
- Tanpınar, Kenan (Tanpınar’ın kardeşi, öğretmen)/ 9, 10, 17, 21, 49, 63, 65, 114, 142, 145, 146, 161, 163, 168, 171, 176, 202, 206, 209, 213, 249, 259, 270, 325, 326
- Tanpınar’dan Hasan Âli Yücel’e Mektuplar/* 121, 250, 263, 299, 306, 307
- “Tanpınar’ın Bilinmeyen Hatıraları: Akşamın Gölünde Can Veren Bulut”/ 2
- “Tanpınar’ın Hatıra Defteri’nin Son Satırları”/ 10, 322
- Tanpınar’ın Mektupları/* 11, 44, 48, 51, 331, 335
- “Tanpınar’ın Mektupları”(Akbal)/ 11
- Tanpınar’ın Şiir Dünyası* (Kaplan)/ 9, 10, 21, 246, 322
- “Tanpınar’ın Şiirleri” (Cumalı)/ 275
- “Tanpınar’ın Şiirleri” (Tecer)/ 275, 295
- “Tanpınar” (Dıranas)/ 300
- Tanrıöver, Hamdullah Suphi (hatip, şair, yazar, 1885-1966)/ 181
- Tansel, Fevziye Abdullah (edebiyat tarihçisi, edebiyat öğretmeni, 1912-1988)/ 116
- Tansel, İrfan (Hava Kuvvetleri komutanı (? -1999)/ 293
- Tanyar, Turan, 8
- Tanyol, Cahit (sosyoloji profesörü, yazar, d. 1914)/ 199, 227
- Tarancı, Cahit Sıtkı (şair, 1910-1956)/ 290, 297
- Tarhan, Abdülhak Hâmid (şair, 1852-1937)/ 34, 97, 116, 172, 173
- Tarık Bk. Gürcan
- “Tarih-i Kadîm” (T. Fikret)/ 275
- Tarih-i Mikloş ve Estagon ve Eston Belgrad*, 82
- Tarih-i Mukaddes/* 275
- Tarım, Safer (Validebağ senatoryumu doktoru, resim koleksiyoncusu, 1913- ?)/ 151
- Tarlan, Ali Nihad (Eski Türk Edebiyatı profesörü, 1898-1978)/ 46, 136, 137, 227, 231, 331
- Tasvir-i Efkâr/* 48, 49, 203
- Taşkıran, Tezer (eğitimci, 1903-1979)/ 204
- Taut, Bruno (Türkiye’ye iltica eden Alman mimarı, öğretim üyesi, 1880-1938)/ 31
- Tayyip Bk. Gökbilgin
- Théâtre Français/ 65
- Teb/ 83
- Tecer, Ahmet Kutsi (şair, yazar, folklorcu, 1901-1967)/ 38, 42, 44, 46, 48, 51, 140, 202, 206, 235, 275, 326, 327, 332, 335
- Tekfur Sarayı/ 262, 263
- Tekin, Nüvit (siyasetçi, hukukçu, Malatya mebusu, 1916-2007)/ 166
- Temel, Bedia (Dr. Tarık Temel’in eşi)/ 207
- Temel, Tark (doktor, radyolog, ?-1979)/ 21, 82, 94, 102, 104, 118, 123, 133, 134, 147, 149, 156, 157, 163, 165, 167, 196, 198, 201, 207, 209, 229, 266, 291, 298
- Teo Bk. Aktürel, Teoman
- Teo Irmağı/ 170
- Teokrit (eski Yunan şairi, M.Ö. 315?-250?)/ 311
- Terakki/* 171
- Terboch [Ter Boch], Gerard, (Hollandalı ressam, 1617-1681)/ 78
- “Terci-i Bend” (Ziya Paşa)/ 81
- “Terkib-i Bend” (Ziya Paşa)/ 81
- Terletto?/ 93
- Terzioğlu, Sait Arif (yazar, gazeteci, ö. 1988)/ 280
- “Teslim” (Enginün)/ 325
- “Teslim” (Tanpınar)/ 285, 325
- “Testament” (Corot)/ 86
- Teşvikiye/ 124
- Tetik, Ahmet (askeri öğretmen, araştırmacı, d. 1958)/ 13, 48, 118
- Tevfik Fikret (şair, 1867-1915)/ 46, 263, 265, 275, 277, 307
- Tevfik Fikret Antolojisi* (Tanpınar)/ 46
- Tevfik Paşa Bk. Sağlam, Tevfik Salim
- Tevfik Remzi Bk. Kazancıgil
- Tevfik Rüşti Bk. Aras
- Tevrat/* 275
- Tezer Bk. Taşkıran
- Théâtre Française/ 93
- Thésé* (Gide)/ 254
- Thibaudet, Albert (Fransız edebiyat tenkitçisi, 1874-1936)/ 306
- “Tılsımlı kadehi her susuzluğun” (Tanpınar)/ 280

- Tiepolo, Giovanni Battista (İtalyan ressamı, 1696-1770)/ 83
- "Time Memory and autobiography in the Clock-Setting Institute of Ahmet Hamdi Tanpınar" (ç. Feldmand)/ 40
- Time Regulation Institute, The* (Tanpınar'dan ç. Gürol)/ 39
- Timur, Hıfzı (hukuk profesörü, d. 1909-1973)/ 132, 136
- Tintoretto, Jacobo Robusti (İtalyan ressamı, 1512/ 18-1594)/ 93
- Tiraje Bk. Dikmen
- Tirebolu/ 31
- Titien ([Tiziano Vecellio veya Vecelli], İtalyan ressamı, 1477/ 1488/ 1489/ 1576 1477/ 88-1576)/ 90, 93, 99
- "Tiyatrolar ve Kahveler" (Tanpınar)/ 99
- Togan, Zeki Velidi (tarih profesörü, siyasetçi, 1890-1970)/ 231
- Togores, Jose, Josep de (İspanyol ressamı, 1893-1970)/ 96
- Toğrul, Beglan (tecrübî psikoloji profesörü d. 1927)/ 160
- Tojo nehri/ 108
- Toledo/ 108, 110
- Tonguç, İsmail Hakkı (eğitimci, bakan, 1897-1960)/ 229
- Topkapı Sarayı/ 126
- Topkapı/ 218
- Toros, Taha (araştırmacı yazar, d. 1912)/ 17
- Toulouse-Lautrec, Henry de (Fransız ressamı, 1864-1901)/ 98
- Tourangeaux/ 276
- Tozan, Safvet Lütfü (İngiliz ajanlığıyla suçlanan silah tüccarı, koleksiyoncu v.s. 1889-1971)/ 123, 186
- Tozan, Zeynep (Safvet Lütfü'nün eşi)/ 124
- Tözüm, Rüknettin (tıp profesörü, 1922-2013)/ 93, 156
- Trablus Harbi/ 294
- Très Riches Heures du Duc de Berry, Les* (Limbours Kardeşler)/ 276
- Trianon/ 94
- "Triple Konserto" (Beethoven)/ 209, 221, 321
- Trocadero/ 56, 58
- Trois essais sur Paul Valéry et l'utilisation du monde sensible* (Cain)/ 136
- Tuncel, Bedrettin (Fransız Filolojisi profesörü, dekan, Millî Eğitim Bakanı, 1910-1980)/ 9, 27, 46, 66, 121, 213, 229, 235, 299, 327, 330, 331
- Tuncel, Metin (coğrafya profesörü, d. 1933)/ 17
- Tuncer, Salahaddin/ 49
- Tunç, Mustafa Şekip (Felsefe profesörü, yazar, 1886-1958)/ 297
- Tunus beyi/ 97
- Turan Bk. Alptekin
- Turan, Hüseyinzade Ali (doktor, Türkçü yazar, 1864-1941)/ 171
- Turan, Osman (tarihçi, siyasetçi, 1914-1978)/ 205
- Turan, Selim (ressam, 1915-1994)/ 56, 93, 171
- "Turan, Selim- Abstre Resim ve Metot" (Tanpınar)/ 141
- Turan, Şahika (Selim Turan'ın eşi)/ 174
- Turan, Vahit (İngiliz Filolojisi profesörü)/ 126, 204, 227, 228, 230, 231
- Turgenyev, Ivan Sergeyeviç (Rus romancısı, 1818-1883)/ 171
- Turhan, Mümtaz (psikoloji profesörü, 1908-1969)/ 198, 231, 314
- Turner, Joseph Mallord William (İngiliz romantik ressamı, 1775-1751)/ 145
- Turquie, Lal* 160
- Tutankamon (Mısır XVIII. Sülale firavunu, M. Ö. XIV. yy.; mezarı 1922'de bulundu)/ 83
- Tutînâme*/ 180
- Tümer, Halil (Tanpınar'ın ablası Nigâr Tümer'in eşi)/ 325
- Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*/ 15, 21, 24
- Türk Edebiyatı Araştırmaları I-II* (Göçgün)/ 40
- Türk Yurdu*/ 269, 275
- Türkân (Güzel Sanatlar'dan)/ 324
- Türkeş, Alparslan (Kur.Alb. Millî Birlik komitesi üyesi, siyasetçi, 1917-1997)/ 213
- Türkische Literatur-Harmonie* (Caner)/ 39
- Türkiye/ 39, 40, 41, 51, 123, 127, 134, 142, 144, 156, 163, 171, 177, 179, 181, 183, 184, 193, 198, 202, 206, 207, 211, 213, 214, 218, 224, 228, 229, 230, 234, 235, 241, 242, 252, 256, 259, 260, 266, 281, 287, 290, 291, 292, 295, 302, 303, 311,

313, 314, 315, 316, 331, 337
 Türkömer, Kemal (bankacı)/ 65, 147, 186,
 279, 298, 303, 329
 Türkömer, Nesibe (resim ve emay sanatçısı,
 K. Türkömer'in eşi, ö. 2005)/ 298

U

Uccello, Paolo, di Dino (İtalyan ressamı,
 1396/ 7-1475)/ 90, 93
 Uçman, Abdullah (Yeni Türk Edebiyatı pro-
 fesörü, d.1951)/ 24
 Ugolino di Nerio (Bizans üslubunda resim
 yapan İtalyan ressamı, 1324/ 5-1339/
 49)/ 90
 Ulev, Fahire Nihal/ 189
Ulus, 121, 218, 234, 300
 Ulvi Bk. Uraz
Ulysse [Ulysses] (Eserin Fr. çevirisi M.
 Valery Larband, 1929)(Joyce)/ 127, 137
 Umumî Harp/ 294
 Unesco/ 66, 167, 168, 180, 213, 278
UNESCO Dergisi/ 299
 Uraz, Ulvi (tiyatro ve sinema oyuncusu,
 1921-1974)/ 146, 202, 220, 231, 292,
 334
 Urgan, Mîna ([İrgat] İngiliz edebiyatı pro-
 fesörü, 1915-2000)/ 227, 229, 231, 298
 Uris/ 78
 Us, Hasan Rasim (gazeteci, şair, 1903-
 1967)/ 326
 Usman, Mazhar Osman (tıp ord. profesörü,
 1884-1951)/ 194
 Uşak/ 218
 Uşaklıgil, Halit Ziya (romancı, 1866-1945)/
 144
 Utrecht/ 74
 Utrillo, Maurice (Fransız ressamı, 1883-
 1955)/ 81
 “Uyanış” (Tanpınar)/ 318
 Uyguner, Muzaffer (yazar, eleştirci, 1923-
 2003)/ 295
 “Uyku Suları(nda)” (Tanpınar)/ 248, 320
 “Uyku” (Tanpınar)/ 193, 236
 “Uzak memleketler” (Tanpınar)/ 247
 “Uzakta aya doğru” (Tanpınar)/ 279

Ü

“Üçüncü piyano konsertosu”(Beethoven)/
 229
 Ülfet Hanım/ 194, 198
 Ülken, Hilmi Ziya (sosyoloji profesörü,
 1901- 1974)/ 143, 145
 Ülker/ 113
Ülkü/ 48, 49
 “Ümitsiz ve bîçare” (Tanpınar)/ 192
 Ümran/ 138, 146
 Ürgüp, Fikret (doktor, yazar, ressam, 1914-
 1977)/ 209, 210
 Ürgüplü, Suat Hayri (devlet adamı, diplo-
 mat, 1903-1981)/ 183
 Üsküdar/ 104, 171, 174, 219

V

Vachette (kahve)/ 134
 Vahit Bk. Turan
 Vâlâ Bk. Ebüzziya
 Valans/ 83
 Valéry, Paul, (Fransız şairi ve yazarı, 1871-
 1945)/ 11, 27, 28, 37, 44, 65, 83, 86, 95,
 119, 130, 133, 139, 141, 146-150, 160,
 177, 201, 214, 215, 222-224, 226, 236,
 239, 250, 254, 268, 271, 273, 275, 276,
 279-281, 305, 308, 309
 “Valéry'nin Mektupları”(Tanpınar)/ 87
 Vallotton, Félix (İsveç asıllı Fransız ressamı,
 1865-1925)/ 64
 Valois (Capet'lerle başlayan Fransız haneda-
 nı)/ 170, 276
 Valois toprağı/ 170
 Valvins/ 94-95
 Valvins Köprüsü/ 95
 “Valvins'de Balzac” (Tanpınar)/ 141
 Van de Velde, Esaias (Hollandalı ressam,
 1591-1630)/ 76
 Van de Velde, Jan (Aynı adla iki Hollandalı
 ressam var (1569-1623; 1593-1641)/ 76
 Van Eyck kardeşler (Hollandalı ressam, Jan,
 1385-1441 ve Hubert, 1366-1426)/ 68,
 72, 79, 100
 Van Gent, Joos, Joos van Ghent, Justus of
 Ghent adlarıyla da tanınır. Asıl adı Joos
 van Wassenhove, Hollandalı ressam,
 1410-1480)/ 79

Van Gogh Müzesi/ 75
 Van Gogh, Vincent (Hollandalı ressam (1853-1890)/ 74, 75, 76, 81, 93
 Van Orley, Bernard (Bernaert) Flaman ressam, 1488-1541)/ 70
 Van Orley, Jan (Flaman ressamı, 1488-1541)/ 68
 Vandal, Albert (Fransız tarihçisi, 1853-1910)/ 136
 Vanya Amca (Çehof)/ 165
 “Varlığım (güneşin insafsız (beyhude) vehmi)” (Tanpınar)/ 140, 231, 277, 279
 Varlık/ 63, 218, 273, 275, 303, 332
 Varlin, Eugène (Fransız sosyalisti, 1839-1871)/ 60
 Vatan/ 195, 255
 Vatteville, Jean de (Abbé, Fransız macerape-
 resti, 1613-1702)/ 226
 Vecihi [Gök]/ 138, 146
 Vefa/ 297
 Vehbi Bk. Eralp
 Velázquez/ Velazquez, Diego (İspanyol ressamı, 1599-1660)/ 58, 95, 99, 105, 110, 111, 183
 Velioglu, Süleyman (psikiyatri profesörü, sanatla teşhis ve tedavi uzmanı, ressam, 1927-2001)/ 265
 Venedik/ 99, 113, 149, 318
 Ventas/ 106
 Venüs (güzellik ve aşk tanrıçası)/ 73
 Verlaine, Paul (Fransız şairi, 1884-1896)/ 93, 139, 236, 239, 271
 Vermeer, Johannes [Jan] (Hollandalı ressam, 1632-1675)/ 75, 77, 86, 90
 Véronèse, Paolo ([Paolo Calieri], İtalyan ressamı, 1528-1588)/ 99
 Versailles bahçesi/ 94
 Via Manchia/ 99
 Victoria Müzesi/ 160
 Victoria (İngiltere kraliçesi, 1819-1901)/ 160
 Vie littéraire (A. France)/ 41
 Vie quotidienne des Musulmans au Moyen âge, Xe au XIIe siècle, La (Mazâhiri)/ 166
 Vigny, Alfred (Fransız romantik şairi, 1797-1863)/ 179
 “Villa in Acıbadem, The” (çev. Ergüven)/ 40
 Villon, François (Fransız şairi, 1431-1465)/ 57, 141, 282

Vincennes Şatosu/ 181
 Vincent/ 66
 Vinteuil Sonatı (La Sonate de Vinteuil), César Frank/ 206
 Violette/ 181
 “Viran Çeşme”(Tanpınar)/ 140, 236, 237, 243
 Vivaldi, Antonio (İtalyan besteci ve violonist, 1675/ 78-1741)/ 175, 266, 282, 321, 333
 Vivarini (Venedikli ressam aile, Antonio (1415/ 20-1476/ 8, Bartolomeo (1432-1499?)/ 90
 Viyana/ 15, 121, 133, 318
 Vlaminck, Maurice de (Fransız ressamı, 1876-1958)/ 58, 64, 68, 79
 Vogels, Guillaume (Belçikalı ressam, 1836-1896)/ 79
 Voltaire ([François-Marie Arouet], Fransız yazarı, düşünürü ve denemeci, 1694-1778)/ 117
 Vuillard, Edouard (Fransız ressamı, 1868-1940)/ 57, 58
 “Vulcain’in atelyesi” (Velazquez)/ 100
 “Vuslat” (Beyatlı)/ 236

W

Wagner, Richard (Alman besteci, 1813-1883)/ 182, 284
 Walch, Charles (Fransız ressamı, 1898-1948)/ 57
 Walleudle Bk. Vatteville, Jean
 Walt Disney Bk. Disney, Walter Elias
 Watteau, Antoine (Fransız ressam ve gravür-
 cüsü, 1684-1721)/ 57, 141, 211, 293
 Weber, ?/ 194
 Willaerts, Adam (Hollandalı ressam, 1577-1644)/ 79
 Windsor/ 89
 Woolf, Virginia (İngiliz romancısı, 1882-1941)/ 127, 137
 Wouters, Rik (Belçikalı ressam ve heykeltıraş, 1882-1916)/ 79
 Württemberg/ Wuerttemberg/ Witemberg/ 224
 Wynants, Jan (Hollandalı ressam, 1630?-1684)/ 79

Y

- “Yağmur” (Tanpınar)/ 192, 235, 237, 247, 248, 274, 318
 Yahya Kemal Enstitüsü/ 128
 Yahya Kemal’i Sevenler Cemiyeti/ 128
 “Yahya Kemal’in Gazelleri” (Tanpınar)/ 87
 “Yahya Kemal’in Kartpostalları”(Akar)/ 133
 “Yahya Kemal’le Bir Konuşma” (Tanpınar)/ 142
 Yahya Saim Bk. Ozanoğlu
 Yakaloğlu, Avni (Ankara’daki arkadaşlarından, çevirici, eğitici)/ 16
 “Yakın Tarihimiz Üzerinde Dikkatler” (Tanpınar)/ 300
 Yakup Bk. Karaosmanoğlu
 “Yalıda Akşam” (Tanpınar)/ 150-151
Yalnızgezerin Hayalleri (Rousseau)/ 170
 “Yalnızlık” (Tanpınar)/ 102, 141
 Yalova/ 63, 326
 Yaman, Kemal/ 234
 Yangeldi Asaf Bey (*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*)/ 219
 “Yaralı”(Tanpınar)/ 42
 Yasa, Memduh (iktisat profesörü, d. 1919)/ 84
 Yassıda/ 204, 206, 218, 235, 240, 295, 303, 314
Yaşadığım Gibi (Tanpınar)/ 10, 48, 63, 99, 100, 110, 121, 138
 Yaşar Kemal (romancı, d. 1922)/ 295
Yaşasın Edebiyat (Akbal)/ 11
 “Yavaş yavaş aydınlanan” (Tanpınar)/ 192, 320
 Yavuz, Hilmi (şair, yazar, d. 1936)/ 14
 “Yaz İçin Bir Kız” (film)/ 235
Yaz Yağmuru (Tanpınar)/ 120, 161, 285, 286, 290
 Yazan, Ümit Meriç (sosyoloji profesörü, d. 1946)/ 16
 Yazı (Sinop)/ 24
Yazılar (Dıranas)/ 300
Yeditepe/ 122, 210, 295
 Yener, Burhan (avukat, Narmanlı Yurdu’nda noter)/ 210
Yeni İstanbul/ 113, 120
Yeni Türk/ 44
Yeni Ufuklar/ 252, 299

Yer Altından Notlar (Dostoyevski)/ 137

- Yetkin, Suut Kemal (estetik ve sanat tarihi profesörü, denemeci, 1903-1980)/ 41, 44, 46, 92, 163, 175, 230, 269, 270, 280, 329
 “Yıkanan kadınlar” (La Tour)/ 78
 “Yılan” (Tanpınar)/ 320
 Yıldız/ 241
 “Yıldız Yağmuru” (Tanpınar)/ 243
 “Yıldızlar” (Tanpınar)/ 237
 Yınanç, Mükrimin Halil (tarih profesörü, 1898/ 1900-1961)/ 122, 144, 194, 219, 326
 Yırcalı, Sıtkı (siyaset ve devlet adamı, 1908-1988)/ 166
 24. Müsteşrikler Kongresi/ 121
 “Yol Düşüncesi” (Beyatlı)/ 131
 “Yol” (Van Gogh)/ 75
 “Yolculuk” (Tanpınar)/ 42, 243
 “Yollar (... silindi)” (Tanpınar)/ 236, 320
 “Yunan Vazosu” (Tanpınar)/ 142
 Yunanistan/ 96
 Yunus (*Aydaki Kadın*) 138
 Yunus Emre (tasavvuf şairi, (?-1320/21)/ 182, 257, 286, 287, 332, 336
 “Yunus Kâzım” (Tanpınar)/ 87
 Yunus, Yunus Kâzım Bk. Köni
Yusuf ve Züleyha (Şeyyad Hamza)/ 321
 Yücel, Can (şair, 1926-1999)/ 12, 38, 75, 160, 240, 258
 Yücel, Hasan Âli (yazar, bakan, 1897-1961)/ 121, 122, 144, 155, 160, 197, 250, 252, 256, 263, 268, 269, 293, 299, 307, 326-328
 Yücel, Refika (H.A. Yücel’in eşi)/ 300
 Yüksel Bk. Aslan
 Z
 Z/ 113
 Zadkine, Ossip (Rus asıllı Fransız ressam ve heykeltıraşı, 1890-1967)/ 83
Zafer/ 138, 300
 “Zaman Kırıntıları” (Tanpınar)/ 102
 “Zaman Köprüsünde” (Tanpınar)/ 214
Zaman/ 14
 Zanetti, Marino/ 113
 Zehra Bk. İpşiroğlu
 Zeki Bey (terzi)/ 138

- Zeki Faik Bk. İzer
 Zeki Velidi Bk. Togan
 Zeynep [Türkömer]/ 289, 298
 Zeynep Hanım Bk. Tozan, Zeynep
 Ziya ağabey/ 156
 Ziya Bey/ Paşa (şair, gazeteci, devlet adamı, 1825-1880)/ 81, 158
 Ziya Gökalp (sosyolog, şair, yazar, 1876-1924)/ 257
 Ziyad Bk. Ebüzziya
 Zola, Emile (Fransız yazarı, 1840-1902)/ 74, 221
 Zorlu, Fatin Rüştü (diplomat, siyaset adamı, 1916-1961)/ 206
 Zorlutuna, Halide Nusret (şair ve yazar, 1901-1984)/ 30, 48
 Zorn, Anders Leonard (İsveçli ressam, 1860-1920)/ 76
 Zorndor Muharebesi (Ruslarla Prusyalılar arasındaki kanlı savaş, 25 Ağustos 1758)/ 158
 Zuloaga, Ignacio (İspanyol ressamı, 1870-1945)/ 110
 Zurbaran, Francisco (İspanyol ressamı, 1598-1664)/ 66, 93, 112
 Zühtü Bk. Müridoğlu
 “Zümrüd-i Anka ve Licorne” (Tanpınar)/ 142
 “Zümrüt” (film)/ 13, 334
 Zürih/ 222
 Zweig, Stefan (Avusturyalı romancı, gazeteci, 1881-1942)/ 200